T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'NİN İMZALADIĞI ULUSLARARASI BELGELER PERSPEKTİFİNDEN BALKANLAR POLİTİKASI: KURULUŞTAN GÜNÜMÜZE SÜREÇ VE DEĞİŞİM (1923-2024)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Fatih KÖKCE

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Songül ALŞAN

HAZİRAN 2025, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

"Türkiye'nin İmzaladığı Uluslararası Belgeler Perspektifinden Balkanlar Politikası: Kuruluştan Günümüze Süreç ve Değişim (1923-2024) "**Yüksek Lisans**" tezim tarafımca incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Fatih KÖKCE

T.C.

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Tarih

Program Adı : Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı :Türkiye'nin İmzaladığı Uluslararası Belgeler Perspektifinden Balkanlar Politikası: Kuruluştan Günümüze Süreç ve Değişim (1923-2024)

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 404 sayfalık kısmına ilişkin 24/06/2025 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı %2'dir.

Filtrelemeye tırnak içerisindeki alıntılar dahil edilmiştir. Filtrelemede yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 24/06/2025

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Songül ALŞAN **Öğrenci**: Fatih KÖKCE

KILAVUZA UYGUNLUK

“Türkiye'nin İmzaladığı Uluslararası Belgeler Perspektifinden Balkanlar Politikası: Kuruluştan Günümüze Süreç ve Değişim (1923-2024)” başlıklı Yüksek Lisans Tezi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan	**Danışman**
Fatih KÖKCE	Dr. Öğr. Üyesi Songül ALŞAN

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Songül ALŞAN danışmanlığında **Fatih KÖKCE** tarafından hazırlanan **"Türkiye'nin İmzaladığı Uluslararası Belgeler Perspektifinden Balkanlar Politikası: Kuruluştan Günümüze Süreç ve Değişim (1923-2024)"** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı'nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliği/oy çokluğu kabul edilmiştir.

24/06/2025

JÜRİ:

Danışman	:	**Dr. Öğr. Üyesi SONGÜL ALŞAN**	(İmza)
Üye	:	**Prof. Dr. Yahya YEŞİLYURT**	(İmza)
Üye	:	**Doç. Dr. YUSUF ZİYA KESKİN**	(İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun …. /…./2025 tarih ve .....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

……. /…../2025

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar imzaladığı uluslararası belgelerin iç ve dış politikaya etkilerinin tarihsel bir analizini sunmayı amaçlamaktadır. Özellikle Türkiye'nin Balkanlar politikasına odaklanarak, bu politikanın uluslararası belgeler ışığında nasıl bir süreç izlediğini ve hangi temel dinamikler üzerine inşa edildiğini incelemek temel gayemiz olmuştur.

Bu tezin ortaya çıkmasında, değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Songül ALŞAN'ın rehberliği, engin bilgisi ve yapıcı eleştirileri büyük önem taşımıştır. Kendisine, tez sürecindeki sabrı, teşvikleri ve akademik desteği için en içten teşekkürlerimi sunarım.

Lisansüstü eğitimim boyunca bana yol gösteren, bilgi ve deneyimleriyle ufkumu açan Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı'nın tüm değerli öğretim üyelerine minnettarım. Ayrıca, tez araştırmalarım sırasında desteklerini esirgemeyen Enstitü personeline teşekkür ederim.

Bu uzun ve meşakkatli süreçte bana her zaman inanan, sabırla destekleyen ve moral veren aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Onların varlığı ve sevgisi, bu çalışmanın tamamlanmasında en büyük motivasyon kaynağım olmuştur.

Son olarak, bu tezin Türkiye'nin dış politika tarihi ve Balkanlar çalışmaları alanına mütevazı bir katkı sağlamasını umuyorum. Çalışmada yer alan tüm bilgi ve değerlendirmelerin titiz bir araştırmanın ürünü olduğunu belirtmekle birlikte, olası eksiklik ve hataların sorumluluğunun tarafıma ait olduğunu ifade etmek isterim.

Fatih KÖKCE, Erzincan, 2025

TEŞEKKÜR

Bu yüksek lisans tezinin tamamlanmasında emeği geçen ve desteklerini esirgemeyen herkese içtenlikle teşekkür ederim.

Öncelikle, tezimin her aşamasında bana yol gösteren, değerli fikirleriyle çalışmamı zenginleştiren ve akademik olgunlaşmama katkıda bulunan kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Songül ALŞAN'a minnettarım. Kendisinin sabrı, anlayışı ve teşvikleri bu sürecin başarıyla tamamlanmasında hayati bir rol oynamıştır.

Lisansüstü eğitimim boyunca bilgi ve deneyimleriyle beni aydınlatan, Tarih Ana Bilim Dalı'nın tüm değerli öğretim üyelerine teşekkür ederim. Ayrıca, tez araştırmalarım sırasında ihtiyaç duyduğum kaynaklara ulaşmamda ve idari süreçlerin sorunsuz ilerlemesinde yardımlarını esirgemeyen Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü personeline teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her anında yanımda olan, bana sonsuz sevgi ve destek veren değerli aileme şükranlarımı sunarım. Onların manevi desteği ve sabrı olmadan bu çalışmayı tamamlamam mümkün olmazdı.

Son olarak, bu tezin hazırlanması sürecinde bana destek olan tüm arkadaşlarıma ve meslektaşlarıma teşekkür ederim.

Fatih KÖKCE

TÜRKİYE'NİN İMZALADIĞI ULUSLARARASI BELGELER PERSPEKTİFİNDEN BALKANLAR POLİTİKASI: KURULUŞTAN GÜNÜMÜZE SÜREÇ VE DEĞİŞİM (1923-2024)

Fatih KÖKCE

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2025

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Songül ALŞAN

ÖZET

Bu yüksek lisans tezi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 2025 yılına kadar Balkanlar politikasına yön veren uluslararası belgeleri tarihsel bir perspektifle incelemektedir. Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle imzaladığı antlaşmalar, sözleşmeler, protokoller ve diğer hukuki metinleri analiz ederek, bu belgelerin Türkiye'nin Balkanlar'daki siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik alanlarındaki ilişkilerinin gelişimindeki rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tezin ilk aşamalarında, Cumhuriyetin kuruluşundan Soğuk Savaş'a kadar olan dönemde Türkiye'nin Balkanlar'da barışın tesisi, sınırların güvence altına alınması ve bölgesel iş birliği arayışları çerçevesinde imzaladığı Balkan Antantı gibi önemli belgeler ele alınmaktadır. Soğuk Savaş döneminde ise ideolojik ayrışmaların ve farklı bloklara dâhil olma durumlarının Balkanlar politikasını nasıl etkilediği, buna rağmen diyalog kanallarının açık tutulmasına yönelik çabalar incelenmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanlar'da yaşanan siyasi dönüşümler ve savaşlar sonrasında Türkiye'nin bölgeye yönelik artan ilgisi ve aktif politikası detaylı bir şekilde analiz edilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Balkan ülkelerinin Avrupa-Atlantik yapılarıyla bütünleşme süreçlerine verdiği destek, bölgesel iş birliği mekanizmalarının güçlendirilmesine katkıları ve ekonomik ilişkilerini geliştirmeye yönelik imzaladığı serbest ticaret anlaşmaları gibi belgeler değerlendirilmektedir. Çalışma, özellikle 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik çok boyutlu dış politika anlayışını ve bu anlayış doğrultusunda hayata geçirdiği yumuşak güç ve kamu diplomasisi faaliyetlerini incelemektedir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) gibi kurumlar aracılığıyla yürütülen faaliyetler ve bu faaliyetlerin Balkan ülkeleriyle olan ilişkilere etkileri analiz edilmektedir. Ancak bu güçlenen bağlara karşı bazı Balkan ülkelerinde ortaya çıkan milliyetçi tepkilere de değinilmektedir. Sonuç olarak bu tez, Türkiye'nin Balkanlar politikasının uluslararası belgelerle şekillenen tarihsel sürecini ve bu sürecin temel dinamiklerini ortaya koyarak, Türkiye'nin bölgedeki rolünü ve geleceğe yönelik potansiyellerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Balkanlar, Dış Politika, Uluslararası Belgeler, Bölgesel İş Birliği.

TÜRKİYE'NİN İMZALADIĞI ULUSLARARASI BELGELER PERSPEKTİFİNDEN BALKANLAR POLİTİKASI: KURULUŞTAN GÜNÜMÜZE SÜREÇ VE DEĞİŞİM (1923-2024)

Fatih KÖKCE

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master Thesis Dissertation, June 2025

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Songül ALŞAN

ABSTRACT

This master's thesis examines the international documents that have guided Turkey's policy toward the Balkans from the establishment of the Republic of Turkey to the year 2025 from a historical perspective. It aims to reveal the role of treaties, agreements, protocols, and other legal texts signed by Turkey with Balkan countries in the development of its political, economic, cultural, and security relations in the region. In the initial stages of the thesis, significant documents such as the Balkan Pact, signed in the context of Turkey's efforts to establish peace, secure borders, and seek regional cooperation in the period from the founding of the Republic to the Cold War, are discussed. During the Cold War, the impact of ideological divisions and alignment with different blocs on Turkey's Balkan policy is examined, along with the efforts to keep dialogue channels open despite these tensions. In the post–Cold War period, Turkey's increasing interest in the region and its active policy following political transformations and conflicts in the Balkans are analyzed in detail. In this context, Turkey's support for the integration processes of Balkan countries into Euro-Atlantic structures, its contributions to strengthening regional cooperation mechanisms, and documents such as free trade agreements signed to enhance economic relations are evaluated. The study particularly investigates Turkey's multi-dimensional foreign policy approach toward the Balkans since the 2000s and its implementation of soft power and public diplomacy activities. The activities conducted through institutions such as the Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA) and the Presidency for Turks Abroad and Related Communities (YTB), and their effects on relations with Balkan countries, are analyzed. However, nationalist reactions emerging in some Balkan countries against these strengthening ties are also addressed. In conclusion, this thesis aims to present the historical process of Turkey's Balkan policy shaped by international documents, revealing the main dynamics of this process and assessing Turkey's role in the region as well as its potential for the future.

Keywords: Türkiye, Balkans, Foreign Policy, International Documents, Regional Cooperation.

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE'NİN İMZALADIĞI ULUSLARARASI BELGELER PERSPEKTİFİNDEN BALKANLAR POLİTİKASI: KURULUŞTAN GÜNÜMÜZE SÜREÇ VE DEĞİŞİM (1923-2024)

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK i

TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI ii

KILAVUZA UYGUNLUK iii

KABUL VE ONAY TUTANAĞI iv

ÖN SÖZ v

TEŞEKKÜR vi

ÖZET vii

ABSTRACT viii

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ xvi

TABLOLAR LİSTESİ xix

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE'NİN KURULUŞU VE BALKANLARDA İŞBİRLİĞİ ARAYIŞLARI (1923-1938)

1.1. Türkiye Açısından Balkanlar Coğrafyası ve Tarihi.....4

1.2. Türkiye ile Arnavutluk Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 11

1.3. Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 12

1.4. Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 14

1.5. Türkiye ile Romanya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 19

1.6. Türkiye ile Yugoslavya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 22

1.7. Türkiye'nin Çok Taraflı İmzaladığı Uluslararası Belgeler 26

1.7.1. Lozan Antlaşması 26

1.7.2. Paris Paktı (1928) 27

1.7.3. Londra Sözleşmeleri (03-04 Temmuz 1933) 28

1.7.4. Balkan Konferansları 29

1.7.5. Balkan Antantı (Atina'da 09 Şubat 1934). 30

1.7.6. Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya Arasında Posta, Telgraf, Telefon, Telekomünikasyon Uzlaşısı 32

1.7.7. Montrö Boğazlar Sözleşmesi 33

1.7.8. Türkiye, Çekoslovakya, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan Posta ve Telekomünikasyon Özel Uzlaşma 35

1.7.9. Nyon Anlaşması 35

1.7.10. Balkan İtilâfı Devletleri ile Bulgaristan Arasında Anlaşma 35

1.8. (1923-1938) Yılları Dönem Değerlendirmesi 37

İKİNCİ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI VE TÜRKİYE'NİN TARAFSIZLIĞI

(1939-1945)

2.1. Türkiye Açısından II. Dünya Savaşı Sürecinde Balkanlara Genel Bakış 40

2.1. Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 45

2.2. Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 47

2.3. Türkiye ile Romanya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 48

2.4. Türkiye ile Yugoslavya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 48

2.5. (1939-1945) Yılları Dönem Değerlendirmesi 49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ, BLOKLAŞMA VE TÜRKİYE'NİN BATI İLE YAKINLAŞMASI (1946-1960)

3.1. Soğuk Savaş Başlangıcının Türkiye ve Balkanlar’a Etkileri 52

3.2. Türkiye ile Arnavutluk Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 54

3.3. Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 55
3.4. Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 55
3.5. Türkiye ile Romanya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 59
3.6. Türkiye ile Yugoslavya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 59
3.7. Türkiye'nin Çok Taraflı İmzaladığı Uluslararası Belgeler 64
3.7.1. Avrupa Ekonomik İş birliği Sözleşmesi 64
3.7.2. Balkan Paktı (Ankara Antlaşması) 66
3.7.3. Balkan Paktı'na Ek Anlaşma 68
3.7.4. Bled Antlaşması (Balkan İttifakı) 68
3.7.5. Balkan İstişari Meclisi Kuruluşu Anlaşması 70
3.7.6. Zürih Antlaşması (1959) 70
3.7.7. Londra Muhtırası 72
3.7.8. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Teessüsüne Mütaallik Andlaşma 73
3.8. (1946-1960) Yılları Dönem Değerlendirmesi 75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYENİN İHTİLAFLARI VE ÇOK BOYUTLU DENGE POLİTİKASI (1961-1989)

4.1. Kıbrıs Meselesi ve Türkiye'nin Dış Politikasına Yansımaları 78
4.2. Türkiye ile Arnavutluk Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 80
4.3. Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 87
4.4. Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan Belgeler 99
4.5. Türkiye ile Romanya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 103
4.6. Türkiye ile Yugoslavya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 115
4.7. Türkiye'nin Çok Taraflı İmzaladığı Uluslararası Belgeler 118
4.7.1. Posta Vagonları Trafiği Tesisi Antlaşması 118

4.7.2. Balkan Bölgesinde Turizm İş birliği Antlaşması 119

4.7.3. Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları Konferansı Protokolleri 119

4.7.4. Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona Sözleşmesi) 122

4.7.5. Balkan Bölgesindeki Deprem Riskinin Azaltılması Anlaşması 123

4.7.6. Balkan Bölgesinde Deprem Koşulları Altında Yapı İnşaatı Proje Antlaşması 123

4.7.7. Balkan Bölgesinde Deprem Riskinin Azaltılması Konulu Daimî Koordinasyon Komitesi Statüsü 124

4.7.8. Balkan Ülkeleri Seyahat Acentaları Birlikleri XIV. Konferansı Protokolü 124

4.7.9. Johnson Mektubu 124

4.7.10. I. Cenevre Konferansı 126

4.7.11. II. Cenevre Konferansı 126

4.7.12. Bern Deklarasyonu (02-11 Kasım 1976) 128

4.7.13. Davos Süreci (1988) 128

4.8. (1961-1989) Yılları Dönem Değerlendirmesi 129

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞIN BİTİŞİ, YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASI VE TÜRKİYE'NİN BALKANLARDA YENİ ROLÜ (1990-2002)

5.1. Yugoslavya'nın Dağılması ile Balkanlar'da Türkiye'nin Tarihi ve Yeni Sorumlulukları 134

5.2. Türkiye ile Arnavutluk Arasında İmzalanan Belgeler.....145

5.3. Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 160

5.4. Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 179

5.5. Türkiye ile Romanya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 185

5.6. Türkiye ile Yugoslavya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 207

5.7. Türkiye ile Hırvatistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler.....210

5.8. Türkiye ile Slovenya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler.....220

5.9. Türkiye ile Kuzey Makedonya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 226

5.10. Türkiye ile Bosna-Hersek Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler.....240

5.11. Türkiye'nin Çok Taraflı İmzaladığı Uluslararası Belgeler 251

5.11.1. Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları Konferans Protokolleri 251

5.11.2. Karadeniz'de FIR (Uçuş Bilgi Bölgesi) Hattının Yeniden Düzenlenmesi Amacıyla Yapılan Protokol. 253

5.11.3.Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (1992)..... 253

5.11.4. Boğaziçi Deklarasyonu (1992) 254

5.11.5. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) 1992 255

5.11.6. Kültür, Eğitim, Bilim ve Enformasyon Alanlarında İşbirliğine İlişkin Karadeniz Sözleşmesi (1993) 255

5.11.7. Balkan Askeri Tıp Komitesi Mutabakat Muhtırası. 256

5.11.8. Türkiye, Bulgaristan ile Romanya Arasında İşbirliği Antlaşması..... 257

5.11.9. Karadeniz'e Sahildar Ülkeler Arasında Deniz Arama ve Kurtarma Faaliyetlerinde İş Birliği Sağlanması Hakkında Anlaşma..... 258

5.11.10. Balkan Ticareti Geliştirme Bölge Merkezi Kuruluş Anlaşması 258

5.11.11. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Şartı (1998)..... 259

5.11.12. Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü Anlaşması 260

5.11.13. Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Süreci Koordinasyon Komitesi Kuruluş Anlaşması..... 260

5.11.14. Türkiye, Bulgaristan ve Romanya Arasında Turizm İşbirliği Antlaşması 261

5.11.15. Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı (Balkan İstikrar Paktı) 261

5.11.16. Balkan Ülkeleri Tarım Alanında İşbirliği Antlaşması 262

5.11.17. Bulgaristan, Romanya ve Türkiye Arasında Acil İnsanî Müdahale Alanında İşbirliği Hakkında Protokol 263

5.12. Uluslararası Politikada Balkanizasyon Kavramı 263

5.13. (1990-2002) Yılları Dönem Değerlendirmesi 265

ALTINCI BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN BALKANLAR'DA ARTAN ETKİSİ VE AB ÜYELİK SÜRECİ (2003-2024)

6.1. Türkiye ve Balkanlar'ın Dönemde Durumu.....269

6.2. Türkiye ile Arnavutluk Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 271

6.3. Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 281

6.4. Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 291

6.5. Türkiye ile Romanya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 299

6.6. Türkiye ile Yugoslavya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 312

6.7. Türkiye ile Hırvatistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler.....313

6.8. Türkiye ile Slovenya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler.....321

6.9. Türkiye ile Kuzey Makedonya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 325

6.10. Türkiye ile Bosna-Hersek Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler.....337

6.11. Türkiye ile Sırbistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 346

6.12. Türkiye ile Karadağ Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler.....359

6.13. Türkiye ile Kosova Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler 369

6.14. Türkiye'nin Çok Taraflı İmzaladığı Uluslararası Belgeler 383

6.14.1. Bulgaristan, Romanya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya ve Slovak Cumhuriyetlerinin Kuzey Atlantik Antlaşmasına Katılımlarına İlişkin Protokollerin onaylanması 383

6.14.2. Türkiye, Yunanistan ve İtalya Gaz Nakil Antlaşması 384

6.14.3. NATO Denizde Denetim Harekâtı Eğitim Merkezine Katılım ile İlgili Kadro Tahsisi, Faaliyetler ve Eğitim Tedariki Mutabakat Muhtırası 384

6.14.4. Nabucco Projesi 385

6.14.5. Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Süreci Koordinasyon Komitesi Çerçevesinde Koordinasyon Komitesi Anlaşması 386

6.14.6. Kosova Gücündeki (KFOR) Merkez Müşterek Bölgesel Birliği ve İrtibat ve İzleme Timlerine (LOT) Yaptıkları Katkılarla İlgili Uygulama Anlaşması 387

6.14.7. NATO Yüksek Müttefik Dönüşüm Komutanlığı Karargâhı Arasında NATO Kolluk İstikrar Mükemmeliyet Merkezi ile İşlevsel İlişki Konusunda Mutabakat Muhtırası 387

6.14.8. NATO Kolluk İstikrar Mükemmeliyet Merkezi'nin (NATO SP COE) Kuruluşu, İdaresi ve İşleyişi Mutabakat Muhtırası 388

6.14.9. Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan arasında Polis ve Gümrük İşbirliği Ortak Temas Merkezi Kuruluş ve İşleyişi Anlaşması 389

6.14.10. Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı (SHAPE) Finansman Mutabakat Muhtırası 389

6.14.11. Hukuki veya Ticari Konularda Yabancı Ülkelerde Delil Sağlanması Hakkında Sözleşme'ye Katılım Kabul Beyanı 389

6.15. Stratejik Derinlik Doktrini ve Türkiye'nin Balkanlar Politikasına Etkileri ..389

6.16. (2003-2024) Yılları Dönem Değerlendirmesi 393

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....398

KAYNAKÇA.....405

EKLER 432

ÖZGEÇMİŞ 434

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AGİK : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

AGTC : Önemli Uluslararası Kombine Taşımacılık Hatları ve Bağlı Tesisleri Avrupa Anlaşması

ANAP : Anavatan Partisi

ARRS : Slovenya Araştırma Kurumu

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

OEEC : Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü

BAB : Batı Avrupa Birliği

BİK : Bölgesel İşbirliği Konseyi

BİT : Bilgi ve İletişim Teknolojileri

BM : Birleşmiş Milletler

CIM : Demiryolu ile Eşya Taşınmasına Müteallik Milletlerarası Antlaşma

COTIF : Uluslararası Demiryolu Taşımalarına ilişkin Sözleşme

DEDFAD : Arnavutluk Ekonomik Kalkınma ve Yabancı Yardımları Koordinasyon Dairesi

DEV-SOL : Devrimci Sol

DİE : Türkiye Devlet İstatistik Enstitüsü

DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü

DYP : Doğru Yol Partisi

ECAC : Avrupa Sivil Havacılık Konferansı

EKETİB : Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı

EULEX : Avrupa Birliği Kosova Hukuk Misyonu

EUPOL-PROXIMA : Avrupa Birliği Polis Misyonu

FID : Finansal İstihbarat Dairesi

FIR	: Uçuş Bilgi Bölgesi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
ICC	: Milletlerarası Ticaret Odası
ICSID	: Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi
IMO	: Uluslararası Denizcilik Örgütü
IPA	: AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü
KEİT/SECİ	: Tarım, Müteahhitlik ve Bölgesel İşbirliği
KEK	: Karma Ekonomik Komisyon
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KEİPA	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi
KFOR	: Kosova Gücü
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MASAK	: Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NATO SP COE	: NATO Kolluk İstikrar Mükemmeliyet Merkezi
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PKO	: Program Koordinasyon Ofisi
RACVIAC	: Bölgesel Silahların Kontrolü Doğrulama ve Uygulama Yardım Merkezi
SEEBRIG	: Güneydoğu Avrupa bölgesindeki ülkeler arasında çokuluslu bir barış gücü
SFC	: Sosyalist Federal Cumhuriyet
SHP	: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SEDMP	: Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Süreci
SEECPSGK	: Sosyal güvenlik kurumu
SHAPE	: Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı

TANAP : Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi

TAP : Trans Adriyatik Boru Hattı

TCDD : Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları

TEAŞ : Türkiye Elektrik Anononim Şirketi

TİKA : Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

TÜBA : Türkiye Bilimler Akademisi

TÜBİTAK : Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu

UCPTE : Batı Avrupa Güç Birliği

UNCITRAL : Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

UNMIK : Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu

WTO : Dünya Ticaret Örgütü

YTB : Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: 1990 Yılına Kadar Balkan Ülkeleri..... 24

GİRİŞ

Bu tez, Türkiye'nin Balkan politikasının tarihsel gelişimini anlamak, uluslararası ilişkilerdeki yerini belirlemek ve gelecekteki olası yönelimlerini değerlendirmek açısından önem taşımaktadır. Balkanlar'daki siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmelerin Türkiye'ye etkileri göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin Balkan politikasının incelenmesi güncel bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yüksek lisans tezi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar Balkan ülkeleriyle imzaladığı başlıca uluslararası belgeleri tarihsel bir perspektifle inceleyerek bu belgelerin Türkiye'nin Balkanlar politikasının şekillenmesindeki rolünü ve bu politikanın geçirdiği evrimi analiz etmeyi amaçlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 2025 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Çalışmada, Türkiye'nin Balkanlar'daki siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik alanlarındaki ilişkilerinin gelişiminde uluslararası belgelerin ne tür bir etkiye sahip olduğu, bu belgelerin bölgesel istikrar ve iş birliğine katkıları ve zaman içerisindeki değişimleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin Balkanlar politikasının temel dinamikleri, karşılaştığı zorluklar ve geleceğe yönelik potansiyelleri de değerlendirilecektir. Türkiye'nin Balkan politikasının uluslararası belgeler üzerinden incelenmesi tezin temel odak noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda ikili ve çok taraflı antlaşmalar, deklarasyonlar, protokoller ve diğer resmi belgeler analiz edilecektir. Bu tezde nitel araştırma yöntemleri kullanılacaktır. Tarihsel analiz belge incelemesi ve literatür taraması yöntemleriyle veriler toplanacak ve analiz edilecektir. Uluslararası ilişkiler teorileri ve Balkan tarihi literatürü tezin kavramsal çerçevesini oluşturacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, yeni bir devletin uluslararası sistemdeki yerini alması ve dış politika önceliklerini belirlemesi anlamına gelmiştir. Bu süreçte imzalanan uluslararası belgeler Türkiye'nin hem iç politikasını hem de dış dünyayla olan ilişkilerini şekillendiren temel unsurlardan biri olmuştur. Lozan Barış Antlaşması ile bağımsızlığını ve egemenliğini tescilleyen Türkiye, bu ilk ve hayati uluslararası anlaşmanın ardından bölgesel ve küresel düzeyde çeşitli antlaşmalara taraf olmuş, uluslararası örgütlerde aktif rol üstlenmiş ve ikili ilişkilerini geliştirmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin Balkanlar politikası da kuruluşundan günümüze dek imzaladığı çok sayıda uluslararası belge ve bu belgelerin yansımaları çerçevesinde önemli bir evrim geçirmiştir.

Bu tez çalışması Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 2025 yılına kadar Balkan ülkeleriyle imzaladığı uluslararası belgeleri inceleyerek Türkiye'nin Balkanlar politikasının tarihsel evrimini ve bu evrimin altında yatan temel dinamikleri anlamayı hedeflemiştir. Türkiye'nin bölgedeki barışı, istikrarı ve ekonomik kalkınmayı destekleme çabaları, bölgesel işbirliği girişimleri ve uluslararası platformlardaki rolü de tezde incelenen önemli konulardır. Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerinde zaman içinde yaşanan değişimler, işbirliği alanları ve karşılaşılan zorluklar tezde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Çalışma boyunca Türkiye'nin Balkan politikasının farklı dönemlerdeki evrimi, imzalanan ikili ve çok taraflı antlaşmalar, paktlar ve işbirliği anlaşmaları üzerinden analiz edilmiştir. Özellikle Lozan Antlaşması, Balkan Paktı, Soğuk Savaş dönemi ittifakları, 1990'lardaki Yugoslavya'nın dağılma süreci ve sonrasındaki gelişmeler Türkiye'nin bölgedeki rolünü ve politikalarını anlamak için kritik öneme sahip belgeler olarak değerlendirilmiştir.

Balkanlar, tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış, jeopolitik önemi nedeniyle büyük güçlerin rekabet alanı olmuş bir bölgedir. Balkanlar, Türkiye için tarihsel, kültürel, coğrafi ve stratejik açılardan her zaman özel bir öneme sahip olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası, bölgedeki Türk varlığı, karşılıklı göçler ve Türkiye'nin bölgeyle olan coğrafi yakınlığı, Türkiye'nin Balkan politikalarını şekillendiren temel faktörler olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Balkan ülkeleriyle ilişkiler öncelikle barışın ve iş birliğinin tesis edilmesi, sınırların güvence altına alınması ve azınlık haklarının düzenlenmesi gibi konulara odaklanmıştır. Bu dönemde imzalanan ikili dostluk ve iş birliği antlaşmaları Balkan Antantı gibi bölgesel iş birliği girişimleri, Türkiye'nin Balkanlar'da barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik aktif çabalarını göstermektedir.

Soğuk Savaş dönemi Türkiye'nin Balkanlar politikasını da derinden etkilemiştir. İdeolojik ayrışmalar ve farklı bloklara dahil olma durumları bölgedeki ülkelerle ilişkilerin seyrini belirlemiştir. Ancak Türkiye, bu dönemde de Balkan ülkeleriyle diyalog kanallarını açık tutmaya ve ortak çıkarlar temelinde iş birliğini sürdürmeye özen göstermiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Balkanlar'da yaşanan siyasi dönüşümler ve savaşlar Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasında yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönemde Türkiye, Balkan ülkelerinin Avrupa-Atlantik yapılarıyla bütünleşme süreçlerine destek olmuş, bölgesel iş birliği mekanizmalarının güçlendirilmesine katkıda bulunmuş ve ekonomik ilişkilerini geliştirmiştir.

Özellikle 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik ilgisi ve aktif politikası belirgin şekilde artmıştır. Bu dönemde imzalanan serbest ticaret anlaşmaları, kültürel iş birliği protokolleri, güvenlik alanındaki ortaklıklar ve yatırım teşvikleri, Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle olan çok boyutlu ilişkilerini derinleştirmiştir. Bu çerçevede Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) gibi kurumlar aracılığıyla yumuşak güç ve kamu diplomasisi faaliyetleri etkin bir şekilde yürütülmektedir.

AK Parti hükümetinin 2009-2014 döneminde Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı'nda şekillenen Balkanlar politikası, "Stratejik Derinlik" doktrini ve Neo-Osmanlıcılık söylemi çerçevesinde bölgedeki tarihsel ve kültürel bağları araçsallaştıran aktif bir dış politika yaklaşımı benimsemiştir. Bu dönemde Türkiye, Osmanlı mirasını ve İslami ortak kimliği vurgulayarak Bosna-Hersek başta olmak üzere Balkan devletleriyle diplomatik, ekonomik ve güvenlik iş birliklerini derinleştirmiş; bölgedeki Müslüman toplumlarla ilişkileri önceliklendirirken etnik azınlıkların korunmasına yönelik uluslararası hukuk mekanizmalarını desteklemiştir. Davutoğlu'nun jeopolitik ve jeokültürel analizlerine dayanan bu politika, NATO'nun araçsallaştırılması ve ekonomik entegrasyon projeleriyle desteklenerek Türkiye'nin bölgedeki etki alanını genişletmeyi hedeflemiştir. Ancak bu yaklaşım Batılı aktörler ve yerel muhalefet tarafından revizyonist ve İslamcı bir niyet olarak eleştirilerek Türkiye'nin AB perspektifinden uzaklaştığı yönünde tartışmalara yol açmıştır.

Sonuç olarak bu tez, Türkiye'nin Balkan politikasının tarihsel derinliğini ve günümüzdeki yansımalarını, uluslararası belgeler temelinde kapsamlı bir şekilde inceleyerek Türkiye'nin bölgedeki rolüne ve gelecekteki olası politikalarına ışık tutmayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE'NİN KURULUŞU VE BALKANLARDA İŞBİRLİĞİ ARAYIŞLARI

(1923-1938)

Bu dönemde Türkiye, yeni kurulan bir cumhuriyet olarak Balkan ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye ve bölgesel istikrarı sağlamaya çalışmıştır. Türkiye, Balkan devletleri arasında iş birliğini teşvik eden girişimlerde bulunmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin temel hedefi, bölgedeki barışı ve güvenliği sağlamak olmuştur.

Türkiye'nin Balkan politikasının temel ilkeleri, Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Bu ilke Türkiye'nin hem iç politikada barışı ve istikrarı sağlama hem de dış politikada bölgesel ve küresel barışa katkıda bulunma amacını yansıtmaktadır.

1.1. Türkiye Açısından Balkanlar Coğrafyası ve Tarihi

Adını batıdan doğuya uzanan ve Bulgaristan'ı ikiye bölen dağ silsilesinden alan Balkan yarımadasının doğu, güney ve batı sınırları hakkında mevcut görüş birliğine rağmen kuzey sınırları tartışmalıdır. Bazı coğrafyacıların bölgenin kuzey sınırını Tuna ve Drava nehirleri olarak kabul etmeleri yanında bu sınırı Karpat dağlarının doğusundan geçirenler de vardır. Yarımadanın ilk dikkati çeken coğrafî özelliği dağlık oluşudur. Zor geçit veren dağlar çeşitli bölgeler arasında, bilhassa batıda irtibatı güçleştirerek kültür, dil ve geleneklerin çok farklı biçimde gelişmesine sebep olmuştur.

Avrupa kıtasının güneydoğu kısmında yer alan Balkan yarımadası, batıda Adriyatik, doğuda Adalar denizi, Çanakkale ve İstanbul boğazları ile Marmara Denizi ve Karadeniz, Kuzey'de Tuna-Sava nehirlerinin oluşturduğu ovalar ve güneyde ise birçok ada ve yarımadalar ile Akdeniz'e uzanır. Batı ve güneye hâkim sarp dağlar toplumlar

arası irtibatı güçleştirdiği için her bölge kendine has kültür, dil ve din gruplarının gelişmesine sahne olmuştur. Her ne kadar bugün Balkanlar'da mevcut her ülke tek dil, din ve kültüre sahip olduğunu iddia ediyorsa da bunların hepsinde çeşitli dil ve din ayrılıkları ve onların sebep olduğu gerginlikler hüküm sürmektedir. Balkanlar'da ikinci büyük din grubunu Müslümanlar meydana getirmektedir. Balkanlar'da da Osmanlı'nın fethinin ardından yerli halktan İslâm'ı seçenlere çok yaygın olmamakla beraber "nev-Müslim" adı verilmiştir.[1] Burada halkın %15'i Müslüman olup toplam sayıları 9 milyon civarındadır. Türkiye'nin Trakya kesiminde yaşayanlarla bu sayı 15 milyonu geçer. Arnavutluk'un %70'ini, Yugoslavya'nın %17'sini ve Bulgaristan'ın %26'sını Müslümanlar oluşturur. Ayrıca Yunanistan'da 250.000, Romanya'da 70.000 Müslüman vardır ki bunların hemen hepsi Sünnî'dir. Yugoslavya'daki Müslümanlar Makedonya'da Kosova bölgesi ile (%80) Bosna (%42), Hersek ve az sayıda da Hırvatistan'da yaşamaktadır. Bulgaristan Müslümanları ise doğuda Razgrad, Silistre ve ayrıca Rodop dağları ile Meriç nehri civarlarında bulunmaktadır.[2] Ancak Müslümanlar zaman içinde Balkanlar'da zulme uğramaya başlamıştır. Hatta Sırbistan 'da uygulanan bu zulüm o kadar artmıştır ki Müslümanlar Makedonya'dan göç etmek zorunda kalmışlardır.[3]

Arnavutluk, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya Balkan devletleridir. Akdeniz'de sınırları bulunan Yunanistan ve Türkiye de Balkan devleti olarak kabul edilmektedir.[4] Yugoslavya'nın 1990'lı yıllardan itibaren parçalanmaya başlaması ile balkan devletleri Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya, Romanya, Sırbistan, Slovenya, Yunanistan ve Türkiye olarak mevcut durumuna gelmiştir.[5]

---

[1] Halil İnalcık, "Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerinde Yeni Araştırmalar", *GAMER* 1/1, (2012):1-10.
[2] Kemal Karpat, "Balkanlar", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV, 1992), 5-27.
[3] T.C. Kültür Bakanlığı, *Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923 Cilt I,* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), 506.
[4] Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, (Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969), 1.
[5] Halil İnalcık, "Türkler ve Balkanlar", içinde *Balkanlarda İslam-Miadı Dolmayan Umut içinde Cilt:2,* editör Muhammet Savaş Kafkasyalı, (Ankara: TİKA Yayınları, 2016), 15.

Tablo 1.1: 1990 Yılına Kadar Balkan Ülkeleri

Devletin Adı	Yüzölçümü (km^2)	Nüfusu (1989)
Arnavutluk	28.748	3.197.000
Bulgaristan	110.912	9.007.000
Romanya	237.500	23.168.000
Türkiye (Trakya)	23.764	(1990) 6.013.000
Yugoslavya	225.804	23.710.000
Yunanistan	131.944	10.800.000

Kaynak: Kemal Karpat, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt:5, (1992, s. 25)

Balkan topraklarında Macar, Dalmaçyalı, Sırp, Slav, Romen, Bulgar, Makedon, Karadağlı, Arnavut, Rum ve Türkler yaşamakta ve nüfusu bunların karışımından oluşmaktadır.[6] Sultan II.Abdülhamid'e göre Balkanlar, bir bahçedir ve orada tüm unsurlara yer vardır.[7] Osmanlı yönetimi döneminde Balkan kiliselerine tanınan özerklik sonrasında, mal, mülk ve emlak paylaşımı gibi konular ciddi ihtilaflara yol açmıştır. Bu tür çekişmeler yalnızca ruhban sınıfıyla sınırlı kalmamış aynı zamanda bölgedeki milliyetçi gruplar arasında da gerilimi artırmıştır. Sultan II. Abdülhamid bu durumu siyasi bir denge unsuru olarak kullanmıştır. Mezhep ve mülkiyet temelli ihtilaflar Balkanlarda ayrılıkçı yapıların kendi içlerinde bölünmesine zemin hazırlamıştır.[8]

Balkanlar, birçok jeostratejist ve jeopolitikçiye göre dünyanın kalbi olarak kabul edilen Avrasya'nın batı geçişi olan son derece önemli bir ulaşım ve iletişim noktasıdır. Orta ve Doğu Avrupa, Türk Boğazları ve hatta Süveyş kanalına kadar olan bölge için

[6] William M. Sloane, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, (İstanbul: Süreç Yayınları, 1987), 9-10.
[7] Sultan Abdülhamit, *Siyasi Hatıratım*, (İstanbul: Hareket Yayınları, 1974), 136-137.
[8] İlber Ortaylı, *Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012), 23.

destek ve üs konumunda olan Balkanlar, Avrupa ile Orta Doğu ve Orta Asya arasındaki en kısa ticaret noktasıdır.[9] Balkanlar yeraltı kaynakları açısından zengin olmasının yanı sıra Avrupa'nın güvenliği ve bütünleşmesi açısından gerçekten de stratejik bir öneme sahiptir. Bu bölge jeopolitik ve stratejik yönleriyle dikkat çekmektedir.

Balkanlar'ın bu stratejik işlevi, coğrafi konumu, enerji koridorları üzerindeki rolü, farklı kültürleri bir araya getiren yapısı ve tarihsel bağları gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanıyor. Yeraltı kaynaklarının varlığı da bu önemi daha da artırıyor. Balkan milletleri arasında irtibatın azlığı, doğal bir set gibi olsaydı, bölgeye karşı yapılan istilâ hareketleri başarılı olamaz ve Avrupa devletleri arasındaki çatışmaların içine hızla yuvarlanmazdı.[10]

16'ncı yüzyılın ikinci yarısından itibaren bugünkü Trakya, Kuzey Yunanistan, Güney Bulgaristan ve Doğu Sırbistan gibi bölgeler Osmanlı idaresine katılarak, tarihî literatürde "Avrupa'daki Türkiye" olarak adlandırılan bir olgunun doğmasına neden olmuştur. Bu kavrama yönelik yaklaşımlar tarih boyunca farklılık göstermiş; bazı çevreler olumlu, bazıları ise nötr tutumlar sergilerken, bir kısım çevreler hâlâ Orta Çağ'daki kilise ve yönetim anlayışının etkisinde kalmaktadır. Bu mesele günümüzde de tartışmalı yönleriyle varlığını sürdürmektedir. Konuya yaklaşırken ne aşırı bir kötümserlik ne de saf bir iyimserlik içinde olmak gereklidir. Tarihsel ve coğrafi gerçeklikler, ideolojik tutumlardan bağımsız olarak olduğu gibi kabul edilmelidir; çünkü coğrafya, göz ardı edilemeyecek derecede belirleyici bir unsurdur.[11]

"Güneydoğu Avrupa'nın bütününü kapsayan Macar, Hırvat, Dalmaçyalı, Sırp, Romen, Bulgar, Karadağlı, Yunan ve Avrupa Türklerinin yaşadığı bu topraklar, tarihin şu ya da bu döneminde, kısa ya da uzun süreli olarak Osmanlı Türklerinin yönetimi altında olduklarından, siyasal bakımdan Avrupa'daki Türkiye olarak tanımlanmışlardır. Coğrafi bakımdan bu halkların yaşadığı bölgeye Balkanlar ya da Balkan yarımadası adı verilir; bu geniş ve kapsayıcı tanımlama biraz gevşek olmakla birlikte tarihi olarak yararlıdır..."[12]

---

[9] Ramazan Özey, *Balkanlar ve Balkan Ülkeleri Coğrafyası*, (Ankara: Pegem Akademi Yayınevi, 2016), 63-65.
[10] Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, 2.
[11] İlber Ortaylı, *Türklerin Tarihi*, (İstanbul, Timaş Yayınları, 2020), 25.
[12] Sloane, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, 9.

Balkanların tarihi Türk tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Balkan kelimesi de Türkçe kökenli olup "sıradağ" veya "dağlık" anlamına gelmektedir. Balkanlardaki Türk varlığı Osmanlı'dan daha önce başlamıştır; Türkler, VI. yüzyıl itibari ile Balkan Yarımadasına gelmeye başlamışlardır. Osmanlı'dan önce Kuzeydoğu Balkanlarda güçlü devletler kurmuşlardır. Bu devletlerarasında VII. yüzyılda kurulan Bulgar Hanlığı özellikle belirtmek gerekir. Bulgarların Balkanlarda Bizans İmparatorluğunun yerini aldıkları bilinmektedir. Yine Osmanlı Türklerinin Balkanlara girmesinden evvel bir Türk kavmî olan Kıpçakların/Kumanların XII. yüzyıldan itibaren bölgedeki varlıkları söz konusudur. Kuzeyden gerçekleşen bu Türk göçlerine 1260'lı yıllardan itibaren güneyden, Anadolu'dan başlayan Türk göçleri eşlik etmiştir.[13]

Balkanlardaki İslam varlığı Osmanlıyla birlikte özellikle Orhan Bey'in döneminde artarken oğlu Süleyman Paşa'nın Sırp Yunan kuvvetlerini 1352'de bozguna uğratmasıyla Osmanlı Rumeli'ye iyice yerleşmiş, sistematik bir iskân politikasıyla da Balkanlar'daki mevcudiyetini genişletmiştir.[14]

Osmanlı Devleti'nin beş asırdan uzun süre hâkimiyet kurduğu Balkan topraklarında, 19. yüzyıldan itibaren büyük devletlerin müdahaleleri, uluslararası güç dengeleri ve Avrupa'da yükselen milliyetçilik akımları, bölgede ciddi siyasi ve toplumsal dönüşümlere yol açmıştır. Bu gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkan milliyetçi hareketler ve çeşitli iç dinamikler, Balkanlar'da istikrarsızlığı artırmış; Osmanlı yönetimi için bölgede kontrolü sürdürmek giderek zorlaşmıştır.[15]

II. Balkan Savaşı neticesinde Balkan devletleri ile yapılan antlaşmalar sonucu büyük ölçüde bugün Türkiye'nin batı sınırı ortaya çıkmıştır.[16] Osmanlı devletinin ardıl (Halef) bir devleti olan Türkiye, eski bir Osmanlı coğrafyası olan balkan topraklarına yönelik Misak-ı Milli ilkeleri doğrultusunda hareket etmiş ve bölge üzerinde herhangi bir hak iddiasında bulunmamış, Lozan Antlaşması temelinde alınan statükonun korunmasını

[13] İnalcık, "Türkler ve Balkanlar", 9-10.
[14] Nizamettin Parlak, "İki Yarımadada Yarım Kalmış Bir Serüven: İberya ve Balkan Yarımadalarında İslâm Varlığı", içinde *Balkanlarda İslam-Miadı Dolmayan Umut içinde Cilt:2,* editör Muhammet Savaş Kafkasyalı, (Ankara: TİKA Yayınları, 2016), 301-302.
[15] İlber Ortaylı, "Balkanlar'da Milliyetçilik", içinde *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* (İstanbul, İletişim Yayınları, 1985), 4:1026-1031.
[16] Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, İkinci Cilt*, çev. Mehmet Harmancı, (İstanbul: E Yayınları, 1983), 352,354-359.

hedefleyen bir politika takip etmiştir.[17] Lozan sonrası Türkiye'nin Balkan devletleri arasında ilişkilerinde özellikle Yunanistan'la Lozan'dan kalan sorunlar öne çıkmıştır.[18].

Uzun zamandan beri kopmuş olan ilişkileri tekrardan tesis etmek için, 25 Aralık 1923 tarihinde Ankara'da Arnavutluk ile dostluk anlaşması, 18 Ekim 1925'te yine Ankara'da Bulgaristan ile dostluk anlaşması ve 28 Ekim 1925'te de Yugoslavya ile barış ve dostluk anlaşması imzalanmıştır.[19]

Birinci Dünya Savaş'ı mağlubu Bulgaristan'ın revizyonist bir politika karşısında Türkiye ve Yunanistan'ın rahatsızlıkları ve tehdit algılamaları; Bulgaristan karşısında Yunanistan'ın Türkiye'nin dostluğuna ihtiyaç duyması, iki ülkeyi birbirine yakınlaştıran başlıca etkenler olmuştur.[20]

1930'da Atatürk döneminde dünya ekonomik anlamda büyük bir savaş verirken Türkiye'nin Balkan politikasında da bu ekonomik durum ana konulardan biri olmuş, bu dönemde Yugoslavya ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler ve birebir görüşmeler Balkanlarda sulhun ve birliğin sağlanması ve ortak hareket etme kararları etrafında şekillenmiştir.[21]

Atatürk döneminde Türkiye Cumhuriyeti Balkanlarda barışı, istikrarı ve kalkınmayı merkeze alan bir yaklaşımı benimsemiştir. Birçok Balkan ülkesiyle ikili antlaşmalar imzalamış, bu antlaşmalar Türkiye'nin ilk sıralarda terör olmak üzere içeride ve dışarıda boğuştuğu sorunlarda bu ülkelerden güç almasını ve destek görmesini sağlamıştır.[22]

Balkan devletleri arasında ikili ya da çok yanlı, toprak, sınır ve azınlık sorunları vardır. Örnek olarak Moldova ile Romanya arasında Besarabya sorunu, Romanya ile Macaristan arasında Transilvanya'daki Macar azınlığı sorunu, Romanya ile Bulgaristan arasında Dobruca sorunu, Bulgaristan ile Yugoslavya arasında Makedonya sorunu,

---

[17] Hikmet Öksüz, *Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi,* (İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2008), 13.
[18] Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*, (Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 1973), 153.
[19] Hikmet Öksüz, *Turkey's Balkan Policy (2003–2007)*, (İstanbul, OBIV Yayınları, 2007), 132.
[20] Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2018), 64.
[21] Gülşah Kurt Güveloğlu, *Sırp Hırvat Sloven Krallığı'ndan Yugoslavya'ya Yugoslavya'nın Siyasi Hayatı ve Diplomatik İlişkileri (1918-1941)*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 2019), 122.
[22] Mustafa Selver, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003), 14.

Yugoslavya ile Arnavutluk arasında Kosova sorunu, Arnavutluk ile Yunanistan arasında Kuzey Epir sorunu, Türkiye ile Yunanistan arasında Batı Trakya ve Ege sorunları sayılabilir.[23]

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi dış politikasında yayılmacı revizyonist hareketlere karşı barış, egemenlik ve ulusal kalkınma önceliği hakim olmuş ve Türk dış politikası "moleküler ve yapısal benzerliğinin bulunduğu Avrupa ülkeleriyle uyumlu bir biçimde doğan ve böyle yaşamak isteyen bir ulus" olarak Batıya yönelmiştir.[24]

ABD, İngiltere ve Fransa gibi demokratik ülkeler antirevizyonist grubu oluştururken, Almanya, İtalya ve Japonya gibi otoriter ülkeler revizyonist grubu oluşturdular.[25]

Çarlık döneminden bu yana Rus dış politikasında lebersnaumu (yaşam alanı) olarak görülen Akdeniz'e ulaşmak için Balkanlar hayati bir önem taşımıştır.[26] Balkanlar, büyük Avrupa büyük devletleri arasındaki çıkar çatışmasına da sahne olmaktadır. I. Dünya Savaşı'na giden yolu açan bloklar çatışması Balkanlar'da yoğunlaştı ve savaş burada patlak verdi. Aralarında birlik ve dayanışmayı sağlayamayan Balkan devletleri büyük devletlerin peşinde I. Dünya Savaşı'na girdiler ve savaştan sonra parçalanmış bir şekilde ortaya çıktılar. Birbirlerine karşı şoven bir milliyetçilik anlayışı izlediklerinden dış tehlikelere karşı iş birliği de kuramadılar. Bulgaristan ile Romanya Mihver Devletlerin gönüllü uyduları ve Yunanistan ile Yugoslavya da talihsiz kurbanları oldu. İtalya'nın Akdeniz'deki faaliyetleri ve Mussolini'nin İtalya'nın yayılma alanı olarak Küçük Asya'dan bahsetmesi Türkiye'yi çok endişelendirdi. Bu sebeple Balkan Paktı Türkiye için bir garanti gibi göründü.[27] Locarno ve Küçük Antant örnekleri ve Avrupa devletlerinin revizyonist ve anti-revizyonist iki gruba ayrılması, Balkan devletlerini birlik kurmaya sevk eden sebepler olmuştur.[28]

---

[23] İhsan Gürkan, *Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye, Geçmişin Işığında Geleceğe Bakış*, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993), 262-263.
[24] Oral Sander, "Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri", Türkiye'nin Dış Politikası, der. Melek Fırat, (Ankara: İmge Yayınevi, 2000), 75.
[25] Murat Sarıca, *Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929,)*, (İstanbul: İ.Ü. Siyasal Bilgiler Yayınları, 1982), 271.
[26] Erjada Progonati, "Rusya'nın Balkanlar Politikası", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 45 (2015):10.
[27] Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, 4-10.
[28] Mehmet Gönlübol, Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, (Ankara: ATAM Yayınları, 1997), 99-100.

Diğer yandan, Locarno antlaşmaları, Kellogg Paktı ve Litvinov Protokolü gibi barışçı teşebbüslerle, Küçük Antant gibi statükocu ittifakların ortaya çıkması da Balkanlar'daki işbirliğinde teşvik edici etkenler olmuştur.[29]

1.2. Türkiye ile Arnavutluk Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Dostluk antlaşması 15 Aralık 1923 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[30] Türkiye ile siyasî konuları görüşen Arnavutluk heyeti, ticarî konularda herhangi bir görüşme yapmamıştır. Arnavutluk ile Türkiye arasında 15 Aralık 1923'te Muhadenet Muahedenamesi, İkamet Mukavelenamesi (Sözleşmesi) ve Tâbiiyet İtilafnamesi imzalanarak iki ülke arasındaki siyasî ilişkilerin hukukî çerçevesi belirlenmiştir.[31] Diplomatik ilişkilerin resmen kurulması iki ülke arasında halklarının menfaatleri için uygun görülmüştür.[32]

Vatandaşlık antlaşması 15 Aralık 1923 tarihinde Ankara da imzalanmıştır. Arnavutluk arazisi ahalisinden olup antlaşmanın yürürlüğe girdiği zaman Arnavutluk Devleti arazisinde ikamet edenler Arnavutluk Devleti vatandaşı kabul edilecektir. İki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler uluslararası hukuk kurallarına göre tesis edilecektir. Diplomasi ve şehbender (konsolosluk) memurlarının karşılıklı imtiyaz, hürmet ve muafiyetlerden yararlanmaları kabul edilecektir. İkamet Antlaşması 15 Aralık 1923 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Her iki ülkenin vatandaşları diğer tarafın topraklarında yerleşme ve seyahat etme hakkına sahip olacaklardır. Ayrıca bu vatandaşlar ilgili ülkede yürürlükte olan kanunlara ve düzenlemelere uygun olarak serbestçe gidip gelebilecek ve seyahat edebilecektir. Göç konusu bu anlaşmanın hükümlerinin kapsamına girmemektedir. Bu nedenle anlaşmayı imzalayan taraflardan her biri kendi ülkesine göç edilmesine izin verme ya da bunu engelleme konusunda sahip olduğu hakkı koruyacaktır. Bu hak anlaşmanın hükümleriyle herhangi bir şekilde zedelenmeyecektir.[33]

---

[29] Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I,* editör Baskın Oran, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 350.

[30] Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1919-1938)", içinde *Türk Tarihinde Balkanlar*, ed., Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik ve Serkan Yazıcı, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2013), 1113.

[31] Bilal N. Şimşir, *Türkiye-Arnavutluk İlişkileri, Büyükelçilik Anıları (1985-1988),* (Ankara, Asam Yayınları, 2001), 15-17.

[32] Necip P. Alpan, "*Tarihin Işığında Bugünkü Arnavutluk",* (Ankara: Kardeş Yayınları, 1975), 96.

[33] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Hükümeti Arasında Mün'akit İkamet Mukavelenamesi", 14 Nisan 1925, 8-9.

Türkiye ise iki ülke arasında diplomatik ilişkilerinin kurulması sonucu oluşmuş olan dostluk ortamının sürekliliğini sağlamak amacıyla ticari ilişkilerin geliştirilmesine çalışmıştır. 1925 yılında Vlora'da bir konsolosluk açmış daha sonra 1926 yılında bu konsolosluk yerine Tiran'da elçilik açmıştır. 11 Temmuz 1927 tarihinde de Tiran'da bir konsolosluk antlaşması imzalamıştır.[34]

1.3. Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Dostluk ve ikamet antlaşması 18 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[35] Anlaşma, iki devlet arasındaki siyasi ilişkilerin uluslararası hukuk esaslarına uygun olarak tesis edilmesini öngörür. Taraflar, birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı göstermeyi taahhüt eder. Her iki ülkedeki azınlıkların haklarının korunmasını güvence altına alır. İki ülke arasında ticari ve ekonomik iş birliğinin geliştirilmesini amaçlar. İki ülke arasındaki sorunların barışçıl yollar ile çözülmesini öngörür. Anlaşmaya ek bir protokol mevcuttur. Bu protokolde özellikle göçmenler sorunu ve azınlık hakları karşılıklı olarak düzenlenmiştir.

Ticaret ve denizcilik antlaşması 12 Şubat 1928 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Bu antlaşmasın bazı maddeleri şunlardır: İki ülke arasında ticaret serbest olacaktır. Her iki ülkeden gelen ürünler diğer tarafın ülkesinde en fazla müsaadeye mazhar millet emtiasından alınan gümrük vergisinden daha yüksek bir vergiye tabi tutulmayacaktır. İhracat ve ithalat yasakları sipariş veya sevk edilmiş emtiaya uygulanmayacaktır.[36]

Tarafsızlık, Uzlaşma, Adli Tesviye ve Hakem Antlaşması 06 Mart 1929 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Bu anlaşmanın temel amacı, iki ülke arasındaki ilişkileri pekiştirmek ve yayılmacı amaçlar güden İtalya'ya karşı sınırlarını güvence altına almak idi. Bu antlaşma muhtemel bir savaş durumunda tarafsız kalınması, anlaşmazlıklara barışçı yollarla çözüm bulunması, hakemlik müessesesinin işletilmesi gibi temel prensipleri kayıt altına alıyordu.[37] Her iki ülke birbirlerinin içişlerine müdahale etmeyecek ve herhangi bir askeri çatışma durumunda tarafsız kalacaktır.

---

[34] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Mün'akit Şehbenderlik Mukavelenamesinin Tasdikine Dair Kanun", 06 Mayıs 1928, 2-10.

[35] İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945) Cilt I*, (Ankara: TTK Yayınları,1983), 255-259.

[36] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhûriyeti ile Bulgaristan Krâliyeti Arasında Mün'akid Ticâret ve Seyr-i Sefâin Mukâvelenâmesinin Tasdîkine Mütedâir Kânûn", 07 Haziran 1928, 1-12.

[37] İbrahim Tatarlı, "Atatürk ve Modern Türkiye'nin Bulgaristan Parlamentosu'nda Değerlendirilmesi (1919-1945)", *Erdem*, 11/33 (1999):926-928.

Diplomasi yoluyla halledilemeyen konular anlaşma hükümlerine tabi olacaktır. 1925 yılında yapılan karşılıklı nüfus göçüne yönelik siyasi anlaşmada çıkan pürüzlerin giderilmesi amaçlanmaktadır.[38] 06 Mart 1929 tarihinde imzalanan dostluk anlaşması Sofya'da 23 Eylül 1933 tarihinde imzalanan protokol ile 03 Aralık 1934 tarihinden itibaren beş yıl uzatılmıştır.[39]

Mahkûmların iade edilmesi üzerine 23 Aralık 1929 tarihinde bir antlaşma imzalanmıştır.[40] Suçun, talep edilen tarafın kanunlarına göre iadeye imkân verecek ve cezayı gerektirecek nitelikte olması gerekmektedir. Talep edilen kişinin geçici tutuklanması, toplam olarak iki ayı geçmemek üzere uzatılabilir. Talep edilen taraf, iade talebi konusunda karar verdikten sonra, iadesi istenen kişinin başka bir fiil nedeniyle de sorgulanabilmesini veya zaten mahkûm edilmişse kendi ülkesinde cezasını çekmesini sağlayabilir. Bu antlaşma 1975 yılında Ankara'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında Hukukî ve Cezaî Konularda Adlî Yardımlaşma Sözleşmesi" ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Ticaret ve denizcilik antlaşması 27 Mayıs 1930 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. İki ülke arasındaki ticaret ilişkilerini düzenlemeyi ve deniz taşımacılığına ilişkin esasları belirlemeyi amaçlayan bir antlaşmadır. Her iki taraf birbirlerinin ticaretine engel olmayacak ve herhangi bir ekonomik kriz durumunda birbirine yardım edecektir.[41]

Veterinerlik sözleşmesi 22 Aralık 1933 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Hayvan ve menşei hayvanî maddelerin ticaretini kolaylaştırmak ve salgın hayvan hastalıklarının verdiği zararları ortadan kaldırmak amacıyla yapılmıştır.[42]

21 Aralık 1933 tarihinde Ankara'da ticari ilişkilerin geliştirilmesi maksadıyla bir ticaret anlaşması yapılmıştır.[43] Ayrıca 03 Haziran 1935 tarihinde bir ticaret antlaşması daha imzalanmıştır. 27 Mayıs 1930 tarihinde yapılmış olan ticaret ve Denizcik antlaşması

[38] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Kırallığı beyninde aktolunan Bitaraflık, Uzlaşma, Adlî tesviye ve hakem muahedenamesi", 01 Haziran 1929, 7415-7418. Sayı 1204
[39] Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945) Cilt I,* 373.
[40] Ali Sarıkoyuncu, "Milli Mücadelede Türk-Bulgar İlişkileri", içinde *Türkler Ansiklopedisi,* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 16:58.
[41] Resmi Gazete, "Türkiye ile Bulgaristan arasında ticaret ve Seyrisefain mukavelenamesi", 18 Haziran.1930, 9109-9112. Sayı 1523
[42] Resmi Gazete, "Türkiye-Bulgaristan Arasında Baytari Mukavelename", 23 Mayıs 1934, 3806-3810.
[43] Resmi Gazete, "Türkiye-Bulgaristan Ticari İtilafı", 12 Haziran 1934, 3975-3976.

hükümleri dâhilinde Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ticari mübadelelerin tanzimini kolaylaştırmak için yapılmıştır.[44]

1.4. Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

"Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" 30 Ocak 1923 tarihinde İsviçre'nin Lozan kentinde imzalanmıştır. Lozan Antlaşması görüşmeleri sırasında Yunanistan'daki Müslümanlar ahali ile Türkiye'de Ortodoks Rum ahalinin değişimi meselesi ele alınan konular arasında yer almıştır. Bu mesele Norveçli Nansen'in önerdiği formül gereğince 30 Ocak 1923'te iki devlet arasında mübadeleye bağlı tutulacak olan kimseler ve mübadelenin koşulları hakkında hükümler bulunan bir sözleşme ve protokol imzalanmıştır.[45] Bu anlaşma Türk-Yunan Savaşı (1919-1922) sonrasında iki ülke arasındaki etnik gerilimleri azaltmak ve homojen ulus devletler oluşturmak amacıyla yapılmıştır. Zorunlu göç esasına dayanan bu mübadele ile Türkiye'de yaşayan Ortodoks Rumlar ve Yunanistan'da yaşayan Müslüman Türkler karşılıklı olarak göç ettirilmiştir. Türkiye'deki Rum Ortodokslar, Yunanistan'a gönderilecektir. Yunanistan'daki Müslümanlar Türkiye'ye gönderilecektir. İstanbul'daki Rumlar ve Batı Trakya'daki Türkler mübadeleden muaf tutulmuştur. Göç edenlerin taşınabilir mallarını yanlarında götürmelerine izin verilmiş ancak taşınmaz malları karşılıklı tazminat yoluyla devredilmiştir. Göç edenlerin yeni ülkelerinde vatandaşlık haklarına sahip olacağı taahhüt edilmiştir. Yaklaşık 1,2 milyon Rum Ortodoks Yunanistan'a göç etmek zorunda kalmıştır. Yaklaşık 500 bin Müslüman Türk Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye'de ve Yunanistan'da sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlere yol açmıştır. Mültecilerin uyum süreci hem Türkiye'de hem Yunanistan'da çeşitli ekonomik ve sosyal sıkıntılara neden olmuştur. Lozan Antlaşması'nın bir parçası olarak Türk-Yunan ilişkilerinde uzun yıllar etkili olmuş bir tarihi olaydır. Bu anlaşma modern Türkiye ve Yunanistan tarihinin en önemli demografik ve politik olaylarından biri olarak kabul edilmektedir. "Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 01 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu mübadelesine (exchange obligatoire) başlanacaktır. Bu kimselerden hiçbiri Türkiye'nin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunanistan'ın izni

[44] Resmi Gazete, "Türkiye ile Bulgaristan arasında ticaret anlaşması", 14 Haziran 1935, 5323-5325.
[45] Mehmet Gönlübol, Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1990), 56.

olmadıkça Yunanistan'a dönerek orada yerleşemeyecektir. İstanbul'da oturan Rumları Batı Trakya'da oturan kapsamayacaktır. 1912 Kanunuyla sınırlandırıldığı biçimde İstanbul Şehremaneti daireleri içinde 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş (etablis) bulunan bütün Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar İstanbul'un Rum ahalisi sayılacaklardır. 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'nın koymuş olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş (etablis) bulunan Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar Batı Trakya'nın Müslüman ahalisi sayılacaklardır. Sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlayarak bir aylık bir süre içinde Bağıtlı Yüksek Tarafların her birinden dört ve 1914-1918 savaşına katılmamış Devletlerin uyrukları arasından Milletler Cemiyeti Meclisince seçilecek üç üyeden oluşan ve Türkiye'de ya da Yunanistan'da toplanacak olan bir Karma Komisyon kurulacaktır. Karma Komisyon, Sözleşmede öngörülen göçü denetlemek ve kolaylaştırmak ve taşınır ve taşınmaz malların tasfiyesine yapmakla yetkili olacaktır." Ahali Mübadele Antlaşması Türk Yunan ilişkilerinde yeni bir devrin açılışına neden olmuştur.[46]

Atina Antlaşması 01 Aralık 1926 tarihinde Atina'da imzalanmıştır. Göç eden Türkler ve Yunanların vatandaşlık durumları ve mülkiyet hakları ele alınmıştır. İki ülke vatandaşlarının karşılıklı olarak ticari faaliyetlerini düzenleyen hükümler getirilmiştir. Her iki ülkenin vatandaşlarının hukuk sistemlerinde eşit şekilde korunması ve hukuki işlemlerine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Vatandaşların diğer ülkenin topraklarında askerlik yapmaması ve zorunlu borçlanmalardan muaf tutulması öngörülmüştür.[47]

Türk-Yunan Ahali Mübadelesi'nden doğan meselelerin halline dair sözleşme ve protokoller 10 Haziran 1930 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. [48] Bu anlaşma 30 Ocak 1923'te imzalanan Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Anlaşması'ndan doğan malî ve hukuki sorunları çözmek amacıyla yapılmıştır. 1930'da imzalanan Ankara Antlaşmasından sonra 09 Aralık 1933 tarihinde Karma Komisyon'un kaldırılmasına dair antlaşma ile mübadele işlemleri 19 Ekim 1934 tarihinde resmi olarak sona ermiştir.

Atatürk, 30 Ekim 1930 yılına kadar Yunanistan'la Lozan'dan geri kalan meseleleri çözerek ilk iş bir dostluk anlaşması imzalanmasını sağlamıştı.[49] Antlaşmaya bir de deniz

---

[46] T.C. Kültür Bakanlığı, *Atatürk'ün Millî Dış Politikası,* 171.
[47] Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, *Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923- 1934),* 195-203
[48] Enis Tulça, *Atatürk, Venizelos ve Bir Diplomat Enis Bey*, (İstanbul: Simung Yayınları, 2003), 17.
[49] Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 293.

kuvvetlerinin sınırlandırılmasına ilişkin protokol eklendi.[50] 10 Haziran 1930 tarihinde Ankara'da nüfus değişiminden kaynaklanan meselelerin çözümüne ilişkin antlaşmanın imzalandığı gün Başbakan İsmet Paşa, gerçek bir dostluğun temellerini kurmak için Yunanistan Başbakanı Venizelos'u Ankara'ya davet etmiştir. Bu davet üzerine Venizelos, 27-31 Ekim 1930 tarihleri arasında İstanbul ve Ankara'yı ziyaret etmiştir. Bu görüşmeler sonunda iki devlet arsında 30 Ekim 1930 tarihinde Ankara'da üç tane antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmalar: Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması; Deniz Kuvvetlerinin Sınırlanması Hakkında Protokol: İkamet, Ticaret ve Denizcilik Sözleşmesidir.[51] 30 Ekim 1930 tarihli İkamet ve Ticaret ve Denizcilik Antlaşmasına ek olarak 10 Kasım 1934[52] ve 26 Eylül 1935[53] tarihlerinde iki antlaşma yapılmıştır.

İkamet, ticaret ve denizcilik antlaşması iki ülke arasındaki ticaret ilişkilerini düzenlemek, karşılıklı ikamet haklarını belirlemek ve deniz yoluyla seyahat ve ulaşımı kolaylaştırmak amacıyla yapılmış önemli bir antlaşmadır. Türkiye ve Yunanistan vatandaşlarının birbirlerinin ülkelerinde serbestçe ikamet edebilmeleri ve yerleşebilmeleri. İki ülke arasında karşılıklı saygı, iş birliği ve dostane ilişkilerin sürdürülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle iki ülkenin hükümetleri ve halkları arasında iyi niyetin geliştirilmesi, uluslararası ilişkilerde barışçıl bir ortamın yaratılması hedeflenmiştir. Mukavelenin bir diğer önemli maddesi her iki ülkenin konsoloslukları ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. Türkiye ve Yunanistan, diğer ülkenin konsoloslukları ile ilişkilerini düzenlemek için karşılıklı haklar ve sorumluluklar belirlemişlerdir.[54]

Dostluk antlaşması 14 Eylül 1933 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Atatürk Yunan-Türk dostluk anlaşması genişletilerek 1933 'te yenilenmiştir.[55] Sınırlarının dış müdahale ve taarruzdan korunmasının karşılıklı olarak güvence altına almışlardır. Uluslararası politikada birbirlerini ilgilendiren her konuda önceden danışmada bulunmayı karşılıklı çıkarlarına uygun bulmuşlardır. Tüm uluslararası toplantılarda birbirlerinin

[50] T.C. Kültür Bakanlığı, *Atatürk'ün Millî Dış,* 190.
[51] Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, 68.
[52] Resmi Gazete, "30 Ekim 1930 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikamet, ticaret ve seyrisefain muahedesine müzeyyel itilaf", 02 Ocak 1935, 4615.
[53] Resmi Gazete, "30 Ekim 1930 da Ankara'da imzalanan Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikamet, ticaret ve seyrisefain mukavelesine zeyildir", 05 Şubat 1936, 6038.
[54] Resmi Gazete, "Türkiye ile Yunanistan arasında İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi", 15 Mart.1931, 303-310.
[55] Cemal Kutay, *Üç Devirden Hakikatler*, (İstanbul: Alioğlu Yayınları, 1982), 114.

çıkarları doğrultusunda dayanışma içerisinde olmayı kabul etmişlerdir. İki ülkenin ortak sınırlarının dokunulmazlığı karşılıklı olarak güvence altına almıştır. 14 Eylül 1933 tarihinde imzalanan Türkiye-Yunanistan İçten Anlaşma Paktı'nda yer alan iki ülkenin yalnızca ortak sınırlarının dokunulmazlığını karşılıklı olarak güvence altına alma taahhüdünde bulunan hüküm Türkiye'yi olası bir savaş durumundan korumuştur.[56] On yıllık bir süre için yapılan bu antlaşma ile Türkiye ve Yunanistan bir diğerinin katılmadığı uluslararası toplantılarda katılmayan tarafı temsil etmeyi de yükümlenmişlerdir.[57]

Türk-Rum Ahali Değişimi Karma komisyonu'nun kaldırılmasına ilişkin sözleşme 03 Aralık 1933 tarihinde imzalanmıştır. Lozan Antlaşması'nın 1923 yılında imzalanmasından sonra Türkiye ve Yunanistan arasında zorunlu nüfus mübadelesini düzenlemek üzere bir Karma Komisyon kurulmuştur. 1933 yılı itibari ile mübadele sürecinin büyük ölçüde tamamlanması ve çözülmesi gereken meselelerin azalması nedeniyle taraflar komisyonun kaldırılmasının uygun olacağına karar vermişlerdir.[58] Türk-Yunan mübadelesi sonrası 1923-1933 yılları arasında ülkemize Yunanistan'dan gelen mübadil sayısı 384.000 olarak gösterilmektedir.[59]

Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan antlaşmalar ve dostane ilişkiler çerçevesinde iki ülke ticari münasebetlerini geliştirmek için son derece önemli bir mesai harcandı. Ticari ilişkileri dönemin şartlarına uygun olarak azamî derecede geliştirmek için taraflar oldukça istekli idi. Bu amaçla Türkiye ve Yunanistan, aralarındaki ticarî mübadeleleri iki ülke arasında geçerli olan 30 Ekim 1930 tarihli ticaret, ikamet ve seyrisefain antlaşmasının hükümlerini bozmamak üzere[60] bir takas anlaşması 22 Aralık 1933 tarihinde imzalanmıştır.[61]

Ankara'da 20 Haziran 1934 tarihinde imzalanan Meriç-Ebros Irmağının her iki kıyısında yapılacak hidrolik tesisatın tanzimine ilişkin antlaşma, iki ülke arasında nehir ve su kaynaklarıyla ilgili iş birliğini güçlendirmeyi amaçlamış ve suyun yönetimiyle ilgili

[56] Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945) Cilt I*, 443.
[57] Resmi Gazete, "Samimi anlaşma misakı", 12 Mart 1934, 3528.
[58] Resmi Gazete, "Türk- Rum ahali mübadelesi muhtelit komisyonunun ilgasına mütedair mukavelename", 08 Ocak 1934, 3378-3379.
[59] Cevat Geray, *Türkiye'den ve Türkiye'ye göçler ve göçmenlerin iskanı (1923-1961)*, (Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayınları, 1962), 7-11.
[60] Feyza Kurnaz Şahin, "1929 Dünya Ekonomik Buhranı Sonrasında Türk-Yunan Ekonomik İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi (1929-1939)", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/5 (2021):71.
[61] Resmi Gazete, Türkiye ve Yunanistan arasında takas anlaşması", 17 Aralık 1934, 4541-4544.

bazı ortak çözümler getirmiştir. Nehir kenarlarının cephe müdafaa duvarları, bentler ve mahmuzlar gibi yapılacak inşaatların esasları kararlaştırılmıştır.[62]

İki ülke arasında Kliring antlaşması 26 Eylül 1935 tarihinde imzalanmıştır.[63] Ticarî münasebetlerin tesviyesine siyasî uzlaşma ve samimî iş birliği düşüncesini uygulamak ve zamanın şartları içinde kendilerinin ticarî alışverişlerini geliştirme imkânları için bir araya gelmek iki memleket arasında halen geçerli 30 Ekim 1930 tarihli ikamet ticaret ve denizcilik anlaşması hükümlerini ihlâl etmemek şartı ile ticarî alışverişlerini düzenlemeye karar vermişlerdir.[64] 15 Aralık 1938 tarihinde Atina'da, 26 Eylül 1935 tarihli kliring antlaşmasına ek protokol imzalanarak 01 Ocak 1939 tarihinden geçerli olmak üzere antlaşmanın süresi bir sene uzatılmıştır.[65]

İkinci Dünya Savaşı tehlikesinin arttığı süreçte önce Boğazların güvenliğinin sağlanması ardında sınır komşularıyla yapılan karşılıklı güvenliği sağlama antlaşmaları ile kontrol altına alınmaya çalışılmıştı. Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların çözülmesiyle karşılıklı hazırlanan kaçakçılıkla mücadele antlaşmaları ile adalardan yapılan kaçakçılık da engellenmeye çalışılmıştı.[66] Kaçakçılığın men ve izlenmesi sözleşmesi 15 Ocak 1937 Ankara'da imzalanmıştır. Özellikle ekonomik krizler ve savaş sonrası dönem yasal olmayan yollarla mal taşımacılığının artması nedeniyle Türkiye ve Yunanistan arasında kaçakçılık önemli bir sorun haline gelmiştir. Alkol, tütün, uyuşturucu maddeler ve silah gibi ürünler sınırdan yasa dışı yollarla geçmektedir.[67]

27 Nisan 1938 tarihinde Yunanistan'ı ziyareti eden Başbakan Celal Bayar ile Yunan Başbakanı Yoannis Metaksas arasında "1930 ve 1933 tarihli dostluk antlaşmalarına ek "Türkiye-Yunanistan Dostluk, Saldırmazlık ve İşbirliği Antlaşması" 27 Nisan 1938 tarihinde Atina'da imzalanmıştır. Yunanistan ile Türkiye'nin arasında dostane ilişkilerin inşa edilmesi bu dönemdeki dış politika öncelikleri arasında yer alıyordu.

[62] Resmi Gazete, "Meriç Nehrinin her iki sahilinde su tesisatının tanzimine dair Türk-Elen itilâfnamesi", 25 Mayıs 1935, 5209-5212.
[63] Feyza Kurnaz Şahin, "Türk-Yunan Ekonomik İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi (1929-1939)", 81.
[64] Resmi Gazete, "Türkiye ile Yunanistan arasında Kliring Anlaşması 16 Mayıs 1941, Sayfa:934-936.
[65] Resmi Gazete, "Türkiye ile Yunanistan arasında 26 Eylül 1935 tarihli Kliring Anlaşmasına müzeyyel Protokol", 12 Temmuz 1939, 12230-12231.
[66] Barış Borlat, "Cumhuriyet Dönemi Tütün ve Sigara Kaçakçılığı Bağlamında Suriye Sınır Güvenliğine Bakış (1923-1940)", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/4 (2019):373.
[67] Resmi Gazete, "Kaçakçılığın Men ve Takibi için Türk-Yunan Mukavelenamesi ", 13 Mayıs 1937, 8069-8072.

Yunanistan ile imzalanan bu anlaşma her iki ülkenin bölgesel barışa katkı sağlama hedeflerinin bir yansımasıdır ve bu dönemde Balkanlar'daki güvenlik sorunlarına karşı birlikte hareket etme isteğinin göstergesidir. Bu antlaşma özellikle ticaret, sınır güvenliği, kültürel ve sosyal ilişkiler gibi pek çok alanda düzenlemeler getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaştığı bir zamanda Türkiye ve Yunanistan dayanışmayı kuvvetlendirmek, saldırı halinde birbirlerine karşı tarafsızlıklarını korumak ve siyasal destek sağlamak amacıyla bu antlaşmayı yaptılar. Taraflardan biri taarruza uğradığı takdirde diğeri onun silâh, mühimmat, erzak gibi malzemesinin topraklarından geçişine izin verecek, gerekliğinde yardım edecekti. Taraflardan biri düşmanca bir harekete maruz kalırsa diğeri çare bulmak için bütün gücüyle çalışacaktı. Bundan önce yapılan antlaşmalara bağlı kalındığı gibi bu antlaşma hükümleri on sene daha uzatmış olacaktı.[68]

Türkiye ile Yunanistan hayvan hastalıklarının yayılmasını önlemek ve hayvan ticaretini kolaylaştırmak, aralarındaki sınır bölgelerinde hayvan sağlığı ve hayvan hastalıklarının yayılmasını önleme amacı taşıyan Veteriner Sözleşmesini 15 Ocak 1938 tarihinde Atina'da imzalamışlardır. Ekonomik ve sınır güvenliği açısından önemli diplomatik adımdır.[69]

1.5. Türkiye ile Romanya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Balkan birliği yolunda öncü rol oynayan Türkiye ve Romanya uluslararası siyasetteki bu birlikteliklerini aynı zamanda ticari alana da taşıdılar. Türkiye ile Romanya arasında 11 Haziran 1929 tarihinde Ankara'da ikamet, ticaret ve denizcilik antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma Türkiye ile Romanya arasında ticaretin, deniz taşımacılığının ve ikamet ilişkilerinin düzenlenmesini sağlamayı hedeflemiştir. Taraflar kendi vatandaşlarının karşılıklı olarak diğer ülkenin topraklarında hem barış zamanında hem de savaş zamanında herhangi bir zorunlu askerî hizmete tabi tutulamayacağını belirlemişlerdir.[70]

"Mezarlıkların Muhafazasına Dair Antlaşma" 18 Eylül 1930 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. 27 Ağustos 1916 tarihinden itibaren, savaş sırasında ölen veya yaralanan

[68] T.C. Kültür Bakanlığı, *Atatürk'ün Millî Dış,* 615-616.
[69] Resmi Gazete, "Türkiye-Yunanistan arasında veteriner mukavelenamesi", 09 Haziran 1939, 11935-11939.
[70] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya arasında ikamet, ticaret ve seyrisefain mukavelenamesi", 21 Haziran.1930, 9119-9124.

askerler, hastalık veya kazalar nedeniyle vefat eden askerler ve esaret altındaki kişilerle ilgili olarak anlaşma yapılmıştır. Bu kişilerle ilgili olarak mezarlıklarının, metfun oldukları yerlerin ve mezarlarının bakım, yönetim ve muhafazası konusu ele alınmıştır. Lozan Antlaşması'nın 126. maddesinde yer alan mezarlıkların muhafazasına ilişkin hükümler uygulanacaktır. Türkiye ve Romanya hükümetlerinin merkatler, mezarlıklar ve metfenlerle ilgili meseleleri çözmek için bir komisyon tayin edilecektir. Her iki ülkenin komisyon tarafından belirlenen arazileri birbirine ebediyen terk ve ferağ edecektir. Yüksek Akitler terk edilen arazileri her zaman teftiş ettirme hakkına sahip olacaktır. Mezarlıklar kendi tebaalarından seçilecek sivil bekçiler tarafından korunacaktır.[71]

Türkiye ile Romanya arasında "Dostluk, Saldırmazlık, Hakem ve Uzlaşma Antlaşması" 17 Ekim 1933 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[72] Türkiye ve Romanya mevcut dostane ilişkilerini daha da güçlendirme taahhüdünde bulunmuşlardır. Anlaşma karşılıklı güvene dayalı bir iş birliği oluşturmayı hedeflemiştir. İki taraf da birbirlerine karşı saldırgan bir tutum içinde olmayacaklarına dair taahhüt vermiştir. Anlaşmazlıkların diplomasi yoluyla çözülmesi ve gerektiğinde uluslararası hakemlik mekanizmalarının devreye sokulması benimsenmiştir. Türkiye ve Romanya sadece iki taraf arasında değil aynı zamanda Balkanlar genelinde barış ve istikrarın korunması için iş birliği yapmayı taahhüt etmiştir. Bu antlaşma Balkan ülkeleri arasında imzalanan benzer nitelikteki anlaşmaların bir parçasıdır ve 1934 yılında oluşturulan Balkan Paktının zeminini hazırlamıştır. Türkiye, 1930'larda komşu ülkelerle dostane ilişkiler geliştirerek güvenlik politikasını güçlendirmiştir. Balkanlar'daki barış girişimlerine aktif bir şekilde katıldığını ve bölgesel istikrarın korunmasına yönelik kararlılığını göstermektedir. Türkiye'nin Romanya ile bu tür bir anlaşma imzalaması Balkanlar'daki diğer ülkelerle de benzer iş birliği antlaşmalarını teşvik etmiştir. Ayrıca bu tür saldırmazlık anlaşmaları Türkiye'nin savaş sonrası Lozan düzenini koruma amacını taşır. Türkiye ve Romanya genel dünya barışını koruma konusunda aynı derecede kararlıdır. Her iki tarafın da savaş karşıtı bir politika izlediğini ve uluslararası istikrarı desteklediğini ifade eder. İki ülke arasında ortaya çıkabilecek sorunların barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu anlayış, diplomasi ve iş birliğine dayalı bir çözüm mekanizmasını ön planda tutar.

[71] Resmi Gazete, Lozan Muahedesinin 126 nci maddesinde münderiç mezarlıkların muhafazasına mütedair hükümlere tevfikan Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Kırallığı arasında mün akit itilâf ", 02 Nisan 1931, 355-356.
[72] Cemal Koçak vd., Türkiye Tarihi (1908-1980) (İstanbul: Cem Yayınevi, 1995), 154-155.

Türkiye ve Romanya birbirlerine güven duymakta ve genel barışın devamı için iş birliği yapma gerekliliğini kabul etmektedir. Bu, ortak çıkarları koruma ve geliştirme arzusunu ifade eder. Antlaşma tarafların Paris Paktı'na (savaştan kaçınma taahhüdü) ve 1933 Londra Mukaveleleri 'ne (saldırganlık kavramının tanımı) taraf olduklarını vurgular. Bu uluslararası belgeler antlaşmanın hukuki ve diplomatik zeminini oluşturur. Türkiye ve Romanya mevcut dostane ilişkilerini gelecekteki çıkarlarını da gözeterek daha da sağlamlaştırmayı hedeflemektedir. Bu yalnızca iki ülkenin ilişkilerini geliştirmekle kalmaz aynı zamanda Balkanlar'daki genel barış ve istikrarı destekler.[73]

Ticaret ve Kliring antlaşmaları 04 Ekim 1935 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. İki ülke birbirlerinden aldıkları oranda birbirlerine satış yaparak bir dengeyi sağlamayı amaçlamıştır. Romanya'nın Türkiye'deki konsolosluklarına ait hasılat Türkiye Merkez Bankası'na yatırılacak ve bu banka tarafından Romanya Milli Bankası namına açılacak TL hesabına faizsiz kaydedilecektir. Romanya Milli Bankası bu suretle oluşan mevduatı, Türkiye'den Romanya'ya ihraç edilecek mallara karşılık ödeme yapmak için kullanacaktır. Türkiye Merkez Bankası yapacağı tahsilatı günü gününe Romanya Milli Bankası'nın hesabına geçirecek ve Romanya'da yapılan ödemeleri de aynı şekilde aktaracaktır. İki ülke arasında yapılan ticaretin bedellerinin karşılıklı olarak malla ödenmesini öngörüyordu. Kliring işlemi ilgili devletler arasında imzalanan "kliring sözleşmesi" ile gerçekleştirilecek ve bu süreçte Merkez Bankası devreye girecekti. Türkiye, Romanya'dan ithal ettiği ürünlerin maddi karşılığı kadar ihracat yapma imkânına sahipti. Eşit değerde karşılıklı olarak ihracat ve ithalat yapılması hedeflenmişti.[74]

"Dobruca'daki Türk Ahalinin Göçünü Düzenleyen Antlaşma" 04 Eylül 1936 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. Antlaşma Dobruca bölgesinde (Silistre, Pazarcık, Köstence ve Tulça) ikamet eden Türklerin beş sene içinde Türkiye'ye göç etmelerini öngörmektedir.[75] 1923-1938 yılları arasında 75.771 iskânlı, 38.009 serbest olmak üzere toplam 113.710 Türk Türkiye'ye göç etmiştir. Bu göçmenlerin 61.570'i 04 Eylül 1936 yılında Türkiye ile Romanya arasında imzalanan "Dobruca'daki Türk ahalinin

[73] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya dostluk, ademi tecavüz, hakem ve uzlaşma muahedesi", 13 Mart 1934, 3531-3536.
[74] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Romanya Hükümeti arasında Ticaret mukavelesi ve Kliring Mukavelesi", 23 Ekim 1935, 5735-5738.
[75] Resmi Gazete, "Dobrucadaki Türk ahalinin muhaceretini tanzim eden Mukavelename", 02 Şubat 1937, 7615-7618.

Türkiye'ye Göçmesini Düzenleyen Anlaşma" çerçevesinde gelmişlerdir. Ancak yaklaşan İkinci Dünya Savaşı sebebiyle anlaşma tam olarak uygulanamamıştır.[76]

Ticaret ilişkilerini teşvik ederken aynı zamanda ülkeler arası ekonomik iş birliğini artırmayı ve ekonomik istikrarı sağlamayı amaçlayan Ticaret ile Ödeme Antlaşmaları 05 Ocak 1938 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[77] 05 Ocak 1938 tarihinde imzalanan Ticaret ve ödeme antlaşmalarının bazı hususları değiştirilmiştir.[78]

1.6. Türkiye ile Yugoslavya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

"Türk-Yugoslav Dostluk Antlaşması" 28 Ekim 1925 tarihinde imzalanmıştır.[79] Türkiye ve Yugoslavya arasında resmi diplomatik ilişkileri başlatmıştır. Taraflar savaşa milli siyasetlerinin bir aracı olarak başvurmamayı taahhüt etmişlerdir. Antlaşmaya göre iki ülke arasında diplomatik yollarla çözümlenemeyen sorunlar barışçı olmayan yöntemlerle çözülmeyecekti. Türkiye ve Yugoslavya Dışişleri Bakanları, uluslararası gelişmeleri ve Balkanları ilgilendiren konuları görüşeceklerdi. İki hükümetin siyasetlerinin uluslararası antlaşmalara aynı prensiplerle bağlı olduğu açıkça ifade edilmiştir. İki ülke arasında dostane ilişkiler geliştirilmesini ve karşılıklı iş birliği yapılmasını hedeflemiştir. Türkiye'nin Balkanlar'da barışçıl bir politika izleme kararlılığını yansıtmıştır. Yugoslavya, Türkiye'nin bölgedeki en yakın müttefiklerinden biri haline gelmiştir.

Yugoslavya ve Türkiye arasındaki bazı karşılıklı taleplerin veya anlaşmazlıkların çözülmesine yönelik yapılan antlaşma 28 Ekim 1933 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır. Taraflar arasında birbiriyle ilgili karşılıklı hak, borç veya yükümlülüklerin belirli bir usule göre çözülmesini amaçlar. Bu anlaşmanın amacı her iki tarafın da vatandaşlarının hukuki ve mülkiyet haklarını koruyarak gerekli tazminatlar veya çözümler aracılığıyla ortaya çıkan meseleleri tamamen çözmektir. Ayrıca bu çözüm süreci sırasında taraflar arasında sürekli bir iş birliği ve uzlaşma sağlanacaktır.[80]

---

[76] H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi Göç*, (İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2001), 332-333.
[77] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya Ticaret ve Tediye Anlaşmaları", 19 Nisan 1938, 9704-9707.
[78] Resmi Gazete, "Türkiye ve Romanya arasında Ticaret Anlaşması" 12 Temmuz1939, 12231. Sayı 3886
[79] İsmail Soysal, *Balkan Paktı (1934-1941)*, (Ankara: TTK yayınları, 1985), 248.
[80] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Kırallığı arasında mütekabil mutalebatın tesviyesine müteallik itilaf", 12 Mart 1934, 3528.

27 Kasım 1933'te Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Belgrad seyahati esnasında "Türkiye ve Yugoslavya arasında Dostluk, Saldırmazlık, Hukuki Çözüm, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşmasını imzalamıştır."[81] İki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin olumlu yönde gelişmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye ve Yugoslavya arasında diplomatik yollarla çözümlenemeyen sorunların barışçı olmayan yöntemlerle çözümlenmesi yoluna gidilmeyecekti. Taraflar savaşa, milli siyasetlerinin bir aracı olarak başvurmamayı taahhüt etmekteydiler. İhtilaflar Uluslararası Daimî Adalet Divanı'na havale edilecekti. Daimî Uzlaşma Komisyonu kurularak meseleler burada çözülecekti. Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Krallığı arasında 1928 Paris Paktı'na atıfta bulunularak iki ülke arasında dostluk, saldırmazlık, adli tesviye, hakemlik ve uzlaşma esaslarına dayalı bir antlaşma imzalanması amacı güdüldüğü belirtilmektedir. Hem Türkiye hem de Yugoslavya, genel barışın korunmasına büyük önem verdiklerini ifade etmişlerdir. Her iki ülkenin sulh düzenine zarar vermemek için birlikte çalışacaklarını ve bölgedeki istikrarı sağlamak için iş birliği yapacaklarını gösterir. Eğer iki ülke arasında herhangi bir ihtilaf çıkarsa bu ihtilafların askeri bir çözüm yerine barışçıl yollarla yani muslihane tarzda çözülmesi öngörülmüştür. Her iki tarafın diplomatik müzakereleri tercih edeceği ve gerekirse dış hakemlere başvuracakları anlamına gelir. İki ülke arasında dostluk ilişkilerinin pekiştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca her iki ülke de birbirlerinin bağımsızlıklarına saygı göstereceklerini ve hiçbir şekilde saldırıya uğramayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Anlaşmazlıkların adaletli bir şekilde çözülmesi için adli mekanizmalar devreye girebilir. Her iki ülkenin de anlaşmazlıklarını hukuki yollarla çözmeye kararlı olduklarını gösterir. Bu hükümle, iki ülkenin çıkabilecek herhangi bir anlaşmazlık durumunda dış bir hakem veya arabulucu aracılığıyla çözüm bulacakları anlamına gelir. Ayrıca müzakereler yoluyla da uzlaşma sağlanması hedeflenmiştir.[82]

Türkiye ile Yugoslavya arasında 14 Nisan 1932 tarihinde imzalanan "Afyon Anlaşması" ile iki ülkede devlet kontrolü altında ulusal kuruluşlar oluşturulmasını öngörmektedir. 17 Aralık 1934 tarihinde yenilenerek afyon ihracına dair Türk-Yugoslav

[81] Serap Toprak, *Atatürk Dönemi Balkan Politikası ve Balkan Devletleri ile Olan İlişkiler*, (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2018), 163.
[82] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Kıratlığı arasında münakit dostluk, ademi tecavüz, adli tesviye, hakem ve uzlaşma muahedesi", 13 Mart 1934, 3533-3536.

Antlaşması olarak Belgrad'da imzalanmıştır.[83] Afyon ihracatının salâhiyettar murakabe makamından verilmiş bir ihraç şahadetnamesi ile yapılması kararlaştırılmıştır. İki ülkenin afyon ihtiyacını karşılayacak ve yabancı ülkelere ihraç edecek milli müesseseler tarafından yönetilen bir Afyon Merkez Bürosu kurulacaktır.

İlk Yugoslav-Türk ticaret anlaşması Ankara'da 03 Temmuz 1934 tarihinde imzalanmıştır.[84] 27 Kasım 1933'te Türkiye ve Yugoslavya arasında Dostluk, Saldırmazlık, Hukuki Çözüm, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması'nın "en çok kayırılan ulus" maddesine dayanmaktadır.

"Adlî, Medeni ve Ticari Hususlarda Karşılıklı İlişkilere Dair Sözleşme" Ankara'da 03 Temmuz 1934 tarihinde imzalanmıştır. Yugoslavya'da Türk vatandaşlarının ve Türkiye'de Yugoslav vatandaşlarının medeni ve ticari konularda adli himayelerinin sağlanması amacıyla iki ülkenin adli makamlarının birbirlerine yardımcı olmasını düzenler. Her iki devletin vatandaşlarının yurtdışındaki adli haklarını korumak, özellikle ticari ve medeni davalarda devletlerarası hukuki iş birliğini güçlendirmek amacı taşır. Anlaşma ile her iki ülkenin karşılıklı olarak birbirlerinin vatandaşlarının adli işlemlerini ve haklarını tanıyıp gerektiğinde yardımcı olmaları sağlanacaktır.[85]

"Türk-Yugoslav Kliring Sözleşmesi" 20 Temmuz 1934 tarihinde imzalanmıştır. Kliring sistemi iki ülke arasında gerçekleştirilen ticarette, döviz kullanımı yerine karşılıklı borç ve alacakların hesaplanarak denkleştirilmesi esasına dayanır. Bu sistem döviz rezervlerini korumak ve ödeme dengesi sorunlarını önlemek amacıyla kullanılır. Türkiye ve Yugoslavya arasındaki ticaretin daha kolay ve sorunsuz gerçekleşmesi için ödemelerin ve finansal işlemlerin düzenlenmesi hedeflenmiştir. Bu tür anlaşmalar özellikle döviz kısıtlamalarının olduğu dönemlerde ülkeler arasında ticaretin devamını sağlamak için önemlidir.[86]

Suçluların iadesi antlaşması Ankara'da 06 Haziran 1934 tarihinde imzalanmıştır.[87] Bu dönemde sınır aşan suçlar giderek artıyordu. Suçlular işledikleri suçların ardından diğer ülkelere kaçarak adaletten kaçabiliyorlardı. İki ülke arasındaki

[83] Resmi Gazete, "Afyon ihracına dair Türk-Yugoslav Antlaşması", 22 Haziran 1935, 5369-5371.
[84] Resmi Gazete, "Ticari anlaşma", 21 Temmuz 1934, 4173-4176.
[85] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Kırallığı arasında adlî, medeni ve ticari hususlarda karşılıklı münasebata dair mukavelename", 04 Ocak 1936, 5898-5899.
[86] Resmi Gazete, "Türk-Yugoslav Kliring Mukavelesi", 21.07.1934, 4176.
[87] Resmi Gazete, "Mukavele", 02 Ocak 1936,5886-5889.

adli işbirliğini geliştirmek ve suçluların kaçtıkları ülkede adalet önüne çıkarılmasını sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Türkiye tarafından fes olunan Türkiye-Yugoslavya ticaret ve kliring antlaşması üç ay uzatılmasına 25 Temmuz 1936 tarihinde karar verilmiştir.[88] Ticaret ve denizcilik ile kliring antlaşması Ankara'da 03 Kasım 1936 tarihinde imzalanmıştır.[89]

"İkamet Antlaşması" 28 Ocak 1936 Ankara'da imzalanmıştır. Türkiye ile Yugoslavya arasındaki bu antlaşma özellikle ekonomik ilişkilerin, kültürel etkileşimin ve işgücü hareketliliğinin arttığı bir dönemde imzalanmış olup iki ülke arasında karşılıklı güvenin inşa edilmesine yardımcı olmuştur. Her iki ülkeden birinin vatandaşlarının karşı ülke topraklarında belirli bir süre ikamet etmelerine ve o ülkenin yasalarına uygun şekilde yaşayıp çalışabilmelerine olanak tanınmıştır. Her iki ülkenin vatandaşları karşı ülkenin yasal ve idari sistemlerinde yerli halkla eşit muameleye tabi tutulacaktır. İkamet Antlaşması aynı zamanda ekonomik ilişkilerin gelişmesini teşvik etmeyi amaçlamıştır. Her iki ülkede ikamet eden vatandaşların sosyal güvenlik hakları da bu anlaşma çerçevesinde belirli düzenlemelere tabi tutulmuştur. Her iki ülkenin konsoloslukları vatandaşlarının karşı ülkede karşılaştığı hukuki sorunlarla ilgilenmiş, diplomatik ve sınır ötesi ilişkilerdeki sorunları çözmede etkin bir rol oynamıştır.[90]

"Ticaret ve Denizcilik Antlaşması" 28 Ekim 1936 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[91] Ticaret ve denizcilik antlaşmasına ek protokol 01 Mayıs 1938 tarihinde yine Ankara'da imzalanmıştır.[92]

[88] Resmi Gazete, "Kararname", 29 Ağustos 1936, 7107.
[89] Resmi Gazete, "Türkiye ve Yugoslaya Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi ve Türkiye-Yugoslavya Kliring İtilâfı", 13 Kasım 1936, 7301-7304.
[90] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Kırallığı arasında akdedilen İkamet Mukavelenamesi", 22 Aralık 1936, 7449-7451.
[91] Resmi Gazete, "Türkiye ve Yugoslavya Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi", 19 Şubat 1937, 7703-7705.
[92] Resmi Gazete, "28 teşrinievvel 1936 tarihli Türk- Yugoslav Ticaret ve Seyrisefain mukavelesine munzam protokol", 28 Haziran 1938, 10112-10113.

1.7. Türkiye'nin Çok Taraflı İmzaladığı Uluslararası Belgeler

1.7.1. Lozan Antlaşması

Lozan Antlaşması,[93] Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) temsilcileri ile Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Portekiz, Belçika ve Yugoslavya temsilcileri arasında 24 Temmuz 1923 tarihinde İsviçre'nin Lozan şehrinde imzalanmıştır.[94] Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası alanda tanınmasını sağlayarak sınırlarını güvence altına almıştır. Türkiye'nin Yunanistan ve Bulgaristan ile olan sınırları kesinleşmiştir. Lozan'da Türkiye ve Yunanistan arasında nüfus mübadelesi kararlaştırılmış ve özellikle Rum ve Türk azınlıklarının durumu çözüme kavuşturulmuştur. Lozan'da Osmanlı borçlarının paylaşımı konusu netleştirilmiş ve Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ekonomik ilişkileri düzenlenmiştir. Türkiye, Yugoslavya ve Bulgaristan gibi ülkelerle mali ve hukuki konularda yeni anlaşmalar yaparak Osmanlı'dan miras kalan sorunları çözmeye odaklanmıştır. Lozan Antlaşması'nın yarattığı olumlu atmosfer ve çözülen sorunlar Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle yakınlaşmasını kolaylaştırmıştır. Özellikle Yunanistan ile sağlanan uzlaşma Balkan Antantı'nın kurulmasında kilit rol oynamıştır.

Türkiye 24 Temmuz 1923'te Lozan'da İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven devletlerinin bulunduğu tarafla bir Ticaret Sözleşmesi imzalamıştır. Bu sözleşmenin birinci maddesinde gümrük tarifelerinin 01 Eylül 1916 tarihinde yürürlüğe konulan Osmanlı gümrük tarifesine göre yapılması kararlaştırıldı. Sözleşmenin 18. maddesinde ise söz konusu Ticaret Sözleşmesinin beş yıl süreyle geçerli olacağı ifade edilmişti.[95] Bu durumda Türkiye gümrük tarifesi saptarken beş yıl boyunca serbest olamayacaktı. Anlaşmanın esasları Türkiye'nin dış ticaret alanında rahat hareket etmesini ve politika üretmesini engelledi. Türkiye'nin dış ticaret politikasında gelişme sağlaması bu anlaşmanın sona erdiği 1929 yılından sonra oldu. Anlaşma sona erdikten sonra Türkiye gümrük tarifesi uygulamasında serbest kaldı. Hükümet 01 Temmuz 1929'da 1499 sayılı "Gümrük Tarifesi Kanunu" çıkararak bu

[93] Resim Gazete, "340-341-342-343-344 Sayılı Kanunlar" 10 Eylül 1923, (Erişim Tarihi 27 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22.pdf,
[94] Kemal Kahraman, "Lozan Antlaşması", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27:215-216
[95] Seha Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler, İkinci Takım, C. II, Konferansta İmzalanan Senetler (30 Ocak ve 24 Temmuz 1923),* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001), 73-80.

alanda elini rahatlatan tedbirleri yürürlüğe koydu. Kanun otuz üç madde ve bir geçici maddeden oluşmakta idi. Söz konusu kanunla Türkiye gümrük vergilerini artırma, ithalat yasakları koyabilme ve "mukabele-i bilmisil" önlemleri alabilmek gibi bir dizi yetkiye kavuştu. Ayrıca bu kanunla gümrükten muaf mallar ve yeni gümrük tarifeleri cetveli de çıkarıldı.

Türkiye dış politikasını Lozan'dan sonra bu antlaşmanın pürüzlü bıraktığı meseleler çerçevesinde şekillendirmiştir.[96] Türkiye'nin Lozan sonrası Balkanlarda takip ettiği dış politika stratejisi "sınırları dışında bırakılmış olan Balkanlardaki eski toprakları üzerinde herhangi bir iddia ve talepte bulunmama ve Lozan Antlaşması ile belirlenmiş olan statüko'nun korunması" olmuştur.[97]

1.7.2. Paris Paktı (1928)

Resmi olarak "Pacte Briand-Kellogg" veya Briand-Kellogg Paktı olarak bilinen savaşın bir çözüm aracı olarak kullanılmaması gerektiğine dair uluslararası bir anlaşmadır. Bu pakt Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand ve ABD Dışişleri Bakanı Frank B. Kellogg'un öncülüğünde hazırlanmış ve 27 Ağustos 1928'de Paris'te imzalanmıştır. Anlaşmaya taraf ülkeler birbirleriyle savaşmayı bir çözüm aracı olarak kullanmama taahhüdü vermişlerdir. Savaşın yalnızca "savunma" amacıyla ve uluslararası anlaşmazlıkları çözme aracı olarak değil barışçıl yollarla çözülmesi gerektiği kabul edilmiştir. Türkiye, Romanya ve Yugoslavya da bu antlaşmayı imzalayan ülkeler arasındadır. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal 01 Kasım 1928'de Meclis'in üçüncü dönem ikinci toplanma yılını açarken yaptığı konuşmada şöyle der: *"Efendiler! Haricî siyasetimizde dürüstlük memleketimizin emniyetine ve inkişafının masuniyetine dikkat, şiarı hareketimize kılavuz olmaktadır. Esaslı ıslahat ve inkişafat içinde bulunan bir memleketin hem kendisinde hem muhitlerinde sulh ve huzuru cidden arzu etmesinden daha kolay izah olunabilecek bir keyfiyet olamaz. Bu samimi arzudan mülhem olan haricî siyasetimizde memleketin masuniyetini, emniyetini, vatandaşların haklarını herhangi bir tecavüze karşı bizzat müdafaa edebilmek kudreti de bilhassa gözde tuttuğumuz noktadır. Kara, deniz ve hava ordularımızı bu memlekette sulhu ve emniyeti masun bulunduracak bir kuvvette muhafazaya bunun için çok ehemmiyet veriyoruz. Cumhuriyet Hükûmeti,*

[96] Öksüz, *Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi,* 11.
[97] Gönlübol, Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, 106.

milletler arasında emniyet misakları akdi için hususi bir gayret göstermektedir. Bize teklif olunan Kellog Misakı'na iltihak için de aynı samimiyetle muvafatimizi bildirdik." Türkiye 28 Ocak 1929'da TBMM tarafından Briand-Kellog Antlaşmasını onayladı. Bu antlaşma iki dünya savaşı arasında uluslararası barış ve güvenliğin korunması için girişilen çabaların en önemlisidir.[98]

1.7.3. Londra Sözleşmeleri (03-04 Temmuz 1933)

Avrupa'da çıkacak bir çatışma ortamında imzacı devletleri tek çatı altına toplamaya yöneliktir. 1933 yılına gelindiğinde Türkiye ile ilgili olarak Londra'da imzalanan önemli bir sözleşme bulunmamaktadır. Ancak 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne giden sürecin başlangıcı olarak 1933 yılında Boğazlar ve Lozan Rejimiyle ilgili görüşmeler yapılmıştır. Bu süreç Boğazların askerden arındırılmış statüsü ve yönetim rejiminin değiştirilmesine yönelik Türk taleplerini içermektedir. Londra Sözleşmesi Dünya Ekonomi Konferansı sırasında SSCB'nin önerisiyle bir ülkenin başka bir ülkenin topraklarına, hava sahasına girmesi veya çeteleri desteklemesi gibi durumları "saldırı" olarak tanımlayan bir sözleşme olarak imzalanmıştır. Türkiye bu sözleşmeye Rusya, Estonya, Letonya, Polonya, Romanya, Çekoslovakya ve Yugoslavya ile birlikte taraf olmuştur. Türkiye-Romanya Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaşma Anlaşması, aynı tarihte imzalanmış ve Balkan Antantı'nın zeminini oluşturan anlaşmalardan biri olmuştur. Bu anlaşma ile Türkiye ve Romanya arasındaki diplomatik ilişkiler uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Londra'da 3 Temmuz 1933 tarihinde Tecavüzün tarifi hakkında Türkiye ile Estonya, Letonya, Lehistan, Romanya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı, İran ve Afganistan Devletleri Arasında Londra'da 03 Temmuz 1933 tarihinde imza olunan protokol ve üçüncü maddesinin lahikası ile taraflar 1928 yılında imzalanan Briand-Kellogg Paktına olan sadakati vurgulanmaktadır. Saldırganlığı (tecavüzü) açık ve kesin şekilde tanımlamanın gerekliliği üzerinde durulmuştur. Saldırganlıkla ilgili bahaneleri ve anlaşmazlıkları önleyerek uluslararası güvenliği artırmayı hedeflemektedir. Londra'da 04 Temmuz 1933 tarihinde Tecavüzün Tarifi Hakkında arasında imzalanan protokol ve Üçüncü Maddesinin Lahikasının tasdiki ile Türkiye ile Romanya, Sovyetler Birliği, Çekoslovakya ve Yugoslavya liderleri, ülkeleri arasında mevcut olan barışı güçlendirme iradesiyle bir araya gelmişlerdir. Metin

[98] Resmi Gazete, "Devletler Arasında Harbin Millî Siyaset Âleti Olarak İstimalinden Feragati Mütazammın Muahedeye Türkiye Cumhuriyeti'nin İştiraki Hakkında Kanun", 05 Şubat 1929, 6567-6570.

1928'de imzalanan ve savaşı ulusal politika aracı olarak reddeden Briand-Kellogg Paktı'na atıfta bulunarak bu misakın getirdiği ilkelere bağlı kalınacağını vurgulamaktadır. Barışı tehdit edebilecek saldırgan eylemlerin ve bu eylemlere yönelik bahanelerin önünü almak için tecavüzün (saldırının) mümkün olduğunca açık bir şekilde tanımlanmasının gerekliliği ifade edilmiştir. Böylece saldırgan eylemleri hukuken belirlemek kolaylaşacaktır. Her devletin eşit haklara sahip olduğu, bu hakların şunları içerdiği belirtilmiştir: Bağımsızlık ve güvenlik, Kendi ülkelerini savunma, Kendi kurumlarını serbestçe geliştirme hakkı. Bu anlaşmanın amaçlarından biri, her milletin toprak bütünlüğünün dokunulmazlığını temin etmektir. Bu vurgu uluslararası sistemde sınır değişikliklerine karşı duyulan hassasiyeti yansıtmaktadır. Anlaşma bu prensiplerin yalnızca taraf devletler arasında değil tüm dünya tarafından benimsenmesini ve uygulanmasını hedeflemektedir.[99]

1.7.4. Balkan Konferansları

1920'lerin sonlarından itibaren Türkiye, Balkanlar'da barışı ve iş birliğini güçlendirmeye yönelik bir politika izlemiştir. Bu çerçevede 1930'lu yıllarda düzenlenen Balkan Konferansları, Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesinde önemli bir rol oynamıştır. Balkan ülkeleri arasında kültürel, ekonomik ve siyasi iş birliğini teşvik etmek amacıyla 1930-1933 yılları arasında dört Balkan Konferansı düzenlenmiştir. Birinci Balkan Konferansı (05 Ekim 1930) Atina'da, İkinci Balkan Konferansı (20-26 Ekim 1931) İstanbul'da, Üçüncü Balkan Konferansı (23-26 Ekim 1932) Bükreş'te, Dördüncü Balkan Konferansı (05-11 Kasım 1933) Selanik'te yapılmıştır. Bu konferanslara: Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk katılmıştır. Konferanslar hükümetler arası değil, akademisyenler, diplomatlar ve aydınlar düzeyinde gerçekleştirilmiş; ancak ülkelerin resmi politikalarına da yön vermiştir. Türkiye, Lozan Antlaşması sonrası barışçıl ve iyi komşuluk ilişkileri geliştirme politikası izlemiştir. Balkan Konferansları Türkiye'nin bölgedeki yalnızlığını aşmasına ve bölgesel bir dayanışma ortamı yaratmasına katkı sağlamıştır. Türkiye, Balkanlar'da istikrarın korunması için birlik ve dayanışmanın önemini vurgulamıştır. Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında ortak güvenlik ve işbirliğini öngören bu antlaşma dokuz yıl süren diplomatik girişimlerin, ikili görüşmelerin ve birbirini izleyen dört

[99] Resmi Gazete, "Tecavüzün Tarifi Mukavelenamesi ve Tecavüzün tarifi hakkındaki mukavelenamenin üçüncü maddesine lahika", 28 Aralık 1933, 3337-3340.

konferansın sonucunda imza aşamasına gelmiştir.[100] Konferanslar, Balkan ülkelerinin ortak hareket etmesi fikrini güçlendirmiş ve 1934'te imzalanan Balkan Antantı'na zemin hazırlamıştır. Türkiye'nin bölgesel sorunlara askeri değil, diplomatik yollarla çözüm arama politikasına uygun bir platform oluşturmuştur. Türkiye, bu toplantılarda sınır değişikliklerine karşı çıkmış ve statüko'nun korunmasını savunmuştur. Balkan ülkeleri arasındaki ticaretin ve kültürel etkileşimin artırılması yönünde kararlar alınmıştır. Türkiye, Balkanlar'daki Türk ve Müslüman azınlıkların haklarını da bu konferanslarda gündeme getirmiştir.

1.7.5. Balkan Antantı (Atina'da 09 Şubat 1934).

Briand-Kellogg Paktı ve Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) ile ilişkili kararları ve Balkanlar'daki arazi düzeninin korunması gibi hususları ifade etmektedir. Balkanlar tarihsel olarak etnik, dini ve siyasi çeşitliliği olan bir bölge olarak sık sık çatışmaların yaşandığı bir alandı. Bu nedenle barışın ve güvenliğin güçlendirilmesi çok önemli bir diplomatik hedef olmuştur. Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya arasındaki güvenlik iş birliğini düzenler. Anlaşmaya göre bu dört ülke birbirlerinin Balkan sınırlarının güvenliğini karşılıklı olarak garanti ederler. Emniyetin tekeffülü, her bir ülkenin sınırlarının güvenliğini koruma sorumluluğunun diğer ülkeler tarafından da destekleneceği anlamına gelir. Bu da bu ülkeler arasında güvenlik iş birliği ve karşılıklı destek sağlamayı amaçlar. Anlaşmanın hükümlerine aykırı durumlar ve ihlaller söz konusu olduğunda karşılıklı görüşme ve koordinasyon yapılmasını öngörür. Eğer herhangi bir ülkenin menfaatleri ihlal edilirse bu ülkeler birbirleriyle görüşerek tedbir alacaklardır. Ayrıca bu maddeye göre Balkan'da bu anlaşmayı imzalamamış herhangi bir ülkeye karşı ortak bir eylem gerçekleştirilmeden önce diğer ülkelerin onayı alınacaktır. Bu durum Balkan'daki diğer ülkelerle ilgili bağımsız hareket etmeyi engeller ve iş birliğine dayalı bir yaklaşım gerektirir. Yani bölgesel güvenlik ve dış ilişkilerde koordinasyon ve ortak hareket etme prensibi vurgulanmaktadır.[101]

Paktın gerçekleşmesi için Türk devlet adamlarının gayretleri Bulgar basınında Türkiye aleyhinde yayına sebep olmuştur.[102] Bulgaristan'ın gösterdiği çekince de bütün

[100] Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi,3.Kitap (İkinci Bölüm)*, (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1996), 179.
[101] Resmi Gazete, "Balkan anlaşma misakı", 12 Mart 1934, 3527.
[102] Gönlübol, Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938),* 103.

Balkan devletlerinin birlikte hareket etmelerine olanak bırakmamıştır.[103]. Bulgaristan'ın artık herhangi bir iş birliğine katılmayacağını anlayan diğer dört devlet, yollarına Bulgaristan olmaksızın devam etmeye karar vermiş ve[104] Son şeklini alan metin 09 Şubat 1934'te Atina'da dört dışişleri bakanınca imzalanmıştır.[105] Balkan Antantı bir giriş ve üç maddeden ibarettir. Giriş bölümünde tarafların Balkanlar'da var olan toprak düzeninin sürdürülmesi ve güvence altına alınması konusunda kesin kararlı oldukları belirtilir.[106] Antantın imzalanmasından sonra bir Balkan iktisadi meclisi kurulmuştur.[107] Bütün Bulgar gazeteleri Bulgaristan'ın Cemiyet-i Akvam Misakı'nın 19. maddesinde de kabul edilmiş olan antlaşmaların tadili hakkından asla vazgeçmeyeceklerini, Bulgaristan'ın dahil olmadığını, Bulgaristan'ın dahil olmadığı bir Balkan Paktı'nın tamam olmadığını, Bulgaristan'ın hiç kimseye saldırmayı düşünmediği için böyle bir paktın lüzumsuz ve manasız olduğunu ileri sürmüşlerdir.[108] İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Hitler Almanya'sının saldırgan ve yayılmacı tutumu Türkiye'de endişe yaratmış, bu endişe ise Balkan devletlerinin sınırlarının korunmasına yönelik olarak Yunanistan, Yugoslavya, Romanya ve Türkiye arasında 09 Şubat 1934'de imzalanan I. Balkan Antantı'nın imzalanmasına yol açmıştır.[109] 1928 yılında İtalya ile tarafsızlık ve uyuşma anlaşması yapılmış olmasına rağmen, 1925 yılında faşist bir diktatörlük kuran Mussolini 1934 yılında yaptığı bir açıklamada Asya ve Afrika'ya doğru genişleme emelleri olduğunu açıkladı.[110] "Türkiye bu paktla Sovyetler Birliği'ne yöneltilmiş herhangi bir eyleme katılmayacaktır."[111] Türkiye, hem İtalya hem de Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini dengelemeye çalıştı. Türkiye, Balkan Antantı'nın yalnızca Balkanlar'daki mevcut sınırları koruma amacı taşıdığını ve hiçbir ülkeye karşı saldırgan bir politika izlemediğini vurguladı. Bu açıklamalar özellikle Sovyetler Birliği'ni kısmen rahatlattı ancak İtalya Balkan Antantı'na karşı olumsuz tutumunu sürdürdü. Türkiye de İstiklal Savaşı boyunca

[103] Turan, *Türk Devrim Tarihi,* 180-181.
[104] Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, 74.
[105] Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995), 578.
[106] Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", 352.
[107] Aptülahat Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika ve Diplomasisi*, (Ankara: TTK Yayınları, 1991), 263-264.
[108] Metin Anahtarcıoğlu, "Türk Basınında Balkan Antantı (14 Eylül 1933-9 Şubat 1934)" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1993), 267.
[109] Ayhan Kamel, *1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2014), 97-98.
[110] Mehmet Gönlübol, Cem Sar, *"1919-1939 Yılları Arasında Türk Dış Politikası", Olaylarla Türk Dış Politikası*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996), 82.
[111] Sina Akşin-Melek Fırat, *İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar,* (İstanbul: Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 1993), 123.

hatta 1936 yılına kadar Sovyetler Birliği'nden başka dayanacağı büyük bir devlet olmadığından Sovyetler'e yaklaşmak zorunda kalmıştı.[112] Almanya ile İtalya arasındaki yakınlaşma ve sonrasında Almanya'nın 01 Eylül 1939'da Polonya'yı işgaline kadar devam eden süreçte Balkan Antanttı çok etkili olamamıştır.[113]

1930-1934 yılları arasında süren Balkanlar'da bir birlik oluşturma çabalarına Türk basını, Atatürk'ün "Yurtta sulh cihanda sulh" ilkesi doğrultusunda yapıcı şekilde yaklaşmış, hep birlikte "Balkan Antantı" fikrini ön plana çıkarmışlardır.[114] Amerika Devlet Başkanı Roosevelt'in Cumhuriyetin 10. Yıldönümü dolayısıyla gönderdiği yazıya verdiği cevapta "Yurtta sulh, cihanda sulhun" Cumhuriyetin en önemli prensiplerinden biri olduğunu söyledi. Atatürk döneminde Türkiye içte ve dışta yürüttüğü siyasetle yüksek derecede saygınlık kazandı.[115] Atatürk 01 Kasım 1934'te TBMM'ni açış konuşmasında dış politikadan bahsederken özellikle Balkan Antantı üzerinde durmuş ve şöyle söylemiştir: *"Balkan Andlaşması, Balkan Devletlerinin, birbirinin varlıklarına özel saygı beslenilmesini göz önünde tutan mutlu bir belgedir. Bunun, sınırların korunmasında, gerçek bir değeri olduğu besbellidir.*"[116] Ayrıca Atatürk, Ankara'da yapılan başka bir toplantıda da *"Efendiler; unutmayalım ki Balkan milletlerinin ataları birbirlerinin hısımları idiler. Bu milletler yüzyıllar boyunca birlikte yaşadılar. Biz Balkan Birliği'ni tarihi tekâmülün tabii bir neticesi olarak kabul etmeliyiz"* ifadelerinde bulunmuştur.[117]

1.7.6. Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya Arasında Posta, Telgraf, Telefon, Telekomünikasyon Uzlaşısı

Türkiye ve Yunanistan posta ve telekomünikasyon alanında birlikte çalışma için özel uzlaşma ve Balkan Anlaşması Daimî Konseyince Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya posta, telgraf ve telefon idareleri arasında posta ve telekomünikasyon alanında birlikte çalışma için hazırlanan uzlaşma 03 Aralık 1935 tarihinde imzalanmıştır.

---

[112] Aydın Güngör Alacakaptan, *Türk-Sovyet İlişkileri (1921-1945)", Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç,* (Ankara: TTK Yayınları, 1999), 284.
[113] Hüseyin Emiroğlu, Türkiye'nin Balkanlar Politikası. İçinde *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'nin Dış Politikası,* ed., Adem Çaylak, Seyit Ali Avcı, (Ankara: Savaş Yayınevi, 2018), 532. (Kaynakça sayfa aralığı s.525-554).
[114] Anahtarcıoğlu, "Türk Basınında Balkan Antantı", 146.
[115] Sina Akşin, "Atatürk'ün Dış Siyaset Modeli", içinde *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, editör İsmail Soysal (Ankara: TTK Yayınları, 1999), 275-279. (Kaynakça sayfa aralığı 275-279)
[116] Gönlübol, Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938),* 105.
[117] Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, 259.

Bu anlaşma dört ülke arasındaki iletişimin düzenlenmesini ve geliştirilmesini hedefler. Bu tür uzlaşmalar genellikle sınır ötesi iletişimi kolaylaştırmak, ticari ve diplomatik ilişkilerin hızlanmasını sağlamak, aynı zamanda teknolojik ilerlemeyi ve iş birliğini desteklemek amacıyla yapılır. Bu uzlaşma sadece devletlerarası iletişimi değil aynı zamanda iş dünyası, kültürel etkileşim ve halklar arası ilişkilerin güçlenmesine de yardımcı olur. Kahire Evrensel Posta Mukavelenamesinin 5. maddesi ve Madrid Uluslararası Telekomünikasyon Mukavelenamesinin 13. maddesi hükümleri uygulanmak üzere sınırlı bir posta ve telekomünikasyon birliği kurulması kararlaştırılmıştır.[118]

1.7.7. Montrö Boğazlar Sözleşmesi

Avustralya, Birleşik Krallık, Bulgaristan, Fransa, Japonya, Romanya, Sovyetler Birliği, Yugoslavya, Yunanistan arasında 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanmıştır. Boğazlar rejiminin kontrolü ve silahlandırma hakkı Türkiye'ye geçmiştir. Türkiye'nin Montreux Boğazlar Konferansı sırasında Sovyetler ile İngiltere arasında ortada yer alması Türk-Sovyet ilişkilerinde de ilk gölgelerin belirmesine yol açmıştır. Konferans'ta kabul edilen yeni düzen Sovyetler bakımından yetersiz görülmüştür. Bu çerçevede Konferans, Türkiye'nin Rusya ve İngiltere ile olan ilişkilerinde yeni gelişmelerin başlangıcı olurken Türkiye eski dostu Sovyetlerden daha çok yeni dostu İngiltere'ye bağlanmaya başlamıştır. Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya gibi Balkan ülkeleri için Montrö, Boğazlar üzerinden geçen deniz yollarının güvenliği ve serbest geçiş hakları açısından büyük bir önem taşımaktadır. Sözleşme, Boğazlar'ın uluslararası denetim altında olmaktan çıkarılmasını ve Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini güçlendirerek bölgedeki güvenliği sağlamasına yardımcı olmuştur. Aynı zamanda Boğazlar'dan geçişin serbest olmasına ve sadece Türkiye'nin izniyle belirli koşullarda askeri geçişlere izin verilmesine olanak sağlamıştır. Bu durum özellikle askeri gücün denetimi açısından önemliydi. Montrö'nün Türkiye'nin Boğazlar üzerinde egemenliğini pekiştirmesi Türkiye'nin bölgedeki stratejik gücünü artırmıştır. Bu durum Yunanistan, Bulgaristan, Romanya gibi ülkeler için bölgedeki deniz güvenliği ve askeri hareketlilik açısından önemliydi. Boğazlar, aynı zamanda bölgesel barışın korunması açısından kritik bir bölge olarak görülüyordu. Türkiye'nin bu bölgeyi kontrol etmesi, bölge ülkelerinin

[118] Resmi Gazete, "Türkiye ve Yunanistan Cumhuriyetleri ile Romanya ve Yugoslavya Krallıklarının Posta, Telgraf ve Telefon İdareleri arasında posta ve telekomünikasyon alanında birlikte çalışma için özel uzlaşma", 09 Ocak.1936, 5959-5922

egemenliklerine saygı gösterilmesini ve Balkanlar'daki deniz ulaşımının güvenliğini sağlamıştır. Sözleşme, Boğazlar'dan savaş gemilerinin geçişi konusunda Türkiye'nin belirli kurallar koymasına olanak sağlamıştır. Türkiye'ye Boğazlar'ın stratejik önemini ve bölgesel güvenliğini sağlama konusunda önemli bir avantaj sunmuş ve Türkiye'nin Balkanlar'daki güç dengesini desteklemiştir. Türkiye, savaş zamanlarında askeri gemilerin Boğazlar'dan geçişini kısıtlayabilme hakkına sahipti. Bu durum Balkan devletlerinin güvenliğini doğrudan etkileyebilirdi. Türkiye Montrö sayesinde Boğazlar üzerinde egemenliğini pekiştirerek hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde önemli bir stratejik konum elde etmiştir. Bu da Türkiye'nin Balkanlar'daki etkisini artırmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile ikili ilişkilerini geliştirme ve deniz yolu güvenliğini sağlama konusunda daha fazla söz hakkına sahip olması bölgesel iş birliği için fırsatlar yaratmıştır. Boğazlar üzerinden geçen ticaret gemileri için belirlenen kurallar Türkiye'nin ekonomik gücünü ve bölgedeki ticaret yollarındaki kontrolünü artırmıştır. Balkan ülkeleri Türkiye'nin Boğazlar'ı kontrol etmesinden dolayı ekonomik faaliyetlerini de güvence altına almışlardır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini güvence altına almasının yanı sıra Balkan devletleri için de deniz yoluyla ticaretin, askeri geçişlerin ve güvenliğin sağlanması açısından önemli bir anlaşma olmuştur. Bu sözleşme bölgedeki deniz yolları ve güvenlik politikalarını belirleyerek hem Türkiye'nin hem de Balkan ülkelerinin çıkarlarını koruyan bir denge oluşturmuştur. Dolayısıyla Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye ve Balkan devletleri arasında ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.[119]

Montreux Sözleşmesi'nin 19. maddesi ile savaş zamanında savaşan devletlerin savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi prensip itibariyle yasaklandığı halde "Türkiye'yi bağlıyan bir mütekabil müzaharet muahedenâmesi mucibince, tecavüze dûçar olan bir devlete yapılacak müzaheret halleri"nde bu devletlere ait olan savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi kabul edilmiştir.[120]

[119] Resmi Gazete, "Boğazlar rejimi hakkında Montreux'de 20 Temmuz 1936 tarihinde imza edilen mukavelename", 05 Ağustos 1936, 7026-7032.
[120] Gönlübol, Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, 106.

1.7.8. Türkiye, Çekoslovakya, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan Posta ve Telekomünikasyon Özel Uzlaşma

Türkiye, Çekoslovakya, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan arasında posta ve telekomünikasyon alanında birlikte çalışma için özel uzlaşma 12 Ekim 1936 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. Bu tür bir uzlaşma 1930'ların sonlarında özellikle savaşın gölgesinde ve ekonomik zorlukların etkili olduğu bir dönemde Türkiye ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerin güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu anlaşma iletişimdeki ortak ihtiyaçları ve teknolojik gelişmeleri göz önünde bulundurarak bölgesel iş birliği ve karşılıklı güveni arttırmayı hedeflemiştir. İletişim altyapısının güçlendirilmesi sadece ticaret ve ekonomi için değil aynı zamanda kültürel alışveriş ve politik ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için de kritik bir adımdı. Bu anlaşma ülkeler arası dostane ilişkilerin pekişmesine ve bölgesel iş birliğinin güçlenmesine katkı sağlamıştır.[121]

1.7.9. Nyon Anlaşması

Birleşik Krallık, Bulgaristan, Fransa, Mısır, Romanya, Sovyetler Birliği, Yugoslavya, Yunanistan arasında 14 Eylül 1937 tarihinde imzalanmıştır. Nyon Anlaşması özellikle Akdeniz'deki deniz güvenliği konusunda yapılan bir düzenlemedir. Bu dönemde Akdeniz'deki deniz yolları özellikle Deniz Korsanları ve silah kaçakçılığı gibi yasadışı faaliyetlerden dolayı tehdit altındaydı. Anlaşmanın amacı bu tür tehditlere karşı iş birliği yapmak, deniz güvenliğini sağlamak ve bölgedeki deniz yollarını güvence altına almak olmuştur.[122]

1.7.10. Balkan İtilâfı Devletleri ile Bulgaristan Arasında Anlaşma

Balkan İtilâfı Devletleri ile Bulgaristan arasında 31 Temmuz 1938 tarihinde Selanik'te imzalanan anlaşma,[123] Türkiye'nin Balkan diplomasisindeki etkisinin ve barış yanlısı yaklaşımının önemli bir örneğidir. Türkiye'nin bu süreçteki rolü bölgedeki istikrarı koruma ve Balkan ülkeleri arasında bir denge sağlama yönündeki aktif dış politikasını yansıtır. Türkiye, 1934'te Balkan Antantı'nın kurulmasında öncü bir rol üstlenmiştir. Bu ittifak Türkiye'nin Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile birlikte hareket ederek Balkanlar'da barışı ve sınırların güvenliğini sağlamayı hedeflediğini göstermektedir.

[121] Resmi Gazete, "Türkiye, Çekoslovakya, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan arasında posta ve telekomünikasyon alanında birlikte çalışma için özel uzlaşma", 08 Mayıs 1937, 8045-8047.
[122] Resmi Gazete, "Nyon Anlaşması", 20 Eylül 1937, 8729-8730.
[123] Son Posta, "Bulgaristan da Balkan Antantına Girdi", 01 Ağustos 1938, 1-11.

Bulgaristan ise o dönemde revizyonist talepleri nedeniyle bu ittifakın dışında kalmıştı. Türkiye 1930'lar boyunca Balkanlar'daki anlaşmazlıkların çözülmesinde barışçıl bir politika benimsemiştir. 1938 tarihli anlaşma Türkiye'nin Bulgaristan'ı Balkan barış sistemine entegre etme çabalarının bir sonucudur. Bu süreçte Türkiye, Bulgaristan ile Balkan İtilafı ülkeleri arasında arabulucu bir rol oynamış ve bu ülkeler arasındaki güvensizliği azaltmaya çalışmıştır. Anlaşmada Lozan Antlaşması'nın Trakya sınırlarına ilişkin hükümlerine açıkça atıfta bulunulması Türkiye'nin Lozan sonrası dönemde Balkan sınırlarını koruma ve statükoyu sürdürme konusundaki kararlılığını ortaya koyar. Bu durum Türkiye'nin uluslararası hukuka saygısını ve mevcut sınırların korunmasına verdiği önemi yansıtır. Bu anlaşma Türkiye'nin Balkanlarda barışı koruyan bir ülke olarak bölgesel itibarı açısından da önemlidir. Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi doğrultusunda Türkiye, Balkanlar'da sınır anlaşmazlıklarının ve kuvvet kullanımının önüne geçmek için diplomasi yoluyla çaba göstermiştir. Türkiye bu anlaşma sayesinde Bulgaristan ile de dolaylı olarak olumlu ilişkiler geliştirmiştir. Bulgaristan'ın Balkan ülkeleriyle barışçıl ilişkiler geliştirmesi ve bölgesel iş birliği ruhuna katılımını teşvik etmiştir. Türkiye, Balkan İtilafı aracılığıyla Balkanlar'daki barışı koruma ve bölgesel iş birliğini güçlendirme yönünde önemli bir liderlik sergilemiştir. Bu anlaşma Türkiye'nin Balkan diplomasisindeki başarısını ve bölgesel güç olarak ağırlığını ortaya koymaktadır. Türkiye'nin de dahil olduğu Balkan Antantı'nın etkisi bu anlaşmayla daha da pekişmiş ve Bulgaristan'ın revizyonist politikalarının önüne geçilerek ittifakın istikrarı artırılmıştır. 31 Temmuz 1938 tarihinde Selanik'te imzalanan "Balkan Paktı Devletleri ile Bulgaristan Arasında İyi Komşuluk Anlaşması"dır. Selanik Anlaşması olarak da bilinir. Bu anlaşma 1934 yılında Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında imzalanan Balkan Antantı ile dışlanan Bulgaristan'ın bölgeye yeniden entegre edilmesi amacıyla yapılmıştır. Taraflar birbirlerinin sınırlarına saygı göstereceklerini ve herhangi bir saldırgan politikadan kaçınacaklarını kabul etmişlerdir. Anlaşma, Balkanlar'daki genel barış ve istikrarı koruma amacı taşımaktadır. Bulgaristan'a ordusunu güçlendirmesi ve silahlanma konusunda kısıtlamaların kaldırılması yönünde imkân tanınmıştır. Bu anlaşma Bulgaristan'ın Balkan Antantı ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesine yardımcı olmuş ve bölgedeki diplomatik tansiyonu düşürmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda II. Dünya Savaşı öncesinde Balkan ülkeleri arasındaki güvenlik kaygılarının azaltılmasına katkıda bulunmuştur. Türkiye'nin Balkanlar'da istikrarı sağlama çabalarının bir parçasıydı. Hem

Türkiye hem de Yugoslavya bu anlaşma ile birbirlerine güvence vererek olası dış tehditlere karşı daha güçlü bir iş birliği yapmayı amaçlamışlardır. Türkiye 1930'lar ve 1940'larda dış politikasını büyük ölçüde bölgesel güvenlik ve istikrar üzerine inşa etmiştir. Bu anlaşma Türkiye'nin Balkanlar'daki etkisini artırma ve bölgedeki olası gerginliklere karşı bir tampon bölge oluşturma stratejisinin bir parçasıydı.[124] Bulgaristan'ın silahlanmasına konulan sınırlamaları kaldırmış ve Bulgar-Türk ile Bulgar-Yunan sınırları boyunca silahsızlandırılmış olan bölgeyi iptal etmiştir. Bu anlaşma ile ayrıca Bulgaristan ve Balkan İtilâfı'nın diğer üyeleri kendi karşılıklı ilişkilerinde kuvvete başvurmama yükümlülüğünü üstlenmişlerdir.[125]

1.8. (1923-1938) Yılları Dönem Değerlendirmesi

Türkiye'nin Balkanlar politikası kuruluşundan itibaren bölgesel istikrarı sağlama ve barışı koruma amacı gütmüştür. Bu amaç doğrultusunda Türkiye, Balkan ülkeleriyle çeşitli ikili ve çok taraflı antlaşmalar imzalamıştır. Bu antlaşmalar Türkiye'nin Balkanlar'daki rolünü ve politikasını şekillendiren temel unsurları oluşturmaktadır. Türkiye'nin bu dönemdeki dış politika öncelikleri sadece bölgesel barışı korumakla kalmamış aynı zamanda Türkiye'nin kendi güvenliğini ve çıkarlarını da güvence altına almayı hedeflemiştir. Bu bağlamda imzalanan antlaşmalar Türkiye'nin Balkanlar'daki vizyonunu ve bu vizyona ulaşmak için izlediği stratejileri açıkça ortaya koymaktadır.

Lozan Antlaşması (1923), Türkiye'nin yeni devlet olarak uluslararası alanda tanınmasını sağlamış ve Balkanlar'daki sınırların belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu antlaşma Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerinin temelini oluşturmuştur. Lozan, Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan sorunların çözülmesinde ve Türkiye'nin modern bir devlet olarak ortaya çıkışında kritik bir dönüm noktası olmuştur. Antlaşma sadece sınırları çizmekle kalmamış aynı zamanda Türkiye'nin bölgedeki diğer devletlerle eşit ve egemen bir şekilde ilişki kurmasının da önünü açmıştır. Bu durum Türkiye'nin Balkanlar politikasının temel taşlarından birini oluşturmuştur.

Balkan Antantı (1934) ise Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında imzalanarak Balkanlar'da barışı ve güvenliği sağlamayı amaçlamıştır. Bu antlaşma

[124] Resmi Gazete, "Balkan itilâfı Devletleri ile Bulgaristan arasında anlaşma", 12 Ocak 1939, 11103.
[125] Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri Diplomasisi*, 249.

Türkiye'nin bölgesel işbirliğine verdiği önemi göstermektedir. Antant, o dönemde Balkanlar'da artan siyasi istikrarsızlık ve dış tehditlere karşı bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin bu antantın oluşturulmasında oynadığı lider rol ülkenin bölgesel barışın sağlanmasındaki kararlılığını ve aktif dış politika anlayışını ortaya koymaktadır. Antant, Balkan ülkeleri arasında işbirliğini artırmayı ve ortak savunma mekanizmaları oluşturmayı hedeflemiştir. Balkan Antantı üyeleri Milletler Cemiyeti'nde, Montrö Sözleşmesi sürecinde birlikte hareket etme başarısını göstermesine rağmen 1936'dan itibaren Avrupa'da yaşanan gelişmeler ile Yugoslavya ve Bulgaristan arasında imzalanan dostluk anlaşması Antant için sonun başlangıcını getirmiştir. Türkiye'nin çabalarına rağmen taraflar arası görüş ayrılıkları ve çıkar çatışmaları bu süreci hızlandırmıştır.[126]

Türkiye'nin Balkanlar politikasını etkileyen diğer önemli belgeler arasında Montrö Boğazlar Sözleşmesi (1936) ve çeşitli ikili antlaşmalar yer almaktadır. Montrö, Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini teyit ederken, diğer antlaşmalar ekonomik, kültürel ve siyasi işbirliğini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Montrö, Türkiye'nin sadece bölgesel değil aynı zamanda küresel bir aktör olarak da önemini artırmıştır. Sözleşme, Türkiye'ye Boğazlar üzerinde tam kontrol yetkisi vererek ülkenin stratejik konumunu güçlendirmiştir. İkili antlaşmalar ise Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerini daha da derinleştirmiş, ekonomik ve kültürel alışverişi teşvik etmiştir.

Bu belgeler ışığında Türkiye'nin Balkanlar politikasının barışçıl, işbirlikçi ve bölgesel istikrarı destekleyici bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Türkiye, Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerinde sorunları çözmek için diyalog ve müzakereyi tercih etmiş, bölgesel işbirliğini güçlendirmek için aktif rol oynamıştır. Türkiye'nin bu yaklaşımı ülkenin Balkanlar'da güvenilir bir ortak ve istikrar unsuru olarak algılanmasına katkı sağlamıştır. Ancak bu politikaların uygulanması sırasında karşılaşılan zorluklar ve bölgesel dinamikler Türkiye'nin dış politikasını etkilemiştir. Özellikle Balkan ülkeleri arasındaki tarihi rekabetler, etnik sorunlar ve toprak iddiaları, Türkiye'nin bölgesel iş birliği çabalarını zorlaştırmıştır. Türkiye, Balkan ülkeleriyle karşılıklı saygı, iş birliği ve dostane ilişkiler geliştirmeye önem vermiştir. Bu politika bölgesel iş birliğini artırmayı ve ortak çıkarları korumayı hedeflemektedir. Türkiye, Balkanlar'da herhangi bir yayılmacı

[126] Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", 354.

politika izlememiş ve bölge ülkelerinin iç işlerine karışmamaya özen göstermiştir. Bu politika Türkiye'nin barışçıl ve yapıcı bir rol oynamasını sağlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI VE TÜRKİYE'NİN TARAFSIZLIĞI

(1939-1945)

Bu dönemde Türkiye, II. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmaya çalışmış ancak savaşın Balkanlar'daki etkilerini yakından takip etmiştir. 1939-1945 dönemi II. Dünya Savaşı'nın yaşandığı ve Türkiye'nin Balkanlar politikasının bu savaşın etkileri altında şekillendiği kritik bir zaman dilimidir. Türkiye bu dönemde Balkan ülkeleriyle ilişkilerini sürdürmeye çalışırken savaşın getirdiği güvenlik kaygıları ve siyasi dengeler arasında dikkatli bir politika izlemiştir.

Türkiye'nin bu dönemde imzaladığı uluslararası belgeler ülkenin Balkanlar politikasını anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır. Özellikle Bulgaristan ile imzalanan saldırmazlık paktı Türkiye'nin bölgedeki barışı koruma ve olası çatışmalardan uzak durma çabasını göstermektedir. Aynı zamanda bu tür belgeler Türkiye'nin Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerde dengeleyici bir rol oynamaya çalıştığını ve bölgesel istikrarı desteklediğini ortaya koymaktadır.

2.1. Türkiye Açısından II. Dünya Savaşı Sürecinde Balkanlara Genel Bakış

Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'nın acı tecrübelerinden kaynaklanan tedbirli politikasıyla bu savaş karşısında tam bir tarafsızlık politikası izlemiştir. Özellikle coğrafi konumunun öneminden ve jeopolitik bir değere sahip olmasından dolayı Balkanlar bölgesinde oluşacak büyük güç dengelerinin kendi aleyhine olmaması için bütün imkanlarını sarf etmiştir.[127] Fakat Türkiye'nin jeopolitik konumu onu hem bir Balkan hem de Akdeniz ülkesi olarak dünyanın tartışmalı ve sorunlu alanlarının içinde bulmasına

[127] Burhan Bilgili, "İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk-Yunan İlişkileri" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2005), 73.

neden olmuştur. Savaş sırasında Türk dış politikasını yönlendiren dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Türkiye'yi savaşa dahil etmemek ve ülkesini bu savaşın yıkıntılardan korumak için savaşın dışında kalma kararlılığını göstererek hareket etmiş ve Atatürk Dönemi Türk dış politikasının temel prensiplerinden olan Türkiye'nin toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının ihlal edilmemesi ilkesine bağlı kalarak Atatürk'ün statükocu politikasını devam ettirmiştir. Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu bu kanlı savaşta ve dört yanı ateşle çevrilen Türkiye, bu savaşta herhangi bir davada bulunmamıştır. Türkiye'nin korkusu, milli hâkimiyetine ve toprak bütünlüğüne zarar gelmeden bu felaketi en az zararla atlatabilmek olmuştur.[128]

İsmet İnönü ve ekibi, Türk dış politikasını İkinci Dünya Savaşı yıllarında yönlendirirken bütün ihtimalleri göz önünde bulundurarak her daim temkinli hareket etmeye özen göstermiştir. İnönü, savaş boyunca Türkiye'nin dış politik kararlarını verirken gösterdiği temkinli davranışıyla Türkiye'yi büyük bir felakete sürüklemekten kurtardığına inanmıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin bu savaşta tarafsız bir politika takip etmesini yeğlemiş ve ülkenin savaşa etkili olarak katılıp katılmama konusunda kararını şahsen kendisi gizli tutmuştur.[129]

Bu yeni dış politika ilkesini Selim Deringil'in "Avrupa'da çıkan yangının kendi sınırlarını aşmamasını başlıca amaç edinen İnönü ve onun Dışişleri Bakanlığı'ndaki 'kilit adam' Numan Menemencioğlu, kendilerine özgü bir tarafsızlık politikası geliştirmişlerdir. Türkiye savaşmak istemiyordu ama onu stratejik konumuna sahip bir ülke sınırları arkasına çekilip edilgen bir tarafsızlıkla yetinemezdi. Dolayısıyla aktif tarafsızlık (active neutrality) kavramı gündeme gelmiştir. Türkiye silahlanacak, tam seferberlik haline geçecek ve en önemlisi dünya politikasını kendi lehine etkilemeye çalışacaktı" ifadesiyle özetlemek mümkündür. Türkiye'nin 1939-1945 yılları arasındaki dış politikası, büyük olmayan bir devletin diplomatik girişimleri sayesinde en tehlikeli anlarda bile büyük devletlere istediğini yaptırabilen benzersiz bir örneği olmuştur.[130]

Almanya ve Sovyetler Birliği'nin Polonya'yı yıldırım harekâtıyla işgalini ve iki totaliter devlet arasında bu ülkenin paylaşılmasını büyük bir endişe ile takip eden Türkiye,

---

[128] Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam (1938-1950)*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018), 144.
[129] Hüner Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012), 37.
[130] Selim Deringil, *Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası,* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), 1-90.

kendisine Balkan Yarımadasından gelebilecek herhangi bir tehlikeyi önlemek maksadıyla Balkan Antantı'nı canlandırma çabalarına girmiştir. Türkiye'nin bunu yapmaktaki amacı Almanya'ya karşı Balkanlarda kuvvetli bir birlik kurma, barışı temin etme ve batısında bir güvenlik alanı meydana getirme isteği olmuştur. Belgrad'da, 02-04 Şubat 1940 tarihleri arasında gerçekleşecek olan Balkan Antantı'nın yıllık Bakanlar Konseyi toplantısı bu yolda atılacak uygun bir adım teşkil etmiştir.[131]

"Balkan Antantı"nın gereği olarak 1940 Şubat'ında yapılan yıllık bakanlar kurulu toplantısında Türkiye, Balkan ülkelerinin sorumlu devlet adamlarına ortak tehlikeye karşı ortak bir tutum ve kararlılıkla tepki verilmesi gerektiği hususunu anlatmaya çalışmıştı. Ayrıca üye devletlerin silahlı kuvvetleri arasında ortak bir savunma planı hazırlanmasını teklif etmiş olmasına rağmen Almanya'dan çekinen Balkan ülkelerinin tutumları nedeniyle bu teklifin İngiltere ve Fransa'nın yönlendirmesi ile Türkiye tarafından kendilerini bu kanada çekmek için yapılmış bir hareket olarak görmüş ve kabul etmemişlerdi.[132]

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve özellikle 1940 yılında İtalya'nın Yugoslavya ve Yunanistan'a saldırmasıyla birlikte "Balkan Antantı" fiilen işlevini yitirmiştir. Antant'ı oluşturan ülkeler savaş şartlarında farklı yönlerde hareket etmeye başlamışlardır. Balkan Antantı'nın resmi olarak sona ermesi 18 Nisan 1941 tarihinde Yugoslavya'nın Mihver Devletleri tarafından işgal edilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu işgal, antantın temelini oluşturan bölgesel iş birliği ve güvenlik anlayışının tamamen ortadan kalkmasına neden olmuştur.1941 yılında savaş koşulları sonucunda Balkan Antantı tarihe karışmıştır.[133]

Balkan devletlerinde kurulmuş bulunan faşist dikta rejimleri Almanya'nın Balkanlar'a sızmasını çok daha kolaylaştırmıştır.[134] Yunanistan'ın İkinci Dünya Savaşı'na girmesi, Yunanistan'a komşu olan Türkiye'yi yakından ilgilendirmiştir. Savaş Balkanlara, komşu Yunanistan'ı içine alarak sıçramış ve Türkiye bu savaşın sıcaklığını yakından hissetmiştir.[135]

---

[131] Hüseyin Avni Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, (Ankara, İmge Kitabevi, 2016), 159.
[132] Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, *1939-1945 Dönemi", Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)*, (Ankara: Armağan Yayınları, 1993), 145.
[133] Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", 353.
[134] Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, 11-13,
[135] Hidayet Karakuş, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Balkan Gelişmeleri ve Türkiye", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2002), 45-46.

İngiltere Başbakanı Churchill, 31 Ocak 1941 tarihinde İnönü'ye yazdığı mektup ile Almanya'nın Balkanlara, özellikle Bulgaristan'a yerleşmesinin Türkiye için doğuracağı tehlikelere dikkat çekerek Türkiye'nin müttefiklerin yanında savaşa katılmasını istemiştir.[136] Churchill mektubunda, Bulgaristan üzerinden gelecek muhtemel bir hava saldırısına karşı Türkiye'de hava ve topçu birliklerinin konuşlanmasını öneriyordu. Ancak İnönü bu öneriyi Türkiye'nin fiilen harbe girmesi olarak değerlendirdiğinden kabul etmemiştir.[137]

Savaş başlamadan evvel 1939 yılında dostluk ve ittifak görüşmeleri yapılmış ancak bu görüşmeler sonuçsuz kalmıştı. İkinci Dünya Savaşı öncesi Türkiye, İngiltere ve Fransa ile hızla bir ittifaka doğru ilerlediği sıralarda kendisi için bir çekince kaynağı Sovyetler Birliği ile de benzer bir ittifak yapmayı tasarlamıştır. Üstelik Sovyet Birliği de böyle bir ittifaka istekli görünmüştür.[138] 01 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgal etmesi ve 03 Eylül 1939'da İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesi ile İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Sovyetler Birliğinin 17 Eylül 1939'da Nazi-Sovyet Paktı uyarınca Polonya'ya girmesi ve bu ülkeyi Almanya ile paylaşması Türkiye'de büyük kaygı ve endişe yaratmıştır.[139] Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin yolları daha savaşın başında ayrıldı. Sovyetler Birliği Türkiye'den bir takım toprak ve Boğazlar üzerinde hak iddia eden taleplerde bulunarak yaklaşık yirmi yıllık bir dostluğun bozulmasına yol açtı. Türkiye, Sovyetler'in Ege ve dolayısıyla Akdeniz'e hâkim olup Türkiye'yi bir çember içine alacağını düşünerek bu durumu kendi güvenliği için tehlikeli görüyordu.[140]

Sovyetlerin bu talepleri ve tutumu Türk dış politikası üzerinde derin etkiler yapmış ve Türkiye'nin Batı'yı, Moskova'ya tercih etmesindeki en önemli etkenlerden biri olmuştur. Böylelikle Ulusal Kurtuluş Savaşı ile başlayan Türk-Sovyet dostluk dönemi, Sovyetlerin dış politikasındaki değişiklikler sonucu sona ermiştir. Bundan sonra Türk dış politikasında İkinci Dünya Savaşı'nın olağanüstü koşulları içinde savaş dışında kalma

[136] Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945", içinde *Türk Dış Politikası, Cilt:I (1919-1980),* ed., Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 435.
[137] Mehmet Arif Demirer, *2.Dünya Savaşı ve Türkiye*, (Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2015), 49.
[138] Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, (Ankara: Başnur Matbaası Yayınları, 1968), 134.
[139] Ataöv Türkkaya, *Turkish Foreign Policy (1939-1945)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1965), 23-24.
[140] Aptülahat Akşin, *Türkiye'nin 1945'ten Sonraki Dış Politika Gelişmeleri, Ortadoğu Meseleleri*, (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası Yayınları, 1959), 13.

kaygısı belirleyici bir rol oynarken Türkiye'nin iki savaş arasında izlediği dengeli politika da sona ermiştir.[141]

Bu görüşmeler, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında uyuşmazlıkların çıkmasına başlangıç olmuştur. Sovyet Rus Hükümeti'nin Ekim 1939'da Türkiye'ye yaptığı isteklerde Boğazların ortak savunulması, Karadeniz'e sahildar olmayan devletlerin savaş gemilerinin Boğazlardan Karadeniz'e geçmelerine Türkiye'nin izin vermeyeceğine dair Sovyet Rusya'ya teminat verilmesi gibi bağlayıcı talep ve yükümlülükler bulunmuştur. Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve hükümranlık hakları ile bağdaşmayan bu Sovyet teklifleri tam bir açıklıkla reddedilmiştir.[142]

Almanlar 1944 Eylül ayına gelindiğinde Ege Adaları'ndan çekilirken Ruslar sırasıyla Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya'yı Almanlardan temizlemişlerdi. İngiliz ve Amerikan orduları da Yunanistan'a girmişlerdi. Bu gelişmelere bakıldığında Türkiye'nin savaş sırasındaki Balkanlar ve Doğu Avrupa'nın geleceği konusundaki Sovyet yayılması tahminleri doğru çıkmıştı.[143]

İngiliz Hükümeti, Türkiye'nin İngiliz-Sovyet ilişkilerinde pürüz çıkarmasını istemezken Türkiye'de Kızıl Ordu'nun Balkanlardan hızla Türkiye'ye girmesinden endişeleniyordu. 1944 yılında Sovyet Genelkurmayı, Türkiye sınırları boyunca İran, Irak ve Ermenistan'da Kürt aşiretlerinin yerleştirilmesini öngören özel bir harita hazırlamıştı. Bu haritanın sol köşesinde 42 Kürt aşiretin adı, aşiret reisleri ve sayısı gösterilmişti. Kürt aşiretlerine ilişkin bilgilerin ve haritanın Sovyet Genelkurmayında hazırlanması ve Türkiye'nin doğu illerinin Kürt aşiretlerince çevrelenmesi, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karşı hazırladığı gizli planların habercisiydi.[144]

Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye yönelik tehdidi, 1945 yılında gerçekleştirilen Yalta Konferansı sonrasında ve Potsdam Konferansı sırasında net olarak görülmüştür. Yalta Konferansından sonra 19 Mart 1945 tarihinde Sovyet Rusya, Türkiye'ye verdiği bir nota ile Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin tadil edilmesini ve Boğazların ortak savunulması için deniz ve kara üssü ile bir kısım toprakların verilmesini istemiştir. Ayrıca 17 Aralık 1925

[141] Baskın Oran, *Türk Dış Politikası (1919-1980), Cilt:I*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 276.
[142] Ataöv Türkkaya, *Turkish Foreign Policy (1939-1945)*, 59.
[143] Kemal Çiftçi, *Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası*, (Ankara: Siyasal Yayınları, 2010), 249-250.
[144] Fatih Aydoğmuş, *İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Propaganda ve Türkiye*, (İstanbul: Kriter Yayınları, 2019), 132-133.

tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nı yürürlük bitim tarihinde tek taraflı feshedeceğini de Türk Hükümetine bildirmiştir.[145] İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin izlediği savaş dışı kalma politikası öncelikle Ankara'yı yalnızlığa itmiş ardından da kuzeyde Çarlık döneminden devraldığı toprakları daha da genişleten, sıkı disipline dayalı yeni rejimi çerçevesinde askeri kapasitesini gerek insan gücü gerekse donanım anlamında arttıran Sovyetler Birliğiyle karşı karşıya bırakmıştır.[146]

Balkanlarla ilgili olarak verilen Sovyet notası reddedildikten sonra Balkanlar'da bir Güney Slavları Federasyonu kurma çabaları ve Balkanların komünist ülkeleri arasında yapılan bir dizi ittifak antlaşmaları, Türkiye'nin endişesini artıran diğer gelişmeler olmuştu.[147]

Savaş süresince Türk dış politikasının temel hedefi, Sovyet karşıtı gözükmeden Türkiye'nin güvenliğini sağlayacak müttefik garantilerini sağlamak olmuştur. Bu garantileri sağlamak adına Türk dış politikası, savaşın başından sonuna kadar değişiklikler göstermiş, savaşın başında Türkiye İngiliz dostluğu ile Sovyet dostluğunu bir arada sürdürmek istemiştir. Aynı zamanda Almanya ile de ilişkilerini mümkün olduğunca dengede tutmaya çabalamıştır.[148]

2.1. Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan 27 Mayıs 1935 tarihli ticaret anlaşmasında takas süreleri 31 Temmuz 1940 tarihinde Sofya'da yapılan anlaşma ile yeniden düzenlenmiştir.[149]

"Türkiye-Bulgaristan Saldırmazlık Paktı" 17 Şubat 1941 yılında Ankara'da Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Bulgaristan'ın Ankara elçisi Kirof arasında saldırmazlığı ve ticaretin geliştirilmesini temel alan 4 madden oluşan protokol imzalanmıştır. Türkiye ve Bulgaristan her türlü saldırıdan kaçınmayı dış politikalarının değişmez bir ilkesi sayarlar. "*İki Hükümet, birbirlerine karşı en dostça niyetler beslediğinden, iyi komşuluk ilişkilerinde, karşılıklı güveni korumak ve onu daha da*

[145] Kamuran Gürün, *Türk- Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, (Ankara: TTK Basımevi, 1991) 239.
[146] Cihat Göktepe, Süleyman Seydi, "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası", *Bilig,* 72 (2015):201-202.
[147] Akşin, *Türkiye'nin 1945'ten Sonraki Dış Politika Gelişmeleri,* 76.
[148] Bilal N. Şimşir, *Türk Yahudileri II*, (Ankara, Bilgi Yayınları, 2010), 45-46.
[149] Resmi Gazete, "4013 Sayılı Kanun", 06 Mayıs 1941, 879.

geliştirmek isteğindedirler. İki Hükümet, ülkeleri arasındaki ticaret ilişkilerinde, ekonomik durumlarına uygun olarak, en büyük gelişmeyi sağlayacak olanakları araştırmaya hazır olduklarını açıklar. İki hükümet, kendi basınlarında çıkacak yazıların, işbu demecin konusunu oluşturan dostluk ve karşılıklı güvenden esinleneceğini umut etmek isterler."[150]

Türkiye, II. Dünya Savaşı boyunca tarafsızlık politikası izlemeye çalışmış ve sınır güvenliğini sağlama konusunda büyük çaba göstermiştir. Bulgaristan ile imzalanan saldırmazlık paktı, Türkiye'nin savaş dışı kalma politikasını desteklemiş ve kuzeybatı sınırlarını güvence altına almasına yardımcı olmuştur. Böylece Türkiye, Balkanlarda barışı koruma yönündeki kararlılığını göstermiştir. 1941 yılı itibarıyla Bulgaristan, Nazi Almanyası ile yakınlaşmış ve Mart 1941'de Üçlü Pakt'a (Almanya, İtalya ve Japonya) katılmıştır. Bu süreçte Türkiye, Bulgaristan ile ilişkilerini saldırmazlık temelinde düzenleyerek Almanya'nın Balkanlar üzerinden Türkiye'ye yönelik potansiyel bir tehdidini dengelemeye çalışmıştır. Türkiye, Balkanlar'daki kuvvet dengesini gerçekçi bir şekilde değerlendirerek Bulgaristan'a saldırmazlık paktı önermiştir. Türkiye'nin savaşın seyrini ve bölgedeki olası tehditleri yakından takip ettiğini gösterir. Almanya'nın Balkanlar'da ilerlemeye başladığı bir dönemde imzalanan pakt, Türkiye'nin diplomatik yollarla sorunları çözmeye çalıştığını ortaya koyar. Pakt, Türkiye'nin kendi toprak bütünlüğünü koruma ve komşularıyla iyi ilişkiler sürdürme politikasını yansıtır. Özellikle Bulgaristan'ın Yunanistan üzerindeki emelleri ve olası bir saldırı durumunda Türkiye'nin de savaşa dahil olma riski bu anlaşmanın önemini artırır. Türkiye, 1934 yılında Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya ile birlikte Balkan Antantı'nı imzalamıştı. Ancak II. Dünya Savaşı sırasında bu ittifak fiilen işlevsiz hale geldi. Türkiye, Balkan Antantı'nın zayıfladığı bir dönemde Bulgaristan ile saldırmazlık anlaşması imzalayarak bölgesel ilişkilerde esneklik göstermiştir. Bu, Türkiye'nin Balkan politikasında değişen dengelere uyum sağlama kabiliyetini göstermektedir. Bulgaristan'ın Almanya'nın yanında savaşa girmesi üzerine Türk dış ilişkiler ofisi en azından Trakya'daki güvenliği sağlamak için bölgeye askeri yığınak yaparken diğer taraftan da 17 Şubat 1941'de Bulgaristan'la saldırmazlık protokolü imzaladı.[151]

[150] Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920 – 1945) Cilt:I,* 639-641.
[151] Süleyman Seydi, "1939-1945 Dönemi İç ve Dış Politika", içinde *Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi*, ed. Adem Çaylak vd., (Ankara: Savaş Yayınevi, 2009), 277.

Ankara'da 27 Mart 1942 tarihinde ticaret anlaşması imzalanmıştır.[152] Ticaret antlaşması 5 maddeden meydana gelmiştir. Türk ve Bulgar malları karşılıklı olarak takas yoluyla ithal olunacaktır. Her takas uygulaması iki ülkenin yetkili kurumlarının önceden izinlerine bağlıdır. Bu antlaşma 27 Mayıs 1935 tarihli Türk-Bulgar ticaret antlaşması ile eklerinin yerine geçecektir.

2.2. Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Suçluların geri verilmesi ve cezaî sahada karşılıklı adlî yardım hakkında anlaşma Ankara'da 07 Mart 1939 tarihinde imzalanmıştır. Her iki tarafın topraklarında bulunup diğer tarafın hukuk mahkemelerince takip veya mahkûm edilen şahısların talep üzerine karşılıklı olarak teslim edilecektir. Aynı suçtan dolayı bir suçlunun iadesi birden fazla devlet tarafından talep edildiği takdirde suçun kendi topraklarında işlendiği devlet önceliğe sahip olacaktır.[153]

01 Ocak 1940 tarihinden itibaren bir ay uzatılmış olan 26 Eylül 1935 tarihli Türk-Yunan kliring anlaşması iki ülke ticaretinin aksamaması için 29 Şubat 1940 tarihine kadar bir ay[154] daha sonra 20 Mart 1940 tarihine kadar iki ay 20 gün uzatılmıştır.[155]

Ticaret ve ödeme anlaşması 11 Mart 1940 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. İki ülke arasında ticaretin düzenlenmesi ve ödeme mekanizmalarının kolaylaştırılması amacıyla oluşturulmuş bir ekonomik iş birliği anlaşmasıdır. Bu anlaşma İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra her iki ülkenin ekonomik istikrarı koruma ve karşılıklı çıkarlar doğrultusunda ticaret ilişkilerini geliştirme arayışının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.[156]

II. Dünya Savaşı, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ticari ilişkileri büyük ölçüde sekteye uğratmıştı. Savaşın sona ermesiyle birlikte iki ülke arasındaki ticaretin yeniden canlandırılması gerekiyordu. Savaş, ödeme sistemlerini de olumsuz etkilemişti. Bu

[152] Resmi Gazete, "Türkiye ile Bulgaristan arasında Ticaret anlaşması", 08 Ağustos 1942, 3472-3474.
[153] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyet i ile Yunanistan arasında, suçluların geri verilmesi ve cezaî sahada karşılıklı adlî yardım muahedesi", 27 Aralık 1939, 13029-13032.
[154] Resmi Gazete, "2/12745 Sayılı Kararname", 20 Şubat 1940, 11382.
[155] Resmi Gazete, "4030 Sayılı Kanun", 16 Mayıs 1941,936-937.
[156] Resmi Gazete," Türkiye ile Yunanistan arasında Ticaret ve Tediye Anlaşması", 04 Ocak 1941 269-270.

nedenle, yeni bir ödeme sistemi oluşturulması gerekiyordu. Ticaret ve ödeme anlaşması 01 Haziran 1945 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[157]

2.3. Türkiye ile Romanya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Ticaret ve ödeme anlaşmaları 09 Kasım 1939 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[158] 15 Haziran 1940 tarihinde 09 Kasım 1939 tarihli bu antlaşmaya ek protokol yapılmıştır.[159] Ticaret ve ödeme anlaşmaları 26 Eylül 1940 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[160] 09 Kasım 1939 tarihli anlaşma ile ilgili ödeme anlaşması ve iki ticari protokol 20 Temmuz 1940 tarihinde yapılmıştır.[161] Mevcut 26 Eylül 1940 tarihli ticaret ve ödeme anlaşmalarını 01 Ekim 1941 tarihinden itibaren iki ay,[162] 01 Aralık 1941 tarihinden 01 Ocak 1942 tarihine kadar süresi uzatılmıştır.[163]

12 Aralık 1941[164] ve 02 Şubat 1943[165] tarihlerinde olmak üzere iki ticaret ve ödeme anlaşması Ankara'da imzalanmıştır. 12 Aralık 1941 tarihinde imzalanan anlaşmalar 31 Aralık 1942 tarihinden itibaren bir ay, 31 Ocak 1943 tarihinden itibaren 15 gün uzatılmıştır.[166] 02 Şubat 1943 tarihli ticaret ve ödeme anlaşmalarının sürelerinin 15 Şubat 1944 tarihinden itibaren iki ay uzatılmıştır.[167]

2.4. Türkiye ile Yugoslavya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

17 Aralık 1934 tarihinde yapılan anlaşmanın yerine geçmek üzere "Türkiye-Yugoslavya Afyon Antlaşması" 31 Mart 1939 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır. Afyon meselesinin uluslararası bir düzene sokulması ve her iki ülkede afyon üretimi ile ihracatının uygun bir adaptasyona tabi tutulmasıdır. Uyuşturucu maddelerin kötüye kullanımına karşı uluslararası etkinliği artırmayı hedeflemiştir.[168] Türkiye ile Yugoslavya

---

[157] Resmi Gazete, "Türkiye ile Yunanistan arasında Ticaret ve Tediye Anlaşması", 23 Ocak 1946, 10010-10011.
[158] Resmi Gazete, "Türkiye ile Romanya arasında Ticaret ve Tediye Anlaşmaları", 05 Haziran 1940, 13995-13996.
[159] Resmi Gazete, "3963 Sayılı Kanun", 04 Ocak 1941, 267.
[160] Resmi Gazete, "Türkiye ile Romanya Arasında Ticaret ve Tediye Anlaşmaları", 28 Kasım 1940, 97-99.
[161] Resmi Gazete, "3961 Sayılı Kanun", 04 Ocak 1941, 267.
[162] Resmi Gazete, "4155 Sayılı Kanun", 23 Aralık 1941, 2078.
[163] Resmi Gazete, "4203 Sayılı Kanun", 14 Nisan 1942, 2670.
[164] Resmi Gazete, "Türkiye ile Romanya arasında Ticaret ve Tediye Anlaşmaları", 03 Nisan 1942, 2777-2778.
[165] Resmi Gazete, "Türkiye ile Romanya arasında Ticaret ve Tediye Anlaşması", 21 Nisan 1943, 4894-4895.
[166] Resmi Gazete, "4395 Sayılı Kanun", 21 Nisan 1943, 4893-4894.
[167] Resmi Gazete, "4616 Sayılı Kanun" 18 Temmuz 1944, 7308.
[168] Resmi Gazete," Türk-Yugoslav Afyon Anlaşması", 14 Temmuz 1939, 12285-12287.

arasında 31 Aralık 1939 tarihinde biten afyon anlaşması 3 ay uzatılmıştır.[169] 31 Mart 1940 tarihine kadar uzatılan afyon anlaşması 01 Nisan 1940 tarihinden itibaren ikinci defa 3 ay uzatılmıştır.[170]

28 Ekim 1936 tarihinde imzalanan ticaret ve denizcilik antlaşmasına ek ikinci protokol ticari ilişkileri geliştirmek için Ankara'da 02 Ağustos 1940 tarihinde yapılmıştır.[171]

2.5. (1939-1945) Yılları Dönem Değerlendirmesi

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) boyunca Balkanlar'da hassas bir denge politikası izlemiştir. Savaşın getirdiği karmaşık ortamda Türkiye hem bölgesel istikrarı korumayı hem de kendi güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır. Bu dönemde Türkiye savaşın yıkıcı etkilerinden korunmak ve toprak bütünlüğünü muhafaza etmek amacıyla bir dizi uluslararası anlaşma imzalamıştır. İkinci Dünya Savaşı Türkiye'nin dış politikasını derinden etkilemiş ve Balkanlar'daki dengeleri altüst etmiştir.

Bu dönemde Türkiye'nin Balkan politikası, tarafsızlık ilkesi, bölgesel iş birliği çabaları ve komşu ülkelerle ilişkilerin düzenlenmesi gibi çeşitli boyutlar içermiştir. Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'nda yaşadığı yıkıcı sonuçlardan ders çıkararak yeni bir büyük savaşa girmekten kaçınmak istemiştir. Türkiye'nin Balkanlar ve Akdeniz'deki stratejik konumu onu büyük güçlerin rekabet alanı haline getirmiştir. Türkiye bu rekabet ortamında tarafsız kalarak kendi güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır. Balkanlar savaş öncesinde ve savaş sırasında çeşitli siyasi çekişmelere ve toprak iddialarına sahne olmuştur. Türkiye bu istikrarsız ortamda tarafsız kalarak bölgesel çatışmalara taraf olmaktan kaçınmıştır. Türkiye genç bir cumhuriyet olarak ekonomik kalkınma ve iç politik istikrar gibi öncelikli hedeflere odaklanmak istemiştir. Savaşa girmek bu hedeflere ulaşmayı zorlaştırabilirdi. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı dönemindeki Balkan politikası çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Savaşın getirdiği siyasi ve askeri baskılar Türkiye'nin tarafsızlık politikasını sürdürmesini zorlaştırmıştır. Balkan ülkeleri

[169] Resmi Gazete, "3863 Sayılı Kanun", 05 Haziran 1940, 14006-14007.
[170] Resmi Gazete, "Ham afyon ihracına mütedair 31 mart 1939 tarihli Türk-Yugoslav Anlaşmasına munzam protokol", 04 Ocak 1941, 268-269.
[171] Resmi Gazete, "îcra Vekilleri Heyetince 17/8/1940 tarihinde kabul olunan Türkiye ile Yugoslavya arasında 28 teşrinievvel 1936 tarihinde imza edilmiş olan Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesine munzam ikinci Protokol", 24 Eylül 1940, 14742.

arasındaki farklı çıkarlar ve savaşın bölgesel etkileri Türkiye'nin denge politikası izlemesini gerektirmiştir.

Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'nın acı tecrübelerinden ders çıkararak İkinci Dünya Savaşı'nda tam bir tarafsızlık politikası izlemiştir. Bu politika özellikle coğrafi konumunun stratejik önemi ve Balkanlar'da oluşabilecek güç dengelerinin Türkiye aleyhine dönmemesi için alınan bir önlem olarak görülmektedir.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, savaş boyunca Türkiye'yi savaşın dışında tutmak ve ülkenin toprak bütünlüğünü korumak için çaba göstermiştir. İnönü, Atatürk'ün statükocu politikasını devam ettirerek Türkiye'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumayı hedeflemiştir.

Türkiye, savaş sırasında "aktif tarafsızlık" politikası izlemiştir. Bu politika sadece pasif bir tarafsızlık değil aynı zamanda silahlanma, seferberlik ve dünya politikasını etkileme çabalarını da içermektedir. Türkiye bu sayede savaşın yıkıcı etkilerinden korunmayı hedeflemiştir.

Türkiye savaşın başlamasıyla birlikte Balkanlar'da güvenliği sağlama ve bölgede bir güç dengesi oluşturma çabalarına girişmiştir. Özellikle Almanya'nın Polonya'yı işgali ve Sovyetler Birliği ile yaptığı anlaşmalar Türkiye'yi endişelendirmiştir.

Balkan Antantı, Türkiye'nin Balkanlar'da barışı koruma ve bölgesel iş birliğini güçlendirme çabalarının bir ürünüdür. Ancak savaşın başlamasıyla birlikte Balkan Antantı fiilen işlevsiz hale gelmiştir. Türkiye bu dönemde Balkanlar'da güvenliği sağlamak için Bulgaristan ile saldırmazlık paktı imzalamış ve bölgedeki dengeleri korumaya çalışmıştır.

Balkanlar'da faşist dikta rejimlerinin kurulması Almanya'nın bölgeye sızmasını kolaylaştırmıştır. Özellikle Bulgaristan'ın Nazi Almanyası ile yakınlaşması ve Üçlü Pakt'a (Almanya, İtalya, Japonya) katılması Türkiye'nin Balkanlar'daki güvenliğini tehdit etmiştir.

Türkiye bu dönemde, Bulgaristan ile saldırmazlık paktı imzalayarak kuzeybatı sınırlarını güvence altına almaya çalışmıştır. Bu pakt Türkiye'nin savaş dışı kalma politikasını desteklemiş ve bölgedeki dengeleri koruma çabalarını yansıtmıştır.

Türkiye savaşın başlamasıyla birlikte Sovyetler Birliği ile ilişkilerinde ciddi gerilimler yaşamıştır. Sovyetler Birliği Boğazlar üzerinde hak iddia etmiş ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin tadil edilmesini talep etmiştir. 1945 yılında Yalta Konferansı sonrasında Sovyetler Birliği, Türkiye'ye bir nota vererek Boğazların ortak savunulmasını ve kendisine deniz ve kara üssü verilmesini talep etmiştir. Bu talep Türkiye'nin ulusal güvenliği için ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır. Sovyetler Birliği'nin bu talepleri Türk-Sovyet dostluğunun sona ermesine neden olmuştur. Türkiye bu dönemde Batılı devletlere yaklaşma ve Sovyet tehdidine karşı denge politikası izlemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Türkiye, Sovyetler Birliği'nin artan tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin Boğazlar üzerindeki talepleri ve Balkanlar'da Güney Slavları Federasyonu kurma çabaları Türkiye'nin endişelerini artırmıştır. Sovyet tehdidine karşı ABD ve İngiltere ile iş birliği yaparak ulusal güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Türkiye bu dönemde, Batılı devletlere yaklaşma ve NATO'ya katılma sürecine girmiştir. Savaş süresince Türk dış politikasının temel hedefi Sovyet karşıtı gözükmeden Türkiye'nin güvenliğini sağlayacak müttefik garantilerini sağlamak olmuştur. Ancak savaşın sona ermesiyle birlikte Soğuk Savaş'ın başlaması Türkiye'nin dış politikasında yeni bir dönemi başlatmıştır. Türkiye savaşın sonlarına doğru Birleşmiş Milletler'e katılmıştır. Savaşın ardından Balkanlar'da ortaya çıkan yeni siyasi tablo Türkiye'nin dış politikasını da etkilemiştir.

Sonuç olarak Türkiye, İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) döneminde Balkanlar'da tarafsızlık politikası izleyerek bölgesel istikrarı korumaya ve kendi güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Türkiye bu dönemde Balkan ülkeleriyle çeşitli antlaşmalar ve protokoller imzalayarak ilişkilerini düzenlemiş ve iş birliğini sürdürmeye gayret etmiştir. Ancak savaşın getirdiği zorluklar ve değişen bölgesel dengeler Türkiye'nin Balkan politikasını etkilemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ, BLOKLAŞMA VE TÜRKİYE'NİN BATI İLE YAKINLAŞMASI (1946-1960)

Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde Balkanlar ve diğer bölgelerle olan ilişkilerini, özellikle Sovyet tehdidine karşı Batı ittifakına yakınlaşma stratejisini ve Kıbrıs sorunu gibi bölgesel çatışmaların etkilerini detaylı bir şekilde ele almaktadır. Türkiye'nin bu dönemdeki dış politikası hem güvenlik endişeleri hem de ekonomik ve kültürel iş birliği çabalarıyla şekillenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya, Soğuk Savaş olarak adlandırılan yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin Balkan politikası, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki etkisini sınırlama, Batı ile ilişkilerini güçlendirme ve bölgesel iş birliğini geliştirme ekseninde şekillenmiştir. Türkiye bu amaçlar doğrultusunda Balkan ülkeleriyle çeşitli ikili anlaşmalar imzalamış ve bölgesel iş birliği girişimlerine katılmıştır.

3.1. Soğuk Savaş Başlangıcının Türkiye ve Balkanlar'a Etkileri

Savaşın hemen ertesi yılında dünyanın barışa doğru yol adlığı bir zamanda Moskova'nın açık bir şekilde Kars, Ardahan ve Boğazlar üzerinde hak talep etmesi[172] şeklinde kendi gösteren yeni "Sovyet Rus Yayılmacılığı"na karşı Türkiye'nin kaçınılmaz biçimde kendini tehlike altında görmesine yol açmıştır.[173]

Türkiye Soğuk Savaş dönemi boyunca gerek ABD gerekse Batılı ülkelerle zaman zaman çeşitli sorunlar yaşamış ve ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemişse de Balkanlarda

[172] Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl- İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946),* (Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınevi, 1973), 285-286.
[173] Mustafa Aydın ve Fulya Ereker, "Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı", *Uluslararası İlişkiler, 11/43*, (2014):133.

benzer hedef ve çıkar algılamalarına sahip olduğu bir bölge olmasıyla genellikle bu ülkelerle birlikte hareket etmiştir.

Türkiye de Aron paradigmasının öngördüğü gibi kendi güvenlik endişelerinin de etkisiyle İngiltere'den dünya liderlik koltuğunu yavaş yavaş devralan ABD'ye ve Batı ittifakına Marshall Yardım Programı (1948), Truman Doktrini (1947), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO-1952) gibi araçlar vasıtasıyla dahil olmuştur.[174] Böylece Türk dış politikası uzun bir süre Sovyet tehdidine karşı tek yönlü bir çizgi dâhilinde ve NATO'nun güvenlik şemsiyesi altında yer almaya bağlı kalmıştır.

Yunanistan bu dönemde Balkanlara yönelik aktif bir politika izlerken Türkiye oldukça mesafeli durmuştur.[175] İki ülkenin iyi ilişkileri 1954 yılında Kıbrıs krizinin patlak vermesiyle ağır bir darbe almış ardından Ege adaları, Kıta sahanlığı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dağılmasıyla günümüze kadar uzanan sorunlar yumağına dönmüştür. Ankara ile Atina'nın arasının açılması Türkiye'nin Balkanlarda iş birliği sağlayan Türk-Yunan dostluğuna büyük zarar verdiği gibi ortaya çıkan Türk-Yunan sürtüşmesi de Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle iş birliği imkânını da ortadan kaldırmıştır.[176]

NATO içinde bulunan İtalya yerine, stratejik önemi olan Yugoslavya'nın katılması hem Batı bloku hem de Yunanistan ve Türkiye için daha faydalıydı.[177] Stalin 05 Mart 1953'te öldü. Sovyetler Birliği 1939'dan beri bozuk olan Türkiye ile ilişkilerini 1953'ten itibaren düzeltme yoluna gitti.[178] Stalin'in ölümü Sovyet dış politikasındaki yumuşamanın başlangıcını oluşturur.[179] Tito, Belgrad'a kadar gelen Sovyet liderlerinin uzattıkları zeytin dalını almıştı. Ancak elindeki kozları azaltmamak için pakta tam olarak karşı çıkmadı. Türkiye ile çok yakın ilişkiler kurmaktan vazgeçmiş ve böylece DP Hükümeti'nin gayretleri beklenen neticeyi vermemiştir.[180] Demokrat Parti iktidar

[174] Göktepe, Seydi, "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası", 204-205.
[175] Olcay Özkaya Duman, Haktan Birsel, "Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler", *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 1/1 (2012): 306-310.
[176] Esin Yurdusev, "1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar", içinde *Çağdaş Türk Diplomasisi Sempozyumu*, ed., İsmail Soysal (Ankara: TTK Yayınları, 1999), 379. (Kaynakça için sayfa aralığı s, 373-386)
[177] Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, 90-91.
[178] Uçarol, *Siyasi Tarih*, 565.
[179] Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, 101-102.
[180] Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, (Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2003), 161.

olduktan sonra yaptığı tüm açıklamalarda sürekli Atatürk dönemine atıfta bulunuyor ve aynı istikamette devam edeceklerinden bahsediyordu.[181]

Balkanların sahip olduğu bu önemli jeopolitik konum Soğuk Savaş döneminin iki süper gücünün "Balkanlar'ın dışından Balkanlar'ı yöneten, batıda Avrupa'yı, doğuda Rusya'yı tehdit edecek güce sahiptir.[182] anlayışıyla giriştiği nüfuz mücadelesinde Soğuk Savaşın sarsıntılarından en fazla etkilenen bölgelerden birisi olmasına yol açmıştır. Soğuk Savaş dönemindeki ilk iş birliği önerisine üç devleti sürükleyen neden ise Balkanlardaki Moskova'ya bağlı devletlerin izlediği politikaların meydana çıkardığı güvenlik kaygıları olmuştur.

Başbakan Stocia adı geçen bu altı ülkenin başbakanlarına birer mektup göndererek belirlenecek herhangi bir ülkenin başkentinde başbakanlardan oluşan bir heyet tarafından bir konferans düzenlenmesini ve böylelikle ülkeler arasında bir iş birliğinin geliştirmesini önermiştir. Chivu Stoica'nın bu önerisine batı ittifakının iki Balkan üyesi olan Türkiye ve Yunanistan kendilerini NATO'dan uzaklaştırma çabası olarak yorumlamış ve olumsuz yaklaşmıştır. Türkiye'yi bu düşünceye iten neden ise Stoica'nın bu önerisinin Sovyetlerin Balkanlar'da nötral bir saha yaratarak Ege ve Akdeniz'e uzanması olarak yorumlanmasıdır. Balkanlarda bu bölgesel iş birliği projesi, Türkiye'nin katı bir şekilde uyguladığı blok politikası yüzünden kabul etmemiş ve daha sonra da plan rafa kalkmıştır.[183]

3.2. Türkiye ile Arnavutluk Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Arnavutluk'ta 1945 yılında kontrolü ele geçiren komünist iktidarın talebi ile Başkonsolosluk kapatılmış ve iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler kesilmiştir. Daha sonraki dönemde Arnavutluk'un isteği ile Türkiye, 1958 yılında 24 Nisan 1958 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile Tiran'da bir Ortaelçilik açılması için karar almıştır.[184]

---

[181] Halit Tanyeli ve Adnan Topsakal, *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1950-1958*, (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1959), 28.
[182] Oral Sander, "Balkan ve Karadeniz İş birliği", içinde *Türkiye'nin Dış Politikası*, der., Melek Fırat, (Ankara: İmge Yayınevi, 2000), 197.
[183] Yurdusev, "1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar", 380.
[184] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 13 Mayıs 1958, 1.

3.3. Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Bulgaristan arasında ticaret ve ödeme anlaşmaları 23 Şubat 1955 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[185] Bu anlaşmaya ek protokol[186] 03 Şubat 1960 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Sofya'da 29 Kasım'dan 08 Aralık 1956'ya kadar Komisyon halinde bir araya gelen Türk ve Bulgar Heyetleri arasında yapılan görüşmelere binaen 23 Şubat 1955 tarihli Ticaret Anlaşması'nda düzenleme yapılmasına dair zabıtname tanzim edilmiştir.[187]

3.4. Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Yunanistan Arasında 01 Haziran 1945 tarihli ve süresi 20 Mart 1946 tarihine kadar 3 ay uzatılmış olan ticaret ve ödeme anlaşmaları ile bağlantıları 20 Eylül 1946 tarihine kadar altı ay,[188] 20 Mart 1947 tarihine kadar üç ay[189] ve 20 Haziran 1947 tarihine kadar üç ay[190] ve 20 Eylül 1947 tarihine kadar üç ay[191] daha olmak üzere dört kez uzatılmıştır.

Hava ulaştırmalarına dair anlaşma 22 Temmuz 1947 tarihinde Ankara'da İmzalanmıştır. Bu anlaşma II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde Türkiye ve Yunanistan arasındaki ekonomik ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemli bir adımdır. Savaşın ardından hava taşımacılığı hem ticari hem de diplomatik iletişim için büyük bir önem kazanmıştır. Türkiye ve Yunanistan gibi komşu ülkeler bu alandaki iş birliğini artırarak hem ekonomik faaliyetlerini canlandırmayı hem de siyasi ilişkilerini güçlendirmeyi hedeflemiştir.[192]

Ödeme anlaşması Ankara'da 02 Nisan 1949 tarihinde imzalanmıştır. Bu anlaşmanın amacı iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin yeni esaslar dâhilinde düzenlenmesiydi. Anlaşmaya göre ticari mübadeleler her iki ülkedeki genel ithalat ve ihracat rejimlerine göre yapılacaktı. Ayrıca bu anlaşma ile Yunanistan'a 13 milyon

---

[185] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları", 04 Haziran 1955, 12081-12084.
[186] Resmî Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasındaki 23 Şubat 1955 tarihli Ticaret ve Tediye Anlaşmasına Ek Protokol", 19 Ağustos 1960, 1999.
[187] Resmi Gazete, "Zabıtname", 14 Mart 1957, 16697-16699.
[188] Resmi Gazete, "4905 Sayılı Kanun", 01 Haziran 1946, 10679.
[189] Resmi Gazete, "5031 Sayılı Kanun", 01 Mart 1947, 11949.
[190] Resmi Gazete, "5112 Sayılı Kanun", 26 Haziran 1947, 12560. Sayı 6642
[191] Resmi Gazete, "5226 Sayılı Kanun", 29 Haziran 1948, 14266-14267.
[192] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Kırallık Hükümeti arasında Hava Ulaştırmalarına dair Anlaşma", 14 Şubat 1948, 13605-13607.

dolarlık bir baskı sayısı hakkı tanındı. Ticaret anlaşması Ankara'da 21 Temmuz 1949 tarihinde imzalanmıştır.[193] Anlaşmaya göre Türkiye ile Yunanistan arasındaki ticari mübadeleler her iki memlekette yürürlükte bulunan ithalât ve ihracat genel rejimlerine uygun olarak yapılacaktır. Ticarete ilişkin ödemeler 02 Nisan 1949 tarihinde imzalanan ödeme anlaşması hükümlerine göre düzenlenecektir. Türkiye'den Yunanistan'a iptidai maddeler sevk edilecek ve bu maddeler Yunanistan'da mamul madde haline getirilip Türkiye'ye ihraç edilecektir.

Türkiye-Yunanistan arasında "Kültür Anlaşması" 20 Nisan 1951 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Her akit hükümet kendi ülkesi üzerinde bulunan üniversitelerde veya diğer öğretim kurumlarında diğer akit hükümet ülkesinin dil, edebiyat ve tarihi hakkında kürsüler kurulmasını, dersler veya konferanslar düzenlenmesini sağlayacaktır. Her iki ülke diğerinin ülkesi üzerinde kültür enstitüleri kurulmasını düzenleyen mevzuatın genel hükümlerine uymak koşuluyla bu gibi enstitüleri kurabilecektir. Ülkeler kendi ülkeleri arasında üniversite personeli, profesörler, öğrenciler, bilimsel araştırma yapanlar ve teknisyenlerin mübadelesini teşvik edeceklerdir. Karşılıklı olarak ülkelerinde araştırma ve incelemelerde bulunmalarına veya teknik bilgilerini geliştirmelerine olanak sağlamak amacıyla inceleme bursları ve parasal yardım tahsisatı ihdas edecektir. Fikir, sanatsal, bilimsel, medeni ve sosyal faaliyetler alanında karşılıklı yardım amacıyla kendi ülkelerinin bilim dernekleri arasında işbirliğini özendireceklerdir. 1950'li yılların başında Türkiye ile Yunanistan arasındaki iyi ilişkiler eğitim alanına da yansıdı ve 20 Nisan 1951 tarihinde iki ülke arasında Kültür Anlaşması imzalandı. Aynı yıl Ankara Hükümeti, Türk-Yunan dostluğunun bir göstergesi olarak Batı Trakya'da Türk okulları için istenilen 24 ilkokul öğretmenini tayin etti. Kültür Anlaşması ile birlikte Türk ve Yunan Hükümetlerinin özellikle Türk Hükümeti'nin büyük maddî ve manevî yardımları sonucu "Azınlık" eğitiminde önemli gelişmeler yaşandı. Ancak Kıbrıs Sorunu yüzünden bu gelişme giderek azaldı.[194] 1950'lerin başında Türkiye, Demokrat Parti yönetimi altında Batı Bloku ile entegrasyonunu hızlandırmaya çalışıyordu. Türkiye'nin NATO üyeliği için girişimlerde bulunduğu bu dönemde Batılı müttefiklerin de teşvikiyle Yunanistan ile ilişkilerini iyileştirmek istiyordu. Kültürel işbirliğine dayalı bu anlaşma Türkiye'nin

[193] Resmi Gazete, "Türkiye ile Yunanistan arasında Ticaret Anlaşması", 28 Aralık 1949, 17429-17438.
[194] Tuğba Eray Biber, "Türk-Yunan İlişkilerinin Azınlıklara Yansıması (1923-1991)", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/5 (2021):71.

Yunanistan ile yakınlaşarak Balkanlar'da Batı ile uyumlu bir politika izlediğini göstermesi açısından önemliydi. Türkiye 1950'lerin başında Yunanistan ve Yugoslavya ile birlikte bölgesel bir savunma işbirliği oluşturmayı hedefliyordu. 1950'ler Soğuk Savaş'ın etkilerinin hissedildiği bir dönemdi. Türkiye, Balkanlar'da istikrarı sağlamak ve Sovyetler Birliği'nin etkisini azaltmak amacıyla bölgesel işbirliğine önem veriyordu. 1953 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ve 1954'teki Balkan Paktı, Türkiye'nin Balkanlar'da Batı yanlısı bir blok oluşturma stratejisinin önemli adımlarıydı. Türkiye anlaşma ile özellikle Batı Trakya Türkleri'nin eğitim haklarını güvence altına almayı ve bu bölgedeki Türk azınlığı ile bağlarını güçlendirmeyi amaçlıyordu. Türkiye'nin Balkanlardaki kültürel nüfuzunu artırma stratejisi çerçevesinde Türkçe eğitim imkânlarını genişletmek ve Türkiye'den öğretmenler göndermek anlaşmanın önemli kazanımları arasındaydı. Aynı zamanda İstanbul'daki Rum azınlığı da benzer şekilde Yunanistan'dan destek almaya başladı. Türkiye, Balkanlar'da barış ve istikrarın sağlanmasına önem veriyordu. Yunanistan ile kültürel alanda işbirliği yapılması ikili ilişkilerdeki güven ortamını artırabilir ve siyasi gerginlikleri azaltabilirdi. Bu anlaşma Türkiye'nin Balkanlar'daki kültürel diplomasi faaliyetlerinin önemli bir örneğidir. Türkiye tarihsel olarak Osmanlı mirasına sahip bölgelerle kültürel bağlarını sürdürmeye çalışırken aynı zamanda modern diplomasi araçlarını kullanarak bölgesel ilişkilerini geliştirmeye çalışıyordu. Bu anlaşma kültürel ve eğitim alanında işbirliğini teşvik ederek Türkiye'nin Balkanlar'daki etkinliğini artırmayı amaçlayan politikasına katkı sağladı. Türkiye ile Yunanistan dostane bir iş birliği ve mübadele suretiyle fikir, güzel sanatlar ve ilim sahasında kendi memleketleri arasında mümkün mertebe tam bir mutabakat elde etmek ve aynı zamanda memleketlerinin içtimai hayatının ve müesseselerinin karşılıklı olarak anlaşılmasını sağlamak amacıyla bu anlaşmayı yapmayı istemişlerdir.[195]

05 Ağustos 1952 tarihinde Ankara'da yapılan "Türk-Yunan Vize Anlaşması" iki ülke vatandaşları arasında vizenin kaldırılmasını ve serbest hudut rejimini öngörüyordu. Bu anlaşma kapsamında pasaportu olan Türk ve Yunan vatandaşları herhangi bir vize almaya gerek kalmadan diğer ülkeye seyahat edebileceklerdi. Yunanistan'ın Ankara Büyükelçiliği ile Dışişleri Bakanlığı arasında mektup teatisi suretiyle 05 Ağustos 1952 tarihli ve Ankara'da yapılan "Türk-Yunan Vize Anlaşması"nın uygulanmasında görülen

[195] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Kırallığı arasında Kültür Anlaşması", 17 Mayıs 1952, 3618-3619.

eksikleri gidermek amacıyla anlaşma metninde düzenleme 10 Şubat 1955 tarihinde yapılmıştır.[196] Bu anlaşma iki ülke arasındaki seyahatleri kolaylaştırmayı ve bürokratik engelleri azaltmayı amaçlamıştır. Türkiye ve Yunanistan vatandaşları karşılıklı olarak pasaport ve vize muafiyetinden yararlanacaklardır. Bu düzenleme her iki ülkenin vatandaşlarının diğer ülkeye giriş ve çıkışlarını kolaylaştırmıştır. Anlaşma imzalandığı tarihten itibaren geçerli olacak şekilde düzenlenmiştir. Her iki ülkenin iç hukuk prosedürlerinin tamamlanmasının ardından yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesi ve iki ülke halkları arasındaki etkileşimin artması açısından önemli bir adım olmuştur. Seyahat engellerinin kaldırılması kültürel ve ticari ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Türkiye-Yunanistan ticaret ve ödeme anlaşmaları 07 Kasım 1953 tarihinde Ankara'da İmzalanmıştır. Türkiye Hükümeti ile Yunanistan Hükümeti, iki memleket arasındaki ticari mübadeleleri Avrupa iktisadi işbirliği çerçevesi dahilinde geliştirmek istenmiştir.[197]

Türkiye ve Yunanistan vatandaşlarının doğum, evlilik, boşanma, ölüm gibi medeni hallerine ilişkin olayların karşılıklı olarak birbirlerine bildirilmesi anlaşması Ankara'da 31 Mayıs 1955 tarihinde imzalanmıştır. Tarafların tebaalarının medeni hallerine ilişkin durumların karşı tarafa bildirilmesi amacını taşıyan bir diplomatik düzenlemedir. Vatandaşların medeni hallerine (örneğin, evlilik, boşanma, doğum, ölüm gibi durumlar) dair gelişmelerin karşılıklı olarak bildirilmesini ve her iki ülkenin hukuk düzeninde bu bilgilerin dikkate alınmasını sağlar. Her iki ülkenin vatandaşları arasında gerçekleşen medeni hal değişiklikleri (evlenme, boşanma, ölüm, doğum gibi durumlar) karşılıklı olarak ihbar edilmiştir. Bu bilgi alışverişi her iki ülkenin ilgili makamlarına iletilerek vatandaşların hukuki durumlarının doğru bir şekilde tespit edilmesi sağlanır.[198]

Türkiye ve Yunanistan'daki resmî kurumlar ile her iki ülkenin vatandaşlarının imzalarının onaylanması için ödenecek ücretlerin belirlenmesi konusunda anlaşma

[196] Resmi Gazete, "Yunanistan'la pasaport vizelerinin karşılıklı olarak kaldırılması hakkında Yunanistan'ın Ankara Büyükelçiliği ile Hariciye Vekâleti arasında mektup teatisi suretiyle yapılan Anlaşma", 14 Şubat 1955, 11038.
[197] Resmi Gazete, "Türkiye ile Yunanistan Arasında Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları", 21 Ağustos 1954, 10085-10090.
[198] Resmi Gazete, "Tarafeyn tebaasının medeni hallerine müteallik vukuatın mütekabilen karşı tarafa ihbarına mütedair olarak Hariciye Vekâleti ile Yunanistan'ın Ankara Büyükelçiliği arasında mektup teatisi suretiyle yapılan Anlaşma", 10 Haziran 1955, 12107.

Ankara'da 14 Ekim 1955 tarihinde yapılmıştır.[199] Türkiye ve Yunanistan arasındaki resmi kurumlar ve vatandaşlar tarafından yapılan imza onaylama işlemlerinde ödenecek ücretlerin belirlenmesi yoluyla hukuki ve idari işbirliğinin kolaylaştırılmasına için alınacak harçların miktarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

3.5. Türkiye ile Romanya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Romanya arasında ticaret ve ödeme anlaşmaları 05 Nisan 1954 tarihinde Ankara'da İmzalanmıştır.[200] 05 Nisan 1954 tarihli "Ticaret Anlaşmasına Ek Protokoller" Ankara'da 08 Nisan 1960[201] ve 19 Ocak 1961[202] tarihlerinde imzalanmıştır.

3.6. Türkiye ile Yugoslavya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Yugoslavya arasında "Ticaret ve Ödeme anlaşması, Modüs Vivendi (Geçici düzenleme) ve Tasfiye Protokolü" 18 Eylül 1947 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır. İki memleket arasında ticari mübadeleleri geliştirmek maksadıyla yapılmıştır. Bu anlaşmalar Türkiye ile Yugoslavya arasında savaş sonrası dönemde ekonomik ve diplomatik ilişkilerin gelişmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Ancak 1948'de Tito ve Stalin arasında yaşanan ayrışma sonrası Yugoslavya'nın Batı Bloku'na yaklaşması Türkiye ile ilişkilerin daha da gelişmesini kolaylaştırmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından Balkanlar'da siyasi ve ekonomik dengeler yeniden şekilleniyordu. Türkiye bu dönemde bölgedeki ülkelerle ilişkilerini yeniden düzenleyerek istikrarı sağlamaya çalışıyordu. 1947'deki bu anlaşmalar, ilerleyen yıllarda Yugoslavya'nın Balkan Paktı'na katılımıyla taçlanacak olan ekonomik ve siyasi iş birliğinin temel taşlarını oluşturmuştur.[203]

Türkiye ile Yugoslavya arasında 18 Eylül 1947 tarihinde yapılmış olan ticaret ve ödeme anlaşmaları ile eklerinin yürürlük sürelerinin Ankara'da iki taraf yetkili heyetleri arasında yapılacak müzakereler sonucunda yapılacak anlaşmaların yürürlüğe girmesine

[199] Resmî Gazete, "Türk ve Yunan resmî makamlarının ve tebaasının imzalarının tasdikından alınacak harçların miktarının tesbiti zımnında Hariciye Vekâleti ile Yunanistan Büyükelçiliği arasında mektup teatisi suretiyle yapılan Anlaşma", 24 Ekim 1955, 12926.
[200] Resmi Gazete, "Türkiye ve Romanya Arasında Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları" 16 Şubat 1955, 11051-11055.
[201] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Halk Cumhuriyeti Arasındaki 5 Nisan 1954 Tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 16 Ağustos 1960, 1962.
[202] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Halk Cumhuriyeti Arasındaki 5 Nisan 1954 Tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 22 Temmuz 1961, 4671.
[203] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında Ticaret ve Anlaşmaları", 23 Şubat 1948, 13659-13661.

kadar uzatılmasını sağlamak üzere 13 Eylül 1949 tarihinde Belgrad'da Büyük Elçiliğimiz ile Yugoslavya Dışişleri Bakanlığı arasında anlaşma Belgrad'da yapılmıştır.[204]

Türkiye ile Yugoslavya arasında 05 Ocak 1950 tarihinde Ankara'da imzalanan "Yugoslavya'daki Türk Emlâk ve Menfaatlerinin Tazminine Müteallik Protokol",[205] II. Dünya Savaşı sonrasında iki ülke arasında ortaya çıkan mülkiyet sorunlarının çözümüne yönelik bir düzenlemedir. Bu protokol Türkiye'nin Yugoslavya'daki vatandaşlarının haklarının korunması ve geçmişten gelen mülkiyet anlaşmazlıklarının giderilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Protokolün Amacı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Yugoslavya'da kalan taşınmaz malları ve diğer mülkiyet haklarına yönelik tazminat taleplerinin karşılanması ve Yugoslavya'daki Türk kökenli bireylerin göç hareketlerinden kaynaklanan mal varlıklarının düzenlenmesi ve bu mülklerin tasfiye edilmesidir. Yugoslavya, Türk vatandaşlarının veya tüzel kişiliklerinin el konulan, kamulaştırılan veya zarar görmüş mülkleri için belirli bir tazminat ödemeyi kabul etmiştir. Tazminat ödemeleri protokolde belirtilen esaslara göre belirlenmiş ve taraflar arasında mutabakat sağlanmıştır. Yugoslavya'daki Türk mülklerinin satışı, devri veya kullanımı konularında tarafların hak ve sorumlulukları düzenlenmiştir. Tazminatlar ya nakit ödeme ya da ayni mal veya mülkiyetin iadesi şeklinde yapılmıştır. Türkiye'ye göç eden Türk kökenli Yugoslav vatandaşlarının geride bıraktıkları mülklerle ilgili haklarının korunması için düzenlemeler getirilmiştir. Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç eden bireylerin mülkiyet hakları karşılığında protokolde belirlenen çerçevede tazminatlar ödenmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Yugoslavya, Tito yönetiminde bağımsız bir sosyalist model geliştirmiş ve Sovyetler Birliği'nden ayrışmıştır. Bu, Türkiye ile Yugoslavya arasında olumlu ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamıştır. Göçmen sorunu ve mülkiyet meseleleri iki ülke arasında önemli bir gündem oluşturmuş ve bu protokol sorunların diplomatik yolla çözülmesini sağlamıştır. 1940'ların sonlarında Yugoslavya'dan Türkiye'ye yoğun bir Türk nüfus göçü yaşanmıştır. Bu göç mülkiyet ve emlak sorunlarını gündeme getirmiştir. Protokol göç eden bireylerin ekonomik ve sosyal kayıplarını telafi etmeyi amaçlamıştır. Yugoslavya bu protokol ile uluslararası hukuka uygun bir şekilde Türk vatandaşlarına karşı yükümlülüklerini yerine getirmiştir. Türkiye ise vatandaşlarının

[204] Resmi Gazete, "5462 Sayılı Kanun", 24 Aralık 1949, 17412.
[205] Cemile Tekin, "Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri (1950-1958) ", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39 (2018):273.

haklarını koruma amacıyla bu süreçte diplomatik bir başarı elde etmiştir. Türkiye bu protokol ile vatandaşlarının haklarını koruma konusunda etkili bir diplomatik girişimde bulunmuş ve olumlu bir sonuç almıştır. Göç eden bireylerin ekonomik kayıpları bir ölçüde telafi edilmiştir. Protokol Türkiye ve Yugoslavya arasında iş birliği ve iyi niyetin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Bu düzenleme ilerleyen yıllarda kurulacak olan Balkan Paktı gibi bölgesel iş birliği girişimlerinin zeminini hazırlamıştır. 05 Ocak 1950 tarihli Protokol Türkiye ve Yugoslavya arasındaki mülkiyet meselelerini çözüme kavuşturmuş, göçmenlerin haklarını güvence altına almış ve iki ülke arasında diplomatik bir başarı olarak kaydedilmiştir. İki ülkenin göçmenlerin mülk tazminatı meselesini düzenlemeyi amaçlamıştır. Özelleştirmeden önce ortaya çıkan tüm vergi, ipotek ve diğer borçlardan Türk azınlığı muaf tutulmuştur. 06 Nisan 1941 tarihinden önce yani II. Dünya Savaşı'nın başlangıcında Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç etmiş tüm Türk azınlığa vatandaşlık verileceği taahhüt edilmiştir. Tazminatın dövizle ödenmesi talep edilmiştir. Ayrıca, bu protokolle Belgrad'da toplanacak bir komisyonun, mülk değerlerini belirleyerek tazminatları tespit etmesi kararlaştırılmıştır.[206]

Türkiye ile Yugoslavya arasında "Modüs Vıvendı" ile "Ticaret ve Ödeme anlaşmaları" 05 Ocak 1950 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Türkiye ile Yugoslavya gümrük resimleri, bu resimlerin tahsil şekli, gümrük işlerine müteallik usul, kaideler ve muameleler ile denizcilik ve transit konularında birbirlerine karşılıklı olarak en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesini bahşedeceklerdir. Şurası mukarrerdir ki en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesi Türkiye'nin 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması mucibince Osmanlı imparatorluğundan ayrılmış bulunan ülkelere bahşettiği veya bahşedeceği hususi faydalar hakkında tatbik edilmeyecektir. Bu anlaşmalar Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ticari münasebetleri kolaylaştırmak ve geliştirmek maksadıyla yapılmıştır. Türkiye ve Yugoslavya'nın savaş sonrası dönemde ekonomik ve diplomatik ilişkilerini düzenleme ve güçlendirme çabalarının bir sonucudur. [207] 05 Ocak 1950 tarihli Ticaret Anlaşmasına ek listelerinin yürürlük süreleri 13 Nisan 1951 tarihinde uzatılmıştır.

[206] Resmi Gazete, "Yugoslavya'daki Türk emlâk ve menfaatlerinin tazminine müteallik Protokol", 18 Mart 1950, 18117-18118.
[207] Resmi Gazete, "Türkiye, Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında akdolunan Modüs vivendi, Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları", 25 Mart 1950, 18157-18161.

Türkiye ile Yugoslavya arasında ticaret ve ödeme anlaşmaları 26 Şubat 1953 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[208] Bu anlaşmalarla iki ülke birbirlerine gümrük vergileri ve benzeri işlemlerde en iyi koşulları sağlamayı taahhüt etti. Yük ve yolcu taşıyan gemiler her iki ülkede de kendi bayraklarını taşıyormuş gibi işlem görecekti. Ayrıca balıkçılık, liman hizmetleri ve iç sularda yapılan deniz taşımacılığı gibi konularda da iki ülke vatandaşlarına kendi vatandaşları gibi davranılacaktı. Bunun yanında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın özel kredi hesaplarına otomatik olarak para aktarımı yapılması kararlaştırıldı. Türkiye-Yugoslavya Arasında 26 Şubat 1953 tarihli Ödeme Anlaşmasına Ek Protokol 08 Mayıs 1955 tarihinde Belgrad'da İmzalanmıştır.[209]

Hava ulaştırmalarına dair anlaşma 16 Nisan 1953 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[210] Şikago'da kurulan sistemin iyi bir şekilde işlemesi ve anlaşma yapılan devletlerle olan hava ulaştırma münasebetlerinin Türkiye ile bu devletler arasında ekonomik ve sosyal bağları kuvvetlendirme ve geliştirme hususunda fayda sağlamış olduğu görüldüğünden Yugoslavya ile bu anlaşma da aynı menfaatlerin temin edileceğine mutabık kalınmıştır. Türk uçaklarının Türkiye'den Yugoslavya'ya ve Yugoslav uçaklarının da Yugoslavya'dan Türkiye'ye sefer yapmaları sağlanmıştır. Anlaşma ile belirlenen iki yıllık sürenin sonunda, eğer mümkünse karşılıklı olarak daha ileri ülkelere uçuş yapma imkânı tanınmıştır. Her iki ülkenin uçakları, kabul edilen hatlar üzerinde uluslararası yolcu, yük ve posta alma ve boşaltma hakkına sahiptir. Anlaşma iki tarafın hakem tayin edeceği bir kurul tarafından yorumlanacak ve uygulanacaktır. Bu anlaşma iki ülke arasındaki ekonomik ve sosyal bağları güçlendirmeyi amaçlamıştır.

01 Nisan 1954-31 Mart 1955 devresindeki mal mübadelelerine ait protokol Belgrad'da 10 Nisan 1954 tarihinde imzalanmıştır. Protokol, 26 Şubat 1953 de Ankara'da imzalanan Ticaret Anlaşması'nın ayrılmaz bir parçası olup 01 Nisan 1954 tarihinden itibaren uygulanacaktır.[211]

---

[208] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslav Hükümeti arasında Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları", 23 Mayıs 1953, 6310-6317.
[209] Resmi Gazete, "26 Şubat 1953 tarihli Ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 17 Temmuz 1956, 15130-15131.
[210] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında Hava Ulaştırmalarına dair Anlaşma", 18 Mart 1954, 8674-8676.
[211] Resmi Gazete," Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında, 1 Nisan 1954-31 Mart 1955 devresindeki mal mübadelelerine ait Protokol", 23 Haziran 1954, 9689-9683. 8736.

Orta vadeli pamuk ve buğday anlaşmasına ilişkin protokol Belgrad'da 08 Mayıs 1955 tarihinde imzalanmıştır.[212] 1955 mahsul yılından itibaren 5 senelik bir sürecin senelik her devre zarfında Yugoslavya'ya satılacak buğday, Türkiye'de ihracata tahsis edilen buğday miktarının %20'sine tekabül edecekti. Ancak bu mecburi satış 100.000 tondan az ve 200.000 tondan fazla olmayacaktı. Senelik her devre zarfında mecburi pamuk satışı 4.000 ton olacaktı.

01 Nisan 1955-31 Mart 1956 evresindeki mal mübadelelerine ilişkin protokol 03 Mayıs 1955 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[213] İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin artırılması, kontenjan ve gümrük tarifelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. 26 Şubat 1953 tarihli ödeme anlaşmasına ek protokol tasdik edilmiştir. 15 Temmuz 1956-31 Ağustos 1957 devresindeki mal mübadelelerine ilişkin protokol 14 Temmuz 1956 tarihinde Belgrad'da İmzalanmıştır.[214]

Türkiye ile Yugoslavya arasında yapılan "Yugoslavya'da Devletleştirilen Türk Mal, Hak ve Menfaatlerinin Tazminine Müteallik Anlaşma" 13 Temmuz 1956 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır. Yugoslavya'daki Türk mal ve menfaatlerinin tazminine müteallik 05 Ocak 1950 tarihli protokolün tatbikatı ile ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Yugoslavya'da 05 Aralık 1946 ve 28 Nisan 1948 tarihlerinde yapılan millileştirme tedbirleri ve diğer tahdit edici tedbirlerden zarar gören Türk mal, hak ve menfaatlerinin götürü olarak tazmini şartlarını tespit hususunda hangi hükümlerin uygulanacağını kararlaştırmışlardır.[215] Tazminattan yararlanabilmek için anlaşmanın imzalandığı tarihte Türk vatandaşı olmak şartı aranmıştır.

Veteriner sözleşmesi 22 Eylül 1960 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Hükümeti, sâri

[212] Resmi Gazete, "Orta Vadeli Pamuk ve Buğday Anlaşması hakkında Protokol", 16 Temmuz 1956, 15155.
[213] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında 1 Nisan 1955-31 Mart 1956 evresindeki Mal Mübadelelerine mütedair Protokol", 17 Temmuz 1956, 15126-15130.
[214] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Arasında 15 Temmuz 1956-31 Ağustos 1957 Devresindeki Mal Mübadelelerine Mütedair Protokol", 13 Eylül 1956, 15582-15584.
[215] Resmî Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında aktedilen, yugoslavya'da devletleştirilen Türk mal, hak ve menfaatlerinin tazminine müteallik Anlaşma", 13 Eylül 1957, 17847-17848.

hastalıkların memleketlerine girmesini önlemek ve hayvanların, hayvani ham maddelerin ve hayvan menşeli mahsullerin karşılıklı ticaretini kolaylaştırmak için imzalanmıştır.[216]

Türkiye ile Yugoslavya arasında 31 Aralık 1959 tarihinde yapılan ticaret anlaşmasına ek protokol Belgrad'da 23 Aralık 1960 tarihinde tanzim edilmiştir.[217]

3.7. Türkiye'nin Çok Taraflı İmzaladığı Uluslararası Belgeler

3.7.1. Avrupa Ekonomik İş birliği Sözleşmesi

Türkiye, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İzlanda, Lüksemburg, Norveç, Hollanda, İtalya, Portekiz, Birleşik Krallık, İsveç, İsviçre Hükümetleri ve Almanya'nın Fransa, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri işgali altındaki mıntıkalar Başkomutanları arasında 16 Nisan 1948 tarihinde Paris'te imzalanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlar ekonomik ve siyasi olarak büyük bir değişim sürecine girdi. Türkiye, Batı Bloku içinde yer alma stratejisini benimseyerek Balkan ülkeleriyle ekonomik iş birliğini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Türkiye'nin Balkanlardaki ekonomik ilişkilerini geliştirmesi için bir araç olmuştur. Marshall Planı yardımlarını düzenlemek amacıyla imzalanmıştır. Marshall Planı sadece ekonomik kalkınmayı değil aynı zamanda komünizme karşı bir savunma hattı oluşturmayı amaçlıyordu. Türkiye'nin bu plana dahil olması: Türkiye'yi Yunanistan ile birlikte ABD'nin gözünde önemli bir bölgesel müttefik konumuna getirdi. Yunanistan ve Türkiye, Marshall Planı yardımlarından birlikte yararlandılar ve bu durum iki ülke arasında bir tür ekonomik dayanışma sağladı. 1948'de Balkanlar, Soğuk Savaş'ın keskin bir şekilde bölünmüş bir bölgesi haline geliyordu: Yunanistan ve Türkiye, Batı Bloku'na yönelirken; Bulgaristan, Yugoslavya ve diğer Balkan ülkeleri, Sovyet etkisindeki Doğu Bloku'na dahil olmuştu. Bu bağlamda Avrupa Ekonomik İşbirliği Sözleşmesi, Türkiye'nin Yugoslavya ve Bulgaristan gibi komşularından ekonomik olarak ayrışmasını hızlandırmıştır. Türkiye bu süreçte Batı'nın sunduğu ekonomik yardımları alırken komşularıyla olan ticari bağları giderek zayıflamıştır. Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) ve Marshall yardımları Türkiye ile Yunanistan arasındaki iş birliğini artırmıştır. Bu, ilerleyen yıllarda Balkan Paktı'nın (1953) zeminini oluşturmuş ve iki ülkenin

[216] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında Veteriner Sözleşmesi", 05 Nisan 1961, 3786-3789.
[217] Resmî Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında 31 Aralık 1959 tarihinde akdolunan Ticaret Anlaşmasına ektir", 24 Nisan 1961, 3917-3921.

komünizm tehdidine karşı iş birliği yapmasını sağlamıştır. Türkiye'nin bu sözleşmeye taraf olması Balkanlar'da Batı Bloku'nun ekonomik ve siyasi etkisini artırmasına yardımcı olmuştur. Türkiye bölgedeki Batı yanlısı politikaların önemli bir parçası olmuş, bu da bölgesel ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuştur. *"Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Norveç, Hollanda, Portekiz, Birleşik Krallık, İsveç, İsviçre, Türkiye Hükümetleri ve Almanya'daki Fransa, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletler i İşgal Bölgeleri Başkomutanları: Birleşmiş Milletlerin gayelerine ermek, şahsi hürriyetleri muhafaza etmek, umumi esenliği artırmak için kuvvetli ve müreffeh bir Avrupa ekonomisinin esas olduğunu ve böyle bir ekonominin sulhun idamesine medar olacağını nazarı itibara alarak; iktisadiyatlarının birbirine tabi ve her birinin refahının diğerlerinin refahına bağlı olduğunu kabul ederek; Avrupa'nın refahının yeniden kurulmasını ve idamesini ve harbin yaptığı tahribatın izalesini yalnız Âkit Taraflar arasında yapılacak sıkı ve devamlı bir iş birliğinin mümkün kılacağını takdir ederek; "Avrupa Ekonomik iş birliği Komitesi genel raporundaki prensipleri mevkii tatbika koymaya ve bunun tâyin ettiği gayelere erişmeye ve bu meyanda, Akit Tarafların istisnai mahiyette haricî bir yardımdan azade olarak, şayanı memnuniyet bir faaliyet seviyesine mümkün olduğu kadar çabuk ermelerini ve bu seviyede tutunmalarım mümkün kılacak sağlam iktisadi şartların tesisine, aynı zamanda dünya ekonomisinin istikrarını sağlamaya matuf gayretlere iştirake karar vererek; Bu gayelerin tahakkuku için ekonomik kuvvetlerini birleştirmeye, hususi iktidar ve kabiliyetlerinin mümkün olduğu kadar tam bir surette istimali hakkında anlaşmaya, istihsallerini artırmaya, tarım ve endüstri teçhizatlarını yenileştirmeye ve tekâmül ettirmeye, mübadelelerini artırmaya, karşılıklı ticaretlerine mâni teşkil eden hailleri tedricen azaltmaya, el emeğinin tam olarak kullanılmasını müsait kılmaya ve ekonomilerinin istikrarını ve aynı zamanda millî dövizlerine olan itimadı yeniden kurmaya veya idame ettirmeye azmederek; Amerikan Milletinin yapılmaması hedef tutulan gayelere tam manasıyla erişmeyi imkânsız kılacak olan yardımı yapabilmek için ittihaz ettiği tedbirlerle ifadesini bulan cömert arzusunu kaydederek; Avrupa Ekonomik İşbirliğinin muvaffakiyeti ve Amerikan yardımlarının tesirli bir şekilde kullanılması için*

lüzumlu müesseseleri kurmaya, şartları yaratmaya ve bu hususta bir sözleşme akdine karar verilmiştir."[218]

3.7.2. Balkan Paktı (Ankara Antlaşması)

Balkan Paktı veya resmi adı, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında "Dostluk ve İşbirliği Andlaşması" olan Ankara Anlaşması'dır.[219] Antlaşma yalnızca askeri değil ekonomik, teknik ve kültürel iş birliğini kapsamıştır. Ankara Anlaşması Yugoslavya'nın NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan'la bir anlaşma imzalamasını mümkün kılmak için bir uzlaşı yol olarak hazırlanmıştır. Ankara Antlaşması'ndan bir yıl sonra ağustos ayında adı geçen üç ülkenin katılımıyla Yugoslavya'nın Bled şehrinde imzalanan ittifak antlaşmasıyla da Balkan Paktı ortaya çıkmıştır.[220]

25 Şubat'ta Atina'da hazırlanmış ve üç devlet tarafından 28 Şubat 1953'te Ankara'da imzalanmıştır. "Birleşmiş Milletler Antlaşmasında beyan olunan prensiplere imanlarını teyit ederek, Bütün milletlerle sulh içinde yaşamaya ve milletlerarası sulhun idamesine çalışmaya kararlı olarak, aralarında mevcut dostane münasebetleri takviye arzusuyla mütehallî olarak, milletlerinin hürriyet ve İstiklalini ve toprak bütünlüğünü hariçten tevcih edilecek her kuvvete karşı müdafaaya azimli olarak, müdafaa teşkilâtlarım hariçten gelecek her tecavüze karşı daha tesirli kılmak için gayretlerini birleştirmeye ve müşterek menfaatlerine müteallik meselelerle, bilhassa müdafaalarım ilgilendiren meselelerde istişare etmeye ve iş birliği yapmaya kararlı olarak, kendi milletlerinin ve sulhperver bütün milletlerin müşterek menfaatlerinin, dünyanın bu kısmında sulhun ve emniyetin korunması için Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51'nci maddesine uygun olarak münasip tertipler alınmasını icap ettirdiğine kani bulunarak, antlaşmayı akdetmeye karar vermişlerdir." Soğuk Savaş döneminde Balkanlar'da bölgesel iş birliği ve güvenliği güçlendirmek amacıyla Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanan önemli bir anlaşmadır. Bu antlaşma üç ülkenin diplomatik, ekonomik ve askeri iş birliği yapma niyetini teyit etmiş ve bölgesel istikrarı desteklemeyi amaçlamıştır. Antlaşmanın temel amacı üç ülke arasındaki dostane ilişkileri güçlendirmek ve ekonomik, kültürel, siyasi ve

[218] Resmi Gazete, "Avrupa Ekonomik işbirliği Sözleşmesi", 13 Temmuz 1948, 14393-14398.
[219] İsmail Soysal, *Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Andlaşmaları*, (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1965), 419.
[220] İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağıtları (1945-1990), Cilt:2*, (Ankara: TTK Yayınları, 2000), 481.

askeri alanlarda iş birliğini teşvik etmekti. Üç ülke karşılıklı saygı, eşitlik ve karşılıklı yarar esaslarına dayalı bir iş birliği kurmayı kabul etmiştir. Antlaşma askeri iş birliğini ve bölgesel güvenliği sağlamayı amaçlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş'ın gergin atmosferi altında bu üç ülkenin güvenliğini koruma ve dış tehditlere karşı dayanışma içinde olma kararı almıştır. Bu çerçevede Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı göstermeyi ve aralarındaki herhangi bir çatışmayı barışçıl yollarla çözmeyi taahhüt etmiştir. Üç ülke Balkanlar'da barışın korunması ve istikrarın sağlanması için birlikte çalışmayı taahhüt etmiştir. Antlaşma bölgesel gerginlikleri azaltmayı, ülkeler arasındaki sınırları güvence altına almayı ve bölgesel iş birliği ağlarını kurmayı hedeflemiştir. Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, ticaretin artırılması ve karşılıklı yatırımların teşvik edilmesi gibi konularda iş birliği yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca kültürel alışverişin artırılması ve halklar arasında dostane ilişkilerin pekiştirilmesi amaçlanmıştır. 1950'lerin başında Soğuk Savaş'ın etkisi altında olan Balkanlar, Doğu Bloku (Sovyetler Birliği ve müttefikleri) ile Batı Bloku (ABD ve NATO ülkeleri) arasındaki gerginliklerin merkezindeydi. Türkiye ve Yunanistan, 1952'de NATO'ya katılmış ve Batı Bloku'na dahil olmuşlardır. Yugoslavya ise Sovyetler Birliği ile ayrışarak daha bağımsız bir dış politika izlemeye başlamıştı. Bu durum üç ülkenin ortak çıkarlarını savunma ve dış tehditlere karşı dayanışma içinde olma gerekliliğini doğurmuştur. Yugoslavya 1948'de Sovyetler Birliği ile yaşadığı ayrılıktan sonra Batı ile ilişkilerini güçlendirmeye başlamıştı. Ancak Soğuk Savaş'ta tarafsız bir duruş sergileyerek kendi bağımsız dış politikasını izlemeye devam etti. Bu antlaşma, Yugoslavya'nın Batı ile iş birliği yapma isteğini gösterse de aynı zamanda kendi egemenliğini korumaya yönelik bir adım olarak görülmüştür. Türkiye ve Yunanistan 1950'ler boyunca birbirleriyle ilişkilerini güçlendirmeye çalışmışlardır. Aynı zamanda iki ülke arasında 1952'de NATO üyeliği ile birlikte askeri ve stratejik bağlar derinleşmiştir. Bu antlaşma Türkiye ve Yunanistan arasında zaten var olan güvenlik iş birliğini resmi hale getirmiştir. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasındaki iş birliği 1950'lerdeki bölgesel güvenlik kaygılarını aşmayı hedeflemiştir. Bu antlaşma ilerleyen yıllarda Balkanlar'daki siyasi ilişkiler için zemin hazırlamıştır. 1954 yılında kurulan Balkan Paktı'nın ilk adımlarını atmıştır. Bu pakt bölgesel güvenliği sağlamak, karşılıklı güveni pekiştirmek ve Soğuk Savaş bağlamında Batı ile olan ilişkileri güçlendirmek amacıyla daha derinlemesine bir iş birliği anlaşması olmuştur. Türkiye ve Yunanistan bu antlaşma

ile askeri ve diplomatik alanda daha yakın bir iş birliği geliştirmiştir. Yugoslavya Batı ile ilişkilerini güçlendirme çabası içinde olsa da yine de sosyalist bloktan tamamen kopmamış ve bağımsız bir dış politika izlemeye devam etmiştir. 28 Şubat 1953 Türkiye-Yugoslavya-Yunanistan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması, Soğuk Savaş döneminde bölgesel güvenliği sağlamaya yönelik önemli bir adım olmuştur. Bu antlaşma, özellikle üç ülkenin karşılıklı güvenini pekiştirmiş ve Balkanlar'da barışı koruma çabalarını desteklemiştir. Antlaşma, Balkan Paktı'nın kurulmasına zemin hazırlamış ve bölgedeki diğer ülkelerle de ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında sağlanan bu iş birliği, bölgesel istikrarın korunmasına yardımcı olmuş ve uzun vadede Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini pekiştirmiştir.[221]

3.7.3. Balkan Paktı'na Ek Anlaşma

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya Ankara'da 28 Şubat 1953 tarihinde imzalanan dostluk ve işbirliği antlaşmasına ek anlaşma 07 Kasım 1953 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır. Dışişleri bakanları arasında siyasi, askeri, kültürel, iktisadi ve teknik iş birliği çerçevesine giren meseleleri incelemek amacıyla bir "Daimî Sekreterlik" kurulmasını öngörüyordu. Bu antlaşma ile ayrıca antlaşma üyelerinin dışişleri bakanları konferansları hazırlanması, mukavelename ve antlaşmalar akdi gibi hususlarda tavsiyelerde bulunulması, gerekli görülen hallerde konferanslar toplanması ve komisyonlar teşkil edilmesi kararlaştırıldı.[222] Bu sekreterlik Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında sürekli iletişimi sağlamak, iş birliği alanlarını geliştirmek ve ortak politikaların eşgüdümünü sağlamak amacıyla kurulmuştur. Daimî Sekreterlik sayesinde üçlü iş birliği daha kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Askerî, ekonomik ve siyasi koordinasyon artırılmıştır.

3.7.4. Bled Antlaşması (Balkan İttifakı)

"Balkan İttifakı Anlaşması" olarak da bilinen anlaşmadır. Bled Antlaşmasına Ankara Antlaşması'nın etkinleştirilmesi, ittifak biçimine dönüştürülmesi denilebilir.[223] Bu anlaşma Soğuk Savaş döneminde Batı Bloku'na bağlı Balkan ülkeleri arasında iş

[221] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Kırallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında Dostluk ve İşbirliği Andlaşması", 23 Mayıs 1953, 6309-6310.
[222] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Kırallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında Ankara'da 28 Şubat 1953 tarihinde imzalanan Dostluk ve İşbirliği Andlaşmasına Ek Anlaşma", 18 Mart 1954, 8676-8677.
[223] Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", 590-591.

birliğini artırmayı amaçlamıştır. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Balkan İttifakı, Türkiye Dışişleri Bakanı Köprülü, Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopulos ve Yugoslavya Dışişleri Bakanı Popoviç tarafından 09 Ağustos 1954'te Yugoslavya'nın Bled kentinde imzalandı.[224] Balkan İttifakına asıl önemli darbeyi Yunanistan vurdu. Yunanistan'ın amacı Kıbrıs'ı ilhak etmekti. Gerçi bu amaçla ittifakın kurulmasından evvel de çalışıyordu.[225]

Yunanistan bir yandan Türkiye ile ittifaka girerken diğer yandan Türkiye'yi karşısına çıkaracağı muhakkak olan bir sorunu ortaya atmaktaydı. Başlı başına bu olay bile Balkan İttifakı'nın ne derece zayıf temele oturduğunu göstermektedir.[226]

Taraflar, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ifade edilen prensiplere sadakatlerini ve sulhun korunmasına, emniyetin kuvvetlenmesine ve milletlerarası işbirliğinin geliştirilmesi gayretlerini birleştirmek suretiyle çalışmak arzularını bir kere daha teyit etmişlerdir. Birleşmiş Milletler Antlaşmasındaki prensiplere ve hükümlere uygun şekilde toprak bütünlüklerini ve siyasi bağımsızlıklarını en etkili şekilde sağlamaya kararlıdırlar. Taraflar arasında 28 Şubat 1953 tarihinde te Ankara'da imzalanan ve büyük etkisi sabit olan Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının esaslarını genişletmek ve kuvvetlendirmek isteği ile yürürlükteki antlaşmanın her zaman ittifaka doğru ilk adım olarak kabul edilmiş bulunduğunu göz önünde tutarak böyle bir ittifakın oluşturulmasının gereğine kanaat getirilmiştir.[227]

Üç ülke arasında daha önce "28 Şubat 1953'te Ankara'da imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması"nın askeri boyutunu güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Taraflardan birine yapılacak bir saldırı diğerlerine yapılmış sayılacak ve ortak savunma mekanizmaları devreye girecektir. Taraflar siyasi ve askeri alanlarda işbirliğini artıracak, savunma kapasitelerini güçlendirecek ve ortak stratejiler geliştirecektir. Dışişleri Bakanları ve gerekli görülen diğer hükümet üyelerinden oluşan bir "Daimî Konsey" oluşturulacak ve bu konsey yılda en az iki kez toplanacak ve gerektiğinde ek toplantılar düzenleyecektir. Ülkelerin genelkurmay başkanlıkları arasında sürekli işbirliği

[224] Salih Işık, "Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 122-128.
[225] Uçarol, *Siyasi Tarih,* 587.
[226] Fahir H. Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamu Oyunun Davranışları,* (Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Yayınevi, 1963), 45.
[227] Resmi Gazete, "İttifak, Siyasi İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Andlaşması", 23 Şubat 1955, 11098-11100.

sağlanacak ve ortak savunma planlamaları yapılacaktır. Antlaşma hükümleri Birleşmiş Milletler Şartı ve NATO yükümlülükleriyle uyumlu olacak şekilde uygulanacaktır. Antlaşma 20 yıl süreyle geçerli olacak şekilde imzalanmış ve taraf ülkelerin kendi anayasal süreçlerine göre onaylanmasının ardından yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma Soğuk Savaş döneminde Balkanlar'da Sovyetler Birliği'nin etkisini dengelemeyi ve bölgesel güvenliği artırmayı hedeflemiştir.

1954'te imzalanan II. Balkan Antantı ise ilkinden çok farklı koşullarda 1930'ların çok kutuplu uluslararası düzenine karşılık çok kutuplu düzenin gereklerine uygun olarak ABD ve NATO stratejileri çerçevesinde farklı çıkarların gerçekleştirebilmesine yönelik bir anlaşma olmuştur.[228]

3.7.5. Balkan İstişari Meclisi Kuruluşu Anlaşması

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya tarafından 02 Mart 1955 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Anlaşmanın amacı üç devletin karşılıklı münasebetlerinde işbirliğini geliştirmek ve sulhu temin etmektir.[229]

3.7.6. Zürih Antlaşması (1959)

Türkiye, Yunanistan, Birleşik Krallık ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında 11 Şubat 1959 tarihinde imzalanan ve Kıbrıs sorununu çözmeyi hedefleyen bir anlaşmadır. Bu anlaşma Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak kurulmasını sağlamış ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temellerini atmıştır. Zürih Antlaşmasıyla belirlenen Anayasanın temel maddeleri iki toplumun eşitliğine ve işbirliği yapma esasına dayanır. Adadaki iki toplum eşit statüde iki kurucu ortak olmuşlardır.[230]

30 Haziran 1955 tarihinde İngiltere'nin davetiyle Yunanistan ve Türkiye Londra Konferansında bulunmuştur. Toplantıda Yunanistan enosis görüşünü, Türkiye mevcut statükonun devamını İngiltere ise Self-Goverment (özerklik) ilkesini sunmuştur. Ancak bu görüşler nihai bir ortak paydada buluşmadığından sonuç alınamamıştır. Türkler

[228] Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", İçinde *Türk Dış Politikası. Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980*, ed., Baskın Oran., İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 588-599.
[229] Resmî Gazete, "Balkan İstişari Meclisinin Teşkiline Mütedair Anlaşma", 28 Mayıs 1955, 11977-11978. Sayı 9014
[230] Sevin Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınevi, 1977), 79.

enosis'e karşı taksim fikrini bu dönemde dile getirmiştir. Bununla birlikte iki taraf içinde adanın bağımsızlığı önerisi üzerine 11 Şubat 1959'de Zürih Antlaşması imzalanmıştır.[231]

Zürih Anlaşması, Kıbrıs'ın geleceğini belirleyen tartışmalı bir mesele olarak Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde yeni bir gerilime yol açtı. Bu durum Türkiye'nin Balkanlar'daki komşuları ile ilişkilerinde daha dikkatli ve temkinli bir denge politikası izlemesini gerektirdi. Anlaşma Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin garantör devlet statüsünü güçlendirirken aynı zamanda Yunanistan ile yaşanacak olası krizlerin Balkanlar'daki genel güvenlik dengesine yansımaması için bölgedeki denge stratejilerinin önemini artırdı. Türkiye, NATO üyesi olarak Batı ile yakın ilişkiler sürdürürken Kıbrıs konusunda Batı'nın (özellikle Birleşik Krallık ve ABD'nin) politikasında orta yolu arayışını beklemiştir. Bu durum Balkanlar'da Türkiye'nin dış politikasında Batı'nın desteğine ne kadar bağımlı olduğunu da gözler önüne sermiştir. Batı'nın sağladığı güvence Türkiye'nin Balkanlar'daki askeri ve siyasi konumunu güçlendirirken Yunanistan ile yaşanan anlaşmazlıkların bölgesel çatışmalara dönüşmesini önlemek adına kritik bir role sahip olmuştur. Kıbrıs meselesi Türkiye ile Yunanistan arasında ciddi anlaşmazlıklara yol açarken Türkiye'nin Balkanlar'daki diğer ülkelerle olan ilişkilerini de etkileme potansiyeline sahipti. Bu nedenle Türkiye, Balkanlar'da tek taraflı bir çatışmadan kaçınarak çok taraflı bir diplomasi izleme gerekliliği duymuştur. Türkiye özellikle Yugoslavya ve Bulgaristan gibi Balkan ülkeleriyle ilişkilerini sürdürürken Kıbrıs meselesinin yarattığı gerginliği bölge politikasına yansıtmamaya çalışmış, bu bağlamda bölgesel istikrarı korumak adına dengeli bir dış politika izleme gayreti göstermiştir. Zürih Anlaşması başlangıçta Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik umutlar doğurmuş olsa da ilerleyen dönemlerde sorun farklı aşamalardan geçerek uzun soluklu bir anlaşmazlığa dönüşmüştür. Bu durum Türkiye'nin Balkanlar'daki stratejik planlamasında Kıbrıs meselesine ilişkin belirsizliklerin sürekli göz önünde bulundurulmasına neden olmuştur. Anlaşma Türkiye'nin bölgedeki rolünü sadece Yunanistan ile olan ikili ilişkilere bağlı bırakmamak adına çok boyutlu bir güvenlik ve istikrar politikası geliştirmesine katkıda bulunmuştur.[232]

[231] Sadi Somuncuoğlu, *Kıbrıs'ta Sirtaki*, (Ankara: Boyut Tan Matbaası, 2002), 49-51.
[232] Garanti Antlaşması (Zürich,11 Şubat 1959), (Erişim Tarihi 02 Şubat 2025), https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa

3.7.7. Londra Muhtırası

İngiltere, Türkiye ve Yunanistan başbakanları ve Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının temsilcileri tarafından Kıbrıs sorununun üzerinde anlaşmaya varılan nihai çözümün temelini açıklayıcı muhtıra 19 Şubat 1959 tarihinde Londra'da imzalanmıştır. Kıbrıs sorununun nihai çözümüne yönelik atılmış önemli adımlardan biri olarak Türkiye'nin sadece Kıbrıs meselesiyle sınırlı kalmayıp Balkanlar politikasını da şekillendiren stratejik bir belge niteliği taşımaktadır. Muhtıra, Kıbrıs'ın nihai statüsünün belirlenmesinde Türkiye'nin garantör devlet olarak rolünü pekiştirmiştir. Bu durum Türkiye'nin yalnızca Kıbrıs'taki çıkarlarını korumakla kalmayıp Balkanlar'daki genel güvenlik mimarisi içinde de etkin bir aktör olarak yer almasını sağlamıştır. Kıbrıs'ta kurulacak yeni düzenin temellendirilmesi Balkanlar'daki güç dengelerinin korunması ve istikrarın tesisi açısından önemli bir unsur haline gelmiş; böylece Türkiye, bölgedeki olası krizlerin yayılmasını engelleme görevini üstlenmiştir. Muhtıra, Kıbrıs'ta Rum ve Türk toplumunun eşit temsiliyetini öngören bir düzenin zeminini oluşturması bakımından Türkiye ile Yunanistan arasındaki var olan çekişmelerin çözümüne yönelik diplomatik bir çaba olarak değerlendirilebilir. Bu durum Türkiye'nin Balkanlar'daki Yunan etkisinin azaltılması ve bölgesel denge politikalarının sürdürülmesi yönündeki stratejik tutumunu desteklemiştir. Kıbrıs meselesine ilişkin ortak bir çözüm arayışı Türkiye'nin Balkanlar'da sadece ikili ilişkilerde değil aynı zamanda çok taraflı diplomasi çerçevesinde hareket etme gerekliliğini ortaya koymuştur. Böylece Türkiye, Balkanlar'daki diğer aktörlerle ilişkilerinde dengeleyici bir tutum benimsemiştir. Londra Muhtırası Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini güçlendiren unsurlardan biri olmuştur. Garantörlük rolü NATO içinde Türkiye'nin stratejik konumunu pekiştirmiş; bu da Balkanlar'daki politikasında Batı'nın desteğini alarak hareket etmesine olanak tanımıştır. Batı'nın desteğiyle birlikte muhtıra kapsamında oluşturulan çerçeve Türkiye'nin Balkanlar'da güvenlik ve istikrarı sağlama görevine katkıda bulunmuş, bu da bölgesel dış politikasında önemli bir yer tutmuştur. Kıbrıs'ın nihai çözümüne yönelik çabaların Balkanlar üzerindeki etkileri Türkiye'nin bölgesel stratejisini şekillendirmiştir. Kıbrıs meselesinde sağlanacak denge doğrudan Türkiye'nin Balkanlar'daki çıkarlarıyla örtüşmekte ve bu durum Türkiye'nin bölgedeki politikasına yön veren önemli bir unsur haline gelmiştir. Muhtıra, Türkiye'nin uluslararası arenada diplomatik çevikliğini ve

müzakere gücünü artırarak Balkanlar'daki diğer ülkelerle ilişkilerinde daha sağlam ve güven verici bir imaj çizmesine katkıda bulunmuştur.[233]

Zürih ve Londra anlaşmalarına göre; Kıbrıs Devleti başkanlık rejimiyle yönetilecek bir cumhuriyettir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk olacaktır (madde 5). Yürütme yetkisi başkan ve başkan yardımcılarına aittir. Bakanlar Kurulu, 7 Rum, 3 Türk üyeden oluşacak ve Dışişleri, Maliye ve Savunma Bakanlıklarından birisi mutlaka bir Türk bakana verilecektir. Başkan ve başkan yardımcısı, kendi toplumuna ait bakanları ayrı ayrı seçer.[234]

3.7.8. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Teessüsüne Mütaallik Andlaşma

16 Ağustos 1960 tarihinde Lefkoşa'da Türkiye, Yunanistan, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallık ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanan Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasına dair Antlaşma ile A, B, C, D, E ve F eklerinin; Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, Türkiye ve Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı arasında imzalanan "Garanti Antlaşması" ile bu antlaşmanın II'nci maddesinde atıfta bulunulan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının temel maddelerine dair listenin; Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan ittifak antlaşması ile I ve II sayılı ek Protokollerinin; Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan İttifak Antlaşmasının uygulanması için imza edilen anlaşmanın ve en ziyade müsaadeye mazhar millet şartına dair Türkiye ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında nota teatisi suretiyle yapılan antlaşmanın onaylanmasının uygun bulunması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olarak kurulmasını öngörmektedir. Antlaşma Kıbrıs'ın siyasi yapısını, anayasasını ve uluslararası statüsünü belirler. Antlaşmanın A, B, C, D, E ve F ekleri, Kıbrıs'ın idari, siyasi ve hukuki yapısını düzenleyen detaylı hükümler içerir. Bu ekler Kıbrıs Anayasası'nın temel ilkelerini ve devlet yapısını şekillendirir. Garanti Antlaşması Türkiye, Yunanistan, Birleşik Krallık ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanmıştır. Bu antlaşma Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasal düzenini korumayı amaçlar. Antlaşmanın II. maddesi, Kıbrıs Anayasası'nın temel maddelerine atıfta bulunur ve bu maddelerin değiştirilmesini yasaklar. Ayrıca garantör devletlere (Türkiye,

[233] Kıbrıs Sorununun Üzerinde Anlaşmaya Varılan Nihai Çözümün Temelini Açıklayıcı Muhtıra (Londra, 19 Şubat 1959), (Erişim Tarihi 02 Şubat 2025), https://www.mfa.gov.tr/kibris-sorununun-uzerinde-anlasmaya-varilan-nihai-cozumun-temelini-aciklayici-muhtira_londra_19__subat-1959_.tr.mfa

[234] Bahadır Bümin Özarslan, *Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007), 45.

Yunanistan ve Birleşik Krallık) Kıbrıs'ın statüsünü koruma ve gerektiğinde müdahale etme hakkı tanır.[235]

16 Ağustos 1960 tarihinde Türkiye, Yunanistan, Birleşik Krallık ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasına Dair Antlaşma, Kıbrıs meselesinin uluslararası hukuk çerçevesinde çözümü için atılmış önemli bir adımdı. Bu antlaşma Türkiye'nin sadece Doğu Akdeniz ve Ege'deki çıkarlarını değil Balkanlar'daki stratejik yönelimini de doğrudan etkilemiştir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki tarihi rekabeti geçici olarak yatıştırmış ve her iki ülkenin Kıbrıs üzerindeki haklarını belirleyen garantörlük sistemi kurulmuştur. Balkanlar'daki Türk-Yunan dengesi açısından bu antlaşma Türkiye'nin Yunanistan ile doğrudan çatışmasını engellemiş ve diplomatik kanalların açık kalmasını sağlamıştır. Ancak ilerleyen yıllarda Yunanistan'ın Enosis (Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama) politikası nedeniyle bu uzlaşma bozulmuş ve Türkiye'nin Balkanlar'daki denge arayışı farklı yönlere kaymıştır.

Türkiye ve Yunanistan NATO üyesi oldukları halde Kıbrıs meselesi nedeniyle sık sık karşı karşıya gelmiştir. 1964 Johnson Mektubu ve Yunanistan'ın Kıbrıs'a müdahil olma çabalar, Türkiye'nin Balkanlar'da daha bağımsız bir politika izleme ihtiyacını artırmıştır. Türkiye, Yunanistan'a karşı Balkanlar'da yeni müttefikler arayarak Yugoslavya ve Romanya gibi ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir. Türkiye, Kıbrıs sorunu nedeniyle Yunanistan'la ilişkileri gerildikçe Balkanlar'daki diğer aktörlerle ilişkilerini güçlendirme çabasına girmiştir. Özellikle Yugoslavya Türkiye'nin Balkanlar'daki en önemli diplomatik ortaklarından biri haline gelmiştir.

Bu dönemde Türkiye'nin Bulgaristan ile ilişkileri ise Kıbrıs krizinin de etkisiyle daha fazla bozulmaya başlamıştır. Antlaşma ile Türkiye, Kıbrıs üzerindeki garantörlük hakkını resmen kazanmış ve askeri bir müdahale hakkına sahip olmuştur. Bu durum Türkiye'nin sadece Doğu Akdeniz'de değil Balkanlar'da da askeri-stratejik bir aktör olarak algılanmasına yol açmıştır. Türkiye'nin Balkanlar'daki güvenlik politikası Kıbrıs meselesinin seyrine bağlı olarak değişmiş ve özellikle 1960'ların sonlarında daha proaktif bir hale gelmiştir.

Kıbrıs meselesi, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkileri de etkilemiş ve Türkiye'yi Balkanlar'da daha fazla manevra yapmaya zorlamıştır. ABD'nin ve NATO'nun Kıbrıs

[235] Resmi Gazete, "556 Sayılı Kanun", 10 Nisan 1965, 2-3.

krizlerinde Türkiye'ye yeterince destek vermemesi Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle doğrudan diplomatik ilişkilerini güçlendirmesine neden olmuştur. Türkiye, Yunanistan'a karşı yalnız kalmamak için bölgedeki diğer ülkelerle (örneğin Romanya ve Yugoslavya) ekonomik ve siyasi işbirliklerini artırmaya yönelmiştir.

3.8. (1946-1960) Yılları Dönem Değerlendirmesi

II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemin iki kutuplu yapıya bürünmesiyle birlikte Türkiye'nin Balkanlar politikasında önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminde Balkanlar iki süper güç olan ABD ve Sovyetler Birliği arasında nüfuz mücadelesine sahne olmuştur. 1946–1960 dönemi, Soğuk Savaş'ın başlangıcıyla beraber Türkiye'nin Batı Bloğu'na yöneldiği ve güvenlik merkezli bir dış politika izlediği dönemdir. Bu süreçte Türkiye hem ikili ilişkilerini güçlendirmiş hem de çok taraflı iş birliklerine yönelmiştir. Bu politikaların şekillenmesinde imzalanan uluslararası belgeler ve antlaşmalar belirleyici rol oynamıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle olan ekonomik ilişkilerini yeniden düzenlemeye çaba göstermiştir. Türkiye'nin dış ticaretini düzenleme ve ödeme sistemlerini yeniden kurma ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

1946-1960 dönemi Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte Türkiye'nin Balkanlar politikasında önemli değişikliklerin yaşandığı bir zaman dilimidir. Bu dönemde Türkiye, Batı ittifakına yönelmiş ve 1952'de NATO'ya katılarak Sovyetler Birliği'ne karşı bir denge unsuru oluşturmuştur. Aynı zamanda Balkanlar'da komünist rejimlerin kurulması ve Sovyet nüfuzunun artması Türkiye'nin güvenlik endişelerini daha da artırmıştır.

Bu dönemin en önemli çok taraflı belgesi 28 Şubat 1953'te Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanan Balkan Paktıdır. Antlaşma ile üç ülke karşılıklı olarak sınırların dokunulmazlığını garanti altına almayı ve olası bir dış saldırıya karşı birlikte hareket etmeyi taahhüt etmiştir. Bu pakt SSCB'nin etkisini sınırlamak ve bölgesel bir güvenlik kuşağı oluşturmak açısından önem taşımıştır. Bu belge Türkiye'nin bölgesel güvenlik mimarisi içinde aktif bir rol oynamaya başladığını göstermiştir. 1954 yılında imzalanan ek anlaşma ile Balkan Paktı'nın savunma niteliği güçlendirilmiş ve tarafların askeri iş birliği derinleştirilmiştir. Bled Antlaşması üç ülke arasında ortak dış politika ve savunma stratejilerinin geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Ancak bu yapı kısa sürede

zayıflamış ve Tito'nun SSCB ile yeniden yakınlaşması sonucu 1955'ten itibaren etkisini yitirmiştir.

Türkiye bu dönemde Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan ile çeşitli alanlarda ikili antlaşmalar imzalamıştır. Özellikle ticaret, ulaştırma, posta, veterinerlik, sınır geçişleri ve azınlık hakları gibi alanları kapsayan belgeler sayesinde Türkiye, bölge ülkeleriyle temaslarını artırmış ve savaş sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde yapıcı bir rol üstlenmiştir. Yugoslavya'nın 1948'de Sovyetler Birliği'nden ayrılması Batı ile ilişkilerini güçlendirmesine ve Türkiye ile daha yakın iş birliği yapmasına yol açmıştır.

Sovyetler Birliği'nin Kars, Ardahan ve Boğazlar üzerinde hak iddia etmesi Türkiye'yi kendini güvende hissetmeye zorlamıştır. Türkiye Soğuk Savaş döneminde ABD ve Batı ittifakına yakınlaşmış ve Marshall Yardımı, Truman Doktrini ve NATO'ya katılım gibi araçlarla Batı blokuna dahil olmuştur. Türkiye, Sovyet tehdidine karşı NATO'nun güvenlik şemsiyesi altında tek yönlü bir dış politika izlemiştir. 1954 yılında patlak veren Kıbrıs krizi Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri ciddi şekilde zedelemiştir. Kıbrıs sorunu, Ege adaları, kıta sahanlığı gibi diğer sorunlarla birleşerek günümüze kadar uzanan bir sorunlar yumağına dönüşmüştür. Türkiye ve Yunanistan arasındaki sürtüşme Balkanlarda iş birliği imkânını da ortadan kaldırmıştır.

1959'da imzalanan Zürih Antlaşması ve ardından gelen Londra Antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlayan uluslararası belgeler arasında yer almıştır. Türkiye bu süreçte Yunanistan'la birlikte Kıbrıs'ın statüsünü şekillendiren temel aktörlerden biri olmuştur. Bu durum Türkiye'nin sadece Balkanlar'da değil Doğu Akdeniz bağlamında da bölgesel dengelere etki eden bir ülke olduğunu göstermektedir.

1959 yılında imzalanan Zürih Anlaşması, Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak kurulmasını öngörmüş ve Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık'ı garantör devletler olarak tanımlamıştır. Zürih Anlaşması, Kıbrıs sorununu geçici olarak çözmüş olsa da ilerleyen yıllarda Türkiye ile Yunanistan arasında yeni gerilimlere yol açmıştır. Kıbrıs meselesi, Türkiye'nin Balkanlar'daki dış politikasını da etkilemiş ve bölgedeki dengeleri koruma çabalarını artırmıştır.

Sonuç olarak Türkiye, Soğuk Savaş döneminde Balkanlar'da Batı ittifakına yönelerek bölgesel istikrarı korumaya ve Sovyet etkisini sınırlamaya çalışmıştır. Türkiye bu amaçlar doğrultusunda Balkan ülkeleriyle çeşitli ikili anlaşmalar imzalamış ve Balkan

Paktı gibi bölgesel iş birliği girişimlerine katılmıştır. Ancak Kıbrıs sorunu ve diğer bölgesel sorunlar, Türkiye'nin Balkan politikasını zorlaştırmış ve bazı sınırlamalar getirmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYENİN İHTİLAFLARI VE ÇOK BOYUTLU DENGE POLİTİKASI (1961-1989)

Bu dönemde Türkiye, Soğuk Savaş'ın etkilerini azaltmaya ve Balkan ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Özellikle 1960'ların sonlarından itibaren Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ekonomik ve kültürel ilişkilerinde gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Soğuk Savaş'ın nispeten yumuşadığı bir ortamda Türkiye, Balkan ülkeleriyle ilişkilerini çeşitlendirmeye ve geliştirmeye çalışmıştır. Özellikle 1960'ların sonlarından itibaren Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkilerinde gözle görülür bir artış yaşanmıştır. 1980'lerde Balkan ülkeleri arasındaki işbirliği girişimlerine Türkiye de katılmıştır.

Bu dönem Türkiye'nin Balkanlar'daki dış politikasında çok boyutlu ilişkilerin ve ihtilafların ön plana çıktığı bir zaman dilimini ifade eder. Özellikle Kıbrıs Sorunu ve Yunanistan ile olan ilişkiler Türkiye'nin Balkanlar'daki genel politikasını derinden etkilemiştir. Kıbrıs Sorunu, Türkiye'nin Yunanistan ile olan ilişkilerini gerginleştirmiş ve bu durum Balkanlar'daki diğer ülkelerle olan ilişkilerine de yansımıştır. Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler sadece Kıbrıs Sorunu ile sınırlı kalmamış aynı zamanda Ege Denizi'ndeki sorunlar ve azınlık hakları gibi konuları da içermiştir. Ancak bu ihtilaflara rağmen iki ülke arasında bölgesel iş birliği için bazı girişimler de olmuştur.

4.1. Kıbrıs Meselesi ve Türkiye'nin Dış Politikasına Yansımaları

1960'larda Türkiye-ABD ilişkilerindeki bir diğer kırılma noktası ise 1964 tarihli "Johnson Mektubu" olmuştur. 1963'te Türklerin Rumlar tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti'nden atılmasıyla başlayan toplumlar arası çatışma 21 Aralık 1963'te Kıbrıslı

Rumların Akritas Planı adını verdikleri Türkleri imha planıyla bir soykırım girişimine dönüşmüştür.[236]

Diplomatik nezaketsizlikten uzak bir dille kaleme alınan bu mektup Türkiye'nin eğer Kıbrıs'a herhangi bir müdahalede bulunursa ABD'den aldığı silahları kullanamayacağı ve Sovyetlerden gelecek herhangi bir saldırıda yalnız kalacağı ifade edilmiştir. Bu mektup Türkiye'de büyük bir hayal kırıklığı yarattığı gibi Batı ile ittifakı sorgulamaya da yol açmıştır artık Türk dış politikasının bir anlamda çok yönlülük arayışının başlangıcını oluşturmuştur.[237]

1960'larda bloklar arasında yumuşamanın başlamasına ve bu döneme denk gelen 1963 Kıbrıs krizinde Türkiye'nin sıkı sıkıya bağlı olduğu müttefiki ABD'den gelen ünlü "Johnson Mektubu"na kadar Türkiye'nin Balkanlara yönelik izlediği siyaset, blok politikası şeklinde olmuştur. 1963 yılında yaşanan Kıbrıs Krizi Türk dış politikasının önemli dönüm noktalarından biri olmuştur.[238]

Arnavutluk, 1965 yılında BM Genel Kurulundaki Kıbrıs oylamasında Türkiye lehine oy kullanan beş ülkeden birisi olması Arnavutluk'un da Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istediğinin bir işareti olmuştur.[239] 1965'ten sonra Ankara, Balkan ülkelerine çeşitli düzeylerde ziyaretlerde bulunmuş ve ticari ve ekonomik çeşitli anlaşmalar imzalamıştır.[240]

1970'lerin sonlarında ABD ile olan ilişkilerde yaşanan sıkıntılar, Sovyet tehdidinin azalması ve Türkiye'nin yaşadığı ekonomik sorunlar Bülent Ecevit'in "yeni bir milli güvenlik ve savunma kavramlarıyla dış politika" yaklaşımını benimsemesine yol açmıştır.[241]

Ecevit, Türkiye'nin NATO çerçevesinde çok ağır yük altına girdiğini ve ABD'ye fazla bağımlı hale geldiğini savunmuştur. Kuvvetlerini azaltmalı, kendi savunma

---

[236] Fazıl Küçük, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, (Lefkoşa: Devlet Basım Evi, 2002), 41.
[237] Vefa Kurban ve Giray Saynur Derman, "Türkiye'nin SSCB ve ABD ile İlişkileri 1960-1980", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (2015):33-35.
[238] Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983), 434.
[239] İlhan Uzgel, "Balkanlarla İlişkiler", içinde *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt:II*, Ed., Baskın Oran, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 174.
[240] Mehmet Gönlübol vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014), 529- 533.
[241] Faruk Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası*, (İstanbul: Der Yayınları, 2016), 399.

sanayisini geliştirmeli ve "komşu ülkelerle karşılıklı güven esasına dayalı ilişkiler" kurması gerekmiştir.[242]

Türkiye'de 1980 yılında yaşanan askeri darbe Avrupa'daki devletlerin Türkiye'ye mesafeli bir tutum sergilemiş olması da Türkiye'nin ABD'ye daha fazla yakınlaşmasını sağlayan bir faktör olmuştur.

Sıkı iki kutuplu düzenin sarsıldığı 1980'lerin sonu Balkanlarda da barış ve iş birliği adına umut verici bir dönemi beraberinde getirmiştir. 1988 yılında Yugoslavya'nın önerisi üzerine 24-28 Şubat'ta Belgrad'da gerçekleşen Balkan ülkeleri arasındaki iş birliğine beş Balkan ülkesiyle birlikte Türkiye de katılmıştır.

4.2. Türkiye ile Arnavutluk Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

01 Temmuz 1964 tarihinde Tiran'da Sağlık Anlaşması imzalanmıştır. Karşılıklı olarak bütün elçilik mensupları, basın ve haber ajanslarının daimî muhabirleri ve aile efradı ve hizmetçileri ücretsiz sağlık hizmetlerinden faydalanmasını içerir. Türkiye'de veya Arnavutluk'ta sürekli veya geçici görevle bulunan diplomatik veya hizmet pasaportu sahibi Türk ve Arnavut vatandaşları da yalnız acil durumlarda olmak üzere sağlık hizmetlerinden faydalanabilmelerini sağlar.[243]

Arnavutluk 1946 yılında sosyalist rejimi benimsemesinin ardından dış dünyayla özellikle Batılı devletlerle ilişkilerini büyük ölçüde sınırlandırmış, Türkiye ise NATO üyesi bir ülke olarak bu dönemde Arnavutluk ile doğrudan ve istikrarlı bir ilişki kurmakta güçlük yaşamıştır. Ancak 1960'ların sonlarına doğru Arnavutluk'un Sovyetler Birliği ile ilişkilerini sonlandırarak Çin Halk Cumhuriyeti ile yakınlaşması dış politikada daha esnek bir tutum benimsemesine zemin hazırlamış ve bu bağlamda Türkiye ile kültürel düzeyde iş birliği yapılabilmesinin önünü açmıştır.1966 yılı kültür mübadelelerine ait protokol 25 Temmuz 1966 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır.[244] Türkiye adına Ali Binkaya, Arnavutluk adına Reis Malile tarafından imzalanmıştır. İki taraf mikrofilm mübadelesini ve arşivlerdeki belgelerin incelenmesini kolaylaştıracaktır. Halk müziği alanında radyo yayınları için gerekli malzemenin mübadelesini teşvik edecektir. İki ülkenin üniversiteleri

[242] William Hale, *Türk Dış Politikası (1774-2000)*, çev. Petek Demir, (İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları, 2003), 168.
[243] Resmi Gazete, "6/4654 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı", 29 Haziran 1965, 1-3.
[244] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Halk Cumhuriyeti arasında 1966 yılında Kültür Mübadelelerine ait Protokol, 12 Ekim 1966, 4.

için ihtisas eserlerinin mübadelesini kolaylaştıracaktır. Protokol çerçevesi içinde ziyaret ve turneler yapacak olan ilim adamlarının ve sanatçıların seyahat masrafları gönderen memlekete ait olacaktır. Kabul eden memleket ilim adamlarının ve sanatçıların ikamet masraflarını karşılayacaktır.[245]

Ticaret anlaşması Ankara'da 19 Nisan 1967 tarihinde imzalanmıştır.[246] İki ülke yürürlükte bulunan genel ithalat ve ihracat rejimleri çerçevesinde ticarî mübadeleleri kolaylaştırmak için karşılıklı olarak ithal ve ihraç müsaadesi verecektir. Ticarete ait ödemeler ABD doları veya Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile Arnavutluk Devlet Bankası tarafından kabul edilecek diğer konvertibl paralar ile yapılacaktır. İki ülkenin yetkili mercilerinin önceden mutabakatı alınması şartıyla ithal edilen mallar üçüncü bir ülkeye reeksport edilebilirdi.

Veteriner sözleşmesi Tiran'da 04 Kasım 1968 tarihinde imzalanmıştır. Bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla hayvanlardan insanlara geçen hastalıkların ülkelerine sirayetini önlemek ve hayvan ve hayvani menşeli mamullerin transit geçişini kolaylaştırmak amacıyla yapılmıştır.[247]

1970-1971 yıllarında yapılacak kültür mübadelesi protokolü Ankara'da 04 Ağustos 1970 tarihinde imzalanmıştır.[248] Türkiye kültürel anlaşmalar yoluyla hem bölgedeki Türk ve Müslüman topluluklarla tarihsel bağlarını güçlendirmeyi hem de Balkanlar'daki tarafsız veya sosyalist yönetimlerle ilişkilerini çeşitlendirmeyi hedeflemiştir.

Ticaret ve Ödeme Anlaşması 23 Aralık 1968 Tiran'da[249] ve ticaret anlaşmasına ek protokol, Ankara'da 26 Mart 1970 tarihinde,[250] 24 Mart 1971 tarihinde Tiran'da,[251] 29

[245] Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri, 30-18-1-2 / 199-68-2-3.
[246] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında Ticaret Anlaşması", 06 Temmuz 1967, 1-3.
[247] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında Veteriner Sözleşmesi", 25 Mart 1969, 6-10.
[248] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Halk Cumhuriyeti arasında 1970-1971 de yapılacak Kültür Mübadelerine ait Protokol", 24 Mart 1971, 5.
[249] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında Ticaret ve Ödeme Anlaşması, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki 23 Aralık 1968 tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 23 Mayıs 1969, 5-9.
[250] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki 23 Aralık 1968 tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 30 Haziran 1970, 1-2.
[251] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki 23 Aralık 1968 tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 10 Haziran 1971, 1-2.

Mart 1972 tarihinde Ankara'da, [252] 02 Nisan 1973 tarihinde Tiran'da,[253] 20 Mart 1974 tarihinde Ankara'da,[254] 25 Şubat 1975 tarihinde Tiran'da, [255] 16 Nisan 1976 tarihinde Ankara'da,[256] 02 Haziran 1976 tarihinde Ankara'da, [257] 30 Mart 1977 tarihinde Tiran'da [258] imzalanan protokoller ile iki ülke aralarındaki ticari mübadeleleri kolaylaştırmak üzere mutabakata varmışlardır.

07-09 Ağustos 1979 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanı Teoman Köprülüler başkanlığındaki Türk Ticaret Heyeti, Arnavutluk Dış Ticaret Bakanı Nedin Hoxha'nın daveti üzerine Tiran'ı ziyaret etmiştir. Bu temaslar çerçevesinde taraflar ikili ticari ilişkilerin mevcut durumunu değerlendirmiş ve gelecekteki iş birliğini artırmaya yönelik çeşitli hususları ele almışlardır. Yapılan görüşmelerde Türkiye ile Arnavutluk arasında gerçekleşen mal mübadelelerinin artmakta olduğu tespit edilmiş, bu eğilimin sürdürülmesi ve daha da güçlendirilmesi yönündeki ortak irade vurgulanmıştır. Taraflar, 1980 yılına ilişkin mal mübadelesi protokolünün imzalanması amacıyla Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Ticaret Heyeti'nin 1979 yılı Ekim ayının ikinci yarısında Türkiye'yi ziyaret etmesi konusunda mutabık kalmıştır. Ayrıca Türkiye Ticaret Bakanı Teoman Köprülüler'in önerisi doğrultusunda bu protokolün imza sürecinin bakanlık düzeyinde gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Görüşmelerin sonunda 09 Ağustos 1979 tarihinde resmi bir tutanak imzalanarak ziyaret sonuçlandırılmıştır. 1980 yılında yapılacak mal mübadelelerine ilişkin ticaret protokolü 05 Ekim 1979 Ankara'da imzalanmıştır.[259] İki ülke arasındaki ticari mübadeleler serbest dövizle yürütülecektir. Mal mübadeleleri dış ticaretle meşgul olma izni bulunan kuruluş ve firmalar tarafından imzalanacak sözleşmelerle yapılacaktır. 1981 yılında yapılacak mal mübadelelerine

[252] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki 23 Aralık 1968 tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 05 Haziran 1972, 1-2.
[253] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki 23 Aralık 1968 tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 13 Haziran 1973, 4-5.
[254] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki 23 Aralık 1968 tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 15 Haziran 1974, 1-2.
[255] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki 23 Aralık 1968 tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 08 Haziran 1975, 1-2.
[256] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki 23 Aralık 1968 tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 04 Ağustos 1976, 1-2.
[257] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 1978 Döneminde Yapılacak Mübadelelere ait Protokol", 04 Ekim 1978, 2-4.
[258] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Mübadele Konusu Mallara Ait 23 Aralık 1968 Tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 08 Aralık 1977, 3-5.
[259] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 1980 Yılında Yapılacak Mal Mübadelelerine İlişkin Ticaret Protokolü", 08 Ocak 1980, 8-14.

ilişkin ticaret protokolü 17 Aralık 1980 tarihinde Tiran'da,[260] 1982 yılında yapılacak mal mübadelelerine ilişkin ticaret protokolü 26 Aralık 1981 tarihinde Ankara'da,[261] 1984 yılı içinde yapılacak mal mübadelesine dair protokol Ankara'da 22 Şubat 1984 tarihinde,[262] 1985 yılı içinde yapılacak mal mübadelesine dair protokol Tiran'da 21 Şubat 1985 tarihinde,[263] Ticaret anlaşması ve 1988 yılı içinde yapılacak mal mübadelesine dair protokol Ankara'da 12 Şubat 1986 tarihinde,[264] 1987 yılı içinde yapılacak mal mübadelesine dair protokol ve ticaret anlaşmasına dair tadil anlaşması Tiran'da 27 Aralık 1986 tarihinde,[265] 1988 Yılı İçinde yapılacak mal mübadelesine dair ticaret protokolü Ankara'da 07 Nisan 1988 tarihinde imzalanmıştır.[266]

Sıtma dahil bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ve bunlarla mücadele edilmesine ilişkin anlaşma her iki ülkede daha yakın bir işbirliği oluşturmak amacıyla 27 Şubat 1980 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[267] Söz konusu anlaşma sağlık diplomasisi kapsamında Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle geliştirdiği ilişkilerin önemli bir örneğidir. Soğuk Savaş'ın son evresine yaklaşılırken Türkiye'nin Balkan politikasında sadece siyasal ve ekonomik değil toplumsal refahı hedefleyen teknik alanlarda da iş birliği geliştirmeye yönelmesi dış politikanın çok boyutlu niteliğini ortaya koymaktadır.

İki ülke arasındaki ticari ilişkileri eşitlik ve karşılıklı çıkar esasına göre geliştirmek ve kuvvetlendirmek amacıyla 15 Kasım 1982 tarihinde Tiran'da ticaret

[260] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 1981 Yılında Yapılacak Mal Mübadelelerine İlişkin Ticaret protokolü", 24 Ocak 1981, 2-4.
[261] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 1982 Yılında Yapılacak Mal Mübadelelerine ilişkin Ticaret Protokolü", 03 Nisan 1982, 2-4.
[262] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 1984 Yılı İçinde Yapılacak Mal Mübadelesine Dair Protokol", 10 Nisan 1984, 2-3.
[263] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 1985 Yılı İçinde Yapılacak Mal Mübadelesine Dair protokol", 17 Nisan 1985, 3-5.
[264] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret Anlaşması ve 1988 Yılı İçinde Yapılacak Mal Mübadelesine Dair Protokol", 10 Nisan 1986, 2-6.
[265] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 1987 Yılı İçinde Yapılacak Mal Mübadelesine Dair Protokol ve Ticaret Anlaşmasına Dair Tadil Anlaşması" 06 Mart 1987, 2-4.
[266] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 1988 Yılı İçinde Yapılacak Mal Mübadelesine Dair Ticaret Protokolü", 18 Temmuz 1988, 2-4.
[267] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında, Türkiye Cumhuriyeti ve Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Topraklarında «Sıtma Dahil Bulaşıcı Hastalıkların Önlenmesi Ve Bunlarla Mücadele» Edilmesine İlişkin Anlaşma", 11 Eylül 1980, 2-9.

anlaşması ve ödemelerde kliring sisteminden serbest döviz sistemine geçilmesine dair protokol imzalanmıştır.[268]

Sivil Hava Ulaştırması Anlaşması 13 Şubat 1984 tarihinde Tiran'da iki ülke arasında sivil hava ulaşımını tesis etmek ve geliştirmek amacıyla imzalanmıştır.[269]

Türkiye ile Arnavutluk özellikle ülkelerine tehlikeli hastalıkların ve zararlıların girmesini ve yayılmasını önlemek için bitki hastalıklarına ve zararlılarına karşı etkili bir şekilde mücadele konusunda işbirliği yapmak amacıyla zirai mücadele anlaşmasını 12 Haziran 1986 tarihinde Tiran'da imzalamışlardır. Teknik ve bilimsel işbirliği anlaşması Tiran'da 12 Haziran 1986 tarihinde imzalanmıştır.[270] Pamuk çırçırlama ve pamuk tohumu yağı çıkarma konularında Türkçe teknik doküman sağlanması, Krom ve kömür madenciliği alanlarında incelemelerde bulunmak üzere uzman değişimi ve Beyaz çimento üretimi alanında bilgi ve teknik doküman paylaşımı konularını içermiştir. Türkiye'nin Arnavutluk ile olan ilişkilerini yalnızca siyasi ve ticari düzeyde değil aynı zamanda kalkınma odaklı ve yapıcı temeller üzerine inşa etme arzusunu göstermektedir.

Turizm Alanında İşbirliği Protokolü Tiran'da 29 Ocak 1987 tarihinde imzalanmıştır.[271] Protokol kapsamında taraflar, her iki ülkedeki doğal, tarihî ve kültürel mirasın tanıtılması, turizm sektörüne yönelik eğitim ve organizasyonların desteklenmesi ve karşılıklı turizm hareketlerinin artırılması yönünde karşılıklı taahhütte bulunmuşlardır. Bu iş birliği turizmin yalnızca ekonomik değil aynı zamanda kültürel yakınlaşma ve halklar arası etkileşim açısından da stratejik bir araç olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Deniz taşımacılığı ve seyrüseferine dair anlaşma Tiran'da 22 Nisan 1987 tarihinde imzalanmıştır.[272] Anlaşmanın önemli maddeleri içerisinde denizcilik ilişkilerini kurmak ve geliştirmek, seyir güvenliğini artırmak ve deniz kirliliğini önlemek; eğitim ve teknik

[268] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret Anlaşması ve ödemelerde Kliring Sisteminden Serbest Döviz Sistemine Geçilmesine Dair Protokol, 22 Şubat 1983, 2-5.
[269] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sivil Hava Ulaştırması Anlaşması", 25 Nisan 1989, 2-8.
[270] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması", 02 Ağustos 1986, 2-6.
[271] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Protokolü", 13 Mayıs 1987, 2.
[272] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Deniz Taşımacılığı ve Seyrüseferine Dair Anlaşma", 08 Eylül 1987, 2-5.

alanda işbirliğini ilerletmek ve tüm deniz sahalarında ortak yatırım yapılmasını teşvik etmek; yabancı gemilerin girişine açık olmayan limanlarda uygulanmaz; anlaşmaya taraf ülkenin gemilerine, limanlara serbest giriş, rıhtımlarda yer tahsisi, yükleme, boşaltma, gemiden gemiye nakil, yolcuların biniş ve inişi gibi konularda kendi gemilerine uyguladığı muamelenin aynısını gösterir; anlaşmaya taraf ülkenin mevzuatına göre çıkardığı veya tanıdığı, gemisinin tabiiyetini gösteren belgeler ve diğer gemilerdeki belgeler diğer akit tarafça tanınır hususları yer almaktadır.

12 Haziran 1986 Tarihinde Tiran'da İmzalanan "Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması"nın uygulanması ile ilgili 1987-1989 yıllan bilimsel ve teknik işbirliği faaliyet programı 16 Eylül 1987 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ile Arnavutluk Bilim ve Teknoloji Komitesi arasında, ücretsiz olarak bilgi, bilimsel-teknik yayın, doküman ve yayın kataloglarının karşılıklı alışverişinde bulunulması hususunda mutabık kalmışlardır.[273] Taraflar ücretsiz olarak bilgi, yayın ve doküman alışverişinde bulunacaklardır. Ders vermek, konferanslara katılmak ve tecrübe kazanmak amacıyla bilim adamlarının ziyaretleri teşvik edilecektir. Türkiye, deneme amacıyla üretimde kullanılmak üzere Arnavutluk'a tütün tohumu, pamuk tohumu örnekleri, çekirdeksiz asma fidanı ve kayısı fidanları verecektir. 1989 yılı sonunda Tiran'da programın uygulama sonuçları gözden geçirilecek ve müteakip faaliyet programı ele alınacaktır.

Ekonomik, ticari, sanayi ve teknik işbirliği anlaşması ve uluslararası karayolu taşımacılığı anlaşması 02 Ağustos 1988 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır. Ekonomik, ticari, sanayi ve teknik işbirliği kapsamında aralarındaki ticari mübadelelere uygulanmakta olan gümrük vergisi ile diğer vergi ve resimlerle ilgili olarak birbirlerine karşılıklı "en ziyade müsaadeye mazhar millet" statüsünü tanıyacaklardır. Taraflar; İmalat sanayii, Tarım, ormancılık ve hayvancılık, Enerji, Kimya ve petrokimya sanayii, Projelendirme ve müteahhitlik, Ulaştırma ve haberleşme, Maden çıkarma ve işleme, Bilimsel ve teknik know-how; üretim lisansı ve teknoloji değişimi, Bilimsel ve teknik bilgi ve doküman değişimi, Uzman değişimi ile meslekî eğitim ve lisans üstü eğitim

[273] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 12 Haziran 1986 Tarihinde Tirana'da İmzalanan "Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması"nın Uygulanması İle İlgili 1987-1989 Yıllan Bilimsel ve Teknik İşbirliği Faaliyet Programı", 13 Şubat 1988, 2-4.

kolaylıkları sağlanması, Bilimsel ve teknik seminerler, sempozyumlar, teknik ve ticarî toplantılar ile sergiler düzenlenmesi alanlarında birbirlerine kolaylık sağlayacaktır. Türkiye ve Arnavutluk'ta toplanacak bir Ortak Komisyon kuracaklardır. Uluslararası karayolu taşımacılığı kapsamında İki ülke arasında ve ülkeleri üzerinden transit olarak yolcu ve eşya taşımacılığını kolaylaştırmak hedeflenmiştir. Tarafların temsilcilerinden teşkil olunan bir Karma Komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.[274]

Ekonomik, ticari, sanayi ve teknik işbirliği karma komisyonu birinci dönem toplantısı protokolü Tiran'da, 20 Aralık 1988 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye ile arasında 02 Ağustos 1988 tarihinde, Tiran'da imzalanan "Ekonomik, Ticari, Sanayi ve Teknik işbirliği Anlaşmasının 6. Maddesi uyarınca Türkiye-Arnavutluk Karma Komisyonu Birinci Dönem Toplantısı 19-20 Aralık 1988 tarihleri arasında Tiran'da yapılmıştır.[275]

Haberleşme anlaşması Ankara'da 02 Şubat 1989 tarihinde imzalanmıştır. İki ülke arasında eşitlik ve karşılıklı yarar esasına uygun olarak haberleşme alanında işbirliğini geliştirmek ve kolaylaştırmak amacıyla 02 Ağustos 1988 tarihinde Tiran'da imzalanan Ekonomik, Ticari, Sanayi ve Teknik İşbirliği Anlaşması'na uygun olarak anlaşmışlardır.[276]

Türkiye ile Arnavutluk arasında sağlık alanında işbirliği konusunda anlaşma 06 Nisan 1989 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Her iki ülke halkının sağlık düzeylerinin geliştirilmesine katkıda bulunacağına inanarak anlaşmaya varmışlardır. Taraflar çeşitti uzmanlık alanlarında deneyim kazanabilmeleri amacıyla bilim adamı, araştırmacı ve diğer bakım uzmanlarının, kısa dönemli değişimini karşılıklı olarak kolaylaştıracaklardır. Her iki taraf ülke sınırları içinde diğer ülkenin Elçilik personelinin ve geçici kalışları süresince resmi görevlilerin tıbbi ve cerrahi bakımını ücretsiz olarak yapmayı taahhüt ederler. Taraflar her iki ülkenin karşılıklı talepleri doğrultusunda çeşitli ciddi hastalık

[274] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ekonomik, Ticari, Sanayi ve Teknik İşbirliği Anlaşması ve Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması", 05 Aralık 1988, 2-7.
[275] Resmi Gazete, "Türkiye-Arnavutluk Ekonomik, Ticari, Sanayi ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu Birinci Dönem Toplantısı Protokolü", 16 Mart 1989, 2-5.
[276] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Haberleşme Anlaşması", 02 Haziran 1989, 2-5.

durumlarında birbirlerinin vatandaşlarının ülkedeki Devlet Hastanelerinde ücretli Tıbbi bakımını sağlamak zorundadırlar.[277]

İki tarafın temsilcileri 04-08 Aralık 1989 tarihlerinde Tiran'da bir araya gelerek 1990-1991 yılları bilimsel ve teknik işbirliği programını 08 Aralık 1989 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır.[278] Programın ana konular; keçi ve koyun yetiştirme teknikleri alanında tecrübe değişimi, Krom arama teknikleri, petrol ve gaza bağlı tortul havzaların modellenmesi gibi alanlarda uzman değişimi, Jeolojik bilimler alanında yayınların karşılıklı olarak paylaşılması ve Türkiye ve Arnavutluk'un ofiolitleri konusunda iki bilimsel toplantı düzenlenmesi (1990'da Türkiye'de, 1991'de Arnavutluk'ta) olmuştur.

Türkiye ile Arnavutluk arasında 02 Ağustos 1988 tarihinde Tiran'da imzalanan uluslararası karayolu taşımacılığına ilişkin anlaşmanın uygulanmasıyla ilgili Türkiye Arnavutluk karma komisyonu 1'inci toplantısı protokolü 13 Aralık 1989 tarihinde Ankara imzalanmıştır. İki ülke arasında uluslararası karayolu taşımacılığına ilişkin anlaşmanın uygulanması için Türkiye Arnavutluk karma komisyonu 1'inci toplantısı 11-13 Aralık 1989 tarihlerinde Ankara'da yapılmıştır.[279]

4.3. Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Bulgaristan arasında 23 Şubat 1955 tarihli ticaret ve ödeme anlaşmasına ek protokol Ankara'da 11 Şubat 1961 tarihinde,[280] 29 Ocak 1965 tarihinde Ankara'da,[281] 29 Ocak 1966 tarihinde Sofya'da,[282] 27 Ocak 1967 tarihinde Ankara'da,

[277] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Halk Sosyalist Cumhuriyeti Arasında Sağlık Alanında İşbirliği Konusunda Anlaşma" 04 Haziran 1989, 2-3.
[278] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 1990-1991 Yılları Bilimsel ve Teknik İşbirliği Programı", 17 Şubat 1990, 2-4.
[279] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti arasında 2 Ağustos 1988 tarihinde Tiran'da imzalanan Uluslararası Karayolu Taşımacılığına ilişkin Anlaşmanın Uygulanmasıyla ilgili Türkiye-Arnavutluk Karma Komisyonu 1. Toplantısı Protokolü", 13 Şubat 1990, 2-3.
[280] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümetiyle Bulgar Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki 23 Şubat 1955 tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 25 Temmuz 1961, 4713-4715.
[281] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasındaki 23 Şubat 1955 tarihli Ticaret ve ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 30 Nisan 1965, 1-11.
[282] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasındaki 23 Şubat 1955 tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 07 Nisan 1966, 1-13.

[283] 28 Şubat 1968 tarihinde Sofya'da,[284] 15 Mart 1969 tarihinde Ankara'da,[285] 28 Mart 1970 tarihinde Sofya'da,[286] 5 Nisan 1971 tarihinde Ankara'da, [287] 18 Mart 1972 tarihinde Sofya'da[288] 29 Mart 1973 tarihinde Ankara'da,[289] imzalanmıştır.

Turizm alanında işbirliğine dair anlaşma Sofya'da 10 Ekim 1964 tarihinde imzalanmıştır. İki ülke arasındaki turistik mübadeleleri pekiştirmek ve üçüncü memleketler turistlerinin ziyaretlerini teşvik etmek için gerekli tedbirleri almak düşüncesindedirler. Bu amaçla taraflar hudut formalitelerinin yumuşatılmasına ve yeknesak hale getirilmesine ulaştırma ve yolcu nakliye araçlarının mükemmelleştirilmesine, müşterek turizm propagandasına, turistik müessese ve tesislerle ilgili nizamnamelerin yeknesak hale getirilmesine, turizm alanında edinilen tecrübeler konusunda malûmat teatisine kesin bir önem vermek düşüncesindedirler. Öngörülen hedeflere ulaşmada yardımcı olacak nitelikteki tedbirleri incelemek ve uygulatmakla görevli bir Karma Komisyon kurulmuştur. Balkanların önemini bölgesel bir turistik bütün olarak artırmayı hedef tutan turizm alanındaki işbirliğini diğer Balkan memleketlerine kapsamını genişletmek amacıyla her iki ülke müşterek veya ayrı olarak gerekli tedbirleri almakta mutabık kalmışlardır.[290]

Hava ulaştırma anlaşması 18 Nisan 1966 Ankara'da[291] imzalanmıştır. İki ülke arasındaki hava ulaşımını düzenlemek amacıyla imzalanmıştır. Anlaşmanın bazı önemli maddeleri, taraflardan her birinin tayin ettiği hava yolu işletmeleri, belirlenen hatlar üzerinde karşılıklı olarak yolcu, yük ve posta trafiğini gerçekleştirebilecektir; işletmeler, diğer tarafın ülkesi üzerinden inmeden uçma, teknik iniş yapma gibi haklardan

[283] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasındaki 23 Şubat 1955 tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 03 Nisan 1967, 1-16.
[284] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasındaki 23 Şubat 1955 tarihli Ticaret ve ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 30 Mayıs 1968, 1-18.
[285] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasındaki 23 Şubat 1955 tarihli Ticaret ve ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 14 Haziran 1969, 1-18.
[286] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasındaki 23 Şubat 1955 tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 15 Temmuz 1970, 1-17.
[287] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında 23 Şubat 1955 tarihli Ticaret Anlaşmasıyla Ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 03 Haziran 1971, 1-20.
[288] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında 23 Şubat 1955 tarihli Ticaret Anlaşmasıyla Ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 12 Haziran 1972, 1-20.
[289] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında 23 Şubat 1955 tarihli Ticaret Anlaşmasıyla ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 29 Mayıs 1973, 1-18.
[290] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında Turizm Alanında İşbirliğine dair Anlaşma", 20 Ocak 1965, 1-4.
[291] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında Hava Ulaştırma Anlaşması", 17 Nisan 1967, 1-7.

yararlanacaktır; uçuş tarifeleri, en az otuz gün önceden onay için ilgili makamlara sunulacaktır. Türkiye'nin 1960'lı yıllardan itibaren Balkan ülkeleriyle ulaşım altyapısını geliştirme ve bölgesel entegrasyona katkı sağlama hedefleri doğrultusunda attığı adımlar arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ulaşım alanındaki iş birlikleri Türkiye'nin Balkan politikalarında sadece kara ve deniz değil, hava yolları üzerinden de iletişim, ticaret ve diplomasi trafiğini artırmayı hedeflediğini ortaya koymaktadır.

Türkiye-Bulgaristan turizm işbirliği anlaşması çerçevesinde 11 Nisan 1967 ve 04 Mayıs 1967 tarihlerinde Türk-Bulgar karayolu ile ilgili protokoller imzalanmıştır. 10 Ekim 1964 tarihli Anlaşmanın metnine uygun olarak Türkiye ve Bulgaristan arasında turizm alanında müşterek çalışmalar geliştirilmiştir. Her iki taraf karayolu idarecileri, turizm alanında işbirliğini sağlamak için mutabakata varmışlardır.[292]

Karayoluyla milletlerarası yolcu ve mal nakliyatına ilişkin anlaşma Sofya'da 15 Aralık 1967 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti karayolu taşıtları ile römorklar dâhil iki memleket arasında yapılan yolcu ve mal nakliyatını ve ülkeleri üzerinden yapılacak transit nakliyatı düzenlemek için mutabık kalmışlardır.[293]

Bitki koruma anlaşması Sofya'da 30 Mayıs 1967 tarihinde imzalanmıştır. Nebat hastalık ve zararlılarına karşı etkili bir şekilde mücadele etmek, iki ülke arasında ticarî ve iktisadî ilişkileri geliştirmek, bitkilerin ve bitkisel menşeli mahsullerin ithalât, ihracat ve transit geçişini kolaylaştırmak, bitki koruma alanında ilmî ve teknik karşılıklı alışverişlerde bulunmayı sağlamak için yapılmıştır.[294]

Veteriner sözleşmesi Sofya'da 30 Mayıs 1967 tarihinde imzalanmıştır. İki ülke arasında ekonomik ve ticarî ilişkileri geliştirmek, ülkelerini bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla hayvanlardan insanlara geçen hastalıklardan korumak ve veteriner ilim ve usulleri ile ilgili sahalarda işbirliği yapmak maksadıyla yapılmıştır.[295]

---

[292] Resmi Gazete, "Protokol", 06 Şubat 1968, 1-2.
[293] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında Karayolu ile Milletlerarası Yolcu ve Mal Nakliyatına Mütedair Anlaşma", 18 Aralık 1968, 1-6.
[294] Resmi Gazete, "Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında Bitki Koruma Andlaşması", 19 Ekim 1967,2-4.
[295] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında Veteriner Sözleşmesi", 28 Mart 1968, 1-8.

Türkiye ile Bulgaristan arasında 28 Aralık 1967 tarihinde Ankara'da, "Hudut Olaylarının Önlenmesi ve Halli İle Hudut İşaretlerinin Bakımı Hakkında Anlaşma" ile bu anlaşmanın ekleri olan "Türk-Bulgar Karma Hudut Komisyonlarındaki Heyetlerin Faaliyet Bölge ve Kısımlarının ve Bu Heyet Başkanları Daimî İkamet Yerlerinin Tespiti Hakkında (1) Numaralı Protokol" ve "Türk - Bulgar Hududu Üzerindeki Hudut İşaretlerinin Muhafazası, Bakımı, Onarımı ve Yenilenmesi ile Kontrolü Hakkında (2) Numaralı Protokol", iki ülke arasındaki dostluk ve iyi Komşuluk münasebetlerini geliştirmek, hudut olaylarını önlemek ve hudut işaretlerinin bakımı yapmak gayesiyle imzalanmıştır.[296] (1) Numaralı Protokol: Türk-Bulgar Karma Hudut Komisyonları'ndaki heyetlerin faaliyet bölgeleri ile başkanlarının daimî ikamet yerlerini belirlemiştir. (2) Numaralı Protokol: Sınır işaretlerinin fiziksel durumu ve sürekliliği ile ilgili teknik düzenlemeleri kapsayarak bu işaretlerin korunması, kontrolü ve gerekirse yeniden inşasını hükme bağlamıştır.

"Yakın Akraba Göçü Antlaşması", Türkiye ile Bulgaristan arasında yakın akrabaları 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç itmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmeleri anlaşması 22 Mart 1968 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. 22 Mart 1968 yılında Türkiye ve Bulgaristan arasında imzalanan "Yakın Akraba Göçü Antlaşması", iki ülke arasındaki göç hareketlerini düzenleyen önemli bir anlaşmadır. Bu antlaşma Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel ve Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov tarafından imzalanmıştır. Antlaşma kapsamında Bulgaristan'da yaşayan Türk asıllı vatandaşların Türkiye'ye göç etmeleri sağlanmıştır. 1950-1951 yıllarında kütle halinde gelen Bulgaristan Türklerini, önceden akdedilmiş bir anlaşmaya istinat etmeyen bu toplu göçleri, memleket imkânları ve buna inzimam eden bazı faktörler sonucu durdurulmuş, bundan ötürü de aile fertleri bölünmüş, bir kısmı Türkiye'ye yerleşmiş, ailenin mütebaki kısmı Bulgaristan'da kalmıştı. Bölünen aile fertleri gerek Türk ve gerekse Bulgaristan makamlarına müracaatla yakınlarının yurda getirilmesi

[296] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında 28 Aralık 1967 tarihinde Ankara'da imzalanan «Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasında Hudut Olaylarının Önlenmesi ve halli ile Hudut işaretlerinin Bakımı hakkında Anlaşma» ile bu Anlaşmanın ekleri olan «Türk-Bulgar Karma Hudut Komisyonlarındaki heyetlerin faaliyet bölge ve kısımlarının ve bu heyet başkanları daimî ikamet yerlerinin tespiti hakkında (1) numaralı Protokol» ve «Türk - Bulgar hududu üzerindeki hudut işaretlerinin muhafazası, bakımı, onarımı ve yenilenmesi ile kontrolü hakkında (2) numaralı Protokol», Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasında Hudut Olaylarının Önlenmesi ve Halli ile Hudut İşaretlerinin Bakımı Hakkında Anlaşma", 18 Ekim 1969, 1-5.

hususunun sağlanmasını istemişlerdir. Dışişleri Bakanlığımızın Bulgaristan Hariciye Nezaretine müracaatları da olumlu bir sonuç vermemiştir. Tevali eden müracaatlar ve nihayet 1966 yılında iki devlet arasında iyiye giden münasebetlere nakise getireceği görüşü ile konu tekrar ele alınmış, 1966 yılında prensip mutabakatına varılmış ve 22 Mart 1968 günü de göç anlaşması taraflarca imzalanmıştır.[297] 1950-1952 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye büyük bir göç dalgası yaşanmış ancak daha sonra Bulgaristan yönetimi göçü durdurmuştur. 1960'lı yıllarda ise Bulgaristan Türklere yönelik baskılarını artırarak isim değiştirme politikalarına başlamış, Türkçe eğitim ve ibadeti zorlaştırmıştır. Bu süreçte Bulgaristan'da yaşayan pek çok Türk Türkiye'ye göç etmek için resmi bir anlaşma yapılmasını talep etmiştir. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte 08 Ekim 1968 tarihinde ilk göç kafilesi Edirne'ye gelmiştir. Bahsi geçen anlaşma uyarınca 1969-1978 yılları arasında 130.000 civarında Bulgaristan Türkü, Türkiye'ye göç etmiştir.[298] 19 Ağustos 1969'da yürürlüğe giren Yakın Akraba Göçü Anlaşması kapsamına sadece eşler, anne ve babalar, büyük anne ve büyük babalar, eşlerinin yansıra çocukları ve torunları, evlenmemiş olan erkek ve kız kardeşler, ölmüş kardeşlerin çocukları girmektedir.[299] Todor Jivkov döneminde Bulgaristan, 300 bin Türk'ü göç etmek zorunda bırakmıştır.[300]

Bulgaristan'daki Türkler, uzun yıllardır çeşitli baskılara maruz kalıyordu. 1960'lı yıllarda Bulgar hükümeti, Türk isimlerini Bulgar isimleriyle değiştirme, Türkçe eğitimi sınırlandırma ve Türk kimliğini yok etmeye yönelik politikalar uyguluyordu. Bu baskılar sonucunda Bulgaristan'daki Türkler, Türkiye'ye göç etmek için yoğun talepte bulunuyordu. Türkiye, soydaşlarının taleplerine duyarsız kalamazdı. Türkiye, Batı Bloku'na yakın bir ülke olarak Bulgaristan'ın bu politikalarını doğrudan eleştirmek yerine diplomasi yoluyla çözüm aramak zorunda kaldı. 1968 yılında Türkiye, NATO üyesi olarak Batı Bloku'nda yer alırken Bulgaristan sosyalist sistem içinde Sovyetler Birliği'nin etkisi altındaydı. Türkiye, sınır komşusu olan Bulgaristan ile ilişkileri tamamen koparmak istemedi. Göç meselesinin diplomatik bir çerçeveye oturtulması ileride çıkabilecek daha büyük krizleri önlemek açısından önemliydi. Bulgaristan da

[297] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasında yakın akrabaları 1952 yılma kadar Türkiye'ye göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının Bulgaristan Halk Cumhuriyetinden Türkiye Cumhuriyeti'ne göç etmeleri hakkında Anlaşma", 31 Temmuz 1969, 11-14.
[298] Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri 1878-1985*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986), 224-225, 338.
[299] Nuri Ali Tahir, "Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan'daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 8/41 (2015):582-583.
[300] İlber Ortaylı, *Türklerin Tarihi*, (İstanbul, Timaş Yayınları, 2020), 26.

ekonomik ve siyasi nedenlerle Türk nüfusunun bir kısmını göndermeye razıydı. Ancak bu sürecin kontrolsüz ilerlememesi için anlaşma yapılmasını istedi. Türkiye, 1950'lerde yaşanan büyük göç dalgasını yönetmekte zorluk çekmişti. Ekonomik ve sosyal altyapı yetersizliği nedeniyle yeni bir büyük göç dalgasını kontrolsüz bir şekilde kabul etmek istemedi. Bu durum 1968 yılında imzalanan "Yakın Akraba Göçü Antlaşması"na kadar devam etti.[301] 1968 Antlaşması ile göç belirli bir takvime bağlandı ve yalnızca "yakın akrabası olanların" Türkiye'ye kabul edilmesi şart koşuldu. Böylece düzensiz bir göç dalgasının önüne geçilmeye çalışıldı. Türkiye'de özellikle muhafazakâr ve milliyetçi kesimler Bulgaristan'daki Türklerin korunmasını önemli bir mesele olarak görüyordu. Bu yüzden hükümet konuyu sahiplenerek hem insani hem de siyasi bir duruş sergiledi. Türkiye 1960'ların sonlarında sanayileşmeye yönelmişti ve nitelikli işgücüne ihtiyaç duyuyordu. Bulgaristan'dan gelen Türkler genellikle çiftçilik ve zanaatkârlık konusunda yetenekliydi ve ülke ekonomisine katkı sağlayabilecek durumdaydı. Göçmenlerin çoğu kırsal alanlara ve sanayi bölgelerine yönlendirildi, bu da Türkiye'nin tarımsal ve sanayi işgücü ihtiyacını dengelemesine yardımcı oldu.

Türkiye ile Bulgaristan arasında iki ülkenin topraklarından akan nehirlerin sularından faydalanmada işbirliği yapılması konusunda anlaşma 23 Ekim 1968 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. Anlaşmaya göre İki ülke arasında hudut teşkil eden Meriç, Tunca, Değirmendere ve Rezve nehirleri vadilerinde inşa edilmiş olan veya inşaları öngörülen tesisler ile bu nehirlerin sularının vasfı hakkında genel hatlarıyla birbirlerine bilgi verecektir. İki ülke topraklarından akan ve kendileri için iktisadi gelişmeleri bakamından olduğu kadar taşkın ve buz hareketlerinden kaynaklı zararlı sonuçlardan korunma bakımından da önemli olan nehirlerin sularından tarafların sulama ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla faydalanmaları konusunda sıkı işbirliği yapılacaktır. Su kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla, çağdaş bilim ve tekniğin uygulanacaktır. Milletlerarası hukuk prensipleri ve iyi komşuluk ilişkileri göz ününde tutulmuştur.[302]

[301] Ayşe Kayapınar, "Türkiye-Bulgaristan İlişkilerinin Bulgaristan'daki Türkler Açısından Değerlendirilmesi", *Genelkurmay Başkanlığı Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2 (2003):206-207.
[302] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasında iki memleketin topraklarından akan nehirlerin sularından faydalanmada işbirliği yapılması konusundaki Andlaşma", 27 Haziran 1970, 2-3.

Konsolosluk sözleşmesi 06 Ekim 1970 Tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[303] İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin karşılıklı saygı ve egemenlik esaslarına dayanarak sürdürülmesini ve konsolosluk görevlerinin çerçevesinin netleştirilmesini hedefleyen bir anlaşmadır. Bu sözleşme Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi'nin (1963) temel ilkelerine uygun olarak tarafların konsolosluk personeli, görev yetkileri ve diplomatik dokunulmazlık gibi konularda karşılıklı yükümlülüklerini düzenlemektedir.

Kolera hastalığına karşı alınacak tedbirler konusunda düzenlenen protokol 09 ve 10 Kasım 1971 günleri Sofya'da Sağlık Bakanlığında toplanarak kolera ile mücadele konusunda prensip anlaşmasına varılarak 12 Kasım 1971 tarihinde imzalanmıştır.[304]

Ticaret anlaşması Ankara'da 11 Haziran 1974 tarihinde imzalanmıştır. Her iki ülkede yürürlükte bulunan mevzuata uygun olarak, iki ülke arasındaki ticareti geliştirmek için gerekli tedbirleri alacaklar ve karşılıklı olarak ithal ve ihraç lisanslarının verilmesi hususunda mümkün olan azami kolaylığı göstereceklerdir. Taraflar aralarındaki ticari mübadelelere uygulanacak olan gümrük ve diğer vergilerle ilgili olarak birbirlerine karşılıklı "en ziyade müsaadeye mazhar millet" muamelesini uygulayacaklardır. Yürürlükte bulunan mevzuatları uyarınca ülkelerinde açılacak Uluslararası Ticaret Fuarlarına iştirak edilmesi hususunda birbirlerine gerekli bütün yardım ve kolaylıkları göstermeyi kabul etmişlerdir.[305]

Hukuki ve cezai konularda adle yardımlaşma sözleşmesi 02 Eylül 1975 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[306] Akit Tarafların uyrukları, diğer Taraf ülkesinde de aynı hukuki ve adli korumayı alacaklardır. Tarafların mahkemelerinde dava açan veya bir davaya katılan uyrukları teminat göstermekle yükümlü olmayacaklardır. Taraflar adli yardım taleplerini Adalet Bakanlıkları ve Başsavcılık aracılığıyla yerine getireceklerdir. Sözleşme suçluların iadesi alanında da yeni hükümler içermektedir.

Uzun vadeli ekonomik, teknik, sınaî ve bilimsel işbirliği anlaşması 13 Eylül 1975 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır. Aralarındaki ekonomik ilişkileri yoğunlaştırmak ve

[303] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi", 16 Temmuz 1973, 1-10.
[304] Resmi Gazete, "Protokol", 28 Aralık 1971, 1-2.
[305] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret Anlaşması", 24 Eylül 1974, 1-3.
[306] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti İle Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında Hukuki ve Cezai Konularda Adlî Yardımlaşma Sözleşmesi", 24 Mayıs 1978, 4-10.

çeşitlendirmek amacı ile her iki ülke ekonomik, teknik, sınai ve bilimsel işbirliğini azamî derecede geliştirmek ve güçlendirmek hususunda anlaşmışlardır.[307]

Türkiye-Bulgaristan ekonomik karma komisyonu birinci toplantısına ilişkin protokol Sofya'da 13 Eylül 1975 tarihinde imzalanmıştır. 09 Şubat 1972 tarihinde iki taraf arasında yapılan mektup teatisi ile kurulmuş bulunan Türk-Bulgar Ekonomik Karma Komisyonunun birinci toplantısı Bulgar Heyeti Başkanı, Nakliyat Bakanı Vassil Tzanov'un riyasetinde 10-13 Eylül 1975 tarihinde Sofya'da yapılmıştır. Türk Heyetine Ticaret Bakanı Halil Başol başkanlık etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Başkam Todor Jivkov arasındaki 20 Temmuz 1975 tarihli görüşmelerin ışığında yapılan Karma Komisyon çalışmaları sırasında, heyetler Karma Komisyonda 13 Eylül 1975 tarihinde iki Taraf arasında Uzun Vadeli Ekonomik, Teknik, Sınaî ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması'nın imzalanmasına müncer olan istişare ve görüşmelere devam etmişlerdir. Anlaşmanın 6'ncı maddesi hükümleri uyarınca anlaşmanın uygulanışı ile görevlendirilmiş bulunan Türk-Bulgar Karma Komisyonu bu yöndeki çalışmalarına devam etmiştir.[308]

Türk-Bulgar ekonomik karma komisyonu protokolü Ankara'da 20 Ocak 1977 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye-Bulgaristan Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Komitesi ikinci dönem toplantısını 17-20 Ocak 1977 tarihleri arasında Ticaret Bakam Türk Heyeti Bakanı Sayın Halil Başol'un başkanlığında Ankara'da yapmıştır. Bulgar heyeti Başkanlığını ise Nakliyat Bakam Sayın Vassil Tzanov yapmaktaydı. Karma Komite tarafından Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Başkanı Todor Jitvkov ile Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel arasında 1976 yılında Sofya ve Ankara'da yapılmış olan görüşmelerden esinlenerek iki ülke arasındaki iktisadi işbirliğinin Uzun Vadeli İktisadi, Teknik, Sınai ve Bilimsel işbirliği Anlaşmasına uygun olarak gelişmesini görebilmek amacıyla yapılmıştır.[309]

Karayolu ile milletlerarası yolcu ve mal nakliyatına mütedair anlaşma, karayolu taşıtları ile römorklar dahil iki memleket arasında yapılan yolcu ve mal nakliyatının ve

[307] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uzun Vadeli Ekonomik, Teknik, Sınaî ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması", 28 Ocak 1976, 1-2.
[308] Resmi Gazete, "Protokol", 02 Şubat 1976, 1-4.
[309] Resmi Gazete, "Protokol", 16 Aralık 1977, 3-8.

ülkeleri üzerinden yapılacak transit nakliyatı düzenlemek amacıyla mutabık kaldıkları hususlarda Ankara'da 16 Nisan 1977 tarihinde imzalanmıştır.[310]

Posta ve Telekomünikasyon Servisleri anlaşması 08 Nisan 1978 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[311] Bu anlaşma iki ülke arasındaki telefon, teleks, telgraf, televizyon ve posta irtibatlarının geliştirilmesini amaçlamıştır. Söz konusu düzenleme yalnızca bir teknik iş birliği belgesi olmanın ötesinde Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin ideolojik farklılıklara rağmen bölgesel teknik ve iletişimsel entegrasyonu önceleyen dış politika yaklaşımının bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Bu anlaşma özellikle devletlerarası diplomatik ve ekonomik ilişkilerin sağlıklı yürütülebilmesi için gerekli olan iletişim altyapısının güvence altına alınması bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca Türkiye bu tür teknik anlaşmalar yoluyla komşu ülkelerle ideolojik çatışmalardan bağımsız, işlevsel ve kalıcı diplomatik ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda 1978 Posta ve Telekomünikasyon Servisleri Anlaşması, Balkanlar'da sürdürülebilir iletişim ve teknik uyum politikalarının bir parçası olarak Türkiye'nin bölgedeki çok yönlü dış politikasının altyapı ve hizmet odaklı boyutunu temsil etmektedir.

Taşıma alanında işbirliğine ilişkin genel anlaşma 20 Nisan 1979 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Ülkeleri arasındaki taşımalarla toprakları üzerinden yapılan transit taşımaların geliştirilmesi için modern teknolojinin uygulanması gerekliğini, yeni taşıma bağlantıları kurmak ve mümkün olan bütün kolaylıkların sağlanmasını içeren uzun vadeli ortak bir Ulaştırma politikası esasına dayalı olarak tahakkuk ettireceklerdir. Taşıma alanındaki işbirliği egemenliğe saygı, hak eşitliği, ulusal çıkarlar karşılıklı yararlanma ve dostane yardımlaşma ilkelerine dayalı olacaktır. Bu anlaşma taşıma projelerinin ortak hazırlanmasını Müşavir Mühendislik hizmetlerini, müteahhitlik ve üretim faaliyetlerini ve yapım konularını kapsar. Mümkün olan en kısa zamanda karayolu taşımacılığında sınır noktalarından geçişleri kolaylaştırmak konusunda mutabık kalmışlardır. Ortak hat tesisi ve bir deniz taşıma şirketinin kurulması olanaklarının araştırılmasını ve fizibilite etüdünün yapılmasını kararlaştırmışlardır. Deniz ticaretine

[310] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti İle Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında Karayolu ile Milletlerarası Yolcu ve Mal Nakliyatına Mütedair Anlaşma", 17 Ekim 1977, 2-6.
[311] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında; Posta ve Telekomünikasyon Servisleri Anlaşması", 18 Eylül 1978, 7-10.

ilişkin anlaşma iki ülke arasındaki deniz ticareti ilişkilerinin düzgün bir şekilde gelişmesini amaçlayarak 20 Nisan 1979 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[312]

Karayolu ile uluslararası yolcu ve mal taşımacılığının kolaylaştırılmasına ilişkin anlaşma 11 Temmuz 1979 tarihinde Antalya'da imzalanmıştır. "Türkiye ile Bulgaristan Arasında Karayolu ile Uluslararası Yolcu ve Mal Taşımacılığının Kolaylaştırılmasına İlişkin Anlaşma" ile 11 Temmuz 1998 tarihli "Türkiye ile Bulgaristan Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması"nın feshine ilişkin anlaşma Bulgaristan'ın 01 Ocak 2007 tarihi itibariyle AB ye girmiş olması ve Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği anlaşması bulunması nedeniyle feshedilmiştir. Vize anlaşması 11 Temmuz 1979 tarihinde Antalya'da imzalanmıştır. İki ülke arasındaki iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerini göz önünde tutarak bir vize anlaşması yapılmasının vatandaşlarının yolculuklarım daha kolaylaştıracağından ve ülkeleri arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesi amacıyla Türk ve Bulgar uluslarının birbirini daha iyi tanımalarına katkıda bulunacağından emin olarak anlaşmaya karar vermişlerdir.[313]

Türkiye ile Bulgaristan gümrük makamları arasında mal ve maddelerin iki ülke arasındaki sınır üzerinden kanun dışı naklinin önlenmesi hakkında işbirliği anlaşması 26 Şubat 1980 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[314]

Uzun dönemli Ticaret protokolü Haskova'da 24 Nisan 1980 tarihinde imzalanmıştır. Mevcut dostane ilişkilerden esinlenerek ülkeleri arasında ticari ilişkileri 11 Haziran 1974 tarihli ticaret anlaşması esaslarına uygun olarak uzun dönemde dengeli bir şekilde geliştirmek amacıyla anlaşmışlardır. Aralarındaki ticaret hacminin 1982'de 250 milyon dolara ulaşmasını sağlamak üzere sürekli geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi için tüm çabaları göstereceklerdir.[315]

Türk-Bulgar sınırındaki büyük aziziye tepesinin özel statüsünün kaldırılmasına dair protokol Varna'da 27 Şubat 1982 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye Devlet Başkanı

[312] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Deniz Ticaretine ilişkin Anlaşma", 13 Eylül 1979, 2-10.
[313] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Vize Anlaşması", 29 Temmuz 1979, 2-8.
[314] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Gümrük Makamları Arasında Mal ve Maddelerin İki Ülke Arasındaki Sınır Üzerinden Kanun Dışı Naklinin Önlenmesi Hakkında İşbirliği Anlaşması", 27 Mart 1980, 1-5.
[315] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ile Arasında Uzun Dönemli Ticaret Protokolü", 06 Ağustos 1980, 1-5.

Orgeneral Kenan Evren'in Bulgaristan Devlet Konseyi Başkam Todor Jivkov'un daveti üzerine 24-27 Şubat 1982 tarihleri arasında Bulgaristan'a yaptığı resmi ziyaret sırasında iki ülke heyetleri, Türkiye ile Bulgaristan arasındaki iyi komşuluk İlişkileri çerçevesinde Bulgar topraklarındaki Büyük Aziziye (Drianovetz) tepesinin özel statüsünü inceledikten sonra Soğuksu'da (Stoudena voda) 22 Nisan 1939 tarihinde Türk-Bulgar Karma Komisyonu tarafından imzalanan Büyük Aziziye (Drianovetz) tepesine mütedair Protokolün geçerliliği ve aynı zamanda Büyük Aziziye (Drianovetz) tepesinin statüsü ile ilgili diğer bütün belgelerde mevcut tüm hükümler ilga edilmiştir.[316] Büyük Aziziye Tepesi'nin özel statüsü, sınır anlaşmazlıkları ve güvenlik kaygıları çerçevesinde oluşturulmuş ve 1939'dan 1982'ye kadar geçerli olmuş bir düzenlemeydi. 1982'de imzalanan protokolle bu düzenleme sona erdirilerek sınır üzerindeki statü netleştirilmiştir.

Bulgaristan Başbakan Yardımcısı Andrei Lukanov ile Türkiye Başbakan Yardımcısı Turgut Özal arasında gerçekleşen müzakerelere ilişkin mutabakat zaptı 05 Mayıs 1982 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Turgut Özal'ın davetlisi olarak Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Andrei Lukanov beraberinde bir resmi Bulgar Ekonomik Heyeti olduğu halde 04-06 Mayıs 1982 tarihlerinde Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. Türkiye'de kaldığı süre zarfında Andrei Lukanov, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülend Ulusu tarafından kabul edilmiştir. Lukanov ve Bulgar Ekonomik Heyeti ayrıca Ankara ve İstanbul'daki Türk ticaret ve sanayi çevreleri ile de kapsamlı temaslarda bulunmuştur. Özal ve Lukanov'un başkanlığındaki resmi görüşmeler dostane ve açık bir atmosfer içinde cereyan etmiş ve Türkiye ile Bulgaristan arasında mevcut iyi komşuluk ve ikili ilişkilerin devamı ve muhafazasına imkân verecek şekilde iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için kapsamlı bir çerçeve teşkil edecek bir anlaşmayla sonuçlanmıştır. İki Başbakan Yardımcısı bu yeni çerçeve doğrultusunda iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Todor Jivkov arasında 24-27 Şubat 1980 tarihlerinde

[316] Resmi Gazete, "Türk Bulgar Sınırındaki Büyük Aziziye Tepesinin Özel Statüsünün Kaldırılmasına Dair Protokol", 07 Nisan 1982, 2.

Sofya'da yapılan görüşmelerin de ışığında kuvvetlendirileceğine ve geliştirileceğine inançlarını belirtmişlerdir.[317]

Türkiye-Bulgaristan turizm karma komisyonu XII. toplantısı protokolü Sofya'da 25 Kasım 1982 tarihinde imzalanmıştır. XII. karma turizm komisyonu toplantısı 22-25 Kasım 1982 tarihlerinde, Bulgar Delegasyonu Başkanı, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Devlet Turizm Komitesi Başkanı M. Georgi Evtimov'un Başkanlığında Sofya'da yapılmıştır. Türk Delegasyonuna Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanı İlhan Evliyaoğlu Başkanlık etmiştir. Kültür ve Turizm Bakanı İlhan Evliyaoğlu Bulgaristan'da ikameti sırasında Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı M. Andrei Lukanov tarafından kabul edilmiştir. Kendileri ayrıca Ulaştırma Bakanı ve Türk-Bulgar Ekonomik, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Kurma Komisyonu Başkanı M. Vassil Tzanov'la da bir görüşme yapmıştır.[318]

Türkiye- Bulgaristan ekonomik ve teknik işbirliği karma komisyonu sekizinci dönem toplantısı protokolü 12 Mayıs 1983 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Karma komisyonun yedinci oturumuna ait protokolün uygulaması derinlemesine gözden geçirilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Başkam Todor Zhivkov'un 24-27 Şubat 1982 tarihlerinde Bulgaristan'da bir araya geldiklerinde vermiş oldukları yönergeler ışığında ikili ekonomik ilişkilerin genişletilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmıştır.[319]

Türkiye-Bulgaristan XIII. turizm karma komisyon toplantısı protokolü Ankara'da 25 Nisan 1984 tarihinde imzalanmıştır. XIII. turizm kurma komisyon toplantısı 23-28 Nisan 1984 tarihlerinde Türk heyeti Başkanı Kültür ve Turizm Bakanı Mükerrem Taşçıoğlu'nun Başkanlığında Ankara'da yapılmıştır. Bulgar heyetine Bulgaristan Turizm ve Rekreasyon Örgütü Başkanı Lachezar Avramov Başkanlık etmiştir. Bulgaristan Turizm ve Rekreasyon Örgütü Başkanı Lachezar Avramov, Türkiye'de ikameti sırasında

[317] Resmi Gazete, "Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Andrei Lukanov ile Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Turgut Özal Arasında Cereyan Eden Müzakerelere İlişkin Mutabakat Zaptı", 08 Ağustos 1982, 2-7

[318] Resmi Gazete, "Türkiye- Bulgaristan Turizm Karma Komisyonu XII Toplantısı Protokolü", 28 Nisan 1983, 2-4.

[319] Resmi Gazete, "Türkiye- Bulgaristan Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu Sekizinci Dönem Toplantısı Protokolü", 28 Eylül 1983, 9-14.

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem tarafından kabul edilmiş ve Ulaştırma Bakam Veysel Atasoy'u ziyaret etmiştir.[320]

Türkiye-Bulgaristan ekonomik ve teknik işbirliği karma komisyonu dokuzuncu dönem toplantısı protokolü 14 Eylül 1984'de Sofya'da imzalanmıştır. Bulgaristan Taşımacılık Bakanı Vasil Tzanov Başkanlığında 11-14 Eylül 1984 tarihlerinde Sofya'da yapılmıştır. Türk heyetine Türkiye Cumhuriyeti Devlet Bakanı Abdullah Tenekeci başkanlık etmiştir. Ziyareti sırasında Devlet Bakanı Abdullah Tenekeci, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Başkanı Todor Zhivkov, Başbakan Grisha Philipov ve Başbakan Yardımcısı Andrei Loukanov tarafından kabul edilmiş ve Dış ticaret Bakanı Hristo Hristov ve Milli Tarım Sanayi Birliği Başkanı Alexander Petkov ile görüşmüştür. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Başkam Todor Zhivkov'un 1982 ve 1983 yıllarında bir araya geldiklerinde vermiş oldukları talimatlar doğrultusunda ikili ekonomik ilişkilerin genişletilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmıştır.[321]

4.4. Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan Belgeler

Yunanistan'ın Midilli Adası'nda bir "Fahrî Konsolosluk" açılması ve bu göreve Avukat Emanuel Kavouras'ın atanması Bakanlar Kurulunca 16 Ocak 1963 tarihinde kararlaştırılmıştır. Midilli Adası, Türkiye'nin Ege Denizi'ndeki komşularından biridir ve Türkiye'ye coğrafi olarak oldukça yakındır. Burada açılan fahrî konsolosluk Türk vatandaşlarının konsolosluk hizmetlerine daha kolay erişim sağlamasını amaçlar. Ayrıca iki ülke arasındaki ticari, kültürel ve turistik ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunur.[322]

Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan 07 Kasım 1953 tarihli ticaret ve ödeme anlaşmalarının yürürlük sürelerinin bir yıl uzatılması Bakanlar Kurulunca 21 Ağustos 1963 tarihinde kararlaştırılmıştır.[323]

Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ekim 1930 tarihinde Ankara'da imzalanmış bulunan ikamet, ticaret ve denizcilik anlaşması feshedilmesine ve Yunan uyruklu

[320] Resmi Gazete, "Türkiye- Bulgaristan XIII. Turizm Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 22 Temmuz 1984, 2-4.
[321] Resmi Gazete, "Türkiye- Bulgaristan Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu Dokuzuncu Dönem Toplantısı Protokolü", 29 Kasım 1984, 2-6.
[322] Resmi Gazete, "6/1278 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı", 04 Şubat 1963, 1.
[323] Resmi Gazete."6/2144 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı", 18 Eylül 1963, 5.

Rumların sınır dışı edilmelerine bakanlar Kurulunca 07 Mart 1964 tarihinde karar verilmiştir.[324] 1950'lerden itibaren Kıbrıs meselesi Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemeye başlamıştı. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık'ın garantörlüğünde gerçekleşmiş olsa da Makarios yönetimi 1963 yılında Türk toplumuna yönelik anayasal hakları sınırlandırmaya yönelik adımlar attı. Kanlı Noel Olayları (1963-1964) olarak bilinen saldırılar sonucu Kıbrıs Türkleri ciddi bir tehdit altına girdi ve Türkiye müdahaleyi gündemine aldı. 1964'te Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale hazırlığı yaptığı dönemde ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'ın ünlü "Johnson Mektubu" ile Türkiye'ye baskı yapıldı. Kıbrıs'ta yaşanan bu gelişmeler karşısında Türkiye, Yunanistan'a karşı ekonomik ve sosyal önlemler alma kararı aldı. Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler Kıbrıs sorunu nedeniyle ciddi bir kriz yaşadı. 1963 yılında Kıbrıs'ta Rumlar ve Türkler arasında başlayan çatışmalar, 1964'te daha da şiddetlenmiş ve Türkiye adadaki Türk toplumunun güvenliğini sağlamak için müdahale seçeneklerini değerlendirmeye başlamıştır. Yunanistan'ın Kıbrıs'taki Rumların yanında yer alması ve adayı Yunanistan'a bağlama (Enosis) hedefi Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Bu durum iki ülke arasındaki gerginliği tırmandırmıştır. Türkiye'nin 1964 yılında Yunanistan vatandaşlarını sınır dışı etme kararı Kıbrıs sorununa karşı bir diplomatik tepkidir. Bu kapsamda Türkiye, 1930 tarihli İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'ni feshederek, Türkiye'de yaşayan Yunan vatandaşlarını sınır dışı etme sürecini başlattı. Sınır dışı edilen kişilerin sayısı 12.000 ila 13.000 arasındadır. Kıbrıs'ta Türklere karşı girişilen saldırı ve baskılar sonucu Kamuoyunda beliren Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarına karşı tepkilerin artması diğer taraftan adaya çıkarma yapma olasılığının zorluğu karşı tarafa bir koz olarak Türk Hükümetini İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'ni gündemine alması yönünde zorlamıştır. Burada vurgulanması gereken husus uygulamanın öncelikli amacının Kıbrıs Meselesinin çözümüne yönelik olarak Yunanistan'ın ikna edilmesidir. Hükümet, Türkiye'deki Yunanistan uyruklu Rumların geleceğinin Kıbrıs Meselesinin çözümüne daha da özelde 1930 tarihli antlaşmanın yenilenmesinin de bu şarta bağlı olduğunu vurgulayacaktır. 1964 başlarında Kıbrıs'ta hat safhaya varan çatışmaların

[324] Resmi Gazete, "6/2806 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı", 17 Mart 1964, 1.

durdurulması için diplomatik girişimlerden bir sonuç alınamaması Türk Hükümetini böyle bir yola sevk etmiştir.[325]

Sınır dışı edilen kişilerin çoğu İstanbul'da yaşayan Rumlardı ve bu durum İstanbul'daki Rum nüfusunun hızla azalmasına neden oldu. Türkiye bu süreçte Yunanistan vatandaşlarının mal varlıklarına da kısıtlamalar getirdi ve ticari faaliyetlerini zorlaştırdı. 1930 tarihli bu anlaşmanın feshedilmesi Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir kriz dönemi başlattı ve iki ülke arasındaki güvensizliği derinleştirdi. İstanbul'daki Rum nüfusunun büyük bir kısmı göç etmek zorunda kaldı ve bu durum Lozan Antlaşması çerçevesinde koruma altına alınan Rum azınlığın nüfusunun azalmasına neden oldu. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na kadar sürecek bir karşılıklı diplomatik ve ekonomik gerilim dönemi başladı. Bu karar, Yunanistan'ı baskı altına almak ve uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla alınmıştır. Bu kişiler genellikle İstanbul ve diğer büyük şehirlerde yaşayan Rum kökenli Yunan vatandaşlarıdır. Sınır dışı kararı Türkiye'deki Rum azınlık üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Bu süreç Türkiye'deki Rum nüfusunun daha da azalmasına neden olmuştur. Ayrıca, bu kararın iki ülke arasındaki ilişkileri daha da kötüleştirdiğini ve uzun yıllar boyunca Türk-Yunan ilişkilerinde bir kırılma noktası olarak kaldığını ifade edilebilir. Türkiye'nin bu adımının uluslararası alanda da yankı bulmuştur. Özellikle Batılı ülkeler ve uluslararası kuruluşlar iki ülke arasındaki gerginliği çözümlemek için arabuluculuk girişimlerinde bulunmuştur. Türkiye bu kararı alırken milli güvenlik ve Kıbrıs Türklerinin haklarını koruma gerekçelerini ön planda tutmuştur.

Diplomasi ve konsolosluk memurları ile ailelerine 1 yıl geçerli vize verilmesini sağlamak üzere yapılan anlaşma 15 Ocak 1966 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. 10 Şubat 1955 tarihli Türk-Yunan Vize Anlaşmasının Türkiye tarafından 06 Nisan 1965 ve Yunanistan tarafından da 24 Nisan 1965 de geçici olarak kaldırılması üzerine Yunanistan ve Türkiye'de görevli bulunan meslekten Türk ve Yunan diplomasi ve konsolosluk memurlarının seyahatlerini kolaylaştırmak amacıyla yapılmıştır.[326]

Uluslararası karayolu nakliyatına mütedair anlaşma Ankara'da 04 Nisan 1970 tarihinde imzalanmıştır. İki ülke arasındaki ve ülkeleri üzerinden römorklar dahil

[325] Hülya Demir ve Rıdvan Akar, *İstanbul'un Son Sürgünleri*, (İstanbul: İletişim Yayınları 1994), 17-18.
[326] Resmi Gazete, Diplomasi ve Konsolosluk, Memurları ile Ailelerine 1 Yıl Geçerli Vize Verilmesini Sağlamak Üzere Yunanistan ile Yapılan Anlaşma, 06 Mayıs 1966, 1-2.

ülkelerinde kayıtlı motorlu ticarî taşıtlarla yapılacak yolcu ve eşya taşımalarını düzenlemek amacıyla yapılmıştır.[327]

Türkiye ile Yunanistan arasında "Trakya'da ve Meriç Nehrinin Denize Döküldüğü Bölgede Hudut Olaylarının Önlenmesi ve Halli Hakkında Anlaşma" ve "Türkiye ile Yunanistan arasında Trakya Hududunda ve Meriç Nehrinin Denize Döküldüğü Bölgede Hudut İşaretlerinin Muhafazası, Kontrolü, Bakımı, Onarımı ve İhyası Hakkında Protokol" 07 Aralık 1971 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Meriç Nehri'nin sık sık yatak değiştirmesi ve taşkınlara müsait arazi şartları nedeniyle sınırın belirsiz hale gelmesi çeşitli sorunlara yol açmaktaydı. Bu durumun önüne geçmek için protokol yapılmıştır. Bilindiği gibi Trakya'daki Türk-Yunan hududu Lozan Antlaşmasının 2'nci maddesiyle tarif edilmiş ve bu antlaşmanın 5'nci maddesi uyarınca kurulan Tahdidi Hudut Komisyonunun tanzim ettiği 03 Kasım 1926 tarihli protokol ile arazi üzerinde tespit olunmuştur. Tahdidi Hudut Komisyonunun mesaisini tamamlamasından bu yana Türk-Yunan hududu boyunca bir yeniden işaretleme çalışması yapılmamış, zaman zaman ortaya çıkan sorunların mevzii ve geçici olarak halli cihetine gidilmiştir. Bu arada Lozan Antlaşması gereğince hududun büyük bir kısmını oluşturan Meriç nehrinin akışını düzenleme çalışmaları çerçevesinde hudut hattının da ıslahını amaçlayan bazı çalışmalar yapılmış ve belgeler imzalanmışsa da bunların uygulamaya intikali çeşitli nedenlerle mümkün olamamıştır. Hudut işaretlerinde zamanın meydana getirdiği tahribata ilaveten Meriç nehrinin sık sık- yatak değiştirmeye ve taşkınlara müsait arazi şartlarında akması hududun zamanla birçok bölgede belirsiz hale gelmesine yol açmıştır. Bu durum siyasal, ekonomik ve askeri yönlerden bazı sakıncalar yaratmakta ve bir yandan da sık sık hudut ihtilaflarının doğmasına neden olmaktadır. 1926 yılında zamanın tekniği ve usullerine göre tanzim edilen hudut haritalarının da değişmiş bulunan bugünkü arazi şartlarına sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesinde güçlüklerle karşılaşılmaktadır. Öte yandan komşularımızın hemen tamamı ile ortak hudutlarımız yeniden işaretlenmiş bulunmaktadır. Türk-Yunan hududunun da yeniden işaretlenmesi için Yunanistan ile 09 Aralık 1971 tarihinde imzalanan "Anaprotokol ve Ekleri" bir yandan bu eksikliği ve hududun belirsiz hale gelmiş olmasının yarattığı sorunları giderme amacına matuf bulunmakta bir yandan da 1950 yıllarından başlayarak bu ülke ile gerek Meriç nehrinin

[327] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Krallığı Hükümeti arasında Uluslararası Karayolu Nakliyatına Mütedair Anlaşma", 16 Aralık 1970, 1-7.

gerek hudut hattının düzenlenmesi için yürütülen çeşitli seviyedeki temaslarda tespit olunan esasları yansıtmaktadır. Söz konusu protokol ve eklerinin onaylanması ve yürürlüğe konması suretiyle Türk-Yunan hududunun da modern usullerle yeniden işaretlenmesi ve dolayısıyla hudut hattının hâlihazır durumunun yaratmakta olduğu ve yaratmak istidadında bulunduğu çok yönlü sorunlara köklü bir çözüm getirilmesi mümkün olacaktır.[328]

Türkiye Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile Yunanistan Ulusal Turizm Örgütü arasında turizm alanında işbirliği anlaşması, iki ülke arasındaki turizmin üçüncü ülkelerden kendi ülkelerine yönelik turizmin geliştirilmesinin her iki ülkenin ortak yararlarına olduğunu ve turizm alanında mümkün olabilecek en sıkı ve en etkin işbirliğinin sağlanmasına çalışılarak Balkan ülkeleri arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi amacı ile yapılan girişimler çerçevesinde Atina'da 05 Haziran 1979 tarihinde imzalanmıştır.[329]

Türkiye ile Yunanistan mevcut vize anlaşmasının iyileştirilmesine dair anlaşma Atina'da 26 Mayıs 1988 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye ve Yunanistan diplomatik ve hizmet pasaportu hamili kişilerin birbirlerinin ülkelerine yapacakları seyahatlerde vizeden muaf tutulmaları amacıyla yapılmıştır.[330]

4.5. Türkiye ile Romanya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Romanya arasındaki 05 Nisan 1954 tarihli ticaret ve ödeme anlaşmasına ek protokoller Ankara'da 19 Ocak 1961 tarihinde,[331] Bükreş'te 06 Mart 1964 tarihinde,[332] Ankara'da 24 Şubat 1965 tarihinde,[333] Bükreş'te, 21 Şubat 1966 tarihinde,[334]

[328] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Krallık Hükümeti Arasında «Trakya'da ve Meriç Nehrinin Denize Döküldüğü Bölgede» Hudut Olaylarının Önlenmesi ve Halli Hakkında anlaşma ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Krallık Hükümeti Arasında Trakya Hududunda ve Meriç Nehrinin Denize Döküldüğü Bölgede Hudut İşaretlerinin Muhafazası, Kontrolü, Bakımı, Onarımı ve İhyası Hakkında Protokol", 04 Kasım 1981, 1-11.
[329] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile Yunanistan Ulusal Turizm Örgütü arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması", 12 Ocak 1980, 3-4.
[330] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Helen Cumhuriyeti Arasındaki Mevcut Vize Anlaşmasının İyileştirilmesine Dair Anlaşma", 01 Ağustos 1988, 1-2.
[331] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Halk Cumhuriyeti arasındaki 5 Nisan 1954 tarihli Ticaret Anlaşmasına ek Protokol", 22 Temmuz 1961, 4671-4673.
[332] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Halk Cumhuriyeti Arasındaki 5 Nisan 1954 Tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 21 Nisan 1964, 1.
[333] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Halk Cumhuriyeti arasındaki 5 Nisan 1954 tarihli Ticaret ve ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 03 Mayıs 1965, 1-10.
[334] Resmi Gazete, "Türkiye ile Romanya arasındaki 5 Nisan 1954 tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 17 Mayıs 1966, 1-9

Ankara'da, 11 Şubat 1967 tarihinde,[335] Bükreş'te 25 Mart 1968 tarihinde, Ankara'da 18 Şubat 1969 tarihinde,[336] Bükreş'te 11 Nisan 1970 tarihinde,[337] imzalanmıştır.

Türkiye Romanya 22 Haziran 1965 tarihinde Bükreş'te imzalanan askıda olan malî meselelerin halledilmesi için yapılan anlaşma Romanya, Türk Devletinin ve Türk uyruklu gerçek ve tüzel kişilerin, Romen Hükümetince alınmış olan Millîleştirme tedbirleri veya buna benzer kanuni ve idari diğer tedbirlerden bu Anlaşmanın imzalandığı tarihe kadar zarar görmüş mal, hak ve menfaatleri için Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine 275000 (İki yüz yetmiş beş bin) Amerikan dolarlık götürü bir meblâğı kesin ve toptan bir tazminat olarak ödeyecektir. "Türk uyruklu gerçek ve tüzel kişiler" deyimi ile söz konusu tedbirlerin alındığı zamanda Türk vatandaşı olup işbu Anlaşmanın imzalandığı tarihte de Türk vatandaşı bulunan gerçek ve tüzel kişiler kastedilmektedir.[338]

1965 yılı kültür mübadeleleri ile ilgili protokol Ankara'da 22 Mayıs 1965 tarihinde imzalanmıştır.[339] İki ülke arasındaki kültürel iş birliğini geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu protokol, karşılıklı kültürel etkinliklerin düzenlenmesi, akademisyen değişim programlarının teşvik edilmesi ve edebiyat alanlarında iş birliğinin artırılması gibi konuları kapsamaktadır.

Türkiye ile Romanya arasında sivil hava ulaştırma anlaşması 02 Mayıs 1966 Ankara imzalanmıştır. 07 Aralık 1944 günü Şikago'da imzaya açılan Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesi tarafları olup kendi ülkeleri arasında ve ötesinde hava servisleri kurmak amacıyla anlaşmışlardır.[340]

Turizm alanında işbirliği anlaşması İstanbul'da 29 Temmuz 1966 tarihinde imzalanmıştır. İki ülke arasında turizmi geliştirmek, turistik mübadeleleri artırmak ve üçüncü ülkeler turistlerini getirmek için gerekli bütün tedbirleri alacaklardır. Bu amaçla

[335] Resmi Gazete, "Türkiye ile Romanya arasındaki 5 Nisan 1954 tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 01 Nisan 1967, 7-16.
[336] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti arasındaki 5 Nisan 1954 tarihli Ticaret ve ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 12 Haziran 1969, 1-11.
[337] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti arasındaki 5 Nisan 1954 tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmasına ek Protokol", 16 Temmuz 1970, 1-12
[338] Resmi Gazete, "Askıda olan malî meselelerin halledilmesi için Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında Anlaşma", 15 Aralık 1966, 1-4.
[339] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Halk Cumhuriyeti Arasında 1965 Yılı Kültür Mübadeleleri ile İlgili Protokol", 31 Ocak 1966, 9.
[340] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti arasında Sivil Hava Ulaştırma Anlaşması", 20 Aralık 1966, 1-4.

iki ülke sınır formalitelerinin yumuşatılmasına, turistik tesis inşası ve düzenlenmesi ve propaganda alanında bilgi ve tecrübe teatisine; iki taraf arasında uygun görülmesi kaydıyla turizm alanında ve turizmle ilgili diğer önemli meseleler hakkında edinilen tecrübelerle ile ilgili bilgi teatisine özel bir önem vereceklerdir.[341]

Türkiye ile Romanya arasında imzalanan ilim ve sanat münasebetleri anlaşması 30 Temmuz 1966 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[342] Anlaşma, akademik, sanatsal ve spor alanlarında kalıcı bir işbirliği çerçevesi oluşturmuştur. Özellikle Dobruca Türkleri ve Tatar toplumu gibi Romanya'daki Türk kökenli grupların kültürel varlığını korumaya katkı sağlamıştır. Türkiye-Romanya ilişkilerinde bilim, sanat ve sporun birer diplomasi aracı olarak kullanılmasının önemli bir örneğidir. İki ülke arasındaki kültürel diyaloğun güçlendirilmesi ve karşılıklı anlayışın artırılması açısından önemli bir adım olmuştur.

Sıhhî-Veteriner Sözleşmesi Ankara'da 01 Nisan 1967 tarihinde imzalanmıştır. Canlı hayvan, hayvan menşeli ürün ve tali ürünlerin ithalât, ihracat ve transit geçişini ülkeleri üzerinde kolaylaştırmak; ithalât, ihracat ve transit geçiş neticesinde ortaya çıkabilecek hayvan hastalıklarının ülkelerine girişme engel olmak ve aynı zamanda veteriner alanda teknik ve ilmî mübadeleleri geliştirmek amacıyla yapılmıştır.[343]

Bitkilerin korunmasına mütedair sözleşme Bükreş'te 19 Mayıs 1967 tarihinde imzalanmıştır. Bitki hastalıkları ve zararlılarına karşı etkin mücadele yöntemlerinin geliştirilmesi, iki ülke arasındaki tarımsal ticaretin güvenliğinin sağlanması, bitkisel ürünlerin ithalat, ihracat ve transit geçiş prosedürlerinin standardize edilmesi, Bitki koruma alanında bilimsel ve teknik bilgi alışverişinin kurumsallaştırılmasında anlaşmışlardır.[344]

Uluslararası karayolu nakliyatına ilişkin anlaşma Bükreş'te 23 Aralık 1967 tarihinde imzalanmıştır. Ülkelerinde kayıtlı karayolu taşıtları (römorklar dahil) ile iki memleket arasındaki yolcu ve eşya nakliyatını ve ülkeleri üzerinden yapılacak transit

[341] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti arasında Turizm Alanında işbirliği Anlaşması", 22 Ekim 1966, 7-8.
[342] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Arasında İlim ve Sanat Münasebetleri Anlaşması", 24 Eylül 1971, 1-2.
[343] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti arasında Sıhhî- Veteriner Sözleşmesi", 02 Kasım 1967, 1-9.
[344] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti arasında Bitkilerin Korunmasına Mütedair Sözleşme", 08 Ocak 1968, 4-8.

nakliyatı düzenlemek amacıyla anlaşmışlardır.[345] Yıllar içinde gelişen taşımacılık ihtiyaçları ve artan ticaret hacmi doğrultusunda Ankara'da 09 Haziran 1976 tarihinde yeni bir anlaşma imzalanmıştır.[346]

Türkiye ile Romanya arasında vizelerin kaldırılması hakkında anlaşma iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek ve vatandaşlarının seyahatlerini karşılıklı olarak kolaylaştırmak amacıyla Ankara'da 31 Ocak 1968 tarihinde imzalanmıştır.[347]

Türkiye tarafından Romanya'ya ait ithalât/ihracat maddelerinin Türkiye tarafından transit sevkleri için bir taraftan Romanya Delegasyonu, diğer taraftan Türkiye Delegasyonu arasında yapılan görüşmelere ilişkin protokol 10 Eylül 1968 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. 05-09 Eylül 1968 tarihleri arasında Bükreş'te Türk ve Romen Heyetleri arasında görüşmeler yapılmıştır. Bu protokol, iki ülke arasında büyüyen ekonomik ve ticari ilişkilerin bir göstergesi oldu. Türkiye ve Romanya, özellikle 1970'li yıllarda sanayi ve teknoloji alanında ortak projeler geliştirmeye başladı. Türkiye, transit ticaret anlaşmalarıyla Balkan ekonomilerinde etkin bir ticaret koridoru oluşturmayı hedefledi. Romanya ile geliştirilen ticari ağ, Türkiye'nin diğer Balkan ülkeleriyle de ekonomik ilişkilerini güçlendirmesine yardımcı oldu.[348]

Konsolosluk sözleşmesi Ankara'da 25 Kasım 1968 tarihinde imzalanmıştır.[349] Türkiye ile Romanya arasında 25 Kasım 1968 tarihinde Ankara'da imzalanan Konsolosluk Sözleşmesi, iki ülkenin konsolosluk ilişkilerini düzenlemeyi, karşılıklı hak ve yükümlülükleri belirlemeyi amaçlamıştır. Bu sözleşme konsolosluk görevlilerinin statüsü, görevleri, ayrıcalıkları ve dokunulmazlıkları gibi konuları kapsamaktadır. Ancak zamanla gelişen uluslararası ilişkiler ve değişen ihtiyaçlar doğrultusunda bu sözleşmenin güncellenmesi gereği doğmuştur. Bu çerçevede 1999 yılında Türkiye Büyük Millet

[345] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Nakliyatına Mütedair Anlaşma", 18 Aralık 1968, 6-10.
[346] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Nakliyatına Mütedair Anlaşma", 30 Nisan 1977, 2-10.
[347] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti arasında Vizelerin Kaldırılması hakkında Anlaşma", 06 Mayıs 1968, 1-2.
[348] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti tarafından Romanya Sosyalist Cumhuriyetine ait ithalât/ihracat maddelerinin Türkiye tarafından transit şevkleri için bir taraftan Romanya Delegasyonu, diğer taraftan Türkiye Delegasyonu arasında yapılan görüşmelere mütedair Protokol", 21 Mayıs 1969, 1-3.
[349] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti arasında Konsolosluk Sözleşmesi", 25 Temmuz 1973, 1-14.

Meclisi'ne sunulan bir kanun tasarısıyla 1968 tarihli Konsolosluk Sözleşmesi'nin yerine geçecek yeni bir anlaşmanın onaylanması uygun bulunmuştur

Hukuki ve cezai işlerde adlı yardım sözleşmesi 25 Kasım 1968 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[350] Taraflar, vatandaşlarının diğer akit tarafın adli makamları önündeki hukuki işlemlerinde yasal korunmasını sağlayacaktır. Tarafların adli makamları hukuki konularda karşılıklı işbirliği yapacak ve vatandaşların adli makamlara serbestçe müracaat hakkını tanıyacaktır. Merkezi makamlar birbirleriyle talepte bulunan akit tarafın dilinde veya İngilizce iletişim kuracaklardır. Adli yardım talebi, talepte bulunulan akit aarafın egemenliğine, güvenliğine ve kamu düzenine zarar verebilecek nitelikte görüldüğünde reddedilebilecektir.

Ticari mübadelelerin geliştirilmesine dair uzun vadeli anlaşma Bükreş'te 27 Ekim 1970 tarihinde imzalanmıştır.[351] İki ülke her yıl aralarındaki yıllık mübadelelere konu teşkil edecek mal listelerini tespit etmek üzere bir "Müşterek Komite" tesis edeceklerdir. Bu Komite aynı zamanda iki memleket arasındaki ekonomik işbirliğini kolaylaştırmak maksadıyla kurulan Ekonomik Karma Komisyonunun kendisine intikal ettireceği konulan incelemek ve bu konularda anılan Komisyona tavsiyelerde bulunmakla görevlendirilecektir. Müşterek Komite her yıl karşılıklı olarak mutabık kalınacak tarihlerde münavebe ile Ankara veya Bükreş'te toplanacaktır. Bu anlaşmaya ve yürürlükte olan ödeme anlaşmasına ek protokol Ankara'da 25 Şubat 1971 tarihinde,[352] Bükreş'te 06 Mart 1972 tarihinde[353] imzalanmıştır.

Romanya'nın gümrük tarifeleri ve ticaret genel anlaşmasına katılmasına dair protokol: Türkiye, GATT'ın kurucu üyelerinden biri olarak uluslararası serbest ticaret kurallarının şekillendirilmesinde söz sahibi ülkelerden biriydi. Türkiye, Yugoslavya ve Romanya'nın GATT'a katılımını destekleyerek bu ülkelerle serbest ticareti artırmayı ve kendi ihracat pazarlarını genişletmeyi amaçladı. Türkiye, GATT içinde Batı ile Doğu

[350] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Arasında Hukuki ve Cezai İşlerde Adli Yardım Sözleşmesi", 17 Mayıs 1972, 1-7.
[351] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticarî Mübadelelerin Geliştirilmesine Matuf Uzun Vadeli Anlaşma", 12 Aralık 1970, 1-4.
[352] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti arasındaki 27 Ekim 1970 tarihli Ticari Mübadelelerin Geliştirilmesine İlişkin Uzun Vadeli Anlaşmaya ve Mer'i Ödeme Anlaşmasına Ek Protokol", 12 Nisan 1971, 1-12.
[353] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti arasındaki 27 Ekim 1970 tarihli Ticarî Mübadelelerin Geliştirilmesine İlişkin Uzun Vadeli Anlaşma'ya ve Mer'i Ödeme Anlaşmasına Ek Protokol, 30 Mayıs 1972, 1-11.

Avrupa ülkeleri arasında bir köprü rolü oynayarak Yugoslavya ve Romanya'nın uyum sürecine destek verdi. Türkiye bu ülkelerin Batı ile uyum sürecinde ekonomik anlamda avantaj sağlamak ve ihracatını artırmak istiyordu.[354]

Uzun vadeli ekonomik, sınaî ve teknik işbirliği anlaşması Bükreş'te, 29 Ağustos 1975 tarihinde imzalanmıştır. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin olumlu gelişmesini göz önüne alarak, ekonomik ilişkilerin sürekli, dengeli ve karşılıklı faydalar sağlayacak temeller üzerinden gelişmesine ve çeşitlendirilmesine yeni bir katkıda bulunmayı arzulayarak, sınaî ve teknik işbirliğini sıkılaştırmak suretiyle iki ülkenin ekonomik imkânlarını en etkili şekilde değerlendirmeyi dileyerek, sınaî ve teknik işbirliğinin geliştirilmesinin ekonomik işbirliğinin gelişmesindeki özel önemini nazarı dikkate alarak, 27 Ekim 1970 tarihinde imzalanmış bulunan ticarî mübadelelerin arttırılmasına ilişkin uzun vadeli Anlaşmanın derpiş ettiği hususları göz önüne alarak, iki ülkenin gümrük tarifeleri ve ticaret genel anlaşmasına ve diğer uluslararası ekonomik kuruluşlara mensubiyetini dikkate alarak, uzun vadeli bir anlaşmanın, sürekli ve karşılıklı faydalar sağlayacak bir sınaî ve teknik işbirliğinin temelini teşkil edebileceğine inanarak mutabık kalmışlardır.[355]

Türkiye-Romanya ekonomik karma komisyonunun üçüncü toplantısına ait protokol Bükreş'te 30 Nisan 1976 tarihinde imzalanmıştır. Komisyon Ağustos 1975 ayında Bükreş'te, Romanya Cumhurbaşkanı Nicolae Ceauşescu ile Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel arasında yapılan görüşmeler sonucu ortaya çıkan görüşlere uygun olarak ikili ekonomik ilişkilerin gelişmesi ve çeşitlendirilmesi için sarf ederek gayretlerin arttırılmasının önemine işaret etmiştir. Komisyon çalışma gündemi; ekonomik karma komisyonun ikinci dönem toplantısında alınan kararların uygulanmasının incelenmesi, bugünkü durumun incelenmesi ve ekonomik işbirliğini geliştirmek için alınacak tedbirler ve ikili ticarî ilişkilerin gelişmesinin incelenmesi ve bunların dengeli artışını ve çeşitlenmesini sağlamak için alınacak tedbirler olmuştur.[356]

[354] Resmi Gazete, "Romanya'nın Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasına katılmasına dair Protokol, 26 Şubat 1972, 1-5.
[355] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uzun Vadeli Ekonomik, Sınaî ve Teknik İşbirliği Anlaşması", 25 Temmuz 1976, 1-4.
[356] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya Ekonomik Karma Komisyonunun Üçüncü Toplantısına ait Protokol, 24 Ocak 1977, 1-6.

Uzun vadeli ekonomik, sınaî ve teknik işbirliği anlaşması çerçevesinde enerji, maden ve petrol alanlarında uygulama anlaşması Ankara'da 24 Haziran 1976 tarihinde imzalanmıştır. İki ülke arasındaki ekonomik işbirliğini geliştirmeyi ve özellikle enerji, maden kaynakları ve petrol sektörlerinde ortak projeleri teşvik etmeyi amaçlamıştır.[357]

Posta ve telekomünikasyon alanında işbirliği ve ortak çalışma ile ilgili anlaşma, iki ülke arasında mektup, paket ve diğer posta gönderilerinin güvenli ve hızlı bir şekilde iletilmesini sağlamak ile telefon, telgraf ve diğer telekomünikasyon hizmetlerinde iş birliğini geliştirmek ve her iki ülkenin posta ve telekomünikasyon alanındaki uzmanlarının bilgi ve deneyim paylaşımını teşvik etmek amacıyla Ankara'da 24 Haziran 1976 tarihinde imzalanmıştır.[358]

Türkiye-Romanya arasında mevcut uzun vadeli ekonomik, sınai ve teknik işbirliği anlaşması çerçevesinde sağlık ve medikal bilimler alanlarında teknik işbirliği protokolü 02 Şubat 1977 tarihinde imzalanmıştır. [359]

Türkiye ve Romanya başbakanlarının ekonomik, teknik ve kültürel işbirliği konularında görüş birliği ve protokolü 27 Nisan 1978 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. İki ülke arasında kararlaştırılmış bulunan Orta Anadolu Petrol Rafinerisi ve Yumurtalık-Kırıkkale petrol boru hattı yapımı, Romanya tarafından petrol sondaj kuleleri sağlanması, Mazıdağı yöresinde Fosfat tesisi kurulması, Ankara için bir merkezi ısıtma sistemi gerçekleştirmek ve petrol ve maden arama gibi çeşitli ekonomik ve teknik işbirliği projelerinin uygulanmasını hızlandırmaya yönelik bütün önlemler alınacaktır.[360]

Uzun vadeli ekonomik, sınaî ve teknik işbirliği anlaşması çerçevesinde Türkiye Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Romanya Sağlık Bakanlığı arasında sağlık ve tıbbî

[357] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uzun Vadeli Ekonomik, Sınaî ve Teknik İşbirliği Anlaşması Çerçevesinde Enerji, Maden ve Petrol Alanlarında Uygulama Anlaşması", 13 Aralık 1976, 2-6.
[358] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti arasında, Posta ve Telekomünikasyon Alanında İşbirliği ve Ortak Çalışma ile ilgili Anlaşma", 29 Nisan 1977, 2-9.
[359] Resmi Gazete. "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyet Hükümeti arasında uzun vadeli Ekonomik, Sınaî ve Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı arasında sağlık ve medikal bilimler alanlarında 1977-1978 yıllarını kapsayan teknik işbirliği Protokolü", 10 Ocak 1978, 33-36.
[360] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Romanya Sosyalist Cumhuriyet Başbakanlarının Ekonomik, Teknik ve Kültürel İşbirliği Konularında Görüş Birliği ve Protokolü", 09 Eylül 1978, 5-12.

bilimler alanlarında 1979-1980 yıllarını kapsayan teknik işbirliği protokolü 06 Eylül 1979 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[361]

Türkiye-Romanya karma ekonomik komisyonu VI. dönem toplantısına ilişkin protokol 28 Aralık 1979'da Bükreş'te imzalanmıştır. Toplantı 24-28 Aralık 1979 tarihleri arasında Bükreş'te yapılmıştır. 1976 yılında Türkiye'de yapılan yüksek düzeydeki ziyaretler sırasında kararlaştırılan hususlar ile V. Dönem Karma Ekonomik Komisyonu Protokolünde yer alan hükümlerin gerçekleşme durumlarının tetkiki ve sanayi, enerji, ulaştırma, ormancılık, tarım ve turizm alanlarında karşılıklı menfaate dayalı işbirliğinin sonuçlandırılmasını çabuklaştırmayı sağlayacak yeni tedbirlerin saptanması, ikili ticari ilişkilerdeki gelişmelerin gözden geçirilmesi ve ikili ticaretin daha da arttırılması, çeşitlendirilmesi için gerekli tedbirler üzerinde anlaşmaya varılması görüşülmüştür.[362]

Türkiye-Romanya karma ekonomik komisyonu VII. dönem toplantısı 11-15 Ocak 1981 tarihleri arasında Ankara'da yapılarak protokolü 15 Ocak 1981 tarihinde imzalanmıştır. Taraflar yüksek düzeydeki görüşmeler sırasında kabul edilen prensiplerin ışığı altında ve gelecek 2-3 yıl içinde karşılıklı ticaret hacminin 500 milyon dolara ulaşmasını, bunun yanında özellikle petrol, madencilik, enerji ve makina imalatı alanlarında ekonomik işbirliğinin geliştirilmesini hedef alarak anlaşmışlardır.[363]

Deniz ulaştırmasına ilişkin anlaşma 06 Mart 1981 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. İki ülke arasında var olan dostluk ilişkilerini geliştirmek, ekonomik ilişkilerini sıklaştırmak ve deniz anlaşması alanında işbirliğini yoğunlaştırmak konusunda mutabık kalmışlardır.[364] Tuna Nehri'nin özel hukuki statüsünü tanımakta ve bu statüye saygı göstereceklerini beyan etmektedirler. Tuna Nehri'nde yapılacak deniz taşımacılığı faaliyetlerinin sadece ikili anlaşma hükümlerine değil aynı zamanda Tuna Nehri'ni ilgilendiren uluslararası hukuk kuralları ve çok taraflı sözleşmelere uygun şekilde yapılacağını belirtmektedirler.

---

[361] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uzun Vadeli Ekonomik, Sınaî ve Teknik İşbirliği Anlaşması Çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti Sağlık ve Sosyal "Yardım Bakanlığı ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında Sağlık ve Tıbbî Bilimler Alanlarında 1979 - 1980 Yıllarını Kapsayan Teknik işbirliği Protokolü" 25 Nisan 980, 2-3.

[362] Resmi Gazete, "Türkiye- Romanya Karma Ekonomik Komisyonu VI. Dönem Toplantısına İlişkin Protokol", 22 Mart 1980, 2-12.

[363] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya Karma Ekonomik Komisyonu VII. Dönem Toplantısı Protokolü", 20 Mart 1981, 2-18.

[364] Resmi Gazete, "Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Deniz Ulaştırmasına İlişkin Anlaşma", 05 Mayıs 1981, 21-23.

Türk ve Romen limanları arasında doğrudan bağlantıların kurulmasına ilişkin anlaşma 08 Nisan 1982 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. İki ülke uluslararası ulaşım için Romanya'nın Köstence-Güney Acıca limanı ile Türkiye'nin Samsun limanı arasında Feribot ve Romanya'nın Köstence limanı ile Türkiye'nin Trabzon limanı arasında bir RO-RO hattı tesis edeceklerdir.[365]

Türkiye Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Romanya Sağlık Bakanlığı arasında sağlık ve tıp bilimleri alanlarında teknik işbirliğiyle ilgili protokol 08 Nisan 1982 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. Her iki Tarafça saptanacak olan konularda karşılıklı uzman değişimini teşvik edeceklerdir. Tarafların her uygulama için ayrı ayrı mutabakatı ile tecrübe, dokümantasyon veya uzmanlaşma ve olgunlaşma stajları amacıyla uzmanlar göndermeyi teşvik edeceklerdir. Tıp Bilimleri Kurumları arasındaki işbirliğini geliştireceklerdir. Her yılın 31 Aralık gününe kadar gelecek yılın tıbbi bilimsel olaylarının takvimini karşılıklı olarak göndereceklerdir. Taraflar karşılıklı ilgi alanlarında bilimsel tıp araştırma kurumlan arasındaki işbirliğini teşvik edeceklerdir. Kamu sağlığı alanındaki en önemli kurallar hakkında istek üzerine bu kuralların yayınlandığı bültenleri karşılıklı olarak göndermek suretiyle bilgi vereceklerdir.[366]

Türkiye ile Romanya arasında ikraz anlaşması 09 Haziran 1982 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Kapulukaya Hidroelektrik Santrali'nin türbin, jeneratör, transformatör ve elektrik teçhizatı imalat ve montaj projesi'nin dış finansman ihtiyacını temin etmek amacıyla imzalanmıştır.[367]

Türkiye-Romanya başbakanları arasındaki görüşmelerin protokolü Bükreş'te 04 Temmuz 1983 tarihinde imzalanmıştır. Başbakan Bülend Ulusunun 01-04 Temmuz 1983 tarihleri arasında Romanya'ya yapmış oldukları resmi ziyaret esnasında imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı ve Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Başbakanı; halklarının dostluğunu kuvvetlendirmenin ve 29 Ağustos 1975 tarihinde Bükreş'te imzalanan uzun vadeli ekonomik, sınai ve teknik işbirliği anlaşması hükümleri

[365] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Karadeniz'de Türk ve Romen limanları Arasında Doğrudan Bağlantıların Kurulmasına İlişkin Anlaşma", 18 Ekim 1982, 2-4.
[366] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanlarında Teknik İşbirliği ile İlgili Protokol", 02 Haziran 1983, 2-3.
[367] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İkraz Anlaşması", 13 Eylül 1982, 2-4.

çerçevesinde ve Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in 1982 Nisan aynıda Romanya'ya yaptığı ve Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Başkanı Nicolae Ceauşescunun Mayıs 1983'de Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaretler vesilesiyle mutabık kalınan belgelere dayanarak iki ülke arasında işbirliğini geliştirmenin önemini vurgulamışlardır.[368]

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Turgut Özal ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Başbakanı Constantin Dascalescu arasındaki görüşmeler 04-06 Temmuz 1984 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır. Görüşmelere ait protokol Ankara'da 05 Temmuz 1984 tarihinde imzalanmıştır. 29 Ağustos 1975 tarihinde Bükreş'te imzalanan uzun vadeli ekonomik, sınai ve teknik işbirliği anlaşması hükümlerine ve 1982 ve 1983 yıllarında Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in Romanya'ya yaptığı ve Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Başkanı Nicolae Ceauşescu'nun Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaretler vesilesiyle varılan anlaşmaya dayanarak iki ülke arasında mevcut işbirliğini geliştirmenin önemini vurgulamışlardır.[369]

Türkiye ile Romanya arasında ikili ticari ilişkiler ve ekonomik işbirliği konularındaki protokol 28 Ağustos 1984 tarihinde imzalanmıştır. Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti'nin daveti üzerine Devlet Bakanı A. Kurtcebe Alptemoçin başkanlığında ve refakatinde dış ticaret şirketlerinin temsilcilerinin de bulunduğu resmi bir Türk Heyeti 25-28 Ağustos 1984 tarihleri arasında Romanya'ya resmi bir ziyarette bulunmuştur. Türk heyeti ziyaret esnasında Başbakan Yardımcısı Ioan Avram başkanlığındaki bir resmi Romanya heyeti ile ikili ticarî ilişkiler ve ekonomik işbirliği konularında görüşmeler yapmıştır. Taraflar tam bir dostluk havası içinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Nikolai Çavuşesku tarafından 1982 ve 1983'teki buluşmalarda varılmış bulunan mutabakatlar ile iki ülke başbakanları arasında Temmuz 1984'de imzalanan protokolün gerçekleştirilme durumunu gözden geçirmişlerdir. Taraflar iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesi, ticari mübadelelerin ve ekonomik işbirliğinin genişletilmesi maksadı ile kararların uygulanması için oluşacak özel tedbirleri müzakere etmişlerdir.[370]

---

[368] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı ve Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Başbakanı Arasında Yapılan Görüşme Protokolü" 05 Ekim 1983, 3-7.
[369] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı ve Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Başbakanı Arasında Yapılan Görüşme Protokolü", 25 Eylül 1984, 2-4.
[370] Resmi Gazete, Protokol", 15 Kasım 1984, 21-24

Türkiye ile Romanya arasında Köstence-İstanbul ve Trabzon arasında karşılıklı olarak Ro-Ro gemilerinde yolcu ve motorlu araçların taşınmasına dair anlaşma Bükreş'te 24 Ocak 1986 tarihinde imzalanmıştır.[371]

Türk-Romen karma turizm komisyonu dönem toplantısına dair protokol 22 Şubat 1986 Bükreş'te imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti arasında 1966 yılı temmuz ayında imzalanan turizm alanında işbirliği anlaşması hükümleri uyarınca 16-22 Şubat 1986 tarihleri arasında Bükreş'te, Turizm İşbirliği Karma Komisyonu 10'uncu dönem toplantısı yapılmıştır. Toplantılarda Romen Heyetine Turizm Bakan Yardımcısı Costache Zmeu, Türk Heyetine ise Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Güman Kızılcan Başkanlık etmişlerdir. Türkiye ve Romanya turizm gelişmeleri hakkında bilgi değişimi, İki ülke arasında turizm alanındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesi için atılacak adımlar kararlaştırılmıştır.[372]

Türkiye-Romanya Enerji ve Tabiî Kaynaklar Karma Çalışma Komitesinin 10. dönem toplantısı protokolü 24 Haziran 1986 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. Ekonomik, endüstriyel ve teknolojik işbirliğini öngören uzun vadeli uygulama anlaşmasında zikredilen petrol enerji ve madencilik alanında yapılan işbirliği uygulanmasını incelemek ve 9. komite toplantısıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti arasında 22 Mayıs 1983 yılında Ankara'da imzalanan uzun vadeli ekonomik işbirliği ve ticaret programı hükümleri çerçevesinde ele alınan enerji ve tabii kaynaklar alanındaki gelişmeleri gözden geçirmek gayesiyle 10. dönem toplantısını 23-24 Haziran 1986 tarihlerinde Bükreş'te yapmıştır.[373]

Türkiye ile Romanya arasında gelire ve servet üzerinden alınan vergilerde çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması, gelir ve servet üzerinden alınan vergilerde çifte vergilendirmeyi önleme, iki devlet arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirme ve kuvvetlendirme isteğiyle Bükreş'te 01 Temmuz 1986 tarihinde imzalanmıştır.[374]

---

[371] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Köstence-İstanbul ve Trabzon Arasında Karşılıklı Olarak Ro-Ro Gemilerinde Yolcu ve Motorlu Araçların Taşınmasına Dair Anlaşma", 01 Mayıs 1986, 2.
[372] Resmi Gazete, "Türk-Romen Karma Turizm Komisyonu Dönem Toplantısına Dair Protokol", 09 Mayıs 1986, 2-4.
[373] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya Enerji ve Tabii Kaynaklar Karma Çalışma Komitesinin X. Dönem Toplantısı Protokolü", 08 Eylül 1986, 2-5.
[374] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Arasında Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması", 21 Ağustos 1988, 2-14.

Türkiye ile Romanya arasında uzun vadeli ticari, ekonomik ve teknik işbirliği anlaşması 20 Ekim 1987 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Taraflar, İki ülke arasında tesis edilmiş olan anlayışa dayalı dostane ilişkileri, işbirliğini ve karşılıklı saygıyı daha da geliştirmek ve güçlendirmek isteği ile haklar ve karşılıklı çıkarlarda eşitliğe dayanarak, ülkeler arasındaki ticari mübadeleler ve ekonomik ve teknik işbirliğinin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi hususundaki kararlılıklarını tekrar teyit ederek, ticari mübadele hacminin ve ekonomik ve teknik işbirliğinin geliştirilmesi için ekonomik potansiyellerinin, maddi ve beşeri kaynaklarının geniş olanaklar sağlayacağına kani olarak ve bu alanda gerekli tedbirlerin alınması isteği ile ekonomik ve ticari ilişkilerin istikrarlı ye dengeli gelişimi için uzun vadeli anlayışların önemini ve gerekliliğini değerlendirerek anlaşmışlardır.[375]

Türkiye ile Romanya arasında kara ulaştırması karma komisyonu toplantısına ait protokol 21 Aralık 1989 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[376] Her iki taraf, ülkeleri arasında ve ülkeleri üzerinden yapılan eşya ve yolcu taşımacılığı konusunda istatistiki bilgi teatisinde bulunmuş ve karayolu taşımalarının yürürlükteki anlaşmaya göre yapıldığını belirtmiştir. Türk Heyeti, Romanya'dan Türkiye'ye ve Türkiye'den Romanya'ya yapılan transit taşımalarda karayolu vergilerinden muaf geçiş belgeleri talep etmiştir. Bu talep doğrultusunda her iki taraf için geçici kotalar belirlenmiştir. Türk Heyeti iki ülke arasında düzenli bir otobüs hattının açılmasını talep etmiştir. Her iki taraf bir sonraki Karma Komisyon Toplantısının Mayıs 1990'da Romanya'da yapılması konusunda mutabık kalmıştır.

Türk-Romen karma ekonomik komisyonu 15. dönem protokolü 22 Aralık 1989 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. İki Hükümet arasında 14 Haziran 1970 tarihinde Bükreş'te sağlanan anlayışa uygun olarak Türk-Romen karma ekonomik komisyonu 15. dönem toplantısı 18-22 Aralık 1989 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır. Karşılıklı anlayış ve dostluk havası içinde yürütülen karma ekonomik komisyon toplantılarında taraflar, 20 Ekim 1987 tarihinde Ankara'da imzalanan uzun vadeli ticari, ekonomik ve

[375] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uzun Vadeli Ticari, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması", 15 Ocak 1988, 2-4.
[376] Resmi Gazete, "Protokol", 03 Mayıs 1990, 3-6.

teknik işbirliği anlaşması çerçevesinde mevcut ticari ve ekonomik ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi hususundaki kararlılıklarını belirtmişlerdir.[377]

4.6. Türkiye ile Yugoslavya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan 31 Aralık 1959 tarihli ticaret ve ödeme anlaşmalarının yürürlük sürelerinin bir yıl uzatılmasına Bakanlar Kurulunca 21 Ağustos 1963 tarihinde kararlaştırılmıştır.[378] 31 Aralık 1959 tarihli ticaret anlaşmasının 6'ncı maddesinde oluşturulan karma komisyon toplantıları müteakibinde ek protokoller 25 Mayıs 1964 tarihinde Ankara'da,[379] Belgrad'da 19 Şubat 1965 tarihinde, müteakibinde yine ek protokoller Ankara'da 03 Mart 1966 tarihinde[380] ve 01 Mart 1967 tarihinde Belgrad'da[381] imzalanmıştır. 31 Aralık 1959 tarihli Türkiye-Yugoslavya ticaret ve ödeme anlaşmalarının fesihleri ihbar edilmeyerek yürürlük sürelerinin uzatılmasına Bakanlar Kurulunca 25 Eylül 1967 tarihinde kararlaştırılmıştır.[382] 1959 tarihli ticaret anlaşmasına birer ek protokol daha Ankara'da 01 Mart 1968 tarihinde[383] ve 26 Mart 1969 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[384]

Türkiye ile Yugoslavya arasında turizm alanında işbirliğine dair anlaşma 26 Ocak 1965 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. İki ülke arasında turistik mübadeleleri pekiştirmek ve üçüncü memleketler turistlerinin ziyaretlerini teşvik etmek için gerekli tedbirleri almak düşüncesindedirler. Bu amaçla iki Hükümet seyahat formalitelerinin yumuşatılmasına, ulaştırma alanında işbirliğine, turistik tesisler kurulmasına, propagandaya ve turizm alanında edinilen tecrübeler konusunda bilgi alınıp verilmesine

[377] Resmi Gazete, "Türk-Romen Karma Ekonomik Komisyonu XV. Dönem Protokolü", 24 Nisan 1990, 2-5.
[378] Resmi Gazete."6/2144 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı", 18 Eylül 1963, 5.
[379] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Ile Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Münakit 31 Aralık 1959 Tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 09 Temmuz 1964, 1-12.
[380] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalan 31 Aralık 1959 Tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 13 Mayıs 1966, 1-14.
[381] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Münakit 31 Aralik 1959 Tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 09 Haziran 1967, 1-15.
[382] Resmi Gazete, "Türkiye-Yugoslavya Ticaret ve Ödeme Anlaşmalarının Fesihleri İhbar Edilmeyerek Yürürlük Sürelerinin Uzatılması Hakkında Kararname", 21 Ekim 1967, 1.
[383] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Münakit 31 Aralık 1959 Tarihli Ticaret Anlaşması Ek Protokol", 14 Haziran 1968, 1-17.
[384] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Mün'akit 31 Aralık 1959 Tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol", 30 Temmuz 1969, 7-22.

özel bir önem vereceklerdir. Öngörülen hedeflere ulaşmada yardımcı olacak nitelikteki tedbirleri incelemek ve uygulatmakla görevli bir karma komisyon kurulmuştur.[385]

Türkiye ile Yugoslavya arasında vizelerin kaldırılması hakkında anlaşma Ankara'da 03 Temmuz 1967 tarihinde imzalanmıştır. Türk ve Yugoslav vatandaşları, hangi memleketten gelirse gelsinler, vatandaşı oldukları memleketin muteber pasaportunu hâmil olmaları şartıyla önceden vize almadan, Yugoslavya ve Türkiye'ye seyahat etmekte serbest olacaklardır. Bununla beraber her girişte azamî ikamet müddeti 60 günü geçmeyecektir. Yugoslavya'ya ve Türkiye'ye bir meslek, bir sanat icrası veya kâr getirecek herhangi bir iş yapmak için gitmek isteyen Türk ve Yugoslav vatandaşları ikamet müddetleri kale alınmaksızın önceden vize almak mecburiyetinde olacaklardır.[386]

Türkiye ile Yugoslavya arasında uluslararası karayolu nakliyatına mütedair anlaşma Belgrad'da 10 Ocak 1968 tarihinde imzalanmıştır.[387] Türkiye ile Yugoslavya, ülkelerinde kayıtlı karayolu taşıtları ile iki memleket arasındaki yolcu ve eşya nakliyatını ve ülkeleri üzerinden yapılacak transit nakliyatı düzenlemek amacı ile imzalanmıştır. Bu anlaşmanın değiştirilmesine dair anlaşma Ankara'da 05 Mart 1976 tarihinde imzalanmıştır.[388]

Türkiye ile Yugoslavya arasında konsolosluk sözleşmesi 30 Mart 1968 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Aralarındaki konsolosluk ilişkilerini düzenlemek ve geliştirmek amacıyla yapılmıştır.[389]

Türkiye ile Yugoslavya arasında ticaret anlaşması Belgrad'da 14 Nisan 1971 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti arasındaki ticari mübadeleler her iki memleketin de üyesi bulunduğu GATT anlaşması hükümlerine uygun olarak geliştirilecektir.[390]

---

[385] Resmî Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti, Hükümetin Arasında Turizm Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma", 05 Mayıs 1965, 1-2.
[386] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Vizelerin Kaldırılması Hakkında Anlaşma", 05 Ekim 1967, 1-2.
[387] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti arasında Uluslararası Karayolu Nakliyatına Mütedair Anlaşma", 03 Eylül 1968, 1-6.
[388] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Hükümeti Arasında, 10 Ocak 1968'de Belgrad'da İmzalanan, Uluslararası Karayolu Nakliyatına Mütedair Anlaşmanın Değiştirilmesine İlişkili Anlaşma", 22 Nisan 1978, 11.
[389] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti arasında Konsolosluk Sözleşmesi", 14 Ağustos 1971, 1-10.
[390] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret Anlaşması", 18 Haziran 1971, 1-3.

Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan cezai konularda adli yardımlaşma sözleşmesi Ankara'da 08 Ekim 1973 tarihinde imzalanmıştır. Avrupa'da çalışan işçilerimizin sayısında önemli bir artış olmuştur. Vatandaşlarımızın memlekete geliş ve gidişlerinde, çoğunlukla karayolunu seçmeleri, Türkiye bakımından Yugoslavya'ya doğal bir transit ülkesi niteliği kazandırmış ve bu yoğun trafiğin bir sonucu olarak özellikle işçi vatandaşlarımızın Yugoslavya üzerinden transit geçişleri esnasında işledikleri suçların sayısında önemli artış kaydedilmiştir. Bu nedenle Yugoslavya'da vatandaşlarımızın çıkarlarının gereği gibi korunabilmesinde ve taraf oldukları cezaî nitelikteki sorunların çözümlenmesinde çabukluk ve etkinlik sağlayacak böyle bir sözleşmenin imzalanmasına gerek duyulmuştur.[391]

Türkiye ve Yugoslavya arasında suçluların geri verilmesi sözleşmesi Ankara'da 17 Kasım 1973 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye ile Yugoslavya, egemenlik ve ulusal bağımsızlık, hak eşitliği ve iç işlerine karışmama ilkelerine dayanarak, suçluların geri verilmesi ile ilgili sorunları ortaklaşa düzenlemek arzusu ile anlaşmışlardır. İki ülkenin ceza adaleti alanındaki iş birliğini güçlendirmek, suçla mücadelede dayanışma sağlamak ve cezai süreçlerde etkili sonuçlar elde etmek amacıyla imzalanmıştır.[392]

Türk-Yugoslav ekonomik işbirliği komisyonu ikinci toplantısı ve Türkiye ile Yugoslavya arasında uzun vadeli ekonomik, teknik, sınai ve bilimsel işbirliği anlaşması 12 Mayıs 1976 tarihinde Belgrad'da yapılmıştır.[393]

Türkiye ve Yugoslavya arasında gemiler, gemi teçhizatı, maden cevherleri ve kord bezi ithal-ihracı ile ilgili sözleşmelerin ve bir bankacılık düzenleme sının imzalanmasına dair anlaşma Ankara'da 29 Mayıs 1984 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ekonomik işbirliğini teşvik etmek ve geliştirmek amacıyla iki hükümetin temsilcileri, 28-29 Mayıs 1984 tarihleri arasında Ankara'da, Türk kuruluşları ile Yugoslav birleşik emek örgütleri arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye gemiler ihracı ve

[391] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti arasında Cezaî Konularda Adlî Yardımlaşma Sözleşmesi", 27 Ekim 1974, 1-4.
[392] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti be Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Arasında Suçluların Geri Verilmesi Sözleşmesi", 01 Kasım 1974, 1-6.
[393] Resmi Gazete, Türk-Yugoslav Ekonomik İşbirliği Komisyonu İkinci Toplantısı ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Sosyalist Federasyon Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uzun Vadeli Ekonomik, Teknik, Sınai ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması", 22 Kasım 1976, 1-7

Türkiye'den Yugoslavya'ya maden cevherleri ve kord bezi ihracı ile ilgili sözleşmelerin imzalanması ile ilgili olarak görüşmelerde bulunmuşlardır.[394]

Türkiye-Yugoslavya turizm karma komisyonu protokolü 13 Şubat 1986 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır. Türkiye ile Yugoslav arasındaki 26 Ocak 1965 tarihli anlaşma gereğince, Türk-Yugoslav turizm alanında işbirliği karma komisyonu'nun beşinci toplantısı 10-13 Şubat 1986 tarihlerinde Belgrad'da yapılmıştır.[395] Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ekonomik işbirliği ile ilgili antlaşma 17 Ekim 1986 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır. Türk-Yugoslavya ekonomik işbirliği karma komisyonu 6. dönem toplantısı 15-17 Ekim 1986 tarihleri arasında Belgrad'da,[396] yedinci dönem toplantısı protokolü 01 Haziran 1988 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Türk-Yugoslav ekonomik işbirliği karma komisyonu yedinci dönem toplantısı 30 Mayıs-01 Haziran 1988 tarihlerinde Ankara'da yapılmıştır.[397]

4.7. Türkiye'nin Çok Taraflı İmzaladığı Uluslararası Belgeler

4.7.1. Posta Vagonları Trafiği Tesisi Antlaşması

Almanya, Avusturya, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya posta idareleri arasında, München-İstanbul-München bağlantısı üzerinde direk posta vagonları trafiği tesisine ilişkin antlaşma 01 Nisan 1965 günü Yugoslavya-Ljubjana'da yapılmıştır. Aktarmayı ortadan kaldırmak suretiyle milletlerarası posta nakliyatını süratlendirmek arzusu ile München-İstanbul-München bağlantısı üzerinde direk posta vagonları trafiği tesis edilmiştir. 12 Mayıs 1967 tarihinde bu antlaşmaya ek antlaşma München'de imzalanmıştır.[398]

---

[394] Resmi Gazete, "Türkiye ve Yugoslavya Arasında Gemiler, Gemi Teçhizatı, Maden Cevherleri ve Koni Bezi İthal-ihracı ile İlgili Sözleşmelerin ve Bir Bankacılık Düzenlemesinin İmzalanmasına Dair Anlaşma", 31 Ağustos 1984, 2-3.

[395] Resmi Gazete, "Türkiye-Yugoslavya Turizm Karma Komisyonu Protokolü", 24 Nisan 1986, 1-8.

[396] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Ekonomik İşbirliği Karma Komisyonunun Altıncı Dönem Toplantısı Protokolü", 30 Aralık 1986, 2-13.

[397] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Ekonomik İşbirliği Karma Komisyonunun Yedinci Dönem Toplantısı Protokolü", 25 Ağustos 1988, 2-24.

[398] Resmi Gazete, "München-Istanbul-München bağlantısı üzerinde direk posta vagonları trafiği tesisine müteallik 1 Nisan 1965 tarihli Ljubjana Anlaşmasına Ek Anlaşma", 08 Şubat 1968, 4-6.

Bakanlar Kurulunca, 05 Nisan 1954 Tarihli Türkiye-Romanya ve 23 Şubat 1955 tarihli Türkiye-Bulgaristan ticaret ve ödeme anlaşmaları yürürlük sürelerini 15 Ocak 1969 tarihinde birer yıl uzatılması kararlaştırılmıştır.[399]

4.7.2. Balkan Bölgesinde Turizm İş birliği Antlaşması

Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya arasında Balkan Bölgesinde turizm alanında karşılıklı işbirliği anlaşması Bükreş'te 13 Mayıs 1971 tarihinde imzalanmıştır. Balkan ülkelerinde turizmi geliştirmek ve yaymak için gerekli her türlü tedbiri almak, aralarındaki turist trafiğini artırmak, üçüncü ülkelerden turist çekmek ve turizmin ilerlemesi amacında çalışan uluslararası teşekküllerle işbirliği yapmak hususlarında fıkır birliğine varmışlardır. Bu düşünce ile taraflar, seyahat formalitelerinin memleketlerinde yürürlükte bulunan kanunlar çerçevesinde daha da esnekleştirilmesine, ulaştırma sahasındaki işbirliğine, müşterek reklâm ve propagandaya ve turizm alanında elde edilen tecrübe ve enformasyon teatisine bilhassa önem vereceklerdir.[400]

4.7.3. Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları Konferansı Protokolleri

Balkan ülkeleri resmi turizm kuruluşları IX'uncu konferansı protokolü 01 Ekim 1976 günü Bükreş'te imzalanmıştır. 1975 Eylül ayında Belgrad'da yapılan sekizinci konferansta kararlaştırıldığı üzere ve Romen tarafının nazik davetine uyarak, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Yunanistan Cumhuriyeti, Romanya Sosyalist Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti ve Yugoslavya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti heyetleri, Bükreş'te 29 Eylül -01 Ekim 1976 tarihleri arasında yapılan Balkan Ülkeleri Resmî Turizm Kuruluşları Dokuzuncu Konferansı'na katılmışlardır.[401]

XI. konferans protokolü 08 Aralık 1978 günü Sofya'da imzalanmıştır. 13 Mayıs 1971 tarihli Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya Federal arasında turizm alanında karşılıklı işbirliğine ilişkin anlaşmanın 2. maddesine uygun olarak ve

[399] Resmi Gazete, "6/11273 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı", 06 Şubat 1969, 1.
[400] Resmi Gazete, "Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı, Romanya Sosyalist Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti ve Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Hükümetleri arasında Balkan Bölgesinde Turizm Alanında karşılıklı İşbirliği Anlaşması", 22 Ağustos 1971, 1-3.
[401] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları Dokuzuncu Konferansı Protokolü", 14 Ocak 1978, 19-23.

Bulgar tarafının davetine uyularak 05-08 Aralık 1978 tarihleri arasında Sofya'da yapılmıştır.[402]

XII. konferans protokolü İstanbul'da 20 Ekim 1979 tarihinde imzalanmıştır. Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya arasında 13 Mayıs 1971'de imzalanan "Balkan Bölgesinde Turizm Alanında Karşılıklı İşbirliği Anlaşması"nın 2. maddesine uygun olarak ve Türk Tarafının davetine uyularak, 19-23 Ekim 1979 tarihleri arasında İstanbul'da yapılmıştır.[403]

XIII. konferans protokolü, Belgrad'da 05 Kasım 1980 tarihinde imzalanmıştır. Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya arasında 13 Mayıs 1971 tarihinde imzalanan "Balkan Bölgesi Turizm Alanında Karşılıklı İşbirliği Anlaşması"nın 2. maddesi uyarınca ve Yugoslav tarafından daveti üzerine Balkan ülkeleri resmi turizm kuruluşlarının XIII. konferansı 03-06 Kasım 1980 tarihleri arasında Belgrad'da toplanmıştır. 05 Kasım 1980 tarihinde imzalanmıştır.[404]

XIV. konferans protokolü 09 Ekim 1981 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır Romen tarafının daveti ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Yunanistan Cumhuriyeti, Romanya Sosyalist Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti arasında imzalanan "Balkan Bölgesinde Turizm Alanında Karşılıklı işbirliği Anlaşması"nın 2. maddesi uyarınca, Balkan Ülkeleri resmi turizm kuruluşları XIV. konferansı 05 -10 Ekim 1981 tarihleri arasında Bükreş'te toplanmıştır.[405]

Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları XV. Konferans Protokolü 01 Ekim 1982 tarihinde Atina'da imzalanmıştır. Yunan tarafının çağrısı üzerine ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Yunanistan Cumhuriyeti, Romanya Sosyalist Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti ve Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti Hükümetleri arasında yapılan "Balkan Ülkeleri Arasında Turizm Alanında Karşılıklı İşbirliği Anlaşması"nın 2.

[402] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları XI Konferansı Protokolü", 18 Ağustos 1979, 2-7.
[403] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları XII. Konferansı Protokolü", 08 Haziran 1980, 2-4.
[404] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları XIII. Konferansı Protokolü", 12 Şubat 1981, 2-5.
[405] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları XIV. Konferansı Protokolü", 24 Ocak 1982, 2-5.

maddesine göre Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Örgütleri XV. Konferansı 29 Eylül-01 Ekim 1982 tarihleri arasında Atina'da yapılmıştır.[406]

XVI. konferans protokolü 28 Ekim 1983 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır. Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya tarafından imzalanan "Balkan Ülkeleri arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması"nın 2. maddesi uyarınca, Bulgaristan tarafının daveti üzerine balkan ülkeleri resmi turizm kuruluşlarının XVI. konferansı 24-29 Ekim 1983 tarihleri arasında Sofya'da toplanmıştır.[407]

Balkan ülkeleri resmi turizm kuruluşları XVII. konferansı protokolü 23 Kasım 1984 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Yunanistan Cumhuriyeti, Romanya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Hükümetleri tarafından imzalanan "Balkan Ülkeleri arasında karşılıklı Turizm İşbirliği Anlaşması"nın 2. maddesi uyarınca Türk Hükümetinin daveti üzerine Balkan ülkeleri resmî turizm kuruluşlarının XVII. konferansı toplantısı 18-24 Kasım 1984 tarihleri arasında İstanbul'da yapılmıştır.[408]

XVIII. Konferans protokolü 25 Ekim 1985 tarihinde Zagreb'de imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Yunanistan Cumhuriyeti, Romanya Sosyalist Cumhuriyeti ve Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Hükümetleri tarafından 13 Mayıs 1971 tarihinde imzalanan "Balkan Ülkeleri arasında karşılıklı Turizm işbirliği Anlaşması"nın 2. maddesi uyarınca Yugoslavya'nın daveti üzerine Balkan ülkeleri resmi turizm kuruluşlarının XVIII. konferansı toplantısı 21-25 Ekim 1985 tarihleri arasında Zagreb'de yapılmıştır.[409]

Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya arasında turizm alanında işbirliği anlaşmasının 2. maddesi uyarınca Romen tarafının daveti üzerine Balkan ülkeleri resmi turizm kuruluşlarının XIX. konferansı 14-18 Ekim 1986 tarihleri arasında Bükreş ve Poiana Braşov'da yapılmıştır.

---

[406] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Örgütleri 15. Konferansı Protokolü", 20 Mayıs 1983, 28-31.
[407] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları XVI. Konferansı Protokol", 14 Mart 1984, 28-31.
[408] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları XVII. Konferansı Protokolü", 15 Ocak 1985, 2-8.
[409] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları XVIII. Konferansı Toplantısı Protokolü", 15 Mayıs 1986, 2-8.

XX. konferans protokolü 31 Mayıs 1987 tarihinde Rodos'ta düzenlenmiştir. Yunan tarafının daveti ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Yunan Cumhuriyeti, Romanya Sosyalist Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti ve Yugoslavya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti arasında turizm alanında işbirliği antlaşmasının 2. maddesine uygun olarak Balkan ülkeleri resmi turizm kuruluşları 20. konferansı, 29 Mayıs-1 Haziran tarihleri arasında Rodos'ta yapılmıştır.[410]

XXI. konferans protokolü 23 Kasım 1988 tarihinde Filibe'de düzenlenmiştir. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti. Yunanistan Cumhuriyeti, Romanya Sosyalist Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti, Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti arasında turizm alanında işbirliği anlaşmasının 2. maddesi uyarınca Bulgaristan Turizm ve Eğlence Birliğinin daveti üzerine Balkan ülkeleri resmi turizm kuruluşlarının 21. konferansı 21-25 Kasım 1963 tarihleri arasında Filibe'de yapılmıştır.[411]

4.7.4. Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona Sözleşmesi)

"Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi" 1976 yılında Barselona'da kabul edilmiş olup 1978 yılında yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Cezayir, Fas, Fransa, Hırvatistan, İspanya, İsrail, İtalya, Karadağ, Kıbrıs Cumhuriyeti, Libya, Karadağ, Malta, Mısır, Monako, Slovenya, Suriye, Tunus, Yunanistan arasında imzalanmıştır. 31 Ekim 1980 tarihinde Türkiye, TBMM'de kabul etmiş ve sözleşme 04 Kasım 1980 tarihinde Resmi Gazete' de yayımlanması ile yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi onaylayarak Akdeniz'in deniz çevresinin korunması konusundaki uluslararası çabalara katılmış ve ulusal düzeyde çeşitli politikalar ve programlar geliştirmiştir.[412]

[410] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları 20. Konferansı Protokolü", 26 Eylül 1987, 2-3.
[411] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları XXI. Konferansı Protokolü, 30 Mart 1989, 2-4.
[412] Resmi Gazete, "2328 Sayılı Kanun", 04 Kasım 1980, (Erişim Tarihi 16 Nisan 2025) https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17150.pdf

4.7.5. Balkan Bölgesindeki Deprem Riskinin Azaltılması Anlaşması

Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Türkiye, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve UNESCO arasında 02 Eylül 1980 tarihinde imzalanmıştır.[413] Bölgenin hükümetleri ve uzmanlaşmış kuruluşları arasında ortak bir çabanın organizasyonu ile Balkan Bölgesinin büyük depremlere maruz olan bölgelerinde insan hayatı ve mal varlığına olan deprem tehdidinin azaltılması amacıyla yapılmıştır. Balkan bölgesinin Afrika ve Avrupa kabuk plakalarının etkileşimi nedeniyle yüksek deprem riski taşıdığını ve geçmişte yaşanan büyük depremlerin (Skopje 1963, Banja Luka 1969, Friuli 1976, Van 1976, Vrancea 1977, Montenegro 1978 vb.) çok sayıda can kaybına ve önemli ekonomik kayıplara yol açtığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum, depreme dayanıklı yapı inşaatının bölge için hayati bir gereklilik olduğunu göstermektedir. Depremlerin yıkıcı sonuçlarının nedenleri arasında deprem özellikleri ve aktivitesi hakkında bilgi yetersizliği, uygun standart ve yönetmeliklerin eksikliği veya doğru uygulanmaması ile deprem mühendisliği ve mühendislik sismolojisi alanında uzman sayısının yetersizliği nedeniyle bölgesel işbirliği ve bilgi paylaşımının önemini vurgulamaktadır.

4.7.6. Balkan Bölgesinde Deprem Koşulları Altında Yapı İnşaatı Proje Antlaşması

12 Haziran 1981 tarihinde Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Macaristan, Türkiye, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı arasında imzalanmıştır.[414] Afrika ve Asya kabuk plakaları arasındaki farklı hareketler bunların sınırları arasında ya da yakınlarında tektonik aktiviteye yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak Akdeniz ve Yakındoğu dünyanın en aktif deprem bölgelerinden biri olmaktadır. Büyük can kaybına ve ulusal ekonomilerde önemli kayıplara yol açan büyük depremler bölgedeki ülkelerin birkaçında çok sık olarak oluşmaktadır. Bölgedeki bütün ülkeler son yıllarda bazı yıkıcı depremlere maruz kalmışlardır. Büyük depremler yapıların ve binaların kendilerini etkilemesi beklenen deprem kuvvetlerine dayanıklı olarak projelendirilmelerine olan gereksinmeyi dramatik olarak ortaya koymuştur. Politik işbirliği (sınır ötesi veri akışı),

[413] Resmi Gazete, "Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Avrupa Bölgesel Programı Proje Dökümanı", 15 Mayıs 1981, 1-26.
[414] Resmi Gazete, "Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Bulgaristan, Macaristan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan Hükümetlerinin Ülkeler Arası Projesi", 21 Ekim 1981, 2-17.

mevcut yapı stokunun iyileştirilmesi, geleneksel yapı tekniklerinin modern standartlarla entegrasyonu antlaşmanın temelini oluşturmuştur.

4.7.7. Balkan Bölgesinde Deprem Riskinin Azaltılması Konulu Daimî Koordinasyon Komitesi Statüsü

Yunanistan, Bulgaristan, Macaristan, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye arasında 20 Şubat 1985 tarihinde belirlenmiştir.[415] Bölgesel hükümetlerarası bir komitedir. Anlaşmayı imzalayan Balkan Devletlerinin temsilcilerinden oluşur. Komitenin temel amaçları; deprem riskinin insan hayatı ve mal varlıkları üzerindeki etkisini azaltmak amacıyla bölge ülkeleri arasında işbirliğini teşvik etmek, deprem riski azaltmaya yönelik Bölgesel Araştırma ve Eğitim Programı'nı planlamak, koordine etmek ve değerlendirmek, ulusal ve bölgesel düzeyde alınabilecek pratik önlemler konusunda politika önerileri sunmak, elde edilen teknik bilgilerin özellikle deprem riski yüksek gelişmekte olan ülkelerde yaygınlaştırılmasını sağlamaktır.

4.7.8. Balkan Ülkeleri Seyahat Acentaları Birlikleri XIV. Konferansı Protokolü

Protokoller 17 Ekim 1986 tarihinde Poiana Braşov'da imzalanmıştır. Balkan ülkeleri seyahat acentaları birlikleri XIV. konferansı, 14-18 Ekim 1986 tarihlerinde Bükreş ve Poiana Bravşov'da yapılmıştır. Konferans, 1985'de Zagreb'de yapılan XIII. konferansa katılanların tümünün vardığı anlaşma uyarınca, Romen tarafının daveti üzerine yapılmıştır. Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları XIX. Konferansı da Bükreş ve Poiana Braşov'da yapılmıştır.[416]

4.7.9. Johnson Mektubu

ABD Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından 05 Haziran 1964'te Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderilen mektup, Kıbrıs meselesi çerçevesinde Türkiye'nin olası bir askeri müdahalesini engellemeyi amaçlayan bir belgedir. Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesinin kabul edilemez olduğu belirtilmiş ve böyle bir harekâtın ABD ve NATO'nun çıkarlarına zarar vereceği vurgulanmıştır. Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin

[415] Resmi Gazete, "Balkan Bölgesinde Deprem Riskinin Azaltılması Konulu Daimi Koordinasyon Komitesi Statüsü", 03 Haziran 1985, 2-5.
[416] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Resmî Turizm Kuruluşları 19. Konferansı İle Balkan Ülkeleri Seyahat Acentaları Birlikleri 14. Konferansı Sonunda İmzalanan Protokoller", 12 Ocak 1987, 2-7.

tepkisini hesap etmesi gerektiği belirtilerek, müdahale halinde ABD'nin Türkiye'yi Sovyet tehdidine karşı koruyamayabileceği ima edilmiştir. ABD tarafından sağlanan askeri yardımların Kıbrıs'ta kullanılamayacağı hatırlatılmıştır. Bu mektup Türkiye'nin dış politika kararlarını sorgulamasına ve NATO içindeki konumunu yeniden değerlendirmesine yol açmıştır. 1964 Johnson Mektubu sadece Kıbrıs meselesiyle sınırlı bir olay değil, Türkiye'nin Balkanlar ve genel dış politikasını doğrudan etkileyen bir gelişme olmuştur. Türkiye 1950'lerden itibaren Batı Bloku ve NATO üyesi olarak hareket etmiş ancak bu mektup sonrası Batı'ya olan güvenini sarsacak bir dönem başlamıştır. ABD'nin Türkiye'yi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirdiği algısı güçlenmiş ve bu durum Türkiye'nin Balkanlar ve Doğu Avrupa'daki politikalarını çeşitlendirme arayışına girmesine neden olmuştur. Türkiye, Yugoslavya ve Romanya gibi ülkelerle daha yakın ilişkiler geliştirme yoluna gitmiştir. Johnson Mektubu sonrası Türkiye, NATO dışındaki Balkan ülkeleriyle ilişkilerini artırma gereği duymuştur. Yugoslavya lideri Josip Broz Tito, Soğuk Savaş'ta hem Doğu hem Batı Bloku'ndan bağımsız bir politika izliyordu. Türkiye, Tito yönetimindeki Yugoslavya ile ilişkilerini daha da güçlendirmeye başlamış, bu süreç Balkan Paktı'nın 1954'te çökmesinden sonra dahi devam etmiştir. Romanya, Sovyet etkisine rağmen zaman zaman daha bağımsız hareket eden bir ülke olmuştur. Türkiye, Johnson Mektubu sonrası Romanya ile ticari ve diplomatik ilişkilerini artırmaya başlamış, SSCB ile denge politikası izlemeye çalışmıştır. Bu süreç Türkiye'nin ilerleyen yıllarda Doğu Avrupa ile daha fazla ekonomik işbirliği yapmasının önünü açmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale edememesi, Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki etkisini artırmasına neden oldu. Bu durum Türk-Yunan rekabetinin Balkanlar'da da daha belirgin hale gelmesine yol açtı. Türkiye, Yunanistan'ın Balkanlar'daki diplomatik hamlelerine karşı daha aktif bir dış politika izlemeye yöneldi.

Mektubun ana hatlarına bakıldığında Türkiye'ye ders ve tavsiye verecek hususların bulunduğu açıkça görülmektedir. Buna göre Kıbrıs'a müdahale etme yolundaki anlaşma koşullarının tam olarak yerine getirilmediği, Türkiye müdahale ederse Sovyetler Birliği ile karşı karşıya gelindiğinde NATO ve ABD'nin Türkiye'yi savunmayacağı ve ABD'nin silahlarının Kıbrıs'ta kullanılmayacağını açıklanmıştır.[417] ABD, çıkarlarının Türkiye'nin adaya tek başına bir müdahalesinden, mektubun

[417] Haluk Şahin, *Johnson Mektubu*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2002), 17.

Türkiye'de yaratacağı etkiden daha fazla zarar göreceğini değerlendirmiştir. Mektubun sert üslup içermesi dönemin ABD yetkililerince Türkiye'nin ancak böyle güçlü bir tavır karşısında geri adım atacağı yönündeki değerlendirmelerine dayalıdır. Mektup sonrası Türkiye'de büyük bir hayal kırıklığı yaşanmıştır. Türkiye bu döneme kadar ABD'yi dış politikasının ve güvenliğinin en önemli dayanağı olarak görmektedir. Mektup Türkiye'de bu önemli davasında en önemli müttefiki tarafından yalnız bırakılmışlık hissi uyandırmıştır. Yaşanan hayal kırıklığı Başbakan İnönü'nün gönderdiği cevabi mektuba da yansımıştır. Sert ifadeler içermeyen cevap 13 Haziran'da İnönü'nün imzası ile yollanmış, Johnson'un mektubunda ilettiği görüşme davetini kabul eden İnönü ve aynı tarihlerde ABD'ye çağrılmış olan Yunanistan Başbakanı Papandreou 22–23 Haziran 1964'te Washington'da Johnson ile ayrı ayrı görüşmelerde bulunmuştur.[418]

4.7.10. I. Cenevre Konferansı

20 Temmuz 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs Harekâtı ve 21-22 Temmuz 1974 tarihli Güvenlik Konseyi'nin kararı ile öngörülen ateşkes antlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra Kıbrıs'ta anayasal idarenin ve ilgili taraflar arasında kurulan düzenin devamlılığının sağlanması için gerekli düzenlemeleri yapmak adına 1. Cenevre Konferansı yapılmıştır. 22 Temmuz'da Türkiye Cenevre Konferansı'na katılmaya karar verdi.[419] 25 Temmuz 1974 tarihinde başlayan görüşmelerde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere yer almıştır. Cenevre Protokolü 30 Temmuz günü Türkiye'nin isteklerinin bir bölümü kabul edilerek imzalanmıştır.[420] Adada Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum toplumlarının varlığı ve iki otonom yönetim ilkesi kabul edilmiştir. Sorunun çözümü için garantör devletlerin ve Kıbrıs toplumlarının temsilcilerinin katılımıyla 08 Ağustos 1974'te İkinci Cenevre Konferansı'nın yapılması kararlaştırılmıştır.

4.7.11. II. Cenevre Konferansı

Türkiye, Yunanistan, Birleşik Krallık, Kıbrıslı Türk ve Rum temsilciler arasında 08-14 Ağustos 1974 tarihleri arasında yapılmıştır. Türkiye, Kıbrıs'ta iki bölgeli bir federatif yapı önermiştir. Ancak Rum-Yunan tarafı buna yanaşmamıştır. Müzakereler çıkmaza girince durumu Atina ve Kıbrıs Rum tarafının oyalama taktiği olarak

[418] Nasuh Uslu; *Türk Amerikan İlişkileri*, (Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2000), 179.
[419] Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", 739-744.
[420] Sibel Baransel, "Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'nin Kıbrıs Sorunu", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2010), 26.

değerlendiren Türkiye, Kıbrıslı Türklere karşı saldırıların da devam etmesi üzerine 14 Ağustos'ta ikinci harekâtı başlatmıştır.[421] Bu harekât sonucunda adanın yaklaşık %37'si Türk kontrolüne geçmiştir. Kıbrıs Harekâtı, doğrudan Yunanistan'la ilgili olduğundan Türkiye-Yunanistan ilişkileri ciddi şekilde gerilmiş ve Yunanistan NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir. Bu durum NATO'nun güneydoğu kanadında boşluk yaratmış, Balkanlar'da dengeleri etkilemiştir. Balkan ülkeleri (özellikle Yugoslavya ve Bulgaristan), Türkiye ile Yunanistan arasında çıkacak daha geniş çaplı bir savaş ihtimaline karşı tarafsız bir tutum benimsemişlerdir. Bağlantısızlar Hareketi'nin öncüsü olan Yugoslavya, Kıbrıs meselesinde taraflara itidal çağrısı yapmıştır. Tito yönetimi, Türkiye'nin askeri müdahalesine temkinli yaklaşmış ancak Türk-Yunan rekabetinin bölgede tırmanmasından endişe duymuştur. Yugoslavya'nın dış politikası "dengeleyici" bir çizgide kalmıştır. Taraflardan birine açıkça destek vermemiştir. Bulgaristan, SSCB etkisinde hareket ettiği için NATO üyesi Türkiye'nin askeri müdahalesini eleştirmiştir. Arnavutluk ise izolasyonist yapısı gereği doğrudan müdahil olmamış ama dolaylı olarak anti-NATO bir söylemle Türkiye'yi eleştirmiştir.

ABD, Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi sonrası 1975'te silah ambargosu uygulamıştır. Bu ambargo, Türkiye'nin savunma sanayii politikalarının şekillenmesine ve ABD'ye bağımlılığı azaltma çabasına neden olmuştur. Türkiye bu dönemde alternatif dış politika arayışlarına girmiştir (örneğin SSCB ile ilişkileri dikkatli şekilde dengeleme). 1974 sonrası Türkiye, Batı'ya olan güvenini sarsılmış görerek dış politikasını çeşitlendirmeye yönelmiştir. Balkan ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurma eğilimi artmıştır. Özellikle 1980'lere gelindiğinde Yugoslavya ve Romanya ile ekonomik ve diplomatik ilişkiler daha da derinleşmiştir. Kıbrıs meselesi Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ilişkilerinde dolaylı ama sürekli bir etki yaratmıştır. Türkiye bu konuyu bir "milli dava" haline getirdiğinden dış politikasının merkezine yerleştirmiştir. Balkan ülkeleriyle yapılan görüşmelerde Kıbrıs sorunu doğrudan gündem olmasa bile Türkiye'nin kırmızı çizgileri arasında sayılmıştır.

[421] Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", 747.

4.7.12. Bern Deklarasyonu (02-11 Kasım 1976)

Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege Denizi'ndeki kıta sahanlığı sorununa yönelik olarak İsviçre'nin Bern şehrinde imzalanan önemli bir anlaşmadır. Bu deklarasyon, iki ülkenin Ege Denizi'ndeki deniz yetki alanları konusunda yaşadığı gerginliği azaltmayı ve gelecekteki anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmeyi amaçlayan bir diplomatik girişim olarak öne çıkmaktadır. Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan, Kıbrıs sorunu ve bölgesel güvenlikle ilgili olan bir savaş sonrası anlaşmadır. Bu anlaşma, Kıbrıs'ta devam eden bölünme ve gerilimler arasında iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi ve diplomatik çözüm yollarının bulunması amacıyla yapılmıştır. İki ülke arasında anlaşma ortamı sağlamak için atılan ilk adımlardan biri 1976 yılında kabul edilen Bern Deklarasyonudur. Bu deklarasyon kapsamında taraflar görüşmelerde karşılıklı bir mutabakata dayanan bir anlaşma sağlanabilmesi için içten ve kapsamlı olabilmesi ve iyi niyetle yürütebilmesi gerektiğini, görüşmeleri engelleyebilecek bütün girişim ve davranışlardan kaçınacaklarını, ikili ilişkilerde taraflardan her biri diğerini küçük düşürebilecek her türlü girişim veya davranışlardan kaçınmayı yükleneceklerini ve bu amaçla iki ülke temsilcilerinden bir karma komisyon kurmayı kabul etmişlerdir. Bunların sonucunda iki taraf arasında kademeli bir müzakere süreci başlatılmıştır.[422] Türkiye'nin Soğuk Savaş ortamında bölgesel ilişkilerinde yumuşak güç kullanma stratejisinin bir parçası olarak Yunanistan ile daha uzlaşmacı bir dil benimsemesi Balkanlar'daki diplomatik etkisini artırmıştır.

4.7.13. Davos Süreci (1988)

Türkiye ve Yunanistan arasında başlayan, iki ülke arasındaki gerilimi azaltmayı ve ilişkileri normalleştirmeyi amaçlayan bir diplomatik girişimdir. Bu süreç Türkiye Başbakanı Turgut Özal ile Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreou'nun İsviçre'nin Davos kentinde bir araya gelmesiyle başlamıştır. 1980'lerin başından itibaren Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler Ege Denizi'ndeki kıta sahanlığı sorunu, FIR hattı (uçuş bilgi bölgesi) krizi, Kıbrıs meselesi ve silahlanma yarışı gibi nedenlerle oldukça gerginleşmişti. Türkiye, Ege Denizi'nde petrol arama faaliyetlerini sürdürmek istiyordu. Yunanistan, Türkiye'nin bu girişimine sert tepki gösterdi ve iki ülke savaşın eşiğine geldi.

[422] Tayyar Arı, "Kıta Sahanlığı Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri", *Uludağ Üniversitesi iktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13/1-2 (1992):173.

NATO ve Batılı ülkelerin araya girmesiyle kriz büyümeden çözüldü. Bu gergin ortamda 1988'de Davos'ta düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu sırasında Türkiye ve Yunanistan liderleri bir araya gelerek ilişkileri normalleştirme konusunda adımlar atmaya karar verdiler. Türkiye ve Yunanistan karşılıklı diyalog kanallarını açık tutmayı kabul etti. Krizlerin askeri çözümler yerine diplomatik yollarla çözülmesi konusunda anlaştılar. İki ülke Ege'de askeri tatbikatları ve gerginlik yaratan askeri faaliyetleri azaltma kararı aldı. Ticaret, turizm ve enerji gibi alanlarda işbirliği yapılması gündeme geldi. Türkiye, Balkanlarda savaş veya kriz yerine diplomatik çözüm yollarını teşvik eden bir politika izlediğini gösterdi. Türkiye'nin NATO müttefikleri ve Batılı ülkeler nezdinde bölgesel bir kriz kaynağı değil çözüm odaklı bir aktör olduğu mesajı verildi. Davos Süreci Türkiye ve Yunanistan'ın doğrudan diyalog yoluyla gerilimi azaltma konusunda anlaştıkları ilk ciddi girişimlerden biridir. Bu süreç ilerleyen yıllarda 1999 Helsinki Zirvesi'ne ve 1999'daki Türkiye-Yunanistan yakınlaşmasına giden yolu açan bir ön adım olmuştur. Davos Süreci Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ekonomik ve ticari işbirliğini artırma stratejisiyle örtüşmüştür. Yunanistan ile ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi Türkiye'nin bölgedeki ekonomik etkinliğini artırmasına katkı sağlamıştır. 1988'de imzalanan Atina Mutabakatı ile taraflar askeri tatbikatları sınırlandırdı ve kriz yönetimi mekanizmaları oluşturuldu. 1990'ların başında Yunanistan'da hükümet değişti ve Papandreou'nun yerine Konstantinos Mitsotakis'in gelmesiyle süreç yavaşladı. 1996 Kardak Krizi ile Türkiye-Yunanistan ilişkileri tekrar gerildi ve Davos'ta başlatılan diyalog ortamı zayıfladı.

4.8. (1961-1989) Yılları Dönem Değerlendirmesi

Soğuk Savaşın iki kutuplu yapısının belirginleştiği 1961–1989 dönemi ideolojik ayrışmaların dış politikaları doğrudan etkilediği bir zaman dilimi olmuştur. Türkiye bu süreçte NATO üyesi olarak Batı Bloğu'nda konumlanmış ancak bölgesel ilişkilerde özellikle 1970'li yılların sonlarından itibaren ekonomik, kültürel ve çevresel alanlarda daha yapıcı ve iş birliğine açık bir tutum sergilemeye yönelmiştir. Bu dönüşümde çeşitli çok taraflı anlaşmaların yanı sıra ikili iş birlikleri de rol oynamıştır.

Soğuk Savaş'ın etkilerinin hissedildiği, bloklar arası ilişkilerin değişkenlik gösterdiği bir zaman dilimi olup Türkiye'nin Balkanlara yönelik politikaları da bu gelişmelerden etkilenmiştir. Özellikle Kıbrıs sorunu, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde

önemli bir sorun olarak ortaya çıkmış ve iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Türkiye'nin Balkan politikası Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yeni bir döneme girmiştir. Türkiye'nin Balkanlara yönelik politikaları daha çok bölgesel işbirliği, ekonomik entegrasyon ve güvenlik konularına odaklanmıştır.

Türkiye'nin Balkanlar Politikasının Temel Unsurları; statükonun korunması, doğu-batı dengesini gözeten ihtiyatlı diplomasi, yumuşama politikalarının etkisiyle artan bölgesel iş birlikleri ve ekonomik ve kültürel alanlarda açılımlar olmuştur.

Türkiye, 1960'lı ve 1970'li yıllarda özellikle turizm, çevre, doğal afetler, iletişim ve ulaştırma gibi konular etrafında çok taraflı diplomatik çabalara katılmıştır. Bu belgeler doğrudan siyasi ittifak kurmaktan ziyade bölgesel istikrar ve halklar arası ilişkileri geliştirme yönünde "yumuşak" diplomatik girişimlere örnek teşkil eder. Türkiye, bu konferanslarda aktif katılımcı olmuş ve Balkanlar'da turizmin geliştirilmesine yönelik birçok protokolü imzalamıştır. Bu girişim halklar arası temasın artması ve bölgesel yakınlaşmanın zemininin güçlendirilmesi açısından önemlidir. Türkiye doğal afetlere karşı bölgesel dayanışma geliştirmek adına Balkan ülkeleriyle ortak yapılar kurmuş, mühendislik ve yapı standartlarına yönelik teknik iş birliklerini artırmıştır. Barselona Sözleşmesi (Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması, 1976) çevresel bir iş birliği örneği olmakla birlikte Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle birlikte hareket ettiği çok taraflı çevresel diplomasi zeminidir.

Türkiye, Yugoslavya ve Romanya gibi ülkelerle ekonomik ve kültürel ilişkilerini geliştirmek amacıyla çeşitli ikili iş birliği anlaşmaları yapmıştır. Bu belgeler, ideolojik farklılıklara rağmen ortak ekonomik çıkarlar çerçevesinde ilişkilerin sürdürülmesini sağlamıştır. Özellikle Yunanistan ile ilişkilerde 1988'de başlatılan Davos Süreci, iki ülke arasındaki yumuşamanın simgesi olmuş ve ilerleyen yıllarda diplomatik normalleşme sürecine zemin hazırlamıştır.

Türkiye'nin bu dönemde imzaladığı uluslararası belgeler, Balkanlar politikasının temel özellikleri:

İhtilafların çözümü ve iş birliği: Türkiye, Balkan ülkeleriyle arasındaki ihtilafları çözmek ve iş birliğini geliştirmek amacıyla çeşitli antlaşmalar imzalamıştır. Bu antlaşmalar, sınırların belirlenmesi, azınlıkların haklarının korunması ve ekonomik ilişkilerin düzenlenmesi gibi konuları kapsamaktadır.

Bölgesel istikrarın sağlanması: Türkiye, Balkanlar'da bölgesel istikrarın sağlanması için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimler Balkan ülkeleri arasında iş birliğini teşvik etmeyi, sorunların diyalog yoluyla çözülmesini desteklemeyi ve dış müdahalelere karşı ortak bir duruş sergilemeyi amaçlamaktadır.

Ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi: Türkiye, Balkan ülkeleriyle ekonomik ve kültürel ilişkilerini geliştirmek amacıyla çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalar ticaretin artırılması, yatırımların teşvik edilmesi, kültürel değişim programlarının düzenlenmesi ve turizmin geliştirilmesi gibi alanlarda iş birliğini öngörmektedir.

Bu yıllarda Türkiye özellikle Balkan ülkeleriyle turizm, çevre, doğal afet yönetimi, iletişim ve ulaşım alanlarında çok taraflı konferanslara ve protokollere aktif katılım sağlamıştır. Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları Konferansları, deprem riskinin azaltılması konusunda yapılan anlaşmalar ve çevresel iş birliği belgeleri, Türkiye'nin bölgesel dayanışmaya verdiği önemin göstergesidir.

Kıbrıs Sorunu 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye-Yunanistan ilişkilerini gerginleştirmiş ve Balkanlar'daki istikrarı tehdit etmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasında 1960'ta imzalanan Kıbrıs Garanti Anlaşması Türkiye'nin Kıbrıs'taki haklarını koruma amacını taşımaktadır. Ancak bu anlaşmanın uygulanması konusunda yaşanan anlaşmazlıklar Türkiye-Yunanistan ilişkilerini gerginleştirmiştir. 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı bölgedeki gerilimi daha da artırmış ve Balkan ülkeleri arasında farklı tepkilere neden olmuştur. Bu durum Türkiye'nin Balkanlar'daki iş birliği çabalarını zorlaştırmıştır. Kıbrıs Sorunu Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde sürekli bir gerilim kaynağı olmuştur. İki ülke arasındaki Ege Denizi'ndeki kıta sahanlığı, hava sahası ve adaların silahsızlandırılması gibi sorunlar da bu gerilimi artırmıştır. Bu durum Türkiye'nin Balkanlar'daki diğer ülkelerle olan ilişkilerini de etkilemiştir. Ancak Türkiye, Balkan ülkeleriyle ekonomik ve kültürel ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir. Kıbrıs Harekâtı sonrası yaşanan bölgesel gerilimlere rağmen Türkiye'nin Balkanlar ile ilişkilerini tamamen koparmamış olması ve özellikle 1980'li yıllarda teknik, ekonomik ve sosyal alanlarda yeniden yakınlaşma girişimlerinde bulunması, dış politikasının esnekliğini ve pragmatik yönünü yansıtmaktadır.

Türkiye, Soğuk Savaş'ın etkileri altında, hem Batı Bloku'na bağlı bir NATO üyesi olarak hem de Balkanlar'daki komşularıyla ilişkilerini geliştirmeye çalışan bir ülke olarak çift yönlü bir politika izlemiştir. Türkiye, NATO üyesi olarak Batı Bloku'nun bir parçası olmuş ve bu çerçevede Balkanlar'da Sovyet etkisine karşı bir denge unsuru olarak hareket etmiştir. Ancak 1964 Johnson Mektubu gibi olaylar, Türkiye'nin Batı'ya olan güvenini sarsmış ve bu durum Türkiye'nin Balkanlar'da daha bağımsız bir politika izlemesine yol açmıştır. 1964 yılında ABD Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderilen Johnson Mektubu Türkiye'nin Kıbrıs'a olası bir askeri müdahalesini engellemeyi amaçlamıştır. Bu mektup Türkiye'nin NATO içindeki konumunu sorgulamasına ve Batı'ya olan güveninin sarsılmasına neden olmuştur. Bu durum Türkiye'nin Balkanlar'da daha bağımsız bir politika izlemesine yol açmıştır. Özellikle Yugoslavya ve Romanya gibi Doğu Bloku'ndan bağımsız hareket eden ülkelerle ilişkilerini güçlendirmeye başlamıştır. Türkiye, Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan gibi ülkelerle ticaret, turizm ve kültürel değişim odaklı belgeler imzalamıştır. 1988 yılında başlatılan Davos Süreci Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde diplomatik normalleşmenin ilk adımı olmuştur.

Sonuç olarak Türkiye'nin Balkanlar politikası; güvenlik temelli bir dış politikadan çok karşılıklı bağımlılığı artırmaya yönelik ekonomik ve kültürel diplomasiye dayalı çok boyutlu bir yaklaşıma evrilmiştir. Ağırlıklı olarak bölgesel istikrarı koruma, ekonomik ve kültürel iş birliklerini geliştirme ve ideolojik farklılıklara rağmen diplomatik diyaloğu sürdürebilme üzerine kurulmuştur. Bu çerçevede imzalanan uluslararası belgeler Türkiye'nin sert güçten ziyade yumuşak güç araçlarını öne çıkardığını göstermektedir. Türkiye bu politikası ile hem Batı hem de Doğu Balkanlar arasında bir denge unsuru olarak önemli bir rol üstlenmiştir. Türkiye bu dönemde imzaladığı uluslararası belgelerle Balkan ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmiş, bölgesel istikrara katkıda bulunmuş ve bölgedeki etkisini artırmıştır. Türkiye'nin bu dönemdeki Balkanlar politikas, ülkenin genel dış politika yönelimleriyle de uyumludur. Türkiye, Soğuk Savaş döneminde Batı ittifakına bağlı kalmakla birlikte Balkan ülkeleriyle de iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu denge politikası Türkiye'nin hem güvenlik çıkarlarını korumasına hem de bölgedeki etkisini artırmasına olanak sağlamıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞIN BİTİŞİ, YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASI VE TÜRKİYE'NİN BALKANLARDA YENİ ROLÜ (1990-2002)

Türkiye'nin Balkanlar politikası tarihsel, kültürel, ekonomik ve stratejik bağlarla şekillenmiştir. Bu politika özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde daha aktif ve çok boyutlu bir hal almıştır. Türkiye, Balkanlar'da barış, istikrar ve işbirliğini desteklemek amacıyla çeşitli ikili ve çok taraflı anlaşmalar imzalamıştır. Türkiye'nin Balkanlar'daki politikası Osmanlı İmparatorluğu döneminden gelen tarihsel ve kültürel bağlara dayanmaktadır. Bu bağlar özellikle Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya ve Arnavutluk gibi ülkelerdeki Müslüman ve Türk azınlıklarla olan ilişkilerde kendini göstermektedir.

Bu dönem Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte Türkiye'nin Balkanlar'daki rolünün yeniden tanımlandığı kritik bir zaman dilimidir. Türkiye bu dönemde Balkanlar'da barış ve istikrarın sağlanması için aktif bir rol oynamıştır. 1990'lı yıllar Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte Balkanlar'da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemde Türkiye, bölgedeki istikrarı sağlamak ve çatışmaları önlemek amacıyla aktif bir rol üstlenmiştir. Bu bölümde Yugoslavya'nın dağılmasının Balkanlar'daki etkileri, Türkiye'nin Bosna-Hersek ve Kosova'daki çatışmalara müdahalesi ve bu dönemde imzalanan uluslararası belgeler analiz edilecektir. Yugoslavya'nın dağılması Balkanlar'da etnik çatışmaların ve savaşların yaşandığı bir dönemi başlatmıştır. Bosna-Hersek ve Kosova'daki çatışmalar binlerce insanın hayatını kaybetmesine ve milyonlarca insanın yerinden edilmesine neden olmuştur. Bu durum Türkiye'nin bölgedeki güvenlik endişelerini artırmış ve dış politikasını yeniden şekillendirmesine neden olmuştur. Türkiye, Bosna-Hersek ve Kosova'daki çatışmalara aktif olarak müdahil olmuş ve bölgedeki barışın sağlanması için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Türkiye, NATO ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası

kuruluşlar aracılığıyla bölgedeki barışı desteklemiş ve insani yardım sağlamıştır. Ayrıca Türkiye, bölgedeki siyasi aktörler arasında arabuluculuk yaparak çatışmaların sona erdirilmesine katkıda bulunmuştur.

5.1. Yugoslavya'nın Dağılması ile Balkanlar'da Türkiye'nin Tarihi ve Yeni Sorumlulukları

Tarihi ve sosyolojik bağlarla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Balkan göçmenleri aracılığıyla bölge olayları Türkiye'nin hem iç hem de dış ilişkilerini her boyutta ilgilendirmektedir. Türkiye, Balkanlar'da önde gelen siyasi ve ekonomik bir faktör olmayı hedeflemektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Balkanlar Türkiye'nin ilgi alanı halini almıştı. Yugoslavya krizi ve Bosna-Hersek'de sivil savaş Türkiye'nin dikkatini Balkanlar'a çevirmesine neden oldu. Sırbistan'ın saldırgan milliyetçiliği, Slovenya'da ve Hırvatistan'da yayılmacı eğilimi dolayısıyla; Türkiye, Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin bölgesel bütünlüğünü ve diplomatik çözümü desteklemiştir. Hırvatistan'daki savaş boyunca Türkiye kaygısını belirtmişti fakat anlaşmayla ilgili olarak herhangi bir faaliyette bulunmamıştı.

Sırpların Boşnaklara yönelik saldırıları Türkiye'de yoğun bir şekilde protesto edildi. Türkler, Müslüman Bosna'yı Güneydoğu Avrupa'daki bir zamanlar güçlü olan Müslüman varlığının son kalıntısı olarak gördüler. Ayrıca sıkıntıdaki Müslüman topluluklarına yardım etmeyi de bir görev olarak gördüler. Batılı güçlerin Bosnalı Müslümanları Sırplardan korumak için etkili önlemler almaması sonucunda Türkiye, Bosna için "İki Aşamalı Eylem Planı" hazırladı. Birinci kısmı tamamen diplomatik önlemler üzerine odaklanıyordu. Bu bölümün temel hedefi, Sırp saldırganlığını durdurmak ve uluslararası baskıyı artırmaktı. Planın ikinci kısmı Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi üyelerin, diplomatik önlemlerin Sırp tarafınca kabul edilmemesi veya önlemlerin planlanan hedeflere ulaşamaması durumunda seçilen Sırp askeri hedeflerin havadan bombalanması gerektiğini önerdiği askeri önlemleri içeriyordu. Dışişleri Bakanı Çetin, Eylem Planının en önemli kısmının askeri kısım olduğunu vurguladı: Diğer önlemler Sırp saldırganlığını durduramazsa, o zaman askeri müdahale yapılacaktır. Türkiye'nin Eylem Planı savaşın erken safhasında Bosna'daki şiddete son vermek için en önemli önerilerden biriydi.

Türkiye, eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya'nın, Makedonya adıyla bu cumhuriyetin tanınması konusunda BM ve diğer uluslararası kuruluşlarda çeşitli girişimlerde bulundu. BM'nin Bosna Hersek'de barış girişim ve görüşmelerini yakından izledi.[423]

Türkiye, komünizmden demokrasiye ve pazar ekonomisine geçiş yapan Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya ile diplomatik, siyasal, ekonomik ikili ilişkilerini geliştirmeye ayrıca öncüsü olduğu Karadeniz İşbirliği içinde bu ülkelerle birlikte yer almaya başladı.

Türkiye-Makedonya arasında askeri eğitimle ilgili Türk-Makedon işbirliği anlaşması imzalanmıştı.[424] Türkiye ve Makedonya'yı 1990'larda yan yana getiren faktör aslında tarihsel bağlar ya da Makedonya'daki Türk nüfusunun varlığı değildi. İki ülke arasında yakınlaşmayı başlatan Balkanlar'daki ortak tehlikelerin varlığı ve her iki ülkenin ulusal çıkarlarının kesişmiş olmasıydı.

Türkiye özellikle Balkanlarda aktif olarak nitelendirilen bir dış politika izlemeye Soğuk Savaş sonrası dönemde başlamıştı. Türkiye yeni bağımsız Cumhuriyetleri hemen tanıyarak siyasi, diplomatik ve ekonomik ilişkiler geliştirmenin yanı sıra bu bölgelerdeki sorunlara uluslararası toplumla birlikte müdahale ederek BM, NATO ve AB liderliğinde çeşitli amaçlarına katılım sağlamak suretiyle Balkanlar'da barışı koruma operasyonlarına katkı sağlamıştı.[425]

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ilişkileri aynı zamanda Türkiye'nin bir dizi eski komünist ülkelerle olan ilişkileriydi. Bu ülkelerin her birinin hem komünizmleri hem de Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri bir diğerininkinden farklıydı ama sonuçta hepsi Batı Bloğu dışında komünist Balkan ülkeleriydi.

Türkiye, Ekim 1995'te imzalanan Dayton Anlaşması uyarınca geliştirilmesi öngörülen Bosna-Hersek ordusunun eğitimini üstlendi. 1992 yılından itibaren Bosna Hersek'e yaptığı ekonomik yardımların yanı sıra Dayton sonrasında da ülkenin yeniden inşası için oluşturulan uluslararası yardım havuzuna katkıda bulunmayı kabul etti.

---

[423] Yavuz Gökalp Yıldız*, Stratejik Vizyon Araryışları ve Türkiye*, (Ankara: Der Yayınları, 2002),136.
[424] Öksüz, *Turkey's Balkan Policy (2003–2007),* 158.
[425] Sabahattin Şen, "Soğuk Savaş Sonrası Dünya Barışına Türkiye'nin Katkıları", *Genelkurmay Askeri ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları Uluslararası Askeri Tarih Dergisi*, (2007):370.

Balkanlar'daki yaygın istikrarsızlık döneminde Balkan İşbirliği; istikrarlı bir güvenlik önlemi almak, Yugoslav bunalımının komşu ülkelere yayılmasını önlemek, ulusçu sapkınlıkları yumuşatma ve siyasi istikrarı yaratma şansı olabilecek ekonomik gelişmeyi sağlamak için uzun süreçli bir önlem olarak gözükmekteydi. Karadeniz Ekonomik İşbirliği 1992 yılının Haziran ayında İstanbul'da imzalandı. Bu işbirliği anlaşması barış ve istikrar için yeni umutlar sunabilecek bir gelişmeydi, AT'ye alternatif değil fakat bir tamamlayıcıydı.[426]

Bu anlaşma 7 devleti içeriyordu: Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Moldovya, Romanya ve Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna. Karadeniz Ekonomik İşbirliği, barışın göstergesi, istikrar ve iyi komşuluk ilişkilerinin sembolü olacaktı. Karadeniz Ekonomik İşbirliği, diğer üye olmayan fakat ilgili ülkelere de açıktı. Örneğin Yunanistan, Mısır, İsrail, Hollanda ve Slovakya Cumhuriyeti gibi ülkeler Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nde gözlemci statüsünde ülkelerdi.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin yanı sıra bir de Karadeniz Deniz Kuvvetleri İşbirliği Grubu (Blackseafor), Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya, Türkiye ve Ukrayna tarafından oluşturuldu. Bu anlaşma İstanbul'da 2001 yılının Nisan ayında imzalandı. Blackseafor'un amacı insani yardım, güvenliğin sağlanması ve tatbikata yönelik operasyonların yapılmasıydı.

1999 yılında Kosova Savaşı boyunca, Türkiye NATO hava operasyonlarına F-16 savaş uçaklarıyla katılmıştı. NATO Kosova Gücü (KFOR)'un kurulmasıyla birlikte Türkiye, mekanize piyade birlikleriyle Alman-İtalyan tugayına katılım yapmıştı.

Türkiye'nin Kosova'ya bu şekilde askeri yardım yaklaşımının yanında Türkiye, Kosova sorununa pek bulaşmak istemiyordu. Çünkü uluslararası alanda Kosova sorununun Kürt sorunuyla karşılaştırılıyor ve paralellikler kurulmaya çalışılıyordu. Kosova sorununun Türkiye'ye bu şekilde yansımaları yüzünden Türkiye, 1995 yılında Dayton Barış Anlaşmasının imzalanmasının ardından Yugoslavya toprak bütünlüğüne ve egemenlik haklarına saygı duyduğunu dile getirmeye başlamıştı. Böyle bir tutum içerisinde olan Türkiye'nin Kosovalı Arnavutların kurduğu paralel yönetimi pek fazla dikkate almadığı, dolayısıyla Arnavutların gözünde Türkiye'nin Sırp yanlısı bir politika

[426] Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2006), 198-211.

izlediği şeklinde bir izlenim yarattığı, bunun da Kosovalı Türkleri olumsuz etkilediği savunulmaktaydı.[427]

Türkiye, Kosova sorunu ile uğraşırken Kosova'daki durumla Güneydoğu Anadolu bölgesindeki durum aynı mantığa büründürülmeye çalışılıyordu. Kosova, Tito'nun liderliği boyunca özerk bir statüye sahipti fakat Türkiye hala birleşik bir devletti. Örneğin Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinde hala köy korucuları mevcuttu ki bunlar Kürt kökenli vatandaşlardı. Bu Kürt vatandaşlar, Türkiye'nin terörist eylemlere karşı birlik ve bütünlüğünü korumak için çaba harcamaktaydılar. Fakat Kosova'da Sırplarla ve Arnavutlarla böyle bir birliktelik ve amaç birliği söz konusu değildi. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Kürt kökenli vatandaşları devletin önemli pozisyonlarında görev yapmaktaydılar. Fakat bir Kosovalı Arnavut'un Sırbistan parlamentosunda üst düzey görevlerde çalışması zor bir ihtimaldi. Ayrıca Arnavutlar Belgrad'da yaşamaya yeltenemezler, zaten Sırplar da bu düşünceyi hoş karşılamazlardı. Kısacası Kosova ile Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesi aynı durumu yansıtmıyordu.

Kosova meselesinde Sırp tarafının kullanmakta olduğu 'Güneydoğu Sorunu' benzetmesi kabul edilmemeliydi. Çünkü Kosova sorunu ile Türkiye'nin güneydoğusunda yaşanan terör arasında benzetme yapmayı mümkün kılacak hiçbir ortak nokta yoktu.

NATO'nun Kosova sorunu nedeniyle Yugoslavya'ya yaptığı müdahale PKK ve PKK yanlısı bazı Batı ülkeleri tarafından sıkça gündeme getirilmeye çalışılmaktaydı. Kürt sorunu, Kosova sorununa benzetilmeye çalışılmaktaydı.

Kosova krizi sonrası dönemde Balkanlar'da barış ve istikrarın kalıcı kılınması, bölgenin ekonomik açıdan kalkınması ve demokratikleşmesine katkıda bulunması amacıyla 30 Temmuz 1999 yılında Saraybosna'da toplanan ve öncülüğünü Türkiye üstlenen Balkan İstikrar Paktı Zirvesi bölgenin tarihinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştu.[428]

Türkiye özellikle 1990 sonrasında her bir Balkan ülkesiyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmış, bu yeni dönemde ilişkilerde komünist dönemde meydana gelen kopukluğu

[427] Osman Baymak, *Tarih Boyunca Avrupa Kavşağı: Kosova,* (Prizren: Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları, 2008), 230.
[428] Hüseyin Emiroğlu, *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu*, (Ankara: Orient Yayınları, 2006), 128.

ortadan kaldıracak nitelikte adımlar atmıştı. Türkiye Bosna, Kosova, Makedonya ve Arnavutluk'a barış ve istikrar konusunda yol gösterici olmak için çaba sarf etmişti.

Kosova ve Bosna sorunundan yola çıkacak olursak Balkanların temel sorunları; toprak bütünlüğü, kendi kaderini tayin hakkı, iç egemenlik, iç işlerine karışmama, azınlıkların haklarının korunması sorunlarıydı. Türkiye için Balkan sorunu ise Balkanlarda yaşayan Türk ve Müslüman azınlık sorunlarıydı.[429] Rusya için Balkanlar komşu sınır meydanıydı ve bu nedenle Balkanlar Rusya tarafından büyük bir ilgi görüyordu.[430]

Bosna ve Kosova'da saldırgana sözünü geçirebilen tek örgüt NATO olmuştu. Amerika ise NATO'nun lider devleti niteliğini taşıyordu. Amerika, Balkanlar'da NATO üslerine ev sahipliği yapacak bir uydu devleti oluşturmak için Arnavut kozunu oynamaya çalışıyordu. Yani Amerika için Kosova sorunu büyük bir fırsattı. Bağımsız bir Arnavut Kosova, Türkiye'nin Balkanlar'da yenilenen varlığını güçlendirecekti. Bu durum eski Sovyet cumhuriyetlerinin zengin petrol yataklarına doğru kuzeye genişlemeyi amaçlayan ABD-Türkiye arasındaki önemli ortaklığını da destekliyordu.[431]

Balkan ekonomilerinin birçoğu (eski üyelerden Bulgaristan ve Romanya ile olası adaylardan Arnavutluk, Kosova, vb.) günümüzde ekonomik olarak halen Avrupa'nın zayıf bir halkasıdır. Bu ekonomilerde merkezi planlamanın uygulandığı dönemde geniş bir sanayileşme süreci gerçekleşmiş olsa da bu sanayileşme düzeyi günümüzde yetersiz kalmakta iken pazar ekonomisine uyma (kapitalizme dönme) çabaları ekonomiyi zayıflatarak kalkınma çabası da güçlü olmamıştır Böylece Türkiye ekonomisinde Balkanlar'da başarılı yatırımlar ve ortaklıklar sağlayarak ekonomik etkisini daha da güçlendirebilme potansiyeli ortaya çıkmaktadır.[432] BM İnsani Kalkınma raporuna göre kaçınılması gereken "işsiz, acımasız, sessiz, köksüz ve geleceksiz" beş büyüme tarzı maalesef Balkanlarda ortaya çıkmaktadır.[433]

---

[429] Halil Şimşek, *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi*, (İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık, 2002), 226.
[430] Albert S. Chernishev, '*Balkans and Russia', Balkans: A Mirror Of The New International Order,* (İstanbul: Eren Yayınları, 1995), 243.
[431] Diana Johnstone, *Ahmakların Seferi: Yugoslavya, NATO ve Batının Aldatmacaları*, çev. Emre ERGÜN, (Ankara: Önsöz Basım Yayınları, 2004), 309.
[432] Kemal Karpat, "Geçmişten Bugüne Balkanlar", *Çerçeve Dergisi*, 21/62 (2013):36.
[433] Deniz Ekinci, "Balkan Coğrafyasının Jeopolitik Özellikleri Üzerine Düşünceler", *Çerçeve Dergisi*, 21/62 (2013):22.

Yunanistan'ın geçmiş yıllarda AB üyesi olmasının avantajlarından da istifade ederek Balkan ülkelerini kendi saflarına çekmeye yönelik politikalar izlemesi Türkiye'nin Balkanlar'daki faaliyetlerini doğrudan etkileyebilecek bir faktördür.[434]

Türkiye, özellikle Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığında dış politika anlayışında "aktif dış politika" kavramını kullanmaya başlamış[435] ve Özal'ın ölümünden sonra da bu anlayış devam etmiştir.

"1990'lı yıllar ile birlikte Türkiye'nin değişen tehdit algısında PKK ile mücadele ve Orta Doğu ilk sıraya yerleşmiş, Balkan coğrafyasının bu anlamda ikinci plana düşmesi bölgede kanlı çatışmaların patlak vermesiyle değişmiştir. Türkiye bölgedeki çatışmalara o dönemde dış politikasında izlediği uluslararası örgütlere dahil olma anlayışını da içerir bir şekilde BM ve NATO eliyle barışın kurulması amacıyla gerçekleştirilen operasyonlarda görev almıştır."[436] Yine bu dönemlerde bölgede yaşanan göç krizlerine de Türkiye, maddi ve manevi destek vermiştir.

2000'li yıllar hem Balkanlar hem de Türkiye açısından istikrarlı bir döneme girilmesini temsil eder. 1999 yılında Türkiye'nin AB'ye aday ülke konumuna kabul edilmesi ve 2002 yılında Ak Parti'nin iktidara gelmesi ve bu iktidarını hala da sürdürüyor olması Türkiye için birer dönüm noktası olmuştur. AB'ye üyelik süreci adı altında insan hakları ve demokrasi alanında birçok reform yapılmış, yeni iktidara gelen AK Parti Hükümeti de bu reformları içte ve dışta iktidarını pekiştirmek için bir fırsat olarak görmüştür ve bunu dış politika uygulamalarına da yansıtmıştır. Türkiye'de bu dönemde yaşanan demokratikleşme, toplumsal kalkınma ve ekonomik büyüme süreçleri ülkenin dış politikasını da şekillendiren olgular olmuştur ve prestijini arttırmıştır. Türkiye'nin yegâne yumuşak güç aracı "kültür" olmuştur. Kamu diplomasisinin bir çeşidi olan kültür diplomasisi bu dönemde Türkiye'nin Türk ve Müslüman soydaşları ile ilişkilerinde büyük bir yer edinmiş, aynı zamanda bu yumuşak gücünü insani yardım anlamında da kullanmıştır. Kültürel diplomasi, kültürün öznesinin insan olmasından dolayı doğrudan insana yani halka ve bireye odaklanır ve devletler kültür, eğitim, sağlık, demokrasi ve

[434] Birgül Ayman Güler, "Balkanlar ile İlişkiler", *Türk Dış Politikası: 1919-2012*, Der. Haydar Çakmak, (Ankara: Platin Yayınları 2012), 936-943.
[435] Burcu Albayrak Dönmez, "Türkiye-Bosna Hersek İlişkileri", içinde *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Siyaseti*, Der. Pınar Yürür, Arda Özkan, (Ankara: Detay Yayıncılık, 2017), 59.
[436] Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası: 1991-2015*, (İstanbul: Der Yayınları, 2016), 70-71.

insan hakları gibi konularda sağladıkları güvence ve sivil toplum örgütleri ile ilişkilerini geliştirdiği takdirde bu diplomasi türünü hedef aldığı aktörler üzerinde kullanabilir ve onları aidiyet duygusu ile kendisine bağlayabilir.[437]

Türkiye bünyesinde yaşanan bu gelişmeler ışığında bu alana diğer devletlere nazaran daha geç giriş yapmışsa da[438] bu dönemde yumuşak güce ayrı bir önem vermeye başlamıştır.

Türkiye'nin Boğazları elinde bulundurması ve Romanya ile Bulgaristan'ın deniz yolunu kontrol edebilmesi nedeniyle Balkanlar için konumu daha da önemli hale gelmektedir.[439]

Balkan ülkeleriyle gerek sosyo-ekonomik gerekse ekonomi-politik ilişkilerin geliştirilmesi, "Osmanlı bakiyesi" rumuzuyla bilinen bu coğrafyada "mülkiyetçi" değil "kültürel mirasçı" ve "tarihsel birikimci" düsturuyla etkin olmaya çalışan Türkiye için özel bir önem taşımaktadır.[440]

Türkiye ortak bir tarihi, benzer kültürleri ve coğrafyayı paylaştığı Balkanlar'da sadece aktif bir kültürel diplomasi yürütmekte, bu coğrafyayla olan köklü bağları Türkiye'nin yumuşak gücünün hem bölgesel düzeyde hem de küresel ölçekte hissedilmesini sağlamaktadır.[441]

Türkiye açısından ise Balkanlar, Karpat'ın vurguladığı gibi, Avrupa ile olan dış ticaretinin 'nefes borusu' olarak nitelendirilebilir. Bulgaristan özellikle anayol üzerinde olduğu için bu ülke ile olan ekonomik ve ticari ilişkiler daha da önemli olmaktadır.[442]

Türkiye, Bosna Hersek ve Kosova'da istikrarın yeniden yakalanabilmesi için uluslararası askeri ve sivil girişimlerle işbirliği halinde olmaya ayrı bir önem vermiştir.[443]

---

[437] Fırat Purtaş, "Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi", *Akademik Bakış,* 7/13 (2013):2-5
[438] Emre Poyraz ve Melih Dinçer, "Küreselleşen Dünyada Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri", Intermedia International e-Journal,, 3/1(2016):34.
[439] Erhan Türbedar, *Balkan Türkleri Balkanlar'da Türk Varlığı*, (Ankara: ASAM Yayınları, 2003), 331.
[440] İrfan Kalaycı, Barış Aytekin, Türkiye-Balkan İlişkileri Üzerine (Geçmişten Geleceğe) Ekonomi-Politik Notlar", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, 50/2 (2016):102.
[441] Fırat Purtaş, "Kültürel Diplomasi", 2.
[442] Karpat, "Geçmişten Bugüne Balkanlar", 36.
[443] Kamel, *1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, 243.

Balkanlar bölgesi de Türkiye'nin bölgesel barışa hizmet ettiği noktalardan biri olmuştur.[444]

Türkiye bölgede kalıcı bir istikrarın sağlanabilmesi için yatırımlara, ulaşım projelerine ve karşılıklı ticarete önem vermiştir. Balkanlar'da bulunan soydaşlarımızın siyasal ve sosyal yönden güçlenmelerini desteklemiş, huzur ve refah içinde olmalarına katkıda bulunmaya çalışmıştır. Bölge ülkeleriyle ortak değerler çerçevesinde uzlaşma sağlayarak yeni işbirliği alanları oluşturmaya ve geniş çaplı uyum projelerini hayata geçirerek bölge refahının yükseltilmesini hedeflemiştir. Güney Doğu Avrupa Ülkeleri (GDAÜ) işbirliği örgütü bu yönde atılmış önemli bir adım olmuştur. Türkiye tüm Balkan ülkelerinin NATO üyesi olabilmesi için çaba göstermiş, AB üyelik sürecinde Türkiye'nin Balkan ülkelerinden biri olduğu fikrini ön planda tutmaya özen göstermiştir. Özellikle Bosna-Hersek ve Kosova'da yaşanan olaylarda uluslararası müdahalelerin içinde yer alarak askeri ve sivil platformlarda etkin roller üstlenmiş, KFOR ve EUFOR yapılarının oluşumuna destek vererek bölgedeki siyasi ağırlığını hissettirmeye çalışmıştır. Türkiye Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya, Sırbistan ve Bulgaristan ile kurduğu karşılıklı ilişkileri süreklilik üzerine geliştirmeyi hedeflemiş, bölge ülkelerindeki kamu kurumları, özel kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve siyasi partilerle sürekli bir koordinasyon halinde olmayı önemli bir ilke kabul etmiştir.[445]

Türkiye'nin Balkanlar politikasında, 1990 sonrası bölgede yaşanan savaşlardan sonra daha aktif bir görünüm alınarak gerek siyasi ve ekonomik olarak gerekse kültürel olarak birçok alanda etkin politikalar üretme yoluna gidilmiştir. Balkanlarla ilgilinin Türkiye'nin politikalarını yönlendiren güvenlik unsuruna 1990 sonrasında "kimlik" unsuru da eklenmiştir.[446]

Türkiye'nin geçmişten gelen zengin bir kültür birikimine sahip olması ve özellikle Osmanlı Devleti'nin çok geniş coğrafyalarda hâkimiyet sürmüş olması Türkiye'nin şu an

[444] Hikmet Öksüz, "Turkey's Balkan Policy (1923-2007)", *Turkish Review Of Balkan Studies,* 12 (2007):131.
[445] Mustafa İsen ve Tuncay Babalı, "Türkiye ve Balkanlar", içinde *Balkanlar'da Siyaset*, ed. Şaban H. Çalış, Birgül Demirtaş, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2016), 274.
[446] Emiroğlu, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası", 549.

o havzaların büyük çoğunluğunu içermemesine rağmen bu bölgelere "kültür" odaklı olarak yaklaşabilmesine olanak sağlamıştır.[447]

Balkanların çok uluslu etnik yapısı Balkanlarda milliyetçiliğin zirvede olduğu 19. Asırda Yugoslavya'yı da etkilemiş, Yugoslavya içerisindeki farklı etnik yapılar bu dönemde sancılı bir çözülme sürecine girmişlerdir. Osman Karatay, "Bosna-Hersek Barış Süreci" kitabında bu durumun emsalsiz olduğundan bahsediyor ve şu ifadeleri kullanıyor: "*Dünyada türünün tek örneği olarak Boşnak, Sırp ve Hırvatlarda milliyet tamamen ve tek unsur olarak dine dayanıyor. Hırvatlar Katolik oldukları için Hırvat, Sırplar Ortodoks oldukları için Sırp, Boşnaklar Müslüman oldukları için Boşnak. Bunun dışında her şeyleri aynı.*"[448]

Yugoslavya'nın dağılması ve yeni bağımsız devletlerin kurulması sürecinde yaşanan krizlere karşı Türkiye'nin kendisini ilgilendiren birtakım konularda tedirginlikleri vardı. Bu sancılı süreçte Türkiye bir yandan Balkanlar içerisindeki milletlerin bağımsızlıklarını almalarını isterken diğer taraftan da kendi toprakları içindeki ayrıştırıcılarla baş etmiştir. Bu aşamada arada kalan Türkiye için net bir Balkan politikasından bahsetmek zordur. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal aynı zamanda meydana gelen bu iki durumla ilgili dışarıdan kararsız bir politika imajı çizmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal Yugoslavya'yı dağılmaya götüren nedenler ve milliyetçilik akımlarının doğuracağı sonuçlarla ilgili endişe duymuş, bu dönemde Balkan siyasetini daha da aktifleştirerek diğer Müslüman ülkelerle ortaklaşma yolunda adımlar atmıştır. Bu birleşmenin Türkiye'nin önderliğinde olması gerektiğini savunan Özal, bunu başarabilirse dış politikada Türkiye'nin güçleneceği fikrini vurgulamıştır.[449]

Avrupa ile ticaretinde yol güvenliğinin zarar görmesi yine burada çalışan Türk işçilerin yol güvenliği ve Yugoslavya'da bir savaş çıkacağı, mevcut düzenin bozulacağı korkusu Türkiye'nin iç siyasetinde yaşanan sürtüşmeler de bu kararsız politikaya zemin oluşturmuştur. Yugoslavya'dan ilk ayrılan devletlerden birinin Hırvatistan olmasında en

[447] Kadir Sancak, "Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye'nin Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/4 (2016):19-20.
[448] Osman Karatay, *Bosna-Hersek Barış Süreci –Dayton Barış Antlaşması Eki İle-*, (Ankara: Karam Yayınları, 2002), 3-125.
[449] Özlem Koç, "Türkiye'nin Balkan Politikası Kapsamında Bosna Hersek Türkiye İlişkileri" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2022), 35.

büyük nedenlerden birisi bir değişiklikle 1991'de Hırvat bir devlet başkanının göreve getirilmesi üzerine Sırbistan'ın gösterdiği tepki ve engel olma çabalarıdır. Bu olaydan sonra Hırvatistan ve Slovenya 25 Haziran'da bağımsızlıklarını ilan etmişler, bunların ardından Makedonya ve Bosna Hersek gelmiştir. Ancak bu süreçte Türkiye'de yaşanan içerideki birtakım bölücü çatışmalar hükümetin Balkanlardan ziyade içe dönmesine sebep olmuş ve aktif siyaset izleme düşüncesini tam manasıyla hayata geçirememiştir. Türkiye, 3,5 yıl süren bu savaşta derin yaralar alan Bosna Hersek'e ekonomik, sosyal, sağlık gibi birçok alanda destek olmuş ve en kısa sürede yaralarını sarması için dış politikasında Bosna Hersek'in maddi gücünü kazanmasına yönelik yardımcı bir siyaset yöntemi izlemiştir.[450] Adeta küçük bir Balkanlar olan Bosna, Türkiye'nin Balkan siyasetini anlamak noktasında çok önemli bir ülkedir.[451]

Turgut Özal'ın siyasetinde 90'lı yıllarda hissedilen Osmanlı etkisi ve bu etkinin dışarıdakiler tarafından karşılanma şekli, iktidardaki DYP ve SHP ortaklığında Türkiye'nin izlediği Balkan siyasetinin kuvvetli bir Dış İşleri anlayışını da beraberinde getirdiği söylenebilir. DYP'nin Süleyman Demirel'i bu yaşanan siyasi durumları değerlendirirken, Özal'ın gölgesinde kalmamak yönünde ve daha önlere çıkmak gayesiyle özellikle kritik bir dönem olan 92 yılında şimdiye kadar görülmemiş bir şekilde Balkanlar siyaseti ile alakadar olmuştur. Süleyman Demirel'in Dış Politikaya yüklendiği bu yıllarda Turgut Özal'ın izlediği Balkan siyasetini de özellikle yermesi bu düşüncenin bir ürünüdür. Başbakan Süleyman Demirel'in dış politikaya ağırlık verdiği bu dönemde Turgut Özal'ın bu görüşlerinin etkisinde bir Balkan politikası izlediği açıktır.[452]

Savaşın sonunda oluşan tabloyu Osman Karatay, "Bosna-Hersek Barış Süreci" isimli kitabında şöyle anlatmıştır; "*Bosna'nın kuzeyi, batısı, Saraybosna'nın doğusundaki geniş arazi ile dört tarafındaki banliyöler ve Doğu Hersek baştan Sırpların elinde kaldı, Hırvatlar ise Batı Hersek ile Orta ve Kuzeydoğu Bosna'daki kimi yerlerde tutundular. Ancak Yugoslav ordusunun tam tekmil saldırı neticesinde Boşnak çoğunluğun Doğu Bosna'da Gorazde, Srebrenica ve Zepa dışındaki tüm şehirler, kuzeyde Brcko ve Hırvatların Boşnaklarla ortak savundukları Bosnaski Brad ve Modrica gibi kuzey*

[450] Mithat Atabay, *İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar*, (İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları, 2017), 301-355.
[451] Selver, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, 15.
[452] Şaban H. Çalış, *Hayalet Bilimi ve Hayali Kimlikler Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2010), 116-117.

şehirleri ile batıdaki Jajce Sırpların eline düştü. Sırplar buralarda yerli halka yönelik sistemli bir soykırım uygulayarak, sadece 1992 yılı içinde resmi rakamlara göre 122 bin kişiyi öldürdüler."[453]

Türkiye ve Bosna Hersek arası ilişkilerde Neo-Osmanlıcılık düşüncesinin Turgut Özal döneminde özellikle Bosna'nın bağımsızlığını ilan ettiği yıllarda bir derinlik kazandığını görmekteyiz.[454]

Yugoslavya'da yönetimsel olarak güçlü ve hakkaniyetli bir sistem meydana getiren Tito'nun vefatından sonra ülkenin yönetim sistemi onun hayattayken planladığı şekilde gerçekleşmiş, yönetimi güvenceye aldığını düşündüğü "başkanlık konseyi" uygulaması başlamıştır. Fakat vefatından sonra sistem yönetimde yer alan tarafların bağımsız bölgeler ve cumhuriyetlerin çekişmelerine sahne olmuş, özellikle ekonomik alanda ciddi sorunlar ve çıkar çatışmaları yaşanmaya başlamıştır. Bu durumun dalga dalga büyümesi ve Kosova'nın da Cumhuriyet olma isteği karşısında Sırpların katı tutumu ve Sırp Milliyetçiliğini körükleyen "Slobodan Miloşeviç"in izlediği politika Yugoslavya'nın parçalanmasının temel noktalarından olmuştur.[455]

Vatanın birliği, sınırlarının "Misak-ı Milli" de belirlendiği gibi korunması ve içerideki farklı etnik kültürlerin "vatandaş" olarak kabul edilmesi kaideleri Türkiye'nin Yugoslavya'da yaşanan etnik krizleri yaşamamasında en büyük etken olmuştur. Bu coğrafyadan Türkiye'ye göç edilmesi süreci iki ülke arasındaki siyasi ve sosyo-kültürel diplomasiyi yoğunlaştırmıştır. Özellikle bu durum Türkiye'nin Yugoslavya siyasetine yön veren konuların başında gelmiştir.[456]

Neredeyse altı yüz yıllık bir geçmişten gelen tarihi yakınlık yine Türkiye'nin bu topraklardaki siyasi kararlarını belirlemede etkili olmuş, topraklarını bırakıp Türkiye'ye gelen ve Türkiye'yi vatanları kabul eden Balkan milletlerinin güvenliğini sağlamak Türkiye'nin çabası haline gelmiştir.[457]

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile olan ilişkisi Osmanlı'dan gelen gelenekçi anlayışın getirileri sayesinde çok iyi bir grafik çizmiştir.

---

[453] Osman Karatay, *Bosna-Hersek Barış Süreci –Dayton Barış Antlaşması Eki İle-*, 5.
[454] Koç, "Bosna Hersek Türkiye İlişkileri", 79.
[455] Selver, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, 89-90.
[456] Güveloğlu, *Yugoslavya'nın Siyasi Hayatı ve Diplomatik İlişkileri (1918-1941)*, 5-7.
[457] Selver, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, 14.

Özellikle Türkiye'nin Balkanlar üzerindeki etkinliği Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Bosna-Hersek bağlamında görülmüştür. 1990'lı yıllar Türkiye'nin büyük zorluklarla ve acılarla baş etmeye çalışan Bosna-Hersek'in yanında olma ve ülkeye yardımlarda bulunma girişimlerine şahit olmuştur. 2000'li yıllarda çatışmaların da inişe geçmesiyle daha ılımlım bir döneme girilmişti. Türkiye Balkanlarda meydana gelen olaylarda, bölgedeki nüfuzunu artırma yönünde bir siyasi yöntem izlemiştir.[458]

Türkiye'nin Balkanlardaki bu politik tutumunun haricinde stratejik açıdan önemli bir konumda olan Balkanların "ulaşım yollarını" düzene sokmak ve ekonomik anlamda boyut kazandırmaktır.

5.2. Türkiye ile Arnavutluk Arasında İmzalanan Belgeler

Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti arasında kültür anlaşması 02 Şubat 1989 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[459] İki ülke arasındaki bilim ve kültür ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Anlaşma; eğitim, sanat, spor, radyo-televizyon gibi alanlarda işbirliğini ve değişimleri teşvik etmektedir. Bilim insanı ve öğrenci değişimleri, ortak araştırma projeleri, kültürel etkinliklerin karşılıklı düzenlenmesi ve eserlerin tercümesi gibi faaliyetleri desteklemekte ve bilgi ve yayın alışverişini kolaylaştırmaktadır. Bu anlaşma, iki ülke arasındaki kültürel bağları güçlendirerek halkların birbirini daha iyi tanımasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Türkiye-Arnavutluk ekonomik, ticari, sanayi ve teknik işbirliği karma komisyonu ikinci dönem toplantısı protokolü 07 Şubat 1990 tarihinde Ankara imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında 02 Ağustos 1988 tarihinde Tiran'da imzalanan "Ekonomik, Ticari, Sanayi ve Teknik İşbirliği Anlaşması"nın 6. Maddesi uyarınca kurulan ortak komisyonun ikinci dönem toplantısı 05-07 Şubat 1990 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır.[460]

Türkiye ve Arnavutluk arasında sınaî ve teknik işbirliği anlaşması ve konsolosluk sözleşmesi 26 Haziran 1990 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[461] Birinci anlaşma

[458] Koç, ""Bosna Hersek Türkiye İlişkileri", 18.
[459] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Arasında Kültür Anlaşması", 21 Mayıs 1991, 2.
[460] Resmi Gazete, "Türkiye-Arnavutluk Ekonomik, Ticari, Sanayi ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu İkinci Dönem Toplantısı Protokolü", 06 Mayıs 1990, 2-5.
[461] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sınaî ve Teknik işbirliği Anlaşması ve Konsolosluk Sözleşmesi", 21 Mart 1993, 3.

ekonomik ve teknik işbirliğini hedeflerken, ikinci anlaşma vatandaşların haklarının korunması ve konsolosluk hizmetlerinin düzenlenmesi yoluyla insani ve hukuki bağları güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Ekonomik ve ticari konularda yapılan görüşmelere ilişkin protokol 10 Ocak 1991 tarihinde Tiran'da yapılmıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile Arnavutluk Devlet Başkanı Ramiz Ali arasında 27 Eylül 1990 tarihinde New York'ta yapılan görüşmelerde varılan mutabakat çerçevesinde iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve ortak proje imkânlarının araştırılması amacıyla kamu ve özel sektör temsilcilerinden oluşan Türk Heyeti 07-10 Ocak 1991 tarihleri arasında Arnavutluk'a resmi bir ziyarette bulunmuştur.[462]

Türkiye Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı ile Arnavutluk Ekonomi Bakanlığı arasında teknik yardım ve müşavirlik protokolü 11 Haziran 1991 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır.[463] Türk-Arnavut Ortak Komisyonunun başlıca görevleri; Merkeziyetçi bir ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişi kolaylaştıracak kısa, orta ve uzun vadeli tedbirler ile ekonomik reform programlarını hazırlamak, Arnavutluk'taki ekonomik reform politikalarının uygulanmasını takip etmek, değerlendirmek ve yeni öneriler oluşturmak ve ortaya çıkabilecek sorunlar üzerinde çalışmalar yapmak, Arnavutluk'la piyasa ekonomisine geçişin gerektireceği istatistiki veri tabanının oluşturulması konusunda teknik çalışmalar yapmak, reform programının uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla sektörel programlar hazırlamak ve proje geliştirmek, her iki ülkenin ekonomi politikaları ile ilgili alanlarındaki uygulama ve değerlendirmeleri sürekli izlemek, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapmak, serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde karşılaşılabilecek sorunlara ilişkin olarak sempozyum ve seminerler düzenlemektir.

Türkiye ile Arnavutluk arasında 02 Ağustos 1988 Tarihinde Tiran'da İmzalanan Uluslararası Karayolu Taşımacılık Anlaşması'na ilişkin Türkiye-Arnavutluk 3. karma

[462] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümetleri Arasında Ekonomik ve Ticari Konularda Yapılan Görüşmelere İlişkin Protokol", 14 Nisan 1991, 2-4.
[463] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı ile Arnavutluk Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Arasında Teknik Yardım ve Müşavirlik Protokolü", 09 Ağustos 1991, 2.

komisyon toplantısı 26-27 Mayıs 1992 tarihlerinde yapılmıştır. Protokolü 27 Mayıs 1992 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[464]

Türkiye ve Arnavutluk arasında kamu düzeni güvenliği alanında işbirliği protokolü 01 Haziran 1992 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır.[465] İki ülkenin güvenlik işbirliğini sistematik bir çerçeveye oturtarak terörizm, organize suçlar ve sınır güvenliği alanlarında ortak mücadele mekanizmaları oluşturmayı hedeflemiştir. Protokol, üç temel eksende yapılandırılmıştır. Taraflar, terör örgütleri, suç şebekeleri ve şüpheli kişiler hakkında karşılıklı istihbarat paylaşımını taahhüt etmiştir. Özellikle PKK gibi yapıların faaliyetlerinin önlenmesi için ortak eylem protokolleri geliştirmiştir. Narkotik madde trafiğinin izlenmesi, laboratuvar analiz sonuçlarının paylaşılması ve kültür varlıklarının yasadışı ticaretinin engellenmesine yönelik teknik işbirliği öngörülmüştür. Bu kapsamda sınır kontrollerinin artırılması ve uluslararası kuruluşlarda ortak tutum alınması kararlaştırılmıştır. Bir ortak komisyonun kurulması, kolluk kuvvetlerinin eğitim programlarıyla güçlendirilmesi ve teknik malzeme desteği sağlanması protokolün uygulama araçları olarak belirlenmiştir.

Türkiye ile Arnavutluk arasında "Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması" Tiran'da 01 Haziran 1992 tarihinde imzalanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin Balkanlar'daki yeni dış politika açılımının önemli belgelerinden biridir. Bu antlaşma, Arnavutluk'un komünist rejimden çıkıp demokrasiye geçiş sürecinde imzalanmış olup Türkiye'nin Arnavutluk ile ilişkilerini resmileştirme ve derinleştirme amacı taşımaktadır. Taraflar birbirlerinin egemenliğine, bağımsızlığına ve sınırlarının dokunulmazlığına saygı göstermeyi taahhüt etmiştir. Dostane ilişkileri teşvik etmeyi ve karşılıklı çıkarlar doğrultusunda işbirliğini geliştirmeyi amaçlamıştır. İki ülke arasında ekonomik entegrasyonun derinleştirilmesi hedeflenmiştir; Türkiye'nin Arnavutluk'un güvenlik yapılanmasına teknik ve siyasi destek sunmasını öngörmüştür. Kültürel bağların güçlendirilmesi ve eğitim alanında ortak projelerin teşviki ile halklar arası ilişkilerin geliştirilmesini amaçlamıştır. İki ülke halkları arasındaki kültürel bağların güçlendirilmesi, eğitim alanında ortak projelerin teşvik edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu

[464] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2 Ağustos 1988 Tarihinde Tiran'da İmzalanan Uluslararası Karayolu Taşımacılık Anlaşması'na İlişkin Türkiye Arnavutluk 3. Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 06 Kasım 1992, 2-3.
[465] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Kamu Düzeni Güvenliği Alanında İşbirliği Protokolü", 06 Ağustos 1992, 2-3.

antlaşma Türkiye'nin Balkan politikasında Arnavutluk'u stratejik bir ortak olarak gördüğünü ve iki ülke arasındaki yakın tarihi, kültürel ve diplomatik bağları derinleştirmeyi amaçladığını göstermektedir. 1992 sonrası dönemde Türkiye, Arnavutluk'un NATO üyeliği sürecine destek vermiş, ekonomik yatırımlarla ilişkileri güçlendirmiştir.[466] Antlaşma sonrası dönemde Türkiye; Arnavutluk'un NATO üyeliği sürecine destek vermiş, ülkeye yönelik ekonomik yatırımları artırmış, bölgesel barış ve istikrar açısından Arnavutluk'un entegrasyon sürecini destekleyen politikalar yürütmüştür.

Yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşma 01 Haziran 1992 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır.[467] İki ülke arasındaki ekonomik işbirliğini kurumsal bir çerçeveye oturtarak yatırımlara yönelik hukuki güvence sağlamaktadır. Anlaşma, yatırımları geniş kapsamda tanımlamakta ve yatırımcılara en çok kayrılan ülke (MFN) statüsü, adil ve hakkaniyetli muamele, kamulaştırmaya karşı koruma ve serbest transfer hakkı gibi temel güvenceler sunmaktadır. Uyuşmazlık çözüm mekanizmaları kapsamında öngörülen uluslararası tahkim seçenekleri (UNCITRAL ve ICSID), yatırımcı-devlet anlaşmazlıklarının çözümünde etkin bir yol haritası çizmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Arnavutluk'un piyasa ekonomisine geçiş sürecinde kritik rol oynayan bu anlaşma günümüzde de Türk yatırımlarının hukuki altyapısını oluşturmaya devam etmekte ve iki ülke arasındaki ekonomik entegrasyonun derinleşmesine katkı sağlamaktadır. Türkiye bu dönemde demokrasiye geçen Balkan ülkeleriyle ilişkilerini hızla resmileştirme ve ekonomik alanda güçlendirme politikası izlemektedir.

Türkiye-Arnavutluk ekonomik, ticari, sanayi ve teknik işbirliği karma komisyonu üçüncü dönem toplantısı protokolü 27 Haziran 1992 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında 02 Ağustos 1988 tarihinde Tiran'da imzalanan "Ekonomik, Ticari, Sanayi ve Teknik İşbirliği Anlaşması"nın 6. maddesi uyarınca kurulan Türkiye-Arnavutluk

[466] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Andlaşması", 20 Mart 1994, 2-6.
[467] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma", 27 Haziran 1996, 2-7.

Ekonomik, Ticari, Sanayi ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu Üçüncü Dönem Toplantısı 23-27 Haziran 1992 tarihleri arasında Tiran'da yapılmıştır.[468]

Türkiye ile Arnavutluk arasında Türk ve Arnavut diplomatik ve hizmet pasaport hamili kişilerin birbirlerinin ülkesine yapacakları azami 90 gün süreli seyahatler ile birbirlerinin ülkesinde bulunan diplomatik misyonlara ve konsolosluk bürolarına atanan diplomatik personelin vizeden muaf tutulmaları konusunda Anlaşma 17 Eylül 1992 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır.[469]

Türkiye ile Arnavutluk arasında turizm alanında işbirliğine ilişkin anlaşma 11 Kasım 1992 tarihinde Ankara'da İki ülke arasındaki turizm ilişkilerini geliştirmek, ekonomik ve kültürel bağları güçlendirmek ve turizmi bir kalkınma faktörü olarak teşvik etmek amacıyla imzalanmıştır.[470]

Türkiye ile Arnavutluk arasında boya malzemesinin hibe edilmesine dair anlaşma 16 Aralık 1992 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye ve Arnavutluk arasında mevcut ikili ilişkileri geliştirmek için Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığında ihtiyaç fazlası bulunan bir miktar boya malzemesi savunma yardımı olarak Arnavutluk'a hibe edilmiştir. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik dış politikası, sadece kültürel ve diplomatik alanda değil aynı zamanda askeri yardım ve lojistik destek alanlarında da etkili olmuştur. Türkiye, Arnavutluk'a sunduğu bu tür yardımlarla yalnızca ikili ilişkilerini güçlendirmekle kalmamış aynı zamanda savunma işbirliğini artırma ve bölgesel güvenliğe katkı sağlama hedefi gütmüştür.[471]

Türkiye ile Arnavutluk arasında 1993-1995 kültürel, eğitim ve bilimsel değişim programı 07 Mart 1993 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. Önemli maddelerinden birisi Tiran Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara Üniversitesi'nde Arnavut Dili ve Edebiyatı Bölümü kurulmasıdır. Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanlar'da izlediği çok boyutlu dış politikanın somut bir yansımasıdır. 1990'lı yıllarda

[468] Resmi Gazete, "Türkiye-Arnavutluk Ekonomik, Ticari, Sanayi ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu Üçüncü Dönem Toplantısı Protokolü", 08 Eylül 1992, 2-9.
[469] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti arasında, Türk ve Arnavut diplomatik ve hizmet pasaport hamili kişilerin birbirlerinin ülkesine yapacakları azami 90 gün süreli seyahatler ile birbirlerinin ülkesinde bulunan diplomatik misyonlara ve konsolosluk bürolarına atanan diplomatik personelin vizeden muaf tutulmaları konusunda Anlaşma", 01 Aralık 1992, 7-11.
[470] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İşbirliği Anlaşması", 12 Ocak 1993, 1-3.
[471] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Boya Malzemesinin Hibe Edilmesine Dair Anlaşma", 22 Eylül 1994, 4.

ideolojik kutupların ortadan kalkmasıyla birlikte Balkan ülkeleri özellikle de Arnavutluk gibi izolasyondan çıkan devletler dışa açılma süreçlerinde yeni ortak arayışlarına girmiştir. Bu ortamda Türkiye tarihsel ve kültürel yakınlığıyla öne çıkarken bölgeyle ilişkilerini yalnızca siyasi ve ekonomik düzlemde değil aynı zamanda kültürel ve eğitimsel düzeyde de kurumsallaştırmayı hedeflemiştir. Değişim programı kapsamında öğrenci ve akademisyen değişimleri, burs imkânları, kültürel etkinliklerin karşılıklı teşviki gibi maddelerle Türkiye, yumuşak güç unsurlarını devreye sokmuştur. Bu sayede Arnavutluk kamuoyunda olumlu bir imaj inşa etmeye ve bölgedeki varlığını kalıcılaştırmaya yönelmiştir. Türkiye bu tür kültürel ve bilimsel iş birliği programları aracılığıyla Balkan ülkeleriyle olan bağlarını güçlendirerek bölgesel barışa katkı sağlamayı ve çok taraflı iş birliği zeminini genişletmeyi hedeflemiştir.[472]

Türkiye ile Arnavutluk arasında silahlı kuvvetler sağlık personelinin eğitim ve işbirliği ile ilgili protokol 08 Mart 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Türkiye, Arnavutluk Silahlı Kuvvetleri sağlık personeline eğitim ve kapasite artırma desteği sağlamayı taahhüt etmiştir. Arnavutluk'un sağlık altyapısının zayıf olması nedeniyle Türk askeri hastanelerinde ve sağlık eğitim merkezlerinde Arnavut askerî doktorları, hemşireleri ve sağlık teknisyenleri için eğitim programları düzenlenmiştir. Türkiye, Arnavutluk'un askerî sağlık sistemini modernize etmek için medikal donanım ve ilaç desteği sağlamayı kabul etmiştir. Olası kriz durumlarında veya afetlerde Türkiye'nin Arnavutluk'a tıbbi yardım sağlaması öngörülmüştür. Türkiye'nin bölgeyle geliştirdiği bu tür teknik ve eğitim temelli askeri iş birlikleri yalnızca ikili ilişkileri güçlendirmekle kalmamış aynı zamanda NATO ile entegrasyon sürecinde olan Balkan ülkeleriyle güvenlik bağlarını pekiştirmeye de hizmet etmiştir.[473]

Türkiye ile Arnavutluk arasında gelir ve servet üzerinden alınan vergilerde çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması 04 Nisan 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Türkiye ve Arnavutluk'ta faaliyet gösteren şirketlerin ve bireylerin aynı gelir veya servet üzerinden iki kez vergilendirilmesini önlemek amaçlanmıştır. İki ülke arasında yatırım yapan iş insanlarının vergi yükünü hafifleterek ticari faaliyetleri teşvik etmek

[472] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 1993-1995 Kültürel, Eğitim ve Bilimsel Değişim Programı", 03 Mayıs 1993, 5-12.
[473] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti il Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Silahlı Kuvvetler Sağlık Personelinin Eğitim ve İşbirliği ile İlgili Protokol", 30 Ekim 1994, 2-4.

hedeflenmiştir. Bu anlaşma ile Türk ve Arnavut iş insanlarının iki ülkede de yatırımlarını güvence altına almaları sağlanmıştır. Özellikle Türk firmalarının Arnavutluk'ta yatırım yapmasını teşvik edici bir mekanizma olarak değerlendirilmiştir. Serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki Arnavutluk'a Türkiye'nin yatırımcı desteğini artırmasını sağlamıştır. Türkiye'nin Balkanlar'daki ekonomik etkisini artıran bir hukuki altyapı oluşturmuştur. Türkiye'nin Arnavutluk ile ekonomik entegrasyonunu güçlendiren bir adım olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'nin 1990'larda Balkanlar'da ekonomik nüfuzunu artırmaya yönelik stratejisinin bir parçası olmuştur. Türk müteahhitlik firmalarının, bankalarının ve özel sektör temsilcilerinin Arnavutluk'a yatırım yapmasını kolaylaştıran bir yasal çerçeve sunmuştur. Balkan ülkeleriyle ekonomik bağlarını kurumsallaştırma sürecinde Türkiye'nin izlediği politikanın bir örneğidir.[474]

Türkiye ile Arnavutluk arasında 02 Ağustos 1988 Tarihinde Tiran'da İmzalanan Uluslararası Karayolu Taşımacılık Anlaşması'na İlişkin Türkiye-Arnavutluk 4. Karma Komisyon Toplantısı Protokolü 12 Temmuz 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Türkiye-Arnavutluk kara ulaştırması karma komisyon toplantısı 11-12 Temmuz 1994 tarihlerinde Ankara'da yapılmıştır. Her iki ülkenin kara taşımacılığı sektöründeki işbirliğini artırmak, taşıma izinlerini düzenlemek ve taşımacılık hizmetlerinin karşılıklı olarak geliştirilmesini sağlamak hedeflenmiştir.[475]

Türkiye ile Arnavutluk arasında 1994-1996 dönemi sağlık işbirliği protokolü 28 Temmuz 1994 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır. Protokol kapsamında ana-çocuk sağlığı, aile planlaması, bakteriyoloji, kardiyoloji, ilaç endüstrisi, çevre sağlığı ve salgın hastalıklar gibi kritik alanlarda bilgi ve uzman değişimi öngörülmekte ayrıca Türkiye'nin Arnavutluk'taki 50 hastaya ücretsiz tedavi (10'u cerrahi) sağlaması, ikiz hastaneler kurulması ve ilaç sanayii işbirliği gibi somut adımlar yer almaktadır.[476]

Türkiye-Arnavutluk ekonomik, ticari, sanayi ve teknik işbirliği karma komisyonu dördüncü dönem toplantısı protokolü 24 Kasım 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.

---

[474] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması", 05 Ekim 1996, 2-15.
[475] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2 Ağustos 1988 Tarihinde Tiran'da İmzalanan Uluslararası Karayolu Taşımacılık Anlaşması'na İlişkin Türkiye Arnavutluk 4. Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 05 Ocak 1995, 2-4.
[476] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 1994-1996 Dönemi Sağlık İşbirliği Protokolü", 19 Ekim 1994, 2-3.

Türkiye ile Arnavutluk arasında 02 Ağustos 1988 tarihinde Tiran'da imzalanan "Ekonomik, Ticari, Sanayi ve Teknik İşbirliği Anlaşması"nın 6. maddesi uyarınca kurulan Türkiye-Arnavutluk ekonomik, ticari, sanayi ve teknik işbirliği karma komisyonunun dördüncü dönem toplantısı 21-24 Kasım 1994 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır. Protokolde ticaret hacminin artırılması, sanayi sektöründe işbirliği, altyapı projeleri, tarım ve enerji sektörlerinde karşılıklı işbirliği, ve eğitim ile bilimsel işbirliği gibi çeşitli konular ele alınmıştır. Ayrıca gümrük ve vergi düzenlemelerinin kolaylaştırılması, taşımacılık sektöründe işbirliği gibi operasyonel süreçler de protokolde yer almıştır. Bu anlaşma Türkiye'nin Arnavutluk'un ekonomik dönüşümüne destek sağlayarak iki ülke arasındaki ticaretin ve altyapı projelerinin gelişmesini hedeflemiştir.[477]

Türkiye ile Arnavutluk arasında hukuki, ticari ve cezai konularda adli yardımlaşma sözleşmesi 15 Mart 1995 tarihinde Tiranda imzalanmıştır. Bu sözleşme cezai suçların takibi, ticari anlaşmazlıkların çözümü ve hukuki yardımlaşma gibi çeşitli alanlarda işbirliği yapmayı öngörmektedir. Taraflar karşılıklı adli yardım, delil toplama, tanık ifadelerinin alınması gibi konularda birbirlerine destek olmayı taahhüt etmişlerdir. Ayrıca cezai yargılama ve suçluların iadesi ile ilgili prosedürler de sözleşmede yer almaktadır. Bu anlaşma her iki ülkenin hukuki düzenlerini uyumlu hale getirmeyi ve bölgesel güvenliği artırmayı hedeflemektedir. Ayrıca ticari anlaşmazlıkların çözümü açısından da hukuki çerçeve sağlayarak ticaret ve yatırımların önündeki hukuki engelleri azaltmayı amaçlamaktadır[478]

Türkiye-Arnavutluk turizm karma komisyonu ikinci dönem toplantısı protokolü (1995-1996) 29 Mayıs 1995 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Türkiye-Arnavutluk Turizm Karma Komisyonu her iki ülkedeki turizmin durumunun, gelişmesinin ve turizm anlaşması çerçevesinde atılan adımların ele alındığı ikinci dönem toplantısını 28 Mayıs-01 Haziran 1995 tarihlerinde gerçekleştirmiştir. Toplantıda ikili ticaret hacminin artırılması (özellikle gıda, çimento, tekstil ve madencilik sektörlerinde), Türk Eximbank'ın 15 milyon dolarlık kredi mekanizmasının yeniden yapılandırılması,

[477] Resmi Gazete, "Türkiye-Arnavutluk Ekonomik, Ticari, Sanayi ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu Dördüncü Dönem Toplantısı Protokolü", 25 Ocak 1995, 4-9.
[478] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesi. 09 Kasım 1997, 2-20.

müteahhitlik hizmetleriyle altyapı projelerinde işbirliği ve Batı-Doğu Ulaşım Koridoru'nun tamamlanması gibi konular ele alınmıştır. Türkiye'nin Arnavutluk'ta küçük ve orta ölçekli sanayi yatırımlarını teşvik etmesi, deniz ve demiryolu bağlantılarını geliştirme taahhüdü (İzmir-Durres-Trieste feribot hattı dahil) ve turizm işbirliği protokollerini uygulamaya koyması, bölgede ekonomik nüfuz alanını genişletme hedefiyle uyumludur.[479]

Türkiye ile Arnavutluk arasında konsolosluk sözleşmesi 12 Haziran 1995 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır. Türkiye ile Arnavutluk iki ülke arasındaki geleneksel dostane ilişkileri geliştirmek ve güçlendirmek isteminden hareketle ve devletlerin eşitlik ve toprak bütünlüklerine saygı ve içişlerine karışmama prensiplerine dayanan bir konsolosluk sözleşmesini yapmaya karar vermişlerdir. Bu sözleşme, her iki ülkenin konsolosluk makamlarının görev ve yetkilerini, vatandaşlık işlemleri, pasaport işlemleri, hukuki yardım, ticari ilişkiler ve konsolosluk dokunulmazlıkları gibi konuları kapsamaktadır.[480]

Türkiye ile Arnavutluk arasında askerî malzeme, silah teçhizatı ve melbusatın hibe edilmesine dair anlaşma 11 Temmuz 1995 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye ile Arnavutluk, Birleşmiş Milletler Yasasının amaç ve ilkelerine bağlılıklarını teyit ederek, aralarında mevcut dostluk ve işbirliği ilkelerinin geliştirilmesi ve savunma alanını da kapsayacak şekilde çeşitlendirilmesi amacıyla, 28 Temmuz 1992 tarihinde "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askerî Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması"nı imzalamışlardır. Söz konusu anlaşmanın 3'üncü maddesinde, lojistik işbirliği çerçevesinde, bir tarafın ihtiyaç fazlası savunma malzemelerinin diğer tarafa verilmesi ve müteakip bakımlarının yapılması için gayret gösterileceği hükme bağlanmıştır. Bu hükme dayanılarak 11 Temmuz 1995 tarihinde imzalanan Anlaşma, Hükümetimizin Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümetine 19.528.644.500 TL. değerindeki askerî malzeme, silah teçhizatı ve melbusat hibe etmesini öngörmektedir. Bu Anlaşmanın Arnavutluk'un imkân ve kabiliyetine katkıda

[479] Resmi Gazete, "Türkiye-Arnavutluk Turizm Karma Komisyonu İkinci Dönem Toplantısı Protokolü 1995-1996", 27 Temmuz 1995, 2.
[480] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi", 17 Eylül 1995, 2-18.

bulunacağı, bu ülkeyle sürdürdüğümüz yakın işbirliğine ivme kazandıracağı değerlendirilmiştir.[481]

Türkiye ile Arnavutluk arasında hayvan sağlığı alanında işbirliğine ilişkin sözleşme ve tarım alanında teknik, bilimsel ve ekonomik işbirliği protokolü Tiran'da 03 Ağustos 1995 tarihinde imzalanmıştır. Protokolde tarım teknolojileri, bilimsel araştırmalar, eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin karşılıklı olarak paylaşılması öngörülmektedir. Bu anlaşmalar tarım sektörü üzerinden iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri derinleştirirken aynı zamanda bölgesel gıda güvenliği ve ekonomik kalkınma açısından önemli bir adım teşkil etmektedir.[482]

Türkiye ile Arnavutluk arasında işbirliği konusunda mutabakat muhtırası Tiran'da 30 Ocak 1996 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye ve Arnavutluk, iki ülke arasındaki ekonomik ve sosyal işbirliğini geliştirmeye karar vermiştir. İşbirliği programı Türkiye adına Dışişleri Bakanlığına bağlı Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı (EKETİB), Arnavutluk adına Arnavutluk Ekonomik Kalkınma ve Yabancı Yardımları Koordinasyon Dairesi (DEDFAD) tarafından koordine edilecektir. Türkiye, EKETİB aracılığı ile Arnavutluk, Arnavutluk Ekonomik Kalkınma ve Yabancı Yardımları Koordinasyon Dairesi'nin koordinasyonu altında ve ilgili kamu ve özel sektör kuruluşları ile işbirliği halinde Fizibilite çalışmalarını da içeren somut projeler aracılığı ile teknik yardım ve eğitim sağlayacaktır.[483]

Türkiye ile Arnavutluk arasında silahlı kuvvetler sağlık personelinin eğitim ve işbirliği ile ilgili protokolde değişiklik yapılmasına dair ek anlaşma 25 Temmuz 1996 tarihinde imzalanmıştır. Bu ek anlaşma önceden imzalanan "Silahlı Kuvvetler Sağlık Personelinin Eğitim ve İşbirliği Protokolü"nde yapılan bazı değişiklikleri içermektedir. Anlaşma özellikle sağlık personelinin eğitimine yönelik düzenlemeleri genişleterek daha etkili bir işbirliği sağlamak için yeni eğitim yöntemleri ve paylaşılan deneyimler gibi

[481] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askerî Malzeme, Silah Teçhizatı ve Melbusatın Hibe Edilmesine Dair Anlaşma", 10 Nisan 1997, 3.
[482] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti arasında hayvan sağlığı alanında işbirliğine ilişkin Sözleşme ve Tarım Alanında Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Protokolü", 04 Kasım 1995, 3-7.
[483] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında İşbirliği Konusunda Mutabakat Muhtırası", 24 Mayıs 1997, 38-39.

unsurları içermektedir. Ayrıca sağlık personelinin eğitim süreçlerinin modernizasyonu ve bilgi paylaşımı üzerine vurgu yapılmıştır.[484]

Türkiye Arnavutluk ulaştırma karma komisyon toplantısı protokolü 10 Ekim 1996 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır. Türkiye-Arnavutluk ulaştırma karma komisyonu Tiran'da 07-10 Ekim 1996 tarihleri arasında yapılmıştır. Karayolu taşımacılığında 750 ikili permi kotasının korunması, demiryolu işbirliği kapsamında Türkiye'nin vagon desteği sağlaması ve Durres-Trieste hattını da kapsayan Ro-Ro deniz bağlantılarının geliştirilmesi gibi somut adımlar kararlaştırılmıştır. Türkiye'nin Arnavutluk'un ECAC üyeliğine siyasi destek taahhüdü ile hava koridorlarının genişletilmesine yönelik işbirliği, bölgedeki ulaşım ağlarında Türkiye'nin merkezi rolünü pekiştirmektedir. Bu protokol, Türkiye'nin Arnavutluk'u Balkan ulaşım koridorlarına entegre etme ve ekonomik nüfuz alanını genişletme hedeflerini yansıtan kapsamlı bir bölgesel ulaştırma diplomasisi örneği sergilemektedir.[485]

Arnavutluk'ta baş gösteren krizin bertaraf edilmesi için Arnavut halkının acil yardım ihtiyacının düzenli bir şekilde karşılanabilmesini teminen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 28 Mart 1997 tarihli ve 1101 sayılı Kararı çerçevesinde oluşturulması öngörülen ve yardımın süratle, güvenli bir şekilde anılan ülkeye ulaştırılması ve dağıtımı ayrıca kurulacak sivil misyonların korunması için Arnavutluk'ta polis hizmeti yapması planlanan askeri misyona katılmak üzere gereklilikleri, sınırları ve kapsamı ve zamanı Hükümetçe takdir ve tespit edilmek kaydıyla Türk Silahlı Kuvvetlerinin Arnavutluk'a gönderilmesi kararı 10 Nisan 1997 tarihinde verilmiştir.[486]

Türkiye ile Arnavutluk arasında gümrük idarelerinin karşılıklı yardımlaşmasına ilişkin anlaşma 12 Şubat 1998 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Gümrük mevzuatına karşı işlenen suçların, Tarafların karşılıklı Devletlerinin ekonomik, ticari, mali, sosyal ve kültürel çıkarlarına zarar verdiğini dikkate alarak anlaşma, gümrük denetimleri ve ticaretin kolaylaştırılması için iki ülke arasında bilgi paylaşımı, denetim ve izleme

[484] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Silahlı Kuvvetler Sağlık Personelinin Eğitim ve İşbirliği ile İlgili Protokolde Değişiklik Yapılmasına Dair Ek Anlaşma", 06 Ekim 1996, 7.
[485] Resmi Gazete, "Türkiye Arnavutluk Ulaştırma Karma Komisyon Toplantısı Protokol", 10 Eylül 1997, 2-7.
[486] Resmi Gazete, "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Arnavutluk'a Gönderilmesi Hususunda Hükümetin Yetkili Kılınması İçin, Anayasa'nın 92 nci Maddesine Göre İzin Verilmesine Dair TBMM Kararı", 12 Nisan 1997, 1.

faaliyetlerinde karşılıklı yardım sağlamayı hedeflemektedir. Anlaşmanın amacı kaçakçılıkla mücadele, ticaretin düzgün işlemesi ve gümrük işlemlerinin hızlandırılması gibi alanlarda işbirliğini geliştirmektir. Ayrıca iki ülke arasında gümrük kurallarına uygunluk sağlanarak ticaretin güvenli ve düzenli şekilde yapılması teşvik edilecektir. Uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı ticaretinin çapını ve artma eğilimini göz önüne alarak ve bunun kamu sağlığı ve toplum için bir tehlike teşkil ettiğini dikkate alarak iki taraflı karşılıklı yardımı teşvik eden uluslararası sözleşmeleri ve Gümrük İşbirliği Konseyi 'nin (Dünya Gümrük Örgütü) tavsiyelerini dikkate alarak mutabakata varmışlardır.[487]

Türkiye ile Arnavutluk arasında sosyal güvenlik sözleşmesi 15 Temmuz 1998 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır. Bu sözleşme çift vergilendirme ve sosyal güvenlik primlerinin çifte ödenmesi gibi olumsuz durumların önüne geçilmesini sağlayara, iki ülke arasında çalışanların sosyal güvenlik haklarını düzenler. Anlaşma göçmen işçilerin sosyal güvenlik haklarının korunmasını, sosyal sigorta primlerinin düzgün şekilde toplanmasını ve her iki ülkede de sağlık, emeklilik gibi sosyal güvenlik hizmetlerine erişimi kolaylaştırmayı amaçlar. Bunun yanı sıra çalışanların sosyal güvenlik primlerinin hangi ülkede ödeneceği, sosyal güvenlik haklarının devri gibi konular da detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu anlaşma işgücü hareketliliğini kolaylaştırmak ve sosyal güvenlik hizmetlerine erişim konusunda eşitlik sağlamak için önemli bir adımdır.[488]

Türk Silahlı Kuvvetlerinin Arnavutluk'taki faaliyetleri çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Arnavutluk Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı arasında imzalanan protokoller uyarınca lüzum, hudut ve şümulü ve zamanı Hükümetçe takdir ve tespit edilmek kaydıyla Türk Silahlı Kuvvetlerinin Arnavutluk'a gönderilmesi kararı 23 Temmuz 1998 tarihinde verilmiştir. Bu karar verilirken TBMM'de yapılan değerlendirmeler şunlardır: Arnavutluk ile yardımlaşma anlaşmamız söz konusudur. Arnavut subayların Türkiye'de eğitim almaya devam etmektedir. Türkiye yalnız Arnavutluk'ta değil, Balkanlarda ve diğer ülkelerde Türkiye'nin bu destekleri devam ettirmek istemektedir. Dönemde Avrupa'daki gelişmeler, NATO'daki genişleme

[487] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına İlişkin Anlaşma", 26 Nisan 1998, 2-8.
[488] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sosyal Güvenlik Sözleşmesi", 22 Ocak 2001, 240-252.

çalışmaları, Batı Avrupa Birliği (BAB)' nin son durumu, NATO'nun üstlendiği görevleri nazarı itibara aldığımızda Türkiye'nin, Avrupa'daki gelişmelere ve bilhassa Balkanlardaki gelişmelere seyirci kalması söz konusu değildir. Bu karar Türkiye'nin aktif politika açısından bugüne kadar daha farklı ve Türk Silahlık Kuvvetlerinin önderliğinde yürüttüğü bir politika olacaktır.[489]

Türkiye-Arnavutluk ekonomik, ticari, sanayi ve teknik işbirliği karma komisyonu beşinci dönem toplantısı protokolü 03 Eylül 1998 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır. Taraflar, ticaret hacmini artırmak için fuar katılımlarını, KOBİ işbirliklerini (KOSGEB-SME protokolü) ve Türk Eximbank kredi mekanizmalarını güçlendirmeyi kararlaştırmış; enerji alanında elektrik iadesi, hidroelektrik santral rehabilitasyonu ve Yap-İşlet-Devret projelerini ele almıştır. Ulaştırma sektöründe Batı-Doğu Koridoru projesine Türk firmalarının katılımı, deniz taşımacılığı ve havayolu seferleri vurgulanırken, telekomünikasyon ve turizmde ortak yatırımlar teşvik edilmiştir. Tarım, müteahhitlik ve bölgesel işbirliği (KEİT/SECİ) diğer öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. Altıncı Komisyon Toplantısı'nın Ankara'da yapılması planlanmıştır.[490]

Türkiye ile Arnavutluk arasında sağlık ve tıp alanında işbirliğine dair anlaşma 13 Kasım 1999 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır. Tarafların sağlık alanındaki ilişkilerini karşılıklılık ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Anlaşma kapsamında bilgi ve uzman değişimi, ortak kongre ve sempozyumlara katılım, ilaç ve eczacılık hizmetlerinde ticari işbirliği gibi çeşitli alanlarda işbirliği öngörülmüştür. Türkiye her yıl Arnavutluk'ta tedavi imkânı bulunmayan 100 hastayı ücretsiz olarak kabul etmeyi taahhüt ederken; ziyaretler, eğitimler ve tedavi süreçlerinde maddi sorumluluklar iki ülke arasında paylaştırılacaktır. Anlaşmanın yürütülmesi Türkiye ve Arnavutluk Sağlık Bakanlıkları tarafından sağlanacak, faaliyet planları ayrıca belirlenecektir. Dört yıllık geçerli olacak anlaşma, otomatik olarak birer yıllık sürelerle uzatılabilecektir.[491]

---

[489] Resmi Gazete, "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Arnavutluk'a Gönderilmesi Hususunda Hükümetin Yetkili Kılınması İçin, Anayasa'nın 92 nci Maddesine Göre İzin Verilmesine Dair TBMM Kararı", 25 Temmuz 1998, 1.

[490] Resmi Gazete, "Türkiye-Arnavutluk Ekonomik, Ticari, Sanayi ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu Beşinci Dönem Toplantısı Protokolü", 09 Kasım 1998, 2-10.

[491] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık ve Tıp Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma", 02 Ocak 2000, 10-11.

Türkiye ile Arnavutluk arasında uluslararası karayolu taşımacılığı anlaşması 28 Şubat 2000 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır. Taraflar arasında kara yolu taşımacılığını düzenlemek, geliştirmek ve kolaylaştırmak amacıyla oluşturulmuştur. Anlaşma kapsamında eşya ve yolcu taşımacılığına dair kurallar belirlenmiş, geçiş belgesi uygulamaları, taşıma kotası, gümrük prosedürleri, taşımacılık firmalarının yetkilendirilmesi ve sürücülerin sorumluluklarına ilişkin hükümler yer almıştır. Bu anlaşma iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin derinleşmesine katkı sağlamayı hedeflemiş, taşımacılık sektörünün yasal zeminde daha etkin ve güvenli işlemesini mümkün kılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin 2000'li yıllarda Balkan ülkeleriyle ulaştırma altyapısını güçlendirme ve bölgesel entegrasyon politikalarının bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir.[492]

Arnavutluk-Türkiye ekonomik, ticarî, sanayi ve teknik işbirliği karma komisyonu altıncı dönem toplantısı protokolü 16 Haziran 2000 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. 15-16 Haziran 2000 tarihlerinde Ankara'da yapılmıştır. Toplantı kapsamında özellikle Türk özel sektörünün Arnavutluk'taki yatırım olanaklarına yönlendirilmesi ve iki ülke arasında karşılıklı ticaret hacminin artırılması vurgulanmıştır. Ayrıca teknik yardım, kredi imkânları, ortak projelerin geliştirilmesi ve kurumsal işbirliklerinin sağlanması yönünde kararlar alınmıştır.[493]

Arnavutluk Tarım ve Gıda Bakanlığı ile Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) arasında "Malsi E Madhe" ve "İşkodra" yöresinde jersey sığırı yetiştiriciliği ve yetiştirici birliklerinin oluşturulması konusunda işbirliği protokolü 12 Ekim 2001 tarihinde imzalanmıştır. Bu protokol çerçevesinde Arnavutluk'un kuzey bölgelerinde tarımsal üretimin artırılması, hayvancılığın modernize edilmesi ve kırsal kalkınmanın desteklenmesi hedeflenmiştir. Jersey sığırlarının bölgeye adaptasyonu, verimli süt üretimi ve hayvan ıslahı konularında teknik bilgi transferi sağlanmış; ayrıca

[492] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında, Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması", 11 Ocak 2004, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/01/20040111.htm#1

[493] Resmi Gazete, "Arnavutluk-Türkiye Ekonomik, Ticarî, Sanayi ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu Altıncı Dönem Toplantısı Protokolü", 13 Ekim 2000, (Erişim Tarihi 09 Mart 2025) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/10/20001013.htm#1

yetiştirici birliklerinin kurulmasıyla sürdürülebilir yerel üretim modelleri geliştirilmiştir.[494]

Türkiye ile Arnavutluk arasında işbirliği anlaşması 12 Ekim 2001 tarihinde Tiranda imzalanmıştır. Anlaşma kapsamında özellikle kalkınma, eğitim, sağlık, tarım, teknik yardım ve altyapı projeleri gibi alanlarda ortak faaliyetlerin teşvik edilmesi öngörülmüştür. Anlaşmanın imzalandığı dönemde Türkiye'nin, TİKA aracılığıyla Balkanlar'da yürüttüğü kalkınma iş birliği projeleri kapsamında Arnavutluk özel bir öneme sahip olmuş ve bu anlaşma da bu çerçevenin kurumsal bir dayanağı olmuştur. Anlaşma iki ülke kurumları arasında teknik bilgi ve uzman değişimi, ortak projeler ve karşılıklı ziyaretleri kapsayan geniş tabanlı bir işbirliği zeminini hedeflemiştir.[495]

Arnavutluk-Türkiye kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 08-09 Mayıs 2003 tarihlerinde Ankara'da yapılarak 09 Mayıs 2003 tarihinde imzalanmıştır. Taşımacılık alanında iki ülke firmalarının karşılıklı olarak desteklenmesi ve ulaşımın daha düzenli, verimli ve güvenli hale getirilmesi amacıyla alınacak önlemler detaylandırılmıştır.[496]

Türk-Arnavutluk ekonomik, ticarî, sanayi ve teknik işbirliği karma komisyonu yedinci dönem protokolü 23 Mayıs 2002 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır. Bu protokol 1998 yılında imzalanan çerçeve anlaşma doğrultusunda iki ülke arasında ekonomik, ticari, sanayi ve teknik alanlardaki işbirliğinin geliştirilmesini hedeflemektedir. Toplantıda ticaret hacminin artırılması, yatırım olanaklarının genişletilmesi, sanayi projelerinde ortaklık kurulması, teknik uzmanlık değişimi ve eğitim programları gibi konular gündeme gelmiştir. Ayrıca ulaştırma, enerji, sağlık, tarım ve turizm gibi alanlarda

[494] Resmi Gazete, "Arnavutluk Tarım ve Gıda Bakanlığı ile Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Arasında Malsi E Madhe ve İşkodra Yöresinde Jersey Sığırı Yetiştiriciliği ve Yetiştirici Birliklerinin Oluşturulması Konusunda İşbirliği Protokolü", 22 Aralık 2001. (Erişim Tarihi 27 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/12/20011222.htm#2

[495] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında İşbirliği Anlaşması", 27 Aralık 2001, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/12/20011227.htm#2

[496] Resmi Gazete, "Arnavutluk-Türkiye Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü". 06 Temmuz 2003, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030706.htm#1

da iş birliği olanakları ele alınmış ve geleceğe dönük somut iş birliği planları kararlaştırılmıştır.[497]

5.3. Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Bulgaristan ile Türkiye arasında ekonomik ve ticarî işbirliğine dair mutabakat Zaptı 26 Ekim 1990 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır. Bu mutabakat zaptı dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile Bulgaristan Cumhurbaşkanı Zheliu Zhelev'in 29 Eylül 1990 tarihinde New York'ta ve yine Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile Bulgaristan Başbakanı Andrei Loukanov'un 07-09 Eylül 1990 tarihlerinde Antalya'da gerçekleştirdikleri görüşmelerde varılan mutabakat doğrultusunda şekillenmiştir. Bu çerçevede Türkiye Devlet Bakanı Işın Çelebi başkanlığındaki ekonomik heyet Bulgaristan'ı ziyaret etmiş ve iki ülke arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin yeniden canlandırılması, ticaretin artırılması, yatırımların teşvik edilmesi ve işbirliğinin kurumsallaştırılması gibi başlıklarda işbirliği niyeti ortaya konmuştur.[498]

Türkiye-Bulgaristan turizm karma komisyonu XIV. dönem toplantı protokolü Sofya'da 29-31 Mayıs 1991 Tarihlerinde Yapılmıştır. İki ülke arasında turizm alanındaki iş birliğini geliştirmeyi amaçlamış; taraflar turizm akışının artırılması, karşılıklı tanıtım faaliyetlerinin desteklenmesi, turizm yatırımları, tur operatörleri ve seyahat acenteleri arasında iş birliği ile kültürel ve tarihi mirasın karşılıklı tanıtımı gibi konular üzerinde görüş birliğine varmıştır. Protokolde ayrıca sınır geçişlerinin kolaylaştırılması ve turizmde bilgi paylaşımı konularında mutabakata varılmıştır.[499]

Türk-Bulgar ekonomik ve teknik işbirliği karma komitesi X'uncu dönem toplantısı protokolü 20 Haziran 1991 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. 13 Eylül 1975 tarihli "Uzun Vadeli Ekonomik, Teknik, Sınai ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması"nın 6'ncı maddesi uyarınca kurulan Türk-Bulgar Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Komitesi'nin Onuncu Dönem Toplantısı 18-20 Haziran 1991 tarihlerinde Ankara'da yapılmıştır. Bu toplantıda Türkiye ve Bulgaristan arasında ekonomik ve teknik

[497] Resmi Gazete, "Türk-Arnavutluk Ekonomik, Ticarî, Sanayi ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu Yedinci Dönem Protokolü". 14 Ocak 2003, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/01/20030114.htm#G2

[498] Resmi Gazete, "Mutabakat Zaptı", 20 Ocak 1991, 2-3.

[499] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sofya'da 29-31 Mayıs 1991 Tarihlerinde Yapılan Türkiye-Bulgaristan Turizm Karma Komisyonu XIV. Dönem Toplantı Protokolü", 23 Ağustos 1991, 2-3.

işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla ticaret hacminin artırılması, ortak yatırım projeleri, sınai işbirliği, enerji, ulaştırma, çevre ve tarım alanlarında işbirliği yapılması konularında mutabakata varılmıştır. Ayrıca özel sektörler arasında doğrudan temasların ve bilgi paylaşımının teşvik edilmesi de karara bağlanmıştır.[500]

Türkiye Turizm Bakanlığı ile Bulgaristan Turizm Komitesi arasında 07 Ocak 1992 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Mutabakat Zaptı Bulgaristan Turizm Komitesi Başkanı Dimitar tvanov DOGANOV, beraberinde bir heyet olduğu halde 05-09 Ocak 1992 tarihleri arasında Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret sırasında Dimitar İvanov DOGANOV, Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş tarafından kabul edilmiş ve kabul sırasında kendisine Türk turizmindeki son gelişmeler hakkında bilgi verilerek karşılıklı görüş alışverişinde bulunulmuştur.[501]

Türkiye ile Bulgaristan arasında iki taraf diplomatik ve konsolosluk misyon mensuplarının, yekdiğerinin toprakları içindeki hareket ve seyahatlerinde uygulanan kısıtlamaların kaldırılmasına ilişkin anlaşma 31 Mart 1992 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[502] 1980'lerin sonlarına doğru, Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfusu üzerinde baskılar artmıştı. Bulgar hükümeti özellikle Türkleştirme politikası çerçevesinde Türklerin isimlerini değiştirmeye, kültürel ve dini özgürlüklerini kısıtlamaya yönelik bir dizi adım atmıştı. Bu uygulamalar 1989 yılında yaklaşık 300.000 Türk'ün zorla Türkiye'ye göç ettirilmesine yol açtı. Bu kitlesel göç iki ülke arasındaki ilişkilerin ciddi şekilde gerilmesine sebep oldu. Türkiye, Bulgaristan'ın bu politikasına karşılık olarak diplomatik misyon mensuplarının karşılıklı topraklarındaki hareket ve seyahatlerinde çeşitli kısıtlamalar getirmiştir.

Türk ve Bulgar diplomatik pasaport hamillerinin birbirlerinin ülkesine yapacakları 30 güne kadar olan seyahatlerinde vizeden muaf tutulması ve vize verilmesi usulleri konusunda bazı kolaylıklar sağlanması için Türkiye ile Bulgaristan arasındaki 11 Temmuz 1979 tarihli Vize Anlaşması'na ek Anlaşma 31 Mart 1992 tarihinde Sofya'da

[500] Resmi Gazete, "Türk-Bulgar Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Komitesi X uncu Dönem Toplantısı Protokolü", 24 Eylül 1991, 2-6.
[501] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Turizm Bakanlığı ile Bulgaristan Hükümeti Turizm Komitesi arasında 7 Ocak 1992 tarihinde Ankara'da İmzalanan Mutabakat Zaptı", 15 Nisan 1992, 2.
[502] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İki Taraf Diplomatik ve Konsolosluk Misyon Mensupları'nın, Yekdiğerinin Toprakları İçindeki Hareket ve Seyahatlerinde Uygulanan Kısıtlamaların Kaldırılmasına İlişkin Anlaşma", 12 Mayıs 1992, 20-21.

imzalanmıştır.[503] Anlaşma, Türkiye ve Bulgaristan arasında vize usullerinin basitleştirilmesi ve seyahat kolaylıklarının sağlanması amacıyla imzalanmıştır. Her iki ülkenin vatandaşlarının pasaportlarıyla diğer ülkeye seyahat etmeleri, transit geçiş yapmaları ve belirli bir süre kalmaları için karşılıklı vize kolaylıkları sağlanmıştır. Diplomatik ve konsolosluk pasaportu sahiplerine özel düzenlemeler iş adamlarına ve resmi görevde bulunanlara yönelik vizesiz giriş ve ikamet imkânları sunulmuştur. Bu anlaşma iki ülke arasındaki iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek için yapılmış ve belirli koşullar altında vizelerin hızlı bir şekilde verilmesi için düzenlemeler getirilmiştir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında askeri eğitim işbirliği anlaşması 31 Mart 1992 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[504] Bu anlaşma her iki devletin silahlı kuvvetleri arasındaki karşılıklı askeri eğitim ve işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Askerî personel, eğitim ve öğretim, sağlık hizmetleri, izinler, yargı yetkisi, disiplin işlemleri ve diğer önemli konuları içermektedir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında "Dostluk, İyi Komşuluk, İşbirliği ve Güvenlik Antlaşması" 06 Mayıs 1992 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Türkiye ile Bulgaristan arasında ulusal güvenlik, bölgesel istikrar ve karşılıklı işbirliğini güçlendirmeyi hedefleyen bir çerçeve sunmaktadır. Avrupa kıtasında barış, güvenlik ve işbirliğini teşvik etme amacını taşımaktadır ve her iki devletin uluslararası hukuk ve Avrupa güvenlik normlarına bağlılıklarını teyit etmektedir. Türkiye ve Bulgaristan'ın ilişkilerini karşılıklı güven, işbirliği ve iyi komşuluk temelleri üzerine inşa etmeyi amaçlamaktadır. İki taraf ilişkilerinde karşılıklı bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü ve sınır dokunulmazlığını koruma taahhüdüyle içişlerine müdahale etmeme ve eşit haklar ilkesine dayalı bir işbirliği geliştirme kararlılığını ortaya koymuşlardır. Antlaşma tarafların aralarındaki anlaşmazlıkları kuvvet kullanmadan, barışçıl yöntemlerle çözme yükümlülüğü taşımasını öngörmektedir. Ayrıca her iki ülkex topraklarının birbiriyle düşmanlık içinde olan devletler veya gruplar tarafından kullanılmasına izin vermemeyi kabul etmektedir. Silahların kontrolü, silahsızlanma süreçleri ve askerî şeffaflık da antlaşmanın önemli unsurlarıdır. Ekonomik alanda ise Türkiye ve Bulgaristan, ticaretin ve yatırımların teşvik edilmesi, sanayi, tarım, enerji, turizm ve ulaşım gibi alanlarda ortak

[503] Resmi Gazete, "Türkiye ile Bulgaristan Arasında Vize Anlaşması", 31 Mayıs 1992, 2-4.
[504] Resmi Gazete, "Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti ile Yapılan Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması", 03 Haziran 1992, 3-8.

işbirliği projeleri geliştirmeyi taahhüt etmektedir. Ayrıca iki ülke, bilimsel ve teknolojik işbirliği çerçevesinde yüksek teknoloji ve nükleer enerji alanlarında da ortak projelere katılmayı öngörmektedir. Çevre koruma konusunda Balkanlar ve Karadeniz bölgesindeki doğal kaynakların korunmasına yönelik işbirliği yapılması hedeflenmiştir. Kültürel, eğitimsel ve sağlık alanlarında da karşılıklı işbirliğinin artırılması, kültür kurumları, spor kulüpleri ve üniversiteler arasında işbirliği sağlanması öngörülmektedir. Antlaşma, uluslararası terörizm, organize suçlar, kaçakçılık ve diğer güvenlik tehditleriyle mücadele için karşılıklı işbirliği yapılmasını zorunlu kılmaktadır. İki ülke arasında diplomatik ve parlamenter ilişkilerin güçlendirilmesi, düzenli istişareler ve gerektiğinde olağanüstü toplantılar düzenlenmesi de antlaşmanın önemli bir parçasıdır.

Türkiye ve Bulgaristan birbirlerine hasmane ve dost olmayan tutum ve davranışlarda bulunmayacaklar ve bu nevi hareketleri teşvik etmeyeceklerdir. Taraflar aralarında iyi komşuluk ilişkilerine doğrudan veya dolaylı olarak zarar veren ve diğeri için nefret ve kötü imaj yaratan tutum ve hareketlerden ve yekdiğerinin aleyhine bilgilerin yayılmasından kaçınacaklardır. Taraflar topraklarını yekdiğerine karşı saldın amacıyla veya yıkıcı, bölücü veya karşı tarafın huzur ve güvenliğini tehdit edici faaliyette bulunan teşkilat ve gruplar tarafından kullanılmasına izin vermeyeceklerdir. Taraflar ortak sınırlanın, barış, dostluk, güvenlik ve iyi komşuluk sınırlan olarak korumak konusundaki azim ve kararlılıklarını teyit ederek bölgesel güvenlik önlemlerinin şekillenmesi ve gerçekleşmesi hususunda işbirliği yapacaklardır. Taraflar askerî doktrinlerine savunma niteliği kazandırmak için önlemler alacaklar ve askerî alanda açıklık ve şeffaflığı daha da artırmak üzere taraf oldukları mevcut uluslararası antlaşmalar ve belgeler uyarınca yekdiğerinin ülkesine yakın bölgelerdeki faaliyetler ve silahlı kuvvetlerinin bünyesindeki yapısal değişiklikler hakkında mutat yollardan bilgi alışverişinde bulunacaklardır. Taraflar Savunma Bakanlıkları ve askerî makamlar arasındaki ilişkilere özel önem verirler. Müşterek sınırlarına yakın bölgedeki güven, güvenlik ve istikrar ile ilgili tüm engellerin ortadan kaldırılmasını sağlamaya yönelik somut ve etkin tedbirler üzerinde mutabakata varmak amacıyla,20 Aralık 1991 tarihli Sofya Belgesi ile başlatılan işbirliğini sürdüreceklerdir. Aralarındaki ekonomik, sınaî, ticarî, bilimsel ve teknolojik ilişkilerin uzun vadeli bir perspektifle geliştirilmesi hususunda mutabıktırlar. Özellikle sanayi, tarım, turizm, ulaştırma, telekomünikasyon, enerji ve müteahhitlik hizmetleri alanlarındaki işbirliğini güçlendirecekler, ayrıca ülkelerinde ve üçüncü ülkelerde ikili ve

çok taraflı ortak yatırım projelerini destekleyeceklerdir. Taraflar kültür, eğitim, sağlık ve spor alanlarında işbirliğini geliştireceklerdir. Bir kültür anlaşması imzalanması ve kültür programlan üzerinde mutabakat sağlamak amacıyla gayret sarf edeceklerdir. Taraflar, iki ülkenin kültür kurumları, sanatçı dernekleri, öğretim kurumlan, basın mensupları, haber merkezleri, televizyon ve radyo kuruluşları, spor kulüpleri, gençlik örgütleri, dostluk dernekleri ve diğer sosyal ve kültürel kurumlan arasında doğrudan temasları teşvik edecek ve kolaylaştırıcı önlemleri alacaklardır. Enformasyonun daha geniş ve özgür biçimde yayılımını sağlamak yolundaki çabalarını arttırmayı ve buna bağlı olarak basın ve yayın alanlarındaki işbirliğini, çağdaş haberleşme yöntemlerini kablo ve uydu sistemleri gibi olanaklarından da yararlanmak suretiyle teşvik etmeyi ve geliştirmeyi taahhüt ederler. Karşılıklılık ilkesi uyarınca ülkelerindeki haber ajansları, radyo ve televizyon kuruluşları arasında işbirliğini de özendirmeyi ve yoğunlaştırmayı önerirler. Uluslararası terörizme, sahte para basımına, örgütlenmiş suçlara, silah, uyuşturucu madde, tarihi, kültürel ve diğer kıymetli eser kaçakçılığına karşı mücadelede işbirliği yapacaklardır. Tarafların Dışişleri Bakanları, yılda en az bir kez ve dönüşümlü olarak taraflardan birinin ülkesinde bir araya geleceklerdir.[505]

Türkiye ile Bulgaristan arasında hükümlülerin transferine dair sözleşme 22 Haziran 1992 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[506] Kendi vatandaşlarının mahkûmiyet kararlarını uyruklukları ülkede infaz edebilmelerine imkân tanımayı ve böylece ceza adaletinde iş birliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Sözleşme hükümlülerin transferine ilişkin genel prensipleri, usul hükümlerini ve nihai hükümleri içermekte olup transferin koşulları, rıza beyanı, cezaların uyarlanması, infazın nasıl gerçekleştirileceği ve transferin reddedilme sebepleri gibi hususları ayrıntılı şekilde düzenlemektedir. Taraflar arasında karşılıklı bilgi paylaşımı ve iş birliği mekanizmaları öngören bu sözleşme, insan hakları perspektifinden hükümlülerin sosyal rehabilitasyonunu kolaylaştırmayı hedeflemekte ve hükümlülerin adil bir ceza infaz süreci geçirmelerini sağlamaya yönelik uluslararası hukuki bir çerçeve sunmaktadır.

[505] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İyi Komşuluk, İşbirliği ve Güvenlik Antlaşması", 08 Nisan 1995, 6-10.
[506] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Romanya Arasında Hükümlülerin Transferine Dair Sözleşme", 14 Kasım 1994, 2-9.

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ile Bulgaristan Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı arasında uyuşturucu madde kaçakçılığı, terörizm ve organize suçlarla mücadelede işbirliği anlaşması 03 Şubat 1993 günü Ankara'da imzalanmıştır.[507] Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanlar'da ortaya çıkan güvenlik boşlukları sınır aşan suç faaliyetlerinin ve yasa dışı uyuşturucu trafiğinin artmasına zemin hazırlamış, bu durum Türkiye ve Bulgaristan gibi bölge ülkelerini ikili güvenlik iş birliklerine yöneltmiştir. Anlaşma çerçevesinde taraflar bilgi ve istihbarat paylaşımı, ortak operasyonlar düzenleme, teknik yardım ve personel eğitimi gibi konularda karşılıklı taahhütlerde bulunmuşlardır. Özellikle uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçların finansal kaynaklarının kesilmesi ile terör örgütlerinin faaliyetlerinin engellenmesi hususunda iş birliği mekanizmaları geliştirilmiştir. Bu anlaşma iki ülkenin güvenlik kurumları arasında uzun vadeli bir koordinasyonun ve ortak strateji geliştirmenin önünü açmış, aynı zamanda Avrupa ile Orta Doğu arasında yer alan transit konumdaki Türkiye ile Avrupa Birliği'ne aday olan Bulgaristan arasında sınır güvenliğini güçlendirme yönünde önemli bir adım teşkil etmiştir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında karma sanayi çalışma grubu I. dönem toplantısı protokolü 03 Mart 1993 tarihinde imzalanmıştır. Bu protokol, iki ülke arasında sanayi işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan ve 04 Eylül 1992'de imzalanan Türk-Bulgar Karma Ekonomik ve Teknik İşbirliği Komisyonu'nun 11. Dönem Toplantısı Protokolü'ne dayalı bir çerçeve oluşturmuştur. Görüşmeler tarihsel ve kültürel bağlara dayalı olarak bir işbirliği ruhu içinde gerçekleştirilmiş ve ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesi için karşılıklı gayret sarf edilmesi kararlaştırılmıştır. Protokolde özellikle gıda işleme sanayi, kimya, tekstil, elektronik, otomotiv ve inşaat gibi birçok alanda sınai işbirliği ve ortak teşebbüslerin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Ayrıca bilgi alışverişi, fuar ve sergilere katılım, küçük ve orta ölçekli sanayicilere eğitim verme gibi birçok alan üzerinde de mutabık kalınmıştır. İki ülke, çifte vergilendirme anlaşması ve yatırımların teşvik edilmesi gibi düzenlemelerle sanayi işbirliğinin artacağına inanmıştır. [508]

[507] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ile Bulgaristan Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Arasında Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı, Terörizm ve Organize Suçlarla Mücadelede Işbirliği Anlaşması, 19 Nisan 1993, 14-18.

[508] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında İmzalanan Karma Sanayi Çalışmaları Grubu I. Dönem Toplantısı Protokolü", 21 Mayıs 1993, 2-3.

Türkiye ile Bulgaristan arasında vize anlaşması 10 Mart 1993 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[509] Anlaşma karşılıklı vize muafiyetleri ve basitleştirilmiş giriş prosedürleri sunmakta, diplomatik ve hizmet pasaportlarına sahip kişilere vizesiz giriş hakkı tanımaktadır. Ayrıca iş adamları, kültürel etkinliklere katılacak kişiler ve basın mensupları için özel vize düzenlemeleri yapılmıştır. Seyahat amacına göre turistler ve akrabalarını ziyaret etmek isteyen vatandaşlar için de çeşitli vize kolaylıkları öngörülmektedir. Anlaşma transit geçişler ve kaybolan pasaportlar gibi durumlar için de hükümler getirmekte olup olağanüstü koşullarda askıya alınabilir veya değiştirilerek güncellenebilir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında 1993 yılında meydana gelen kuraklığın olumsuz etkilerini azaltmak üzere su alanında yardımlaşma ve işbirliği anlaşması 17 Ağustos 1993 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[510] Anlaşma 1993 yılındaki kuraklığın olumsuz etkilerinin azaltılması amacıyla düzenlenmiştir. Türkiye'ye Bulgaristan sınırındaki Tunca Nehri'nden ek su verilmesini öngörür. Bu ek suyun miktarı ve dağılımı, belirli bir hacim ve grafik çerçevesinde düzenlenmiştir. Türkiye, verilen her bir metreküplük su için belirli bir ödeme yapmayı kabul eder. Ayrıca, suyun verilme şekli ve miktarı, belirlenen koşullara bağlı olarak değiştirilebilir ve durumlara göre Türkiye, ek su verilmesini talep edebilir. Anlaşma, suyun verildiği miktarın ve kayıpların hesaplanmasında ortak gözlem istasyonları kullanılmasını, su kayıplarının ise her iki taraf arasında paylaşılmasını öngörür. Bu anlaşma,doğal afetlerin etkilerinin hafifletilmesi için taraflar arasında işbirliği sağlamayı amaçlamaktadır. Bulgaristan'ın Meriç ve onun kolu olan Tuna nehri üzerinde inşa ettiği barajlar nedeniyle yaz aylarında Türkiye su sıkıntısı çekmektedir. 1993 yazında Türkiye Bulgaristan'dan su satın alarak sulama suyu ihtiyacını karşılamak zorunda kalmıştır.[511]

Türkiye ile Bulgaristan arasında 1994-1996 dönemi için sağlık alanında işbirliği protokolü 07 Haziran 1994 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır. 1994 yılında imzalanan bu protokol, Türkiye ile Bulgaristan arasında sağlık alanındaki işbirliğini güçlendirmeyi ve

[509] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Vize Anlaşması", 29 Nisan 1993, 2-7.
[510] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 1993 Yılında Meydana Gelen Kuraklığın Olumsuz Etkilerini Azaltmak Üzere, Su Alanında Yardımlaşma ve İşbirliği Anlaşması", 21 Eylül 1994, 3-4.
[511] Muzaffer Tepekaya, "Değişen Dünya Konjonktüründe Türkiye'nin Sınır Aşan Suları", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 1 (1996):10.

iki ülkenin sağlık sistemlerinin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Protokol her iki ülkenin halklarının sağlık durumunu iyileştirmeyi ve ortak çabalarla sağlık alanında dayanışmayı artırmayı hedeflemektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün temel ilkeleri ve "2000 Yılında Herkes İçin Sağlık" hedefleri doğrultusunda protokolün Balkan ve Karadeniz ülkeleri arasında sağlık işbirliğini teşvik edeceği vurgulanmıştır.[512] Protokol ana sağlık, çocuk sağlığı, aile planlaması, farmasötik ürünlerin tescili, narkotik ilaçlar, gıda güvenliği ve çevre sağlığı gibi alanlarda bilgi ve deneyim paylaşımını öngörmektedir. Ayrıca iki ülke arasında sağlık personeli değişimi, bilimsel kongreler, seminerler ve tıbbi doküman alışverişini teşvik etmekte ve sağlık turizmi ile termal tedavi alanlarında işbirliği yapılması planlanmaktadır. Protokol her iki ülkenin sağlık bakanlıkları arasında koordinasyon sağlanarak sağlık sistemlerinin güçlendirilmesi ve sınır ötesi sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi için somut adımlar atılmasına olanak tanımaktadır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşma 06 Temmuz 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Anlaşma yatırımların tanımını, karşılıklı teşvik ve korunmasını, kamulaştırma ve tazminat uygulamalarını düzenler. Ayrıca yatırımcıların elde ettiği gelirlerin serbestçe transferini ve hak sahipliğini güvence altına alır. Uyuşmazlık çözümü için dostane müzakereler ve tahkim yoluyla çözüm önerilmektedir.[513]

Türkiye ile Bulgaristan arasında ticaret ve ekonomik, sınai ve teknik işbirliği anlaşması 06 Temmuz 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Türk-Bulgar Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Komitesi anlaşmanın uygulanmasını gözden geçirecek ve iki ülke arasındaki ilişkileri daha da geliştirmek için önerilerde bulunacaktır. Bu anlaşma 13 Eylül 1975 tarihli Uzun Vadeli Ekonomik, Teknik, Sanayi ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması ile 11 Haziran 1974 tarihli Ticaret Anlaşması'nı sona erdirecektir.[514] Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ticaret, ekonomik ve sanayi ilişkilerini genişletmeyi hedefleyen kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Tarım, enerji, sanayi, ticaret, turizm ve daha pek çok alanda işbirliği yapılması öngörülmekte özellikle yatırımların ve teknik işbirliğinin teşvik

[512] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 1994-1996 Dönemi İçin Sağlık Alanında İşbirliği Protokolü", 02 Eylül 1994, 2-3.
[513] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına ilişkin Anlaşma", 04 Mayıs 1997, 2-7.
[514] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret ve Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşması", 26 Eylül 1994, 2-6.

edilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca anlaşmazlıkların çözümü için hakemlik kabul edilmesi, ticaretin daha düzenli ve sorunsuz bir şekilde yapılmasını sağlayacak bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında hayvan sağlığı ve bitki koruma ve karantina alanlarında işbirliği anlaşmaları 06 Temmuz 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[515] Hayvan sağlığı alanında işbirliği ile ilgili anlaşma canlı hayvanlar, hayvansal ürünler ve biyolojik materyallerin ithalat, ihracat ve transit geçişlerinde ortaya çıkabilecek bulaşıcı ve zoonotik hastalıkların önlenmesine odaklanmaktadır. Bu çerçevede taraflar; sınır veteriner kontrol noktalarının tesisi, veteriner sertifikalarının karşılıklı tanınması, bilgi ve uzman değişimi, hastalıkların bildirimi, patolojik örneklerin paylaşımı ve OIE (Uluslararası Hayvan Sağlığı Teşkilatı) standartlarına uygun uygulamaların yürütülmesi gibi konularda iş birliği yapmayı taahhüt etmiştir. Bitki Koruma ve Karantina Alanında İşbirliği Anlaşması, iki ülkenin zararlı organizmaların yayılmasını önlemek ve bitki sağlığını korumak amacıyla ortak hareket etmesini öngörmektedir. Anlaşma bitki ve bitkisel ürünlerin ithalat, ihracat ve transit geçişlerinde bitki sağlığı sertifikası zorunluluğu getirmekte; sertifikaların dil, geçerlilik süresi ve içerik bakımından belirli kriterlere uygun olmasını şart koşmaktadır. Taraflar zararlılarla mücadelede alınan tedbirleri ve karantina listesinde yapılacak değişiklikleri birbirine bildirmekle yükümlü olup bilgi paylaşımı, bilimsel yayın değişimi ve uzman ziyaretleri yoluyla teknik iş birliğini geliştirmeyi taahhüt etmişlerdir. Anlaşma daha önce imzalanan 1967 tarihli antlaşmayı yürürlükten kaldırmış ve 5 yıllık dönemler halinde geçerlilik esasına dayalı olarak yapılandırılmıştır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında gelir üzerinden alınan vergilerde çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması 07 Temmuz 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[516] Anlaşmada ikametgâh, daimî temsilcilik, iş yeri, temettü, faiz, gayrimenkul gelirleri, serbest meslek kazançları gibi konular açık şekilde tanımlanmakta; vergi yükümlülüklerinin hangi ülkeye ait olacağı belirlenmektedir. Ayrıca bilgi değişimi,

[515] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hayvan Sağlığı ve Bitki Koruma ve Karantina Alanlarında İşbirliği Anlaşmaları", 05 Ekim 1994, 3-8.
[516] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması", 15 Eylül 1997, 2-16,

karşılıklı anlaşma prosedürü ve vergi uyuşmazlıklarının çözümü gibi mekanizmalar da öngörülmüştür.

Türkiye ile Bulgaristan arasında 13-14 Temmuz 1995 tarihlerinde Bulgar-Türk Karma Ulaştırma Komisyonu XIII. Toplantısı Bulgar Tarafının daveti üzerine Sofya'da yapılmıştır.[517] İki ülkenin ulaştırma alanındaki iş birliği ele alınmış ve karayolu, demiryolu, deniz, hava taşımacılığı ile ulaştırma altyapısı konularında önemli kararlar alınmıştır. Taraflar mevcut anlaşmaların gözden geçirilmesi, taşımacılıkla ilgili belge ve izinlerin düzenlenmesi, yeni sınır geçiş noktalarının açılması, demiryolu ve deniz taşımacılığının geliştirilmesi, çifte vergilendirmeye karşı önlemler, şirketler arası doğrudan iş birliği ile sınır sorunlarının çözümüne dair ortak komisyon kurulması gibi konularda mutabık kalmışlardır. Ayrıca Lesovo-Hamzabeyli sınır kapısının faaliyete geçirilmesi, Avrupa ulaştırma koridorlarına entegrasyonun sağlanması ve KEİB çerçevesinde projelerin müzakere edilmesi gibi bölgesel iş birliklerine de değinilmiş; XIII. toplantı sonrasında alınan kararların takibi amacıyla Kasım 1995'te Türkiye'de üst düzey bir toplantı düzenlenmesi ve XIV. toplantının 1996'da Türkiye'de yapılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında "Kapıkule Garında Demiryolu Sınır Hizmetlerinin Düzenlenmesi ile İlgili Sözleşme. 16 Mayıs 1996 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[518] Bu sözleşme Kapıkule sınır garında demiryolu sınır hizmetlerinin düzenlenmesini ve formalitelerin hızlandırılmasını amaçlamaktadır. Kapıkule ve Svilengrad arasındaki yolcu, yük, posta ve diğer demiryolu taşımacılığına ilişkin işlemleri kapsamaktadır. Taraflar teknik düzenlemeler, personel görevleri, kaza ve zarar sorumlulukları, pasaport ve gümrük kontrolleri, posta, veteriner ve bitki sağlığı hizmetleri, sağlık yardımı, personel kıyafet düzenlemeleri, resmi dil kullanımı ve anlaşmazlıkların çözümü gibi konuları detaylı şekilde düzenlemiştir. Ayrıca her iki ülkenin yetkili demiryolu idarelerinin bu hizmetleri yürütme ve geliştirme konusunda iş birliği içinde çalışmaları öngörülmüştür. Sözleşme süresiz olup, 28 Haziran 1971 tarihli önceki anlaşmayı yürürlükten kaldırmaktadır.

[517] Resmi Gazete, "Protokol", 12 Kasım 1995, 6-12.
[518] Resmi Gazete, "Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında İmzalanan "Kapıkule Garında Demiryolu Sınır Hizmetlerinin Düzenlenmesi ile İlgili Sözleşme", 02 Eylül 1997, 2-35.

Bakanlar Kurulu'nca 31 Ocak 1997 tarihinde Bulgaristan ile ülkemiz arasında sınır ticareti yapılmasına ilişkin karar alınmıştır.[519] Edirne ili üzerinden Bulgaristan ile sınır ticaretinin usul ve esaslarını belirlemektedir. Kararın amacı Edirne'nin ihtiyaçlarını karşılamak ve bölgesel kalkınmayı teşvik etmek amacıyla sınır ticaretini düzenlemektir. Kapıkule Gümrük Kapısı üzerinden gerçekleştirilecek ticarette mağaza, depo ve açık pazar yerleri açılabileceği, bu işlemlerin Edirne Valiliği'nin yetkisinde olduğu belirtilmiştir. Sınır ticareti yapabilmek için Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından belirlenen esaslara uygun Sınır Ticareti Belgesi alınması zorunludur. İthalatta aylık dört defa ve her defasında 50.000 ABD Doları karşılığını aşmayacak şekilde ithalat yapılabilirken belirlenen oranlarda vergi tahsil edilmektedir. Değerlendirme Kurulu ithalat taleplerini yerel ihtiyaçlara göre değerlendirir. Gerekli sağlık ve kalite kontrolleri, ithalat ve ihracat rejimlerine uygunluk şartı ve istatistiki takip yükümlülüğü de kararda yer almaktadır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında nükleer kazaların erken bildirimi ve nükleer tesislere ilişkin bilgi değişimi anlaşması 28 Temmuz 1997 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[520] Anlaşma nükleer kazaların erken bildirimini, nükleer tesislere ilişkin bilgi değişimini ve bilimsel iş birliğini kapsamaktadır. Taraflar nükleer kaza durumunda birbirlerini en kısa sürede bilgilendirmekle yükümlüdür ve nükleer tesislerle ilgili teknik verileri paylaşırlar. Türkiye'de uygulamadan Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, Bulgaristan'da ise Atom Enerjisinin Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi sorumludur.

Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Bulgaristan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı arasında askeri alanda işbirliği anlaşması 29 Temmuz 1997 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[521] Tarafların karşılıklı güven ve çıkar temelinde, savunma ve güvenlik politikaları, askeri teknik, eğitim, sağlık, kültürel faaliyetler gibi çeşitli alanlarda işbirliğini öngörmektedir. Anlaşma yıllık işbirliği planlarıyla yürütülecek olup; bilgi ve belge değişimi, ortak tatbikatlar, resmi ziyaretler ve diğer ortak faaliyetleri kapsamaktadır. Taraflar elde edilen bilgilerin gizliliğini korumayı ve üçüncü taraflarla

[519] Resmi Gazete, "Bulgaristan ile Türkiye Arasında Sınır Ticareti Yapılmasına İlişkin Karar", 19 Mart 1997, 51-54.
[520] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Nükleer Kazaların Erken Bildirimi ve Nükleer Tesislere İlişkin Bilgi Değişimi Anlaşması", 11 Eylül 1997, 21-26.
[521] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Bulgaristan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Arasında Askeri Alanda İşbirliği Anlaşması", 08 Eylül 1997, 2-4.

paylaşmamayı taahhüt etmiş; ev sahibi ülke, konuk delegasyonlara lojistik destek sağlamayı kabul etmiştir.

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilere dair 20 Kasım 1997 tarihinde Sofya'da imzalanan protokol,[522] 01 Ocak 1998'de yürürlüğe girecek çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşmasını memnuniyetle not etmiş ve bankacılık sektörünün önemini vurgulamıştır. Taraflar Avrupa Birliği ile ilişkiler çerçevesinde bir serbest ticaret anlaşması müzakerelerine hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Türk tarafı gümrük vergilerinin sanayi ürünlerinde kaldırılmasını, tarım ürünlerinde ise AB'ye tanınan tavizlerin karşılıklı yansıtılmasını önermiştir. Taraflar Bulgaristan'daki özelleştirme sürecine Türk firmalarının katılımını ve altyapı yatırımlarında işbirliğini teşvik etmeyi kararlaştırmış, gümrük ve ticaret istatistiklerini geliştirecek bir ortak çalışma grubu kurulmasına karar vermiştir. Ayrıca karma ekonomik komisyon toplantısının 1998 Nisan ayında Sofya'da yapılacağı ve iş konseyi toplantısının Mesut Yılmaz'ın Bulgaristan ziyaretinde gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında gümrük idarelerinin karşılıklı yardımlaşmasına ilişkin anlaşma 04 Aralık 1997 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[523] Bu anlaşma iki ülkenin gümrük mevzuatına karşı işlenen suçların önlenmesi ve cezaların doğru şekilde uygulanması amacıyla işbirliğini teşvik etmektedir. Ayrıca uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı ticaretine karşı ortak bir mücadele yürütülmesini öngörmektedir. Her iki tarafın gümrük idarelerinin, birbirlerine bilgi sağlayarak gümrük mevzuatına aykırı hareket eden kişileri tespit etmeyi, eşya ve taşıma araçlarının gümrük kontrolünü sağlamayı amaçlamaktadır. Gümrük formalitelerinin basitleştirilmesi, gümrük suçlarının araştırılması ve kontrol yöntemlerinin iyileştirilmesi gibi adımlar da öngörülmüştür. Ayrıca gümrük idarelerinin karşılıklı olarak bilgilerini paylaşabileceği, gümrük suçlarıyla ilgili belgeler ve delillerin kullanılabileceği ve gerektiğinde uzmanların tanıklık yapabileceği belirtilmektedir. Anlaşmada yardım taleplerinin yazılı olarak yapılması gerektiği ancak acil durumlarda sözlü taleplerin de kabul edilebileceği ifade edilmiştir. Yardım talepleri tarafların güvenliğini veya egemenliğini ihlal etmeyecek şekilde yerine getirilecektir.

[522] Resmi Gazete, "Protokol", 11 Ocak 1998, 2-3.
[523] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına İlişkin Anlaşma", 13 Ocak 1998, 6-15.

Türkiye ile Bulgaristan arasında kültür, eğitim ve bilim alanında işbirliği anlaşması 04 Aralık 1997 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[524] Anlaşma üniversitelerde dil ve edebiyat kürsülerinin kurulması, bilimsel araştırmaların desteklenmesi, eğitim sistemlerinin karşılıklı değerlendirilmesi gibi konuları kapsar. Ayrıca kültürel mirasın korunması, sanat, müzik, tiyatro, sinema ve yayıncılık alanlarındaki işbirliklerini teşvik eder. Taraflar bu işbirliğini çeşitli protokoller ve programlar aracılığıyla geliştirecek, ayrıca kültürel mirasın korunması ve restorasyonu konularında da işbirliği yapacaklardır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında "Mutludere/Rezovska Deresi Mansap Bölgesindeki Sınırın Belirlenmesi ve İki Ülke Arasında Karadeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşması" 04 Aralık 1997 tarihinde imzalanmıştır.[525] Mutludere/Rezovska Deresi'nin mansap bölgesindeki sınırın belirlenmesi ve Karadeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması amacıyla 1997 yılında imzalanan bir anlaşmayı özetlemektedir. Anlaşma iki ülke arasındaki işbirliğini geliştirmek ve sınır sorunlarını çözmek amacı taşır. Mutludere/Rezovska Deresi Sınırı, dere yatağının ortasında sabitlenecek çizgiyle belirlenecektir. Ayrıca dere sularının serbest akışı sağlanacaktır. Beğendik/Rezovo Körfezi Deniz Sınırı, dere ağzındaki kara sınırından başlayarak belirli koordinatlar üzerinden ilerleyecektir. Karasuları sınırı, belirlenen koordinatlar üzerinden belirli bir çizgiyle devam edecektir. Karasuları sınırının devamı olarak kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge sınırı belirlenecektir. Bu sınır daha ileri müzakerelerde netleştirilecektir. Anlaşmazlıklar Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun olarak çözülecektir. Bu anlaşma Türkiye ve Bulgaristan arasındaki sınırları belirlerken deniz yetki alanları ve karasuları üzerindeki egemenliklerini düzenlemeyi amaçlamaktadır. Mutludere/Rezovska Deresi'nde, iki ülke dere yatağını temizleyecek ve yeniden düzenleyecek böylece suların serbest akışını sağlayacaklardır. Bu çalışmalar 1992'de kabul edilen planla uyumlu olacak ve ortak mühendislik projeleri çerçevesinde gerçekleştirilecektir. Beğendik/Rezovo Körfezi'ndeki ortak seyir sektörü ise her iki ülkenin deniz araçlarının belirli sınırlar içinde serbestçe hareket etmelerini sağlayacak

[524] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültür, Eğitim ve Bilim Alanında İşbirliği Anlaşması", 16 Ocak 1998, 20-23.
[525] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Mutludere/Rezovska Deresi Mansap Bölgesindeki Sınırın Belirlenmesi ve İki Ülke Arasında Karadeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşması", 02 Haziran 1998, 2-6.

şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca her iki ülke yalnızca kendi alt sektörlerinde ekonomik ve araştırma faaliyetlerinde bulunabilecektir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında "Ortak Sanayi Çalışma Grubu III. Dönem Toplantısı Protokolü" 23 Haziran 1998 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. 11. Dönem Türkiye Cumhuriyeti-Bulgaristan Cumhuriyeti Karma Ekonomik ve Teknik İşbirliği Komisyonu Protokolü uyarınca kurulan Türk-Bulgar ortak sanayi çalışma grubu üçüncü toplantısı 22-24 Haziran 1998 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır.[526] Toplantıda Bulgaristan'daki özelleştirme sürecine Türk işadamlarının katılımının teşvik edilmesi kararlaştırılmış ve makine imalatı, otomotiv yedek parça sanayi, elektrikli ev aletleri, hafif sanayi ve gıda işleme sanayii gibi sektörlerde işbirliği yapılması önerilmiştir. Ayrıca inşaat, çimento sanayi ve küçük ve orta ölçekli işletmeler alanlarında da işbirliğinin güçlendirilmesine yönelik adımlar atılması üzerinde mutabık kalınmıştır. Taraflar sektörel toplantılar düzenleme ve tecrübe paylaşımını teşvik etme konusunda anlaşmış ve bir sonraki toplantının Sofya'da yapılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında serbest ticaret anlaşması 11 Temmuz 1998 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[527] Türkiye ve Bulgaristan, Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve GATT 1994 ilkelerine uygun olarak 01 Ocak 2002'ye kadar kademeli bir serbest ticaret alanı oluşturmayı hedeflemektedir. Anlaşma sanayi ürünleri, tarım, işlenmiş tarım ve balıkçılık ürünlerini kapsar. Taraflar gümrük vergilerini ve eş etkili tedbirleri kaldırmayı, teknik engelleri azaltmayı ve adil rekabet koşullarını sağlamayı taahhüt eder. Anlaşma yürürlüğe girdiğinde çoğu üründe gümrük vergileri sıfırlanacak bazı hassas ürünlerde kademeli indirim uygulanacaktır. Tarım Ürünleri: Protokol A'da belirtilen tavizlerle sınırlı liberalizasyon sağlanacak ancak taraflar tarım politikalarını koruyabilecektir. İthalat/ihracat kısıtlamaları, damping ve sübvansiyonlara karşı WTO kuralları çerçevesinde tedbirler alınacaktır. Ciddi piyasa bozulmalarında geçici önlemler (gümrük artışı vb.) uygulanabilecektir. Fikri mülkiyet, kamu alımları, rekabet kuralları ve ödemeler dengesi istisnaları düzenlenmiştir. Anlaşma kararlar almak ve uygulamayı

[526] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Ortak Sanayi Çalışma Grubu III. Dönem Toplantısı Protokolü", 28 Ağustos 1998, 10-11.
[527] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti İle Bulgaristan Cumhuriyeti Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması", 26 Eylül 1998, 2-144.

denetlemek üzere bir Ortak Komite kurar. Komite uyuşmazlıkları çözmek ve işbirliğini geliştirmekle görevlidir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında "Enerji ve Altyapı Alanlarında İşbirliği Anlaşması ile İşbirliği Protokolü" 04 Kasım 1998 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[528] Taraflar ikili ticari ve ekonomik ilişkilerin gelişimini göz önünde bulundurarak özellikle Bulgaristan'daki enerji ve altyapı projelerine Türk firmalarının katılımını teşvik etmek suretiyle karşılıklı fayda sağlamayı hedeflemektedir. Anlaşma kapsamında 2002 yılına kadar yıllık 4 milyar kWh elektrik enerjisi temininin sağlanması ve 2008 yılı sonuna kadar bu seviyenin korunması taahhüt edilmiştir. Ayrıca Bulgaristan'daki "Gorna-Arda" Hidroelektrik Santrali ve "Maritza" otoyolunun "Orizovo-Kapitan Andreevo" bölümü gibi projelere Türk firmalarının katılımı desteklenecektir. Taraflar söz konusu projelerin uygulanması için gerekli yasal ve idari desteği sağlayacaklarını beyan etmişlerdir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında Bulgaristan emekli aylıklarının türkiye'de ödenmesine ilişkin anlaşma 04 Kasım 1998 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[529] Türkiye'ye göç etmiş ve Bulgaristan emeklilik kanunlarına göre emekli aylığı alacak kişiler için düzenlenmiş bir sosyal güvenlik anlaşmasıdır. Bu anlaşma Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden emeklilere, görev süresi, yaşlılık, malullük ve iş kazası gibi nedenlerle bağlanan emekli aylıklarının Türkiye'de ödenmesini sağlamaktadır. Emekli aylıkları Bulgaristan Cumhuriyeti'nin yetkili kurumları aracılığıyla Türkiye'de ödenecek ayrıca emekli maaşı bağlanması için gerekli belgeler Türkiye'deki Sosyal Sigortalar Kurumu tarafından Bulgaristan yetkililerine iletilecektir. Anlaşma Bulgaristan emeklilik mevzuatına uygun olarak ödenecek aylıkların transferi, düzenli ödeme ve ilgili değişikliklerin bildirimi hususlarında da düzenlemeler getirmektedir. Bu anlaşma iki ülke arasındaki sosyal güvenlik işbirliğini güçlendirirken, Türkiye'deki Bulgar emeklilerinin maaşlarının düzenli olarak ödenmesine olanak tanımaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı ile Bulgaristan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Arasında Taşınmaz Kültürel Mirasın Korunması İçin İşbirliği Protokolü 04

[528] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Enerji ve Altyapı Alanlarında İşbirliği Anlaşması ile İşbirliği Protokolü", 23 Aralık 1998, 2-12.
[529] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bulgaristan Emekli Aylıklarının Türkiye'de Ödenmesine İlişkin Anlaşma", 04 Ocak 1999, 24-27.

Kasım 1998 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[530] Her iki ülkenin taşınmaz kültürel miras varlıklarının korunması amacıyla karşılıklı işbirliği yapmalarını öngörmektedir. Protokol her iki tarafın, kendi kültürel miraslarına ait ancak diğer ülkenin topraklarında bulunan taşınmaz varlıkların tanımlanması, korunması, restorasyonu ve tanıtımı gibi alanlarda işbirliği yapmalarını sağlamaktadır. Ayrıca taşınmaz kültürel miras varlıklarıyla ilgili araştırma, koruma, restorasyon ve adaptasyon çalışmalarının yanı sıra, bu varlıkların ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımı için ortak projeler geliştirilmesi de hedeflenmiştir. Protokol tarafların kültürel mirasın korunması alanındaki ulusal ve uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeye katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında Türkiye-İstanbul'daki taşınmaz mallara ilişkin protokol 04 Kasım 1998 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[531] İstanbul'daki taşınmaz kültürel varlıkların karşılıklı olarak takası ve korunmasını amaçlamaktadır. Protokol Türk tarafının İstanbul'daki Beyoğlu Mahallesi'ndeki Bulgar Okulu arsası yerine Şişli ilçesinde bulunan 848,50 metrekarelik bir arsayı Bulgar tarafına tahsis etmesini öngörmektedir. Bulgar tarafı ise bu yeni arsada Bulgar Kültür ve Ticaret Merkezi inşa etmeyi taahhüt etmekte ve Türk tarafı inşaat için gerekli ruhsat ve yardımı sağlayacaktır. Protokol ayrıca ileride oluşabilecek kentsel gelişmeler ve değişiklikler sonucunda Bulgar tarafına eşdeğer arsa ve tazminat verilmesi garantisini sunmaktadır. Protokol 99 yıl süreyle geçerli olup sürenin sonunda tarafların karşılıklı anlaşması ile uzatılabilecektir.

Türkiye Genelkurmay Başkanlığı ile Bulgaristan Savunma Bakanlığı Arasında "Türk Harp Akademileri ile Bulgar Harp Akademisinde ve Türk Lisan Okulları ile Bulgar Lisan Okulunda Subayların Karşılıklı Olarak Eğitilmesine ilişkin Protokol" 09 Aralık 1998 tarihinde yapılmıştır.[532] Türk ve Bulgar Silahlı Kuvvetleri mensuplarının karşılıklı olarak askeri eğitim almalarını düzenlemektedir. Protokol Türk Harp Akademileri ile Bulgar Harp Akademisi ve Türk Lisan Okulları ile Bulgar Lisan Okullarında eğitim görecek subayların eğitim sürelerini, dil kurslarını ve eğitim programlarını

[530] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı ile Bulgaristan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Arasında Taşınmaz Kültürel Mirasın Korunması İçin İşbirliği Protokolü", 15 Temmuz 1999, 4-7.
[531] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Türkiye-İstanbul'daki Taşınmaz Mallara İlişkin Protokol", 09 Mart 2000, 10-11.
[532] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Bulgaristan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Arasında Türk Harp Akademileri ile Bulgar Harp Akademisinde ve Türk Lisan Okulları ile Bulgar Lisan Okulunda Subayların Karşılıklı Olarak Eğitilmesine İlişkin Protokol", 22 Mayıs 2000, 205-207.

belirlemektedir. 1998-2000 yılları arasında Türk ve Bulgar subaylarının her iki ülkedeki askeri okullarda eğitim alması planlanmış ve her yıl belirlenen sayıda subay eğitim için gönderilecektir. Ayrıca protokolde eğitimle ilgili mali yükümlülükler de belirtilmiş, gönderen devletin subayların seyahat ve sigorta masraflarını, kabul eden devletin ise eğitim ve yaşam masraflarını karşılayacağı ifade edilmiştir. Bu protokol Türk-Bulgar askeri işbirliğini pekiştiren önemli bir düzenleme olarak her iki ülkenin savunma alanındaki işbirliğine katkı sağlamaktadır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında anti-personel mayınların kullanılmaması ve ortak sınıra yakın bölgelerdeki anti-personel mayınların temizlenmesi veya imha edilmesi hakkında anlaşma 22 Mart 1999 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır. İki ülke arasındaki 1992 Dostluk, İyi komşuluk, İşbirliği ve Güvenlik Antlaşması ve Karşılıklı Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler ile Türkiye ve Bulgaristan Arasındaki Askeri Temaslara İlişkin 1992 Edirne Belgesinde ifade edilen dostluk, iyi komşuluk ve işbirliği ilkelerini teyit ederek, 1989'dan bu yana uluslararası alanda meydana gelen kayda değer olumlu gelişmeleri dikkate alarak İki ülke arasındaki paylaştıkları ortak Avrupa-Atlantik değerlerine dayalı dostluk ilişkilerini ve ortak güveni güçlendirmeyi isteyerek, Güneydoğu Avrupa'da istikrar, güvenlik ve saydamlığa daha fazla katkıda bulunmaya kararlı şekilde, Ortak insancıl değerleri paylaşarak ve uluslararası toplumun anti-personel mayınların kullanılmasını, depolanmasını, üretimini ve transferini yasaklamaya yönelik asil çabalarına katkıda bulunmayı arzulayarak, aynı hedeflere yönelik çabalara katılımda bulunmaya teşvik etmek amacıyla bölgedeki diğer ülkelere örnek teşkil etmeyi arzulayarak mutabık kalmışlardır.[533] Tarafların anti-personel mayın kullanımını yasaklamayı, mevcut mayınları temizlemeyi veya imha etmeyi taahhüt etmelerini öngörür. Ayrıca mayın temizleme faaliyetlerinin izlenmesi amacıyla karşılıklı gözlem ziyaretlerinin gerçekleştirilmesi, bilgi değişimi ve koordinasyon toplantılarının yapılması kararlaştırılmıştır. Anlaşma bu süreçlerin altı yıl içinde tamamlanmasını ve yıllık gözlem ziyaretleriyle takip edilmesini şart koşmaktadır. Taraflar her iki ülkenin topraklarındaki mayınlı sahalarla ilgili bilgilere karşılıklı olarak ulaşım sağlamak, gözlem faaliyetleri için

[533] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Anti-Personel Mayınların Kullanılmaması ve Ortak Sınıra Yakın Bölgelerdeki Anti-Personel Mayınların Temizlenmesi Veya İmha Edilmesi Hakkında Anlaşma", 30 Aralık 1999, 17-21.

gerekli tedbirleri almak ve anlaşma hükümlerine uymak konusunda taahhütlerde bulunmuşlardır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında ulaştırma karma komisyon 17. toplantısı protokolü 29 Eylül 1999 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[534] Protokol kara yolu, demir yolu, deniz yolu ve havayolu taşımacılığı gibi çeşitli ulaştırma altyapılarının iyileştirilmesi ve modernizasyonuna yönelik düzenlemeler getirmiştir. Özellikle sınır ötesi taşımacılığın kolaylaştırılması, transit geçişlerin hızlandırılması, limanlar ve havalimanları arasında işbirliğinin artırılması, demir yolu hatlarının verimli kullanımının sağlanması gibi hedefler belirlenmiştir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında "Ortak Sanayi Çalışma Grubu IV. Dönem Toplantısı Protokolü" 06 Ekim 1999 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Ticaret Bakanı ile Bulgaristan Cumhuriyeti Sanayi Bakanı tarafından imzalanan protokol uyarınca 1993 tarihinde kurulan Türk-Bulgar Ortak Sanayi Çalışma Grubu IV. Dönem Toplantısı 05-06 Ekim 1999 tarihleri arasında Sofya'da yapılmıştır.[535] Protokol küçük ve orta ölçekli işletmeler, şeker sanayi, gıda işleme sanayi, tekstil sanayi, elektronik ve elektrikli ev aletleri sanayi gibi çeşitli sektörlerde işbirliğini teşvik etmeyi kararlaştırmıştır. Ayrıca,her iki ülke, sanayi üretim kurallarının Avrupa Birliği ile uyumlaştırılması ve müteahhitlik, müşavirlik gibi alanlarda ortak projeler gerçekleştirme hususunda anlaşmışlardır. Bulgar tarafı, Türkiye'deki deprem sonrası inşaat faaliyetlerine katılmayı teklif etmiş ve her iki ülke, KOSGEB gibi kuruluşlar aracılığıyla küçük ve orta ölçekli işletmelerin eğitimi ve deneyim paylaşımını teşvik etmeyi kararlaştırmıştır. Taraflar sanayi işbirliğini artırmak için fuar ve sergilere katılımı desteklemiş ve sonraki toplantının Türkiye'de yapılmasına karar vermiştir.

Bulgaristan ile Türkiye Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasının Eki "Menşeli Ürünler" Kavramının Tanımı ve İdarî İşbirliği Yöntemleri Hakkında Protokol B'nin Değiştirilmesine İlişkin 99/2 Sayılı Ortak Komite Kararı 24 Kasım 2000 tarihinde,[536]

[534] Resmi Gazete, "Bulgaristan-Türkiye Ulaştırma Karma Komisyon 17. Toplantısı Protokolü", 23 Ekim 2000, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/10/20001023.htm#1

[535] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Ortak Sanayi Çalışma Grubu IV. Dönem Toplantısı Protokolü", 28 Şubat 2000, 27-30.

[536] Resmi Gazete, "Bulgaristan ile Türkiye Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasının Eki "Menşeli Ürünler" Kavramının Tanımı ve İdarî İşbirliği Yöntemleri Hakkında Protokol B'nin Değiştirilmesine İlişkin 99/2 Sayılı Ortak Komite Kararı", 30 Aralık 2000, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/ eskiler /2000/12/20001230. htm#1

99/3 Sayılı Ortak Komite Kararı 30 Kasım 2000 tarihinde,[537] 2000/1 Sayılı Ortak Komite kararı 17 Nisan 2001 tarihinde[538] ve 2002/1 Sayılı Ortak Komite Kararı 29 Mayıs 2002 tarihinde alınmıştır.[539]

Bulgaristan-Türkiye karma ulaştırma ve haberleşme komisyonu toplantısı protokolü 01 Mart 2002 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[540] Toplantı her iki ülkenin ulaştırma ve haberleşme alanlarındaki işbirliğini geliştirmek ve karşılıklı çıkarları göz önünde bulundurarak bu alanlarda çeşitli stratejiler oluşturmak amacıyla düzenlenmiştir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında posta ve telekomünikasyon alanında işbirliği 01 Mart 2002 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[541] Anlaşma iki ülke arasındaki iletişim altyapısının geliştirilmesi, bilgi ve teknoloji transferinin artırılması ve ticaret ile kültürel alışverişin desteklenmesi amacıyla önemli bir çerçeve oluşturmuştur.

Türkiye ile Bulgaristan arasında "Sahil Güvenlik Anlaşması" 18 Nisan 2002 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[542] İşbirliğinin alanı Karadeniz'deki deniz alanlarıdır. Sorumlu makamlar Türkiye İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Bulgaristan İçişleri Bakanlığı Ulusal Sınır Polis Servisidir. Amaç yasadışı göç, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile mücadele, deniz alanlarının kirletilmesinin önlenmesi, korsanlık ve uluslararası terörizm ile mücadeledir.

---

[537] Resmi Gazete, "Bulgaristan ile Türkiye Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasının Eki "Menşeli Ürünler" Kavramının Tanımı ve İdarî İşbirliği Yöntemleri Hakkında Protokol B'nin Değiştirilmesine İlişkin 99/3 Sayılı Ortak Komite Kararı", 04 Ocak 2001, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/01/20010104.htm#1

[538] Resmi Gazete, "Bulgaristan ile Türkiye Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması'na Ek Menşeli Ürünler Kavramının Tanımı ve İdarî İşbirliği Yöntemleri Hakkında Protokol B'nin Değiştirilmesine İlişkin 2000/1 Sayılı Ortak Komite Kararı", 12 Eylül 2001, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/09/20010912.htm#2

[539] Resmi Gazete, "Bulgaristan-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşmasında yer alan Menşeli Ürünler Kavramının Tanımı ve İdarî İşbirliği Yöntemleri Konulu Protokol B'nin Değiştirilmesine İlişkin 1/2002 Sayılı Ortak Komite Kararı", 29 Ocak 2003, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/01/20030129.htm#1

[540] Resmi Gazete, "Bulgaristan-Türkiye Karma Ulaştırma ve Haberleşme Komisyonu Toplantısı Protokolü", 05 Haziran 2002, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/06/20020605.htm#5

[541] Resmi Gazete, "Bulgaristan ile Türkiye Arasında Posta ve Telekomünikasyon Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar", 13 Haziran 2002, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/06/20020613.htm#1

[542] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan Sahil Güvenlik Anlaşması", 12 Nisan 2004, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/04/20040412.htm#1,

5.4. Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Yunanistan arasında kamu düzeni bakanlığı suç ile özellikle terörizm, örgütlü suçlar, uyuşturucu madde kaçakçılığı, yasadışı göç ile mücadelede işbirliği anlaşması 20 Ocak 2000 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[543] Terörizm, örgütlü suçlar, yasadışı göç, uyuşturucu madde kaçakçılığı ve kara para aklama gibi küresel tehditlerle mücadelede işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Anlaşma her iki ülkenin mevzuatlarına uygun olarak suçlarla mücadelede bilgi ve deneyim paylaşımını, sınır güvenliği ve terörist faaliyetlere karşı ortak tedbirler alınmasını öngörmektedir. Ayrıca uyuşturucu ve psikotrop maddelerin kaçakçılığıyla mücadelede özel soruşturma teknikleri ve operasyonel işbirliği de sağlanacaktır. Taraflar yasadışı göçle mücadele için geri kabul anlaşmasını da destekleyerek, sınır ötesi suçların önlenmesi ve terörist tehditlere karşı ortak bir strateji geliştireceklerdir. Koordinasyon Komitesi aracılığıyla yürütme süreci izlenecek ve taraflar arasında doğrudan iletişim sağlanacaktır. Bu işbirliği, bölgesel ve uluslararası forumlarda da güçlendirilecektir.

Türkiye ile Yunanistan arasında yatırımların karşılıklı teşvik ve korunması anlaşması 20 Ocak 2000 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[544] Anlaşmada "yatırımcı" ve "yatırım" terimleri, her iki tarafın yürürlükteki hukuk kurallarına göre geniş bir şekilde tanımlanmıştır. Her bir taraf kendi ülkesinde diğer tarafın yatırımcılarının yatırım yapmasını teşvik edecek ve adil muameleyi garanti edecektir. Yatırımların kamulaştırılması durumunda tazminat gecikmesiz olarak ödenecek ve serbestçe transfer edilebilir olacaktır. Tarafların yatırımcılarının uyruklarına bakılmaksızın üst düzey yönetici ve teknik personel istihdam etmelerine izin verilecektir.

Türkiye ile Yunanistan arasında çevrenin korunması hakkında mutabakat muhtırası 20 Ocak 2000 tarihinde Ankara imzalanmıştır.[545] Mutabakat Muhtırası her iki ülkenin çevresel işbirliğini geliştirmeyi hedeflemektedir. Kirliliğin önlenmesi, çevre

[543] Resmi Gazete, "Yunanistan ile Türkiye Arasında Kamu Düzeni Bakanlığı Suç ile Özellikle Terörizm, Örgütlü Suçlar, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı, Yasadışı Göç ile Mücadelede İşbirliği Anlaşması", 14 Temmuz 2001, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/07/20010714. htm#1

[544] Resmi Gazete, "Yunanistan ile Türkiye Arasındaki Yatırımların Karşılıklı Teşvik ve Korunması Anlaşması", 01 Ağustos 2001, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/08/20010801. htm#6

[545] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan Arasında İmzalanan Çevrenin Korunması Hakkında Mutabakat Muhtırası", 16 Mayıs 2000, 26-30.

kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ve insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması için bilimsel, teknik ve hukuki işbirliğini içermektedir. Taraflar çevre alanındaki işbirliklerini sempozyumlar, seminerler ve çalışma grupları gibi etkinliklerle destekleyecek ve hükümet dışı örgütler ile sivil toplumun katılımını teşvik edeceklerdir. Ayrıca her bir taraf, anlaşma kapsamındaki faaliyetlerin finansmanını kendi üstlenecek ve uluslararası kaynaklardan da faydalanmak için yöntemler araştıracaktır.

Türkiye ile Yunanistan arasında turizm alanında işbirliği anlaşması 20 Ocak 2000 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Her iki ülkenin ekonomik kalkınması, karşılıklı anlayış ve halkların yakınlaşması açısından turizmin önemini vurgulamaktadır. Anlaşma turizm sektöründe işbirliğini geliştirmeyi, turist akışını kolaylaştırmayı, işletmeler arasında karşılıklı ziyaretler ve seminerler düzenlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca sürdürülebilir turizm kalkınması, ekoturizm, kültür turizmi ve gençlik turizmi gibi özel alanlarda işbirliği yapılacaktır. Anlaşma kapsamında turizm yatırımlarına ilişkin bilgi paylaşımı, mesleki eğitim programları ve kültürel etkinliklerle karşılıklı turist akışının artırılması hedeflenmektedir. İki ülke arasında yatçılık gibi sektörel işbirlikleri de teşvik edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Arasında İmzalanan, kültürel işbirliği anlaşması 04 Şubat 2000 tarihinde Atina'da imzalanmıştır. İki ülke arasındaki dostane ilişkileri güçlendirmeyi ve bilim, eğitim, kültür, sanat, spor, gençlik ve basın-yayın alanlarında işbirliğini zenginleştirmeyi amaçlamaktadır. Anlaşma yükseköğretim kurumları arasında işbirliği, öğrenci ve akademisyen değişimi, kültürel etkinliklerin düzenlenmesi ve ortak dil öğretimi gibi çeşitli faaliyetleri kapsar. Ayrıca spor, fikri mülkiyet hakları, kültürel miras ve medya alanlarında da işbirliğini teşvik etmektedir. Anlaşma Türk-Yunan Ortak Komitesi tarafından denetlenecek ve her beş yılda bir yenilenecektir. Bu işbirliği, 1951 tarihli Kültür Anlaşması'nın yerini alarak her iki ülkenin kültürel ve eğitimsel ilişkilerini derinleştirmeyi hedeflemektedir. Türkiye ile Yunanistan arasında Gümrük İdarelerinin İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması 04 Şubat 2000 tarihinde Atina'da imzalanmıştır.[546] Gümrük suçlarının önlenmesi, soruşturulması ve engellenmesi için bir dizi düzenlemeyi içermektedir. Taraflar özellikle yasadışı uyuşturucu ve psikotrop madde trafiği, silah, mühimmat ve kültürel varlıklar gibi tehlikeli

[546] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Arasında İmzalanan, Gümrük İdarelerinin İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması", 10 Mayıs 2000, 473-542.

maddelerin sınırdan geçişini engellemek için etkin bir işbirliği yapmayı taahhüt etmişlerdir. Gümrük mevzuatının düzgün uygulanmasını sağlamak amacıyla istihbarat paylaşımı, yardım talepleri ve kontrol mekanizmalarını içermekte, ayrıca kişisel verilerin korunması, gizlilik ve karşılıklı güven temellidir.

Türkiye ile Yunanistan arasında deniz taşımacılığı anlaşması 04 Şubat 2000 tarihinde Atina'da imzalanmıştır.[547] Taraflar ticarî seyrüsefer serbestisi ilkelerine dayalı olarak gemiciliğin gelişmesine katkıda bulunmayı ve limanlar arasında mal ve yolcu taşımacılığını kolaylaştırmayı taahhüt etmektedir. Anlaşma her iki ülkenin gemilerinin karşılıklı olarak eşit muamele görmesini, deniz güvenliği ve çevresinin korunmasını, denizcilik eğitimi ve teknolojisi konusunda işbirliği yapılmasını öngörmektedir. Ayrıca gemiadamlarının hakları, transit geçişleri, gemi belgelerinin karşılıklı tanınması ve mürettebat üyelerinin geçici karaya çıkma izni gibi hususlar düzenlenmiştir. Taraflar anlaşmazlık durumlarında diplomatik yollarla çözüm aramayı kabul etmekte ayrıca uluslararası denizcilik sözleşmelerine uygun hareket etmeyi taahhüt etmektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasında ekonomik işbirliği anlaşması 04 Şubat 2000 tarihinde Atina'da imzalanmıştır.[548] İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi amacı güder. Anlaşmanın temel hedefi karşılıklı yarar ve eşitlik ilkesine dayalı bir şekilde çeşitli sektörlerde ekonomik işbirliği yapmaktır. Bu bağlamda sanayi, enerji, tarım, ulaştırma, bankacılık, turizm, çevre ve sağlık gibi birçok alanda işbirliği fırsatları öngörülmüştür. Işletmeler, KOBİ'ler ve diğer kuruluşlar arasında yatırımlar, ortak girişimler ve lisans anlaşmaları gibi işbirliklerini teşvik etmeyi amaçlamakta olup Türk-Yunan Karma Ekonomik Komisyonu'nun kurulmasını öngörmektedir. Bu komisyon işbirliğini kolaylaştıracak önlemleri belirleyecek ve ekonomik işbirliğinin arttırılması için fırsatlar yaratacaktır. Anlaşmanın uygulanmasında her iki taraf da Avrupa Birliği yükümlülüklerine uygun hareket edecek ve aralarındaki olası ihtilafları dostane müzakerelerle çözeceklerdir.

[547] Resmi Gazete, "Yunanistan ile Türkiye Arasında Deniz Taşımacılığı Anlaşması", 18 Temmuz 2001, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/07/20010718.htm#5
[548] Resmi Gazete, "Yunanistan- ile Türkiye Arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması", 25 Temmuz 2001, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/07/20010725.htm#1

Türkiye ile Yunanistan arasında bilimsel ve teknolojik işbirliği anlaşması 04 Şubat 2000 tarihinde Atina'da imzalanmıştır.[549] Bilim ve teknolojinin ulusal ekonomilerin gelişmesine olan katkısını göz önünde bulundurarak, karşılıklı eşitlik ve fayda ilkelerine dayalı bir işbirliği hedeflemektedir. Bilimsel ve teknolojik araştırmalar, ortak projeler, uzman değişimi, seminer ve konferanslar düzenleme gibi çeşitli işbirliği alanlarını kapsamaktadır. TÜBİTAK ve Yunanistan Araştırma ve Teknoloji Genel Sekreterliği bu işbirliğinin koordinasyonunda yetkili kurumlar olarak belirlenmiştir. Ortak Komite işbirliği alanlarını belirlemek, projelerin uygulanmasını kolaylaştırmak ve önerileri değerlendirmek için kurulur. Proje önerileri her iki tarafın ulusal mevzuatına göre değerlendirilir ve onaylanır. Ayrıca yapılan bilimsel ziyaretlerde elde edilen sonuçlar her iki tarafın izniyle yayınlanabilir.

Türkiye ile Yunanistan arasında tarım alanında teknik, bilimsel ve ekonomik işbirliği protokolü 22 Haziran 2000 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[550] Bu protokolle iki ülke arasında tarım, gıda sanayii, hayvancılık ve köyişleri alanlarında işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır. İşbirliği konuları arasında; genel bilimsel ve teknik bilgi ve doküman mübadelesi, araştırma sonuçlarının paylaşımı, hayvan hastalıkları ile ilgili hızlı ve güvenilir bilgi değişimi, eğitimler, seminerler, konferanslar ve toplantılar düzenlenmesi yer almaktadır.

Türkiye ile Yunanistan arasında 10'uncu ulaştırma karma komisyon toplantısı protokolü 15 Mart 2001 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[551] Protokolün içeriği ulaştırmanın çeşitli modlarına (karayolu, demiryolu, denizyolu, havayolu) ilişkin mevcut durumu değerlendirmeyi ve gelecekteki işbirliği adımlarını belirlemeyi amaçlamıştır.

Türkiye ile Yunanistan arasında bitki koruma alanında işbirliği anlaşması 01 Kasım 2001 Atina'da imzalanmıştır.[552] Bu anlaşma özellikle bitki sağlığı ve zararlılarla mücadele konusunda ortak bir çerçeve oluşturarak sınır ötesi hastalık ve zararlılara karşı

[549] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Arasında İmzalanan, Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Anlaşması", 10 Mayıs 2000, 486-486.
[550] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Tarım Alanında Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Protokolü", 02 Kasım 2000, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/11/20001102.htm#1
[551] Resmi Gazete, "Yunanistan-Türkiye 10. Ulaştırma Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 23 Mayıs 2001, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/05/20010523.htm#3
[552] Resmi Gazete, "Yunanistan ile Türkiye Arasında İmzalanan, Bitki Koruma Alanında İşbirliği Anlaşması", 14 Ocak 2002, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002 /01/20020114. htm#4

etkili bir koruma sağlanmasını hedeflemiştir. Taraflar bu çerçevede bilgi alışverişi, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde işbirliğini teşvik etmeyi ve ortak denetim mekanizmaları kurarak tarım ürünlerinin kalitesini artırmayı taahhüt etmişlerdir. Ayrıca anlaşma bitki sağlığı alanındaki ulusal düzenlemelerle uyumlu şekilde uygulama geliştirilmesini ve iki ülkenin tarım sektörlerindeki sürdürülebilirliği sağlamayı hedeflemektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasında veterinerlik alanında işbirliği anlaşması 01 Kasım 2001 Atina'da imzalanmıştır.[553] Anlaşma özellikle zoonotik hastalıklar, hayvan ırklarının iyileştirilmesi ve hayvan sağlığına yönelik yapılan araştırmaların desteklenmesi gibi alanlarda işbirliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Taraflar bu çerçevede bilgi alışverişi, eğitim faaliyetleri, ortak denetimler ve laboratuvar analizleri gibi bir dizi etkinlik düzenlemeyi taahhüt etmişlerdir. Ayrıca hayvan sağlığı konusunda birbirlerinin ulusal mevzuatlarına uyum sağlamak ve sınır ötesi hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla karşılıklı işbirliğini artırma kararı almışlardır.

Türkiye Dışişleri Bakanlığı Eğitim Merkezi ile Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Akademisi arasında işbirliğine ilişkin mutabakat muhtırası 08 Kasım 2001 tarihinde Atina'da imzalanmıştır.[554] İki ülke arasındaki diplomatik ilişkileri güçlendirmeye yönelik önemli bir adımdır. Bu mutabakat 7-8 Kasım 2001 tarihlerinde Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in Yunanistan ziyareti sırasında imzalanmıştır. Her iki ülkenin dışişleri bakanlıkları arasında eğitim ve diplomatik alandaki işbirliğini artırmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede diplomatik akademiler aracılığıyla eğitim programları, seminerler ve karşılıklı ziyaretler düzenlenmesi planlanmıştır. Ayrıca bu mutabakat iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin daha verimli ve etkili bir şekilde geliştirilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Yunanistan ile Türkiye arasında yapılan suç ile özellikle terörizm, örgütlü suçlar, uyuşturucu madde kaçakçılığı ve yasadışı göç ile mücadelede işbirliği anlaşmasının 8 inci maddesinin uygulanmasına dair protokol 08 Kasım 2001 tarihinde Atina'da

[553] Resmi Gazete, "Yunanistan ile Türkiye Arasında İmzalanan, Veterinerlik Alanında İşbirliği Anlaşması", 14 Ocak 2002, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/01/20020114.htm#1

[554] Resmi Gazete, "Türkiye Dışişleri Bakanlığı Eğitim Merkezi ile Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Akademisi Arasında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Muhtırası", 01 Nisan 2002, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/04/20020401.htm#1

imzalanmıştır.[555] Anlaşmanın sekizinci maddesi tarafların suçla mücadele alanında bilgi ve deneyim paylaşımı, kriminal araştırma tekniklerinin geliştirilmesi, yasadışı göçle mücadeleye yönelik sınır kontrol önlemleri, uyuşturucu kaçakçılığına karşı ortak stratejiler ve sahte seyahat belgeleri ile mücadele gibi bir dizi işbirliği mekanizması geliştirmeyi öngörmektedir. Bu protokol her iki ülkenin ulusal mevzuatlarına uygun şekilde suçla mücadelede etkin işbirliği sağlamak ve karşılıklı güveni artırmak için önemli bir hukuki temel teşkil etmektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasında "Doğal Afetlere Karşı Türk-Yunan Ortak Görev Gücü Kurulmasına İlişkin Protokol" 08 Kasım 2001 tarihinde Atina'da imzalanmıştır.[556] Bu protokolle doğal afetlerden etkilenen halklara zamanında ve etkin insani yardım sağlamak amacıyla ortak kapasiteyi artırmak için bir görev gücü oluşturulması kararlaştırılmıştır. Görev gücü Türk-Yunan Doğal Afetlere Karşı Ortak Görev Gücü (JHET-SDRU) olarak adlandırılacak ve Akdeniz ve çevresi ile tarafların yakın çevresinde faaliyet gösterecektir.

"Birleşmiş Milletler, Türkiye ve Yunanistan arasında İnsanî Acil Durumlara Müdahale Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Muhtırası" 16 Eylül 2002 tarihinde New York'ta, BM Genel Kurulu sırasında imzalanmıştır.[557] İmza törenine Türkiye'den Dışişleri Bakanı Şükrü Sina Gürel, Yunanistan'dan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu ve BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA) yetkilileri katılmıştır. Doğal afetler karşısında zarar gören sivil halka acil ve etkin yardım sağlamak amacıyla BM desteğinde yürütülen çalışmalar sonucu kurulan ortak güç konusunda BM ile mutabakat muhtırası imzalanmıştır.

[555] Resmi Gazete, "Türkiye ile Yunanistan Arasında Akdolunan Suç ile Özellikle Terörizm, Örgütlü Suçlar, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ve Yasadışı Göç ile Mücadelede İşbirliği Anlaşmasının 8 inci Maddesinin Uygulanmasına Dair Protokolü", 24 Nisan 2002, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/04/20020424.htm#2

[556] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Doğal Afetlere Karşı Türk-Yunan Ortak Görev Gücü Kurulmasına İlişkin Protokol", 22 Mayıs 2004, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/05/20040522.htm#4

[557] Resmi Gazete, "Birleşmiş Milletler, Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İnsanî Acil Durumlara Müdahale Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Muhtırası", 16 Ocak 2004, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/01/20040116.htm#3

5.5. Türkiye ile Romanya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türk-Romen karma ekonomik komisyonu XVI. dönem protokolü 28 Eylül 1990 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. İki Hükümet arasında 14 Haziran 1970 tarihinde Bükreş'te sağlanan anlayışa uygun olarak Türk-Romen Karma Ekonomik Komisyonu XVI. dönem toplantısı 25-28 Eylül 1990 tarihleri arasında Bükreş'te yapılmıştır.[558] Toplantıda 1987 yılında imzalanan Uzun Vadeli Ticari, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde ikili ekonomik ve ticari ilişkilerin daha da geliştirilmesi hedeflenmiştir. Taraflar ticaret hacminin artırılması, sanayi, enerji, tarım, ulaşım, telekomünikasyon ve turizm alanlarında işbirliğinin güçlendirilmesi konusunda anlaşmışlardır. Ayrıca üçüncü ülkelerde yatırım ve işbirliği yapma, bilimsel ve teknik işbirliğini canlandırma, müteahhitlik hizmetleri ve yatırımların teşviki gibi konular üzerinde de durulmuştur. Bu protokol iki ülkenin ekonomik işbirliğini çeşitlendirerek karşılıklı faydayı artırmayı amaçlamaktadır.

Türkiye-Romanya kara ulaştırması karma komisyonu toplantısı protokolü 13 Ekim 1990 tarihinde Bükreş'te yapılmıştır.[559] Toplantıda iki ülke arasındaki kara ulaşımına dair istatistiki verilerin paylaşılması, yolcu taşımacılığı, Ro-Ro servis hattı, eşya taşımacılığı ve geçiş belgesi kotası gibi meseleler görüşülmüştür. Türk tarafı Ro-Ro servislerindeki operasyonel sorunları ve geçiş belgesi kotası sisteminin iyileştirilmesini talep ederken Romen tarafı ise bu tür değişikliklerin mevcut mevzuatla sınırlı olduğunu belirtmiştir. Son olarak taraflar 1990 yılı için transit geçiş belgelerinin ve özel izin belgelerinin belirli bir kotaya göre düzenlenmesi konusunda mutabakata varmış, 1991 yılına ilişkin geçici belge kotasını ise sonraki toplantılarda ele alacaklarını ifade etmiştir.

Türkiye ile Romanya arasında sağlık ve tıp bilimleri alanında işbirliğine ilişkin anlaşma 10 Ocak 1991 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[560] Taraflar sağlık ve tıp bilimleri alanında uzman değişimi yapacak, her yıl belirli sayıda uzman gönderip alacaklardır. Bu karşılıklı deneyim alışverişinin artmasına yardımcı olacaktır. Taraflar sağlık alanında bilimsel araştırma programları ve direkt temaslar yoluyla işbirliği yapacaklardır. Bu da iki ülke arasındaki sağlık alanındaki bilgi ve teknoloji paylaşımını

[558] Resmi Gazete, "Romanya ile Yapılan Karma Ekonomik Komisyonu XVI. Dönem Protokolü", 12 Şubat 1991, 2-5.
[559] Resmi Gazete, "Protokol", 24 Ocak 1991, 5-7.
[560] Resmi Gazete, "Türkiye ve Romanya Arasında Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanında İmzalanan İşbirliği Anlaşması", 21 Nisan 1991, 2-5.

güçlendirecektir. Uzman değişimlerinin masraflarının karşılıklı olarak belirlenmesi, özellikle konaklama ve ulaşım gibi giderlerin nasıl paylaşılacağı konusunda düzenlemeler getirilmiştir. Taraflar karşılıklı olarak geçici olarak bulundukları ülkede hastalanan hükümet görevlilerine tıbbi yardım sağlayacaklardır. Ayrıca bulaşıcı hastalık şüphesi taşıyan vatandaşlar için acil tedavi hizmetleri verilecektir. Bu anlaşmanın uygulanması için bir Koordinasyon Komitesi kurulacaktır. Komite, anlaşmanın pratikteki işleyişini düzenleyecek, ortaya çıkabilecek sorunları çözecek ve anlaşmanın yönünü belirleyecektir. 1982 tarihli önceki protokolün yürürlükten kaldırılacağı belirtilmiştir. Böylece eski düzenlemeler yerine yeni anlaşma geçerli olacaktır.

Türkiye ile Romanya arasında yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşma 24 Ocak 1991 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[561] Temel olarak her iki ülke yatırımcılarının yatırımlarını güvence altına almak ve teşvik etmek amacı güder. Anlaşma yatırımların korunması, en çok gözetilen millet muamelesi, kamulaştırma ve tazminat, zararlar için tazminat, yatırım uyuşmazlıklarının çözümü ve transfer serbestisi gibi konuları kapsamaktadır. Yatırımlar her iki tarafın mevzuatına uygun olarak teşvik edilmekte ve korunmaktadır; ayrıca, kamulaştırma durumunda adil tazminat ödenmesi öngörülmektedir. Uyuşmazlıkların çözümü için dostane görüşmeler ve ardından tahkim yoluyla çözüm önerilmektedir. Anlaşma yatırımların serbestçe transfer edilmesini sağlayacak düzenlemelere de yer verirken mevcut yatırımların da bu koruma kapsamında olduğu belirtilmiştir.

Türkiye ile Romanya arasında XI. dönem turizm karma komisyonu toplantısı protokolü 28 Mart 1991 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[562] Protokol turizm alanındaki kamu-özel sektör işbirliğini teşvik etmek, karşılıklı bilgi ve uzman değişimini desteklemek, ülkeler arasındaki turistik yerleri tanıtmak için medya ve turizm uzmanlarının karşılıklı ziyaretlerini özendirmek gibi maddeleri içermektedir. Ayrıca karayolu turizminin yaygınlaştırılması için otomobil kulüpleri arasındaki işbirliği, üçüncü ülkelerden gelen turistlerin teşvik edilmesi, doğal çevrenin korunması gibi konulara da vurgu yapılmıştır. Protokol ayrıca Uluslararası Turizm Kuruluşları toplantıları

[561] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma", 16 Temmuz 1994, 2-5.
[562] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya XI. Dönem Turizm Karma Komisyonu Toplantısı Protokolü", 04 Ekim 1991, 2-3.

çerçevesinde işbirliğinin devamını ve geliştirilmesini hedeflemektedir. Son olarak toplantılar düzenli olarak yılda bir kez yapılacak ve gerektiğinde ek toplantılarla işbirliği daha verimli hale getirilecektir.

Türkiye ile Romanya arasında turizm alanında işbirliği anlaşması 28 Mart 1991 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[563] Anlaşma turizm sektörü ve ilgili altyapı projelerinde işbirliğini teşvik etmeyi, ortak girişimler ve altyapı inşaatlarını desteklemeyi hedeflemektedir. Ayrıca turizm sektöründeki personel için uzman ve danışman değişimi, eğitim kursları ve karşılıklı burs imkânlarının sağlanması gibi konulara da vurgu yapılmıştır. Basılı reklam yayınlarının ticari olmayan amaçlarla değişimi, gümrük vergilerinden muaf tutulması ve turizm bürolarının açılması için gerekli yolların araştırılması da anlaşmanın maddeleri arasındadır. Taraflar kara ve deniz yolu turizminin geliştirilmesi için işbirliğini teşvik edecek ve sınır formalitelerinin basitleştirilmesi amacıyla ortak çabalar sarf edeceklerdir. Anlaşmanın uygulanması için her iki ülke, turizm alanındaki gelişmeleri değerlendirecek ve çözüm gerektiren konuları ele alacak bir Karma Komisyon oluşturmayı kararlaştırmıştır. Komisyon yılda bir kez dönüşümlü olarak toplanacak ve benimsenen tavsiye ve çözümler hükümetlerin onayına sunulacaktır.

Türkiye ile Romanya arasında kara ulaştırması karma komisyonu toplantısına ait protokol 05 Nisan 1991 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Romanya Hükümeti arasındaki Uluslararası Karayolu Taşıma Anlaşması hükümleri uyarınca Türkiye-Romanya Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı 03-05 Nisan 1991 tarihleri arasında İstanbul'da yapılmıştır.[564] Karayolu taşımacılığı ve bu alandaki işbirliğini güçlendirmek amacıyla bir dizi karar alınmıştır. Toplantı her iki ülke arasındaki ikili taşımacılığın gelişimini ve mevcut anlaşmalar çerçevesindeki düzenlemeleri gözden geçirmiştir. Eşya taşımacılığına dair geçiş belgesi kotası, sınır formalitelerinin kolaylaştırılması ve Ro-Ro taşımacılığına yönelik etkinliklerin artırılması gibi önemli konular ele alınmıştır. Ayrıca karayolu yolcu taşımacılığıyla ilgili olarak düzenli taşımacılığın teşvik edilmesi, yasal olmayan taşımaların engellenmesi ve yolcu taşımacılığına dair izin sisteminin düzenlenmesi üzerinde anlaşılmıştır.

[563] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması", 21 Mart 1993, 10.
[564] Resmi Gazete, "Türkiye ile Romanya Arasında İmzalanan Kara Ulaştırması Karma Komisyonu Toplantısına Ait Protokol", 08 Ağustos 1991, 2-4.

Romanya'da karayolu güvenliği için alınacak önlemler ve dingil ağırlık sistemi konuları da tartışılmış, Türk taşıtlarının geçişleri sırasında güvenli park yerleri sağlanması talep edilmiştir. Genel olara, toplantı dostane bir ortamda geçmiş ve her iki taraf arasında daha verimli bir işbirliği sağlanması için atılacak adımlar belirlenmiştir.

Türkiye ile Romanya arasında hükümlülerin transferine dair sözleşme 28 Mayıs 1991 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[565] Sözleşme, hükümlülerin kendi uyrukları olan devlete cezanın infazı amacıyla transferine ilişkin usul ve esasları belirlemektedir. Transfer, hüküm devleti, infaz devleti ya da hükümlü tarafından talep edilebilecek ve suçun her iki ülkede de cezalandırılabilir olması, kararın kesinleşmiş olması, hükümlünün uyrukluk durumu ve transfer rızası gibi koşullara bağlıdır. Sözleşme, kamu düzenine aykırılık, zamanaşımı, askerî suçlar veya aynı fiilden dolayı iki kez yargılama gibi durumlarda transferin reddedilmesini öngörmektedir. Transfer edilen hükümlünün cezası infaz devletinde mümkün olduğu kadar aynen uygulanacak ancak infaz devletinin mevzuatına göre azami ceza sınırlarını aşmayacaktır. Ayrıca sözleşme af, infaz sürecine ilişkin bilgi paylaşımı, belgelerin usulü ve masrafların karşılanması gibi teknik düzenlemeleri de kapsamaktadır.

Türkiye ile Romanya arasında "Dostluk, İyi Komşuluk Ve İşbirliği Antlaşması" 19 Eylül 1991 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. 1933 tarihli Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaşma Antlaşması'na atıf yapılarak, iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin tarihsel sürekliliği vurgulanmıştır. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Şartı, 1975 Helsinki Nihai Senedi ve 1990 tarihli Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı gibi uluslararası belgeler çerçevesinde tarafların uluslararası hukuk ilkelerine ve Avrupa güvenlik mimarisine bağlılıkları teyit edilmiştir. Antlaşma tarafların egemenliğe ve toprak bütünlüğüne saygı, iç işlerine karışmama, güç kullanmaktan kaçınma ve barışçıl çözüm ilkelerine bağlı kalacaklarını beyan etmektedir. Taraflar birbirlerine karşı üçüncü devletlerden gelen herhangi bir saldırı durumunda saldırgana destek vermeyeceklerini taahhüt etmekte, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik Birleşmiş Milletler çerçevesindeki işbirliğini öne çıkarmaktadır. Antlaşma özellikle AGİK sürecine bağlılık, silahların kontrolü, askeri temasların geliştirilmesi ve geniş kapsamlı bir ekonomik, ticari, sınai ve çevresel işbirliği çerçevesi çizilmesini öngörmektedir. Bu kapsamda Karadeniz

[565] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Romanya Arasında Hükümlülerin Transferine Dair Sözleşme", 21 Mart 1993, 10.

Ekonomik İşbirliği Deklarasyonu'na özel bir atıf yapılmış; ulaştırma, enerji ve iletişim gibi alanlarda ortak yatırımların destekleneceği belirtilmiştir. Ayrıca Türk-Romen Karma Ekonomik Komisyonu ve İş Konseyi gibi kurumsal mekanizmaların güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Antlaşmada kültürel işbirliğine ilişkin maddeler dikkat çekicidir. Taraflar üniversiteler, araştırma kurumları ve sanat kuruluşları arasında doğrudan temasların geliştirilmesi, Türkçe ve Romence'nin karşılıklı olarak öğretilmesinin desteklenmesi ve medya alanında çağdaş iletişim yöntemlerinin kullanılmasının teşvik edilmesi hususunda anlaşmaya varmışlardır. Ayrıca parlamentolar, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve gençlik örgütleri arasındaki temasların arttırılması öngörülmüştür. Ek olarak antlaşmada terörizm, örgütlü suçlar, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı ile tarihi eser kaçakçılığı gibi küresel güvenlik sorunlarıyla mücadelede işbirliği taahhüt altına alınmıştır. Antlaşmanın son maddelerinde ise tarafların ikili ilişkilerinin gelişimine paralel olarak mevcut ahdi çerçevenin güncellenmesi, düzenli siyasi danışmalar yapılması ve antlaşmanın üçüncü devletlere karşı yönelmediği kayıt altına alınmıştır. Taraflar demokrasi, özgürlük, hukukun üstünlüğü, düşünce, din ve inanç özgürlüğü, insan haklarına saygı, hür teşebbüs ve sosyal adalet gibi ortak hedeflere ulaşılmasına katkıda bulunmayı sürdüreceklerdir. Askeri alanda temasları geliştirecek, askeri makamları arasında kararlaştırılacak düzeylerde temaslarda ve devrevi danışmalarda bulunacaklardır. Türk-Romen karma ekonomik komisyonuna önemli görevler düştüğü konusunda mutabıktırlar. Türk-Romen İş Konseyinin kurulmasının potansiyel yararları olacağına inanan taraflar bu yöndeki çabaların özendirilmesi üzerinde görüş birliği içindedirler. Karadeniz Bölgesi Ülkeleri arasında ekonomik ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesine büyük önem atfetmektedirler. Bu amaçla taraflar ekonomi, teknoloji ve çevrenin korunması alanlarında ortak çıkarlara yönelik işbirliği projelerinin yürütülmesi ve geliştirilmesini amaçlayan "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Deklarasyonu"nun uygulanması için her türlü çabayı sarf edecekler ve Türk ve Romen işletme ve firmalarının bireysel veya ortak girişimlerini teşvik etmek ve iş koşullarını geliştirmek için çalışacaklardır. "Karadeniz'in Kirlilikten Korunması Sözleşmesinin ve ilgili Protokollerinin Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler arasında imzalanacağına dair beklentilerini açıklayan taraflar anılan Sözleşmenin amaçlarını takip etmek ve geliştirmek ve ilgili uluslararası kuruluşlarla yakın işbirliği halinde Karadeniz'deki bütün kirlenme sebepleriyle mücadele etmek hususundaki taahhütlerini yeniden teyit ederler. Türk ve

Romen ulusları arasındaki kültürel bağlan ve iletişimi güçlendirmek kararlılığıyla ve tüm Avrupa uluslarına açık bir Avrupa kültür sahasının yaratılmasına katkıda bulunmak arzusuyla aralarında mevcut kültür, eğitim, bilim ve sanat değişimlerini düzenleyen anlaşma ve uygulama programlarına dayanan kültürel işbirliğinin daha da geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesini taahhüt ederler. Kentler ve yerel yönetimler arasındaki temasların ve işbirliğinin gelişmesini özendireceklerdir. Konsolosluk alanında işbirliğini daha da geliştireceklerdir. Vatandaşlarının diğer ülkede bulundukları süre içinde karşılaşabilecekleri sorunları iyi niyetle çözmeye yönelik çaba göstereceklerdir. Terörizmin bütün yöntem ve uygulamalarını, kaynağı, sebebi ve amacı ne olursa olsun kayıtsız şartsız kınarlar. Terörizmin hiçbir koşul altında haklı kılınamayacağı yolundaki inançlarım teyit ederler. Uluslararası terörizme ve örgütlenmiş suçlara karşı mücadelede işbirliği yapacaklardır. Silah ve uyuşturucu madde kaçakçılığı ile tarihi ve kültürel eserler ve diğer benzer kaçakçılığa karşı mücadelede işbirliği yapacaklardır.[566]

Türkiye ve Romanya arasında elektrik enerjisi alanında karşılıklı işbirliği protokolü 19 Eylül 1991 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[567] Protokol kapsamında Romanya'nın Türkiye'den yıllık 1 milyar kWh elektrik enerjisi talep etmesi ve bu talebin karşılıklı ticaret çerçevesinde gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Romanya'nın hidroelektrik santrallarının geliştirilmesinde Türk firması TEMSAN ile işbirliği yapılacağı belirtilmiş, elektrik enerjisi sistemleri arasındaki entegrasyonun artırılması amacıyla Batı Avrupa Güç Birliği (UCPTE) ile paralel bağlantı kurma hedeflenmiştir.

Türkiye ile Romanya arasında askeri alanda eğitim, teknik ve bilimsel işbirliği anlaşması 20 Şubat 1992 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[568] İki ülke arasında askerî ilişkilerin kurumsallaştırılmasını amaçlamaktadır. Anlaşma personel ve bilgi değişimi, müşterek askerî eğitim ve tatbikatlara katılım, savunma sanayi işbirliği, teknik ve bilimsel alanlarda ortak çalışmalar gibi başlıklar altında kapsamlı bir işbirliği çerçevesi sunmaktadır. Taraflar arasında bilgi güvenliği ve gizlilik ilkeleri detaylı biçimde

[566] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması, 08 Temmuz 1993, 3-6.
[567] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Romanya Arasında Elektrik Enerjisi Alanında Karşılıklı İşbirliği Protokolü", 14 Nisan 1992, 2.
[568] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Askerî Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması", 14 Aralık 1993, 1.

düzenlenmiş, anlaşmanın uygulanmasını sağlamak üzere Türk-Romen karma komisyonu ve gerektiğinde teknik heyetlerin kurulması öngörülmüştür.

Türkiye ile Romanya arasında uyuşturucu ve psikotrop maddelerin kaçakçılığına ve bunların kötüye kullanımına karşı mücadelede işbirliği anlaşması 26 Şubat 1992 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[569] Anlaşma uluslararası uyuşturucu trafiğine karşı mücadelede ikili iş birliğini teşvik ederken, 1961 tarihli "Uyuşturucu Maddeler Tek Sözleşmesi", 1971 tarihli "Psikotrop Maddeler Sözleşmesi" ve 1988 tarihli "Birleşmiş Milletler Sözleşmesi" gibi çok taraflı hukuki metinlere atıfta bulunarak tarafların küresel uyuşturucu kontrol rejimine entegrasyonlarını da pekiştirmektedir. Bu bağlamda anlaşma yalnızca operasyonel düzeyde bilgi ve veri paylaşımını değil aynı zamanda önleme, tedavi ve rehabilitasyon gibi sosyal politika alanlarında da ortak hareket etme iradesini ortaya koymaktadır. Kontrollü teslimat yöntemi, diplomatik misyonlar bünyesinde irtibat görevlisi atanması gibi hususlar ise hem güvenlik hem de diplomatik koordinasyonun derinleştirilmesini amaçlayan özgün hükümler olarak dikkat çekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ile Romanya İçişleri Bakanlığı arasında işbirliği anlaşması 28 Nisan 1992 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[570] Türkiye açısından en önemli yönü, ülkenin karşılaştığı bazı güvenlik tehditlerine karşı Romanya ile koordineli bir şekilde mücadele etmeyi amaçlayan kapsamlı bir işbirliği sunuyor olmasıdır. Bu anlaşma Türkiye'nin güvenlik politikalarının uluslararası düzeyde pekiştirilmesi ve bölgesel istikrarın sağlanmasında önemli bir araç olmuştur. Türkiye açısından anlaşmanın en belirgin önemi, terörizmle mücadele alanındaki işbirliği fırsatıdır. Anlaşma, PKK (Kürdistan İşçi Partisi) ve DEV-SOL gibi terör örgütlerine karşı ortak bir strateji geliştirilmesini teşvik etmektedir. Türkiye uzun yıllardır bu örgütlerle ciddi mücadele içindedir ve Romanya'nın bu örgütleri "yasadışı" ilan etmesi ve Türkiye ile birlikte terörist faaliyetlere karşı işbirliği yapması Türkiye'nin güvenlik stratejilerinde önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu işbirliği, teröristlerin sınır ötesine kaçmaları ve kaçak yollarla faaliyet göstermeleri riskini azaltacak, güvenlik güçlerinin bu tehditleri daha etkin bir şekilde takip etmelerini sağlayacaktır. Türkiye'nin özellikle

[569] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına ve Bunların Kötüye Kullanımına Karşı Mücadelede İşbirliği Anlaşması", 22 Ağustos 1993, 26-28.
[570] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ile Romanya İçişleri Bakanlığı Arasında İşbirliği Anlaşması", 08 Ağustos 1992, 2-3.

uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçlarla mücadeledeki hassasiyetini göz önünde bulundurulduğunda bu alanlarda Romanya ile işbirliği önemli bir avantaj sağlamaktadır. Türkiye coğrafi konumu itibariyle uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığının transit rotalarından biridir. Bu anlaşma Romanya ile uyuşturucu kaçakçılığına karşı mücadelede işbirliği yapmayı ve her iki ülkenin sınırlarını daha güvenli hale getirmeyi hedeflemektedir. Türkiye, Romanya'nın da bu mücadeleye katılımını sağlayarak uluslararası uyuşturucu ticaretinin önlenmesine yönelik daha etkili bir strateji geliştirebilir. Anlaşma silah ve mühimmat kaçakçılığı ile de mücadeleyi kapsamaktadır. Türkiye silah kaçakçılığı ve illegal silah ticareti ile mücadelede önemli bir ulusal güvenlik sorunu yaşamaktadır. Romanya'nın bu konuda sağladığı destek Türkiye'nin sınırları içinde ve çevresindeki silah kaçakçılığına karşı daha etkin bir mücadele verebilmesine olanak tanıyacaktır. Ayrıca kamu düzeni ve asayişin muhafazası için geliştirilecek yöntemler ve güvenlik alanındaki deneyim paylaşımı Türkiye'nin güvenlik politikalarını güçlendirecek ve iç güvenlik alanında uluslararası işbirliğini artıracaktır. Anlaşmanın önemli bir diğer boyutu tarihi, sanatsal ve kültürel değerler ile değerli taş ve metallerin kaçakçılığını önlemek için yapılan işbirliği çabalarıdır. Türkiye bu tür kaçakçılıkla mücadelede de ciddi sorunlar yaşamaktadır. Romanya ile bu konuda yapılacak işbirliği, değerli kültürel ve tarihsel mirasın korunmasına yönelik uluslararası çabaların bir parçası olacaktır. Türkiye'nin bu tür kaçakçılıkla mücadele için Romanya ile bilgi alışverişinde bulunması önemli kültürel ve tarihi değerlerin korunmasına katkı sağlayacaktır. Anlaşma suçluların iadesi konusunda da karşılıklı destek sağlanmasını öngörmektedir. Türkiye yurt dışında bulunan suçluların Türkiye'ye iadesini sağlamak için uluslararası işbirliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Romanya ile bu alandaki işbirliği, suçluların yasal yollarla Türkiye'ye iade edilmesini kolaylaştıracak, Türkiye'nin suçlulara karşı verdiği mücadeleyi daha etkili kılacaktır.

Romanya İçişleri Bakanlığı ve Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı arasındaki işbirliği anlaşması 15 Temmuz 1992 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[571] Özellikle uluslararası terörizmle mücadele, uyuşturucu ticareti, organize suçlarla mücadele ve kamu düzeninin sağlanması gibi temel güvenlik alanlarında ortaklık yapmayı hedeflemektedir. Protokolün ilk maddesi Türkiye'nin terörle mücadele stratejilerinin

[571] Resmi Gazete, "Romanya İçişleri Bakanlığı ve Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Arasındaki İşbirliği Anlaşması Çerçevesinde 1992 ve 1993 Yılları Protokolü", 14 Aralık 1992, 2-7.

geliştirilmesine önemli katkı sağlamaktadır. Romanya ve Türkiye arasında terörist gruplara dair bilgi alışverişi sağlanacak, bu da Türkiye'nin ulusal güvenliğini artırmaya yönelik bir adımdır. Ayrıca teröristlerin sınır ötesi hareketliliğini engellemeye yönelik işbirliği, özellikle Türkiye'nin Güneydoğu sınırlarında karşılaştığı tehditler açısından önemli bir güvenlik önlemi teşkil etmektedir. Türkiye coğrafi olarak önemli bir uyuşturucu geçiş yolu üzerinde bulunmaktadır. Romanya ile yapılan işbirliği uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadelede Türkiye'nin önceliklerini pekiştirecektir. Protokolün bu alanı uyuşturucu trafiğinin önlenmesi ve sınırlardan geçişinin kontrol altına alınmasına yönelik operasyonel bilgiler ve tecrübe değişimini içeriyor. Bu durum Türkiye'nin uyuşturucu ile mücadelede daha etkin bir rol oynamasına olanak sağlayacaktır. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyada organize suç şebekeleri, ekonomik ve sosyal yapıyı tehdit edebilecek derecede güçlüdür. Romanya ile yapılan işbirliği, sahte para, kıymetli evrak kaçakçılığı ve vergi kaçakçılığı gibi suçlarla mücadelede Türkiye'ye önemli destek sağlamaktadır. Ayrıca kara para aklama gibi suçlarla mücadele etmek için de karşılıklı işbirliği yapılacaktır. Protokolün kamu düzeniyle ilgili maddeleri Türkiye'deki iç güvenliği güçlendirmeye yönelik önemli düzenlemeler içermektedir. Özellikle büyük kalabalıkların bulunduğu alanlarda toplumsal düzenin korunması ve şiddet olaylarının önlenmesi konusunda tecrübe değişimi yapılacaktır. Bu, Türkiye'nin iç güvenlik alanındaki kapasitesini artırmaya yönelik bir adımdır. Türkiye'nin uzun sahil şeritleri ve kara yolu ağı güvenlik açısından kritik öneme sahiptir. Romanya ile yapılan işbirliği deniz kirliliği, gemi aramaları, kaçakçılık ve kara yolu trafiği güvenliği alanlarında Türkiye'ye fayda sağlayacak bir anlaşmadır. Sahil güvenliği ile ilgili olarak denizden gelen tehditler ve kaçakçılıkla mücadele Türkiye'nin ekonomik güvenliğini korumak için önemli bir adım olacaktır. Türkiye'nin polis akademileri ve güvenlik eğitim kurumları ile Romanya'dan gelen uzmanlarla yapılan eğitim işbirliği Türkiye'nin güvenlik personelinin kalitesini artırmaya yönelik bir fırsattır. Sürekli eğitim ve staj imkanları Türkiye'nin güvenlik stratejilerini modernize etmesine yardımcı olacaktır.

Romanya İçişleri Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı arasında sahil güvenlik alanındaki işbirliğine ilişkin sözleşme 06 Kasım 1992 tarihinde imzalanmıştır.[572] Taraflar deniz suçlarıyla mücadele, kaçakçılıkla önleme, çevre

[572] Resmi Gazete, "Romanya İçişleri Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Arasında Sahil Güvenlik Alanındaki İşbirliğine İlişkin Sözleşme", 20 Mart 1993, 2-6.

kirliliğinin engellenmesi ve uluslararası deniz geçiş haklarının korunması gibi alanlarda ortak çabalar sarf etmeyi kabul etmişlerdir. Anlaşma her iki ülkenin ulusal yasalarına ve uluslararası normlara uygun olarak denizlerdeki suçlarla mücadelede bilgi paylaşımını, personel eğitimini ve uygulama yöntemlerinin geliştirilmesini öngörmektedir. Ayrıca bu işbirliğinin etkinliğini artırmak amacıyla kurulacak komite tarafların düzenli olarak bir araya gelerek işbirliğini değerlendirecek ve tavsiyelerde bulunacaktır. Harcamalar her iki tarafça ayrı ayrı karşılanacak olup tüm temaslar İngilizce dilinde yürütülecektir.

Türkiye-Romanya karma ulaştırma komitesi protokolü 24 Haziran 1993 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. Türkiye-Romanya Karma Ulaştırma Komitesi 22-24 Haziran 1993 tarihleri arasında İstanbul'da toplanmıştır.[573] Türk Heyeti'ne Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Tekin ÇINAR, Romen Heyeti'ne ise Romanya Ulaştırma Bakanlığı Müsteşarı Ioan TATAR başkanlık etmiştir. Toplantı her iki ülke arasında ulaştırma alanındaki işbirliğini geliştirme isteği ve karşılıklı anlayış çerçevesinde geçmiştir. Komite müzakerelerinde karayolu, demiryolu, denizcilik ve hava ulaşımı gibi farklı ulaşım alanlarında işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır. Karayolu taşımacılığında taraflar arasında transit geçiş ve dönüş yükü için belirli sayıda özel permi verilmesi, RO/RO taşımacılığında ise Türk ve Romen taşımacılara ücretsiz transit permi sağlanması gibi düzenlemeler getirilmiştir. Demiryolu ulaştırmasında taraflar arasında bir birleşik demiryolu tarifesi oluşturulması ve kombine taşımacılığın geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca deniz ulaştırmasında İstanbul ve Köstence arasındaki RO/RO taşımacılığının işlerlik kazanması ve Samsun-Köstence tren-feri hattı projesinin hayata geçirilmesi için işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır. Hava ulaştırmasında ise iki ülke arasında sivil havacılık alanında işbirliğinin artırılması ve havaalanı hizmetlerine ilişkin konuların görüşülmesi öngörülmüştür. Gelecek toplantının 1994 yılında Romanya'da yapılmasına karar verilmiş ve toplantının gündemi diplomatik kanallar ile belirlenecektir.

Türkiye ile Romanya arasında konsolosluk sözleşmesinde düzenleme 13 Ağustos 1993 tarihinde Ankara'da yapılmıştır. Türkiye ile Romanya arasındaki 25 Kasım 1968 tarihli "Konsolosluk Sözleşmesi"nin 7. maddesinin 5. fıkrası "Akit taraflar, konsolosluk ilişkilerinde fahri konsolosların hizmetlerine müracaat etmeyeceklerdir" hükmünü taşımakta olup sözleşmenin bu maddesi nedeniyle Türkiye'nin veya Romanya'nın

[573] Resmi Gazete, Türkiye-Romanya Karma Ulaştırma Komitesi Protokolü", 12 Eylül 1993, 2-5.

birbirlerinin ülkelerinde Fahri Konsolosluk açmaları mümkün olamamaktadır. Türk ve Romen heyetleri arasında 18-19 Mayıs 1993 tarihinde Bükreş'te yapılan konsolosluk görüşmelerinde anılan sözleşmenin bu fıkrasının karşılıklı olarak sona erdirilmesi hususunda mutabakata varılmıştır.[574]

Romanya ile Türkiye arasında birbirlerinin ülkesinde bulunan temsilciliklere atanacak diplomatik ve hizmet pasaportu hamili kişilerin vizeden muaf tutulmaları ile ilgili vize muafiyeti anlaşmasında değişiklik yapılmasına dair anlaşma Ankara'da 10 Eylül 1993 tarihinde imzalanmıştır.[575] Romanya'nın Türkiye ile 31 Ocak 1968'de imzalanan "Vizelerin Kaldırılması Hakkında Anlaşma"nın 4. maddesini değiştirme teklifini kabul ettiğini bildirmiştir. Romanya bu değişiklikle diplomatik, konsüler ve hizmet pasaport hamili vatandaşların karşı tarafın ülkesine vize almadan giriş yapabilmelerini ve görev süreleri boyunca orada kalabilmelerini önermektedir. Ayrıca uluslararası kuruluşlar nezdine atanmış temsilciler ve ikili toplantılara katılacak kişilerin de aynı haklardan yararlanması öngörülmektedir. Aile üyelerinin de bu düzenlemeye dahil edilmesi önerilmektedir.

Romanya Eğitim Bakanlığı ile Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı arasında 1994-1996 dönemi için işbirliği protokolü 18 Nisan 1994 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[576] Bu protokol 30 Temmuz 1966 tarihli Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat Mübadelelerini Düzenleyen Anlaşma ve 15 Nisan 1994'te imzalanan Kültürel Değişim Programı çerçevesinde geliştirilmiştir. Protokol özellikle ikili ve bölgesel düzeyde eğitim kurumları arasında işbirliğini teşvik etmeyi, eğitim sistemlerini tanıtıcı bilgi ve doküman değişimini sağlamayı ve okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim, mesleki eğitim gibi alanlarda deneyim paylaşımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca üniversiteler arasında öğretim üyesi değişimi, bilimsel araştırma projeleri, seminerler ve sempozyumlar gibi akademik faaliyetlere de büyük önem verilmektedir. Türkçe eğitimine yönelik karşılıklı öğretmen görevlendirmeleri ve ders kitaplarının ortaklaşa hazırlanması gibi somut adımlar da protokolde yer almaktadır. Türk azınlığının eğitim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla

[574] Resmi Gazete, "93/4762 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı", 15 Eylül 1993, 34-35.
[575] Resmi Gazete, "Romanya ile Türkiye Arasında, Birbirlerinin Ülkesinde Bulunan Temsilciliklere Atanacak Diplomatik ve Hizmet Pasaportu Hamili Kişilerin Vizeden Muaf Tutulmaları ile İlgili Vize Muafiyeti Anlaşmasında Değişiklik Yapılmasına Dair Anlaşma", 25 Kasım 1993, 1-3.
[576] Resmi Gazete, "1994-1996 Dönemi için Romanya Eğitim Bakanlığı ile T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Arasındaki İşbirliği Protokolü", 15 Temmuz 1994, 22-23

Romanya'daki Türk okullarında Türkçe ve kültür derslerinin okutulması, Türk ve Romence dilindeki kürsülerin desteklenmesi gibi kültürel değişimin derinleştirilmesi hedeflenmiştir. Protokolün uygulanmasında her iki tarafın iç mevzuatlarına uygun olarak yıllık çalışma programları hazırlanacak ve protokolün süresi taraflardan biri altı ay önce yazılı bildirimde bulunmazsa bir yıl daha uzatılacaktır. Bu metin tarafların eğitim alanındaki ilişkileri daha da derinleştirirken kültürel ve dilsel etkileşimi de artırmayı amaçlayan kapsamlı bir anlaşma niteliği taşımaktadır.

"Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Romanya Milli Savunma Bakanlığı arasında Silahlı Kuvvetler Sağlık Personelinin Eğitim İşbirliği Protokolü" 24 Nisan 1994 tarihinde imzalanmıştır.[577] Protokol kapsamında her iki ülkenin askerî doktor, diş hekimi, eczacı ve veteriner gibi sağlık personeli, karşılıklı olarak belirlenen askerî tıp kurumlarında en fazla on iki aylık görev başı eğitime tabi tutulmaktadır. Katılımcılar ev sahibi ülkenin mevzuatına ve disiplinine uymakla yükümlü olup hasta tedavi sorumluluğu almadan gözlem ve uygulama yoluyla eğitim almaktadır. Eğitim dili Türk tarafında Türkçe veya İngilizce, Romen tarafında ise Romence veya İngilizce olarak belirlenmiştir. Taraflar eğitime katılan personelin konaklama, sağlık hizmetleri, sosyal tesislerden yararlanma ve resmi taşıma gibi ihtiyaçlarını temin etmeyi taahhüt etmiş aynı zamanda dil eğitimi ve mali yükümlülüklerin giderilmesinde karşılıklı kolaylıklar sağlamıştır. Söz konusu protokol iki ülke arasında askerî iş birliğinin profesyonel düzlemde gelişmesine katkı sunarken Türkiye'nin Balkanlar'da güvenlik temelli diplomatik angajmanının sağlık diplomasisi boyutunu da pekiştirmektedir.

"Türkiye Genelkurmay Başkanlığı ile Romanya Milli Savunma Bakanlığı arasında Silahlı Kuvvetler Personelinin Karşılıklı Olarak Tatillerini Diğer Ülkede Geçirmesine İlişkin Protokol" 10 Mayıs 1994 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[578]

Türkiye ile Romanya arasında sağlık işbirliği ek protokolü 19 Temmuz 1994 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[579] Türkiye ile Romanya arasında sağlık alanındaki iş

[577] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Romanya Milli Savunma Bakanlığı Arasında Silahlı Kuvvetler Sağlık Personelinin Eğitim İşbirliği Protokolü", 25 Ocak 1996, 2-8.
[578] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Romanya Milli Savunma Bakanlığı Arasında Silahlı Kuvvetler Personelinin Karşılıklı Olarak Tatillerini Diğer Ülkede Geçirmesine İlişkin Protokol", 25 Eylül 1994, 8-10.
[579] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında İmzalanan Sağlık iş birliği Ek Protokolü", 05 Kasım 1994, 2.

birliğini derinleştirme amacı taşıyan ve 10 Ocak 1991 tarihli "Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanında İşbirliğine İlişkin Anlaşma"ya ek olarak 1994 yılında imzalanan Ek Protokol, iki ülke arasında başta bulaşıcı hastalıklarla mücadele olmak üzere çeşitli sağlık politikalarının eşgüdümünü hedeflemektedir. Protokolde sınır kapılarındaki sağlık denetimleri ile AIDS, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve bağırsak enfeksiyonları gibi salgın risklerine karşı mücadele yöntemlerinin ortaklaşa ele alınması ve bilgi paylaşımı vurgulanmıştır. Anlaşmanın uygulanmasında her iki ülkenin Sağlık Bakanlıkları sorumlu kılınırken dış ilişkiler birimleri aracılığıyla uzman ve üst düzey toplantıların koordinasyonu öngörülmüştür.

Türkiye ile Romanya arasında 10-12 Temmuz 1995 tarihlerinde Bükreş'te karma ulaştırma komitesi toplantısı protokolü yapılmıştır.[580] Karayolu taşımacılığı kapsamında; taşıma kotalarının düzenlenmesi, dönüş yükü kotalarının kaldırılması, transit geçişlerdeki düzenlemeler, yeni yolcu güzergâhlarının oluşturulması ve taşımacılık kurallarına uyum konusunda karşılıklı bilgilendirme mekanizmaları tesis edilmiştir. Demiryolu taşımacılığı alanında Köstence-Samsun arasında doğrudan tren feri hattı kurulmasına ve hattın etkin çalışmasını sağlamak üzere demiryolu idarelerine destek verilmesine karar verilmiştir. Deniz taşımacılığı çerçevesinde RO-RO hattının kapasitesinin artırılması, denizcilik eğitiminde iş birliği yapılması ve ulusal mevzuatlara ilişkin bilgi paylaşımı öngörülmüştür. Hava taşımacılığında ise ikili havacılık anlaşmasının güncellenmesi ve tarifeli seferlerin geliştirilmesine yönelik temaslar sürdürülmüş, sivil havacılıkta özel sektörle ilgili bazı mali sorunlar gündeme getirilmiştir. Son olarak ulaştırma altyapısının geliştirilmesi bağlamında Batı-Doğu Koridoru ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği gibi bölgesel girişimlerde karşılıklı destek ve otoyol projelerinde eşgüdüm vurgulanmıştır.

Türkiye ile Romanya arasında Mecidiye'deki "Kemal Atatürk" İlahiyat ve Pedagoji Lisesi'nin çalışma koşullan ile ilgili Protokol 13 Temmuz 1995 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[581] Romanya'nın Mecidiye kentinde "Kemal Atatürk" İlahiyat ve Pedagoji Lisesi'nin kuruluşu ve işleyişine ilişkin esasları belirlemektedir. Protokole göre bu lise, Romanya'daki Türk ve Türk-Tatar azınlığına yönelik devlet okulu statüsünde olup tarihî Mecidiye Müslüman Semineri'nin devamı niteliğindedir. Eğitim 1-13. sınıflar

[580] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya Karma Ulaştırma Komitesi Protokolü", 12 Kasım 1995, 2-5.
[581] Resmi Gazete, "Türkiye ile Romanya Arasında imzalanan, Mecidiye'deki "Kemal Atatürk" İlahiyat ve Pedagoji Lisesi'nin Çalışma Koşullan ile İlgili Protokol", 11 Ocak 1996, 2-3.

arasında yürütülecek; 1-8. sınıflarda anadil ve İslam dini dersleri Türkçe verilecek, 9-13. sınıflar ise ilahiyat ve pedagoji branşlarına ayrılacaktır. Mezunlara imam-hatip ve öğretmenlik sertifikası verilecek olup tüm mezunlar Romanya'daki lise diplomalılarla eşit haklara sahip olacaktır. Okulun fiziki ihtiyaçları ve onarım masrafları Türk tarafınca karşılanacak, bina Romanya makamlarınca tahsis edilecektir. Anadilde ve dini dersler için öğretmen temini Türk tarafının sorumluluğunda olacak ve bu öğretmenler Romanya yasalarına tabi olacaklardır. Ayrıca Türk tarafınca önerilecek bir öğretmen müdür yardımcılığı görevine atanabilecek, maaşı Türkiye tarafından ödenecektir. Bu protokol Türkiye'nin Balkanlardaki Türk azınlıklarının kimlik ve eğitim haklarının korunmasına yönelik somut ve uzun vadeli bir kültürel-diplomatik girişimi olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye ile Romanya arasında Romanya'nın Tulcea Vilayeti, Babadağ Şehrinde Bulunan Türk-İslam Tarihi anıtlarının onarımı ile ilgili protokol 05 Eylül 1995 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[582] Babadağ şehrindeki Türk-İslam tarihî anıtlarının restorasyonuna yönelik işbirliğini kapsamaktadır. Protokol Gazi Ali Paşa Camii, Türbesi ve müştemilatı ile Sarı Saltuk Dede Türbesi'nin onarımını konu edinmektedir. Söz konusu anıtlar Romanya'nın ulusal kültür mirası listesinde yer almakta olup onarımdan sonra da asli işlevleri olan ibadet, türbe ve dinî yapı fonksiyonlarını sürdürecektir. Anıtların kullanım ve idaresi Romanya Müslümanları Müftülüğü'ne verilmiş; Müftülüğün, projeleri Romanya mevzuatına uygun olarak yetkili kurumlardan onaylatması öngörülmüştür. Romanya tarafı teknik projeleri sağlayacak, inşaata onay verecek ve uzmanlık desteği sunacaktır. Türkiye ise restorasyonun finansmanını üstlenecek, gerekli malzeme ve makineleri temin edecek ve çalışmaların ulusal mevzuata ve uluslararası restorasyon ilkelerine uygun yürütülmesini sağlayacaktır. Ayrıca Romanya tarafı eşdeğer şartlarda Türkiye'deki bir Romen anıtının restorasyonunu talep etme hakkını saklı tutmuştur. Bu protokol Türkiye'nin Balkanlar'daki Osmanlı mirasına ve Türk-İslam kültürel varlığına sahip çıkma politikasının somut bir örneğidir.

[582] Resmi Gazete, "Romanya, Tulcea Vilayeti, Babadağ Şehrinde Bulunan Türk-İslam Tarihi Anıtlarının Onarımı ile İlgili Protokol", 09 Ocak 1996, 13-14.

"Türkiye ile Romanya arasında Kültür Merkezleri Kurulması ve Bu Merkezlerin Faaliyeti Hakkında Anlaşma" 18 Nisan 1996 Köstence'de imzalanmıştır.[583] Bu anlaşma Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti arasında 1991 yılında imzalanan kültürel işbirliği çerçevesinde iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin derinleştirilmesini amaçlamaktadır. Anlaşma Türkiye'nin Bükreş ve Köstence'de, Romanya'nın ise Ankara ve İstanbul'da kültür merkezleri kurmasını öngörmektedir. Bu merkezlerin her iki ülkenin kültür, sanat, eğitim, bilim ve görsel-işitsel alanlarda işbirliğini geliştirmek, halklar arası anlayışı teşvik etmek ve kültürel değerlerin karşılıklı olarak tanıtılmasına katkı sağlamak gibi görevleri bulunmaktadır. Kültür merkezlerinin faaliyetleri arasında konferanslar, sergiler, film gösterimleri, dil öğretimi ve yayınların dağıtımı gibi etkinlikler yer almaktadır. Ayrıca bu merkezler karşılıklı kültürel işbirliği çerçevesinde Türkçe ve Romence dil eğitimi vererek kültürel etkileşimi artırmayı hedeflemektedir. Türkiye açısından bu anlaşma kamu diplomasisi stratejisinin bir parçası olarak Türk kültürünü yurtdışında tanıtma ve Türk dili ile kültürel değerlerini yayma amacı taşımaktadır. Anlaşma kültür merkezlerinin ticarî kâr amacı gütmeden ancak sınırlı gelir elde etme yolları ile faaliyet göstermesini öngörmektedir. Kültür merkezlerine vergi ve gümrük muafiyetleri sağlanarak faaliyetlerini engelsiz bir şekilde sürdürmeleri için gerekli koşullar oluşturulmuştur. Ayrıca kültür merkezlerinin personelinin hukuki statüsü, sosyal güvenlik ve ikamet hakları gibi düzenlemelerle güvence altına alınmıştır.

Türkiye ile Romanya arasında Samsun ve Köstence Arasında Direk Feribot Hattının Oluşturulması ile İlgili Mutabakat Zaptı ve Samsun ve Köstence Feribot Hattında Demiryolu Trafiğine İlişkin Anlaşma 15 Temmuz 1996 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[584] Türkiye ile Romanya arasında Karadeniz üzerinden kombine taşımacılığı teşvik etmeye yönelik önemli bir ulaştırma iş birliğidir. Mutabakat zaptı COTIF, CIM ve AGTC gibi uluslararası taşımacılık düzenlemelerine uygun olarak Samsun-Köstence hattında çok işlevli feribotlarla demiryolu ve karayolu taşımacılığını entegre edecek şekilde yapılandırılmıştır. Feribot hattında demiryolu vagonları, konteynerler, römorklu araçlar, posta taşımacılığı ve yolcusuz araçların taşınması

[583] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Kültür Merkezleri Kurulması ve Bu Merkezlerin Faaliyeti Hakkında Anlaşma", 20 Mart 1998, 2-6.
[584] Resmi Gazete, "Türkiye ile Romanya arasında Samsun ve Köstence Arasında Direk Feribot Hattının Oluşturulması ile İlgili Mutabakat Zaptı ve Samsun ve Köstence Feribot Hattında Demiryolu Trafiğine İlişkin Anlaşma", 25 Haziran 1998, 6-25.

öngörülmüş; hattın idaresi, tarifeleri, liman hizmetleri ve güvenlik düzenlemeleri karşılıklı protokollerle belirlenmiştir. Taraflar bu hattın ekonomik verimliliği doğrultusunda fiziki altyapı geliştirmeleri yapmayı, gerektiğinde değişiklik ve güncellemelerle uygulamayı gözden geçirmeyi taahhüt etmişlerdir.

Türkiye-Romanya Arasındaki Kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 15 Ekim 1996 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[585] Taraflar, yolcu ve yük taşımacılığı ile kombine taşımacılık alanlarında iş birliğini derinleştirme yönünde mutabakata varmışlardır. Görüşmelerde düzenli yolcu taşımacılığı hatlarının teşviki, ASOR Anlaşması hükümlerinin uygulanması, geçiş belgeleri kotaları ve bu belgelerle ilgili ücretlendirme esasları ele alınmıştır. Türk tarafı geçiş belgesi sayılarının artırılması talebinde bulunurken Romen tarafı bu öneriyi değerlendireceğini bildirmiştir. Ayrıca mevcut uluslararası karayolu taşımacılığı anlaşmasının güncellenmesi hususunda uzlaşı sağlanmış ve Romanya tarafı bu amaçla bir taslak metin sunacağını taahhüt etmiştir. Kombine taşımacılık alanında ise Ro/Ro ve feribot hatlarının geliştirilmesi yönünde görüş birliğine varılmış, Türk tarafı Samsun Limanı'ndaki teknik altyapı sorunlarını gidermeyi üstlenmiş, Romanya tarafı da bu konuda ikili bir anlaşma görüşmesi başlatmayı önermiştir. Toplantı karşılıklı anlayış ve dostluk çerçevesinde tamamlanmış ve bir sonraki görüşmenin Romanya'da yapılması kararlaştırılmıştır.

"Türkiye ile Romanya arasında Bitki Karantina ve Bitki Koruma Alanında İşbirliği Anlaşması ve Hayvan Sağlığı Konusunda İşbirliği Anlaşması" 29 Nisan 1997 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[586] "Bitki Karantina ve Bitki Koruma Alanında İşbirliği Anlaşması" ile taraflar, bitkiler, bitkisel ürünler, karantina organizmaları ve bitki sağlık kontrolleri gibi temel terimleri tanımlayarak tarafların bu alandaki yükümlülüklerini belirler. Bitki ve bitkisel ürünlerin ticaretinde karantina organizmalarının bulaşmasını engellemek için gerekli tedbirleri almayı, bitki sağlık sertifikaları düzenlemeyi ve karantina organizmalarının listesini güncellemeyi taahhüt eder. Ayrıca bilimsel işbirliği, uzman değişimi, karantina organizmalarının izlenmesi ve kontrolüne yönelik ortak çalışmalar yapılması öngörülmektedir. 1967 tarihli önceki

[585] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya Arasındaki Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 10 Ocak 1997, 17-20.
[586] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti arasında Bitki Karantina ve Bitki Koruma Alanında İşbirliği Anlaşması ve Hayvan Sağlığı Konusunda İşbirliği Anlaşması", 23 Ekim 1997, 2-84.

anlaşmanın yerini almıştır. Aynı gün imzalanan "Hayvan Sağlığı Konusunda İşbirliği Anlaşması" ise iki ülke arasında canlı hayvanlar, suni tohumlama materyalleri (semen, embriyo, yumurta), hayvansal ürünler, veteriner ilaçları, yemler ve diğer hayvan sağlığını ilgilendiren ürünlerin ticaretinde güvenliği sağlamak ve hayvan hastalıklarının yayılmasını önlemek amacını taşımaktadır. 1967 tarihli önceki hayvan sağlığı anlaşmasını yürürlükten kaldırmıştır.

Türkiye ile Romanya arasındaki serbest ticaret anlaşması 29 Nisan 1997 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[587] Anlaşma DTÖ kurallarına ve GATT-1994 hükümlerine uygun olarak, sanayi ürünlerinde gümrük vergilerinin aşamalı olarak kaldırılmasını (en geç 01 Ocak 2002'ye kadar), tarım ve balıkçılık ürünlerinde ise karşılıklı tavizlerin tanınmasını öngörmektedir. Taraflar tekstil ve demir-çelik ürünlerine özel düzenlemeler getirirken, menşe kuralları, damping, acil korunma önlemleri ve rekabet politikaları gibi alanlarda uyumlu bir ticaret rejimi oluşturmayı hedeflemiştir. Ayrıca hizmetler, yatırımlar, fikri mülkiyet hakları ve kamu alımları gibi alanlarda işbirliğinin geliştirilmesi öngörülmüştür.

Türkiye-Romanya 13. dönem turizm karma komisyon toplantısı protokolü 03 Eylül 1997 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. Türkiye ile Romanya arasında mevcut Turizm İşbirliği Anlaşmasının uygulanması amacıyla Türkiye-Romanya 13. Dönem Turizm Karma Komisyon Toplantısı 02-05 Eylül 1997 tarihlerinde İstanbul'da yapılmıştır.[588] Görüşmelerde turizm trafiğinin artırılması, seyahat acentaları ve meslek kuruluşları arasında daha güçlü ilişkilerin teşvik edilmesi, medya, eğitim ve gençlik turizmi alanlarında ortak projelerin geliştirilmesi gibi hususlar öne çıkmış; karşılıklı uzman değişimi, personel eğitimi ve ortak workshoplar ile bilgi alışverişi gibi uygulamalı iş birlikleri kararlaştırılmıştır. Ayrıca Türk özel sektörünün Romanya'da turizm yatırımları yapması teşvik edilmiş, çevresel sürdürülebilirlik vurgulanmış ve bir sonraki toplantının 1998 yılında Romanya'da yapılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye ile Romanya arasında gümrük suçlarının meni, takibi ve gümrük suçlarıyla mücadele hakkında karşılıklı idari yardım ve işbirliği anlaşması 24 Kasım 1997

[587] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması", 17 Ocak 1998, 2-165.
[588] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya 13. Dönem Turizm Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 20 Ekim 1997, 6-10.

tarihinde Romanya'da imzalanmıştır.[589] Taraflar gümrük mevzuatına aykırı fiillerin ekonomik, ticari ve sosyal zararlara yol açtığını kabul ederek, bu suçların etkin biçimde önlenebilmesi amacıyla bilgi paylaşımı, gözetim faaliyetleri, belge tebliği, uzman görevlendirmesi ve ortak operasyonel işbirliği gibi çeşitli mekanizmalar kurmayı taahhüt etmişlerdir. Anlaşmada ayrıca bilgi gizliliği, yardımı reddetme koşulları, elde edilen bilgilerin kullanımı ve basitleştirilmiş gümrük rejimleri konularında işbirliği hükümleri yer almakta olup uygulamadan doğacak ihtilafların gümrük idareleri arasında doğrudan temas yoluyla çözülmesi öngörülmektedir.

"Karayolu Taşımacılığı Hakkında Türkiye-Romanya Karma Komite Toplantısı Protokolü" 13 Mayıs 1998 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. 09 Haziran 1976 tarihinde imzalanan Uluslararası Karayolu Taşımacılığı hakkında Türkiye ile Romanya arasındaki anlaşmaya göre 12-13 Mayıs 1998 tarihlerinde Bükreş'te Türk-Romen Karma Komite Toplantısı yapılmıştır.[590] Toplantıda taraflar karayolu taşımacılığına ilişkin istatistiki bilgilerin teatisi, eşya ve yolcu taşımacılığına dair izin belgeleri kotalarının belirlenmesi, transit geçişlerde yaşanan sorunlar, vergi muafiyetleri, sınır geçişlerinde uygulanan ücret ve prosedürler ile mevzuata ilişkin karşılıklı yükümlülükler gibi konularda mutabakata varmışlardır. Türk tarafı özellikle transit taşımacılıkta karşılaşılan çeşitli idari ve mali sorunların giderilmesi yönünde taleplerini iletirken; Romanya tarafı da bu hususlara yönelik çözüm önerilerini paylaşmış ve taraflar arası iyi niyetli işbirliğinin sürdürülmesini teyit etmişlerdir. Ayrıca Romanya, Türkiye'ye yeni bir ikili karayolu taşımacılığı anlaşma taslağı sunmuş ve bir sonraki toplantının 1999 yılında Türkiye'de yapılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye ile Romanya arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine ilişkin imzalanan mutabakat zaptı 19 Haziran 1998 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. Türkiye Başbakanı Mesut Yılmaz'ın 18-19 Haziran 1998 tarihlerinde Romanya'yı ziyareti vesilesiyle, Türk-Romen Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) Eşbaşkanları Türkiye Devlet Bakanı Işın Çelebi ile Romanya Sanayi ve Ticaret Bakanı Radu Berceanu, iki ülke

[589] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında imzalanan Gümrük Suçlarının Meni, Takibi ve Gümrük Suçlarıyla Mücadele Hakkında Karşılıklı İdari Yardım ve İşbirliği Anlaşması, 07 Şubat 1998, 4-10.
[590] Resmi Gazete, "Karayolu Taşımacılığı Hakkında Türkiye-Romanya Karma Komite Toplantısı Protokolü 12-13 Mayıs 1998", 26 Temmuz 1998, 2-5.

arasındaki ikili ticari ve ekonomik ilişkileri gözden geçirmek amacıyla 19 Haziran 1998 tarihinde bir araya gelmişlerdir.[591]

Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Romanya Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı arasında ortak işbirliği protokolü 06 Temmuz 1999 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[592] Her iki ülkenin sosyal güvenlik ve çalışma piyasası alanındaki deneyim ve bilgi paylaşımını hedeflemektedir. Taraflar sosyal güvenlik politikaları, sigorta sistemleri, işgücü piyasası, mesleki rehabilitasyon ve sigortalı hizmetlerinin geliştirilmesi gibi konularda karşılıklı deneyim alışverişi yapmayı taahhüt etmişlerdir. Ayrıca sosyal güvenlik alanında iki taraflı bir sözleşme taslağının hazırlanması ve imzalanması kararlaştırılmıştır.

Türkiye ile Romanya arasında Konsolosluk Anlaşması 06 Temmuz 1999 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[593] Konsolosluk Anlaşması iki ülke arasındaki konsolosluk ilişkilerini düzenlemekte ve vatandaşların haklarını korumayı amaçlamaktadır. Anlaşma konsolosluk mensuplarının statüsü, görevleri, ayrıcalıkları ve bağışıklıklarını detaylı bir şekilde tanımlamaktadır. Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı, arşivlerin korunması, haberleşme özgürlüğü ve konsolosluk personelinin yargı bağışıklığı gibi temel ilkeler belirlenmiştir. Ayrıca vatandaşların kayıt altına alınması, pasaport ve vize işlemleri, noterlik hizmetleri, miras ve vesayet işlemleri, trafik kazaları ve ölüm durumlarında yapılacak işlemler gibi konsolosluk görevleri düzenlenmiştir. Deniz ve hava taşıtlarına ilişkin özel hükümler de anlaşmada yer almaktadır. Anlaşma 1968 tarihli önceki konsolosluk anlaşmasını yürürlükten kaldırmıştır.

Türkiye ile Romanya arasında Serbest Ticaret Anlaşması'na Ek "Menşeli Ürünler" kavramının tanımı ve idari işbirliği yöntemleri hakkında protokol D'nin değiştirilmesine ilişkin 99/2 sayılı ortak komite kararı 01 Ekim 1999 tarihinden geçerli olmak üzere,[594] 6/2000 sayılı ortak komite kararının onaylanması Bakanlar Kurulu'nca 22 Ocak 2001

[591] Resmi Gazete, "Mutabakat Zaptı", 29 Ağustos 1998, 9-11.
[592] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Romanya Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı Arasında Ortak İşbirliği Protokolü", 04 Mayıs 2000, 2-4.
[593] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Romanya Arasında Konsolosluk Anlaşması", 22 Mayıs 2000, 2-32.
[594] Resmi Gazete, "Menşeli Ürünler Kavramının Tanımı ve İdari İşbirliği Metodlarına İlişkin Protokol D'nin Değiştirilmesi Hakkında Karar", 30 Kasım 1999, 2-11,

tarihinde[595] ve aynı kapsamda başka bir Ortak Komite Kararı 14 Aralık 2001 tarihinde alınmıştır.[596]

Türkiye ile Romanya arasında karayolu taşımacılığı karma komite toplantısı protokolü 06 Ekim 1999 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. 05-06 Ekim 1999 tarihlerinde İstanbul'da Türk-Romen Karma Komite Toplantısı yapılmıştır.[597] Toplantıda 1999 yılı için taşıma izin belgeleri ve kotalar belirlenmiş, Türk tarafı Ro-Ro ve Ro-La sistemleri için ek izin taleplerinde bulunmuştur. Yolcu taşımacılığı ve karayolu taşımacılığındaki mevcut düzenlemeler gözden geçirilmiş ve daha önceki protokoller geçerliliğini korumuştur. Ayrıca Romanya tarafı sınır kapılarındaki uygulamalarda bazı iyileştirmeler yapmayı taahhüt etmiş, Türk tarafı ise gümrük işlemleriyle ilgili bazı kolaylıklar sağlamak üzere girişimlerde bulunmuştur. Bir sonraki toplantının Romanya'da yapılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye ile Romanya arasında ortak sanayi çalışma grubu birinci dönem toplantısı mutabakat zaptı 12 Nisan 2000 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Türkiye-Romanya Ortak Sanayi Çalışma Grubu Birinci Dönem Toplantısı 10-12 Nisan 2000 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır.[598] Taraflar Avrupa Birliği'ne entegrasyon süreci kapsamında sınai üretime ilişkin düzenlemeler ve kuralların uyumlaştırılması konusunda işbirliği yapmayı kararlaştırmışlardır. Türkiye organize sanayi bölgeleri kurulmasına ilişkin deneyimlerini Romanya ile paylaşmayı teklif etmiştir. Romanya özelleştirme süreci hakkında Türkiye'yi bilgilendirmiş ve Türk firmalarını yatırımcı olarak görmek istediğini ifade etmiştir. İki taraf küçük ve orta ölçekli işletmeler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için ilgili kuruluşlarını teşvik etmeye hazır olduklarını beyan etmişlerdir. Taraflar müteahhitlik ve danışmanlık alanındaki işbirliğini ortak projeler ve teknik

[595] Resmi Gazete, "Romanya ile Türkiye Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması'na Ek Menşeli Ürünler Kavramının Tanımı ve İdarî İşbirliği Yöntemleri Hakkında Protokol D'nin Değiştirilmesine İlişkin 6/2000 Sayılı Ortak Komite Kararı", 23 Şubat 2001, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/02/20010223.htm#3

[596] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya Ortak Komitesi Menşeli Ürünler Kavramının Tanımı ve İdarî İşbirliği Yöntemlerine İlişkin Protokol D'nin Değiştirilmesi Hakkında Karar", 20 Mart 2002, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/03/20020320.htm#1

[597] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya Karayolu Taşımacılığı Karma Komite Toplantısı Protokolü İstanbul, 5-6 Ekim 1999", 09 Mart 2000, 2-4.

[598] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya Ortak Sanayi Çalışma Grubu Birinci Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı", 12 Temmuz 2000, 409-412.

danışmanlık faaliyetleri yoluyla sürdürmeyi kararlaştırmışlardır. İlgili firmaların her iki ülkede düzenlenen fuar ve sergilere katılımları teşvik edilecektir.

Türkiye Genelkurmay Başkanlığı ile Romanya Milli Savunma Bakanlığı arasında askeri tarih, müzecilik ve arşivler alanında işbirliği protokolü 16 Mayıs 2000 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[599] 20 Şubat 1992'de imzalanan Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması ve 22 Ağustos 1992 tarihli tamamlayıcı anlaşma temel alınarak 16 Mayıs 2000 tarihinde Askeri Tarih, Müzecilik ve Arşivler alanında işbirliği sağlamak amacıyla bir protokol imzalanmıştır. Protokol bilgi, belge ve yayın değişimi, ortak bilimsel çalışmalar ve müzecilik faaliyetleri gibi konuları kapsar. Ayrıca taraflar arasında gizlilik dereceli bilgilerin korunması, personel yönetimi, gümrük ve pasaport işlemleri gibi çeşitli düzenlemeler de öngörülmüştür.

Türkiye Adalet Bakanlığı ile Romanya Adalet Bakanlığı arasında işbirliğine ilişkin protokol 04 Eylül 2000 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[600] Taraflar hukuki konularda bilgi değişimi, adli makamların örgütlenmesi ve çalışmaları hakkında deneyim değişimi, hâkim, savcı ve yardımcı adalet personelinin eğitiminin karşılıklı desteklenmesi gibi konularda işbirliği yapacaklardır. İşbirliği programlarının uygulanması için yıllık somut işbirliği programları hazırlayacaklardır. İşbirliği sorunlarının çözümü ve uygulanan programların özetlenmesi için uzman ve çalışma grupları kuracaklardır. Taraflar her iki devletin adli makamları arasında doğrudan temas ve deneyim değişimi koşullarını oluşturacaklardır. Karşılıklı yararları bulunan konularda bilimsel konferanslar ve seminerler düzenlenmesini kolaylaştıracaklardır.

Türkiye ile Romanya arasında Serbest Ticaret Anlaşması'nın 8 sayılı ekinde yer alan canlı büyükbaş hayvanlar için geçici telafi sağlanmasına dair 7/2000 sayılı Ortak Komite Kararı 23 Kasım 2000 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. [601] Türkiye mevcut şap

[599] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Romanya Milli Savunma Bakanlığı Arasında Askeri Tarih, Müzecilik ve Arşivler Alanında İşbirliği Protokolü", 30 Temmuz 2000, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/07/20000730.htm#1

[600] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile Romanya Adalet Bakanlığı Arasında İşbirliğine İlişkin Protokol", 04 Kasım 2000, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/11/20001104.htm#1

[601] Resmi Gazete, "Romanya ile Türkiye Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması'nın 8 Sayılı Ekinde Yer Alan Canlı Büyükbaş Hayvanlar için Geçici Telafi Sağlanmasına Dair Ortak Komite Kararı", 05.04.2001, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/04/20010405.htm#1

hastalığını ülkede bitirmek amacıyla canlı hayvan ithalatını yasaklamıştır. Yasak sonucu Romanya'nın kayıplarını telafi etmek için bu anlaşmayı yapmıştır.

Türkiye ile Romanya arasında ortak sanayi çalışma grubu ikinci dönem toplantısı mutabakat zaptı 30 Ekim 2001 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[602] Bu mutabakat zaptı iki ülke arasındaki sanayi iş birliğinin geliştirilmesini amaçlamış ve özellikle karşılıklı yatırım olanakları, teknoloji transferi, KOBİ'ler arası iş birliği ve ortak sanayi projeleri gibi alanlarda somut adımlar atılmasını hedeflemiştir.

Türkiye ile Romanya arasında çevre korunması alanında işbirliği anlaşması 10 Eylül 2001 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[603] Çevresel kirliliğin azaltılması ve doğanın korunması amacıyla bilgi ve teknoloji transferine dayalı işbirliğini teşvik etmektedir. Anlaşma tarafların ulusal mevzuatlarının Avrupa Birliği çevre müktesebatıyla uyumlaştırılması, bölgesel ve uluslararası çevre koruma sözleşmelerinin uygulanması, doğa koruma, atık su ve katı atık yönetimi, hava kirliliğinin azaltılması, Karadeniz'in kirlenmesinin önlenmesi, çevresel etki değerlendirmesi, tehlikeli kimyasal maddelerin yönetimi, doğal göllerin korunması ve toprak yönetimi gibi alanlarda ortak program ve projeler geliştirmelerini öngörmektedir.

Türkiye ile Romanya arasında karayolu taşımacılığı karma komite toplantısı protokolü 28 Kasım 2001 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. [604] Toplantıda taşımacıların Romanya'da kalış sürelerinin uzatılması kararlaştırılmış ve böylece daha önce karşılaşılan ceza uygulamalarının önüne geçilmiştir.

Türkiye ile Romanya arasında Serbest Ticaret Anlaşması'na İlişik Ek VIII'de Yer Alan Canlı Hayvan ve Dondurulmuş Et için Geçici Telafi Sağlanmasına Dair Ortak Komite Kararı 14 Aralık 2001 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[605]

---

[602] Resmi Gazete, "Romanya-Türkiye Ortak Sanayi Çalışma Grubu İkinci Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı", 09 Ocak 2002, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/01/20020109.htm#2

[603] Resmi Gazete, Romanya ile Türkiye Arasında İmzalanan Çevre Korunması Alanında İşbirliği Anlaşması, 23.06.2002, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/06/20020623.htm#1

[604] Resmi Gazete, "Romanya-Türkiye Karayolu Taşımacılığı Karma Komite Toplantısı Protokolü", 06 Şubat 2002, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/02/20020206.htm#1

[605] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya Ortak Komitesi 8 Sayılı Ek'te Yer Alan Canlı Hayvan ve Dondurulmuş Et için Geçici Telafi Kararı", 13 Şubat 2002, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/02/20020213.htm#1

Romanya-Türkiye 15. dönem turizm karma komisyon toplantısı protokolü 25 Ocak 2002 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. 25-27 Ocak 2002 tarihlerinde İstanbul'da yapılmıştır.[606] Toplantıda turizm tanıtım faaliyetlerinin ortaklaşa yürütülmesi, turizm eğitimi ve altyapı işbirliklerinin desteklenmesi kararlaştırılmış ayrıca yeni dönem çalışmaları için iş birliği mekanizmalarının güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Romanya ile Türkiye Turizm Bakanlıkları arasında imzalanan turizm alanında işbirliğinin geliştirilmesi hakkında mutabakat zaptı 19 Şubat 2002 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[607] Protokol kapsamında; karşılıklı turist hareketlerinin artırılması, turizm tanıtım faaliyetlerinin koordinasyonu, turizm eğitimi ve uzman değişimi, seyahat acenteleri arası işbirliğinin güçlendirilmesi, turizm yatırımlarına ilişkin bilgi paylaşımı ve ortak turizm projelerinin geliştirilmesi gibi konularda işbirliği kararları alınmıştır. Bu mutabakat 15. Dönem Turizm Karma Komisyon Toplantısı'nda alınan kararları destekler nitelikte olup iki ülke arasındaki turizm ilişkilerinin kurumsal çerçevesini güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Türkiye ile Romanya arasında Ankara'da 2 Mayıs 1966 tarihinde imzalanan Sivil Hava Ulaştırma Anlaşması'na ek protokol 19 Şubat 2002 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[608] Protokol iki ülke arasındaki sivil havacılık ilişkilerinin güncellenmesi ve işbirliğinin artırılması amacıyla yapılmıştır.

5.6. Türkiye ile Yugoslavya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Yugoslavya arasında hürriyeti bağlayıcı cezanın infazı amacıyla hükümlü şahısların transferine dair sözleşme Belgrad'da 22 Haziran 1989 tarihinde imzalanmıştır.[609] Sözleşme her iki ülkenin vatandaşlarının, diğer ülkedeki hürriyeti bağlayıcı ceza kararlarını yerine getirmelerini sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. Temel

[606] Resmi Gazete, "Romanya-Türkiye 15. Dönem Turizm Karma Komisyon Toplantısı Protokolü (İstanbul, 25-27 Ocak 2002)", 29 Mayıs 2002, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/05/20020529.htm#5

[607] Resmi Gazete, "Romanya ile Türkiye Turizm Bakanlıkları Arasında İmzalanan Turizm Alanında İşbirliğinin Geliştirilmesi Hakkında Mutabakat Zaptı", 05 Haziran 2002, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/06/20020605.htm#4

[608] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ankara'da 2 Mayıs 1966 Tarihinde İmzalanan Sivil Hava Ulaştırma Anlaşmasına Ek Protokol", 20 Ocak 2004, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/04/20040413.htm#3

[609] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Arasında Hürriyeti Bağlayıcı Cezanın İnfazı Amacıyla Hükümlü Şahısların Transferine Dair Sözleşme", 08 Eylül 1991, 16-21.

hükümler arasında cezanın devri için suçların her iki ülkede de aynı şekilde cezaî suç olarak kabul edilmesi gerektiği, ceza devrinin bazı özel durumlarda reddedilebileceği ve hükümlülerin transferinin belirli şartlara bağlanmış olduğu yer almaktadır. Ayrıca infazın devri talebinin yazılı olarak yapılması gerektiği, talep edilen belgelerin tamamlayıcı bilgi talepleriyle desteklenebileceği ve infazın ilgili devletin hukukuna göre yapılacağı belirtilmiştir. Hükümlülerin serbest bırakılmadan önceki suçlar nedeniyle kovuşturulamayacakları ve teslimatın belirli şekil ve masraflara tabi olacağı da vurgulanmıştır.

Türkiye ve Yugoslavya SFC Federal İcra Konseyi Meclisi arasındaki karma ekonomik komisyonunun sekizinci dönem toplantı protokolü 11 Mayıs 1990 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[610] Toplantıda ticaret, sanayi işbirliği, tarım, turizm, ulaştırma ve bilimsel-teknik işbirliği gibi alanlarda potansiyel işbirlikleri ele alınmış; ticaretin çeşitlendirilmesi, sanayi alanında ortak yatırımlar, tarımda teknoloji transferi, turizmde ortak projeler ve ulaştırmada kolaylaştırıcı düzenlemeler gibi somut adımlar kararlaştırılmıştır. Ayrıca bilimsel işbirliği için TÜBİTAK ve JUZAMS arasındaki temasların artırılması, çifte vergilendirmenin önlenmesi amacıyla müzakerelerin başlatılması gibi önemli konulara da değinilmiştir. Toplantının sonunda bir sonraki Karma Komisyon toplantısının 1991 yılında Ankara'da yapılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye ve Yugoslavya arasında yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşma 02 Mart 2001 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[611] Taraflar birbirlerinin yatırımcılarına elverişli koşullar sağlayarak ekonomik işbirliğini artırmayı hedefler. Yatırımların güvence altına alınması, adil muamele ve tazminat sağlanması ön planda tutulur. Yatırımlar her iki tarafın kanunlarına uygun olarak teşvik edilecek ve korunacaktır. Yatırımcılar yatırımlarından elde ettikleri gelirleri ve diğer ödemeleri serbestçe transfer edebileceklerdir. Ayrıca kamulaştırma gibi durumlarda yatırımlar için tazminat ödenmesi gerekecek ve bu tazminat uluslararası piyasa değerine eşit olmalıdır.

[610] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Yugoslavya SFC Federal İcra Konseyi Meclisi Arasındaki Karma Ekonomik Komisyonunun Sekizinci Dönem Toplantı Protokolü", 04 Aralık 1990, 1-5.
[611] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Federal Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma", 04 Kasım 2003, (Erişim Tarihi 25 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/11/20031104.htm#3

Türkiye ve Yugoslavya arasında uluslararası karayolu taşımacılığı konusunda karma komisyon toplantısı protokolü 05-06 Nisan 2001 tarihlerinde düzenlenmiştir.[612] İki ülke arasındaki uluslararası karayolu taşımacılığının mevcut durumu değerlendirilmiştir. Karşılıklı taşımacılık kotası 2001 yılı için 15.000 geçiş olarak belirlenmiştir. Transit taşımacılıkta karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik tedbirler görüşülmüştür. Taşımacılık belgelerinin standardizasyonu ve geçiş işlemlerinin kolaylaştırılması kararlaştırılmıştır. Taşıt standartları ve teknik şartlar konusunda uyum sağlanmıştır.

Türkiye ve Yugoslavya arasında diplomatik, hizmet ve özel pasaport (resmî pasaportlar) hamilerine vize uygulamasının karşılıklı olarak kaldırılmasına ilişkin anlaşma 13 Aralık 2001 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[613] Diplomatik, hizmet ve özel (resmî) pasaport hamilleri için karşılıklı vize uygulamasını kaldırmıştır. Anlaşma kapsamındaki pasaport hamillerine 90 güne kadar vizesiz seyahat hakkı tanınmıştır. Vize muafiyetinin geçerli olduğu pasaport türleri ve uygulama detayları belirlenmiştir. Güvenlik ve kamu düzeni gibi istisnai durumlarda vize uygulamasına dönülebileceği hükmü getirilmiştir.

Türkiye ve Yugoslavya arasında gümrük suçlarının men'i, takibi ve tahkimine ilişkin karşılıklı idarî yardım anlaşması 06 Şubat 2002 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[614] Bu anlaşma gümrük mevzuatına karşı işlenen suçların önlenmesi, soruşturulması ve gümrük suçlarıyla mücadele edilmesi amacıyla tarafların gümrük idareleri arasında idari yardımlaşmayı öngörmektedir.

Türkiye ile Yugoslavya arasında bilimsel ve teknik işbirliği anlaşması 29 Ağustos 2002 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[615] Her iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerini güçlendirmeyi ve halklar arasında daha iyi bir anlayış geliştirmeyi amaçlamaktadır.

---

[612] Resmi Gazete, "Yugoslavya ile Türkiye Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Konusunda 5-6 Nisan 2001 Tarihlerinde Düzenlenen Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 27 Haziran 2001, (Erişim Tarihi 25 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/06/20010627.htm#4

[613] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Arasında Diplomatik, Hizmet ve Özel Pasaport (Resmî Pasaportlar) Hamilerine Vize Uygulamasının Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına İlişkin Anlaşma", 09 Şubat 2002, (Erişim Tarihi 25 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/02/20020209.htm#1

[614] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Federal Hükümeti arasında Gümrük Suçlarının Men'i, Takibi ve Tahkimine İlişkin Karşılıklı İdarî Yardım Anlaşması", 08 Mayıs 2002, (Erişim Tarihi 25 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/05/20020508.htm#1

[615] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Federal Hükümeti Arasında Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması", 22 Şubat 2003, (Erişim Tarihi 25 Şubat 2025) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/02/20030222.htm#1

Anlaşma eğitim, bilim, kültür ve spor alanlarında ikili işbirliği teşvik edilerek, öğrenci değişimi, eğitim seminerleri, bilimsel işbirlikleri ve kültürel etkinliklerin düzenlenmesi öngörülmektedir. Ayrıca arkeolojik ve kültürel varlıkların korunması, fikri mülkiyet haklarının korunması, sporun yaygınlaştırılması ve kültürel mirasın korunması için gerekli önlemler alınacaktır. Her iki taraf UNESCO gibi uluslararası kuruluşlar çerçevesinde işbirliği yapacak ve somut etkinliklerle bu işbirliğini geliştirecektir. Eğitim kurumları arasında işbirliğinin geliştirilecektir. Öğrenci, yüksek lisans öğrencisi ve stajyer değişimi yapılacaktır. Eğitim sempozyumları, konferanslar ve benzeri etkinliklere katılım sağlanacaktır. Türk ve Sırp dili ve edebiyatı öğretimi teşvik edilecektir. Her iki ülkede Kültür Merkezleri açılması ve faaliyetlerinin kolaylaştırılacaktır.

5.7. Türkiye ile Hırvatistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Yugoslavya arasında vizelerin karşılıklı kaldırılması hakkındaki anlaşmanın hırvatistan bakımından da geçerli kılınmasına Bakanlar Kurulu'nca 27 Nisan 1992 tarihinde karar verilmiştir. [616] Bu karar Türkiye'nin eski Yugoslavya içinden çıkan yeni bağımsız devletlerle diplomatik ve hukuki süreklilik ilkesi çerçevesinde ilişkilerini sürdürme iradesini ortaya koymakta olup vatandaşların karşılıklı serbest dolaşımına olanak sağlayarak ikili ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Hırvatistan Hükümeti'ne Türk Eximbank tarafından 100 milyon ABD Dolan kredi açılmasına ilişkin Mutabakat Muhtırası 30 Nisan 1993 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Sayın Hikmet Çetin başkanlığındaki Türk Heyeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Sayın Zdenko Skrabalo başkanlığındaki Hırvatistan Heyeti, ikili ticaretin finansmanı, Hırvatistan'da müteahhitlik hizmetlerinin teşvik edilmesi ve yine Hırvatistan'da Türk ve/veya ortak girişim şeklindeki yatırımların geliştirilmesine yönelik uygulamalar hususunda görüşmelerde bulunmuşlardır.[617] Türk Eximbank tarafından Hırvatistan'daki Zagrebacka Bankası aracılığıyla 100 milyon ABD Dolarına kadar ihracat odaklı bir çerçeve kredisi tahsis edilmesi üzerinde mutabık kalınmıştır. Söz konusu kredi, Hırvatistan'ın Türkiye'den yapacağı ithalatı desteklemeyi amaçlamakta ve Hırvat ekonomisinin öncelikli ihtiyaçlarını gözeterek işlem bazında onaylanacaktır. Ayrıca Hırvatistan'da Türk

[616] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 09 Mayıs 1992, 5-6.
[617] Resmi Gazete, "Mutabakat Muhtırası", 29 Eylül 1994, 30-31.

firmalarının müteahhitlik hizmetleri ile yatırım projelerine özel finansman ve sigorta desteği sağlanacağı belirtilmiş, Türk ve Hırvat taraflarının bu doğrultudaki teknik müzakereleri en kısa sürede tamamlamaları kararlaştırılmıştır.

Türkiye ile Hırvatistan arasında hava taşımacılığı anlaşması 12 Nisan 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[618] İki ülke arasında karşılıklı hava seferlerinin düzenlenmesini, havayolu şirketlerinin tayin süreçlerini, teknik ve ticari işbirliği esaslarını, gümrük vergilerinden muafiyetleri, kapasite ve tarifelerin belirlenmesini, havacılık güvenliği standartlarını ve uyuşmazlık çözüm mekanizmalarını kapsayan kapsamlı bir düzenlemedir. Anlaşma 1944 Chicago Sözleşmesi'ne uygun olarak hazırlanmış olup taraflara belirlenen hatlarda tarifeli seferler düzenleme, adil rekabet ortamı sağlama ve uluslararası havacılık güvenlik protokollerine uyma yükümlülüğü getirmektedir.

Türkiye ile Hırvatistan arasında uluslararası karayolu taşımacılığı anlaşması 02 Temmuz 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[619] Anlaşmada taşımacı, taşıt, izin belgesi, kota, düzenli servis, transit taşıma gibi temel kavramlar tanımlanmış; taşımalarda karşılıklı geçiş hakkı, acente kurma imkânları, ücret ve vergilendirme esasları belirlenmiştir. Taşımaların karşılıklılık esası çerçevesinde belirli izin belgeleri ile yapılacağı, bazı özel taşımaların ise (örneğin cenaze, fuar malzemeleri) izin belgesi dışında tutulacağı ifade edilmiştir. Taraflar arasında oluşabilecek ihtilafları çözmek, uygulamaları koordine etmek ve önerilerde bulunmak üzere bir karma komisyon kurulması öngörülmüştür. Ayrıca sigorta, gümrük işlemleri, transit rejimi, çevre ve sağlık güvenliği gibi konular detaylandırılmış, taşıtların kendi ülkelerine dönüş yükü alabilmesine imkan tanınmıştır. Anlaşma 1968 yılında Yugoslavya ile imzalanan benzer nitelikteki anlaşmanın Hırvatistan-Türkiye ilişkilerinde yürürlükten kalkacağını hükme bağlamaktadır.

[618] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Taşımacılığı Anlaşması", 20 Nisan 2004, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/04/20040420.htm#6

[619] Resmi Gazete, "Hırvatistan ile Türkiye Arasında İmzalanan "Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması", 09 Ocak 1998, 1-8.

Türkiye ile Hırvatistan arasında "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" 16 Temmuz 1994 tarihinde Zagreb'de imzalanmıştır.[620] Antlaşma egemenlik, toprak bütünlüğü, içişlerine karışmama, insan haklarına saygı ve çoğulcu demokrasi gibi temel ilkeleri esas alarak, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik ortak kararlılığı teyit etmektedir. Taraflar saldırganlık karşısında birbirlerine destek vermeme ve uluslararası hukuk çerçevesinde iş birliği yapma taahhüdünde bulunmuş; Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı ilkelerine bağlılıklarını vurgulamışlardır. Antlaşma askeri, ekonomik, teknolojik, kültürel, bilimsel, çevresel ve sosyal alanlarda çok yönlü iş birliği mekanizmalarının kurulmasını öngörmekte; terörizm, organize suçlar, silah ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı ortak mücadeleyi içermektedir. Ayrıca taraflar ikili ve çok taraflı diplomatik danışma süreçlerini teşvik ederek, Balkanlar ve Güneydoğu Avrupa'da barış ve istikrarın tesisi yönündeki girişimlere aktif katkı sunmayı taahhüt etmişlerdir. Bölgesel işbirliğini canlandırmak, Akdeniz, Karadeniz ve Orta Asya ile ilişkileri geliştirmek, Bosna-Hersek ile özel işbirliği tesis etmek yönünde ortak çabalar yürütülecektir. Taraflar her türlü terörizmi kayıtsız şartsız kınamakta ve bunun demokratik düzene, devlet güvenliğine ve toplumsal gelişmeye tehdit oluşturduğu konusunda hemfikirdir. Uluslararası kuruluşlarla işbirliği içerisinde, terörizme ve organize suçlara karşı mücadele edilecektir.

Türkiye ile Hırvatistan arasında uluslararası uyuşturucu ve psikotrop madde kaçakçılığı, uluslararası terörizm ve organize suçlarla mücadelede işbirliği anlaşması 07 Kasım 1995 tarihinde Ankara'da imzalanan imzalanmıştır.[621] Anlaşma organize suçlar, uyuşturucu ve psikotrop madde kaçakçılığı ve uluslararası terörizmle mücadele alanlarında karşılıklı bilgi paylaşımını, teknik destek ve uzman değişimini, ayrıca ortak operasyonel işbirliğini içermektedir. Ayrıca her iki taraf, suçlu iadesi, kültürel varlıkların iadesi ve diplomatik misyonların güvenliğinin sağlanması gibi konularda da işbirliği yapmayı taahhüt etmektedir.

[620] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması", 26 Ağustos 1997, 47-54.
[621] Resmi Gazete, "Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Uyuşturucu ve Psikotrop Madde Kaçakçılığı, Uluslararası Terörizm ve Organize Suçlarla Mücadelede İşbirliği Anlaşması", 01 Şubat 1996, 1-5.

Türkiye ile Hırvatistan arasında yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşma 12 Şubat 1996 tarihinde Zagreb'de imzalanmıştır.[622] Anlaşma tarafların kendi ülkelerindeki yatırımcılarına en az elverişli muamelede bulunmamayı, yatırımların korunmasını, tazminat ödemelerini ve yatırımların transferini güvence altına alır. Ayrıca herhangi bir uyuşmazlık durumunda çözüm yolları, tahkim veya doğrudan müzakerelerle sağlanacaktır. Anlaşma her iki tarafın ekonomik kalkınmasına katkı sağlamak üzere yatırımların korunması ve teşvik edilmesi gerektiğini vurgular. Yatırımlar adil ve eşit muameleye tabi tutulacak ve anlaşmazlıklar uluslararası tahkim ile çözümlenecektir.

Türkiye ile Hırvatistan arasında ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşması 12 Şubat 1996 tarihinde Zagreb'de imzalanmıştır.[623] Anlaşma tarafların birbirlerine en çok kayrılan ülke statüsü tanımasını, ticari numuneler ile sergilenmek üzere geçici ithal edilen malların gümrük vergilerinden muaf tutulmasını, bilgi ve iş insanları arasındaki temasların artırılmasını, ihracat ve ithalat işlemlerinin kolaylaştırılmasını ve sanayi, teknoloji, ulaştırma, telekomünikasyon, inşaat, kimya, tekstil, madencilik, otomotiv, turizm gibi çeşitli alanlarda işbirliğini teşvik etmeyi öngörmektedir. Ayrıca serbest döviz esasına dayalı ödeme yöntemleri benimsenmiş, bankacılık alanında işbirliğinin güçlendirilmesi hedeflenmiş ve ikili ilişkilerin geliştirilmesini takip etmek üzere bir Türk-Hırvat Karma Ekonomik Komisyonu kurulması kararlaştırılmıştır; Anlaşma tarafların mevcut ve gelecekte taraf olacakları uluslararası yükümlülüklerini etkilemeyecek ve sona ermesi durumunda süresi içinde akdedilmiş fakat henüz tamamlanmamış sözleşmelere uygulanmaya devam edecektir.

Türkiye ile Hırvatistan arasında eğitim ve kültür anlaşması 19 Haziran 1996 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[624] Anlaşma kapsamında öğretmen ve öğrenci değişimleri akademik kurumlar arasında işbirliği, dillerin öğretilmesi ve edebiyat çalışmaları desteklenecek; diplomaların karşılıklı tanınması yönünde adımlar atılacak ve eğitim materyallerinde doğru tarihî ve coğrafî bilgilere yer verilmesi sağlanacaktır. Ayrıca sanatçılar, yazarlar ve kültürel profesyonellerin değişimi, sanatsal etkinliklerin

[622] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Hırvatistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma", 11 Nisan 1998, 1-8.
[623] Resmi Gazete, "Hırvatistan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması", 09 Mayıs 1996, 19-21.
[624] Resmi Gazete, "Hırvatistan ile Türkiye Arasında Akdolunan Eğitim ve Kültür Anlaşması", 07 Kasım 1996, 1-4.

düzenlenmesi, kültürel mirasın korunması, arşivler ve müzeler arasında işbirliği, medya kuruluşları arasında bilgi alışverişi ve spor ile gençlik organizasyonları arasında temaslar teşvik edilecektir. Anlaşmanın uygulanmasını sağlamak amacıyla Ankara ve Zagreb'de dönüşümlü olarak toplanacak bir Karma Komisyon kurulacak, taraflar arasında yeni işbirliği alanları geliştirilebilecektir.

Türkiye ile Hırvatistan arasında bilimsel, teknolojik ve yüksek öğrenim işbirliği anlaşması 19 Haziran 1996 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[625] Taraflar, bilim insanı değişimi, ortak araştırmalar, teknoloji transferi, bilgi iletişim sistemlerinin geliştirilmesi ve yükseköğrenim kurumları arasında işbirliği gibi alanlarda çeşitli faaliyetleri desteklemeyi taahhüt etmişlerdir. Anlaşma ayrıca diplomaların karşılıklı tanınmasını, akademik kurumların özerkliğine saygıyı, üçüncü taraf gözetiminde işbirliği olasılığını, değişimlerin masraf paylaşım esaslarını ve ortak fikri mülkiyet haklarına dair düzenlemeleri içermektedir.

Türkiye ile Hırvatistan arasında işbirliği protokolü ve turizm alanında işbirliği anlaşması 19 Haziran 1996 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[626] İşbirliği Protokolü, iki ülke arasındaki ekonomik ve sosyal işbirliğinin geliştirilmesini amaçlamakta olup Türkiye adına Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı (EKETİB), Hırvatistan adına ise Hırvatistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarafından koordine edilmektedir. Taraflar enerji, altyapı, özelleştirme, mali sistem, tarım, sanayi, küçük işletmeler, mahalli idareler, turizm, sağlık, çevre, eğitim, proje değerlendirmesi ve uluslararası kuruluşlarla ilişkiler gibi birçok alanda projeler geliştirmek üzere uzman görevlendireceklerdir. Türkiye teknik yardım ve eğitim sağlama, Program Koordinasyon Ofisi'nin (PKO) tefriş ve personel ihtiyaçlarını karşılama, Türk uzmanların giderlerini üstlenme gibi sorumlulukları üstlenirken; Hırvatistan, proje sürecinde gerekli bilgileri temin etme, Hırvat uzmanların masraflarını karşılama, PKO için uygun mekan ve altyapı sağlama, sağlık hizmetleri sunma ve Türk uzmanlara diplomatik statü tanınmasına yönelik çaba gösterme gibi yükümlülükler üstlenmiştir. Protokol kapsamında geliştirilecek her program tarafların belirleyeceği icra ve

[625] Resmi Gazete, "Hırvatistan ile Türkiye Arasında İmzalanan Bilimsel, Teknoloji ve Yüksek Öğrenim İşbirliği Anlaşması", 12 Ocak 1997, 21-24.
[626] Resmi Gazete, "Hırvatistan ile Türkiye Arasında İmzalanan İşbirliği Protokolü ve Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması", 13 Ocak 1997, 40-44.

koordinasyon ajanslarını da kapsayan ayrı anlaşmalarla düzenlenecektir. Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin güçlendirilmesi ve turizm sektöründe yapıcı, karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla düzenlenmiştir. Anlaşma kapsamında taraflar turizm alanındaki firmalar, örgütler ve kurumlar arasında işbirliğini teşvik etmeyi, turist alışverişini artırmayı, pazar faaliyetlerini desteklemeyi, bilgi ve yayın değişimini gerçekleştirmeyi, turizm istatistiklerini paylaşmayı ve yatırım projelerinde "know-how" teknolojisinin aktarımına önem vermeyi taahhüt etmiştir. Ayrıca medya kuruluşları aracılığıyla etkin bilgi akışı sağlanması, turistlere yönelik gümrük prosedürlerinin basitleştirilmesi ve yasal çerçevede gerekli yardımların sunulması öngörülmüştür. Bu amaçları gerçekleştirmek üzere her iki ülkenin hükümet temsilcilerinden oluşan ve iki yılda bir toplanacak "Turizm için Ortak Çalışma Grubu" kurulacaktır.

13 Haziran 1997 tarihinde yapılan Türkiye ile eski Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti arasında konsolosluk ve hukuk alanlarında akdedilen anlaşmaların Türkiye ile Hırvatistan arasında halefiyet yolu ile yeniden yürürlüğe konulmasına ilişkin Anlaşma.[627]

"Hırvatistan-Türkiye Karma Ekonomik Komisyonu I. Dönem Toplantısı Protokolü" 28 Ağustos 1997 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[628] Anlaşma her iki ülkenin ticaretini uzun vadeli, istikrarlı ve dengeli bir şekilde ilerletmeyi, ayrıca gümrük vergileri ve ithalat-ihracat işlemlerini kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Ülkeler, ikili ticareti artırmak amacıyla bilgi alışverişini hızlandırmayı, işadamları arasında temasları teşvik etmeyi ve uluslararası fuar katılımlarını desteklemeyi kabul etmişlerdir. Ayrıca sanayi, teknoloji, otomotiv, kimya, inşaat gibi sektörlerde işbirliği alanları belirlenmiş ve banka ilişkilerinin güçlendirilmesi öngörülmüştür. Türkiye ve Hırvatistan arasında bir Karma Ekonomik Komisyonu kurulmasını ve anlaşma hükümlerinin uygulanmasını denetlemeyi de içermektedir. Son olarak anlaşmanın sona ermesi durumunda geçerli olan sözleşmelere uygulanmaya devam edilecektir.

Türkiye ile Hırvatistan arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması ve eki Protokol 22 Eylül 1997 tarihinde Zagreb'de

[627] Resmi Gazete, "08 Eylül 1997 Tarih ve 97/9773 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı", 02 Eylül 1997, 1-4.
[628] Resmi Gazete, "Hırvatistan-Türkiye Karma Ekonomik Komisyonu I. Dönem Toplantısı Protokolü", 02 Ekim 1997, 1-8.

imzalanmıştır.[629] İki ülke arasında gelir üzerinden alınan vergilerde çifte vergilendirmeyi önlemeyi ve vergi kaçakçılığıyla mücadele etmeyi amaçlamaktadır. Anlaşma gelir vergisi, kurumlar vergisi ve benzeri vergileri kapsamakta olup her iki ülkenin mukimleri için vergi yükümlülüklerini netleştirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile Hırvatistan Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı arasında tarım alanında teknik, bilimsel ve ekonomik işbirliği protokolü 23 Eylül 1997 tarihinde Zagreb'de imzalanmıştır.[630] Taraflar uzman mübadelesi, teknik bilgi ve doküman paylaşımı, genetik materyal mübadelesi, araştırma sonuçlarının paylaşılması ve ortak çalışmalar yapmayı kabul etmişlerdir. Ayrıca sulama sistemleri ve tarımsal pazarlama konularında da işbirliği teşvik edilecektir. Bu faaliyetleri takip etmek için bir Tarım Yürütme Komitesi oluşturmuş ve yıllık toplantılarla faaliyetlerin değerlendirilmesini kararlaştırmışlardır.

Türkiye ile Hırvatistan arasında "Gümrük Hizmetleri Alanında İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Anlaşması", "Bitki Koruma Alanında İşbirliği Anlaşması" ve "Veterinerlik Sahasındaki İşbirliği Anlaşması" 10 Şubat 1999 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. [631] Gümrük hizmetleri alanında işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma anlaşması gümrük mevzuatlarının doğru uygulanmasını ve gümrük suçlarının önlenmesini amaçlamaktadır. Tarafların karşılıklı olarak gümrük vergi ve harçların doğru tahsilini sağlamak, suçları tespit etmek ve önlemek için işbirliği yapmalarını öngörmektedir. Taraflar gümrük suçlarına karşı mücadele ederken, birbirlerine bilgi ve teknik destek sağlamayı, personel eğitimi düzenlemeyi, gerektiğinde uzman ve tanık değişimi yapmayı taahhüt etmektedir. Ayrıca elde edilen bilgilerin gizliliği korunarak yalnızca belirlenen amaçlar doğrultusunda kullanılacaktır. Anlaşma karşılıklı yardımlaşma, bilgi paylaşımı ve teknik destek gibi unsurları içerirken özel durumlarda yardımın verilmemesi de mümkündür. Bitki koruma alanında işbirliğini teşvik etmek amacıyla imzalanan anlaşma bitki ve bitki ürünlerinin karşılıklı ticaretini kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Anlaşma bitki karantina zararlılarının girişine karşı korunma,

[629] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması ve Eki Protokolü", 06 Şubat 2000, 7.
[630] Resmi Gazete, "Hırvatistan Tarım ve Orman Bakanlığı ile Türkiye Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Arasında Tarım Alanında Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliliği Protokolü", 13 Kasım 1997, 1-3.
[631] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Gümrük Hizmetleri Alanında İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Anlaşması, Bitki Koruma Alanında İşbirliği Anlaşması ve Veterinerlik Sahasındaki İşbirliği Anlaşması", 10 Nisan 1999, 1-15.

zararlılarla mücadele ve bitki sağlığı denetimleri konularında belirli düzenlemeler getirmektedir. Taraflar ithalat ve ihracatın her iki ülkenin yasal düzenlemelerine uygun olmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alacak, bitki sağlığı sertifikaları ve zararlı kontrolü gibi önlemleri uygulayacaktır. Ayrıca karşılıklı olarak bilimsel araştırmalar, uzman değişimi ve mesleki yayınlar paylaşılacak, bitki sağlığı denetimleri gerektiğinde her iki ülke topraklarında gerçekleştirilebilecektir. Veterinerlik sahasındaki işbirliği anlaşması hayvanlar ve hayvansal orijinli ürünlerin ithalatı, ihracatı ve transiti için gerekli veteriner sağlık şartlarının sağlanmasını ve bulaşıcı hastalıkların önlenmesini amaçlamaktadır. Taraflar veteriner sağlık sertifikalarının karşılıklı olarak onaylanmasını, bulaşıcı hayvan hastalıkları hakkında düzenli raporlama ve bilgi paylaşımını öngörmektedir. Ayrıca her iki ülke veterinerlik alanındaki işbirliğini geliştirmek için uzman değişimi, bilimsel araştırmalar ve hastalık önleme çalışmalarını teşvik edecektir. Anlaşma 5 yıl süreyle geçerli olup, taraflar arasında anlaşmazlık durumunda diplomatik çözüm yolu öngörülmektedir. Ayrıca bu anlaşma daha önceki veterinerlik anlaşmalarını geçersiz kılmaktadır.

Türkiye ile Hırvatistan arasında hukuki ve ticari konularda adli işbirliği anlaşması 10 Şubat 1999 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[632] Anlaşma vatandaşların haklarının korunmasını, adli yardım taleplerinin karşılıklı olarak yerine getirilmesini, mahkemeler ve yetkili makamlar arasında bilgi paylaşımını içermektedir. Belgelerin iletilmesi, tanıkların dinlenmesi, keşif yapılması gibi konularda karşılıklı işbirliği sağlanacak ve adli yardım talepleri belirli usullere uygun olarak yerine getirilecektir. Ayrıca her iki taraf da kendi yargı sistemine ve usullerine uygun şekilde diğer tarafın vatandaşlarına adli yardım sağlayacak ve bu süreçteki belgeler, resmi mühür taşıyan belgelerle geçerli sayılacaktır. Adli yardım ve kararların tanınması ile tenfizi, karşılıklı saygı ve güven esasına dayalı olarak yapılacak ve taraflar arasında adli yardım prosedürleri, her iki ülkenin hukuk sistemlerine uyumlu şekilde uygulanacaktır.

Türkiye ile Hırvatistan arasında Hırvatistan'ın altyapısının geliştirilmesi hususunda işbirliğine ilişkin Protokol 14 Mayıs 1999 tarihinde Ankara'da

[632] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Arasında Hukukî ve Ticarî Konularda Adlî İşbirliği Anlaşması", 24 Mayıs 2000, 8-15.

imzalanmıştır.[633] Hırvatistan'ın altyapı gelişimini hedeflemekte olup özellikle ulaşım altyapısının inşasına ve yeniden inşasına öncelik verilmesini amaçlamaktadır. Taraflar Hırvatistan'daki otoyol ağının tamamlanması ve Avrupa ile Güneydoğu Avrupa arasındaki bağlantıların güçlendirilmesi konusunda ortak çıkarlar doğrultusunda hareket etmeyi kararlaştırmışlardır. Türk inşaat firmalarının Hırvatistan'da otoyol projelerine katılımını teşvik eden protokol, proje finansmanının sağlanması ve Türk firmalarının tekliflerinin değerlendirilmesi sürecini düzenlemektedir.

"Türkiye-Hırvatistan Karma Ekonomik Komisyonu II. Dönem Toplantısı Protokolü" 14 Eylül 1999 tarihinde Zagreb'de imzalanmıştır.[634] Türkiye Hırvatistan'ı doğal gaz için potansiyel bir talep merkezi olarak değerlendirmiştir. Her iki ülkedeki ve üçüncü ülkelerdeki kamu sektörü yatırım projelerine katılım amacıyla ortak şirketler kurulması teşvik edilmiştir. Sanayi ürünlerinde gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları ve teknik engellerin azaltılması hedeflenmiştir. İki ülke arasında serbest bölgeler alanındaki işbirliğinin geliştirilmesi ve iş çevreleri arasındaki temasların artırılması da protokolün önemli maddeleri arasında yer almaktadır. Ekonomik işbirliği alanında enerji, gemi inşa, sanayi, KOBİ'ler, ulaştırma ve turizm gibi sektörlerde ortak yatırımların teşvik edilmesi gerektiği ve her iki ülke arasında daha etkin bir işbirliği sağlanması gerektiği dile getirilmiştir. Bu bağlamda özellikle enerji sektöründe Türkiye'nin Avrupa'ya doğal gaz iletimi konusunda Hırvatistan ile işbirliği yapması gerektiği vurgulanmış ve kara ile demiryolu taşımacılığı sistemlerinin iyileştirilmesi, X. Koridor'un faaliyete geçirilmesi gibi somut adımlar üzerinde durulmuştur. X. Koridor, Avrupa'da karayolu ve demiryolu taşımacılığını kolaylaştıran ve Avrupa kıtasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan bir ulaşım güzergâhıdır. Bu koridor Batı Avrupa'yı Orta ve Doğu Avrupa ile bağlayan önemli ulaşım arterlerinden biridir ve Avrupa Birliği'nin Trans-Avrupa Ulaştırma Ağı içinde yer alır. X. Koridor Almanya, Avusturya, Macaristan, Sırbistan, Hırvatistan ve Türkiye gibi ülkeler üzerinden geçer ve bu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesine olanak tanır. Ayrıca bu koridor, özellikle enerji, ticaret ve lojistik sektörlerinde işbirliklerini teşvik ederek bölgesel ekonomik kalkınmaya katkı

[633] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Devlet Bakanı ile Hırvatistan Cumhuriyeti Yeniden İmar ve Kalkınma Bakanı Arasında Hırvatistan'ın Altyapısının Geliştirilmesi Hususunda İşbirliği Protokolü", 11 Temmuz 1999, 27-31.
[634] Resmi Gazete, "Türkiye-Hırvatistan Karma Ekonomik Komisyonu II. Dönem Toplantısı Protokolü", 28 Ağustos 2000, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/08/20000828.htm#1

sağlamaktadır. Türkiye için de önemli bir stratejik ulaşım yolu olan X. Koridor, ülkenin Avrupa'ya doğal gaz iletimi ve diğer taşıma işlemlerinde önemli bir rol oynar.

Türkiye ile Hırvatistan arasında sağlık alanında işbirliğine dair anlaşma 26 Eylül 2000 tarihinde Zagreb'de imzalanmıştır.[635] Anlaşma eşitlik, karşılıklılık ve karşılıklı fayda ilkelerine dayanarak bilgi paylaşımı, uzman değişimi, eğitim programları ve ilgili kurumlar arası doğrudan temas gibi çeşitli işbirliği yöntemlerini öngörmektedir. Ayrıca taraflar, uluslararası kongre ve sempozyumlar hakkında bilgi alışverişinde bulunmayı ve ilaç ile eczacılık hizmetleri kapsamında ticari ilişkilerin geliştirilmesini desteklemeyi taahhüt etmektedir.

Türkiye ile Hırvatistan arasında serbest ticaret anlaşması 13 Mart 2002 tarihinde Zagreb'de imzalanmıştır.[636] Anlaşma DTÖ kurallarına ve GATT 1994'ün XXIV. Maddesine uygun olarak sanayi ürünlerinde gümrük vergilerinin aşamalı olarak kaldırılmasını (en geç 01 Ocak 2007'ye kadar), tarım ürünlerinde ise Protokol II'de belirtilen sınırlı tavizlerin karşılıklı olarak tanınmasını öngörmektedir. Temel hükümler arasında; ithalat/ihracat vergileri ve miktar kısıtlamalarının yasaklanması, teknik engellerin DTÖ kurallarına uyumlu şekilde azaltılması, damping ve acil korunma önlemlerinin GATT kuralları çerçevesinde düzenlenmesi, menşe kurallarının Protokol III'te detaylandırılması ve hizmetler/yatırımlar alanında gelecekte derinleştirilecek işbirliği taahhüdü yer almaktadır. Anlaşma Ortak Komite tarafından denetlenmekte olup taraflara ödemeler dengesi krizleri, fikri mülkiyet ihlalleri ve kamu güvenliği istisnaları gibi durumlarda geçici önlem alma yetkisi tanımaktadır.

"Türkiye Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Hırvatistan El Sanatları ve KOBİ Bakanlığı arasında düzenlenen Mutabakat Zaptı" 14 Ekim 2002 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[637] Taraflar endüstriyel ürünlerin geliştirilmesi ve ticari işbirliğinin teşviki amacıyla ticaret fuarları, sergiler ve benzeri etkinliklere dair bilgi paylaşımı yapmayı,

[635] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma", 05 Temmuz 2003, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/12/20031214.htm#1

[636] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Anlaşması", 04 Şubat 2003, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/05/20030527M1-1.pdf

[637] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Hırvatistan Cumhuriyeti El Sanatları ve KOBİ Bakanlığı Arasında Düzenlenen Mutabakat Zaptı", 08 Aralık 2004, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/12/20041208.htm#2

KOBİ'lere ilişkin yayınlar, ortaklık fırsatları ve işbirliği bilgilerini karşılıklı olarak iletmeyi, karşılıklı ticari ziyaretleri desteklemeyi ve teknolojik açıdan gelişmiş KOBİ'ler arasında ortak Ar-Ge projelerini önceliklendirmeyi taahhüt etmişlerdir. Ayrıca yerli sanayi ve kurumsal yapılar hakkında genel bilgi edinilmesini sağlamak amacıyla karşılıklı heyet ziyaretleri öngörülmüş, gerekli görüldüğü durumlarda danışmanlık toplantıları düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Taraflar arasında paylaşılan bilgilerin gizliliği, bilgi sağlayan tarafın talebi doğrultusunda güvence altına alınmış ve metinde yer almayan hususların karşılıklı görüşmelerle ele alınacağı belirtilmiştir.

5.8. Türkiye ile Slovenya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Yugoslavya arasında vizelerin karşılıklı kaldırılması hakkındaki anlaşmanın Slovenya bakımından da geçerli kılınmasına Bakanlar Kurulu'nca 27 Nisan 1992 tarihinde karar verilmiştir.[638]

Slovenya ile Türkiye arasında eğitim, bilim ve kültür alanında işbirliği anlaşması[639] sadece resmi düzeyde kalmayacak, aynı zamanda üniversiteler ve özel araştırmacılar arasında doğrudan temasları da teşvik edecektir. Özellikle bilim insanları, uzmanlar, sanatçılar, öğretim üyeleri, öğretmenler, öğrenciler ve stajyerlerin karşılıklı değişimi, bilgi ve deneyim paylaşımını artırarak her iki ülkenin entelektüel birikimine önemli katkılar sağlayacaktır. Dil ve edebiyat alanındaki ortak çalışmalar ve bu amaçla yapılacak öğretmen ve öğrenci değişimleri, kültürel anlayışın derinleşmesine zemin hazırlayacaktır. Müzeler, kütüphaneler ve diğer kültür kuruluşları arasındaki işbirliği, bilgi ve belge alışverişi, iki ülke halkının birbirlerinin tarihini, kültürünü, sanatını ve kültürel mirasını daha yakından tanımasına olanak sunacaktır. Basın, radyo ve televizyon alanındaki işbirliği ise doğru ve çeşitli bilginin yayılmasına katkıda bulunarak iki ülke arasındaki bağların daha da güçlenmesine yardımcı olacaktır. Düzenlenecek konferanslar, seminerler ve yapılacak uzman değişimleri bu işbirliğinin somut çıktıları olacaktır.

Türkiye ile Slovenya arasında ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşması 08 Mart 1996 tarihinde Lübliyana'da imzalanmıştır.[640] Geçici olarak ithal edilen malların fuarlar,

[638] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 09 Mayıs 1992, 5-6.
[639] Resmi Gazete, "Slovenya Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim ve Kültür Alanında İşbirliği Anlaşması", 26 Temmuz 1995, 33-34.
[640] Resmi Gazete, "Slovenya ile Türkiye Arasında İmzalanan Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması", 10 Ocak 1997, 1-4.

sergiler, heyetler ve seminerler gibi ticareti teşvik edici faaliyetlerde kullanılması, satılmaması veya transfer edilmemesi şartıyla, gümrük vergisi, resim ve harçlardan muaf tutulacaktır. Ticari ve ekonomik işbirliği ile ilgili firma ve diğer kuruluşları arasındaki temasların teşvik edilecektir. Finans ve bankacılık alanlarında ilgili kuruluşları arasındaki işbirliği teşvik edilecektir. Anlaşmanın uygulanmasını gözden geçirmek, uygulamadan doğabilecek sorunları incelemek ve ikili ekonomik ve ticari ilişkiler i daha da geliştirmek amacıyla hükümetlerine tavsiyelerde bulunmak üzere bir Türk-Sloven karma ekonomik komisyonu kurulmasını kararlaştırmışlardır.

Türkiye ile Slovenya arasında hava taşımacılığı anlaşması 03 Nisan 1997 Lübliyana'da imzalanmıştır.[641] Her bir akit taraf diğerine belirtilen hatlarda tarifeli uluslararası hava seferleri kurma hakkı tanır. Bu seferler yolcu, yük ve posta trafiğini kapsar. Her bir akit taraf, kendi havayolu işletmelerini belirleyerek bu işletmelere ilgili işletme yetkilerini tanır. Mutabık kalınan seferlerin kapasitesi ve sıklığı her iki akit tarafın havacılık makamlarının onayına bağlıdır ve trafik talebine göre ayarlanabilir. Beklenmedik yolcu taleplerini karşılamak için havayolu şirketleri arasında geçici kapasite artışları konusunda anlaşma sağlanabilir ve bu artışlar onay için havacılık makamlarına bildirilir.

"Slovenya-Türkiye Karma Ekonomik Komisyonu I. Dönem Toplantısı Protokolü" 05 Mayıs 1998 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[642] Türkiye ve Slovenya arasında 08 Mart 1996 tarihli ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşması temelinde kurulan Türkiye-Slovenya karma ekonomik komisyonunun ilk dönem toplantısı 04-05 Mayıs 1998 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Toplantıda taraflar ikili ticaretin mevcut düzeyinin beklentilerin gerisinde kaldığını belirterek ekonomik potansiyellerine uygun şekilde ilişkilerin geliştirilmesi konusunda kararlılıklarını dile getirmiştir. Görüşmelerde serbest ticaret anlaşmasının kısa sürede yürürlüğe girmesi, ticareti artırıcı faaliyetler, ihracatı geliştirme kuruluşları arasında işbirliği, bankacılık ilişkileri, serbest bölgeler, standardizasyon ve gümrük hizmetleri konularında somut adımlar atılması öngörülmüştür. Ayrıca sanayi, ulaştırma, iletişim, turizm, tarım, müteahhitlik ve

[641] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Slovenya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Taşımacılığı Anlaşması", 01 Mart 2001, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/03/20010301.htm#1

[642] Resmi Gazete, "Türkiye-Slovenya Karma Ekonomik Komisyonu I. Dönem Toplantısı Protokolü", 05 Ekim 1998, 1-9.

müşavirlik hizmetleri ile bilim ve teknoloji alanlarında işbirliği potansiyelleri belirlenmiş ve bu alanlarda ortak projeler geliştirilmesi amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlar teşvik edilmiştir. Bilimsel ve teknik işbirliğini derinleştirmeye yönelik protokol taslakları sunulmuş, çifte vergilendirmenin önlenmesi ve yatırımların karşılıklı teşviki gibi konularda anlaşmaların tamamlanması hedeflenmiştir.

Türkiye ile Slovenya arasında imzalanan serbest ticaret anlaşması 05 Mayıs 1998 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[643] İki ülke arasındaki ticari engellerin kademeli olarak kaldırılmasını ve bir serbest ticaret alanı oluşturulmasını amaçlamaktadır. Anlaşma, DTÖ/GATT 1994 kurallarına uygun olarak sanayi, tarım, işlenmiş tarım ve balıkçılık ürünlerini kapsamaktadır. Anlaşmanın uygulanmasını denetlemek üzere bir Ortak Komite kurulmuş olup, anlaşmazlıklar önce müzakere, ardından tahkim yoluyla çözülecektir.

Slovenya-Türkiye kara ulaştırması toplantısı protokolü 23 Temmuz 1998 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[644] Toplantıda 1993 yılında parafe edilen anlaşmanın güncelliğini yitirmesi gerekçesiyle Slovenya tarafından sunulan yeni taslak anlaşma genel hatlarıyla kabul edilmiş, bazı hususların daha sonra görüşülerek tamamlanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca taraflar, taşımacılığa ilişkin bilgi teatisi, eşya ve yolcu taşımacılığı gibi konularda mutabakata varmış, geçiş belgesi kotalarında artış yapılmış ve düzenli yolcu taşımacılığına ilişkin teknik düzenlemeler üzerinde anlaşılmıştır. Taraflar doğrudan bakanlıklar arasında iletişimin tercih edilmesi konusunda uzlaşmış, Slovenya tarafının karayolu kullanım ücreti almaması yönündeki Türk önerisi ise değerlendirilmek üzere not edilmiştir. Görüşmeler olumlu bir atmosferde gerçekleşmiş ve bir sonraki toplantının Slovenya'da yapılması kararlaştırılmıştır.

"Türkiye-Slovenya Karma Ekonomik Komisyonu 2. Dönem Toplantısı Protokolü" 22 Ekim 1999 tarihinde Bled'de imzalanmıştır.[645] Taraflar ticaret hacmindeki artışı memnuniyetle karşılamakla birlikte mevcut potansiyelin tam olarak kullanılamadığına dikkat çekmiş ve özellikle Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinin bu yönde kritik bir rol oynayacağı konusunda mutabık kalmışlardır. Toplantıda sanayi, ulaştırma, bankacılık, telekomünikasyon, tarım, turizm, bilim ve

[643] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Slovenya Cumhuriyeti Arasında İmzalanan Serbest Ticaret Anlaşması", 17 Nisan 2000, 1-17.
[644] Resmi Gazete, "Slovenya-Türkiye Kara Ulaştırması Toplantısı Protokolü", 28 Eylül 1998, 1-4.
[645] Resmi Gazete, "Türkiye-Slovenya Karma Ekonomik Komisyonu 2. Dönem Toplantısı Protokolü", 11 Şubat 2000, 10-18.

teknoloji gibi çok sayıda sektörde karşılıklı işbirliği imkanları değerlendirilmiş; bilgi ve teknoloji transferi, üçüncü ülkelerde ortak projeler ve özel sektörler arası ilişkilerin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca taraflar, ikili ekonomik ilişkilerin hukuki altyapısını güçlendirmek amacıyla çifte vergilendirmeyi önleme ve yatırımların korunmasına ilişkin anlaşmaların sonuçlandırılması gereğine vurgu yapmıştır. Slovenya'nın vize uygulamasına geçiş kararına ilişkin Türk tarafının duyduğu endişe ve karşılıklılık esasına dayalı vize kolaylığı talebi, toplantının diplomatik boyutunu da ortaya koymaktadır.

Türkiye ile Slovenya arasında diplomatik, hususi veya hizmet pasaport hamillerine uygulanan vizelerin karşılıklı olarak kaldırılmasına ilişkin anlaşma 29 Kasım 1999 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[646]

"Yugoslavya ile Türkiye Vizelerin Karşılıklı Kaldırılması Hakkında Anlaşmanın Slovenya ve Hırvatistan Bakımından da Geçerli Kılınmasına Dair 92/2955 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı"nın Slovenya'ya İlişkin Hükmü yürürlükten 31 Aralık 1999 tarihinden geçerli olmak üzere kaldırılmıştır.[647] Slovenya'nın 2000 yılından itibaren Türk vatandaşlarına vize uygulama kararı Slovenya'nın ulusal güvenlik, göç politikası veya Avrupa Birliği ile uyum süreci çerçevesinde aldığı tek taraflı bir karardır. 92/2955 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın Slovenya'ya ilişkin hükmünün yürürlükten kaldırılması ise Türkiye'nin bu karara verdiği karşılıktır. Bu karar 1992 yılında eski Yugoslavya ile imzalanan "Vizelerin Karşılıklı Kaldırılması" anlaşmasının, Yugoslavya'nın halef devletlerinden biri olan Slovenya için de geçerli olduğunu teyit etmekteydi. Ancak Slovenya, bu anlaşmanın ruhuna aykırı biçimde vize uygulamaya karar verince Türkiye de bu ayrıcalığı geri çekerek Slovenya'ya uygulanan vizesiz rejimi sona erdirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti ve Slovenya Cumhuriyeti'nin Türkiye Cumhuriyeti ile eski Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti arasında yapılan ikili anlaşmalara halefiyetinin kabul edilmesi 11 Nisan 2001 tarihinde Ljubljana onaylanan notalar ile

[646] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Slovenya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Diplomatik, Hususi veya Hizmet Pasaport Hamillerine Uygulanan Vizelerin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına İlişkin Anlaşma", 13 Ocak 2000, 6-8.
[647] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 15 Aralık 1999, 9.

yapılmıştır. Türkiye ile eski Yugoslavya arasında imzalanmış olan ikili anlaşmaların geçerliliğinin devam etmesi konusunda karşılıklı olarak mutabık kalmışlardır.[648]

Slovenya-Türkiye kara taşımacılığı toplantısı protokolü 11 Nisan 2001 Lübliyana'da imzalanmıştır.[649] Protokol uluslararası taşımacılıkta karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik teknik ve idari düzenlemeleri içermekte olup, taraflar arasında taşımacılık kotaları, geçiş belgeleri ve taşıma izinleri gibi konularda mutabakat sağlanmasını amaçlamıştır.

Türkiye ile Slovenya arasında bilim ve teknoloji işbirliği anlaşması 19 Nisan 2001 Lübliyana'da imzalanmıştır. [650] İki ülke arasındaki işbirliğini derinleştirmeyi ve halkların karşılıklı anlayışını artırmayı hedefleyen kapsamlı bir düzenlemedir. Anlaşma bilim ve teknoloji, eğitim, kültür, sanat, spor ve gençlik gibi çeşitli alanlarda işbirliğini teşvik etmeyi amaçlar. Taraflar bilimsel ve kültürel etkinliklerde deneyim paylaşımı, karşılıklı değişim programları, akademik belgelerin karşılıklı tanınması gibi çeşitli araçlar kullanarak, karşılıklı anlayışı güçlendirmeyi planlamaktadırlar. Ayrıca eğitimdeki diploma denklikleri ve kültürel mirasın korunması gibi somut hedeflere yönelik adımlar da yer almaktadır. İşbirliği, eğitim kurumları arasında doğrudan anlaşmalar, bilimsel araştırma projeleri, kültürel etkinlikler, sanat ve sinema alanındaki ortak yapımlar gibi birçok alanda çeşitlendirilmiş ve derinleştirilmiştir. Bu anlaşma her iki ülkenin kültürel ve bilimsel işbirliğini daha etkin hale getirmek için stratejik bir çerçeve sunmaktadır. Bu anlaşma çerçevesinde Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ile Slovenya Araştırma Kurumu (ARRS) arasında ikili iş birliği programları yürütülmektedir. Bu programlar kapsamında ortak araştırma projeleri desteklenmekte ve bilimsel deneyimler paylaşılmaktadır.

Türkiye ile Slovenya arasında gelir üzerinden alınan vergilerde çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması 19 Nisan 2001 tarihinde Lübliyana'da

[648] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 01 Temmuz 2001, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/07/20010701.htm#1
[649] Resmi Gazete, "Slovenya-Türkiye Kara Taşımacılığı Toplantısı Protokolü", 16 Ekim 2000, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/10/20001016.htm#1
[650] Resmi Gazete, "Slovenya ile Türkiye Arasında Bilim ve Teknoloji İşbirliği Anlaşması", 01 Ağustos 2001, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/08/20010801.htm#5

imzalanmıştır.[651] Her iki ülkenin vatandaşları ve şirketleri için vergi yükümlülüklerini düzenlemektedir. Anlaşma her iki ülkenin mukimleri (yerleşik kişi ve şirketler) için geçerlidir. Kamu kurumlarına ödenen faizler vergiden muaftır. Öğrenci ve araştırmacıların belirli gelirleri vergi dışı bırakılmıştır. Ülkeler, vergi kaçakçılığını önlemek için bilgi paylaşımında bulunacaktır.

Türkiye ile Slovenya arasında imzalanan askerî işbirliği antlaşması 23 Ekim 2001 tarihinde Lübliyana'da imzalanmıştır.[652] Genel olarak bu tür anlaşmalar askeri eğitim, personel değişimi, lojistik destek, savunma sanayi işbirliği, silah teknolojileri transferi ve barışı koruma operasyonları gibi alanlarda işbirliğini öngörür. Anlaşmanın amacı iki ülke arasındaki askeri ilişkileri güçlendirmek, karşılıklı güveni artırmak ve bölgesel güvenlik ve istikrara katkıda bulunmaktır.

Türkiye ile Slovenya arasında karayolu ile ilgili uluslararası yolcu ve yük taşımacılığı anlaşması 11 Haziran 2002 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[653] Anlaşma; ikili, transit ve üçüncü ülke taşımacılık türlerini kapsamakta, karşılıklı izin belgeleri ve yıllık kota sistemine dayanmaktadır. Taşımaların teknik şartları, sürücü ve araç belgeleri ile sigorta düzenlemeleri belirlenmiş, bazı taşıma türleri için muafiyetler öngörülmüştür. Uygulamanın takibi amacıyla Ortak Komisyon oluşturulmuş ve tarafların yetkili makamları üzerinden yürütülmesi karara bağlanmıştır.

26 Mart 2003 tarihinde Brüksel'de imzalanan "Kuzey Atlantik Antlaşmasına Slovenya Cumhuriyeti'nin Katılımına İlişkin Protokol"ün onaylanması TBMM'de, 05 Kasım 2003 tarihinde uygun bulunmuştur.[654]

---

[651] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Slovenya Cumhuriyeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması", 23 Aralık 2003, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/12/20031223.htm#1

[652] Resmi Gazete, "Slovenya ile Türkiye Arasında İmzalanan Askerî İşbirliği Andlaşması", 08 Ocak 2002, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/01/20020108.htm#2

[653] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Slovenya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Karayolu ile İlgili Uluslararası Yolcu ve Yük Taşımacılığı Anlaşması", 15 Haziran 2004, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/06/20040615.htm#9

[654] Resmi Gazete, "Kuzey Atlantik Antlaşmasına Slovenya Cumhuriyeti'nin Katılımına İlişkin Protokol", 08 Kasım 2003, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/11/20031108.htm#2

5.9. Türkiye ile Kuzey Makedonya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ile Makedonya İçişleri Bakanlığı arasında güvenlik işbirliği protokolü 19 Mayıs 1992 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[655] Protokol terörizmin yanı sıra silah, uyuşturucu, psikotrop madde ve kültür varlıkları kaçakçılığı ile organize suçlara karşı ortak mücadeleyi, bilgi ve tecrübe paylaşımını, sınır güvenliğini ve eğitim alanında işbirliğini içermektedir. Ayrıca karşılıklı bilgi teatisi, ortak operasyonlar, teknik destek ve daimî bir ortak komisyon aracılığıyla güvenlik alanındaki koordinasyonun sürdürülmesi öngörülmüştür. Tarafların egemenlik ve iç güvenliğini hedef alan tehditlerin önlenmesi için etkili tedbirlerin alınması ve uluslararası platformlarda da işbirliğinin güçlendirilmesi protokolün temel unsurlarındandır.

Yugoslavya ile Türkiye arasında vizelerin karşılıklı kaldırılması hakkında anlaşmanın Makedonya Cumhuriyeti bakımından da geçerli kılınması ile Türk ve Çekoslovakya Resmi Pasaport Hamili kişilerin yapacakları seyahatlerde vizeden muaf tutulmalarına ilişkin anlaşmanın Çek ve Slovak Cumhuriyetleri bakımından geçerli kılınması hakkında karar Bakanlar Kurulu'nca 24 Ocak 1993 tarihinde verilmiştir.[656]

Türkiye ile Makedonya arasında kültür alanında işbirliği protokolü Ankara'da 15 Ekim 1993 tarihinde imzalanmıştır. Türk ve Makedon halkları arasında geleneksel tarihi ve kültürel bağlar çerçevesinde, Mevcut dostluk, karşılıklı anlayış ve ortak kültür değerlerinin zenginleştirilmesi ve kültürel alandaki işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla mutabık kalmışlardır.[657] Protokol iki ülke arasında mevcut kültürel bağları derinleştirmeyi ve kültürel diplomasi yoluyla karşılıklı anlayışı pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Müzik, tiyatro, sinema, sergi, resital, konser gibi sanatsal faaliyetlerin yanı sıra, müze, kütüphane ve arşivler arasında bilgi, belge ve uzman değişimini, dil ve edebiyat alanında yayın işbirliğini, kültürel mirasın korunması ile ilgili teknik iş birliklerini ve ortak film yapımı gibi yaratıcı endüstrileri kapsamaktadır. Ayrıca tarafların kendi mevzuatları çerçevesinde kültür merkezleri kurulmasına olanak sağlaması, fikri

[655] Resmi Gazete, "Makedonya İçişleri Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığımız Arasında İmzalanan Güvenlik İşbirliği Protokolü", 10 Ocak 1993, 2-3.
[656] Resmi Gazete, "Bakanla Kurulu Kararı", 19 Şubat 1993, 17.
[657] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında İmzalanan Kültür Alanında İşbirliği Protokolü ile Eğitim Alanında İşbirliğine Ait Protokol", 13 Temmuz 1994, 2-3.

mülkiyet hakları alanında bilgi paylaşımı yapması ve kültürel işbirliğinin belirli dönemlerde programlanarak sürekliliğinin sağlanması öngörülmektedir.

Türkiye ile Makedonya arasında turizm alanında işbirliği anlaşması 27 Ekim 1993 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[658]

Türkiye ile Makedonya arasında eğitim alanında işbirliğine ait protokol 26 Ocak 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[659] Protokol, iki ülke arasında eğitim alanındaki ilişkileri kurumsal düzeyde güçlendirmeyi amaçlamakta ve kapsamlı bir işbirliği çerçevesi sunmaktadır. Protokolde; okul öncesinden yükseköğretime kadar tüm eğitim kademelerinde bilgi, belge ve uzman değişimi, ortak projeler geliştirilmesi, müfredat materyallerinin karşılaştırmalı incelenmesi, özellikle sosyal bilgiler, tarih ve dil kitaplarında objektifliğin sağlanmasına yönelik çalışmalar öngörülmektedir. Ayrıca üniversiteler arası akademik işbirliğinin yanı sıra öğretim üyesi, öğrenci ve araştırmacı değişimi, ortak bilimsel etkinliklere katılım ile İstanbul, Boğaziçi ve 9 Eylül üniversiteleri ile Makedon üniversiteleri arasında somut ilişkilerin kurulması hedeflenmiştir. Makedonca ve Türkçe'nin karşılıklı olarak üniversitelerde öğretilmesine ve dil-edebiyat eğitiminin yaygınlaştırılmasına da önem verilen protokol, eğitim diplomalarının denkliği konusunda teknik işbirliği ve bilgi paylaşımını içermekte; üç yıllık çalışma programları çerçevesinde uygulanacağı belirtilmektedir.

Türkiye ile Makedonya arasında ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşması 17 Mart 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[660] İki ülke arasında uzun vadeli, istikrarlı ve dengeli ticari ilişkilerin geliştirilmesini ve ekonomik işbirliğinin genişletilmesini amaçlamaktadır. Anlaşma; taraflara karşılıklı en çok kayrılan ülke statüsü tanınmasını, gümrük vergilerinden muafiyet, bilgi alışverişinin kolaylaştırılması, iş insanları arasındaki temasların artırılması ve yatırım ile teknoloji işbirliğinin teşvik edilmesini öngörmektedir. Demir-çelik, tarım, ulaştırma, inşaat, kimya, elektrikli cihazlar ve turizm gibi birçok sektörde işbirliği yapılması hedeflenmiştir. Ayrıca bankacılık sektöründe ve ödemelerin çevrilgen dövizle yapılması konusunda işbirliği kararlaştırılmış, ikili ticari

[658] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması", 07 Mart 1994, 2-3.
[659] Remi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında İmzalanan Eğitim Alanında İşbirliğine Ait Protokol", 13 Temmuz 1994, 4-5.
[660] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında İmzalanan, Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması", 28 Eylül 1994, 6-8.

ilişkilerin izlenmesi ve geliştirilmesi amacıyla Türk-Makedon Karma Ekonomik Komisyonu'nun kurulması hükme bağlanmıştır.

Türkiye ile Makedonya arasında tarım alanında teknik, bilimsel ve ekonomik işbirliği protokolü 15 Haziran 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[661] İki ülke arasında tarım, hayvancılık, balıkçılık, gıda endüstrisi ve köyişleri gibi alanlarda bilgi ve deneyim paylaşımını esas alarak işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Protokol; bilimsel ve teknik bilgi, araştırma sonuçları, genetik materyal ve uzman değişimini; eğitim faaliyetlerinin, seminer ve toplantıların düzenlenmesini; sulama sistemleri, ortak çalışmalar ve tarımsal pazarlama gibi alanlarda kamu ve özel sektör düzeyinde işbirliğini içermektedir. Uygulamaların etkinliği için her iki ülkeden dört üyeden oluşan bir Tarım Yürütme Komitesi oluşturulmuş; bu komite yıllık çalışma planlarını hazırlamak ve faaliyetleri değerlendirmekle görevlendirilmiştir.

Türkiye ile Makedonya arasında hava taşımacılığı anlaşması 09 Aralık 1994 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır.[662] İki ülke arasında havacılık sektöründe karşılıklı hakları koruyan, ekonomik ve güvenlik işbirliğini pekiştiren bir çerçeve sunmaktadır. Özellikle ticari esneklik, gümrük kolaylıkları ve havayolu güvenliği alanlarında ortak standartlar getirilmiştir.

Türkiye ve Makedonya arasında 1995-1998 dönemi için sağlık alanında işbirliği anlaşması 20 Mart 1995 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[663] İki ülke arasında sağlık politikaları ve hizmetleri alanında kapsamlı bir işbirliği tesis etmeyi amaçlamaktadır. Anlaşma ulusal sağlık sistemlerinin ve hastane yönetiminin geliştirilmesi, sağlık personelinin hizmet içi eğitimi, bağımlılıkla mücadele, ana-çocuk sağlığı, kanser kayıt sistemleri gibi konularda bilgi ve deneyim paylaşımını öngörmektedir. Ayrıca bulaşıcı hastalıklar, çevre sağlığı, acil tıbbi hizmetler, aşı ve serum üretimi gibi teknik alanlarda bilimsel işbirliği yapılması, sağlık alanındaki bilimsel kuruluşlar arasında doğrudan temasların desteklenmesi, karşılıklı uzman değişimi, kongre ve seminerlere katılımın teşviki ile hasta tedavi teatisine yönelik hükümler içermektedir.

---

[661] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan Tarım Alanında Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Protokolü", 01 Eylül 1994, 2.
[662] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Taşımacılığı Anlaşması", 08 Eylül 1997, 25-36.
[663] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 1995-1998 Dönemi İçin Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması", 27 Mayıs 1995, 4-5.

Türkiye ve Makedonya arasında uluslararası karayolu taşımacılığı anlaşması 27 Nisan 1995 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır.[664] Taraflar arasında yolcu ve eşya taşımacılığı için belirli izin belgeleri, düzenli servisler, transit taşıma kuralları ve taşıma ücretlerinin düzenlenmesine ilişkin hükümler içermektedir. Ayrıca transit taşıma için belirli yük ve boyut limitlerine uymak, bazı taşımalarda özel izin belgeleri almak ve taşıtlar için sigorta yapılması gibi hususlar da yer almaktadır. Anlaşma taşımacılık faaliyetlerinin her iki ülkenin milli mevzuatına uygun olarak yürütülmesi gerektiğini belirleyerek, gümrük ve diğer formalitelerin basitleştirilmesi ve hızlandırılmasını teşvik etmektedir. Ayrıca anlaşma kapsamında bir Karma Komisyon kurulacak olup her iki ülkenin taşımacılık faaliyetleri ile ilgili ortak sorunları çözmek için işbirliği yapacaklardır.

Türkiye ve Makedonya arasında yapılan kara ulaştırması karma komisyonu toplantısı protokolü 05 Temmuz 1995 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[665] Toplantıda iki ülke arasında 1993 yılında imzalanan Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması'nın onaylanmasının ardından geçerli olacak bazı protokol hükümleri ele alınmıştır. Bu protokole göre Makedonya'dan Türkiye'ye turist grubu taşıyan mekik sefer yapan otobüslerin Türkiye'ye boş giriş yapabilmesi, düzenli otobüs hatları için iki yıllık izinlerin verilmesi ve başvuruların hızla sonuçlandırılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Makedon taşıtlarının Türkiye'ye girişlerinde kolaylık sağlanması, 500 adet özel izin belgesinin karşılıklı olarak verilmesi ve demiryolu ulaşımında işbirliği yapılması gibi hususlar üzerinde de mutabık kalınmıştır. İki heyet sonraki toplantının Makedonya'da yapılması konusunda anlaşmış ve toplantının tarihi diplomatik kanallar aracılığıyla belirlenecektir.

Türkiye ve Makedonya arasında yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşma 14 Temmuz 1995 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır.[666] Anlaşma yatırımların adil ve hakkaniyetli bir şekilde muamele görmesini, karşılıklı sermaye ve teknoloji akışını desteklemeyi hedeflemektedir. Yatırımcıların, yatırım yaptıkları

[664] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması", 06 Eylül 1995, 2-7.
[665] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Makedonya Cumhuriyeti Heyetleri Arasında Yapılan Kara Ulaştırması Karma Komisyonu Toplantısı Protokolü", 03 Kasım 1995, 2-3.
[666] Resmi Gazete, "Makedonya ile Türkiye Arasında İmzalanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma", 07 Temmuz 1997, 2-8.

ülkelerde benzer yabancı yatırımcılara sağlanan haklardan daha az elverişli muamele görmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca yatırımların kamulaştırılması durumunda yeterli ve etkin tazminat ödenmesi gerektiği belirtilmiş, yatırımla ilgili kazançların ve diğer transferlerin serbestçe yapılmasına izin verilmiştir. Uyuşmazlık durumlarında ise taraflar arasındaki anlaşmazlıklar iyi niyetle müzakere yoluyla çözülmeye çalışılacak, çözüme ulaşamayan durumlar uluslararası tahkim kurumlarına taşınacaktır. Anlaşma yatırımcıların haklarını güvence altına almayı ve her iki ülkenin ekonomik ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye ve Makedonya arasında "Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması" 14 Temmuz 1995 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır. Türkiye ile Makedonya, aralarındaki ilişkileri dostluk, karşılıklı güven, işbirliği ve ortak yarar temellerinde ve birbirlerinin siyasi bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı, içişlerine karışmama, hak eşitliği ve insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı ilkelerine dayalı olarak geliştirmek azim ve kararlılıklarını teyit ederler. Antlaşma her iki ülkenin egemenlik haklarına, toprak bütünlüğüne, içişlerine müdahale etmeme, hak eşitliği ve temel özgürlükler gibi evrensel ilkelere dayalı olarak ilişkilerin geliştirilmesini öngörmektedir. Antlaşmada uluslararası ilişkilerde güç kullanılmasının veya tehditlerde bulunulmasının kabul edilemez olduğu vurgulanmakta ve tüm uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi gerektiği belirtilmektedir. Taraflar topraklarına yönelik saldırganlık veya yıkıcı faaliyetlere izin vermeyeceklerini taahhüt etmişlerdir. Ayrıca, her iki ülke, üçüncü ülkelerden gelebilecek silahlı saldırılara karşı birbirlerine askeri yardım sağlamamayı kabul etmektedir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda, Birleşmiş Milletler Yasası'na uygun olarak saldırıların durdurulması ve etkilerinin ortadan kaldırılması için gerekli tüm çabalar gösterilecektir. Türkiye ve Makedonya, Avrupa'nın bir devletler topluluğu olarak yeniden şekillenmesi amacıyla çaba harcayacak ve demokrasi, özgürlük, hukuk devleti, insan haklarına saygı gibi ortak hedeflere ulaşılması için işbirliğini sürdüreceklerdir. Ayrıca, Makedonya'daki Türk toplumu ve Türkiye'ye göç etmiş Makedonların, iki ülke arasındaki dostluk bağlarını güçlendirme açısından önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir. Antlaşma aynı zamanda bölgesel güvenlik ve istikrarı sağlamak amacıyla ikili ve çok taraflı bölgesel düzenlemelere yönelik işbirliğini de öngörmektedir. Taraflar silah kontrolü ve silahsızlanma süreçlerini geliştirmek amacıyla uluslararası müzakerelerde işbirliği yapacaklardır. Askeri alandaki işbirliği de artırılacak ve her iki ülke arasında

askeri eğitim, teknik ve bilimsel işbirliği yapılacaktır. Ekonomik, ticari ve teknik işbirliği de antlaşmanın önemli bir parçasını oluşturmakta olup, taraflar bu alanlarda ilişkilerin derinleştirilmesi için gerekli çabayı sarf edeceklerdir. Ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşmaları çerçevesinde ortak yatırımların teşvik edilmesi ve her iki ülkenin vatandaşlarına en elverişli şartların sağlanması hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra, bilim, teknoloji, kültür, çevre koruma ve eğitim alanlarında da işbirliği yapılacağı belirtilmiştir. Antlaşma, iki ülke arasındaki ilişkilerin sürekli olarak geliştirileceği ve karşılıklı olarak güven, anlayış ve işbirliğini güçlendireceği bir çerçeve sunmaktadır. Taraflar her düzeydeki siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal işbirliğini artırarak, bölgesel ve küresel sorunlarda ortak bir yaklaşım sergilemeyi taahhüt etmişlerdir. Ayrıca terörizm, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi uluslararası suçlarla mücadele konusunda da işbirliği yapılacaktır.

Balkanlarda ve daha geniş çapta güven, güvenlik ve istikran artırmaya yönelik ikili veya çok taraflı bölgesel düzenlemeler için çaba göstereceklerdir. Askeri alanda temasları geliştirecek, çeşitli düzeylerde temaslarda ve devreyi danışmalarda bulunacaklardır. Askeri eğitim, teknik ve bilimsel işbirliği alanlarında imzaladıkları anlaşmalar çerçevesinde işbirliğini geliştirecek ve çeşitlendireceklerdir. Bu bağlamda taraflar barışı koruma, arama/kurtarma, doğal afetler ve benzeri insani amaçlı alanlar da dahil olmak üzere, diğer bölge ülkelerine de açık tutulacak şekilde, ortak tatbikatlar planlanmasına ve icra edilmesine çaba harcayacaktır. Türk ve Makedon ulusları arasındaki kültürel bağlan ve iletişimi güçlendirmek kararlılığıyla ve tüm Avrupa uluslarına açık bir Avrupa kültür sahasının yaratılmasına katkıda bulunmak arzusuyla aralarında mevcut ve ileride imzalayabilecekleri kültür, eğitim, bilim ve sanat değişimlerini düzenleyen anlaşma ve somut uygulama programlarına dayanacak kültürel işbirliğinin daha da geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesini taahhüt ederler. Ülkelerinde birbirlerine ait kültürel malvarlıklarının korunması, bakımı ve restorasyonu için gerekli tedbirlerin alınması konusunda görüş birliği içindedirler. Taraflar iki ülkenin üniversiteleri, araştırma kurumlan ve kültür ve sanat kuruluşları arasında doğrudan işbirliği yapılmasını özendireceklerdir. Makedonya'da Türk dilinin ve Türkiye'de Makedon dilinin öğrenimini destekleyecekler ve teşvik edeceklerdir. Her türlü enformasyonun daha geniş ve özgür biçimde yayılımını sağlamak yolundaki çabalarını arttırmayı ve buna bağlı olarak basın ve yayın alanlarındaki işbirliğini çağdaş haberleşme

yöntemlerinin kablo ve uydu sistemleri gibi olanaklarından da yararlanmak suretiyle teşvik etmeyi ve geliştirmeyi taahhüt ederler. Ülkelerindeki haber ajansları, radyo ve televizyon kuruluşları arasında işbirliğini de özendirmeye ve yoğunlaştırmaya gayret göstereceklerdir. Ülkelerindeki siyasal partilerin birbirleriyle yakın temas kurmalarını da teşvik edeceklerdir. Her iki ülkenin halkları arasındaki temasların arttırılması ve kadın ve gençlik örgütleri, sendikalar, eğitim kurumları ve spor kuruluşları ile diğer mesleki ve sosyal örgütleri arasındaki temas ve işbirliğinin gelişmesini destekleyeceklerdir. Kentler ve yerel yönetimler arasındaki temasların ve işbirliğinin gelişmesini özendireceklerdir. Konsolosluk ve adli yardımlaşma alanındaki işbirliğini daha da geliştireceklerdir. Vatandaşlarının diğer ülkede bulundukları süre içinde karşılaşabilecekleri sorunları iyi niyetle çözmeye ve bunlara mümkün olan her türlü yardımda bulunmaya yönelik çaba göstereceklerdir. Terörizmin bütün yöntem ve uygulamalarını, kaynağı, sebebi ve amacı ne olursa olsun kayıtsız şartsız kınarlar. Terörizmin hiçbir koşul altında haklı kılınamayacağı yolundaki inançlarını ve terörizmin, en temel insan hakkı olan yaşama hakkının açık bir ihlalini teşkil ettiği hususundaki görüşlerini teyit ederler, uluslararası terörizme ve örgütlenmiş suçlara karşı mücadelede işbirliği yapacaklardır, silah ve uyuşturucu madde kaçakçılığı ile tarihi ve kültürel eserler ve diğer benzer kaçakçılığa karşı mücadelede işbirliği yapacaklardır. Bu işbirliği ikili ve çok taraflı anlaşmalara dayanacaktır. İkili ilişkilerin gelişmesi hususunda ve her iki ülkeyi ilgilendiren uluslararası ve bölgesel konularda uygun düzeyde ve düzenli aralıklarla özellikle Dışişleri Bakanlıkları arasında siyasi danışmalarda bulunacaklardır.[667]

T.C. Ziraat Bankası'nın Makedonya'nın Üsküp Şehrinde 22.000.000 DM sermaye ile kurulacak mahalli bir bankaya %50 oranında ve 11.000.000 DM sermaye ile iştirakine izin verilmesine Bakanlar Kurulu'nca 09 Mayıs 1996 tarihinde karar verilmiştir.[668] Aynı zamanda Türkiye ile Makedonya arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve bölgedeki Türk yatırımlarının desteklenmesi amacını da taşımaktadır. Bu iştirak Ziraat Bankası'na Balkanlar'da önemli bir finansal varlık oluşturma ve bölgedeki ticari faaliyetlere destek sağlama imkânı sunmuştur.

[667] Resmi Gazete, "Makedonya ile Türkiye Arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması", 12 Ağustos 1997, 2-6.
[668] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 21 Mayıs 1996, 1.

Türkiye ile Makedonya arasında gelir ve servet üzerinden alınan vergilerde çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması 16 Haziran 1995 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[669] Her iki ülkede mukim olan kişilere uygulanan vergilerin çifte vergilendirilmesini engellemeyi amaçlamaktadır. Anlaşma gelir ve servet üzerinden alınan tüm vergileri kapsayacak şekilde geniş bir yelpazeyi ele almaktadır. Önemli maddelerden biri akit devletlerden birinin şirketinin diğer devletteki işyerinden elde ettiği kazançların, işyeri üzerinden vergilendirildikten sonra tekrar vergilendirilebileceğidir. Ayrıca temettü lehdarlarının temettüyü ödeyen şirketin mukim olduğu ülkede ticari faaliyet yapmaları durumunda çifte vergilendirme uygulanmaz.

Türkiye ve Makedonya arasında ticari ve ekonomik işbirliğine dair toplantı tutanağı 26 Haziran 1996 tarihinde Ankara'da düzenlenmiştir.[670] 27-29 Haziran 1996 tarihlerinde Makedonya Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov'un Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret öncesinde iki ülke arasında ticari ve ekonomik ilişkilerin gözden geçirilmesi amacıyla bir hazırlık toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantıda Türkiye-Makedonya Karma Ekonomik Komisyonu çerçevesinde ikili ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve mevcut hukuki altyapının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. İki ülke 1994 tarihli Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması ve diğer anlaşmalarla ilgili olarak kesin sonuçlara ulaşılması için gerekli önlemleri almayı kararlaştırmışlardır. Ayrıca bankacılık, ticaret, yatırım ve ulaşım alanlarında işbirliği yapmanın önemi vurgulanmış, özellikle Türk Eximbank'ın Makedonya'ya sağladığı ihracat finansmanı ve her iki ülkede düzenlenecek fuar ve sergilere katılım teşvik edilmiştir. Taraflar ayrıca hidroelektrik santralları, savunma sanayi ve uluslararası taşımacılık gibi çeşitli alanlarda da işbirliği imkanlarını değerlendireceklerini belirtmişlerdir.

"Türk-Makedon Karma Ekonomik Komisyonu I. Dönem Toplantısı Protokolü" 29 Ağustos 1996 tarihinde İzmir'de imzalanmıştır.[671] 26-29 Ağustos 1996 tarihlerinde Ankara ve İzmir'de gerçekleştirilen Türk-Makedon karma ekonomik komisyonu I. dönem toplantısı iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla

[669] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması", 07 Ekim 1996, 2-14.
[670] Resmi Gazete, Makedonya-Türkiye Arasında Akdedilen Ticari ve Ekonomik İşbirliğine Dair Tutanağı", 22 Ağustos 1996, 20-24.
[671] Resmi Gazete, "Makedonya-Türkiye Karma Ekonomik Komisyonu I. Dönem Toplantısı Protokolü", 13 Ocak 1997, 10-17.

düzenlenmiştir. Toplantıya Türkiye adına Devlet Bakanı Ayfer Yılmaz, Makedonya adına ise Başbakan Yardımcısı ve Ekonomi Bakanı Bekir Zuta başkanlık etmiştir. Görüşmelerde ticaret hacminin artırılması, bankacılık ilişkilerinin geliştirilmesi, sanayi, enerji, ulaştırma, haberleşme, tarım, turizm, müteahhitlik ve müşavirlik hizmetleri gibi birçok alanda işbirliği olanakları ele alınmış; ortak banka kurulması, Türk Eximbank kredisi, serbest bölgelerin değerlendirilmesi gibi somut adımlar konuşulmuştur. Taraflar ayrıca ikili ilişkileri kurumsallaştırma yönünde çeşitli komiteler ve çalışma gruplarının kurulması konusunda mutabık kalmışlardır.

Türkiye ve Makedonya arasında "Makedonya Silahlı Kuvvetleri Hava ve Hava Savunma Kuvvetleri Komutanlığına Mensup Personele Türk Hava Kuvvetleri Tarafından SF-260 D ve CN-235 Uçaklarında Verilecek Eğitime İlişkin Uygulama Protokolü" 29 Kasım 1996 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır.[672] 24 Mart 1994 tarihli Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması çerçevesinde, Makedonya personeline Türkiye'de uçuş eğitimi verilmesini öngörmektedir. Eğitim Türkçe olarak yapılacak ve uçuş öncesi teknik ve teorik eğitimler içerecektir. Ayrıca askeri personel ve yakınlarına belirli sosyal ve idari haklar tanınacaktır.

Türkiye ve Makedonya arasında birbirlerinin başkentlerinde diplomatik temsilciliklerin yerleşimleri amacıyla arsa takası hakkında protokol 21 Ocak 1997 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[673] Bu protokol çerçevesinde, Türkiye, Ankara Oran'da yer alan 7794 metrekarelik iki arsanın mülkiyetini Makedonya'ya devredecek, karşılığında Makedonya, Üsküp Vodno semtinde 7962 metrekarelik bir arsanın mülkiyetini Türkiye'ye verecektir. Bu arsalar yalnızca diplomatik, idari ve teknik personel için gerekli binaların inşası amacıyla kullanılacaktır ve her iki taraf da arsaları, Dışişleri Bakanlıklarının izni olmadan başka birine devretmeyecektir.

Türkiye ve Makedonya arasında Hukuki ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması 24 Şubat 1997 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[674] Bu anlaşma, Türkiye ve

[672] Resmi Gazete, "Makedonya Silahlı Kuvvetleri Hava ve Hava Savunma Kuvvetleri Komutanlığına Mensup Personele Türk Hava Kuvvetleri Tarafından SF-260 D ve CN-235 Uçaklarında Verilecek Eğitime İlişkin Uygulama Protokolü", 03 Mayıs 1997, 4-7.
[673] Resmi Gazete, "Makedonya ile Türkiye Arasında Birbirlerinin Başkentlerinde Diplomatik Temsilciliklerin Yerleşimleri Amacıyla Arsa Takası Hakkında Protokol", 01 Mayıs 1997, 2.
[674] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında İmzalanan Hukuki ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması", 14 Mayıs 2000, 2-20.

Makedonya arasında hukuki ve cezai konularda karşılıklı adli yardımlaşmayı düzenlemekte olup suçluların iadesi, hükümlülerin nakli, belge tebliği, tanık dinlenmesi ve mahkeme kararlarının tanınması gibi alanları kapsamaktadır. Anlaşma egemenlik eşitliği ve iç işlerine karışmama ilkelerine dayanarak hazırlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Ordusu Genelkurmay Başkanlığı arasında silahlı kuvvetler personelinin aileleri ile birlikte sosyal ve kültürel amaçlı mübadelesine ilişkin protokol 09 Nisan 1997 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır.[675] Bu protokol iki ülke arasındaki dostluk ve işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamakta olup mübadele kapsamında general, subay, astsubay ve subay muadili sivil memurlar ile ailelerinin karşılıklı olarak ziyaretlerde bulunmasını öngörmektedir. Protokol her iki tarafın belirli yükümlülüklerini ve misafir heyetlere sağlanacak konaklama, ulaşım, güvenlik, tercümanlık gibi hizmetleri belirlemektedir. Ayrıca sağlık hizmetleri, mali hususlar, güvenlik ve disiplin ile ilgili düzenlemeler de içermektedir. Mübadele süreci belirli kurallar çerçevesinde yürütülürken, tarafların yükümlülükleri, organizasyonel ayrıntılar ve uygulama tarihleri de protokolde yer almaktadır.

Türkiye ve Makedonya arasında gümrük idarelerinin karşılıklı yardımlaşmasına ilişkin anlaşma 09 Mayıs 1997 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[676] Taraflar gümrük kanunlarıyla işlenen suçların ekonomik ve ticari zararlara yol açtığını dikkate alarak, gümrük suçlarının önlenmesi, soruşturulması ve mücadele edilmesi amacıyla işbirliği yapmayı kabul ederler. Anlaşma gümrük vergileri ve diğer vergilerin doğru tespiti, eşya kıymetlerinin belirlenmesi, gümrük tarifeleri ve menşei gibi konularda karşılıklı bilgi alışverişini içermektedir. Ayrıca eğitim programları, güvenli bilgi alışverişi ve yeni mücadele yöntemlerinin uygulanması gibi çeşitli işbirliği yöntemlerini kapsar. Taraflar gizlilik ilkesine uyarak, belirli durumlarda yardım taleplerini reddedebilir veya erteleyebilirler. Anlaşmazlık durumlarında ise doğrudan iletişim ve görüşmeler yoluyla çözüm aranacaktır.

---

[675] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Ordusu Genelkurmay Başkanlığı Arasında Silahlı Kuvvetler Personelinin Aileleri ile Birlikte Sosyal ve Kültürel Amaçlı Mübadelesine İlişkin Protokol", 06 Eylül 1997, 22-26.

[676] Resmi Gazete, "Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına İlişkin Anlaşma", 02 Eylül 1997, 164-170.

Türkiye ve Makedonya arasında yapılan kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 30 Mayıs 1997 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır.[677] 29-30 Mayıs 1997 tarihlerinde Üsküp'te gerçekleştirilen Kara Ulaştırması Karma Komisyon toplantısında iki ülke heyetleri, karayolu taşımacılığına ilişkin uygulamaları gözden geçirmiş ve çeşitli konularda anlaşmaya varmışlardır. Toplantının gündemi taşımacılıkla ilgili istatistiki veri paylaşımı, eşya ve yolcu taşımaları, Triptik Karneleri'nin uygulama durumları gibi başlıkları kapsamıştır. Türk tarafı, Makedonya'dan transit geçişlerdeki teminatlar ve ücretler hakkında açıklama talep etmiş Makedonya tarafı ise konuya ilişkin yazılı bir açıklama yapacağını belirtmiştir. Ayrıca özel izin belgelerinin karşılıklı olarak teatisi ve yolcu taşımacılığında yeni hatların açılması gibi gelişmeler sağlanmıştır. Taraflar düzenli otobüs hatlarının işletilmesine ilişkin belirli kurallar koymuş ve Triptik belgesi uygulamasının kaldırıldığını teyit etmişlerdir. Görüşmeler dostane bir ortamda gerçekleştirilmiş ve bir sonraki toplantının Türkiye'de yapılmasına karar verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı arasında askeri tarih, askeri arşiv, askeri müzecilik ve askeri yayın alanında işbirliği ile ilgili protokolü 23 Eylül 1997 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır.[678] Protokol iki ülke arasında mevcut ikili ilişkileri pekiştirmeyi, kültürel ve tarihsel değerlerin korunmasını ve karşılıklı araştırma faaliyetlerini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Taraflar askeri personel ve müzelerin karşılıklı ziyaretleri, belgelerin çoğaltılması, tarihi eserlerin restorasyonu ve bilgi alışverişi gibi konularda işbirliği yapacak; aynı zamanda, askeri personelin hakları, gümrük işlemleri, sağlık hizmetleri gibi idari düzenlemeleri de belirleyecektir.

Türkiye ve Makedonya arasında istatistik alanında işbirliği protokolü 25 Aralık 1997 tarihinde imzalanmıştır. Bu protokolün amacı işbaşında eğitim ve kısa süreli ziyaretler yoluyla Makedonya İstatistik Ofisi personelinin teknik kapasitesini güçlendirmek için istatistik alanında bir teknik yardım programı uygulayarak Makedonya ve Türkiye arasında işbirliği kurmaktır.[679] Türkiye Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve

[677] Resmi Gazete, "Makedonya ile Türkiye Heyetleri Arasında Yapılan Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü," 12 Ağustos 1997, 2-4.
[678] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı Arasında Askeri Tarih, Askeri Arşiv, Askeri Müzecilik ve Askeri Yayın Alanında İşbirliği ile İlgili Protokol", 16 Kasım 1997, 2-7.
[679] Resmi Gazete, "İstatistik Alanında İşbirliği Protokolü", 18 Nisan 1998, 4-7.

Makedonya İstatistik Ofisi kısa süreli ziyaretler ve işbaşında eğitim yoluyla ulusal hesaplar, sanayi, fiyat, nüfus, işgücü ve dış ticaret istatistikleri gibi konularda bilgi alışverişinde bulunacaklardır. Teknik yardım programı, DİE ve Makedonya İstatistik Ofisi'nin koordinasyonu ile yürütülecek ve üç yıl sürecektir. Türkiye programın finansmanını ve lojistik desteği sağlarken Makedonya ise çalışma alanı, eğitimli personel ve konaklama temin edecektir. Programın finansmanı EKETİB ve DİE tarafından ortaklaşa karşılanacak olup DİE'nin katkısı aynî olarak belirlenecektir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde ve Makedonya Cumhuriyeti'nde verilen Öğrenim Belgesi, Diploma, Ön Lisans, Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora Diplomalarının denkliğine ilişkin anlaşma 06 Temmuz 1998 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır. İki ülke arasında dostane ilişkilerin geliştirilmesi ile eğitim, bilim ve kültür alanlarında işbirliğinin pekiştirilmesi amacıyla mutabık kalmışlardır.[680] Bu anlaşma, iki ülkenin temel eğitim, ortaöğretim, mesleki eğitim, ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora diplomalarının karşılıklı olarak tanınmasını ve denkliğini düzenlemektedir. Ayrıca öğretim süreleri ve ders programları gibi detaylar dikkate alınarak öğrenci geçişleri yapılabilecek, tıp ve diş hekimliği gibi özel alanlarda ek denklik sınavları ve programları uygulanabilecektir. Anlaşma her iki ülkede de diplomaların tanınmasını ve uygulama sırasında karşılaşılan sorunların çözülmesi için gerekli bilgilendirme ve işbirliğini öngörmektedir.

Türkiye ile Makedonya arasında sosyal güvenlik sözleşmesi 06 Temmuz 1998 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır.[681] Taraf ülkeler arasında eşitlik ilkesine dayalı olarak sosyal güvenlik haklarının karşılıklı tanınması ve korunmasını amaçlamaktadır. Sözleşme taraf ülkelerin ilgili mevzuatlarına tabi olan kişiler ile bu kişilerin aile bireyleri ve hak sahiplerine uygulanmakta; tanımlar, uygulama kapsamı ve kapsam altındaki mevzuat açıkça belirtilmektedir. Her iki tarafın sosyal güvenlik sistemlerine ilişkin düzenlemeleri kapsayan sözleşme, hak sahiplerinin diğer taraf ülkesinde ikamet etmeleri halinde dahi sosyal güvenlik yardımlarının kesintiye uğramaksızın ödenmesini güvence altına almaktadır. Ayrıca mevzuatta yapılacak değişikliklerin karşı tarafa bildirilmesi ve yeni sosyal sigorta kollarının ancak taraflar arasında yeni bir sözleşme yapılmasıyla kapsama

[680] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti'nde ve Makedonya Cumhuriyeti'nde Verilen Öğrenim Belgesi, Diploma, Ön Lisans, Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora Diplomalarının Denkliğine İlişkin Anlaşma", 12 Eylül 1998, 2-4.
[681] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında İmzalanan Sosyal Güvenlik Sözleşmesi", 22 Mayıs 2000, 216-229.

alınabileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede sözleşme sosyal güvenlik alanında eşit işlem ve yardımların uluslararası düzeyde sürekliliğini sağlamayı hedeflemektedir. Sosyal güvenlik sözleşmesinin hükümlerinin uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek ve taraf ülkelerin yetkili kurumları arasında bilgi alışverişi, başvuruların iletilmesi, yardımların koordine edilmesi ve sözleşmenin uygulanmasında iş birliğinin sağlanmasına yönelik düzenlemeler için Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin İdari Anlaşma 21 Eylül 1998 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. [682]

Türkiye ve Makedonya arasında bitki koruma ve karantina alanında işbirliği anlaşması 02 Ekim 1998 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır.[683] Taraf ülkelerin bitki hastalıkları ve zararlılarının girişini ve yayılmasını önlemek amacıyla işbirliğini öngörmektedir. Anlaşma bitki ve bitkisel ürünlerin ticaretinde bitki sağlık sertifikası zorunluluğu getirmekte, karantina zararlılarının tespiti halinde bilgi teatisi ve gerekli önlemlerin alınmasını hükme bağlamaktadır. Taraflar hastalık ve zararlı listelerinde yapılacak değişiklikleri diplomatik yolla bildirme, mevzuat değişimini paylaşma ve bilimsel-teknik deneyimlerini aktarma konularında da mutabıktır. Ayrıca ithalat ve transit geçişler, belirlenmiş sınır kapılarından ve yetkili makamların kontrolü altında gerçekleştirilecektir. Anlaşmazlıkların çözümünde öncelik teknik kurumlara, nihayetinde diplomatik yollara verilirken anlaşma, tarafların uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesine engel teşkil etmeyecektir. Anlaşmanın uygulanması Türkiye'de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Makedonya'da ise Tarım Orman ve Su Ekonomisi Bakanlığı sorumluluğundadır.

Türkiye ve Makedonya arasında hayvan sağlığı alanındaki işbirliği anlaşması 02 Ekim 1998 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır.[684] Bu anlaşma hayvan sağlığı alanında iş birliğini geliştirmeyi, bulaşıcı ve paraziter hastalıkların yayılma riskini azaltmayı amaçlamaktadır. Anlaşma kapsamında, taraflar canlı hayvanlar, hayvansal ürünler ve ilgili diğer maddelerin ithalat, ihracat ve transit geçişlerinde veteriner hizmetlerinin geliştirilmesi, ortak protokoller hazırlanması ve veteriner sertifikalarının karşılıklı olarak

[682] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasındaki Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin İdari Anlaşma", 31 Temmuz 2000, 61-68.
[683] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bitki Koruma ve Karantina Alanında İşbirliği Anlaşması", 05 Aralık 1998, 53-56.
[684] Resmi Gazete, "Makedonya ile Türkiye Arasında İmzalanan Hayvan Sağlığı Alanındaki İşbirliği Anlaşması", 06 Aralık 1998, 2-5.

tanınması gibi yükümlülükler üstlenmiştir. Ayrıca hayvan hastalıklarının bildirimi, istatistik paylaşımı, kontrol önlemleri, bilimsel bilgi ve uzman değişimi, ortak araştırmalar ve yayın alışverişi gibi alanlarda iş birliği öngörülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde ve Makedonya Cumhuriyeti'nde verilen Öğrenim Belgesi, Diploma, Ön Lisans, Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora Diplomalarının Denkliğine İlişkin Anlaşma'nın Makedonca metninde değişiklik yapılmasına Üsküp'te 10 Aralık 1998 tarihinde kararlaştırılmıştır.[685] Makedonya, ilköğretim/temel eğitim kurumlarından alınan ara sınıf karneleri ve diplomaların eşdeğer kabul edilmesini ve öğrencilerin ilgili ülke mevzuatına göre üst kademeye geçiş yapabilmesini önerirken anlaşmada yer alan "ilköğrenim, ortaöğrenim kuruluşları ve özel statüye haiz okul ve liseler" ifadelerinin sadece resmi devlet okullarını kapsadığını beyan etmiştir.

Türkiye ve Makedonya arasında serbest ticaret anlaşması 07 Ekim 1999 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır [686] Anlaşma kapsamı: mal ticaretinde tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılması; hayvan ve bitki sağlığı önlemleri, fikri, sınai ve ticari mülkiyet hakları; menşe kuralları, vergilendirme; damping, korunma önlemleri ve ödemelerdir.

Türkiye-Makedonya kara ulaştırması karma komisyon protokolü 25 Kasım 2000 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[687] Protokolde iki ülke arasında istatistiki bilgi alışverişi, yolcu ve eşya taşımacılığı gündem olarak görüşülmüştür.

Makedonya Adalet Bakanlığı ile Türkiye Adalet Bakanlığı arasında işbirliğine ilişkin protokol 11 Temmuz 2001 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[688] Protokolün bazı önemli maddeleri şunlardır: Hukuki konularda bilgi değişimi ve tarafların adli makamlarının örgütlenme ve çalışmaları hakkında deneyim paylaşımı. Hâkim, savcı ve yardımcı adalet personelinin eğitiminin karşılıklı olarak desteklenmesi. Kanun tasarılarının hazırlanması ve kanun hükümlerinin uygulanması ile ilgili bilgi değişimi.

[685] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 27 Mart 1999, 1-3.
[686] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması", 25 Temmuz 2000, 2-140.
[687] Resmi Gazete, "Türkiye-Makedonya Kara Ulaştırması Karma Komisyon Protokolü", 20 Ocak 2001, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/01/20010120.htm#2
[688] Resmi Gazete, "Makedonya Adalet Bakanlığı ile Türkiye Adalet Bakanlığı Arasında İşbirliğine İlişkin Protokol", 24 Eylül 2001, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/09/20010924. htm#1

Cezaların infazı konusunda bilgi ve deneyim değişimi. Bilimsel konferanslar ve seminerler düzenlenmesi ve uzman değişimi.

Türkiye ve Makedonya arasında konsolosluk anlaşması 26 Mart 2002 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[689] İki ülke arasındaki konsolosluk ilişkilerini düzenlemeyi, diplomatik teamüllere ve uluslararası hukuka (özellikle 1963 Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi'ne) uygun olarak kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Anlaşma konsoloslukların kuruluş süreçlerini, görev alanlarını, personelin atanmasını ve statüsünü (konsolosluk şefleri, memurlar, hizmetliler) detaylı şekilde tanımlar. Konsolosluk binalarının ve arşivlerinin dokunulmazlığı, haberleşme özgürlüğü, personelin yargı bağışıklığı, vergi ve gümrük muafiyetleri gibi temel ayrıcalıklar düzenlenirken, konsolosluk görevlerinin kapsamı (vatandaşların haklarının korunması, noterlik işlemleri, miras, trafik kazaları, denizcilik ve hava taşımacılığına ilişkin yetkiler) sistematik olarak belirtilmiştir. Ayrıca tarafların karşılıklı yükümlülükleri (Kabul Eden Devlet'in konsolosluk faaliyetlerine kolaylık sağlaması, Gönderen Devlet'in ise yerel mevzuata saygı göstermesi) vurgulanmıştır. Fahri konsolosluklar için Viyana Sözleşmesi hükümleri geçerliliği kabul edilmiştir.

5.10. Türkiye ile Bosna-Hersek Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ve Yugoslavya arasında vizelerin karşılıklı kaldırılması hakkındaki anlaşmanın Bosna-Hersek bakımından da geçerli kılınmasına Bakanlar Kurulu'nca 06 Ekim 1993 tarihinde kararlaştırılmıştır.[690]

Türkiye ve Bosna-Hersek arasında "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" 02 Şubat 1994 tarihinde Saraybosna'da imzalanmıştır.[691] Bu antlaşma, iki ülke ve millet arasındaki köklü tarihi ve kültürel bağlara dayanan dostluğun derinleştirilmesi yönündeki karşılıklı inancı vurgulamaktadır. Birleşmiş Milletler Yasası'nın temel amaç ve ilkelerine olan bağlılıklarını yineleyen Taraflar, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) sürecinde kabul edilen Helsinki Nihai Senedi ve Yeni Bir Avrupa İçin Paris Yasası gibi belgelerle üstlendikleri yükümlülükleri teyit etmektedirler. Ayrıca Birleşmiş Milletler

[689] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Makedonya Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Anlaşması", 18 Mart 2004, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/03/20040318.htm#8

[690] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurul Kararı", 05 Kasım 1993, 3.

[691] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna-Hersek Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması", 27 Ağustos 1997, 1-8.

Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu'nun Bosna-Hersek'e ilişkin kararlarını ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılmasının sonuçlarını dikkate almaktadırlar. Adil bir barışın tesisinin ve Bosna-Hersek Cumhuriyeti'ne yönelik insani yardımların öneminin bilincinde olan taraflar, Balkanlar ve Avrupa kıtasında özgürlük, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü, çoğulcu demokrasi, barış, güvenlik ve işbirliği yönündeki ilerlemeye katkıda bulunmayı amaçlamaktadırlar. Balkanlar ve Avrupa'daki demokrasi, barış ve bütünleşme süreçlerinin hızlandırılması, bu süreçlerin bölgesel istikrarsızlığa yol açmayacak şekilde sürdürülmesi ve yeni oluşan dostluk ve işbirliği ortamının güçlendirilmesi için ortak çaba gösterme kararlılıklarını beyan etmektedirler. Aralarındaki ilişkileri dostluk, karşılıklı güven, işbirliği ve ortak yarar ilkeleri çerçevesinde, birbirlerinin siyasi bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı, içişlerine karışmama, hak eşitliği ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygı prensiplerine dayalı olarak geliştirme azim ve kararlılıklarını teyit ederler. Uluslararası örgütler ve kurumlar nezdinde, Bosna-Hersek Cumhuriyeti'ndeki ve Balkanlardaki barış müzakereleri bağlamında karşılıklı işbirliği yapma konusunda mutabık kalmışlardır. Taraflar topraklarının birbirlerine yönelik saldırgan ve yıkıcı faaliyetler için kullanılmasına müsaade etmeyeceklerdir. Ayrıca taraflar birbirlerinin üçüncü bir devlet veya devletlerin silahlı saldırısına maruz kalması durumunda, saldırgan veya saldırganlara askeri veya diğer herhangi bir şekilde yardım sağlamayacaklarını taahhüt ederler. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi ve diğer alanlarda oynadığı rolün güçlendirilmesi amacıyla aralarındaki işbirliğini ve ortak çabaları artırma konusunda anlaşmışlardır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) sürecine tam bağlılıklarını teyit ederler. Bir askeri işbirliği protokolü imzalamak hususunda mutabık kalmışlardır. Protokol her iki ülkenin eğitim ve öğretimine ve karşılıklı ortak çıkarın bulunduğu diğer konulara ilişkin bilgi değişimi hususlarını belirleyecektir. Taraflar uygun ikili düzenlemeler gerçekleştirecek, askeri alanda temasları geliştirecek, askeri makamları arasında kararlaştırılacak düzeylerde temaslarda ve devirli danışmalarda bulunacaklardır. Karadeniz Bölgesi Ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesinin hem Balkanlar bölgesinin ekonomik gelişmesine hem de Balkan ülkeleri ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve tüm Avrupa ülkeleri arasında işbirliğinin geliştirilmesine katkıda bulunacağı inancındadırlar. Balkanlarda ve Bosna-Hersek'te kalıcı barış ve güvenlik ortamının

tesisini müteakip Bosna-Hersek'in yeniden imarı ve sağlam ekonomik temellere dayalı biçimde kalkınmasının sağlanması için ikili ve çok taraflı düzeylerde her alanda işbirliğini geliştireceklerdir. Bu bağlamda Türkiye, Bosna-Hersek'teki üretim kapasitelerinin yeniden tesisi ve geliştirilmesi amacıyla yardımda bulunacaktır. Aralarındaki ekonomik, sınai, mali, ticari, bilimsel, teknolojik ve çevre alanlarındaki işbirliğini kapsamlı biçimde geliştireceklerdir. Ekonominin çeşitli alanlarında işbirliği yapılmasının ve iki ülkenin kamu ve özel sektör şirketleri arasında ortak şirketler kurulmasının önemini teyit etmişlerdir. Bu amaçla gerekli teşvikleri sağlamak ve ülkelerinde veya üçüncü ülkelerde, ikili veya çok taraflı ortak yatırımları özendirmek düşüncesiyle anlaşmalar akdedilmesinde mutabık kalmışlardır. Üçüncü ülkelere karşı yükümlülüklerine ters düşmeyecek şekilde ve iç hukuklarına uygun olarak diğer tarafın vatandaşlarına, şirketlerine ve kuruluşlarına, yatırımlarında ve diğer ekonomik faaliyetlerinde en elverişli şartları sağlamayı dikkate alacaklardır. Hava trafiği ve uluslararası karayolu ve demiryolu taşımacılığı alanında ikili anlaşmalar imzalamak hususunda mutabıktırlar. İki ülke arasındaki ekonomik, ticari ve teknik işbirliği uygulamalarının güçlendirilmesi ve yönlendirilmesi amacıyla bir ekonomik ve ticari işbirliği anlaşması akdedilmesi ve ayrıca bir hükümetlerarası Türkiye-Bosna-Hersek Karma Ekonomik Komisyonu'nun kurulması için çaba sarf edeceklerdir. Türkiye-Bosna-Hersek İş Konseyi'nin kurulmasının potansiyel yararları olacağına inanarak bu yöndeki çabaların özendirilmesi üzerinde görüş birliği içindedirler. Bilim ve teknoloji kuruluşları arasında yakın ilişkiler kurulması ve gerektiğinde ad-hoc çalışma grupları oluşturulması hususunda mutabıktırlar. Bosna-Hersek ve Türkiye, insani yardım alanında işbirliğini yoğunlaştırarak ve özellikle Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nde insani ihtiyaçların üretiminin canlandırılması amacıyla ham ve mamul maddelerin temini ve Türkiye'den mültecilerin geri dönmesi için koşulların sağlanması hususunda ayrı bir protokol imzalayacaklardır. Bosna-Hersek Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti, sağlık hizmetleri alanında karşılıklı işbirliğini geliştirmek ve Bosna-Hersekli yaralı ve ciddi durumdaki hasta kişilerin tedavileri ve rehabilitasyonları için gerekli koşulları sağlamak amacıyla bir anlaşma imzalayacaklardır. Anlaşma Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin ilaç ve diğer tıbbi malzeme alımında bu ülkeye sağlanacak yardımı ve yaralıların, sakatların ve ciddi durumdaki hastaların rehabilitasyonlarına dair diğer yardımların kapsamını tanımlayacaktır. Taraflar Türkiye'de "Geçici Barınma Merkezleri"nde bulunan ve Bosna-Hersek'te barış koşulları

tesis edilene kadar bu merkezlerde kalacak olan Boşnaklarla ilgili konularda işbirliğinde bulunacaklardır. Türk ve Bosna-Hersek ulusları arasındaki kültürel bağları ve iletişimi güçlendirmek kararlılığıyla ve tüm Avrupa uluslarına açık bir Avrupa kültür sahasının yaratılmasına katkıda bulunmak arzusuyla, kültür, eğitim, bilim ve sanat değişimlerini düzenleyen anlaşma ve uygulama programlarına dayanan kültürel işbirliğinin tesisi, devam ettirilmesi ve bu çerçevede daha da geliştirilip çeşitlendirilmesini taahhüt ederler. İki ülke arasında kültür, eğitim, bilim, spor ve enformasyon alanında bir işbirliği anlaşması akdi hususunda yetkili makamlarını teşvik edeceklerdir. Ayrıca iki ülkenin üniversiteleri, yerel yönetimleri, araştırma kurumları ve kültür ve sanat kuruluşları arasında doğrudan işbirliği yapılmasını özendireceklerdir. Her türlü enformasyonun daha geniş ve özgür biçimde yayılımını sağlamak yolundaki çabalarını artırmayı ve buna bağlı olarak basın ve yayın alanlarındaki işbirliğini, çağdaş haberleşme yöntemlerinin kablo ve uydu sistemleri gibi olanaklarından da yararlanmak suretiyle, teşvik etmeyi ve geliştirmeyi taahhüt ederler. Bu çerçevede ülkelerindeki haber ajansları, radyo ve televizyon kuruluşları arasında işbirliğini de özendirmeyi ve yoğunlaştırmayı önerirler. Parlamentoları arasındaki temasların geliştirilmesine özel bir önem atfetmektedirler. Buna paralel olarak ülkelerindeki siyasi partilerin birbirleriyle yakın temas kurmalarını da teşvik edeceklerdir. Her iki ülkenin halkları arasındaki temasların artırılması ve kadın ve gençlik örgütleri, sendikaları, eğitim kurumları ve spor kuruluşları ile diğer mesleki ve sosyal örgütleri arasındaki temas ve işbirliğinin gelişmesini destekleyeceklerdir. Kentler ve yerel yönetimler arasındaki temasların ve işbirliğinin gelişmesini özendireceklerdir. Diplomatik ve konsolosluk temsilciliklerinin yerleşim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla karşılıklı olarak Büyükelçiliklerinin ve Başkonsolosluklarının kurulması için arsa ve resmi bina tahsisi hususunda anlaşmışlardır. Konsolosluk alanında ilişkilerini geliştireceklerdir. Birbirlerinin ülkelerinde bulunan ve sorunlarla karşılaşan taraf ülke vatandaşlarının sorunlarını iyi niyetle çözmeye çalışacaklardır. Terörizmi önlemek üzere önceki işbirliğini muhafaza ederek ve geliştirerek, suç fiillerini önleyerek ve meydana çıkararak, bilimsel ve teknik ilerleme, personel eğitimi, teçhizat alımı, bilgi değişimi ve diğer ortak ilgi alanlarında işbirliğinde bulunmaları amacıyla İçişleri Bakanlıkları ve diğer güvenlik birimleri arasında bir protokol imzalanması hususunda anlaşmışlardır. Terörizmin bütün yöntem ve uygulamalarını, kaynağı, sebebi ve amacı ne olursa olsun kayıtsız şartsız kınarlar. Terörizmin hiçbir koşul altında "haklı kılınamayacağı" yolundaki

inançlarını teyit ederler. Uluslararası terörizme ve örgütlenmiş suçlara karşı mücadelede işbirliği yapacaklar, bu çerçevede AGİK hükümlerinin ve BM Kararlarının uygulanmasına özel önem atfedeceklerdir. Silah ve uyuşturucu madde kaçakçılığı ile tarihi ve kültürel eserler ve diğer benzer kaçakçılığa karşı mücadelede işbirliği yapacaklardır.

07 Şubat 1994 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye ve Bosna-Hersek arasında kültür alanında işbirliği protokolün onaylanması Bakanlar Kurulu'nca 22 Mayıs 2015 tarihinde kararlaştırılmıştır.[692] Arkeolojik anıt ve eserlerin korunması ve restorasyonu için işbirliğini geliştirecekler, müzecilik ve arkeoloji alanında uzman değişiminde bulunacaklardır. Her iki ülke karşılıklı olarak dil ve kültürlerinin tanıtılması ve yaygınlaştırılması çalışmalarını destekleyeceklerdir. Edebiyat, bilim, sanat ve seçkin eserlerinin tercümesini karşılıklı olarak teşvik edeceklerdir. Kütüphane, müze ve kurumlardaki arşiv belgelerinin uzmanlarca incelenmesini kolaylaştıracaklardır. Sinema, tiyatro, bale gibi konularda birbirlerinin gelişimine katkıda bulunacak, uluslararası etkinliklerde karşılıklı destek içerisinde bulunacaklardır.

Bosna-Hersek Cumhuriyeti Hükümeti Sağlık Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında sağlık alanında işbirliği anlaşması 25 Ekim 1994 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[693] İki ülkenin sağlık sistemleri, koruyucu sağlık hizmetleri, tedavi uygulamaları ve sağlık sanayi alanlarında bilgi ve deneyim paylaşımı yoluyla iş birliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Anlaşma ortak araştırmalar, uzman değişimi, eğitim programları ve tıbbi ürünlerin üretimi ile ruhsatlandırılmasında teknik iş birliğini öngörmektedir.

"Bosna-Hersek'te Son Günlerde Yoğunlaşan Sırp Saldırıları ve Katliamları Konusunda Araştırmalar Yaparak Milli Siyasetimizin Uygulanmasında İcra Makamlarına Destek Sağlamak Amacıyla Bir Meclis Araştırması Komisyonu Kurulmasına" TBMM Genel Kurulunun 06 Aralık 1994 tarihli 46'ncı Birleşiminde karar verilmiştir.[694] 1992-1995 Bosna Savaşı sırasında özellikle Sırp güçlerinin Müslüman Boşnaklara yönelik katliamları ve etnik temizlik politikaları uluslararası kamuoyunda büyük tepki çekmişti.

[692] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna-Hersek Cumhuriyeti Arasında Kültür Alanında İşbirliği Protokolü", 12 Temmuz 2015, 67-70.
[693] Resmi Gazete, "Bosna-Hersek Cumhuriyeti Hükümeti Sağlık Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması", 13 Ocak 1995, 3-5.
[694] Resmi Gazete, "TBMM Kararı", 09 Aralık 1994, 1.

Türkiye, soydaş ve dindaşları olan Boşnakların maruz kaldığı insanlık dramına karşı hem diplomatik hem de insani yardım alanında aktif bir politika izlemiştir. TBMM'nin Aldığı Karar 06 Aralık 1994 tarihinde TBMM Genel Kurulu 46'ncı Birleşiminde; Bosna-Hersek'te artan Sırp saldırılarının ve katliamlarının araştırılması, Türkiye'nin bölgeye yönelik milli politikasının etkin şekilde uygulanabilmesi için icra makamlarına destek sağlanması, Uluslararası alanda gerekli girişimlerin yapılmasına yönelik stratejilerin belirlenmesi amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu kurulmasına karar vermiştir. Komisyonun Görevleri; Bosna-Hersek'teki insan hakları ihlallerini incelemek, Türk hükümetinin ve uluslararası kuruluşların tutumunu değerlendirmek, Türkiye'nin insani, siyasi ve askeri desteğinin nasıl daha etkin hale getirilebileceğine dair rapor hazırlamaktır. Bu karar Türkiye'nin Bosna Savaşı'ndaki aktif tutumunun bir yansımasıdır. TBMM, soykırım ve savaş suçlarına karşı parlamenter diplomasi yoluyla tepki göstermiştir. Türkiye bu dönemde insani yardım, silahsız koruma bölgelerinin desteklenmesi ve uluslararası baskı oluşturma gibi adımlar atmıştır. Komisyonun çalışmaları Türkiye'nin Bosna'ya yönelik politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur. 1995'teki Dayton Anlaşması öncesinde Türkiye, bölgede barışın sağlanması için çaba göstermiştir. 1994 yılında Bosna-Hersek'te yoğunlaşan Sırp saldırıları ve katliamlarına ilişkin gelişmeleri araştırmak, Türkiye'nin milli siyasetinin uygulanmasına destek sağlamak amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 10/218 ve 10/219 esas numaralı Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Komisyon çeşitli partilerden seçilen milletvekillerinden oluşmuş; başkanlığını DYP'den Sait Kemal Mimaroğlu, başkanvekilliğini ANAP'tan Mehmet Vehbi Dinçerler, sözcülüğünü ise SHP'den Mehmet Tahir Köse üstlenmiştir. Komisyonun amacı olayları araştırarak Hükûmete yön gösterecek rapor ve öneriler geliştirmektir.[695] TBMM Genel Kurulunun 22 Temmuz 1995 tarihli 146'ncı Birleşiminde Komisyonunun Türkiye Büyük Millet Meclisinin tatili ve ara verme sırasında da çalışabilmesine karar verilmiştir.[696] Komisyonunun görev süresinin 02 Mart 1995 tarihinden itibaren 3 ay uzatılmasına Genel Kurulun 14 Aralık 1995 tarihli 74'üncü Birleşiminde karar verilmiştir.[697]

[695] Resmi Gazete, "TBMM Kararı", 16 Aralık 1994, 1.
[696] Resmi Gazete, "TBMM Kararı", 23 Temmuz 1995, 1.
[697] Resmi Gazete, "TBMM Kararı", 17 Şubat 1995, 1.

Türkiye ve Bosna-Hersek arasında askerî alanda eğitim, teknik ve bilimsel işbirliği anlaşması 10 Ağustos 1995 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[698] Anlaşma; askeri eğitim, savunma sanayii, araştırma-geliştirme, askeri sağlık, bilgi güvenliği ve sosyal-kültürel alanlarda iş birliğini kapsamaktadır. Bu çerçevede subay değişimleri, tatbikatlara gözlemci katılımı, savunma sanayii fuarları, ortak komisyonlar ve gizlilik dereceli bilgilerin korunması gibi uygulamalara yer verilmiştir.

Türkiye ve Bosna-Hersek arasında ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşması 07 Kasım 1995 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[699] Anlaşma; mal ve hizmet ticareti, yatırım, sanayi, teknoloji, bankacılık, altyapı, turizm ve el sanatları gibi birçok sektörde işbirliği öngörmektedir. Taraflar ayrıca çifte vergilendirmenin önlenmesi ve yatırımların karşılıklı korunması gibi konularda yasal çerçevenin tamamlanmasını desteklemektedir. Anlaşmanın uygulanmasını değerlendirmek üzere bir Türk-Bosna-Hersek karma ekonomik komisyonu kurulması kararlaştırılmıştır.

Bosna-Hersek ile Türkiye arasında askeri eğitim işbirliği anlaşması 22 Ocak 1996 tarihinde KAKANJ 'da imzalanmıştır.[700] Temel olarak tarafların askeri personelinin karşılıklı eğitim faaliyetlerini düzenleyen anlaşma subay, astsubay ve askeri öğrencilerin eğitim süreçlerini detaylı şekilde ele almaktadır. Anlaşma kapsamında askeri liseler, harp okulları, sınıf okulları, harp akademileri ve çeşitli kısa süreli kurslar dahil olmak üzere geniş bir yelpazede eğitim işbirliği öngörülmektedir. Personelin statüsü, disiplin işlemleri, sağlık hizmetleri ve sosyal haklar gibi konular detaylı şekilde düzenlenirken gizlilik dereceli bilgilerin korunmasına ilişkin katı hükümler getirilmiştir. Mali düzenlemeler kapsamında eğitim masraflarının paylaşımı, ulaşım giderleri ve vergilendirme konuları açıkça belirtilmiştir. Anlaşma ayrıca olağanüstü durumlarda personelin geri çekilmesi ve anlaşmanın feshi gibi prosedürleri de içermektedir.

[698] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna-Hersek Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askerî Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması", 28 Kasım 1997, 5-9.
[699] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna ve Hersek Cumhuriyeti Arasında Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması", 04 Ekim 1996, 1-5.
[700] Resmi Gazete, "Bosna-Hersek Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmasını", 05 Mayıs 1996, 1-9.

T.C. Ziraat Bankası 'rica, Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nde bir Banka kurulması ve kurulacak Bankanın isminde "Türk" kelimesinin kullanılmasına izin verilmesi Bakanlar Kurulu'nca 29/8/1996 tarihinde kararlaştırılmıştır.[701]

Türkiye ve Bosna-Hersek arasında yardım projelerinin uygulanmasına yönelik işbirliği protokolü 01 Ekim 1997 tarihinde Saraybosna'da imzalanmıştır.[702] İki ülke arasındaki ekonomik ve sosyal işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Protokol kapsamında Türkiye adına Dışişleri Bakanlığı'na bağlı TİKA [(o dönemde Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı (EKETİB)], Bosna Hersek adına ise Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Uluslararası Bilim, Teknik, Eğitim, Kültür ve Spor İşbirliği İdaresi koordinatör kurumlar olarak belirlenmiştir. Anlaşma; enerji, altyapı, tarım, sağlık, turizm, çevre, eğitim, kültürel mirasın korunması ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği gibi çeşitli alanlarda teknik yardım, fizibilite çalışmaları ve eğitim programları düzenlenmesini öngörmektedir. Türkiye, Program Koordinasyon Ofisi'nin kurulması ve işletilmesi, uzman desteği, finansman ve lojistik katkılarla sorumlu olurken; Bosna Hersek, bilgi paylaşımı, yerel uzman katkısı ve imtiyaz sağlama gibi yükümlülükleri üstlenmiştir.

Türkiye ve Bosna-Hersek arasında uluslararası karayolu taşımacılığı anlaşması 21 Ocak 1998 tarihinde Ankara'da imzalanmış ve anlaşmada değişiklik yapan notaların onaylanmıştır.[703] Anlaşma kapsamında taşımacılık faaliyetlerinin düzenlenmesi, izin belgelerinin verilmesi, transit geçiş kuralları ve gümrük işlemleri gibi konular detaylı şekilde ele alınmıştır. Taşımacılık faaliyetleri düzenli servisler, transit servisler, mekik servisler ve kapalı kapı servisler gibi farklı kategorilere ayrılarak her birinin uygulama esasları belirlenmiştir. Eşya taşımacılığında ise kotaya dayalı izin belgeleri uygulanacak olup cenaze taşımaları, sanat eserleri ve acil yardım malzemeleri gibi özel durumlar için istisnalar getirilmiştir. Anlaşma taşıtların standart depolarındaki akaryakıtın gümrük vergisinden muaf tutulmasını, yedek parça değişimlerinin usulünü ve sigorta yükümlülüklerini de düzenlemektedir. Ayrıca iki ülke arasında kurulacak karma

[701] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 27 Eylül 1996, 1.
[702] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna Hersek Bakanlar Kurulu Arasında Yardım Projelerinin Uygulanmasına Yönelik İşbirliği Protokolü", 27 Kasım 1997, 1-3.
[703] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması", 03 Mayıs 2004, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/05/20040503.htm#1

komisyonun anlaşmanın uygulanmasını denetlemesi ve olası uyuşmazlıkları çözümlemesi öngörülmüştür. Anlaşma Türkiye'de Ulaştırma Bakanlığı, Bosna-Hersek'te ise Sivil İşler ve Haberleşme Bakanlığı tarafından yürütülecek olup tarafların ulusal mevzuatlarına uygun şekilde uygulanacaktır.

Türkiye ve Bosna-Hersek arasında yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşma 21 Ocak 1998 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[704] Anlaşma kapsamında "yatırım" kavramı geniş şekilde tanımlanarak hisse senetleri, gayrimenkuller, fikri mülkiyet hakları ve imtiyazlar gibi çeşitli varlıkları içermektedir. Taraflar birbirlerinin yatırımcılarına en az millî tedavi ve en çok kayırılan ülke statüsü sağlamayı taahhüt etmektedir. Kamulaştırma ancak kamu yararı için, ayrımcı olmayan şekilde, zamanında ve adil tazminat ödenerek yapılabilecektir. Yatırımcılar gelir transferleri ve tazminat ödemeleri konusunda serbestiye sahip olacaklardır. Anlaşma yatırım uyuşmazlıklarının çözümü için ICSID, UNCITRAL ve ICC tahkim mekanizmalarını öngörmekte, devletlerarası uyuşmazlıklarda ise üç hakemli tahkim heyeti kurulmasını düzenlemektedir. Vergilendirme konusunda tarafsızlık ilkesi benimsenirken, tarafların diğer uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülükleri saklı tutulmuştur.

"Türkiye ve Bosna-Hersek Karma Ekonomik Komisyonu I. Dönem Toplantısı Protokolü" 06 Mart 1998 tarihinde Saraybosna'da imzalanmıştır.[705] Ticari ilişkilerin geliştirilmesi bağlamında fuar katılımlarının artırılması, Türk-Bosna Hersek İş Konseyi'nin etkinleştirilmesi ve Ziraat Bankası'nın Saraybosna şubesinin açılması kararlaştırılmıştır. Mali işbirliği alanında Türk Eximbank kredilerinin yeniden yapılandırılması ve hibe programları kapsamında Mostar Köprüsü'nün restorasyonu gibi projeler ele alınmıştır. Sektörel işbirliği önerileri arasında enerji altyapısı, ulaştırma koridorları, savunma sanayii ve turizm eğitimi öne çıkmaktadır. Protokol ayrıca bilimsel işbirliği (TÜBİTAK ortaklığı), çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşması ve özürlüler için sağlık projelerini içermektedir.

[704] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma", 04 Mayıs 2000, 18-25.
[705] Resmi Gazete, "Türkiye-Bosna ve Hersek Karma Ekonomik Komisyonu I. Dönem Toplantısı Protokolü", 18 Temmuz 1998, 1-9.

Türkiye ve Bosna-Hersek arasında kültür merkezlerinin kuruluşu ve işleyişi hakkında protokol 06 Aralık 1999 tarihinde Saraybosna'da imzalanmıştır.[706] Karşılıklılık ilkesi temelinde Saraybosna'da Türkiye Kültür Merkezi ile İstanbul veya Ankara'da Bosna-Hersek Kültür Merkezi kurulmasını öngören protokol, kültür, sanat, eğitim, bilim ve görsel-işitsel alanlardaki faaliyetlerle ikili ilişkileri güçlendirmeyi hedeflemektedir. Kültür Merkezleri ilgili büyükelçiliklerin denetimi altında, kamuya açık konferanslar, sergiler, dil kursları ve tanıtım etkinlikleri düzenleyecek; ayrıca araştırmacı, akademisyen ve sanatçılara yönelik programlar gerçekleştirebilecektir. Merkezlerin personel atamaları, mali ve hukuki statüleri, ithalat muafiyetleri ve vize-ikamet hakları gibi hususlar da detaylı şekilde düzenlenmiş olup faaliyetlerin ev sahibi ülkenin mevzuatına uygun şekilde yürütülmesi esası benimsenmiştir.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında Ankara ve Saraybosna'da diplomatik temsilciliklerinin yerleşimine ilişkin protokol 28 Aralık 1999 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[707] Türkiye, Bosna-Hersek'in Ankara Büyükelçiliği için yıllık 66.000 ABD Dolarını aşmayacak şekilde kira giderlerini üstlenmeyi taahhüt etmektedir. Buna karşılık Bosna-Hersek, Saraybosna'daki Türkiye Büyükelçiliği kançılaryası için arsa ve binayı bedelsiz tahsis etmeyi kabul etmiştir.

Türkiye ile Bosna-Hersek arasında uluslararası terörizm, yasadışı uyuşturucu ve psikotrop madde kaçakçılığı ve organize suçlarla mücadele alanında işbirliği anlaşması 21 Haziran 2000 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[708] Taraflar Kamu güvenliğinin sağlanması, terörizm, Uyuşturucu ve Psikotrop madde, silah ve kültür varlığı kaçakçılığı ve diğer organize suçlarla mücadelede karşılıklı olarak birbirlerine yardımcı olacaktır.

Türkiye Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü ile Bosna-Hersek Meteoroloji Enstitüsü Müdürlüğü arasında protokol 26 Ekim 2000 tarihinde Ankara'da

[706] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu Arasında Kültür Merkezlerinin Kuruluşu ve İşleyişi Hakkında Protokol", 24 Mart 2012, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120324-3-1.pdf

[707] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna ve Hersek Bakanlar Kurulu Arasında Ankara ve Saraybosna'da Diplomatik Temsilciliklerinin Yerleşimine İlişkin Protokol", 15 Nisan 2003, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/04/20030415.htm#8

[708] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu Arasında Uluslararası Terörizm, Yasadışı Uyuşturucu ve Psikotrop Madde Kaçakçılığı ve Organize Suçlarla Mücadele Alanında İşbirliği Anlaşması", 10 Eylül 2000, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/09/20000910M1.htm

imzalanmıştır.[709] Her iki teşkilat küresel ölçekte bilgilere ulaşabilmek ve araştırma yapabilmek için imkanlarını birleştirecektir. Karşılıklı uzman değişiminde bulunacaklardır. Türkiye, Anadolu Meteoroloji Meslek Lisesine Bosna-Hersek'ten her yıl iki öğrenci kabul edecektir. Bu madde Türkiye'nin Bosna-Hersek'in meteoroloji alanındaki insan kaynağı gelişimine destek olmayı amaçladığını göstermektedir.

Bosna-Hersek ile türkiye arasında istatistik alanında teknik yardım programı protokolü 31 Ekim 2001 tarihinde imzalanmıştır.[710] Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA), Devlet İstatistik Kurumu (DEİ) ve Bosna-Hersek İstatistik Ajansı teknik yardım programının yürütülmesini koordine eder. Teknik yardım Bosna-Hersek'in resmi istatistiklerini geliştirmek için Saraybosna'da, Banja Luka'da ve Ankara'da yürütülecektir. DEİ uzmanları her yıl eğitim ve danışmanlık faaliyetleri icra edecektir.

Bosna-Hersek ile Türkiye arasında konsolosluk sözleşmesi 29 Ocak 2002 tarihinde Saraybosna'da imzalanmıştır.[711] 24 Nisan 1963 tarihli Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi hükümlerine dayanarak, taraflar arasındaki konsolosluk ilişkilerini düzenlemeyi ve vatandaşların haklarını korumayı amaçlamaktadır. Sözleşme konsoloslukların kuruluşu, görevleri, mensuplarının statüsü, ayrıcalıkları ve bağışıklıkları gibi konuları kapsamaktadır.

Bosna-Hersek ile Türkiye arasındaki serbest ticaret anlaşması 03 Temmuz 2002 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[712] İki ülke arasındaki ticaretin artırılması ve ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla yapılmıştır.

Türkiye ile Bosna-Hersek arasında gümrük konularında işbirliği ve karşılıklı yardım anlaşması 03 Temmuz 2002 Ankara'da imzalanmıştır.[713] Bu anlaşma Türkiye ile

[709] Resmi Gazete, "Türkiye Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü ile Bosna-Hersek Meteoroloji Enstitüsü Müdürlüğü Arasında İmzalanan Protokol", 16 Aralık 2000, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/12/20001216.htm#1

[710] Resmi Gazete, "İstatistik Alanında Bosna-Hersek'e Yönelik Teknik Yardım Programı Protokolü", 17 Şubat 2002, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/02/20020217.htm#1

[711] Resmi Gazete, "Bosna-Hersek ile Türkiye Arasında Konsolosluk Sözleşmesi", 12 Ağustos 2003, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/08/20030812.htm#4

[712] Resmi Gazete, "Bosna ve Hersek ile Türkiye Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması", 05 Mayıs 2003, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/05/20030505.htm#2

[713] Resmi Gazete, "Türkiye ile Bosna-Hersek Arasında İmzalanan Gümrük Konularında İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması", 28 Ağustos 2002, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/08/20020828.htm#4

Bosna-Hersek arasında gümrük işlemlerinin etkinliğini artırmak, kaçakçılık ve yasa dışı ticareti önlemek amacıyla imzalanmıştır.

Bosna-Hersek ile Türkiye arasında yapılan veterinerlik alanında işbirliği protokolü 13 Aralık 2002 İstanbul'da imzalanmıştır.[714] İthalat ve ihracatta karşılıklı olarak veteriner kontrollerinin uyumlaştırılması, hastalıkların önlenmesi, bilimsel teatide bulunulması, veteriner uzmanlarının değişimi gibi konularda mutabakata varılmıştır.

Bosna-Hersek ekonomisini iyileştirme ve katkı koyma projeleri, özelleştirmeler ve iktisadi teşebbüslerle birlikte bir yol izlenmekte ve bu konuyla ilgili uluslararası toplantılar yapılmaktadır. Bosna-Hersek ile 1995'te imzalanan "Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması" gereğince hayata geçirilen "Karma Ekonomik Komisyonu" (KEK) toplantısı gerçekleşmiştir. Ayrıca 1998'de yine Türkiye ile Bosna- Hersek arasında gerçekleşen "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması" ile "Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması" taslağı güncellenerek aynı yılda tekrar sunulmuştur. Türkiye ile Bosna Hersek arasındaki ekonomik ilişkiler de Bosna savaşı sonrasındaki süreçte yıldan yıla gittikçe yükselen bir artış göstermiştir.

5.11. Türkiye'nin Çok Taraflı İmzaladığı Uluslararası Belgeler

5.11.1. Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları Konferans Protokolleri

Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması'nın 2. maddesi uyarınca, Balkan ülkeleri resmi turizm kuruluşları XXII. konferansı protokolü 13 Aralık 1989 tarihinde Bursa'da,[715] XXIII. konferans protokolü 23 Kasım 1990 tarihinde Belgrad'da,[716] XXIV. konferans protokolü 01 Kasım 1991 tarihinde Tiran 'da imzalanmıştır.[717] 1989 yılında Bursa'da gerçekleştirilen Balkan ülkeleri resmi turizm kuruluşları XXII. konferansı, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya'nın yanı sıra gözlemci statüsüyle Arnavutluk'un katılımıyla düzenlenmiş olup katılımcı ülkeler turizm işbirliğini

[714] Resmi Gazete, "Bosna-Hersek ile Türkiye Arasında Akdolunan Veterinerlik Alanında İşbirliği Protokolünü", 22 Ocak 2003, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/01/20030122.htm#1

[715] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları XXII. Konferansı Protokolü", 29 Nisan 1990, 1-5.

[716] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları XXIII. Konferansı Belgrad, 21-25 KASIM 1990 Protokol", 14 Şubat 1991, 1-4.

[717] Resmi Gazete, "31 Ekim - 2 Kasım 1991 Tarihleri Arasında Tirana'da Yapılan 24 üncü Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları Konferansı Protokolü", 06 Aralık 1991, 1-3.

derinleştirmek amacıyla önemli kararlar almışlardır. Konferansta turizm faaliyetlerine ilişkin bilgi alışverişi, önceki konferans kararlarının uygulanmasına dair değerlendirmeler ve geleceğe yönelik işbirliği projeleri ele alınmıştır. Özellikle ortak tanıtım faaliyetleri (Balkan ülkelerini kapsayan harita ve rehber kitap basımı, belgesel film çekimi), turizm personeli eğitimi, üçüncü ülkelerden turist çekmeye yönelik pazarlama stratejileri ve deniz turizminin geliştirilmesi gibi konular öne çıkmıştır. Ayrıca 1990 yılında Yugoslavya'nın Saraybosna kentinde XXIII. Konferansın düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. 1990 yılında Belgrad'da düzenlenen Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları XXIII. Konferansı, Arnavutluk'un tam üye olarak katılımıyla önemli bir dönüm noktasına sahne olmuş ve bölgesel turizm işbirliğini derinleştirmeye yönelik kapsamlı kararlar alınmıştır. Konferansta turizm altyapısının modernizasyonu, ortak tanıtım faaliyetleri (çok dilli turist rehberi hazırlanması, belgesel film projesi), denizaşırı pazarlara yönelik pazarlama stratejileri ve sınır ötesi turist hareketliliğinin kolaylaştırılması gibi konular öne çıkmıştır. Özellikle Balkan kruvaziyer turu projesi ve turizm yatırımlarına ilişkin seminerlerin planlanması, bölgesel işbirliğin somut adımları olarak kayda geçmiştir. Ayrıca 1991'de Tiran'da XXIV. Konferansın düzenlenmesi kararlaştırılarak Balkan turizminin kurumsallaşma sürecinin devamlılığı sağlanmıştır. 1991 yılında Tiran'da gerçekleştirilen 24. Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları Konferansı, bölgenin siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklarına (Körfez Savaşı ve Yugoslavya'nın dağılma süreci) rağmen turizm işbirliğinin sürdürülebilirliğini ortaya koyan önemli bir zirve olmuştur. Konferansta, 23. Konferans kararlarının uygulanmasına ilişkin değerlendirmeler yapılmış; çok dilli turizm rehberi ve belgesel film projelerinin tamamlanması, kruvaziyer turlarının genişletilmesi ve 1992'de Türkiye'de düzenlenecek turizm eğitim semineri gibi somut adımlar kararlaştırılmıştır. Özellikle Dünya Turizm Örgütü'ne üyelik çağrısı ve sınır geçişlerindeki engellerin kaldırılması taahhüdü bölgesel entegrasyon hedeflerini yansıtmaktadır. 25. Konferansın 1992'de Romanya'da yapılması kararlaştırılmıştır.

5.11.2. Karadeniz'de FIR (Uçuş Bilgi Bölgesi) Hattının Yeniden Düzenlenmesi Amacıyla Yapılan Protokol.

Türkiye, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ve Bulgaristan arasında 10 Ocak 1991 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[718] 08-10 Ocak 1991 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen toplantılarda Bulgaristan, Türkiye ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) heyetleri, Karadeniz'in güney kesimindeki Uçuş Bilgi Bölgesi (FIR) sınırlarını ve hava trafik hizmetleriyle ilgili meseleleri ele almışlardır. Görüşmelerde, 24 Mart 1988 tarihli Türkiye-SSCB Protokolü temel alınarak üç ülke arasındaki FIR sınırlarının belirli koordinatlar doğrultusunda yeniden tanımlanması konusunda mutabakata varılmıştır. Taraflar ayrıca Türk-Bulgar FIR sınırının bir bölümünün mevcut haliyle korunacağını, ancak bu kısmın ileride ikili görüşmelere konu olabileceğini kabul etmişlerdir. FIR sınırlarının deniz yetki alanlarına etkisinin bulunmadığı vurgulanmış, bu sınırların münhasır ekonomik bölge, kıta sahanlığı gibi deniz hukuku konularıyla ilişkili olmadığı teyit edilmiştir

5.11.3.Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (1992)

Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (Bükreş sözleşmesi) 21 Nisan 1992'de imzalanmış ve 15 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Balkanlar ve Karadeniz havzası coğrafi, ekonomik ve kültürel açıdan birbirine bağlı iki bölgedir. Türkiye hem Balkanlar'da hem de Karadeniz'de aktif bir politika izleyerek bu iki bölge arasında köprü görevi görmektedir. Bükreş Sözleşmesi, Karadeniz'in çevresel korunmasını hedeflese de bu sözleşme kapsamında yapılan iş birlikleri Balkanlar'daki ülkelerle de dolaylı olarak ilişkilidir. Özellikle Karadeniz'e kıyısı olan Balkan ülkeleri (Romanya ve Bulgaristan) ile Türkiye arasında çevresel iş birliği, bölgesel istikrar ve kalkınma açısından önemlidir. Bu sözleşme kapsamında yapılan çalışmalar Balkanlar'daki nehirlerin (Tuna Nehri gibi) Karadeniz'e taşıdığı kirliliği azaltmayı da içerir. Türkiye bu süreçte Balkan ülkeleriyle iş birliği yaparak hem çevresel sorunların çözümüne katkıda bulunmuş hem de bölgesel iş birliğini güçlendirmiştir. Türkiye'nin Balkanlar'daki çok taraflı diplomasi ve iş birliği stratejilerine uygun bir adımdır. Özellikle Romanya ve Bulgaristan gibi Karadeniz'e kıyısı olan Balkan ülkeleriyle yapılan iş birlikleri Türkiye'nin Balkanlar'daki etkisini güçlendirmiştir. Bükreş Sözleşmesi sadece

[718] Resmi Gazete, "Protokol", 07 Mart 1991, 2-4.

çevresel bir anlaşma değil aynı zamanda ekonomik ve stratejik faydalar da sağlamaktadır. Karadeniz'in temizlenmesi ve korunması, bölgedeki balıkçılık, turizm ve ticaret gibi sektörlerin gelişmesine katkıda bulunur. Türkiye bu süreçte Balkan ülkeleriyle ekonomik iş birliklerini de güçlendirmiştir. Özellikle enerji koridorları ve ulaştırma projeleri, Türkiye'nin Balkanlar'daki ekonomik etkisini artırmıştır. Karadeniz Komisyonu'na faaliyetlerinde yardımcı olmak üzere oluşturulan ve bölgesel düzeyde eşgüdümü sağlamakla görevli Karadeniz Komisyonu Daimi Sekretaryası'na ülkemizce İstanbul'da ev sahipliği yapılmakta ve İcra Direktörlüğü görevini ülkemiz yürütmektedir.[719]

5.11.4. Boğaziçi Deklarasyonu (1992)

"Boğaziçi Deklarasyonu", Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) girişimi kapsamında Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya, Türkiye ve Ukrayna devlet ve hükümet başkanlarının bir araya geldiği bir zirve sonucunda ortaya çıkmıştır. 25 Haziran 1992'de İstanbul'da imzalanmıştır. Birleşmiş Milletler (BM) Şartı ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) belgelerinin genel ilkeleri doğrultusunda, halklar arasında barışçıl ve yapıcı ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Özgürlüğün serbest piyasa ekonomisinin hak ve kurallarına da yayılması gerektiği ortak yaklaşımı benimsenmiştir. Daha yüksek düzeyde ekonomik işbirliği sağlamak için sağlam ve etkili mekanizmaların kurulması gerektiği kabul edilmiştir. Deklarasyonun imzalanması demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı değerlerinden ilham alan yeni bir ortaklığın başlangıcı olarak görülmüştür. Devlet ve hükümet başkanları, aralarındaki ilişkilerde dostluk ve iyi komşuluk ruhu içinde hareket etme, karşılıklı saygı, yarar, işbirliği ve diyaloğu geliştirme taahhüdünde bulunmuşlardır. Bu girişimin bölgede barış, istikrar ve kalkınma dönemini başlatabileceği ve bu amaçlara ulaşmak için iyi niyetle çaba gösterecekleri konusunda anlaşmışlardır. Halkların ve bölgenin refahına doğrudan katkıda bulunacak somut işbirliği projelerinin hayata geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bölgenin ciddi çatışmalarla karşı karşıya olduğu ve yeni gerilimlerin ortaya çıkma tehlikesi bulunduğu kabul edilerek tüm anlaşmazlıkların AGİK belgelerinde belirtilen ilke ve yöntemlerle barışçıl yollarla çözülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Barış ve adaletin tesisine ve yeniden sağlanmasına yardımcı olma kararlılığı teyit edilmiştir. Ortak vizyon ve işbirliği ile

[719] Resmi Gazete, "Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi", 06 Mart 1994, 23-45.

Karadeniz'in barış, özgürlük, istikrar ve refah bölgesine dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Avrupa'nın yeni mimarisinin inşasında ülkelerin ve halkların önemli ve yaratıcı bir katkısı olabileceği ve KEİ'nin Avrupa entegrasyon süreçlerini ve yapılarını kolaylaştıracak bir çaba olduğu vurgulanmıştır. 24 Haziran 1992'de yapılan Dışişleri Bakanları Toplantısının sonuçları memnuniyetle karşılanmış ve gelecekte benzer zirve toplantılarının düzenlenmesi olasılığı not edilmiştir. Katılımcılar zirve boyunca kendilerine gösterilen misafirperverlikten dolayı Türkiye Hükümeti ve halkına teşekkürlerini sunmuşlardır. Özetle Boğaziçi Deklarasyonu, Karadeniz bölgesindeki ülkeler arasında ekonomik işbirliğini teşvik etmeyi, bölgesel istikrarı sağlamayı ve Avrupa entegrasyonuna katkıda bulunmayı amaçlayan önemli bir siyasi belgedir. Boğaziçi Açıklaması Türkiye'nin Karadeniz ve Balkanlar'daki bölgesel liderlik hedeflerini destekleyen önemli bir adımdır. Bu açıklama Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve çevresel alanlarda bölgesel iş birliğini güçlendirmesine olanak sağlamıştır. Türkiye bu süreçte Balkanlar'daki etkisini artırmış ve bölgesel istikrarı desteklemiştir. Boğaziçi Açıklaması Türkiye'nin Balkanlar politikası açısından çok yönlü bir anlam taşır ve bölgesel entegrasyon hedeflerini destekleyen önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu açıklama Türkiye'nin Balkanlar'da sadece siyasi ve ekonomik değil aynı zamanda çevresel alanda da aktif bir aktör olduğunu göstermektedir. Bu durum Türkiye'nin bölgedeki "yumuşak gücünü" artırmış ve Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerini daha da derinleştirmiştir.

5.11.5. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) 1992

Türkiye'nin Balkan Politikası kapsamında ekonomik iş birliğini sağlamak amacıyla oluşumun içinde yer aldığı Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) 1992 yılında kurulmuş ve Karadeniz sahilinde yer alan devletleri Kafkaslar ve Balkanları da içine alarak birleşmeden doğan güçle ekonomik kalkınma ve istikrarı sağlama amacı güden bir düşüncenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.[720]

5.11.6. Kültür, Eğitim, Bilim ve Enformasyon Alanlarında İşbirliğine İlişkin Karadeniz Sözleşmesi (1993)

Türkiye ile Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Ukrayna arasında imzalanan "Kültür, Eğitim, Bilim ve Enformasyon Alanlarında İşbirliğine İlişkin Karadeniz Sözleşmesi", 06 Mart 1993

[720] Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, 211.

tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) sürecinin kültürel ve bilimsel alanlardaki tamamlayıcı bir ayağı olarak görülebilir.[721] Sözleşmeye taraf devletler, Karadeniz Bölgesi halkları arasında kültürel anlayış ve etkileşimi artırmak amacıyla, tarihî bağlar ve kültürel mirasın sağladığı zeminde işbirliğini teşvik etmeyi kararlaştırmışlardır. Bu kapsamda kültür, eğitim, bilim ve enformasyon alanlarındaki bölgesel işbirliği, barış, anlayış ve hoşgörünün geliştirilmesi hedeflenmiştir. Akademik değişim programları, bilimsel işbirliği, pedagojik materyal üretimi, dil öğrenimi ve yayıncılık alanlarında bilgi paylaşımı başta olmak üzere çok yönlü işbirliğini taahhüt etmişlerdir. Ayrıca diplomaların ve akademik unvanların karşılıklı tanınmasına ilişkin işbirliği imkânlarını araştırma yükümlülüğü benimsenmiştir. Karşılıklı dil öğretimi, edebî eserlerin çevrilmesi ve yazarlar arasında temasların teşvikiyle edebiyat alanında entegrasyonu destekleyeceklerdir. Ayrıca güzel sanatlar, arkeoloji, tarih, kültürel miras ve sinema gibi alanlarda ortak projeler ve faaliyetler yürütmeyi öngörmektedirler. Modern bilgi teknolojilerinin kütüphane sistemlerine entegrasyonu, standartlaşmanın sağlanması ve kütüphanecilerin mesleki gelişiminin desteklenmesi gibi başlıklar öne çıkmaktadır. Milli kütüphaneler arası ağ oluşturulması da hedeflenmiştir. Haber ajansları, televizyon ve radyo kuruluşları arasında içerik değişimi ve işbirliği, ortak yayın projeleri, kitap yayıncılığı, dağıtım ve kitap fuarlarına katılım gibi alanlarda taraflar karşılıklı destek vereceklerdir. Sözleşme kapsamında düzenlenecek seminer, konferans ve bilimsel etkinliklere taraf ülke temsilcilerinin katılımı teşvik edilecektir. Sözleşmenin uygulanması, taraf ülkelerin görevlendireceği üst düzey temsilcilerden oluşan ve yılda bir kez dönüşümlü olarak toplanacak bir Koordinasyon Konseyi tarafından izlenecektir. Ayrıca sözleşme hükümleri, ulusal mevzuatla çelişmeyecek şekilde uygulanacak ve tarafların mevcut ikili ya da çok taraflı yükümlülüklerini ihlal etmeyecektir. Gerekli görüldüğünde karşılıklı mutabakat ile değişiklik yapılabilecektir.

5.11.7. Balkan Askeri Tıp Komitesi Mutabakat Muhtırası.

Balkan Askeri Tıp Komitesi Mutabakat Muhtırası, Balkan Askeri Tıp Komitesini oluşturan Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Türkiye arasında 15 Aralık 1995 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[722] Balkan Askeri Tıp Komitesi Mutabakat Muhtırası

[721] Resmi Gazete, "Kültür, Eğitim, Bilim ve Enformasyon Alanlarında İşbirliğine İlişkin Karadeniz Sözleşmesi", 24 Haziran 1994, 4-6.
[722] Resmi Gazete, "Balkan Askeri Tıp Komitesi Mutabakat Muhtırası", 08 Nisan 1996, 22605, 7-16.

(1995) Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Türkiye'nin kurucu üyeler olduğu Birleşmiş Milletler üyesi diğer Balkan ülkelerinin de katılımına açık bir askeri tıp işbirliği platformu oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu çerçeve anlaşması askeri tıp alanında bilgi paylaşımını, ortak bilimsel araştırmaları ve personel eğitimini standartlaştırmayı hedeflemekte olup askeri sağlık hizmetlerinin tüm yönlerini (klinik uygulamalar, koruyucu hekimlik, afet tıbbı, veterinerlik hizmetleri dâhil) kapsamaktadır. Organizasyon yapısı; yıllık rotasyonla değişen bir başkanlık mekanizması, genel sekreterlik, çalışma grupları ve danışma kurulundan oluşmakta, karar alma süreçleri kurucu üyelerin 3/4 çoğunluğu ile işlemektedir. Faaliyetler arasında yıllık komite toplantıları, iki yılda bir düzenlenen bilimsel kongreler, sürekli mesleki gelişim programları ve "Balkan Military Medical Review" adlı hakemli derginin yayını bulunmaktadır.

5.11.8. Türkiye, Bulgaristan ile Romanya Arasında İşbirliği Antlaşması

Türkiye, Bulgaristan ile Romanya arasında Terörizm, Organize Suçlar Yasadışı Uyuşturucu ve Psikotrop Maddeler, Kara Para Aklama, Silah ve İnsan Kaçakçılığı ve Diğer Önemli Suçlarla Mücadelede İşbirliği Antlaşması 16 Nisan 1998 tarihinde Antalya'da imzalanmıştır.[723] Türkiye Cumhuriyeti, Bulgaristan ve Romanya arasında 19 Ekim 1998 tarihinde imzalanan bu anlaşma terörizm, organize suçlar, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, kara para aklama ve insan ticareti gibi alanlarda işbirliğini düzenlemektedir. Taraflar bu suçlarla mücadelede bilgi paylaşımı, ortak operasyonel mekanizmalar (örneğin bilgisayarlı veri sistemi), sınır güvenliği, teknik destek ve adli yardımlaşma taahhüt etmektedir. Özellikle terör örgütlerinin finans kaynaklarının kesilmesi, suçluların iadesi, şüpheli araçların takibi ve yeni suç eğilimlerine karşı ortak stratejiler geliştirilmesi vurgulanmaktadır. Anlaşma, üçlü üst komisyonlar ve alt komisyonlar kurarak yıllık toplantılar, düzenli istihbarat alışverişi ve gizlilik ilkeleri çerçevesinde uygulanacaktır. Ayrıca uluslararası sözleşmelerle uyumlu hareket edilmesi ve iyileştirme programları gibi önleyici tedbirler de yer almaktadır.

[723] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Terörizm, Organize Suçlar Yasadışı Uyuşturucu ve Psikotrop Maddeler, Kara Para Aklama, Silah ve İnsan Kaçakçılığı ve Diğer Önemli Suçlarla Mücadelede İşbirliği Anlaşması", 19 Ekim 1998, 2-9.

5.11.9. Karadeniz'e Sahildar Ülkeler Arasında Deniz Arama ve Kurtarma Faaliyetlerinde İş Birliği Sağlanması Hakkında Anlaşma

Türkiye'nin liderliğinde, Karadeniz'deki Arama ve Kurtarma (A/K) faaliyetlerinin düzenlenmesi, kıyıdaş ülkelerle yapılan üç temel anlaşma çerçevesinde belirlenmiştir. İlk anlaşma 1998 yılında Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya ve Gürcistan arasında imzalanan "Karadeniz'e Sahildar Ülkeler Arasında Deniz Arama ve Kurtarma Faaliyetlerinde İş Birliği Sağlanması Hakkında Anlaşma" olup bu anlaşma ile kıyıdaş ülkeler, Karadeniz'deki A/K hizmetlerinin koordinasyonu ve işbirliği için ikili ve çoklu anlaşmalar yapmayı, bu anlaşmaları IMO Genel Sekreterliğine sunmayı ve A/K operasyonlarında karşılıklı yardımlaşmayı taahhüt etmişlerdir. Ayrıca 2004 yılında Türkiye ile Rusya ve Bulgaristan arasında sırasıyla, "Karadeniz'de Denizde Arama ve Kurtarma Alanında İşbirliği Anlaşmaları" imzalanarak bu ülkelerin sorumluluk bölgeleri ve A/K işbirliği faaliyetleri belirlenmiştir. Bu anlaşmalar A/K bölgesinin sınırlarının belirlenmesi ve iki ülke arasında yapılacak işbirliği faaliyetleri ile yardım taleplerinin düzenlenmesini kapsamaktadır. 2004 yılından itibaren her yıl IMO şemsiyesi altında Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin ev sahipliğinde Karadeniz Arama ve Kurtarma Konferansları düzenlenmekte ve bu konferanslarda A/K faaliyetlerinin etkinliğinin arttırılması için öneriler ve karşılaşılan sorunlar ele alınmaktadır.

5.11.10. Balkan Ticareti Geliştirme Bölge Merkezi Kuruluş Anlaşması

Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Romanya, Türkiye, Yugoslavya arasında 13 Ekim 1998 tarihinde Antalya'da imzalanmıştır. Amacı Balkan bölgesindeki ticari işlemlerin geliştirilmesidir.[724] Balkanlar'da ekonomik işbirliğini artırma ve ticari ilişkileri derinleştirme amacıyla Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Kuzey Makedonya, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya'nın (Sırbistan-Karadağ) ilgili dış ticaret kuruluşları tarafından imzalanmıştır. Anlaşma, Selanik Bildirgesi'nin ruhuyla uyumlu olarak bölgesel ticari işlemleri geliştirmek üzere "Balkan Ticareti Geliştirme Bölge Merkezi"nin kurulmasını öngörür. Merkezin temel görevleri arasında ticari veri paylaşımı, fuar ve seminer organizasyonları, deneyim aktarımı ve politika önerileri geliştirme yer almaktadır. Ankara'daki İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME) merkez binasında konuşlandırılan Merkez, bir Yürütme Kurulu tarafından yönetilecek,

[724] Resmi Gazete, "Balkan Ticareti Geliştirme Bölge Merkezi Kuruluş Anlaşması", 10 Mayıs 2000, 9-11.

koordinasyon ise İGEME Genel Sekreter Yardımcısı başkanlığındaki Sekretarya tarafından sağlanacaktır. Merkezin finansmanı gönüllü katkılar, uluslararası fonlar ve sponsorluklar aracılığıyla temin edilecek, faaliyetleri üçüncü ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğine açık olacaktır.

5.11.11. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Şartı (1998)

Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin kurucu üyeleri, Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna arasında Yalta'da 05 Haziran 1998 yılında imzalanmıştır.[725] 1992 yılında Türkiye'nin öncülüğünde kurulan ve merkezi İstanbul'da bulunan Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), 5 Haziran 1998 tarihinde Yalta'da imzalanan KEİ Şartı'nın üye ülkelerce onaylanmasının ardından tam teşekküllü bir uluslararası örgüt niteliği kazanmıştır. Türkiye, KEİ Şartı'nı 23 Haziran 1999 tarihli ve 4392 sayılı kanunla onaylamış, Bakanlar Kurulu da 21 Temmuz 1999 tarihli ve 99/13159 sayılı kararla onay sürecini tamamlamıştır. Şart'ın VII. bölümünde, KEİ'ye bağlı yan kuruluşlara dair hükümler yer almakta olup 20. madde ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi (KEİPA) resmi yan kuruluş olarak tanınmıştır. KEİPA, KEİ'nin parlamentolar arası işbirliği ayağını temsil etmekte ve özel sektör ile finans alanında faaliyet gösteren diğer iki yan kuruluş olan KEİ İş Konseyi ve Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası ile eşdeğer konumdadır. Bu bağlamda 26 Şubat 1993 tarihinde İstanbul'da kabul edilen KEİPA Kuruluş Bildirisi doğrultusunda KEİPA Uluslararası Sekretaryası'nın geçici merkezi olarak tahsis edilen Dolmabahçe Sarayı Harekât Köşkü'nün kullanımına ilişkin kuralların düzenlenmesi amacıyla "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile KEİ Örgütü Arasında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi Uluslararası Sekretaryası İçin Ev Sahibi Ülke Anlaşması" 25 Nisan 2002 tarihinde Kiev'de gerçekleştirilen KEİ Dışişleri Bakanları Konseyi Toplantısı sırasında imzalanmıştır. Anlaşma KEİPA Sekretaryasının hukuki statüsünü güçlendirmeyi, görevlerini etkin biçimde yürütebilmesini sağlamayı ve söz konusu yapıya tanınan ayrıcalık ile bağışıklıkların çerçevesini belirlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca Türkiye'de görev yapacak personele ve ailelerine ilişkin usul ve kurallar ile Sekretaryanın malvarlığı, arşiv, yayın ve haberleşme dokunulmazlıklarına dair hükümler de içermektedir. Anlaşma,

[725] Resmi Gazete, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Şartı", 15 Ağustos 1999 11-19.

onaylandığının KEİ Uluslararası Daimî Sekretaryasına bildirildiği tarihte yürürlüğe girmiş kabul edilmektedir ve Sekretaryanın İstanbul'da konumlanmış olması Türkiye açısından stratejik bir önem arz etmektedir.

5.11.12. Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü Anlaşması

26 Eylül 1998 tarihinde Üsküp'te Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Yunanistan, İtalya, Romanya, Slovenya, Türkiye ve tarafından imzalanmıştır. Bu anlaşma Güneydoğu Avrupa bölgesindeki ülkeler arasında çokuluslu bir barış gücü (SEEBRIG) oluşturulmasını öngörmektedir. Temel amaçları şunlardır: Bölgesel güvenliği ve istikrarı desteklemek. Üye ülkeler arasında askeri işbirliğini geliştirmek. BM veya AGİT yönergeleriyle NATO veya AB liderliğinde yürütülecek barışı destekleme ve insani yardım operasyonlarına katkıda bulunmak. Çatışma önleme, barışı koruma, barışın tesisi gibi görevlerde kullanılmak. Anlaşmaya taraf olan ülkeler başlangıçta Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, İtalya, Makedonya, Romanya ve Türkiye'dir. Bu ülkeler, SEEBRIG'e tugay düzeyinde askeri katkı sağlamayı taahhüt etmişlerdir. SEEBRIG'in karargahı üye ülkeler arasında dönüşümlü olarak bulunmaktadır.

5.11.13. Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Süreci Koordinasyon Komitesi Kuruluş Anlaşması

Selanik'te 09 Ekim 2000 tarihinde imzalanan Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Süreci Koordinasyon Komitesi Kuruluş Anlaşması Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Süreci'ne (SEDMP) o tarihte katılım sağlayan devletler tarafından hayata geçirilmiştir. Bu devletler arasında Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Yunanistan, İtalya, Karadağ, Kuzey Makedonya, Romanya, Sırbistan, Slovenya, Türkiye ve Ukrayna yer alırken, Amerika Birleşik Devletleri de bu anlaşmanın tarafları arasında bulunmaktadır. Anlaşmaya ayrıca Moldova ve Gürcistan gözlemci statüsünde katılım sağlamışlardır. Bu geniş katılımla bölgesel savunma işbirliğinin kurumsal bir zemine oturtulması ve üye ülkeler arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

5.11.14. Türkiye, Bulgaristan ve Romanya Arasında Turizm İşbirliği Antlaşması

Türkiye, Bulgaristan ve Romanya Arasında Üçlü Turizm İşbirliği Anlaşması 11 Mart 1999 tarihinde Romanya'nın Sinaia şehrinde imzalanmıştır.[726] Üç ülke arasında turizmin geliştirilmesi ve halklar arasındaki anlayışın güçlendirilmesi amacıyla çeşitli işbirliği düzenlemelerini içermektedir. Anlaşma turistik seyahatlerin kolaylaştırılması, ortak tanıtım faaliyetleri, ulaşım yöntemlerinin uyumlu hale getirilmesi, turizm sektörü için teknik yardım sağlanması, yatırım olanakları hakkında bilgi akışının sağlanması, turizm çeşitliliğinin artırılması ve Karadeniz bölgesinde turizmin geliştirilmesi gibi konularda işbirliğini teşvik etmektedir. Ayrıca bu işbirliğinin koordinasyonu için bir Karma Turizm Komisyonu kurulması öngörülmüştür. Anlaşma uluslararası turizm fuarlarında ortak tanıtım, seyahat acentalarının teşvik edilmesi ve turizm alanındaki eğitim kurumları arasında işbirliğinin artırılması gibi hedeflere de yer vermektedir.

5.11.15. Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı (Balkan İstikrar Paktı)

Türkiye 01 Temmuz 2000'den beri İstikrar Paktı'nın Ekonomik Yeniden Yapılanma ve Kalkınma alanındaki II. Çalışma Masası'nın eşbaşkanlığını yürütmektedir. Türkiye, 01 Temmuz 2000 tarihinden itibaren Balkan İstikrar Paktı'nın (Stability Pact for South Eastern Europe) Ekonomik Yeniden Yapılanma ve Kalkınma alanındaki II. Çalışma Masası'nın eşbaşkanlığını yürütmektedir. Bu görev Türkiye'nin Balkanlar'daki aktif dış politikasını ve bölgeyle olan tarihî, coğrafi ve kültürel bağlarını yansıtan önemli bir diplomatik pozisyondur. Aynı zamanda Türkiye'nin bölgedeki yeniden yapılanma, ekonomik kalkınma ve altyapı projelerinde etkili olma çabalarının da bir göstergesidir. Bu süreçte Türkiye, Bölgesel ekonomik iş birliğini desteklemiştir. Yatırımların teşvik edilmesi ve Ulaştırma, enerji ve iletişim altyapılarının geliştirilmesi gibi alanlarda projelere katkıda bulunmuştur. Yugoslavya'nın dağılması sonrası bölgede istikrarı sağlamak amacıyla AB öncülüğünde oluşturulmuştur. AB'nin Batı Balkanlar Politikası, 1990'lardan itibaren "Bölgesel Yaklaşım" ve "İstikrar ve Ortaklık Süreci" ile şekillenmiştir. Selanik Zirvesi (2003), Batı Balkan ülkelerine AB üyelik perspektifi sunmuştur. Türkiye, Pan-Avrupa Koridorları ile bağlantılı projelerde (İstanbul-Sofya-

[726] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti ve Romanya Hükümeti Arasında Üçlü Turizm İşbirliği Anlaşması", 12 Temmuz 1999, 28-30.

Belgrad otoyolu vs.) aktif rol almıştır. TANAP ve TAP gibi enerji projeleriyle Balkanlar'ın AB enerji piyasasına entegrasyonunu desteklemiştir. Türk şirketleri (TAV, ENKA vs.) Balkanlar'da havalimanı, otoyol ve enerji altyapılarına yatırım yapmıştır. 2000'lerde Türkiye-Balkan ticareti 3 kat arttı. Osmanlı mirası üzerinden Bosna-Hersek, Arnavutluk, Kosova ve Kuzey Makedonya ile ilişkiler güçlendirilmiştir. TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü aracılığıyla eğitim, sağlık ve kültür projeleri hayata geçirilmiştir. Türkiye, Batı Balkan ülkelerinin AB üyeliğini destekleyerek bölgede "arabulucu" konumunu pekiştirmiştir. Türkiye, Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biri olmuştur. Bosna'daki Dayton Anlaşması sürecinde aktif diplomasi yürütmüştür. Makedonya'daki Ohri Anlaşması (2001) sonrası Türk azınlık haklarının korunmasına destek vermiştir. AB'nin Genişleme Stratejisi ile (Selanik Zirvesi, 2003) Batı Balkan ülkelerine "AB üyelik vaadi" verildi. Türkiye bu süreçte rekabetçi bir aktör olarak konumlandı. Türkiye'nin AB adaylığındaki tıkanma, Balkan politikasını KEİ gibi alternatif işbirlikleri arayışına itti. AB, Batı Balkan ülkelerine mali yardım (IPA fonları) ile nüfuz ederken, Türkiye TİKA projeleri ile karşılık vermiştir. Kosova'da AB'nin EULEX misyonuna karşılık Türkiye Prizren Üniversitesi gibi eğitim yatırımları yapmıştır. AB ve Rusya arasında denge politikasıyla hareket etme imkânı elde etmiştir. AB'nin genişleme politikalarına rağmen Rusya ve Çin gibi aktörlerin Balkanlar'a artan ilgisi Türkiye için yeni fırsatlar ve riskler barındırmaktadır.

5.11.16. Balkan Ülkeleri Tarım Alanında İşbirliği Antlaşması

Tarım alanında ekonomik ve bilimsel-teknik işbirliği antlaşması 15 Eylül 2001 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[727] Tarım sektöründe bilgi ve tecrübe paylaşımı, tarımsal üretim ve teknoloji alanlarında işbirliği, ortak araştırma projeleri yürütülmesi, tarım ürünleri ticaretinin kolaylaştırılması, eğitim ve uzman değişimi gibi konuları kapsamaktadır.

[727] Resmi Gazete, "Balkan Ülkeleri Hükümetleri Arasında Tarım Alanında Ekonomik ve Bilimsel-Teknik İşbirliği Anlaşması", 10 Şubat 2002, (Erişim Tarihi 25 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/02/20020210.htm#2

5.11.17. Bulgaristan, Romanya ve Türkiye Arasında Acil İnsanî Müdahale Alanında İşbirliği Hakkında Protokol

Protokol 15 Mayıs 2002 tarihinde Çeşme'de imzalanmıştır.[728] Doğal afet durumunda ortak insani müdahale kapasitesini güçlendirmek ve işbirliği mekanizmalarını geliştirmek amacıyla imzalanmıştır.

5.12. Uluslararası Politikada Balkanizasyon Kavramı

Balkanizasyon, bir devletin veya bölgenin etnik, dini, kültürel ya da siyasi ayrışmalar nedeniyle küçük, istikrarsız ve birbirleriyle çatışan devletçiklere bölünmesi sürecini ifade eden bir kavramdır. Bu terim, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda Balkanlar'da yaşanan parçalanma süreçlerinden esinlenerek ortaya çıkmıştır. Kavram özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki topraklarını kaybetmesi ve bölgede yeni ama zayıf ulus-devletlerin ortaya çıkması sürecine atıfta bulunur. I. Dünya Savaşı'nın ardından Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının dağılmasıyla Balkanlarda daha fazla bölünme yaşanmıştır. 1990'larda Yugoslavya'nın dağılması, Balkanizasyon kavramının modern bağlamda en belirgin örneklerinden biri olmuştur.

Balkanizasyon'un Özellikleri: Devletin veya bölgenin etnik, dini veya kültürel nedenlerle bölünmesi. Yeni oluşan devletlerin genellikle zayıf, istikrarsız ve ekonomik açıdan kırılgan olması. Yeni devletler arasındaki toprak ihtilafları ve bölgesel gerginlikler. Büyük devletlerin bölgedeki bölünmeleri desteklemesi veya müdahil olmasıdır.

Yugoslavya'nın Dağılması (1990'lar): Sırbistan, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Slovenya, Makedonya (Kuzey Makedonya), Karadağ ve Kosova gibi küçük devletlere ayrılmıştır. Osmanlı'nın Balkanlar'dan Çekilişi ile Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya gibi yeni devletler ortaya çıkmıştır. Türkiye, Balkanlar'daki bölünme ve istikrarsızlık süreçlerine karşı, bölgesel bütünlük ve iş birliğini teşvik eden bir dış politika izlemiştir. Bu politikalar, Türkiye'nin tarihi bağları, ekonomik çıkarları ve güvenlik kaygıları çerçevesinde şekillenmiştir. Türkiye, Balkanizasyon sürecinin neden olduğu çatışma ve bölünmelere karşı istikrarı ve iş birliğini destekleyen bir aktör

[728] Resmi Gazete, "Bulgaristan, Romanya ve Türkiye Arasında, Acil İnsanî Müdahale Alanında İşbirliği Hakkında Protokolü", 21 Haziran 2002, (Erişim Tarihi 25 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/ 2002/06/20020621.htm#2

olmuştur. Türkiye, Balkan ülkelerinin sınır bütünlüğünü ve egemenliğini destekleyen bir politika izlemiştir. Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğüne ve çok etnili yapısına verdiği destek, bu politikanın önemli örneklerinden biridir. Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biri olarak bölgesel barış ve dengeyi gözetmiştir.

Türkiye, Balkan ülkeleriyle çok taraflı diplomatik platformlarda iş birliği yaparak bölgesel bütünlüğü desteklemektedir. Bunlar: Balkan Ülkeleri Zirvesi, Güneydoğu Avrupa İş Birliği Süreci (SEECP), Türkiye-Romanya-Bulgaristan Üçlü İş Birliği Mekanizması, Türkiye-Bosna Hersek-Sırbistan ve Türkiye-Bosna Hersek-Hırvatistan Üçlü Mekanizmalarıdır.

Türkiye, Balkan ülkeleriyle ticareti artırmak için serbest ticaret anlaşmaları yapmıştır (Örneğin: Arnavutluk, Bosna-Hersek, Sırbistan, Kuzey Makedonya ile STA imzalanmıştır). Türk firmaları enerji, altyapı, bankacılık ve sanayi alanlarında Balkan ülkelerine büyük yatırımlar yapmaktadır. THY (Türk Hava Yolları), bölgedeki ulaşımı güçlendiren stratejik bir aktör haline gelmiştir. Ziraat Bankası ve TAV gibi Türk şirketleri Balkanlar'da finans ve ulaştırma alanında önemli yatırımlara sahiptir. Türkiye, Balkanlar'daki Osmanlı mirasını ve Türk kültürel bağlarını güçlendiren politikalar izleyerek bölgesel bütünlüğü desteklemektedir. TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) Osmanlı dönemi eserlerini restore ederek bölgedeki ortak kültürel mirası koruma altına almıştır. Balkan ülkelerinde cami, medrese ve köprü gibi Osmanlı eserlerini yeniden inşa etmiştir. YTB (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı) Balkan ülkelerindeki öğrencilere Türkiye'de eğitim bursları vermektedir. Balkan gençlerini Türkiye ile daha yakın ilişkiler kurmaları için teşvik etmektedir. Türkiye, Balkanlar'daki güvenliği artırmak ve bölgesel bölünmelere karşı istikrarı sağlamak için NATO ve ikili askerî iş birliği anlaşmaları çerçevesinde hareket etmiştir. Türkiye, Balkan ülkelerinin NATO üyelik süreçlerini destekleyerek, bölgedeki güvenlik garantilerini artırmaya çalışmıştır. Arnavutluk (2009), Hırvatistan (2009), Karadağ (2017) ve Kuzey Makedonya'nın (2020) NATO üyelik süreçlerinde Türkiye aktif destek sağlamıştır. Türkiye; Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Kosova gibi ülkelerin silahlı kuvvetlerine askerî eğitim desteği vermektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri, Balkan ülkeleriyle ortak tatbikatlar düzenlemektedir.

5.13. (1990-2002) Yılları Dönem Değerlendirmesi

Türkiye Balkan ülkelerindeki soydaşlarının haklarını korumak ve onların sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimlerine katkıda bulunmak amacıyla çeşitli anlaşmalar yapmıştır. Türkiye, Balkan ülkeleriyle ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmek amacıyla çok sayıda anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmalar, özellikle serbest ticaret anlaşmaları, yatırımların teşviki ve korunması, ulaştırma ve enerji alanlarında işbirliğini içermektedir. Türkiye, Balkanlar'da güvenlik ve istikrarın sağlanması amacıyla bölge ülkeleriyle savunma ve güvenlik alanında işbirliği anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmalar özellikle terörizm, organize suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı ve sınır güvenliği gibi konuları kapsamaktadır. Türkiye, Balkan ülkeleriyle kültürel ve eğitim alanında işbirliğini geliştirmek amacıyla çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalar Türkiye ile Balkan ülke halkları arasındaki kültürel bağları güçlendirmeyi ve eğitim alanında bilgi alışverişini teşvik etmeyi hedeflemektedir. Türkiye, Balkanlar'da çok taraflı işbirliği ve bölgesel entegrasyonu desteklemek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'nin Balkanlar politikası tarihsel ve kültürel bağlara dayanan, ekonomik, güvenlik ve kültürel işbirliğini içeren çok boyutlu bir yaklaşıma sahiptir. Bu politika bölgedeki barış, istikrar ve işbirliğini desteklemeyi hedeflemekte ve Türkiye'nin Balkanlar'daki etkisini artırmaktadır. İmzalanan anlaşmalar Türkiye'nin bölgedeki aktif rolünü güçlendirmiş ve Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerini derinleştirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Balkanlar'da önde gelen bir siyasi ve ekonomik faktör olmayı hedeflemiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanlar, Türkiye'nin ilgi alanı haline gelmiştir. Yugoslavya krizi ve Bosna-Hersek'teki savaş, Türkiye'nin dikkatini Balkanlar'a çevirmesine neden olmuştur. Türkiye bölgedeki sorunlara uluslararası toplumla birlikte müdahale ederek BM, NATO ve AB liderliğinde çeşitli amaçlara katılım sağlamıştır. Türkiye, 1990-2002 döneminde Balkanlar'da aktif bir politika izlemiştir. Bu politika bölgesel istikrarın sağlanması, ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi ve kültürel bağların güçlendirilmesi gibi çeşitli unsurları içermektedir. Türkiye, Balkan ülkeleriyle ilişkilerini geliştirerek bölgede önemli bir aktör olmayı hedeflemiştir.

Türkiye, Balkanlar'daki çatışmaların çözümü ve bölgedeki istikrarın sağlanması amacıyla çeşitli uluslararası anlaşmalar imzalamıştır. Örneğin, Dayton Barış Anlaşması, Bosna-Hersek'teki savaşı sona erdirmiş ve bölgede barışın tesis edilmesine katkıda

bulunmuştur. Ayrıca Kosova'daki çatışmaların sona erdirilmesine ilişkin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları, Türkiye'nin bölgedeki rolünü desteklemiştir.

Türkiye, Yugoslavya'nın dağılmasıyla ortaya çıkan çatışmalara aktif olarak müdahil olmuş ve bölgedeki barışın sağlanması için çaba göstermiştir. Bu dönemde imzalanan uluslararası anlaşmalar Türkiye'nin bölgedeki rolünü ve dış politika tercihlerini yansıtmaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Balkanlar'da yeni bir dönem başlamıştır. Ancak Bosna-Hersek ve Kosova'da yaşanan savaşlar, Türkiye'nin bölgeye yönelik ilgisini artırmıştır. Türkiye, bu savaşlarda arabuluculuk rolü üstlenmiş ve insani yardım faaliyetlerinde bulunmuştur.

TBMM Genel Kurulu 08 Ekim 1998 tarihinde, Kosova kriziyle ilgili olarak NATO tarafından alınabilecek önlemler çerçevesinde ittifak üyesi ülkelerce oluşturulabilecek "Çokuluslu Müşterek Güç"e katılmak üzere lüzum, hudut, şümul ve zamanı Hükümetçe takdir ve tespit edilmek kaydıyla Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yurtdışına gönderilmesi kararı almıştır.[729]

1990-2002 dönemi Balkanlar için büyük siyasi ve sosyal değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte bölgede yeni devletler ortaya çıkmış ve çeşitli çatışmalar yaşanmıştır. Türkiye bu süreçte Balkanlar'da barışın ve istikrarın sağlanması, ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi ve kültürel bağların güçlendirilmesi amacıyla aktif bir politika izlemiştir.

Türkiye'nin bu dönemde imzaladığı uluslararası belgeler, ülkenin Balkanlar politikasının temelini oluşturmuştur. Bu belgeler arasında bölgesel işbirliğini teşvik eden anlaşmalar, ekonomik ve ticari ilişkileri düzenleyen serbest ticaret anlaşmaları, kültürel ve eğitim alanındaki işbirliğini geliştiren protokoller ve güvenlik alanındaki ortaklıkları öngören anlaşmalar bulunmaktadır.

Türkiye bu dönemde Balkan ülkeleriyle ilişkilerini geliştirirken, bölgedeki hassas dengeleri gözetmeye ve tüm ülkelerle eşit mesafede ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. Türkiye'nin Balkanlar politikası bölgesel sahiplenme yerine, kapsayıcı bir işbirliği anlayışını benimsemiştir.

[729] Resmi Gazete, “TBMM Kararı”, 13 Ekim 1998, 2.

Sonuç olarak 1990-2002 dönemi, Türkiye'nin Balkanlar'da aktif ve yapıcı bir rol oynadığı bir dönem olmuştur. Türkiye'nin imzaladığı uluslararası belgeler ülkenin bölgedeki barış, istikrar ve işbirliği çabalarına önemli bir zemin hazırlamıştır.

1990'lı yıllar Balkanlar açısından olduğu kadar Türkiye açısından da köklü dönüşümlere sahne olan bir dönemdir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte sosyalist rejimlerin çökmesi Yugoslavya'nın dağılması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan etnik çatışmalar, bölgeyi istikrarsızlığa sürüklemiştir. Bu gelişmeler Türkiye'nin Balkanlara yönelik dış politikasında daha aktif ve çok yönlü bir stratejiye geçişini zorunlu kılmıştır.

Türkiye tarihî, coğrafi ve kültürel bağlarının bulunduğu Balkan coğrafyasında yeniden şekillenen siyasi düzene uyum sağlamakla kalmamış, aynı zamanda bu dönüşüme yön verme çabasına girmiştir. Bu süreçte imzalanan çok sayıda ikili ve çok taraflı uluslararası belge Türkiye'nin bu dönemde izlediği politikaların somut ifadesi olmuştur.

Yugoslavya'nın dağılmasıyla ortaya çıkan Bosna-Hersek ve Kosova gibi yeni kriz alanlarında Türkiye, diplomatik ve insani müdahalelerde bulunmuş ve bölgesel barışı destekleyecek girişimlere öncülük etmiştir.

- Balkan İstikrar Paktı (1999)

- Kosova Gücü (KFOR) kapsamında NATO ile mutabakatlar

- Bosna-Hersek, Makedonya ve Arnavutluk ile güvenlik protokolleri

Türkiye bu dönemde Balkan ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini derinleştirmek amacıyla birçok belgeye taraf olmuştur.

- Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) Kuruluş Antlaşması - 1992

- Türkiye-Bulgaristan-Romanya Üçlü İşbirliği Belgeleri (2000)

- Serbest ticaret antlaşmaları, yatırım teşvik protokolleri

Türkiye'nin Balkan politikası, yalnızca güvenlik ve ekonomi odaklı değil aynı zamanda kültürel ve insani boyutları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

- Bosna-Hersek, Kosova, Arnavutluk ve Kuzey Makedonya ile kültürel protokoller

- İnsani yardım protokolleri

- Göç ve mültecilerle ilgili düzenlemeler

1990-2002 dönemi Türkiye’nin Balkanlar politikasında pasif statükocu yaklaşımından aktif yapıcı aktör rolüne geçiş yaptığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. İmzalanan belgeler Türkiye’nin dış politika yöneliminin şu boyutlarda çeşitlendiğini ortaya koymuştur:

- Siyasi düzlemde: Barış ve istikrar arayışlarına aktif destek.

- Güvenlik düzleminde: NATO çerçevesinde askeri ve diplomatik katkı.

- Ekonomik düzlemde: Ticaretin artırılması ve bölgesel entegrasyon.

- Kültürel ve insani düzlemde: Ortak kimlik unsurlarının canlandırılması ve halklar arası bağların güçlendirilmesi.

Bu bağlamda Türkiye'nin 1990–2002 Balkan politikası, hem uluslararası belgelerle kayıt altına alınmış hem de yeni dönemin bölgesel ve küresel koşullarına uyum sağlayan çok boyutlu ve etkin bir diplomasi anlayışı ile tanımlanabilir hale gelmiştir.

ALTINCI BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN BALKANLAR'DA ARTAN ETKİSİ VE AB ÜYELİK SÜRECİ (2003-2024)

Türkiye, Balkanlar'da artan bir etki göstermeye başlamıştır. Balkan ülkeleriyle ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerini derinleştirmiş ve bölgesel iş birliği projelerine aktif olarak katılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyelik süreci de Balkanlar'daki politikalarını etkilemiştir. Bu bölümde, Türkiye'nin Balkanlar'daki artan etkisi, AB süreci ve bu dönemde imzalanan uluslararası belgeler analiz edilecektir. Türkiye 2003 yılından itibaren Balkanlar'da ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda daha aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Özellikle Balkan ülkeleriyle yapılan serbest ticaret anlaşmaları ve yatırımlar, Türkiye'nin ekonomik etkisini artırmıştır. Ayrıca Türkiye, Balkan ülkeleriyle kültürel ve sosyal projeler geliştirerek, bölgedeki kültürel etkileşim ve iş birliğini artırmıştır. Türkiye'nin AB üyelik süreci Balkanlar'daki politikalarını da etkilemiştir. Türkiye, AB'nin Balkanlar'a yönelik politikalarını desteklemiş ve Balkan ülkelerinin AB ile entegrasyon sürecine katkıda bulunmuştur. Ayrıca Türkiye, Balkan ülkeleriyle AB projelerinde iş birliği yaparak bölgedeki istikrar ve kalkınmaya destek olmuştur.

6.1. Türkiye ve Balkanlar'ın Dönemde Durumu

Osmanlı mirasının koruyucusu olarak bölgedeki kültürel varlıkların restorasyonu ve korunmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bu hem Türk kültürel mirasının yaşatılmasını hem de Türkiye'nin bölgedeki etkisini artırmasını sağlamaktadır.

Balkanlar'da ekonomik ve askeri varlığının yanı sıra kültürel ve eğitim işbirlikleriyle de nüfuzunu artırmaktadır. Kültürel anlaşmalar Türkiye'nin bölgedeki

algısını olumlu yönde şekillendirmekte ve kamu diplomasisi açısından önemli bir araç olmaktadır.

Türkiye, Balkanlardaki Türk ve Müslüman toplulukların haklarını gözetmeyi amaçlamaktadır. Kültürel işbirliği anlaşmaları bu toplulukların dil, eğitim ve kimliklerini korumalarına da yardımcı olmaktadır.

Yapılan anlaşmalar Türkiye'nin Balkanlar'daki diplomatik ve ekonomik varlığını güçlendirmekte ve bölgesel istikrarın sağlanmasına katkı sunmaktadır.

Ahmet Davutoğlu Türkiye'nin Balkanlar'daki Osmanlı mirasını bir avantaj olarak görmüş ve Türkiye'nin bölgede hem Müslüman hem de Müslüman olmayan topluluklarla güçlü ilişkiler kurması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin Balkan politikası, Osmanlı geçmişi ile bugünkü kimliğini harmanlayarak bölgedeki varlığını artırmayı amaçlamıştır.

Türkiye, Balkanlar'daki güvenlik dengelerini NATO üzerinden şekillendirmeye çalışmıştır. Davutoğlu, Türkiye'nin Balkan meselelerinde AB yerine NATO ve ABD üzerinden bir politika yürütmesinin daha etkili olacağını savunmuştur. Bu stratejiyle Türkiye, Balkanlarda etkin bir aktör olmayı hedeflemiştir.

Sonuç olarak Türkiye'nin 2003-2024 Balkan politikası, Osmanlı mirasına dayalı kimlik siyaseti, ekonomik entegrasyon ve güvenlik stratejileri temelinde şekillenmiştir. Bu süreçte özellikle Ahmet Davutoğlu'nun "Yeni-Osmanlıcılık" söylemi öne çıkmış ancak bu politika Bulgar ve Sırp milliyetçileri tarafından zaman zaman eleştirilmiştir.

Neo-Osmanlıcılık ve Tarihi Bağlar: Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı döneminde (2009-2014) izlenen Neo-Osmanlıcılık görüşü, Balkanlara yaklaşımda önemli bir yer tutmuştur. Bu yaklaşım Osmanlı bakiyesi topraklarla bağlantı kurmayı ve Osmanlı geçmişi ortaklığı, özellikle İslamiyet üzerinden bir Balkan politikası geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu dönemde Bosna-Hersek ile diplomatik ilişkilerin sıklaşması bu yaklaşımın bir sonucudur.

Balkanların jeopolitik boşluk alanı ve jeokültürel yüzleşme hattının kesişiminde bulunmasının Türkiye için bölgeyi doğrudan ilgilendiren bir konuma getirdiğini vurgulamaktadır. Drava-Sava ve Morova-Vardar eksenleri üzerindeki stratejik konumlanmalar da Türkiye'nin Balkanlar politikasını şekillendiren önemli faktörlerdir.

Türkiye'nin Balkanlar politikası vizyon sahibi, tutarlı ve sistematik bir dış politika anlayışına dayanmaktadır. Ayrıca yumuşak gücün etkin kullanımı da bu politikaların önemli bir parçasıdır.

Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik operasyonel prensipleri arasında demokrasi ile güvenlik dengesini gözetmek, komşularla sıfır sorun politikası izlemek, komşu ülkelerle ilişkileri geliştirmek, küresel aktörlerle çok boyutlu bir dış politika yürütmek ve etkin bir uluslararası diplomasi oluşturmak yer almaktadır.

Türkiye, Balkanlar'da yumuşak güç ve kamu diplomasisi faaliyetlerini etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bu amaçla kurulan veya yeniden yapılandırılan kurumlar arasında TİKA, YTB, KDK, Yunus Emre Enstitüsü, medya (Anadolu Ajansı, TRT), Diyanet, Dışişleri Bakanlığı ve Türk sinema/dizileri sayılabilir.

Türkiye'nin Balkanlar politikası çok boyutlu ve uzun vadeli bir stratejiye dayanmaktadır. Bu politika tarihi ve kültürel bağları, jeopolitik çıkarları, metodolojik ve operasyonel prensipleri içeren geniş bir çerçevede şekillenmektedir. Yumuşak güç unsurlarının etkin kullanımı ve komşularla iyi ilişkiler geliştirme hedefi ön plandadır. Ancak bu politikaların uygulanması zaman zaman bölgesel tepkilerle karşılaşabilmektedir.

6.2. Türkiye ile Arnavutluk Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Arnavutluk arasında kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 09 Mayıs 2003 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[730] Türkiye-Arnavutluk Karayolu Taşımacılık Anlaşması'na göre ikili ve transit taşımaların belgesiz yapılması uygulamasına başlanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca 2003 yılı için her iki ülkeye boş giriş yapıp yük alacak araçlar ile üçüncü ülke taşıması yapacak araçlar için geçiş belgelerinin kotası karşılıklı olarak belirlenmiştir.

Kendi sınırları arası ve ötesinde hava hizmetlerine ilişkin hava ulaştırma anlaşması Ankara'da 26 Mayıs 2003 tarihinde imzalanmıştır.[731] Bu anlaşma iki ülke

[730] Resmi Gazete, "Türkiye-Arnavutluk Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 06 Temmuz 2003, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030706.htm#1

[731] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kendi Sınırları Arası ve Ötesinde Hava Hizmetlerine İlişkin Hava Ulaştırma Anlaşması", 05 Temmuz 2004, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040705.htm#1

arasında sivil havacılık alanında karşılıklı hava hizmetlerinin yürütülmesini, düzenli yolcu ve yük taşımacılığının geliştirilmesini ve taraflar arasında ulaşım altyapısının güçlendirilmesini hedeflemektedir. Anlaşma aynı zamanda Türkiye'nin 2000'li yıllarda Balkan ülkeleriyle ekonomik iş birliğini çeşitlendirme ve ulaştırma alanındaki bağlantılarını artırma politikasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Denizcilik anlaşması 15 Şubat 2005 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır.[732] İki ülkenin deniz ticaretini düzenlemek, liman erişimini kolaylaştırmak ve deniz güvenliği ile çevre koruma standartlarını uyumlaştırmak amacıyla hazırlanmıştır. Anlaşma tarafların karasuları ve limanlarında karşılıklı olarak bayrak, mürettebat ve yük taşımacılığına ilişkin uluslararası standartları benimsemesini öngörmekte; gemi belgelerinin tanınması, mürettebatın vize muafiyeti, çevresel kirliliğin önlenmesi ve deniz kazalarında işbirliği gibi konuları kapsamaktadır. Özellikle kabotaj haklarının ulusal çıkarlar saklı tutularak düzenlenmesi Türkiye'nin Balkanlar'daki deniz lojistik ağını güçlendirme stratejisiyle uyumludur. Anlaşma aynı zamanda 1987 tarihli eski deniz taşımacılığı anlaşmasını geçersiz kılmıştır.

Türkiye Adalet Bakanlığı ile Arnavutluk Adalet Bakanlığı arasında iş birliği konusunda protokol 25 Mart 2005 tarihinde Ankara imzalanmıştır.[733] Taraflar hukuki konularda bilgi değişimi ve adli makamların çalışmaları ile ilgili deneyim paylaşımı yapacaklardır. Hâkimlerin, savcıların ve yardımcı adalet personelinin eğitiminin karşılıklı olarak desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Kanun taslaklarının hazırlanması ve kanun hükümlerinin uygulanmasında bilgi değişimi sağlanacaktır. Bilimsel konferanslar ve seminerler organize edeceklerdir. Karşılıklı yararları bulunan konularda araştırma yapmak amacıyla uzman değişimini teşvik edeceklerdir.

Türkiye-Arnavutluk kara ulaştırması karma komisyon protokolü 20 Nisan 2005 tarihinde Tiran'da yapılmıştır.20 Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti arasında imzalanan Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması uyarınca iki ülke heyetleri arasında 19-20 Nisan 2005 tarihlerinde Tiran'da Türkiye-Arnavutluk Kara

[732] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Arasında Denizcilik Anlaşması", 25 Ekim 2011, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111025M1-2.htm

[733] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile Arnavutluk Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Arasında İşbirliği Konusunda Protokolü", 04 Temmuz 2011, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110704M2-1-1.pdf

Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı yapılmıştır. Toplantı 27-28 Ocak 2005 tarihinde Ankara'da düzenlenen 8.Türkiye-Arnavutluk Ekonomik, Ticari, Endüstriyel ve Teknik İşbirliği Ortak Komisyonundan sonra yapılmıştır.[734] Toplantı iki ülke arasındaki kara taşımacılığını geliştirmeyi amaçlayan önemli bir anlaşma niteliğindedir. Toplantı eşya ve yolcu taşımacılığına ilişkin bilgi alışverişi yapılmasını ve taşımacılık altyapısındaki olası iyileştirmeleri ele almıştır. Eşya taşımacılığında transit taşımacılıkta olumlu gelişmeler vurgulanmış ve araç geçiş belgesi kotasının artırılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca gümrük sorunları ile taşıma maliyetlerinin azaltılması adına çeşitli düzenlemeler yapılmış ve Türk taşımacıları için gümrükle ilgili esneklikler sağlanmıştır. Yolcu taşımacılığındaki zorlukları aşmak için de yüksek maliyetler ve vize sorunlarının çözülmesine yönelik adımlar atılması gerektiği ifade edilmiştir.

Türkiye-Arnavutluk III. dönem turizm karma komisyon toplantısı protokolü 30 Kasım 2005 tarihinde Tiran'da yapılmıştır. 11 Kasım 1992 tarihinde Ankara'da imzalanan Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması ve 29 Mayıs 1995 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen Türkiye-Arnavutluk II. Dönem Turizm Karma Komisyon Toplantısı uyarınca Türkiye-Arnavutluk III. Dönem Turizm Karma Komisyon Toplantısı 29-30 Kasım 2005 tarihlerinde Tiran'da gerçekleştirilmiştir.[735] Toplantıda turist akışının artırılması için karşılıklı teşvik tedbirleri alınması, turizm tanıtımı ve pazarlama faaliyetlerinde işbirliği yapılması, ayrıca her iki ülkede turizm eğitimi ve yatırımlarının desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Taraflar turizm sektöründe bilgi ve deneyim paylaşımını teşvik etmek amacıyla karşılıklı tanıtım faaliyetleri ve sektör kuruluşlarının katılımını artırmayı kararlaştırmışlardır. Ayrıca turizm mekanizmalarının geliştirilmesi için istatistik ve yasa bilgisi alışverişinde bulunulması hedeflenmiştir. Bu süreç iki ülkenin dostane ilişkilerinin pekiştirilmesine katkı sağlamış ve IV. Dönem Toplantısı'nın Türkiye'de yapılması kararlaştırılmıştır.

[734] Resmi Gazete, "Türkiye-Arnavutluk Kara Ulaştırması Karma Komisyon Protokolü", 07 Ağustos 2005, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/08/20050807-2.htm
[735] Resmi Gazete, "Türkiye-Arnavutluk III. Dönem Turizm Karma Komisyon Toplantısı Protokolü". 23 Mart 2007, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070323-6.htm

Türkiye ile Arnavutluk arasında serbest ticaret anlaşması 22 Aralık 2006 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır. [736] Anlaşma, DTÖ kuralları ve GATT 1994 hükümleriyle uyumlu olarak, beş yıllık bir geçiş dönemi içinde sanayi ve tarım ürünlerinde gümrük vergilerinin kademeli olarak kaldırılmasını öngörmekte ve karşılıklı menşe kuralları, teknik engellerin azaltılması, rekabet politikaları, devlet yardımları, fikri mülkiyet hakları gibi alanlarda işbirliğini düzenlemektedir. Tarım ürünlerine özel hassasiyet gösterilirken, istisnai korunma önlemleri ve ödemeler dengesi krizlerine yönelik esnek hükümler içermektedir. Ortak Komite aracılığıyla uygulanacak olup, tarafların ulusal güvenlik ve kamu düzenine ilişkin çekincelerini korumaktadır.

Türkiye ile Arnavutluk arasında eğitim, bilim, kültür ve sanat, gençlik ve spor, basın-yayın ve beşerî ilişkiler alanlarında işbirliği çerçeve programı 26 Mart 2008 tarihinde Tiran'da yapılmıştır. 02 Şubat 1989 tarihinde Ankara'da imzalanan Kültür Anlaşması'na uygun şekilde hareket ederek, 16 Haziran 1998 tarihinde Tiran'da imzalanan Kültürel, Eğitim ve Bilimsel Değişim Programı'na dayanarak ve 15 Temmuz 1998 tarihinde Tiran'da imzalanmış bulunan Anadolu Ajansı ile Arnavutluk Telgraf Ajansı arasında İşbirliği Anlaşması, 10 Mart 2000 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı ile Arnavutluk Eğitim ve Bilim Bakanlığı arasında Anlayış Muhtırası, 28 Ekim 2000 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile Arnavutluk Merkezi Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü arasındaki İşbirliği Protokolü, 12 Temmuz 2001 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ile Arnavutluk Radyo Televizyon Kurumu arasında İkili İşbirliği Protokolü ve 02 Kasım 2001 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye Bilimler Akademisi ile Arnavutluk Bilimler Akademisi arasında Bilimsel İşbirliği Anlaşması ve Uygulama Protokolü'nden hareketle, Kültür Anlaşması'nın uygulanması Çerçeve Programı'nı kabul etmişlerdir.[737] Taraflar eğitim sistemleri, programları ve yapıları hakkında karşılıklı bilgi ve yayın değişiminde bulunacaklarını ve gerektiğinde, eğitim sistemlerini incelemek üzere üç kişilik heyetlerle azami on günlük ziyaretler

[736] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Anlaşması", 12 Mart 2008, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/03/20080312M1-1.htm

[737] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat, Gençlik ve Spor, Basın-Yayın ve Beşeri İlişkiler Alanlarında İşbirliği Çerçeve Programı", 21 Haziran 2008, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/06/20080621-2.htm

düzenleyeceklerini taahhüt etmişlerdir. Türk tarafı yıllık olarak Türk dili öğretimi, Türk eğitim sistemi ve kültürü üzerine hizmet içi uyum seminerleri düzenlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca mesleki ve teknik eğitim alanında da hizmet içi eğitim kurslarının teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Taraflar orta öğretim kurumları arasında kardeş okul ilişkilerinin kurulmasını destekleyecek, üniversiteler ve araştırma kurumları arasında işbirliğini geliştireceklerdir. Bu bağlamda Türk Tarafı, Tiran Üniversitesi'ne Türkoloji alanında destek vermeyi sürdürecektir. Bilimsel işbirliği çerçevesinde Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) ile Arnavutluk Bilimler Akademisi arasında işbirliğini teşvik etmeye devam edilecektir. Ayrıca derecelerin ve diplomaların denkliklerinin tanınmasını kolaylaştıracak bilgi alışverişi yapılacak, karşılıklı öğrenci kabulü sağlanacaktır. Kamu ve özel kütüphaneler arasındaki işbirliği de teşvik edilecek, kültürel mirasın korunması hususunda UNESCO ve Avrupa Konseyi sözleşmelerine uygun hareket edilecektir. Taraflar kültürel değişim ve ortak etkinliklerde de işbirliğini artırmayı, özellikle sanatsal ve kültürel sergiler, tiyatro ve müzik alanlarında karşılıklı katılımı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Basın, enformasyon, radyo ve televizyon alanlarında da işbirliği ve doğrudan temaslar artırılacak, iki ülke arasında sosyal ve kültürel ilişkiler güçlendirilecektir. Son olarak şehirler arasında kardeş şehir ilişkilerinin kurulması teşvik edilecektir. Türkiye-Arnavutluk IV. Dönem Turizm Karma Komisyonu Protokolü 11 Nisan 2008 tarihinde İstanbul'da yapılmıştır. 11 Kasım 1992 tarihinde imzalanan Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması ve 29-30 Kasım 2005 tarihlerinde Tiran'da gerçekleştirilen Türkiye-Arnavutluk III. Dönem Turizm Karma Komisyon Toplantısı uyarınca; Her iki Hükümet arasında mevcut olan ve devam eden işbirliği çerçevesinde ve 11 Kasım 1992 tarihinde imzalanan Turizm Anlaşmasının yeniden gözden geçirilmesine istinaden, Türkiye-Arnavutluk IV. Dönem Turizm Karma Komisyon Toplantısı 11 Nisan 2008 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.[738]

Silahlı Kuvvetler Sağlık Personelinin Eğitim ve İş Birliği ile İlgili Protokol'de yapılan 3 numaralı değişiklik 30 Mayıs 2008 tarihinde Tiran'da yapılmıştır.[739] Hastaların muayene ve tedavilerinin mütekabiliyet esasına göre ücretsiz yapılacağı ve yıllık ücretsiz

[738] Resmi Gazete, "Türkiye-Arnavutluk IV. Dönem Turizm Karma Komisyonu Protokolü", 31 Temmuz 2008, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/07/20080731-1.htm,

[739] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Silahlı Kuvvetler Sağlık Personelinin Eğitim ve İş Birliği ile İlgili Protokol'de Yapılan 3 Numaralı Değişiklik", 16 Ocak 2009 (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/01/20090116-2.htm

tedavi edilen hasta sayısının 50'den 70'e çıkarılacağı belirtilmiştir. Ayrıca her yıl bir hastaya ücretsiz ilik nakli yapılması kararlaştırılmıştır.

09 Temmuz 2008 tarihinde Brüksel'de imzalanan "Kuzey Atlantik Antlaşmasına Arnavutluk Cumhuriyeti'nin Katılımına İlişkin Protokol"ün onaylanması; Bakanlar Kurulu'nca 21 Ocak 2009 tarihinde kararlaştırılmıştır.[740] Arnavutluk'un NATO'ya katılımı Türkiye'nin Balkanlar'daki stratejik politikası açısından büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü bu üyelik bölgesel güvenliğin güçlendirilmesi ve Batı Balkanlar'da istikrarın sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Bu süreç aynı zamanda Türkiye'nin NATO içindeki etkisini artırma ve Balkanlar'daki güvenlik yapısını şekillendirme amacını da taşımaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) ile Arnavutluk Maliye Bakanlığı Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi Genel müdürlüğü arasında karapara aklama ve terörizmin finansmanı ile ilgili finansal istihbarat değişiminde işbirliğine dair mutabakat muhtırası yapılmıştır. Karapara aklama, terörizmin finansmanı ve ilgili suç faaliyeti konusunda bilgi değişimini kolaylaştırmak üzere 14 Temmuz 2008 tarihinde Ankara'da ve 21 Temmuz 2008 tarihinde Tiran'da mutabakata varmışlardır.[741] Bu anlaşma her iki tarafın ulusal mevzuatına uygun olarak şüpheli kişilerle ilgili bilgi değişimi, analiz, inceleme ve soruşturma konusunda işbirliğini amaçlamaktadır. Bilgiler yalnızca belirlenen amaçlar için kullanılabilir ve üçüncü şahıslara verilmeden önce her iki tarafın izni gereklidir. Gizlilik, her iki tarafın ulusal mevzuatına tabidir.

Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ve Arnavutluk Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Arasındaki Kuçova Hava Meydanının Modernizasyonu Hakkında Protokol 19 Mayıs 2009 tarihinde Tiran'da yapılmıştır. Protokol Türkiye'nin Arnavutluk'un askeri altyapısının NATO standartlarına ulaştırılması için yaptığı katkıları düzenlemektedir. Türkiye, Kuçova Hava Meydanı'nın modernizasyonu için gerekli

[740] Resmi Gazete, "Kuzey Atlantik Antlaşmasına Arnavutluk Cumhuriyetinin Katılımına ilişkin protokol", 29 Ocak 2009, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/01/20090129-2.htm

[741] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti, Maliye Bakanlığı, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) ile Arnavutluk Maliye Bakanlığı, Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi Genel Müdürlüğü Arasında Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanı ile İlgili Finansal İstihbarat Değişiminde İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası", 23 Ekim 2008, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081023-3.htm

altyapı desteğini sağlarken Arnavutluk tarafı, Türk personelinin görev yapmasına imkân tanıyacak lojistik ve güvenlik düzenlemelerini üstlenmektedir. Proje kapsamında Türkiye'nin sağladığı teknik eğitim ve malzeme desteği ile birlikte her iki taraf arasında güvenlik, gizlilik ve operasyonel işbirliği ön plandadır. Ayrıca protokolde malzeme ve personel sevkiyatlarının vergiden muaf tutulması, Türk personelinin Arnavutluk'taki askeri sosyal tesislerden yararlanabilmesi ve gizlilik dereceli bilgilerin korunmasına yönelik düzenlemeler yer almaktadır.[742]

Serbest ticaret anlaşması ile kurulan Ortak Komite'nin anlaşmaya ek menşeli ürünler kavramının tanımı ve idari işbirliği yöntemlerine ilişkin protokol II'nin değiştirilmesi hakkındaki 1/2009 Sayılı Kararı 30 Temmuz 2009 tarihinde,[743] 1/2020 Sayılı Kararı 23 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.[744]

Türk ve Arnavut vatandaşları için karşılıklı olarak vize yükümlülüğünün kaldırılmasına dair anlaşma 20 Kasım 2009 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[745] Bu anlaşma her iki ülkenin vatandaşlarının karşılıklı olarak vizesiz geçiş yapmalarına olanak tanıyacak ve belirli süreler için (90 güne kadar) geçici kalmalarını sağlayacaktır. Diplomatik, hususi, hizmet ve umuma mahsus pasaport hamilleri, her iki ülkeye belirli koşullar altında vizesiz girebilecek ve geçiş yapabileceklerdir. Ayrıca geçici ikamet sürelerini aşan vatandaşlar ilgili ülkenin mevzuatına göre vize başvurusu yapmak zorunda olacaklardır. Anlaşma her iki ülkenin güvenlik ve ulusal mevzuat gereksinimlerine de uygun olarak yasadışı göçle mücadele ve ulusal güvenlik önlemleri içerecek şekilde tasarlanmıştır. Bunun yanı sıra olağanüstü durumlarda anlaşmanın geçici olarak askıya alınması mümkün olacaktır.

---

[742] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ve Arnavutluk Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Arasındaki Kuçova Hava Meydanının Modernizasyonu Hakkında Protokol", 01 Ağustos 2009, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/08/20090801-1.htm

[743] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması ile Kurulan Ortak Komite'nin Anlaşma'ya Ek Menşeli Ürünler Kavramının Tanımı ve İdari İşbirliği Yöntemlerine İlişkin Protokol II'nin Değiştirilmesi Hakkındaki 1/2009 Sayılı Kararı", 28 Mayıs 2011, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/05/20110528M1-14-1.pdf

[744] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Anlaşması ile Kurulan Ortak Komitenin Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Anlaşmasına Ek 'Menşeli Ürünler' Kavramının Tanımı ve İdari İşbirliği Yöntemlerine İlişkin Protokol II'yi Değiştiren 1/2020 Sayılı Karar", 06 Nisan 2021, 1-6.

[745] Resmi Gazete, "2009/15639 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı", 11 Aralık 2009, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/12/20091211-19.htm

Uluslararası güvenlik ve yardım kuvveti harekâtı kapsamında Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı bünyesinde faaliyet gösterecek olan Arnavutluk Birliği ile ilgili protokol 30 Temmuz 2010 tarihinde Tiran'da yapılmıştır. Arnavutluk, Afganistan'daki ISAF operasyonları kapsamında Türkiye'nin yönettiği Türk Görev Kuvveti Komutanlığı bünyesinde bir askerî birlik konuşlandırmayı taahhüt etmiştir. Türkiye bu Arnavutluk birliğinin eğitim, lojistik, komuta-kontrol süreçleri ve operasyonel görevlerinde koordinasyonu sağlayan ülke olarak belirlenmiştir. Arnavutluk'un askerî kapasitesini artırması ve NATO'daki etkinliğini güçlendirmesi için Türkiye'nin desteği kritik olmuştur.[746]

Türkiye ile Arnavutluk diplomatik misyon ve konsolosluk üyelerinin aile bireylerinin kazanç getirici bir işte çalışmalarına olanak sağlayan anlaşma 26 Ocak 2012 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[747] Bu anlaşma ile iki ülkenin diplomatik misyonlarında ve konsolosluklarında çalışmak üzere resmi olarak görevlendirdiği personelin aile bireylerinin karşılıklılık ilkesi çerçevesinde kazanç getirici işlerde çalışmalarına izin verilmesi kararlaştırılmıştır.

Türkiye Dışişleri Bakanlığı ile Arnavutluk Dışişleri Bakanlığı arasında arşiv alanında işbirliği anlaşması 05 Nisan 2012 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[748] Karşılıklılık temelinde ve ilgili mevzuatlara saygı göstererek, dış politika kurumlarının diplomatik arşivleri arasında işbirliğini geliştirecektir. Arşiv belgelerinin mevcudiyeti ve arşiv belgeleriyle çalışmaya ilişkin yönetmelikler hakkında düzenli bilgi teatisinde bulunulacaktır. Araştırmaların gereklerine göre ve arşivlerin zenginleşmesi amacıyla ilgili ve araştırma araçlarının çoğaltılmış örnekleri teati edilecektir. Arşiv uzmanları teatisinde bulunularak çağdaş teknoloji ve restorasyon çalışmaları hakkında tecrübe ve bilgiler paylaşılacaktır. Anlaşma tarafların iç yasal usullerinin tamamlandığını

[746] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (UGYK) Harekâtı Kapsamında Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı Bünyesinde Faaliyet Gösterecek Olan Arnavutluk Birliği ile İlgili Protokol", 12 Nisan 2011, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110412-8-1.pdf

[747] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Arasında Diplomatik Misyon ve Konsolosluk Üyelerinin Aile Bireylerinin Kazanç Getirici Bir İşte Çalışmalarına Olanak Sağlayan Anlaşma", 22 Mart 2016, 8-11.

[748] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ile Arnavutluk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arasında Arşiv Alanında İşbirliği Anlaşması", 11 Eylül 2012, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/09/20120911-12-1.pdf

birbirlerine diplomatik yollarla bildirdikleri son yazılı bildirimin alındığı tarihte yürürlüğe girecektir.

Türkiye ile Arnavutluk arasında Güvenlik İşbirliği Anlaşması 13 Mayıs 2015 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır.[749] Taraflar, Terör eylemleri ve terör örgütleri ile mücadele, mali suçlar, insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı, uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı üretimi ve kaçakçılığı, kara para aklama, siber suçlar ve tarihi ve sanat eserleri kaçakçılığı ile silah, mühimmat, patlayıcı, nükleer, radyoaktif ve toksik maddelerin yasadışı ticareti alanlarında karşılıklı işbirliği yapacaklardır.

Türkiye Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Arnavutluk Gümrükler Genel Müdürlüğü arasında gümrük konularında ortak komite kurulmasına ilişkin mutabakat zaptı 06 Nisan 2016 Ankara'da imzalanmıştır.[750] Bu mutabakat zaptı ile iki ülke gümrük idareleri arasındaki işbirliğini geliştirmek amacıyla bir ortak gümrük komitesi oluşturulmuştur. Komitenin görevleri arasında; gümrük politika ve usulleri ile ilgili deneyimlerin paylaşılması, kaçakçılıkla mücadele ve fikri mülkiyet haklarının korunması alanlarında ikili faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması için projelerin uygulamaya konulması yer almaktadır.

Türkiye-Arnavutluk Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü 13 Mart 2019 Ankara'da yapılmıştır. [751] İki ülke arasındaki ticaret hacmi ve karayolu taşımacılığının mevcut durumu hakkında bilgi alışverişi yapılmıştır. İki ülke arasındaki yolcu taşımacılığının herhangi bir sorun olmaksızın yapıldığı belirtilmiş ve işbirliğinin geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Sürücü Belgelerinin karşılıklı olarak tanınması ve değiştirilmesine ilişkin anlaşma 12 Şubat 2020 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır.[752] Karşılıklı olarak birbirlerinin sürücü

[749] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Arasında Güvenlik İş Birliği Anlaşması", 26 Şubat 2018, 77-87.
[750] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Arnavutluk Cumhuriyeti Gümrükler Genel Müdürlüğü Arasında Gümrük Konularında Ortak Komite Kurulmasına İlişkin Mutabakat Zaptı", 19 Mart 2018, 181-187.
[751] Resmi Gazete, "Türkiye-Arnavutluk Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 03 Mayıs 2019, 36-38.
[752] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Arasında Sürücü Belgelerinin Karşılıklı Olarak Tanınması ve Değiştirilmesine İlişkin Anlaşma", 01 Haziran 2024, 108-112.

belgelerinin tanımışlardır. İkamet veya geçici ikamet izni verildiğinde sürücü belgesinin bir yıl sonra geçersiz olacağı belirtilmiştir.

Türkiye ile Arnavutluk arasında yapı işleri alanında mutabakat zaptı 06 Ocak 2021tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum ile Arnavutluk Altyapı ve Enerji Bakanı Belinda Balluku tarafından Ankara'da imzalanmıştır. Bu anlaşma kapsamında iki ülke arasında yapı hizmetleri, imar mevzuatı, yapı denetimi ve Elektronik Beton İzleme Sistemi'nin kurulması konularında işbirliği yapılması planlanmaktadır. Sağlık alanında işbirliğine dair anlaşma 06 Ocak 2021 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[753] İki ülke arasındaki mevcut dostane ilişkileri daha da güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Anlaşma kapsamında sağlık sistemlerinin güçlendirilmesi, bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklarla mücadele, sağlık bilgi sistemleri ve teknolojileri, hastane yönetimi ve akreditasyon gibi birçok alanda işbirliği öngörülmektedir.

Eğitim alanında işbirliği anlaşması 06 Ocak 2021 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[754] Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde yayımlanan duyuruya göre Türkiye ile Arnavutluk Cumhuriyeti arasında Eğitim Alanında İşbirliği Anlaşması 06 Ocak 2021 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Bu anlaşma Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanı Ziya Selçuk ve Arnavutluk Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanı Evis Kushi tarafından imzalanmıştır. Anlaşma Türkçe ve Arnavutçanın öğretimi, özel eğitim, eğitim teknolojileri, burslar, öğretmen ve akademisyen değişimi gibi eğitim alanındaki temel konularda iş birliğini kapsamaktadır.

Sağlık alanında hibe yapılmasına dair anlaşma 02 Şubat 2021 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[755] Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu arasında Arnavutluk'un Fier şehrinde inşa edilecek 150 yataklı hastane ve bu hastanede kullanılacak tıbbi cihaz, donanım ve malzemelerin Türkiye tarafından hibe edilmesine ilişkin anlaşma, 2 Şubat 2021 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Bu anlaşma Türkiye'nin Arnavutluk sağlık sistemini güçlendirmeyi ve sağlık altyapısını desteklemeyi amaçladığı belirtilmiştir. Anlaşma kapsamında Türkiye tarafından Fier Bölge

[753] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Arasında Sağlık Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma, 14 Şubat 2022, 5-36.
[754] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Arasında Eğitim Alanında İşbirliği Anlaşması", 23 Nisan 2022, 69-73. Sayı
[755] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Arasında Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma", 01 Nisan 2021, 1-3.

Hastanesi'nin geçiş dönemi boyunca Arnavutluk'a sağlık personeli görevlendirilecek ve Sağlık Bakanlığı aracılığıyla danışmanlık hizmeti verilecektir.

Türkiye ile Arnavutluk arasında sel ve su taşkınları alanında hibe yapılmasına dair anlaşma 24 Şubat 2021 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır.[756] Bu anlaşmaya göre Türkiye, Arnavutluk'a sel ve su taşkınları ile mücadelede destek sağlamak için ihtiyaç duyduğu ekipmanı ücretsiz olarak temin edecektir.

Türkiye ile Arnavutluk arasında eğitim alanında işbirliği anlaşması 24 Mart 2021 tarihinde Tiran'da imzalanmıştır.[757] Anlaşma Arnavutluk'ta ve Türkiye'de Türkçe'nin ve Arnavutça'nın öğretimi, Özel eğitim ve eğitim teknolojileri alanlarında iş birliği, burslar ve öğretmen-akademisyen değişimi ve her iki tarafın ilgili kurumları arasında tecrübe paylaşımını da öngörmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Arnavutluk Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı arasında kültürel işbirliği anlaşması 08 Nisan 2021 tarihinde imzalanmıştır.[758] Taraflar kültürel gelişim alanlarında, özellikle sanat, halk geleneği, kütüphanecilik, yayıncılık, arkeoloji ve müzecilik alanlarında işbirliği yapacaktır. Somut olmayan kültürel mirasın korunması, tanıtılması ve araştırılması üzerine ortak projeler geliştirecektir. Somut kültürel mirasın korunması, restorasyonu için karşılıklı kurumlarının irtibat ve işbirliğini destekleyeceklerdir. Teknik bilgi ve uzman değişimleri yapılacaktır. Karşılıklı ülkelerinde okuyan öğrencilerin her iki ülke arasında kültürel işbirliğine yönelik çalışmaları destekleyeceklerdir. Sinema, tiyatro ve karşılıklı edebi eserlerinin tercümesini teşvik edeceklerdir.

6.3. Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Bulgaristan ile arasında enerji ve altyapı projeleri alanında işbirliğine ilişkin anlaşma tutanağı 09 Haziran 2003 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[759] Taraflar

[756] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Arasında Sel ve Su Taşkınları Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma", 02 Haziran.2021, 160-162.
[757] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Arasında Eğitim Alanında İşbirliği Anlaşması", 25 Ekim 2022, 6-15.
[758] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Arnavutluk Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Arasında Kültürel İşbirliği Anlaşması", 29 Mayıs 2024, 6-11.
[759] Resmi Gazete, "Anlaşma Tutanağı," 17 Eylül 2003, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/09/20030917.htm#4

15 Mayıs 1999 yılında TEAŞ ve NEK arasında imzalanan "Uzun Dönem Enerji Sözleşmesi"nin uygulanmasını istişare etmek amacıyla toplanmışlardır.

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki serbest ticaret anlaşmasının eki "menşeli ürünler" kavramının tanımı ve idarî işbirliği yöntemleri hakkında protokol B'nin değiştirilmesine ilişkin ortak komite kararı 10 Eylül 2003 tarihinde Sofya'da alınmıştır.[760]

Çevre koruma alanında işbirliği anlaşması 19 Nisan 2004 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[761] Anlaşma tarafların eşitlik, karşılıklılık ve ortak fayda ilkeleri çerçevesinde; bilgi, deneyim ve teknoloji transferine dayalı projelerle çevre koruma işbirliğini hedeflemektedir. Başlıca işbirliği alanları arasında doğa koruma, korunan alanların yönetimi, Karadeniz çevresinin korunması, atık yönetimi, hava kirliliğinin azaltılması, çevresel etki değerlendirmesi, iklim değişikliğiyle mücadele, AB çevre müktesebatına uyum, entegre kıyı alanları yönetimi ve çevre alanında sivil toplumun desteklenmesi yer almaktadır. Taraflar bu alanlarda ortak araştırma programları, uzman değişimleri, eğitim faaliyetleri, iyi uygulama örneklerinin paylaşımı gibi yöntemlerle işbirliğini sürdüreceklerdir. Anlaşma kapsamında her iki ülke faaliyetlerin eşgüdümünden sorumlu olacak birer "Ulusal Koordinatör " atayacak ve bu koordinatörler yılda iki kez işbirliği programları hazırlayarak somut projelerin hayata geçirilmesini sağlayacaklardır. Anlaşma, çevre yönetiminde bölgesel işbirliğini artırmayı ve Avrupa Birliği çevre standartlarıyla uyumlu politikaların uygulanmasını amaçlamaktadır.

Türkiye-Bulgaristan deniz ticaret anlaşması 21 Nisan 2004 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[762] Anlaşma kapsamında taraflar birbirlerinin bayrağını taşıyan ticaret gemilerine ve mürettebatına eşit muamele edilmesini kabul etmekte; gemi belgelerinin ve kimliklerinin karşılıklı tanınması, limanlarda mürettebata belirli şartlarla vizesiz giriş imkânı sağlanması ve liman hizmetlerinden serbestçe faydalanılması öngörülmektedir. Ayrıca anlaşma denizcilik alanında bilgi alışverişi, eğitim ve çevre koruma konularında

[760] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasının Eki "Menşeli Ürünler" Kavramının Tanımı ve İdarî İşbirliği Yöntemleri Hakkında Protokol B'nin değiştirilmesine İlişkin Ortak Komite Kararı", 18 Mart 2004, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/03/20040318.htm#5

[761] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çevre Koruma Alanında İşbirliği Anlaşması, 08 Mart 2014, 2-5.

[762] , Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan Deniz Ticaret Anlaşması, 07 Ekim 2006, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061007-3.htm

işbirliği yapılmasını, ceza hukuku bakımından yetki paylaşımını ve güvenlik gerekçeleriyle giriş reddi gibi istisnai durumları da düzenlemektedir. Taraflar arasında adil rekabete dayalı bir deniz taşımacılığı ilişkisi kurmayı hedeflemekte ve denizcilik faaliyetlerinin hukuki ve idari çerçevesini belirlemektedir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında Karadeniz'de denizde arama ve kurtarma alanında işbirliği anlaşması 26 Mayıs 2004 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[763] Genel itibariyle Rusya ile yapılan arama ve kurtarma işbirliği anlaşmasıyla benzerlik göstermektedir. Türkiye ve Bulgaristan arasında arama ve kurtarma bölgeleri sorumluluk sınırları belirlenmiştir. Arama ve kurtarma faaliyetlerinde iki ülke arasındaki işbirliğinin nasıl yapılacağı kararlaştırılmıştır.

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki 1993 tarihli Vize Anlaşması'nda değişiklik yapılmasına ilişkin iki ülke arasında anlaşma 26 Mayıs 2004 tarihinde imzalanmıştır.[764] Karşılıklı olarak vatandaşlarının vizesiz geçiş ve otuz günü geçmemek kaydıyla kalışlarına karar verilmiştir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında 2004-2006 yıllarına ait bilim, eğitim ve kültür alanlarında işbirliği programı 26 Mayıs 2004 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[765] Bu program, Avrupa Komisyonu'nun desteğiyle uygulanmış ve üç öncelik alanı belirlemiştir. Bunlar: Karşılıklı sınırın her iki tarafında bağlantı ve iletişimin sağlanması. Ortak kültürel, mimari, sanatsal ve tarihi kaynakların korunması. Öğrenci değişimi, ortak sportif ve kültürel faaliyetler ve uzaktan öğrenimdir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında bilimsel ve teknolojik işbirliği anlaşması 06 Temmuz 2004 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[766] Anlaşma kapsamında taraflar, araştırma kuruluşları arasında işbirliğini destekleyecek; ortak araştırma projeleri, bilim insanı değişimi, bilgi ve belge paylaşımı, Avrupa Birliği çerçeve programlarına ve diğer

[763] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Karadeniz'de Denizde Arama ve Kurtarma Alanında İşbirliği Anlaşması", 03 Temmuz 2004, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040703.htm#5

[764] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 24 Temmuz 2004, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040724.htm#1

[765] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan 2004-2006 Yıllarına Ait Bilim, Eğitim ve Kültür Alanlarında İşbirliği Programı", 09 Ağustos 2004, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/08/20040809.htm#1

[766] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Anlaşması, 30 Nisan 2010, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/04/20100430-3.htm

bölgesel programlara ortak katılım gibi çeşitli faaliyetleri teşvik edecektir. Anlaşmanın uygulanmasını teminen her iki ülkeden eşit sayıda temsilciden oluşacak bir ortak komite kurulacaktır. Bu komite işbirliği alanlarının belirlenmesi, projelerin koordinasyonu ve uygulama protokollerinin hazırlanması gibi görevleri üstlenecektir. Uzman değişimlerinin maliyetleri genel olarak gönderen ülke tarafından uluslararası seyahat, kabul eden ülke tarafından ise iaşe, ibate ve yerel ulaşım giderlerinin karşılanması esasına dayanmaktadır. İşbirliği kapsamında elde edilen bilimsel ve teknolojik çıktılar, tarafların rızası ve fikri mülkiyet hükümlerine uygun biçimde kamuya açıklanabilecek veya ticarileştirilebilecektir. Anlaşmanın uygulanmasında doğabilecek ihtilaflar ortak komite aracılığıyla veya taraflar arasında yapılacak görüşmelerle çözüme kavuşturulacaktır

Türkiye ile Bulgaristan arasında Polis İşbirliği anlaşması 02 Şubat 2005 tarihinde İzmir'de imzalanmıştır.[767] İki devlet arasında güvenlik ve suçlarla mücadele konusunda işbirliğini geliştirmeyi hedeflemektedir. Anlaşma organize suçlar, yasadışı göç, terörizm, uyuşturucu ticareti, insan ticareti ve diğer suçlarla mücadelede karşılıklı destek sağlamayı amaçlamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile Bulgaristan Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü arasında işbirliği protokolü 29 Mart 2005 tarihinde İstanbul'da yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyet Hükümeti arasında 26 Mayıs 2004 tarihinde Ankara'da imzalanan 2004-2006 yıllarına ait Bilim, Eğitim ve Kültür Alanında İşbirliği Programı'nda yer alan hükümleri ve iki ülke arasındaki geleneksel dostluk ve işbirliğini göz önünde tutarak ve arşiv alanında karşılıklı fayda sağlayacak işbirliğini geliştirme arzusuyla anlaşmışlardır.[768] Protokol, arşiv belgelerinin paylaşılması, elektronik arşiv yönetimi ve restorasyon teknikleri konusunda deneyim alışverişi, uzman eleman gönderimi ve mesleki yayınların değişimi gibi alanlarda işbirliği öngörmektedir. Ayrıca

[767] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Polis İşbirliği Anlaşması", 03 Haziran 2005, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050603-2.htm

[768] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile Bulgaristan Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Arasında İmzalanan İşbirliği Protokolü", 03 Mart 2006, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/03/20060303-3.htm

her yıl belirli sayıda arşivistin karşılıklı olarak gönderilmesi, bilimsel toplantılar ve sergiler düzenlenmesi de protokolde yer almıştır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında Svilengrad-Kapıkule Demiryolu sınır geçişi faaliyetlerinin ve kapıkule sınır mübadele garındaki demiryolu sınır hizmetlerinin düzenlenmesine ilişkin anlaşma 17 Ocak 2006 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[769] Bu anlaşma demiryolu taşımacılığının etkinliğini artırmak, sınır geçiş işlemlerini kolaylaştırmak ve iki ülke arasındaki ticaret ve ulaşım ilişkilerini güçlendirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Türkiye-Bulgaristan kara ulaştırması karma komisyon protokolü 20 Ocak 2006 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması uyarınca iki ülke heyetleri arasında 19-20 Ocak 2006 tarihlerinde Ankara'da Türkiye-Bulgaristan Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı yapılmıştır.[770] Toplantıda eşya taşımacılığında dönüş yükü ve 3'üncü ülkeye taşımalar için geçiş belgesi kotalarının arttırılması, yolcu taşımacılığında ise transit geçiş izinlerinin sınırlı sayıda verilmesinin yolcu taşımacılığı üzerinde olumsuz etkiler yarattığı vurgulanmıştır. Ayrıca sürücü vizeleri, günlük vinyette uygulaması ve sınır geçişlerindeki bekleme sürelerinin azaltılması gibi konularda da önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile Bulgaristan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı arasında işbirliği konusunda protokol 24 Mayıs 2006 tarihinde Ankara'da yapılmıştır. [771] İki ülke arasındaki hukuki işbirliğini güçlendirmeye yönelik bir dizi düzenlemeyi kapsamaktadır. Protokol hukuki konularda karşılıklı bilgi değişimi, her iki ülkenin adli makamlarının örgütlenme ve çalışma süreçleri hakkında bilgi paylaşımı, yetki alanlarına ilişkin faaliyetlerin organize edilmesi, hakimler, savcılar ve diğer adli personelin karşılıklı eğitiminin desteklenmesi, kanun taslaklarının hazırlanması ve

[769] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan "Svilengrad-Kapıkule Demiryolu Sınır Geçişi Faaliyetlerinin ve Kapıkule Sınır Mübadele Garındaki Demiryolu Sınır Hizmetlerinin Düzenlenmesine İlişkin Anlaşma", 03 Temmuz 2010, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100703-10-1.pdf

[770] Resmi Gazete, "Türkiye-Bulgaristan Kara Ulaştırması Karma Komisyon Protokolü", 08 Ekim 2006, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061008-1.htm

[771] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile Bulgaristan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Arasında İmzalanan İşbirliği Konusunda Protokol", 06 Mayıs 2010, (Erişim Tarihi 28 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100506-1.htm

uygulamada uluslararası sözleşmelere uygunluk sağlanması gibi konuları içermektedir. Ayrıca taraflar arasında diğer hukuki ve adli konularda da işbirliği teşvik edilmiştir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında serbest ticaret anlaşmasının eki menşeli ürünler kavramının tanımı ve idari işbirliği yöntemleri hakkında protokol B'nin değiştirilmesine ilişkin 1/2006 Sayılı Ortak Komite Kararı Bakanlar Kurulu'nca 08 Aralık 2006 tarihinde kararlaştırılmıştır.[772]

karayolu ile uluslararası yolcu ve mal taşımacılığının kolaylaştırılmasına ilişkin anlaşma, serbest ticaret anlaşması,[773] 06 Temmuz 1994 tarihinde Ankara'da imzalanan Hayvan Sağlığı Alanında İşbirliği ile ilgili Anlaşma ve Bitki Koruma ve Karantina Alanında İşbirliği için Anlaşma,[774] 27 Mayıs 1930 tarihinde Ankara'da imzalanan Ticaret ve Denizcilik antlaşması,[775] 06 Temmuz 1994 tarihli Ticaret ve Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşması 01 Ocak 2007 tarihinden geçerli olmak üzere feshedilmiştir.[776] Söz konusu ikili anlaşmaların 01 Ocak 2007 tarihi itibarıyla feshedilmesinin temel gerekçesi Bulgaristan'ın aynı tarihte Avrupa Birliği'ne katılarak AB müktesebatına tâbi hale gelmesidir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında 10 Mart 1993 tarihinde Sofya'da yapılan vize anlaşmasının tadiline ilişkin anlaşma 23 Mart 2007 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[777] Bu anlaşmaya göre Bulgaristan vatandaşları, her 6 ayda 90 günü aşmamak kaydıyla Türkiye'ye vizesiz giriş yapabilir ve transit geçiş yapabilir. Türkiye vatandaşları ise Schengen vizesi ya da ikamet izni sahipleri olarak Bulgaristan'dan 5 günü aşmamak kaydıyla vizesiz geçiş yapabilirler. Ayrıca Bulgaristan'ın diplomatik ve konsolosluk temsilcilikleri Türkiye'deki işadamlarına ikili ekonomik ilişkilerin gelişimine katkıda bulunan işadamlarına kısa kalışlı çok girişli vizeler verecektir. Anlaşma tarafların iç

[772] Resmi Gazete "Türkiye-Bulgaristan Ortak Komitesi (Karar No 1/2006) "Menşeli Ürünler" Kavramının Tanımı ve İdari İşbirliği Yöntemlerine İlişkin Protokol B'nin Değiştirilmesi Hakkında Karar", 27 Aralık 2006, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061227-2-1.pdf

[773] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 27 Ocak 2007, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/01/20070127-2.htm

[774] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 22 Nisan 2007, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070422-1.htm

[775] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 15 Mayıs 2007, (Erişim Tarihi, 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070515-1.htm

[776] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 07 Aralık 2007, (Erişim Tarihi, 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071207-3.htm

[777] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Akdedilen Vize Anlaşmasının Tadiline İlişkin Anlaşma", 09 Mayıs 2007, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070509-3.htm

hukuki süreci tamamlamasıyla yürürlüğe girecek ve fesih durumunda 90 gün geçerli kalacaktır. Bu düzenleme 1993 tarihli orijinal vize anlaşmasının bir parçasıdır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında 2008-2010 Dönemine ilişkin bilim, eğitim ve kültür alanlarında işbirliği programı 27 Mart 2008 tarihinde Sofya'da yapılmıştır.[778] Program iki ülke arasındaki kültürel, eğitimsel ve bilimsel ilişkileri ilerletmeyi amaçlamaktadır. İşbirliği kapsamında yer alan maddeler, özellikle eğitim ve bilim alanında karşılıklı bilgi alışverişini, akademik araştırmaları ve kültürel değişimi teşvik etmek üzere düzenlenmiştir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında teknik düzenlemeler, standardizasyon, uygunluk değerlendirmesi ve metroloji alanlarında danışma ve işbirliği mekanizması tesis edilmesine dair mutabakat zaptı 15 Nisan 2009 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[779] Bu anlaşma ikili ticaretin geliştirilmesi ve teknik engellerin ortadan kaldırılması için her iki ülke arasında kapsamlı bir Danışma ve İşbirliği Mekanizması kurulmasını öngörmektedir. Mekanizma, düzenli toplantılar, bilgi değişimi, standartlar ve prosedürlerin uyumlaştırılması, ticaret engellerinin önlenmesi ve koordinasyonu sağlamak için Temas Noktaları kurmayı amaçlamaktadır. Ayrıca uluslararası faaliyetlere katılım, ortak seminerler ve projeler düzenleyerek karşılıklı menfaatleri gözeten işbirlikleri geliştirilmesi planlanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Avrupa Toplulukları Komisyonu arasında Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Kapsamında Bulgaristan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı ile İlgili Finansman Anlaşması Türkiye adına 26 Mayıs 2009 tarihinde imzalanmıştır.[780] Türkiye ile Bulgaristan arasında Katılım Öncesi Yardım Aracı, Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programının Uygulamasına İlişkin Mutabakat

[778] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2008-2010 Dönemine İlişkin Bilim, Eğitim ve Kültür Alanlarında İşbirliği Programı", 01 Ağustos 2008, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/08/20080801-4.htm

[779] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan "Teknik Düzenlemeler, Standardizasyon, Uygunluk Değerlendirmesi ve Metroloji Alanlarında Danışma ve İşbirliği Mekanizması Tesis Edilmesine Dair Mutabakat Zaptı", 10 Eylül 2009, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/09/20090910-2.htm

[780] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Avrupa Toplulukları Komisyonu Arasında Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Kapsamında, Bulgaristan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı ile İlgili Finansman Anlaşması", 29 Nisan 2011, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110429M1-7-1.pdf

Zaptı[781] 11 Ekim 2010 tarihinde Avrupa Birliği Genel Sekreteri Büyükelçi Volkan Bozkır ve Bulgaristan Ankara Büyükelçisi Krasimir Tulechki'nin katılımıyla imzalanmıştır. Bu program Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine adaylık süreci çerçevesinde Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) kapsamında yürütülmektedir ve sınır bölgelerinde ekonomik ve sosyal kalkınmayı hedeflemektedir. Programın potansiyel yararlanıcıları arasında yerel yönetimler, ticaret ve sanayi odaları, iş destek kurumları ve sivil toplum kuruluşları yer almaktadır. Programın uygulama alanı Türkiye'de Edirne ve Kırklareli illeri ile Bulgaristan'da Burgaz, Yambol ve Hasköy bölgelerini kapsamaktadır. Türkiye ve Avrupa Komisyonu Arasında Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Kapsamında Bulgaristan-Türkiye Sınır Ötesi İş birliği Programı ile İlgili Finansman Anlaşması Türkiye adına 07 Haziran 2011 tarihinde imzalanmıştır.[782] Türkiye ve Avrupa Komisyonu Arasında Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Kapsamında, Bulgaristan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı" ile İlgili Finansman Anlaşması 06 Şubat 2013 tarihinde imzalanmıştır. [783] Bu anlaşmalar iki ülke arasında sınır ötesi iş birliğini desteklemeyi ve ekonomik, sosyal kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlayan projelerin finansmanını sağlamaktadır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında karayoluyla uluslararası yük ve yolcu taşımacılığı anlaşması 06 Ocak 2012 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[784] Toplantıda ikili ticaret verileri, eşya ve yolcu taşımacılığına ilişkin düzenlemeler ele alınmıştır. Toplantı, iki ülke arasındaki lojistik engellerin azaltılması ve ekonomik iş birliğinin derinleştirilmesi hedefiyle teknik ve idari iyileştirmeler öngörmektedir.

"Türkiye ile Bulgaristan arasında Bilgi ve İletişim Teknolojileri ve E-Devlet Alanında İş Birliği İçin Mutabakat Zaptı" 20 Mart 2012 tarihinde Ankara'da

[781] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Katılım Öncesi Yardım Aracı, Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programının Uygulamasına İlişkin Mutabakat Zaptı", 29 Nisan 2011, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110429M1-10-1.pdf

[782] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Avrupa Komisyonu Arasında Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Kapsamında, Bulgaristan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı ile İlgili Finansman Anlaşması", 27 Mart 2012, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120327-13-1.pdf

[783] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Avrupa Komisyonu Arasında Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Kapsamında, "Bulgaristan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı" ile İlgili Finansman Anlaşması", 21 Mayıs 2013, 1-259.

[784] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Karayoluyla Uluslararası Yük ve Yolcu Taşımacılığı Anlaşması", 22 Ağustos 2015, 2-11.

imzalanmıştır.[785] Taraflar bilgi ve iletişim politikalarının oluşturulması; yetkilendirme, numaralandırma, numara taşınabilirliği ve internet alan adları gibi konular; elektronik imza, internet ve telekomünikasyon altyapısının geliştirilmesi; geniş bant dahil internet erişimi ve e-devlet, e-ticaret, e-sağlık gibi dijital uygulamalar alanlarında iş birliğini geliştirmeyi hedeflemişlerdir. Teknolojik gelişmelerin gerektirdiği altyapı yatırımlarının koordinasyonu, AB standartlarına uyum, karşılıklı kapasite geliştirme ve sınır ötesi dijital iş birliğinin teşviki gibi çok yönlü ihtiyaçlara cevap vermek amacıyla yapılmıştır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında ekonomik işbirliği anlaşması 20 Mart 2012 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[786] Bu anlaşma karşılıklı ekonomik entegrasyonu güçlendirmek üzere ticaretin kolaylaştırılması, yatırımların teşviki, ortak girişimlerin desteklenmesi ve teknoloji transferi gibi alanlarda iş birliği mekanizmaları öngörmektedir. Özellikle enerji, ulaştırma, turizm ve KOBİ'ler gibi sektörlerde proje temelli ortaklıklar kurulmasını hedefleyen anlaşma, aynı zamanda mevcut ticari engellerin azaltılmasına yönelik diyalog kanallarını da tesis etmiştir. Anlaşma, Türkiye'nin AB katılım sürecinde Bulgaristan ile ikili ilişkilerin stratejik boyutunu pekiştirmiş ve 2011 yılında imzalanan Sınır Ötesi İşbirliği Programı gibi diğer mekanizmalarla görevdeşlik oluşturmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti'nin Demiryolu Bağlantısı Olan Limanları Arasındaki Uluslararası Demiryolu-Feribot Hattının Organizasyonu ile İlgili Anlaşma 20 Mart 2012 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[787] Türkiye ve Bulgaristan'ın limanları arasında demiryolu ve denizyolunu entegre eden yeni bir taşımacılık modeli oluşturmayı, bölgesel ekonomik entegrasyonu güçlendirmeyi ve AB ulaştırma ağlarına etkin biçimde entegre olmayı amaçlayan stratejik bir girişimdir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında acil durumlar alanında işbirliği anlaşması 20 Mart 2012 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[788] Türkiye'nin tektonik ve iklimsel riskler bakımından yüksek afet hassasiyetine sahip olması, sınır aşan iş birliğini zorunlu kılmakta

[785] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bilgi ve İletişim Teknolojileri ve E-Devlet Alanında İş Birliği İçin Mutabakat Zaptı", 03 Nisan 2017, 6.
[786] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan Cumhuriyeti Arasındaki Ekonomik İşbirliği Anlaşması", 17 Ocak 2018, 2-4.
[787] Resmi Gazete, "6621 Sayılı Kanun", 26 Şubat 2015, 4.
[788] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Acil Durumlar Alanında İşbirliği Anlaşması", 28 Ağustos 2015, 148-157.

ve bu bağlamda Bulgaristan gibi komşu ülkelerle afet öncesi hazırlık, müdahale ve kurtarma süreçlerine yönelik kurumsal mekanizmalar kurulmasını gerekli kılmaktadır. Anlaşma; arama-kurtarma faaliyetleri, bilgi paylaşımı ve personel eğitimi gibi alanlarda koordinasyonu amaçlayarak iki ülke arasında karşılıklı kapasite geliştirmeyi hedeflemektedir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında karşılıklı kültür merkezi kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası 20 Mart 2012 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[789] Türkiye'nin Balkanlar politikasında kültürel diplomasiye verdiği önemin somut bir yansımasıdır. Bu mutabakat karşılıklı anlayış ve mütekabiliyet ilkesine dayalı olarak Sofya ve İstanbul'da kültür merkezleri kurulmasını ve gerektiğinde diğer şehirlerde de şube açılmasını öngörmektedir. Kültür merkezleri aracılığıyla halka açık etkinliklerin düzenlenmesi, taraflar arasında kültürel etkileşimi artırarak toplumlar arası yakınlaşmayı ve uzun vadeli dostane ilişkilerin gelişimini hedeflemektedir. Türkiye'nin Balkanlar'daki yumuşak güç stratejisi çerçevesinde değerlendirildiğinde bu girişim sadece ikili ilişkileri değil, aynı zamanda bölgesel barış ve istikrara katkı sunan kültürel bir köprü işlevi görmektedir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında ortak film yapımına ilişkin anlaşma 28 Ağustos 2012 İstanbul'da yapılmıştır. [790] İki ülke arasındaki dostane ilişkileri geliştirmek ve güçlendirmek, ortak film yapımı başta olmak üzere tüm görsel-işitsel medya ürünlerini teşvik etmeye yönelik bir çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında kültür varlığının yasa dışı ithal, ihraç ve mülkiyet devrinin yasaklanması ve önlenmesine ilişkin anlaşma 28 Ağustos 2012 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. [791] Kültür varlıklarının yasa dışı yollarla edinilmesi, ithali, ihracı ve mülkiyet devrinin önlenmesi amacıyla taraflar arasında bilgi paylaşımı, gümrük iş birliği, eğitim ve personel değişimi gibi çok boyutlu iş birliği mekanizmaları öngörmekte; aynı zamanda el konulan eserlerin köken ülkeye iadesi ve ilgili soruşturma süreçlerinde karşılıklı destek verilmesini hükme bağlamaktadır.

---

[789] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Karşılıklı Kültür Merkezi Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası", 28 Haziran 2012, (Erişim Tarihi 20 Şubat 2005) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120628-5-1.pdf

[790] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ortak Film Yapımına İlişkin Anlaşması", 23 Haziran 2017, 310-319.

[791] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültür Varlığının Yasa Dışı İthal, İhraç ve Mülkiyet Devrinin Yasaklanması ve Önlenmesine İlişkin Anlaşma", 20 Mart 2013, 7-10.

Türkiye ile Bulgaristan arasında hibe anlaşması 16 Haziran 2015 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[792] Anlaşma çerçevesinde Türkiye, Bulgaristan'a toplam 200 bin dozdan oluşan çeşitli çocuk aşıları hibe ederek Bulgaristan'ın bağışıklama programlarına doğrudan katkı sağlamış ve bölgesel sağlık güvenliği açısından sorumluluk üstlenmiştir. Bu tür yardımlar Türkiye'nin Balkanlar politikası içerisinde sınır aşan halk sağlığı risklerine karşı ortak hareket etme ilkesini desteklemekte; aynı zamanda insani diplomasi aracılığıyla komşuluk ilişkilerini pekiştirme stratejisini yansıtmaktadır.

Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA-II) Kapsamında Bulgaristan-Türkiye 2014-2020 Interreg-IPA Sınır Ötesi İşbirliği Programının Uygulama Zaptı 28 Mart 2016 tarihinde,[793] Interreg IPA Sınır Ötesi İşbirliği Programı Bulgaristan-Türkiye İçin Finansman anlaşması 11 Temmuz 2016 tarihinde yapılmıştır.[794]

Bulgaristan Cumhuriyeti'nin kimlik kartı hamili vatandaşlarının Türkiye'ye yapacakları her 180 gün içinde azami 90 gün ikamet süreli turistik amaçlı seyahatlerinde ve transit geçişlerinde vize muafiyeti sağlanması hakkında karar 26 Temmuz 2022 tarihinde alınmıştır.[795]

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Avrupa Komisyonu arasında (Interreg VI-A) IPA Türkiye-Bulgaristan Programına İlişkin Finansman Anlaşması 13 Ekim 2023 tarihinde imzalanmıştır.[796]

6.4. Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Yunanistan arasında I. dönem turizm karma komisyon toplantısı protokolü 05 Şubat 2003 Atina'da yapılmıştır.[797] Protokol her iki ülkenin turizm sektörlerinin gelişimini desteklemek ve karşılıklı olarak turizm faaliyetlerini artırmak için çeşitli adımlar atmayı hedeflemiştir.

---

[792] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hibe Anlaşması", 28 Ağustos 2015, 85.
[793] Resmi Gazete, "Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA-II) Kapsamında Bulgaristan-Türkiye 2014-2020 Interreg-IPA Sınır Ötesi İşbirliği Programının Uygulama Zaptı", 04 Ekim 2016, 28-74.
[794] Resmi Gazete, "Interreg IPA Sınır Ötesi İşbirliği Programı Bulgaristan-Türkiye İçin Finansman Anlaşması", 22 Ekim 2016, 1-151,
[795] Resmi Gazete, "Cumhurbaşkanı Kararları", 27 Haziran 2022, 97.
[796] Resmi Gazete, "Cumhurbaşkanı Kararları", 06 Ocak 2024, 60.
[797] Resmi Gazete, "Türkiye-Yunanistan I. Dönem Turizm Karma Komisyon Toplantısı Protokolü ", 20 Mayıs 2003, 25113, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/05/20030520.htm#2

Türkiye-Yunanistan Gaz Bağlantısının Gerçekleştirilmesi ve Türkiye'den Yunanistan'a doğal gaz arzına ilişkin anlaşma 23 Şubat 2003 tarihinde Selanik'te imzalanmıştır.[798] Türkiye'nin enerji stratejileri ve Balkanlar'daki jeopolitik rolü açısından önemli bir adım olmuştur. Bu anlaşma, Avrupa Birliği Komisyonu tarafından desteklenen Güney Avrupa Gaz Ringi Projesi çerçevesinde, Türkiye ile Yunanistan arasındaki doğalgaz boru hattının kurulmasını hedeflemektedir. Proje, ilk aşamada Yunanistan'ın doğalgaz ihtiyacının Türkiye üzerinden karşılanmasını sağlarken ilerleyen yıllarda Türkiye'nin Hazar, Kafkaslar ve Ortadoğu bölgelerindeki enerji kaynaklarını Yunanistan ve Avrupa pazarlarına ulaştırması öngörülmektedir. Bu gelişme Türkiye'nin enerji güvenliği, kaynak çeşitlendirmesi ve Avrupa'ya enerji açılımı stratejileri doğrultusunda önemli bir rol oynamakta ve aynı zamanda Türkiye'nin doğu ile batı arasında enerji transit merkezi olma konumunu güçlendirmektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasında gelir üzerinden alınan vergilerde çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması 02 Aralık 2003 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[799] İki ülke arasındaki yatırım ve ticari ilişkilerin önündeki vergi engellerini azaltarak ekonomik entegrasyonu derinleştirmeyi hedeflemektedir.

Türkiye-Yunanistan kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 19 Nisan 2005 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[800] Protokol iki ülke arasındaki kara taşımacılığı işbirliğini geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda dış ticaret, karayolu taşımacılığı durumu ve geçiş belgesi kullanımı hakkında istatistiki bilgi paylaşımı yapılmıştır. Yolcu taşımacılığı konusunda ise, Atina-İstanbul ve İskeçe-Bursa arasında haftanın altı günü düzenli otobüs hatları işletilmesi kararlaştırılmıştır. Diğer meselelerde ise İpsala/Kipi sınır kapısındaki sorunlar, sınırlı doktor kontrolü ve profesyonel sürücü vizeleri gibi konular ele alınmıştır.

[798] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Türkiye-Yunanistan Gaz Bağlantısının Gerçekleştirilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nden Yunanistan Cumhuriyeti'ne Doğal Gaz Arzına İlişkin Anlaşma", 17 Şubat 2004, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/02/20040217.htm#15

[799] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması", 02 Mart 2004, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/03/20040302.htm#2

[800] Resmi Gazete, "Türkiye-Yunanistan Kara Ulaştırması Karma Komisyonu Toplantısı Protokolü", 27 Eylül 2005, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/09/20050927-1.htm

Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile Yunanistan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı arasında iş birliği konusunda protokol 08 Haziran 2005 tarihinde Atina'da yapılmıştır.[801] İki ülke arasında adalet alanındaki işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu protokol, hukuki yardımlaşma, adli işbirliği ve karşılıklı bilgi paylaşımını içeren çeşitli alanlarda ortak çalışmaları teşvik etmeyi hedeflemiştir. Ülkeler arasında adli alanlardaki ilişkilerin daha verimli hale getirilmesi, suçluların iadesi ve diğer adli işbirliği konularında düzenlemeler yapılması planlanmıştır.

Türkiye ile Yunanistan arasında sağlık alanında işbirliğine dair anlaşma 28 Eylül 2005 tarihinde Atina'da imzalanmıştır.[802] Anlaşma kapsamında bulaşıcı hastalıklarla mücadele, sınır sağlığı uygulamaları, uzman değişimi ve ortak eğitim programları gibi alanlarda bilgi ve deneyim paylaşımı öngörülmektedir. Taraflar, kısa süreli personel ziyaretleri yoluyla teknik kapasitenin artırılmasını hedeflemiş ve sağlık alanında kurumsal düzeyde doğrudan işbirliği yürütülmesi için sorumlu merciler olarak her iki ülkenin sağlık bakanlıklarını belirlemiştir. Bu anlaşma, halk sağlığının korunmasına yönelik bölgesel yaklaşımların güçlendirilmesine ve sınır ötesi sağlık tehditlerine karşı koordineli müdahale kapasitesinin artırılmasına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

"Türkiye ile Yunanistan arasında İpsala-Kipi Sınır Geçiş Bölgesinde İki Ülke Arasında İkinci Bir Karayolu Sınır Geçiş Köprüsü İnşa Edilmesine İlişkin Anlaşma" 10 Haziran 2006 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[803] Bu anlaşma, İpsala-Kipi sınır geçiş bölgesinde Meriç/Evros Nehri üzerine ikinci bir karayolu sınır geçiş köprüsünün inşasını öngörmektedir. Taraflar arasında mevcut ulaştırma iş birliğini ve bölgesel entegrasyonu güçlendirmeyi, özellikle Selanik-İstanbul Avrupa Ulaştırma Koridoru bağlamında altyapının geliştirilmesini amaçlamaktadır. Köprünün yeri 1923 Lozan Antlaşması ve 1926 tarihli sınır protokolü esas alınarak belirlenecek ve sınır çizgisi köprü üzerinde

[801] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile Yunanistan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Arasında İş Birliği Konusunda Protokol", 02 Ekim 2017, 578-581.
[802] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma", 24 Aralık 2007, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071224-2.htm
[803] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İpsala-Kipi Sınır Geçiş Bölgesinde İki Ülke Arasında İkinci Bir Karayolu Sınır Geçiş Köprüsü İnşa Edilmesine İlişkin Anlaşma", 11 Mayıs 2011, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/05/20110511-1.htm

işaretlenecektir. Projenin tamamlanmasını takiben köprünün her ülke sınırları içinde kalan kısmı ilgili devletin mülkiyetine geçecek ve bakım sorumluluğu üstlenecektir.

Türkiye-Yunanistan II. dönem turizm karma komisyon toplantısı protokolü 12 Kasım 2006 tarihinde Antalya'da yapılmıştır.[804] Toplantıda iki ülke arasında turizm alanında bilgi alışverişi yapılmış, mevcut ilişkiler gözden geçirilmiş ve işbirliğini artırmaya yönelik somut adımlar ele alınmıştır. Her iki taraf karşılıklı turizm faaliyetlerinin teşvik edilmesi, sektörel eğitim programlarının sürdürülmesi, feribot hatlarının ve kruvaziyer-yat turizminin geliştirilmesi, ortak tanıtım faaliyetleri ve medya iş birliklerinin artırılması gibi konularda mutabık kalmış ayrıca turizm eğitimi alanında deneyim ve bilgi paylaşımını kurumsallaştırmak üzere ortak bir Mesleki Eğitim Çalışma Grubu oluşturulması önerilmiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasında elektrik enerjisi mübadelesi hakkında protokol 18 Temmuz 2007 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[805] Türkiye'nin Temmuz-Ağustos 2007 döneminde Yunanistan'a sağladığı elektrik enerjisinin, Ocak-Şubat 2008'de iadesini öngören kısa süreli bir enerji takası anlaşmasıdır;

Türkiye ile Yunanistan arasında kültür, eğitim, bilim, basın-yayın, gençlik ve spor değişim programı 04 Aralık 2007 tarihinde Atina'da imzalanmıştır.[806] Eğitim sistemlerinin karşılıklı tanıtımı, öğretmen ve öğrenci değişimleri, akademik diplomaların denkliği, bilimsel projelerde işbirliği, ortak kültürel etkinlikler (sergi, film, tiyatro, müzik festivalleri), arşiv ve kütüphane materyallerinin paylaşımı, gençlik ve spor faaliyetlerinin desteklenmesi gibi alanlarda işbirliğini düzenlemektedir. Ayrıca tarihî ve kültürel mirasın korunması, medya işbirliği, fikri mülkiyet hakları ve AB programlarına uyum gibi konuları da kapsamaktadır.

[804] Resmi Gazete, "Türkiye-Yunanistan II. Dönem Turizm Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 22 Haziran 2007, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070622-1.htm

[805] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Elektrik Enerjisi Mübadelesi Hakkında Protokol", 01 Kasım 2007, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/11/20071101-1.htm

[806] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan "Kültür, Eğitim, Bilim, Basın-Yayın, Gençlik ve Spor Değişim Programı", 05 Ağustos 2008, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/08/20080805-1.htm

Türkiye ile Yunanistan arasında diplomatik ve konsüler misyonlarda çalışan personelin yakınlarının kazanç getirici bir işte çalışmalarına ilişkin anlaşma 14 Mayıs 2010 tarihinde Atina'da imzalanmıştır.[807]

Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Yunanistan Çevre, Enerji ve İklim Değişikliği Bakanlığı arasında enerji alanında işbirliği hakkında mutabakat zaptı 14 Mayıs 2010 tarihinde Atina'da imzalanmıştır.[808] İki ülke arasında enerji sektöründe uzun vadeli ve yapısal bir işbirliği kurmayı hedeflemektedir; zaptın temelini oluşturan Ortak Enerji Grubu, gelecekteki ortak projeler için kurumsal bir zemin sağlarken, Azerbaycan doğalgazını Yunanistan'a taşıyan Türkiye-Yunanistan İnterkonnektör Projesi üzerinden somut bir işbirliği örneği sergilenmektedir; bu stratejik ortaklık, bölgesel enerji politikalarıyla uyumlu olup, yasal zemininin güçlendirilmesiyle uygulanabilirliği artırmış ve gelecekteki potansiyel işbirliği alanları için bir platform sunmaktadır.

Türkiye ile Yunanistan arasında ormancılık alanında mutabakat zaptı 14 Mayıs 2010 tarihinde Atina'da imzalanmıştır.[809] İki ülke arasında orman ve ormancılık araştırmaları alanında işbirliğini artırmayı hedefleyen bir anlaşmadır; bu kapsamda taraflar, bilgisayar destekli yangın yönetim sistemleri, yangın sonrası rehabilitasyon ve dayanıklı orman tesisi, bozuk orman alanlarının iyileştirilmesi, biyolojik çeşitlilik ve toprak koruma, iklim değişikliğinin ormancılık üzerindeki etkileri, çölleşme ile mücadele ve mera ıslahı gibi geniş bir yelpazede işbirliği yapmayı öngörmektedir; ayrıca, sembolik bir adım olarak Ankara ve Atina'da hatıra ormanları kurulması da mutabakat altına alınmıştır.

Türkiye ile Yunanistan arasında basın yayın alanlarında işbirliği protokolü 04 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da yapılmıştır. Bu protokol, Türkiye ve Yunanistan arasında medya alanındaki işbirliğini kurumsallaştırarak, iki ülke arasındaki iletişimin daha sağlıklı ve yapıcı bir temelde yürütülmesini amaçlamaktadır. Türkiye ile Yunanistan arasında Sağlık Sistemlerinin Güçlendirilmesine Dair Protokol 04 Mart 2013 tarihinde

[807] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Diplomatik ve Konsüler Misyonlarda Çalışan Personelin Yakınlarının Kazanç Getirici Bir İşte Çalışmalarına İlişkin Anlaşma," 13 Mart 2014, 42-45.
[808] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Yunanistan Cumhuriyeti Çevre, Enerji ve İklim Değişikliği Bakanlığı Arasında Enerji Alanında İşbirliği Hakkında Mutabakat Zaptı", 31 Mayıs 2015, 59-63.
[809] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ormancılık Alanında Mutabakat Zaptı", 11 Şubat 2018, 107-112.

İstanbul'da yapılmıştır.[810] Bu kapsamda taraflar; sağlık sistemi performans değerlendirmesi, performansa dayalı ödeme modelleri, dışarıdan hizmet alımı yöntemleri, sağlık sistemi idaresi ve izlemenin değerlendirilmesi, sağlık hizmetlerinin finansmanı ve sürdürülebilirliği, sağlığın sosyal belirleyicileri ile sağlık ve ilgili mesleklerin düzenlenmesi (sertifikalandırma, akreditasyon ve denetim dahil) gibi alanlarda bilgi ve deneyim paylaşımı yoluyla iş birliği yapma konusunda mutabık kalmışlardır. Protokol, tarafların sağlık sistemlerinde reform ve gelişim süreçlerinde birbirlerinin tecrübelerinden yararlanmalarına olanak tanımayı hedeflemektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasında kültür varlığının yasadışı ithali ve ihracının, transitinin ve mülkiyet transferinin yasaklanması ve önlenmesine ilişkin protokol 04 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da yapılmıştır. Protokol, her iki tarafın kültür varlıklarının menşe ülkesine geri verilmesi ve iade edilmesi için işbirliğini güçlendirmeyi kabul etmektedir. Ayrıca Türk ve Yunan kültür varlıkları, kendi mevzuatlarına göre tanımlanacak ve bu varlıkların yasa dışı yollarla elde edilmesi, ithali, ihracı veya transitiyle ilgili her iki ülkenin kanunlarına ve UNESCO sözleşmesine uygun önlemler alınacaktır. Taraflar kültür varlıklarının korunması, ihraç yasakları ve ele geçirilen varlıklarla ilgili bilgi alışverişinde bulunacak ve ulusal makamlar arasında işbirliği sağlayarak sürecin etkinliğini artıracaklardır. Türkiye ile Yunanistan arasında 2013-2014-2015 Yılları İçin Kültür, Eğitim, Bilim, Basın, Gençlik ve Spor Değişim Programı 04 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[811] Bu program iki ülke arasında tecrübe ve bilimsel yayınlar değişimi, ortak araştırma projeleri düzenlenmesi ve dersler verilmesi gibi alanlarda işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu işbirliği kültürel ve bilimsel etkileşimi artırarak iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasında spor alanında işbirliği protokolü 04 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da yapılmıştır.[812] Protokol, dopingle ve stadyumlarda şiddetle mücadele, spor turizmi etkinliklerinin teşviki, ulusal federasyonlar arasındaki işbirliği ve

[810] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Sistemlerinin Güçlendirilmesine Dair Protokol, 18 Ağustos 2013, 1-13.
[811] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2013-2014-2015 Yılları İçin Kültür, Eğitim, Bilim, Basın, Gençlik ve Spor Değişim Programı", 27 Haziran 2013, 25-149.
[812] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Spor Alanında İşbirliği Protokolü", 18 Ağustos 2013, 18-21.

değişimlerin desteklenmesi, sporda iyi yönetişim ve centilmenlik konularında deneyim ve bilgi değişimi ile spor uzmanları, yetkililer ve antrenörler arasında değişim programlarının uygulanması gibi alanlarda işbirliği yapılmasını öngörmektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasında bulaşıcı olmayan hastalıklar ve sağlığın teşviki alanında işbirliğine dair protokol 04 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da yapılmıştır.[813] Kronik hastalıklar, kanser, obezite, tütünle mücadele, kardiyovasküler hastalıklar ve hayat tarzına müdahale araçları gibi konularda işbirliği yapılmasını öngörmektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasında afetlerde sağlık hizmetlerine ilişkin protokol 04 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da yapılmıştır.[814] Kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer maddelerin salınımı durumunda kriz yönetimi prosedürlerinin geliştirilmesi, afetlerde sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik teknik işbirliği (danışmanlık, karşılıklı ziyaretler), sağlık personeline Tıbbi Kurtarma Eğitimleri verilmesi ve karşılıklı talepler üzerine afet mağdurlarının teşhisi ve koruyucu tedbirler için eğitimlerin düzenlenmesi gibi çeşitli maddeleri kapsamaktadır.

Türkiye ile Yunanistan arasında Ankara Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesi ile Atina Aghia Sofia Çocuk Hastanesi arasında işbirliğine dair mutabakat zaptı 04 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[815] Çocuk onkolojisi ve kemik iliği çalışmaları gibi alanlarda işbirliğini kapsamaktadır. Bu işbirliği hastane yönetimi alanında bilgi değişimi, uzman ve sağlık personeli heyetleri değişimi, kısa süreli eğitimler ve ortak proje çalışmaları gibi yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Mutabakat zaptının uygulanması Türkiye ve Yunanistan Sağlık Bakanlıklarının kontrolünde ve hastane yöneticilerinin sorumluluğunda olacaktır.

Türkiye ile Yunanistan arasında bulaşıcı hastalıklar konusunda işbirliğine dair protokol 04 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da yapılmıştır.[816] Bulaşıcı hastalıklar konusunda bilgi ve deneyim paylaşımında bulunacak, uzman değişimi yapacak ve ortak çalışmalar

[813] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar ve Sağlığın Teşviki Alanında İşbirliğine Dair Protokol", 03 Eylül 2013, 8-9.
[814] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Afetlerde Sağlık Hizmetlerine İlişkin Protokol", 03 Eylül 2013, 1-3.
[815] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ankara Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesi ile Atina Aghia Sofia Çocuk Hastanesi Arasında İşbirliğine Dair Mutabakat Zaptı", 07 Eylül 2013, 1-3.
[816] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bulaşıcı Hastalıklar Konusunda İşbirliğine Dair Protokol", 09 Eylül 2013, 1-2.

gerçekleştireceklerdir. Ayrıca sağlık personeline Türkiye ve Yunanistan'da eğitim sağlanacaktır. Uzman ziyaretlerinin süresi iki haftayı geçmeyecek olup protokolün uygulanmasından her iki ülkenin Sağlık Bakanlıkları sorumlu olacaktır.

Türkiye ile Yunanistan arasında bilgi ve iletişim teknolojileri ve posta hizmetleri alanında mutabakat zaptı 04 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[817] Mutabakat Zaptı iki ülke arasında çeşitli alanlarda işbirliğini teşvik etmektedir. Bu işbirliği, siber güvenlik, e-imza ve kayıtlı elektronik posta, posta hizmetleri, bilgi ve iletişim teknolojileri altyapılarının planlanması ve kurulumu, BİT politikalarının belirlenmesi, genişbant internet erişimi, sayısal teknolojiler ve uygulamalar, teknik standartlar, uydu ve kablosuz iletişim, yazılım geliştirme ile e-devlet, e-ticaret, e-sağlık ve e-eğitim gibi alanları kapsamaktadır.

Türkiye ile Yunanistan arasında nüfus işleri alanında iş birliği protokolü 04 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da yapılmıştır. Bu protokol iki ülke arasındaki nüfus kayıt sistemleri, vatandaşlık işlemleri, kimlik belgeleri ve benzeri konularda bilgi ve deneyim paylaşımını, teknik iş birliğini ve ortak projeler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye ile Yunanistan arasında Tarım Alanında İş Birliği Mutabakat Zaptı 04 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[818] Bitkisel üretim ve bitki sağlığı, gıda güvenilirliği ve hijyen uygulamaları, hayvan yetiştiriciliği ve sağlığı, su ürünleri, tarımsal altyapı ve mekanizasyon, modern sulama sistemleri, üretim ve pazarlama konuları ile sulama projelerini kapsamaktadır.

Türkiye ile Yunanistan arasında denizcilik alanında iş birliğine ilişkin mutabakat zaptı 04 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[819] İki ülke arasında denizcilik sektöründe işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Mutabakat zaptı kapsamında Türk ve Yunan limanları arasında konteyner ve Ro-Ro taşımacılığı için düzenli deniz hatlarının kurulması, deniz ticareti ve liman yönetimi konusunda işbirliği imkânlarının araştırılması, denizcilik eğitimi alanında tecrübe ve bilgi değişiminin güçlendirilmesi ve Ege Denizi,

[817] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bilgi ve İletişim Teknolojileri ve Posta Hizmetleri Alanında Mutabakat Zaptı", 13 Ekim 2013, 1-5.
[818] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Tarım Alanında İş Birliği Mutabakat Zaptı", 07 Temmuz 2017, 38-531.
[819] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Denizcilik Alanında İş Birliğine İlişkin Mutabakat Zaptı", 15 Şubat 2019, 1-3.

Karadeniz ve Doğu Akdeniz'de deniz turizminin geliştirilmesi gibi alanlar öngörülmüştür.

04 Nisan 2014 Selanik, Türkiye ile Yunanistan arasında İpsala-Kipi Sınır Geçiş Bölgesinde İki Ülke Arasında İkinci Bir Karayolu Sınır Geçiş Köprüsünün Konumunun ve Üzerinden Geçecek Sınır Hattının Belirlenmesine İlişkin Protokol 04 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da yapılmıştır.[820]

6.5. Türkiye ile Romanya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

"Türkiye ile Romanya arasında Serbest Ticaret Anlaşmasına Ek Menşeli Ürünler Kavramının Tanımı ve İdarî İşbirliği Yöntemleri Hakkında Protokol D'nin Değiştirilmesine Dair Ortak Komite Kararı" 03 Mart 2003 tarihinde alınmıştır.[821]

Türkiye ile Romanya arasında 06 Temmuz 1999 tarihinde İmzalanan Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin İdari Anlaşma 30 Mayıs 2003 Bükreş'te imzalanmıştır.[822] Bu anlaşma, söz konusu sözleşmenin etkin ve düzenli bir şekilde uygulanmasını sağlamak üzere, ilgili kurumlar arasındaki işbirliği, bilgi paylaşımı, başvuru, denetim ve ödeme işlemlerine dair usul ve esasları belirlemektedir.

Türkiye-Romanya ortak sanayi çalışma grubu üçüncü dönem toplantısı mutabakat zaptı 02 Eylül 2003 tarihinde İzmir'de imzalanmıştır.[823] İki ülke arasında sanayi alanındaki iş birliğinin güçlendirilmesini, ortak projeler geliştirilmesini, teknoloji transferi, yatırım fırsatları ve özel sektörler arası etkileşimin artırılmasını amaçlayan temel ilkeleri ve iş birliği alanlarını kapsamaktadır.

---

[820] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İpsala-Kipi Sınır Geçiş Bölgesinde İki Ülke Arasında İkinci Bir Karayolu Sınır Geçiş Köprüsünün Konumunun ve Üzerinden Geçecek Sınır Hattının Belirlenmesine İlişkin Protokol", 19 Eylül 2017, 45-47.

[821] Resmi Gazete, "14 Aralık 2001 Ankara. Romanya ile Türkiye Arasında Akdolunan Serbest Ticaret Anlaşmasına Ek Menşeli Ürünler Kavramının Tanımı ve İdarî İşbirliği Yöntemleri Hakkında Protokol D'nin Değiştirilmesine Dair Ortak Komite Karar", 05 Mayıs 2003, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/05/20030505.htm#1

[822] Resmi Gazete, "Romanya ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında 06 Temmuz 1999 tarihinde İmzalanan Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin İdari Anlaşma", 17 Aralık 2003, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/12/20031217.htm#8

[823] Resmi Gazete, Romanya-Türkiye Ortak Sanayi Çalışma Grubu Üçüncü Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı, 04.11.2003, 25279, 18.02.2025, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/11/20031104.htm#2

Türkiye-Romanya kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 10-11 Kasım 2003 tarihlerinde İstanbul'da yapılmıştır.[824] Bu toplantı kapsamında iki ülke arasındaki karayolu taşımacılığının geliştirilmesi amacıyla taşıma kotaları, geçiş belgeleri, taşımacılıkta karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri ele alınmış; taşımacılık faaliyetlerinin daha etkin ve düzenli yürütülmesini sağlayacak karşılıklı anlayış ve iş birliği kararları protokol altına alınmıştır.

Türkiye ile Romanya arasında Serbest Ticaret Anlaşmasının Tarım Tavizlerine İlişkin VII ve VIII Sayılı Eklerinin Tadil Edilmesine Dair 11/2003 Sayılı Ortak Komite Kararı 20 Kasım 2003 tarihinde İstanbul'da alınmıştır. [825]

Türkiye ile Romanya arasında kendi vatandaşlarının ve ülkelerinde yasadışı konumda bulunan yabancıların geri kabulüne ilişkin anlaşma 19 Ocak 2004 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[826] Bu anlaşma, taraf ülkelerde yasa dışı şekilde bulunan kişilerin kimliklerinin tespiti ve vatandaşı oldukları ülkeye iadesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Ayrıca üçüncü ülke vatandaşları ile vatansız kişilerin geri kabulü konusunda da iş birliği mekanizmaları öngörülmekte ve insan haklarına saygı çerçevesinde uygulanması hedeflenmektedir.

Türkiye ile Romanya arasında vatandaşlarının karşılıklı seyahatlerine ilişkin anlaşma 17 Şubat 2004 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[827] Türk ve Romen vatandaşlarının birbirlerinin ülkelerine gerçekleştirecekleri seyahatlerde belirli kolaylıklar sağlanmış; özellikle diplomatik, hizmet ve hususi pasaport hamilleri için 90 güne kadar ikamet süreli seyahatlerde vize muafiyeti tanınmıştır. Bu anlaşmada 09 Eylül 2013 tarihinde düzenleme yapılmıştır.[828]

---

[824] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya Kara Ulaştırma Karma Komisyon Toplantısı Protokolü (İstanbul 10-11 Kasım 2003)", 10 Ocak 2004, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/01/20040110.htm#2

[825] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya STA Ortak Komitesinin Anlaşmasının Tarım Tavizlerine İlişkin VII ve VIII Sayılı Eklerinin Tadil Edilmesine İlişkin 11/2003 Sayılı Kararı", 07 Ocak 2004, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/01/20040107.htm#2

[826] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında İmzalanan Kendi Vatandaşlarının ve Ülkelerinde Yasadışı Konumda Bulunan Yabancıların Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma", 24 Kasım 2009, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/11/20091124-2.htm

[827] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Vatandaşlarının Karşılıklı Seyahatlerine İlişkin Anlaşma", 16 Nisan 2004, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/04/20040416.htm#1

[828] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Vatandaşlarının Karşılıklı Seyahatlerine İlişkin Anlaşmada Değişiklik Yapılmasına İlişkin Notaların Onaylanması

Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı ile Romanya KOBİ'ler ve Kooperatifler Ulusal Kurumu arasındaki mutabakat ve işbirliği zaptı 20 Mayıs 2004 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[829] Anlaşma iki ülke KOBİ'lerinin ulusal ve uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artırmayı hedeflemekte olup ortak program geliştirme, insan kaynakları eğitimi, pazar erişim kolaylaştırma, danışmanlık sistemleri kurma ve fuar/sempozyum katılımlarını destekleme gibi altı temel alanda işbirliğini öngörmektedir. Üç yıl süreyle geçerli olan ve otomatik uzatma mekanizması bulunan zapt, tarafların kendi ulusal mevzuatları çerçevesinde kaynak tahsis etmesini ve üçüncü taraflardan destek alınmasını mümkün kılmaktadır.

"Türkiye ile Romanya arasında Ortak Sanayi Çalışma Grubu IV. Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı" 18 Kasım 2004 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[830] Toplantıda sanayi ve ekonomik ilişkilerin mevcut durumunun olumlu olduğu tespit edilerek Avrupa Birliği'ne entegrasyon sürecinde sanayi mevzuatında yapılan uyum çalışmaları değerlendirilmiştir. Tekstil, hazır giyim, gıda sanayi, demir-çelik, gemi inşa, otomotiv ve elektrikli ev aletleri gibi sektörler öncelikli işbirliği alanı olarak belirlenmiş; KOBİ'lerin desteklenmesi, yatırım ve teknoloji alışverişi, akreditasyon, patent, standardizasyon, kalite ve belgelendirme gibi konularda da taraflar arasında işbirliğinin artırılması kararlaştırılmıştır.

"Türkiye ile Romanya arasında Serbest Ticaret Anlaşmasının Eki "Menşeli Ürünler Kavramının Tanımı ve İdari İşbirliği Yöntemlerine İlişkin Protokol D'nin Değiştirilmesi Hakkında 12/2005 Sayılı Türkiye-Romanya Ortak Komite Kararı" 15 Haziran 2005 tarihinde alınmıştır.[831]

Hakkında Karar", 07 Şubat 2014, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/02/20140207-4.htm

[829] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı ile Romanya Kobiler ve Kooperatifler Ulusal Kurumu Arasındaki Mutabakat ve İşbirliği Zaptı", 14 Nisan 2009, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090729-1.htm

[830] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Arasında Ortak Sanayi Çalışma Grubu IV. Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı", 05 Nisan 2005, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/04/20050405-3.htm

[831] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya Ortak Menşeli Ürünler Kavramının Tanımı ve İdari İşbirliği Yöntemlerine İlişkin Protokol D'nin Değiştirilmesi Hakkında Karar", 15 Aralık 2005, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/12/20051215M1-1-1.pdf

Türkiye-Romanya kara ulaştırması karma komisyon protokolü 07 Eylül 2005 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[832] Özellikle köprü/çevre ücretleri ve ağırlık denetimleri gibi lojistik maliyetlerin azaltılmasına yönelik Türk tarafının şikâyetleri not edilmiştir. Romanya tarafı detaylı bilgi sağlama taahhüdünde bulunmuştur. Bu protokol, 1976 tarihli ikili karayolu taşımacılığı anlaşması çerçevesinde iki ülke arasındaki transit koridorun işleyişini optimize etmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye ile Romanya arasında Hukuki Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması 28 Eylül 2005 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. [833] Anlaşma kapsamında tarafların vatandaşları diğer tarafın adli makamları önünde eşit yasal korunma hakkına sahip olup; belgelerin tebliği, tanık ve tarafların dinlenmesi ile bilirkişi incelemesi gibi konularda adli yardımlaşma yapılacaktır. Ayrıca mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi öngörülmüş, adli süreçlerde teminat muafiyeti sağlanmış ve tarafların merkezi makamları arasındaki iletişimin İngilizce veya talep sahibinin diliyle yürütülmesi kararlaştırılmıştır.

"Türkiye ile Romanya arasında Ortak Sanayi Çalışma Grubu V. Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı" 01 Aralık 2005 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[834] 1999 tarihli protokol çerçevesinde iki ülke arasındaki sanayi işbirliğini dokuz stratejik alanda derinleştirmeyi hedeflemektedir: (1) tekstil/hazır giyim, (2) gıda işleme, (3) demir-çelik, (4) gemi inşa/bakım, (5) otomotiv, (6) inşaat malzemeleri, (7) şeker sanayi, (8) elektrikli ev aletleri ve (9) KOBİ'ler arası işbirlikleri. Özellikle gemi inşa sektöründe ortak projeler, tersane işbirlikleri ve Romanya gemilerinin Türk tersanelerinde bakımı konularında somut adımlar öngörülmüş, otomotiv sektöründe teknoloji transferi ve ortak üretim için temas noktaları oluşturulması kararlaştırılmıştır. Mutabakat, 20 Mayıs 2004 tarihli KOBİ Protokolü'nün uygulanmasını hızlandırmayı, standartlar ve akreditasyon alanında bilgi paylaşımını artırmayı ve demiryolu araçları üretiminde TCDD bağlı kuruluşlarıyla işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca el sanatları (halı/kilim) sektöründe ortak

[832] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya Kara Ulaştırması Karma Komisyon Protokolü Türkiye-Romanya Kara Ulaştırması Karma Komisyon Protokolü", 13 Aralık 2005, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/12/20051213-1.htm

[833] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Arasında Hukuki Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması", 10.02.2008, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/02/20080210-1.htm

[834] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Arasında İmzalanan Ortak Sanayi Çalışma Grubu V. Dönem Toplantı Mutabakat Zaptı", 05 Mart 2006, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/03/20060305-1.htm

dağıtım ağları kurulması ve 2006'da Romanya'da yapılacak VI. Dönem toplantısı için hazırlıklara başlanması kararlaştırılmıştır.

Türkiye ile Romanya arasında ekonomik ve teknik işbirliği anlaşması 01 Şubat 2006 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[835] Bu anlaşma, 1975 ve 1987 tarihli eski işbirliği anlaşmalarını güncelleyerek iki ülke arasındaki ekonomik ve teknik işbirliğini yeniden yapılandırmaktadır. 11 stratejik sektörde (makine imalatı, enerji, otomotiv, gıda sanayi, IT vb.) işbirliğini öngörmekte ve 1970 tarihli Türk-Romen Karma Ekonomik Komisyonu'nu uygulamanın temel mekanizması olarak belirlemektedir. Beş yıllık otomatik yenilenme mekanizmasına sahip olan anlaşma Romanya'nın AB üyeliği sonrasında 1987 tarihli Ticari İşbirliği Anlaşması ve 1997 Serbest Ticaret Anlaşması'nın feshedilmesini öngörmektedir. Özellikle KOBİ'ler arası işbirliklerini, teknoloji transferini ve ortak projeleri teşvik eden anlaşma, aynı zamanda fuarlar, seminerler ve ticari heyetler gibi faaliyetlerin desteklenmesini de kapsamaktadır. Bu düzenleme Türkiye-Romanya ekonomik ilişkilerinin AB normlarıyla uyumlu şekilde yeniden yapılandırılmasını hedeflemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile Romanya Yönetim ve İçişleri Bakanlığı Milli Arşivi arasında işbirliği protokolü 30 Ekim 2006 tarihinde Bükreş'te yapılmıştır.[836] Protokol kapsamında, taraflar, kendi ülkelerinin mevzuatına uygun olarak karşılıklı işbirliği yapacak, uzman eleman değişimi gerçekleştirecek ve arşivlerdeki belge araştırmalarını birlikte yürüteceklerdir. Ayrıca arşiv belgelerinin kopyaları, envanterler ve kataloglar gibi yayınların mübadelesi sağlanacak, ilmî faaliyetler düzenlenecek ve arşiv belgelerinin çoğaltılmış örneklerinin sergilenmesi yapılacaktır.

"Türkiye ile Romanya arasında Ortak Sanayi Çalışma Grubu VI. Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı" 13 Kasım 2006 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. 06 Temmuz 1999 tarihinde imzalanan Protokol'e istinaden kurulan Türkiye-Romanya Ortak Sanayi Çalışma Grubu VI. Dönem Toplantısı 13-14 Kasım 2006 tarihlerinde Bükreş'te

[835] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında İmzalanan Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması", 17 Aralık 2006, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061217-1.htm

[836] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile Romanya Yönetimi ve İçişleri Bakanlığı Milli Arşivi Arasında İmzalanan İşbirliği Protokolü", 23 Mart 2007, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070323-8.htm

yapılmıştır.[837] Toplantıda mevcut sanayi ve ekonomik ilişkiler gözden geçirilmiş, mevzuat uyumu, doğrudan yatırım, Ar-Ge ve çevre koruma gibi alanlarda işbirliğinin derinleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Tekstil, gıda sanayi, demir-çelik, gemi inşa, elektrikli ev aletleri, otomotiv, inşaat malzemeleri, makine imalatı ve şeker sanayi öncelikli işbirliği alanları olarak belirlenmiş; KOBİ'ler arası işbirliği, gemi bakım-onarım projeleri ve otomotiv sektöründe ortaklık imkanlarının artırılması üzerinde uzlaşılmıştır. Ayrıca standardizasyon, akreditasyon ve metroloji alanlarında kurumsal işbirliğinin güçlendirilmesi, Türk Standartları Enstitüsü'nün Bükreş'te temsilcilik açması imkanlarının araştırılması ve Türk-Romen İş Konseyi faaliyetlerinin desteklenmesi konusunda mutabakata varılmıştır. Toplantının sonunda VII. Dönem Toplantısının 2007 yılında Türkiye'de yapılmasına karar verilmiştir.

Türkiye ile Romanya arasında serbest ticaret anlaşması, bitki karantina ve bitki koruma alanında işbirliği anlaşması ve hayvan sağlığı konusunda işbirliği anlaşmaları 31 Aralık 2006 tarihi itibariyle, feshedilmiştir.[838]

Türkiye ile Romanya arasında felaketlerin sonuçlarının önlenmesi, sınırlandırılması ve hafifletilmesi alanında işbirliği anlaşması 25 Ekim 2007 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. [839] Felaketlerin etkilerini azaltmak amacıyla iki ülke arasında hukuki bir işbirliği çerçevesi kurmayı hedeflemekte olup felaket tehdidi altında olan veya felakete uğrayan Romanya topraklarında Türkiye'nin sağladığı destek yeterli olmadığında talep üzerine karşılıklı yardım mekanizmasının işletilmesini öngörmektedir.

Bükreş'te 17 Şubat 2004'te İmzalanan Türkiye ile Romanya arasında vatandaşlarının karşılıklı seyahatlerine ilişkin anlaşmanın tadiline ilişkin protokol 25 Ekim 2007 tarihinde Bükreş'te yapılmıştır.[840] İki ülke arasındaki vatandaşların seyahat

[837] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Arasında İmzalanan, Ortak Sanayi Çalışma Grubu VI. Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı", 08 Mart 2007, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070308-2.htm

[838] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması, Arasında Bitki Karantina ve Bitki Koruma Alanında İşbirliği Anlaşması ve Hayvan Sağlığı Konusunda İşbirliği Anlaşmalarının Feshi", 20 Ocak 2007, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/01/20070120-1.htm

[839] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Felaketlerin Sonuçlarının Önlenmesi, Sınırlandırılması ve Hafifletilmesi Alanında İşbirliği Anlaşması", 04 Temmuz 2010, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100704-3-1.htm.pdf

[840] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Vatandaşlarının Karşılıklı Seyahatlerine İlişkin Anlaşmanın Tadiline İlişkin Protokol", 05 Ocak 2008, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/01/20080105-2.htm

rejimini Avrupa Birliği mevzuatı doğrultusunda güncelleyerek, diplomatik, hizmet ve hususi pasaport hamilleri için vize muafiyeti süresini 6 ay içinde 90 gün olarak belirlemiş; resmi heyet üyeleri, mürettebatlar, uluslararası örgüt temsilcileri, öğrenci ve akademisyenler gibi çeşitli gruplar için vize kolaylıkları ve muafiyetler getirmiştir. Ayrıca vize başvurularının değerlendirme süreleri ile vize harçlarına ilişkin usuller düzenlenmiş, belirli ülkelerin ikamet iznine sahip Türk vatandaşlarına Romanya'dan transit geçiş imkânı tanınmış ve bilimsel, kültürel ve sportif etkinliklere katılacak kişilere yönelik vize prosedürleri kolaylaştırılmıştır.

Türkiye ile Romanya arasında eğitim, kültür ve sanat, basın-yayın, gençlik ve spor alanlarında işbirliği programı 03 Mart 2008 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[841] Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya arasında imzalanan bu program, 1966 tarihli İlim ve Sanat Münasebetleri Anlaşması, 1996 tarihli Kültür Merkezleri Anlaşması, 1999 tarihli TÜBİTAK-ANSTI Bilim ve Teknoloji İşbirliği Anlaşması ve 2002 tarihli TÜBA-Romanya Akademisi Protokolü gibi mevcut ikili belgeler temelinde, eğitim, bilim, kültür, sanat, gençlik, spor ve medya alanlarında işbirliğini derinleştirerek geliştirmeyi amaçlamaktadır. Program, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecine katkı sağlamayı ve UNESCO, AGİT ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlarla ortak projeler üretmeyi hedeflemektedir. Eğitim ve bilim alanında; müfredat geliştirme, öğretim yöntemleri ve mesleki eğitim konularında bilgi alışverişi yapılması, Romanya'da Romence eğitim veren bir okulun açılmasının araştırılması, tarih ve kültür ders kitaplarında nesnel içerik sunumunun teşvik edilmesi, yükseköğretimde akademisyen, öğrenci ve uzman değişim programları ile burs imkanlarının artırılması (Türkiye 21, Romanya 16 burs) ve iki ülke dillerinin karşılıklı desteklenmesi öngörülmektedir. Ayrıca lisans ve lisansüstü diplomalarının karşılıklı tanınması üzerinde durulmaktadır. Kültür ve sanat işbirliği kapsamında, İstanbul'da Dimitrie Cantemir Müzesi'nin kurulması, Romanya'daki Türk-İslam eserlerinin restorasyonu ve Adakale mimari kompleksinin korunması için Adakale Vakfı'nın oluşturulması planlanmakta; sinema, tiyatro, müzik gibi alanlarda ortak projeler ve etkinlikler teşvik edilmektedir. Gençlik ve spor alanında gençlik değişim programları ve spor kuruluşları arasındaki işbirliğinin artırılması, basın-

[841] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında İmzalanan Eğitim, Kültür ve Sanat, Basın-Yayın, Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Programı", 13 Mayıs 2008, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/05/20080513-5.htm

yayın ve beşeri ilişkiler alanında ise TRT ile Romanya Radyo-Televizyon Kurumu ile Anadolu Ajansı ve ROMPRES arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi, kardeş şehir ilişkilerinin desteklenmesi hedeflenmektedir. Program kapsamında bursiyerlerin konaklama, sağlık ve eğitim giderlerinin karşılanması, vize ve ikamet izinlerinin kolaylaştırılması ve bir Karma Komisyon aracılığıyla programın uygulanmasının izlenmesi öngörülmektedir. Sonuç olarak bu program, Türkiye ile Romanya arasındaki ilişkilerin stratejik sektörlerde derinleşmesini ve her iki ülkedeki kültürel mirasın korunarak iki toplum arasındaki beşeri bağların güçlendirilmesini amaçlamaktadır.

Türkiye ile Romanya arasında yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşma 03 Mart 2008 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[842] İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi ve yatırım ortamının karşılıklı olarak güvence altına alınması amacıyla düzenlenmiştir. Bu kapsamda, her iki taraf, kendi ulusal mevzuatlarına uygun şekilde diğer tarafın yatırımcılarının yatırımlarını teşvik etmeyi ve kabul etmeyi taahhüt etmiştir. Ayrıca yatırımcılara kendi vatandaşlarına sağladıkları muamele koşullarından daha az elverişli olmayacak şekilde "milli muamele" ve "en çok gözetilen ulus kaydı" ilkelerine uygun davranacaklardır. Yatırımlardan doğan gelirlerin ve diğer transferlerin serbestçe ve gecikmeksizin gerçekleştirilmesine de imkân tanımaktadır. Öte yandan yürürlüğe girmesinden önce gerçekleştirilen mevcut yatırımlara da uygulanacaktır.

Türkiye ile Romanya arasında nükleer kazaların erken bildirimine dair anlaşma 03 Mart 2008 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[843]26 Eylül 1986 tarihli Nükleer Kaza Halinde Erken Bildirim Sözleşmesi'ne atıfla, tarafların ülkeleri sınırları içindeki nükleer tesis ve faaliyetlerde meydana gelen kazalara ilişkin bilgi alışverişini hızla gerçekleştirmelerini ve radyoaktif madde salımı durumunda derhal karşı tarafı bilgilendirmelerini öngörmektedir. Ayrıca olağan dışı radyasyon seviyelerinin tespit edilmesi halinde, kazanın kaynağına bakılmaksızın tarafların birbirini gecikmeksizin haberdar etmesi hükme bağlanmıştır. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu ve Romanya'daki

[842] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Romanya Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma", 03 Temmuz 2010, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100703-7-1.pdf

[843] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında İmzalanan Nükleer Kazaların Erken Bildirimine Dair Anlaşma", 16 Mayıs 2008, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/05/20080516-2.htm

Nükleer Faaliyetlerin Kontrolü için Ulusal Komisyon, anlaşma kapsamındaki yetkili makamlar olarak belirlenmiştir. Kurumlar arasında iletişim ve işbirliğinin güçlendirilmesi öngörülmüştür.

Türkiye ile Romanya arasında denizcilik anlaşması 03 Mart 2008 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. [844] Deniz seyrüseferini en iyi şekilde koordine etmek, denizcilik faaliyetlerinin sağlıklı gelişimini sağlamak ve her türlü olumsuz etkiden kaçınmak gibi unsurları içerir. Ayrıca, ekonomik ve ticari ilişkilerin ilerletilmesi ve deniz taşımacılığında modern teknolojilerin değişimini teşvik etmeyi hedefler. Ancak anlaşma, yabancı gemilerin girişine kapalı limanlarda uygulanmamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) ile Romanya Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi ve Denetimi Ulusal Birimi arasında karapara aklama ve terörizmin finansmanı ile ilgili mali istihbarat değişiminde işbirliğine dair mutabakat muhtırası 10 Ekim 2008 tarihinde Ankara'da ve 26 Eylül 2008 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[845] Mutabakat Muhtırası karapara aklama, terörizmin finansmanı ve ilgili suçlarla mücadelede işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Her iki tarafın ulusal mevzuatlarına uygun olarak, karşılıklı bilgi değişimini ve işbirliğini teşvik etmektedir. Bu işbirliği, şüpheli kişilerle ilgili analiz, inceleme ve soruşturmaları desteklemek için yürütülmekte ve talep edilen bilgilerin gizliliği ve sınırlı kullanımı güvence altına alınmaktadır. Ayrıca bilgi talepleri ulusal güvenlik ve uluslararası anlaşmalara aykırı olmamak kaydıyla yerine getirilmektedir. İletişim, güvenli kanallar üzerinden ve genellikle İngilizce yapılacaktır.

Umuma mahsus pasaport hamili Romanya vatandaşlarına, ülkemize yapacakları turistik amaçlı seyahatlerde ikamet sürelerinin 180 gün içerisinde 90 günü geçmemesi kaydıyla vize muafiyeti sağlanmasına Bakanlar Kurulu'nca 25 Kasım 2009 tarihinde karar verilmiştir.[846]

---

[844] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Denizcilik Anlaşması", 14 Aralık 2011, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111214-1-1-1.pdf

[845] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti, Maliye Bakanlığı, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (Masak) İle Romanya Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi ve Denetimi Ulusal Birimi Arasında Karapara Aklama Ve Terörizmin Finansmanı İle İlgili Mali İstihbarat Değişiminde İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası", 31 Aralık 2008, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/12/20081231M4-1.htm

[846] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 31 Aralık 2009, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/12/20091231M7-4.htm

Türkiye ile Romanya arasında Diplomatik Temsilciliklerin Hizmet Binalarının Mülkiyet Haklarının Edinilebilmesine İlişkin Anlaşma 09 Aralık 2010 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[847] Diplomatik ve konsüler misyonların etkin hizmet verebilmesi için gerekli arazilerde mülkiyet haklarının edinilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Mülkiyet edinimi, yalnızca diplomatik ve konsüler misyonlar aracılığıyla ve kabul eden devletin ulusal kanunlarına uygun olarak yapılacaktır. Ayrıca bu anlaşma çerçevesinde edinilen mülkler, belirli dolaylı vergiler ve özel hizmet bedelleri hariç, tüm ulusal, bölgesel ve belediye harç ve vergilerinden muaf tutulacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ve Romanya Ulusal Savunma Bakanlığı Arasında Hidrografi ve Oşinografi alanlarında işbirliği hakkında protokol 14 Haziran 2011 tarihinde İstanbul'da yapılmıştır.[848]

"Türkiye ile Romanya arasında Avrupa İşleri Konusunda Mutabakat Zaptı" 04 Nisan 2012 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[849] Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerde işbirliğini güçlendirmeyi hedefleyen bir anlaşmadır. Bu mutabakat bilgi paylaşımı, istişare mekanizmaları ve sürekli işbirliği oluşturmayı amaçlamaktadır ve 2 Mayıs 2014 tarihinde 6534 sayılı Kanun ile onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Uzman değişimi, ortak araştırmalar ve projeler geliştirilmesi, seminer ve konferanslar düzenlenmesi gibi işbirliği alanlarını kapsamaktadır. Özellikle Romanya'nın AB üyeliği sürecindeki deneyimlerinin Türkiye'ye aktarılması ve AB politikaları ile uyum süreçlerine dair bilgi paylaşımı önem taşımaktadır. Ayrıca Türkiye'nin AB müzakere sürecine yönelik çözüm önerileri ve sanayi politikalarında işbirliği de mutabakatın temel unsurlarındandır. Türkiye açısından bu mutabakat, AB müzakere sürecinde Romanya'nın deneyimlerinden faydalanmayı ve AB üyelik kriterlerine uyum sürecini hızlandırmayı hedeflemektedir. Romanya'nın AB'ye katılım deneyimi, Türkiye'nin bu süreçte karşılaştığı zorlukları aşmasına yardımcı olabilir ve sanayi ile teknoloji alanlarında AB uyumunu destekleyecek katkılar

[847] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Diplomatik Temsilciliklerin Hizmet Binalarının Mülkiyet Haklarının Edinilebilmesine İlişkin Anlaşma", 16 Ağustos 2013, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/08/20130816M1-2-1.pdf

[848] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ve Romanya Ulusal Savunma Bakanlığı Arasında Hidrografi ve Oşinografi Alanlarında İşbirliği Hakkında Protokol", 19 Aralık 2013, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131219-1-1.pdf

[849] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Avrupa İşleri Konusunda Mutabakat Zaptı", 09 Ağustos 2014, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140809-3

sağlayabilir. Sonuç olarak Türkiye'nin Romanya ile imzaladığı bu mutabakat zaptı, AB üyelik sürecini hızlandırmak, bölgesel işbirliğini güçlendirmek ve ekonomik ilişkileri derinleştirmek için stratejik bir fırsat sunmaktadır. Romanya'nın AB içindeki konumu ve deneyimleri, Türkiye'nin AB entegrasyonu için önemli bir kaynak oluşturmakta ve karşılıklı çıkarlar doğrultusunda esnek bir işbirliği zemini sağlamaktadır.

Türkiye ile Romanya arasında 03 Mart 2008 tarihinde Bükreş'te imzalanan eğitim, kültür ve sanat, basın, gençlik ve spor alanlarında işbirliği programını tadil eden protokol 14 Mart 2013 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[850] Karşılıklı olarak arşiv, sosyal güvenlik ve tıbbi yardım konularında yeniden düzenleme yapılmıştır.

"Türkiye ile Romanya arasında Bükreş'teki Yunus Emre Türk Kültür Merkezi ve İstanbul'daki Dimitrie Cantemir Romen Kültür Enstitüsü'nün İşleyişi ve Faaliyetlerine İlişkin Anlaşma" 19 Eylül 2013 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. [851] İki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik önemli bir adım olarak ortaya çıkmıştır. Anlaşmanın temel amacı, Türk ve Romen kültürlerinin karşılıklı tanıtımını sağlamak üzere kültürel projeler ve etkinlikler düzenlemektir. Bu bağlamda her iki merkez aracılığıyla çeşitli kültürel etkinlikler, sergiler, seminerler, konserler ve diğer kültürel projeler gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Ayrıca Türk ve Romen kültürlerine dair eğitim programlarının verilmesi, dil kurslarının düzenlenmesi ve akademik çalıştayların yapılması da bu işbirliğinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Her iki ülkenin kültürel değerlerinin tanıtılmasına katkıda bulunmayı ve kültürel diplomasi alanındaki işbirliğini derinleştirmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede Türk ve Romen halkları arasında daha güçlü bir kültürel bağ kurulması ve bu bağların sosyal, kültürel ve diplomatik ilişkilere yansımasının sağlanması amaçlanmaktadır.

Türkiye ile Romanya arasında kültür varlığının yasa dışı ithali ve ihracının, transitinin ve mülkiyet transferinin yasaklanması ve önlenmesine ilişkin protokol 19

[850] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında 3 Mart 2008 Tarihinde Bükreş'te İmzalanan Eğitim, Kültür ve Sanat, Basın, Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Programını Tadil Eden Protokol", 27 Haziran 2013, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130627M1-9-1.pdf

[851] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Bükreş'teki Yunus Emre Türk Kültür Merkezi ve İstanbul'daki Dimitrie Cantemir Romen Kültür Enstitüsü'nün İşleyişi ve Faaliyetlerine İlişkin Anlaşma", 27 Şubat 2015, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/06/20150603-3.htm

Eylül 2013 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[852] Her iki ülkenin kültürel miraslarının korunması için gerekli önlemleri alma ve uluslararası hukuk çerçevesinde etkin bir işbirliği sağlama yükümlülüğünü üstlenmektedir. Bu bağlamda protokol, kültür varlıklarının yasa dışı ticaretini önlemek ve bu alandaki suçlarla mücadele etmek için gerekli hukuki ve idari tedbirlerin alınmasını öngörmektedir. Aynı zamanda her iki ülkenin yetkilileri arasında bilgi paylaşımı ve işbirliği mekanizmalarının güçlendirilmesi, kültürel mirasın korunmasında etkinliğin artırılmasını sağlamayı hedeflemektedir. Protokol, sadece kültürel mirası koruma anlamında değil, aynı zamanda ülkeler arasındaki kültürel bağları pekiştirme ve kültürler arası anlayış oluşturma noktasında da önemli bir adım teşkil etmektedir.

Türkiye ile Romanya arasında su alanında işbirliği anlaşması 01 Nisan 2015 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır. [853] Bu anlaşma, su kaynaklarının geliştirilmesi, taşkın ve kuraklık yönetimi, atık su geri kazanımı gibi kritik alanlarda ortak çalışmaları teşvik etmektedir. Bu programlar su yönetimi alanında bilgi ve deneyim paylaşımını sağlayarak her iki ülkenin uzmanlık seviyesini artırmayı amaçlamaktadır. Su kaynaklarının daha verimli kullanılabilmesi için bilimsel ve teknik verilerin karşılıklı olarak paylaşılması, bilgi akışını güçlendirecek ve yenilikçi çözümler geliştirilmesine katkıda bulunacaktır. Uzman, bilimsel araştırmacı ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin eğitimi ve değişimi: Bu kapsamda, uzmanlar, araştırmacılar ve sivil toplum temsilcileri arasında eğitim ve deneyim paylaşımının sağlanması, su yönetimi konusundaki işbirliğini derinleştirecek ve her iki ülkenin kapasitesini artıracaktır.

Türkiye ile Romanya arasında ormancılık alanında iş birliği anlaşması 01 Nisan 2015 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[854] İki ülke arasındaki orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi, ormancılık araştırmaları, orman yangınlarıyla mücadele, biyolojik çeşitliliğin korunması ve iklim değişikliğinin ormanlar üzerindeki etkileri gibi çeşitli alanlarda iş birliğini artırmayı ve geliştirmeyi amaçlamaktadır.

---

[852] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Kültür Varlığının Yasa Dışı İthali ve İhracının, Transitinin ve Mülkiyet Transferinin Yasaklanması ve Önlenmesine İlişkin Protokol", 02 Ekim 2017, 26-29.
[853] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Su Alanında İşbirliği Anlaşması", 07 Ekim 2016, 4-7.
[854] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Ormancılık Alanında İş Birliği Anlaşması", 11 Şubat 2018, 69-72.

Türkiye ile Romanya arasında meteoroloji ve hidroloji alanında işbirliği anlaşması 01 Nisan 2015 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.[855]

Türkiye ile Romanya arasında savunma sanayi işbirliği anlaşması 07 Mayıs 2015 tarihinde imzalanmıştır.[856] Taraflar arasında savunma sanayine ilişkin ürünlerin, hizmetlerin ve teknolojilerin geliştirilmesi, üretimi, tedariki, bakımı ve modernizasyonu gibi alanlarda işbirliği yapılmasını öngörmektedir. Bu çerçevede savunma sanayine yönelik bilgi ve deneyim paylaşımı, ortak projelerin geliştirilmesi, teknoloji transferi, teknik eğitimler ve uzman değişimleri gibi faaliyetlerin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Türkiye ile Romanya arasında sağlık ve tıp bilimleri alanında işbirliğine dair anlaşma 15 Ekim 2018 Ankara'da imzalanmıştır.[857] Anlaşma kapsamında, sağlık sistemlerinin güçlendirilmesi, karşılıklı sağlık yatırımlarının teşvik edilmesi, ilaç, eczacılık ve tıbbi cihaz üretimi, hastane yönetimi, halk sağlığı ve aile hekimliği sistemlerinin geliştirilmesi, yaşlı sağlığına yönelik hizmetlerin iyileştirilmesi (geriatri ve gerontoloji) ile acil sağlık hizmetlerinin organizasyonu gibi alanlarda ortak çalışmalar öngörülmektedir. İşbirliği bilgi değişimi, sağlık personeli ve uzman heyetlerinin karşılıklı değişimi ile konferans ve bilimsel toplantılara katılımın teşvik edilmesi yoluyla gerçekleştirilecektir.

"Türkiye-Romanya Karma Ekonomik Komisyonu 27. Dönem Protokolü" 31 Mart 2022 İstanbul'da yapılmıştır.[858] Taraflar mevcut Gümrük Birliği'nin güncellenmesinin ekonomik açıdan her iki ülke için de önemli faydalar sağlayacağını vurgulamış ve bu doğrultuda Gümrük Birliği'nin düzgün işleyişinin sağlanması ile modernizasyonu süreçlerinde işbirliğini güçlendirme iradelerini ortaya koymuşlardır.

Türkiye Cumhuriyeti, Romanya ve Avrupa Komisyonu arasında (Interreg VI-B) Karadeniz Havzası Programı Finansman Anlaşması 02 Kasım 2023 Tarihinde

[855] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Meteoroloji ve Hidroloji Alanında İşbirliği Anlaşması", 26 Şubat 2018, 2-5.
[856] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması", 12 Nisan 2016, 2-11.
[857] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma", 16 Nisan 2019, 30-32.
[858] Resmi Gazete, "Türkiye-Romanya Karma Ekonomik Komisyonu 27. Dönem Protokolü", 06 Haziran 2022, 192-225.

İmzalanmıştır.[859] Türkiye ile Romanya arasındaki işbirliğinin yanı sıra Avrupa Birliği'nin mali ve teknik desteğini de kapsamaktadır. Bu çerçevede program kapsamında yürütülecek projeler aracılığıyla Karadeniz Havzası'nda ekonomik büyümenin desteklenmesi, çevresel koruma faaliyetlerinin artırılması ve bölgesel bütünleşmenin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Romanya'nın kimlik kartı hamili vatandaşlarının Türkiye'ye yapacakları her 180 gün içinde azami 90 gün ikamet süreli turistik amaçlı seyahatlerinde ve transit geçişlerinde vize muafiyeti sağlanması hakkında 20 Mayıs 2024 tarihinde Cumhurbaşkanı Kararı verilmiştir.[860]

Türkiye ile Romanya arasında 06 Temmuz 1999 tarihinde Ankara'da imzalanan sosyal güvenlik anlaşmasının uygulanmasına ilişkin idari anlaşma 21 Mayıs 2024 tarihinde yine Ankara'da imzalanmıştır.[861] Bu anlaşma iki ülke arasındaki sosyal güvenlik işbirliğinin detaylarını düzenlemek amacıyla yapılmıştır.

6.6. Türkiye ile Yugoslavya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Yugoslavya arasında eğitim, bilim, kültür ve spor alanlarında işbirliği anlaşması 12 Nisan 2002 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[862] İki ülke arasındaki dostane ilişkileri güçlendirmek ve halklar arasında daha iyi bir anlayış tesis etmek amacıyla eğitim, bilim, kültür, spor ve medya gibi çeşitli alanlarda kapsamlı işbirliği mekanizmaları öngörmektedir. Anlaşma çerçevesinde eğitim kurumları arasında işbirliğinin geliştirilmesi, öğrenci ve akademisyen değişimi, dil ve edebiyat öğretiminin teşvik edilmesi, kültürel etkinliklerin düzenlenmesi ve kültürel mirasın korunmasına yönelik işbirliği sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca arşivler ve kütüphaneler arasında bilgi ve belge değişimi, kültürel ürünlerin ticareti ve yayımlanması, basın ve yayın organları arasında doğrudan temas kurulması, spor ve gençlik organizasyonlarında

[859] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti, Romanya ve Avrupa Komisyonu Arasında 2 Kasım 2023 Tarihinde İmzalanan Ekli (Interreg VI-B) Karadeniz Havzası Programı Finansman Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar (Karar Sayısı: 8299)", 05 Nisan 2024, 22-125.
[860] Resmi Gazete, "Romanya'nın Kimlik Kartı Hamili Vatandaşlarının Türkiye'ye Yapacakları Her 180 Gün İçinde Azami 90 Gün İkamet Süreli Turistik Amaçlı Seyahatlerinde ve Transit Geçişlerinde Vize Muafiyeti Sağlanması Hakkında Karar (Karar Sayısı: 8473)", 21 Mayıs 2024, 1.
[861] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Arasında 6 Temmuz 1999 Tarihinde Ankara'da İmzalanan Sosyal Güvenlik Anlaşmasının Uygulanmasına İlişkin İdari Anlaşma", 07 Aralık 2024, 2-16.
[862] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Federal Hükümeti Arasında İmzalanan Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşması", 09 Şubat 2006, (Erişim Tarihi 25 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060209-2.htm

işbirliği ile UNESCO ve diğer uluslararası kuruluşlar çerçevesinde ortak faaliyetlerin desteklenmesi öngörülmektedir. Taraflar kültürel varlıkların yasa dışı dolaşımının önlenmesi, sporun barış ve dostluk bağlarını güçlendirmedeki rolünün pekiştirilmesi ve gençlik değişim programlarının yaygınlaştırılması konularında da karşılıklı taahhütte bulunmuşlardır.

6.7. Türkiye ile Hırvatistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

"Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti arasında 08 Mart 2001 tarihinde imzalanan Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti arasında Bölgesel Silahların Kontrolü Doğrulama ve Uygulama Yardım Merkezi (RACVIAC) Kurulması Hakkında Anlaşma"ya katılmamız Bakanlar Kurulu'nca 18 Haziran 2004 tarihinde kararlaştırılmıştır.[863] Türkiye'nin bu anlaşmaya taraf olması Güneydoğu Avrupa'daki güvenlik meselelerine ilişkin diyalog ve işbirliğini teşvik etme ve bölgesel silah kontrolü alanında ortak projelerde yer alma iradesini yansıtmaktadır. Bu anlaşma 26 Mayıs 2010 tarihinde Zagreb'de imzalanan anlaşma başka bir anlaşma ile feshedilmiştir.[864] Bu fesih RACVIAC'ın misyon, hedef ve yapısında gerçekleştirilen kapsamlı dönüşüm sürecinin bir sonucudur. 2007 yılında başlatılan bu dönüşüm süreci bölgesel güvenlik ortamındaki değişiklikler ve Güneydoğu Avrupa ülkelerinin ihtiyaçları doğrultusunda RACVIAC'ın faaliyet alanını genişleterek güvenlik sektörü reformu, uluslararası ve bölgesel işbirliği ile Avrupa-Atlantik entegrasyonuna odaklanmasını sağlamıştır

Türkiye-Hırvatistan Uluslararası kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 22 Eylül 2005 tarihinde Zagreb'de yapılmıştır.[865] Protokolde iktisadi alışveriş ve karayolu yük taşımacılığı ile ilgili olarak istatistiki bilgi teatisi yapılmış ve iki taraf arasında karşılıklı bilgi paylaşımının önemi vurgulanmıştır. Ayrıca 2004 ve 2005 yıllarına

[863] Resmi Gazete, "Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bölgesel Silahların Kontrolü Doğrulama ve Uygulama Yardım Merkezi (RACVIAC) Kurulması Hakkında Anlaşma", 08 Temmuz 2004, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040708.htm#4

[864] Resmi Gazete, "Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bölgesel Silahların Kontrolü, Doğrulama ve Uygulama Yardım Merkezi (RACVIAC) Kurulmasına Dair Anlaşmanın Feshine İlişkin Anlaşma", 05 Temmuz 2011, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110705M1-6-1.pdf

[865] Resmi Gazete, "Türkiye-Hırvatistan Uluslararası Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 10 Aralık 2005, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/12/20051210-1.htm

ait izin belgelerinin kullanımına ilişkin bilgi alışverişi gerçekleştirilmiştir. Türk tarafı, ikili ve transit yük taşımacılığının serbestleşmesi yönünde bir öneri sunmuştur. Yolcu taşımacılığı konusu da gündeme gelmiş ve iki ülke arasındaki mevcut taşımacılık yoğunluğu teyit edilerek, bu alanın daha da geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Türkiye ile Hırvatistan arasında sosyal güvenlik sözleşmesi 12 Haziran 2006 tarihinde Zagreb'de imzalanmıştır.[866] Sigortalılık sürelerinin birleştirilmesi, geçici çalışma durumlarında mevzuatın uygulanması, sağlık yardımlarının geçici ikametlerde sürdürülmesi, protez ve büyük sağlık harcamalarının onay süreçleri, iş kazaları, meslek hastalıkları, malullük, yaşlılık, ölüm aylıkları ve işsizlik gibi sosyal güvenlik kollarını kapsamaktadır. Ayrıca ödemelerin Merkez Bankası döviz kuru üzerinden yapılması, idari işbirliği, tıbbi kontroller ve dil muafiyetleri gibi teknik düzenlemeleri içermekte olup anlaşmazlıkların çözümü için hakem heyeti mekanizması öngörülmektedir. Türkiye ile Hırvatistan arasında Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin İdari Anlaşma 12 Haziran 2006 tarihinde Zagreb'de imzalanmıştır.[867] Anlaşma; hastalık, analık, malullük, yaşlılık, ölüm, iş kazaları, meslek hastalıkları ve işsizlik gibi sigortalılık sürelerinin birleştirilmesi, sağlık yardımlarının geçici ikametlerde sürdürülmesi ve aylık ödemelerin transferi gibi konuları kapsamaktadır. Bu kapsamda Türkiye'de SGK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve İŞKUR, Hırvatistan'da ise Sağlık Sigortası Kurumu, Emekli Sandığı ve İş Bulma Kurumu tarafından belge paylaşımı ve idari işbirliği sağlanmaktadır. Geçici çalışma durumlarında hangi ülkenin mevzuatının uygulanacağı, protez ve büyük sağlık harcamalarının onay süreçleri ile sigortalılık sürelerinin birleştirilmesine yönelik başvuru prosedürleri detaylandırılmıştır. Ayrıca ödemelerin Merkez Bankası döviz kuru üzerinden yapılması, istatistiki veri paylaşımı ve itirazların çift taraflı iletilmesi gibi teknik düzenlemelere de yer verilmiştir.

Türkiye ile Hırvatistan arasında "Serbest Ticaret Anlaşması Ortak Komitesinin Menşeli Ürünler Kavramının Tanımı ve İdari İşbirliği Yöntemlerine İlişkin Protokol III'ün Değiştirilmesi Hakkındaki 2/2005 Sayılı Kararı" Bakanlar Kurulu'nca 17 Ağustos

[866] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Arasında Sosyal Güvenlik Sözleşmesi", 30 Kasım 2011, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111130-2.htm

[867] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Arasındaki Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin İdari Anlaşma", 09 Şubat 2012, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/02/20120209-1.htm

2006 tarihinde onaylanmıştır. Türkiye ile Hırvatistan arasında 13 Mart 2002 tarihinde imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması'na ek, "menşeli ürünler" kavramının tanımı ve idari işbirliği yöntemlerine ilişkin Protokol III'ü dikkate alarak bir tarafta Avrupa Topluluğu ve üye devletler diğer tarafta Hırvatistan Cumhuriyeti arasındaki İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasına Ek Protokole paralel olarak Protokol III'ün uyumlaştırılması gerekmiştir.[868]

Türkiye ile Hırvatistan arasında eğitim, bilim, kültür ve sanat, gençlik ve spor alanlarında işbirliği çerçeve programı 05 Aralık 2006 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[869] Eğitim ve bilim başlığı altında, taraflar bilgi ve yayın değişimi, heyet ziyaretleri, dil eğitimi seminerleri ve mesleki-teknik eğitim kursları düzenlemeyi hedeflemektedir. Ayrıca ilk ve orta öğretimde kullanılan materyallerin incelenmesi ve düzeltilmesi, ortaöğretim kurumları arasında ortaklıkların teşvik edilmesi, üniversiteler ve araştırma kuruluşları arasında akademisyen, öğrenci ve bilgi değişimi desteklenmektedir. Dil ve kültür öğreniminin teşvik edilmesi, okutman değişimleri ve yayın değişimi de vurgulanmaktadır. Bilimsel işbirliği TÜBİTAK ve Hırvatistan Bilim, Eğitim ve Spor Bakanlığı ile Türk Tarih Kurumu ve Hırvat Bilim ve Sanat Akademisi arasında uygulama programları ve işbirliği protokolleri aracılığıyla güçlendirilmesi öngörülmektedir. AB programlarına katılım ve burs değişimleri de programın önemli unsurlarıdır. Derece ve diplomaların denkliğinin tanınması ve öğrenci kabulü konularında da işbirliği hedeflenmektedir. Kütüphaneler ve arşivler bölümünde, milli kütüphaneler ve diğer kamu kütüphaneleri arasında bilgi ve yayın değişimi, personel değişimleri ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği teşvik edilmektedir. Devlet arşivleri arasındaki işbirliği de belge ve bilgi değişimi, personel ziyaretleri ve ortak bilimsel etkinlikler aracılığıyla desteklenmektedir. Kültür ve sanat alanında, edebiyat eserlerinin tercümesi ve yayınlanması, kitap fuarlarına katılım, film yapımı ve gösterimi alanlarında işbirliği, tiyatro eserlerinin sahnelenmesi ve sanatçı değişimleri, müzik ve sahne sanatları festivallerine katılım teşvik edilmektedir. Halk müziği ve geleneksel kültürün tanıtımı, kültür günleri/haftaları düzenlenmesi ve sanat sergilerinin karşılıklı olarak organize

[868] Resmi Gazete, "Türkiye-Hırvatistan Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması Ortak Komitesinin Menşeli Ürünler Kavramının Tanımı ve İdari İşbirliği Yöntemlerine İlişkin Protokol III'ün Değiştirilmesi Hakkındaki 2/2005 Sayılı Kararı", 26 Eylül 2006, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-2.htm

[869] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat, Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Çerçeve Programı", 16 Haziran 2008, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/06/20080616-2.htm

edilmesi de programda yer almaktadır. Kültürel mirasın korunması ve restorasyonu konusunda UNESCO ve Avrupa Konseyi sözleşmeleri çerçevesinde işbirliği, kültürel varlıkların envanterinin çıkarılması ve yasa dışı ticaretinin önlenmesi amaçlanmaktadır. Telif hakları ve ilgili hakların korunması konusunda da işbirliği öngörülmektedir. Gençlik ve spor alanında ise ilgili kuruluşlar arasında doğrudan temas ve işbirliği, uzman ve bilgi değişimi ile gençlerin yaz kamplarına katılımı desteklenmektedir. Genel ve mali hükümler bölümünde, personel değişimine ilişkin prosedürler, konaklama ve ulaşım masraflarının paylaşımı, sağlık hizmetleri, okutmanların görevlendirilme koşulları, sergi ve topluluk değişimlerine ilişkin mali sorumluluklar ve burs değişimlerinin şartları detaylandırılmaktadır. Programın uygulanmasını koordine etmek amacıyla bir Ortak Komisyon kurulması da öngörülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin hususlar, özellikle sergi önerileri ve kültürel mirasın envanterlenmesi bağlamında ele alınmaktadır. Sergi başlıklarından biri doğrudan "Osmanlı İmparatorluğu'nun ülkesinden" ifadesini içerirken, bir diğeri tarih öncesi dönemden Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna kadar Türkiye'deki kadın figürlerini inceleyerek bu dönemi de kapsamaktadır. Kültürel mirasın korunması ve envanterlenmesi bağlamında ise, Hırvatistan'da bulunan Osmanlı dönemi el yazmaları başta olmak üzere Türk kültürel eserlerinin tespiti ve kayda alınması yönünde işbirliği öngörülmektedir. Bu ifadeler iki ülke arasındaki kültürel alışveriş ve işbirliği çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi ve kültürel mirasının da dikkate alındığını göstermektedir.

Türkiye Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile Hırvatistan Devlet Arşivi arasında işbirliği protokolü 11 Haziran 2008 tarihinde Zagreb'de yapılmıştır.[870] Her iki tarafın ulusal mevzuatlarına uygun olarak ve karşılıklılık ilkesine dayalı bir şekilde arşiv belgeleri ve araştırma araçlarını değişimini, elektronik teknolojiler, restorasyon ve arşivcilik konusunda tecrübe paylaşımını ve uzman eleman değişimini öngörmektedir. Ayrıca her yıl belirli sayıda arşiv görevlisinin karşılıklı olarak gönderilmesi, mesleki yayınların paylaşılması ve arşiv alanındaki teknik ve bilimsel toplantılara katılım gibi faaliyetler de protokol kapsamında yer almaktadır. Bu işbirliği

[870] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile Hırvatistan Cumhuriyeti Devlet Arşivi Arasında İşbirliği Protokolü", 13 Mart 2010, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100313-2.pdf

her iki ülkenin arşivcilik alanındaki bilgi ve deneyimlerini paylaşarak, arşivlerin zenginleştirilmesi ve geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Türkiye ile Hırvatistan arasında, karşılıklılık esası uyarınca, Hırvatistan vatandaşlarının vize muafiyeti sürelerinin altı ay içerisinde doksan güne çıkarılması Bakanlar Kurulu'nca 02 Temmuz 2008 tarihinde kararlaştırılmıştır.[871]

Kuzey Atlantik Antlaşmasına Hırvatistan Cumhuriyeti'nin Katılımına İlişkin Protokol 09 Temmuz 2008 tarihinde Brüksel'de imzalanmıştır.[872] Bu onay, Türkiye'nin NATO içindeki etkinliğini artırırken bölgedeki diğer ülkelerle güvenlik işbirliğini güçlendirmeyi amaçlayan bir adım olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Hırvatistan'ın NATO üyeliği, Türkiye'nin bölgedeki diğer ülkelerle siyasi ve ekonomik ilişkilerini derinleştirirken NATO'nun kolektif savunma yapısının güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Türkiye, Hırvatistan'ın NATO üyeliğine verdiği destekle hem bölgesel güvenlik sorunlarına aktif katılımını pekiştirmekte hem de Balkanlar'daki stratejik hedeflerine ulaşmak adına önemli bir diplomatik ve güvenlik aracı kullanmaktadır. Bu süreç Türkiye'nin Avrupa ile entegrasyon hedeflerine de dolaylı olarak katkı sağlamaktadır.

Türkiye ile Hırvatistan arasında ekonomik işbirliği anlaşması 18 Şubat 2009 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[873] İki ülke arasındaki ekonomik, sınai, teknik ve teknolojik işbirliğini mütekabiliyet ve karşılıklı yarar ilkeleri doğrultusunda geliştirmeyi ve yoğunlaştırmayı amaçlamaktadır. Anlaşma; ikili ekonomik ilişkilerin artırılması için karşılıklı sektörlerin faaliyetlerinin teşvik edilmesi, iş temaslarının ve yatırım imkanlarının desteklenmesi, ekonomik kalkınmaya yönelik işbirliğinin teşvik edilmesi ve genel ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi gibi amaçlar gütmektedir. Bu hedeflere ulaşmak için bilgi değişimi, yatırım imkanlarının kolaylaştırılması, iş heyetlerinin teşviki, uzman değişimi ve üçüncü ülkelerde ortak iş olanaklarının araştırılması gibi mekanizmalar öngörülmektedir. Anlaşmanın uygulanmasını teminen bir Karma

[871] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurul Kararı", 30 Temmuz 2008, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/07/20080730-5.htm
[872] Resmi Gazete, "Kuzey Atlantik Antlaşmasına Hırvatistan Cumhuriyeti'nin Katılımına İlişkin Protokol", 29 Ocak 2009, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/01/20090129-1.htm
[873] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması", 27 Haziran 2009, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090627-2.htm

Ekonomik Komite kurulması kararlaştırılmış olup bu komitenin ekonomik işbirliği ilkelerini belirleme, yeni işbirliği alanları tespit etme, işbirliği koşullarını iyileştirme ve anlaşmanın yürütülmesini takip etme gibi görevleri bulunmaktadır. Ayrıca bu anlaşmanın tarafların diğer uluslararası anlaşmalarından doğan hak ve yükümlülüklerini etkilemeyeceği ve özellikle Hırvatistan'ın Avrupa Birliği üyeliği ile Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Anlaşması'ndan kaynaklanan hukuki durumu geçersiz kılmayacağı belirtilmiştir. Anlaşma, iç yasal süreçlerin tamamlanmasının ardından diplomatik bildirimlerle yürürlüğe girecek ve yürürlüğe girmesiyle birlikte 12 Şubat 1996 tarihli ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşması feshedilecektir.

Türkiye ile Hırvatistan arasında yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına yönelik anlaşmaya ilişkin değişikliklere dair ek protokol 18 Şubat 2009 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[874]

Türkiye Maliye Bakanlığı, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) ile Hırvatistan Maliye Bakanlığı Karapara Aklama ile Mücadele Bürosu (AMLO) arasında karapara aklama ve terörizmin finansmanı ile ilgili finansal istihbarat değişiminde işbirliğine dair mutabakat muhtırası 24 Temmuz 2009 tarihinde Ankara'da ve 10 Ağustos 2009 tarihinde Zagreb'de imzalanmıştır.[875] Karapara aklama, terörizmin finansmanı ve ilgili suç faaliyetleriyle mücadelede finansal istihbarat değişimine yönelik işbirliğini tesis etmektedir. Karşılıklı menfaat ve mütekabiliyet esasına dayanan bu anlaşma, yetkili makamların ulusal mevzuatları çerçevesinde, şüpheli kişi ve faaliyetlere ilişkin analiz, inceleme ve soruşturmalara yardımcı olabilecek bilgilerin kendiliğinden veya talep üzerine paylaşılmasını öngörmektedir. Elde edilen bilgilerin kullanımı, bilgiyi sağlayan makamın ön iznine tabi olup, üçüncü taraflara aktarılamayacak ve belirtilen amaçlar dışında kullanılamayacaktır. Gizlilik ilkesi esastır ve bilgi, ulusal mevzuatın öngördüğü gizlilik standartlarında korunacaktır. Yardımlaşma talepleri ulusal mevzuat, uluslararası anlaşmalar veya ulusal güvenlik gerekçeleriyle reddedilebilecektir.

---

[874] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Hırvatistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına Yönelik Anlaşma'ya İlişkin Değişikliklere Dair Ek Protokolü", 07 Mayıs 2013, 23-27.

[875] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti, Maliye Bakanlığı, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) ile Hırvatistan Cumhuriyeti, Maliye Bakanlığı, Karapara Aklama ile Mücadele Bürosu (AMLO) Arasında Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanı ile İlgili Finansal İstihbarat Değişiminde İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası", 03 Ekim 2009, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/10/20091003-2.htm

Türkiye ile Hırvatistan arasında serbest ticaret anlaşması ile tesis edilen ortak komitenin anlaşmanın tarım tavizlerinin değişimine ilişkin II sayılı protokolünün değiştirilmesi hakkındaki 1/2010 sayılı karar 04 Kasım 2010 tarihinde,[876] 1/2011 sayılı kararı 07 Ekim 2011 tarihinde imzalanmıştır.[877]

Türkiye ile Yugoslavya arasında vizelerin kaldırılması hakkında anlaşmanın Türkiye ve Hırvatistan arasında uygulanması 01 Nisan 2013 tarihinden geçerli olmak yürürlükten kaldırılmıştır.[878] Türkiye ile Yugoslavya arasında vizelerin kaldırılması anlaşmasının sona ermesinin nedeni, Hırvatistan'ın AB üyeliğine hazırlanması ve bu kapsamda Türk vatandaşlarına vize uygulamaya başlaması olmuştur.

13 Mart 2002 tarihli Türkiye ile Hırvatistan arasında "Serbest Ticaret Anlaşması" 01 Temmuz 2013 tarihinden geçerli olmak üzere sona erdirilmiştir.[879] Hırvatistan'ın Avrupa Birliği'ne (AB) üye olması nedeniyle 01 Temmuz 2013 tarihinden geçerli olmak üzere sona erdirilmiştir. Hırvatistan'ın AB üyeliğiyle birlikte Türkiye'nin bu ülke ile olan ticari ilişkileri AB'nin ortak ticaret politikaları çerçevesinde yeniden düzenlenmiştir. Bu nedenle mevcut serbest ticaret anlaşması yürürlüğünü kaybetmiştir.

Türkiye ile Hırvatistan arasında 2014-2016 yıllarına ilişkin kültür ve sanat alanlarında işbirliği programı 04 Mart 2014 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[880] Bu program her iki ülkenin kültürel miraslarını tanıtmayı, sanatsal projelerde işbirliğini artırmayı ve kültürel değişimlere katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Program, kültür ve sanat alanında düzenlenen etkinlikler, sergiler, konserler, tiyatro gösterileri ve diğer sanatsal faaliyetlerle desteklenmiş olup aynı zamanda sanatçılar arasında deneyim paylaşımını teşvik etmiştir. Türkiye ve Hırvatistan arasındaki kültürel ilişkilerin güçlendirilmesi, halklar arasında anlayış ve dostluğu artırmayı amaçlamaktadır.

---

[876] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması ile Tesis Edilen Ortak Komitenin Anlaşmanın Tarım Tavizlerinin Değişimine İlişkin II Sayılı Protokolünün Değiştirilmesi Hakkındaki 1/2010 Sayılı Kararı", 04 Temmuz 2011, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110704M2-19-1.pdf

[877] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması Ortak Komitesinin Serbest Ticaret Anlaşmasına Ek "Menşeli Ürünler" Kavramının Tanımı ve İdari İşbirliği Yöntemlerine İlişkin Protokol III'ün Değiştirilmesi Hakkındaki 1/2011 Sayılı Kararı", 24.03.2012, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120324-10-1.pdf

[878] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 29 Mart 2013, 1.

[879] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 25 Temmuz 2013, 23.

[880] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2014-2016 Yıllarına İlişkin Kültür ve Sanat Alanlarında İşbirliği Programı", 09 Ağustos 2014, 4-12.

Türkiye ile Hırvatistan arasında diplomatik, hizmet ve hususi pasaport hamilleri için vizelerin karşılıklı olarak kaldırılmasına dair anlaşma 16 Mayıs 2014 tarihinde Zagreb'de imzalanmıştır.[881] AB'ye üyelik sonrası pasaport sahiplerine vizesiz geçiş sağlayarak iki ülke arasındaki özel ilişkileri sürdürmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye ve Hırvatistan arasında cezai konularda karşılıklı adli yardımlaşma anlaşması 26 Nisan 2016 tarihinde Zagreb'de imzalanmıştır.[882] Anlaşmanın temel unsurlarından biri adli yardımlaşma taleplerinin doğrudan değil, belirlenen merkezi makamlar aracılığıyla iletilmesini öngören düzenlemedir; bu da iletişimin etkinliğini ve düzenini artırmayı hedeflemektedir. Anlaşma delil toplama, olay yeri incelemesi, bilirkişi incelemesi ve şüpheli-sanık sorgusu gibi ceza yargılamasının temel aşamalarında işbirliğini teşvik etmektedir. Bu da suçların etkili bir şekilde soruşturulması ve kovuşturulmasını sağlamaktadır. Ayrıca tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin hüküm, ekonomik suçlar ve organize suçlarla mücadelede etkili bir araç sunmakta, suç gelirlerinin takibi ve sorumluların cezalandırılması konularında anlaşmanın kapsamını genişletmektedir.

Türkiye ile Hırvatistan arasında çevre, doğa, su ve ormancılık alanında iş birliği anlaşması 03 Temmuz 2017 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.[883] Bu anlaşma iki ülkenin çevre kirliliğini azaltma, çevrenin, doğanın, suyun ve ormanların korunması amacıyla işbirliği yapmasını öngörmektedir. İşbirliği bilgi, deneyim ve teknoloji transferi gibi özel program ve projeler aracılığıyla gerçekleştirilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti arasında 2019-2021 yılları için kültür ve sanat alanlarında işbirliği programı 16 Ocak 2019 Ankara'da imzalanmıştır.[884] Program, kütüphaneler arasında bilgi materyali ve yayın teatisi, yazma eserlerin ve nadir basılı kitapların korunması, edebiyat eserlerinin tercüme ve yayınlanması, sinema alanında görsel-işitsel eserlerin üretimi ve film arşivlerinin

[881] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport Hamilleri İçin Vizelerin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Anlaşma", 25 Temmuz 2014, 22-27.
[882] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti ve Hırvatistan Cumhuriyeti Arasında Cezai Konularda Karşılıklı Adli Yardımlaşma Anlaşması", 02 Haziran 2021, 92-104.
[883] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çevre, Doğa, Su ve Ormancılık Alanında İş Birliği Anlaşması", 22 Ağustos 2017, 1-5,
[884] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2019-2021 Yılları İçin Kültür ve Sanat Alanlarında İşbirliği Programı", 19 Nisan 2019, 21-29.

geliştirilmesi gibi çok yönlü işbirliği fırsatları sunmaktadır. Ayrıca misafir yazarların söyleşi ve atölye çalışmalarına olanak tanıyan bu program, iki ülkenin kültürel mirasını zenginleştirmek ve halklar arası anlayışı pekiştirmek için önemli bir platform sağlamaktadır. Program kültürel materyal değişimi ve bilimsel toplantılara katılım gibi aktiviteleri de içermektedir.

Hırvatistan'ın umuma mahsus pasaport hamili vatandaşlarının Türkiye'ye yapacakları her 180 gün içinde azami 90 gün ikamet süreli turistik amaçlı seyahatlerinde ve transit geçişlerinde vize muafiyeti 01 Mart 2020 tarihinde sağlanmıştır.[885]

6.8. Türkiye ile Slovenya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Slovenya arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması'nın feshedilmesi 05 Mart 2004 tarihinde Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır.[886] Türkiye ile Slovenya arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması'nın 30 Nisan 2004 tarihinde feshedilmesinin temel nedeni, Slovenya'nın 01 Mayıs 2004 tarihinde Avrupa Birliği'ne (AB) üye olmasıdır. AB üyeliğiyle birlikte Slovenya'nın ticaret politikaları AB'nin ortak ticaret politikaları çerçevesinde yürütülmeye başlanmıştır. Bu durum Türkiye ile Slovenya arasındaki mevcut serbest ticaret anlaşmasının geçerliliğini yitirmesine ve dolayısıyla feshedilmesine yol açmıştır. Bu tür durumlarda AB üyesi ülkelerle olan ticaret ilişkileri genellikle AB'nin Türkiye ile yaptığı gümrük birliği ve diğer ticaret anlaşmaları çerçevesinde yeniden düzenlenir.

Türkiye ile Slovenya arasında 2004-2008 yıllarına ait eğitim, kültür ve bilim alanlarında işbirliği programı 12 Mart 2004 tarihinde Lübliyana'da imzalanmıştır.[887] Program kapsamında üniversiteler ve araştırma kurumları arasında öğrenci değişimi, ortak bilimsel projeler, kültürel etkinlikler ve sanat alanlarında işbirlikleri yapılması öngörülmüştür. Ayrıca Türk ve Sloven öğrenci ve akademisyenlerinin birbirlerinin ülkelerinde eğitim ve araştırma yapabilmeleri için çeşitli fırsatlar yaratılmıştır.

---

[885] Resmi Gazete, "Cumhurbaşkanı Kararı", 02 Mart 2020, 1.

[886] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 19 Mart 2004, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/03/20040319.htm#1

[887] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Slovenya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2004-2008 Yıllarına Ait Eğitim, Kültür ve Bilim Alanlarında İşbirliği Programı", 30 Mayıs 2004, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/05/20040530.htm#1

Türkiye ile Slovenya arasında Yatırımların Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma 23 Mart 2004 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[888] Anlaşma, yatırımcıların haklarının korunmasını, yatırımların adil ve eşit muamele görmesini ve güvence altına alınmasını öngörmektedir. Bu çerçevede yatırımların serbestçe transfer edilebilmesi ve ödemelerin zamanında yapılabilmesi gibi ekonomik işlemleri kolaylaştıran hükümler de yer almaktadır. Ayrıca her iki taraf, diğer tarafın yatırımcılarına ülkesindeki yatırımlar için elverişli koşullar sunmayı taahhüt etmekte, böylece yatırımların daha cazip hale getirilmesi sağlanmaktadır.

"Türkiye ile Slovenya arasında Örgütlü Suçlar, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı, Uluslararası Terörizm ve Diğer Ciddi Suçlarla Mücadelede İşbirliği Anlaşması" 08 Nisan 2004 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. [889] Suçların önlenmesi, tespiti, bastırılması ve yargılanması amacıyla bilgi alışverişi, talep üzerine polisiye faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, koordineli tahkikatlar, yeni suç yöntemleri hakkında deneyim paylaşımı, adli ve kriminalistik inceleme sonuçlarının mübadelesi ve uzman değişimini öngörmektedir. Özellikle uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadelede bilgi paylaşımı, yeni uyuşturucu örneklerinin değişimi ve kontrollü teslimat gibi hususlar vurgulanırken terörizmin önlenmesi ve mücadele edilmesi amacıyla istihbarat paylaşımı, terörün finansmanının engellenmesi ve terör örgütlerine mülteci statüsü verilmemesi gibi alanlarda işbirliği öngörülmektedir. Anlaşma ayrıca para aklama dahil diğer ciddi suçlarla mücadelede işbirliğini de kapsamaktadır. İşbirliğinin etkinliğini artırmak için irtibat görevlileri atanabileceği belirtilmiş olup bilgi mübadelesinin İngilizce yapılacağı ve kişisel verilerin korunmasına yönelik hükümlerin uluslararası standartlara uygun olarak uygulanacağı ifade edilmektedir.

Türk-Sloven kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 19 Temmuz 2006 tarihinde Ljubljana'da imzalanmıştır.[890] Toplantıda, mevcut ticaret hacmi ve karayolu taşımacılığının gelişiminden duyulan memnuniyet ifade edilmiş, gelecekteki

[888] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Slovenya Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma", 04 Eylül 2005, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/09/20050904-1.htm

[889] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Slovenya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Örgütlü Suçlar, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı, Uluslararası Terörizm ve Diğer Ciddi Suçlarla Mücadelede İşbirliği Anlaşması", 06 Ağustos 2005, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/08/20050806-1.htm

[890] Resmi Gazete, "Türk-Sloven Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 03 Kasım 2006, (Erişim Tarihi 26 Nisan 2025), https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/11/20061103-3.htm

ticaretin daha da artacağı yönündeki beklentiler dile getirilmiştir. İşbirliğinin temel amacının ticaretin geliştirilmesi ve eşya taşımacılığının kolaylaştırılması olduğu vurgulanmış, ikili taşımacılığın teşviki ve alternatif taşıma modları ile güzergahların oluşturulmasının önemi üzerinde durulmuştur. Türk heyetinin mevcut izin belgesi kotasının yetersizliğine yönelik dile getirdiği husus dikkate alınmış, Sloven heyeti tarafından Türk taşımacılarının transit geçişlerini kolaylaştırma imkanlarını değerlendireceğine dair söz vermiştir. Yolcu taşımacılığında ise düzenli hat bulunmadığı belirtilmiş, talep olması halinde gerekli ilginin gösterileceği ifade edilmiştir. Diğer konularda Türk taşımacılarının UBAK izin belgelerine el konulması ve para cezaları uygulanması gibi sorunlar gündeme getirilmiş, Sloven heyeti bu konuları inceleyeceğini belirtmiştir. Ayrıca kiralık taşıtlarla yapılan taşımacılıkta yaşanan sorunlar da ele alınmıştır. Son olarak her iki ülke taşımacılarının üçüncü ülke geçiş belgesi kullandıklarında kendi ülkelerinden transit geçmelerinin zorunlu olmadığı kararlaştırılmıştır.

Türkiye ile Slovenya arasında gümrük konularında işbirliği ve karşılıklı yardım anlaşması 26 Eylül 2006 tarihinde Lübliyana'da imzalanmıştır.[891] Gümrük suçlarının önlenmesi ve soruşturulmasında bilgi paylaşımını ve karşılıklı yardım sağlamayı öngörmektedir. Başvuran idarelerin talebi üzerine, eşyanın taşınması ve transitine ilişkin bilgilerin karşılıklı olarak aktarılması, anlaşmanın temel unsurlarındandır. Ayrıca uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı ticareti gibi özellikle kritik konularda da işbirliği yapılması anlaşmanın kapsamına dâhil edilmiştir.

Türkiye ile Slovenya arasında bilgi ve iletişim teknolojileri alanında işbirliği anlaşması 21 Kasım 2007 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[892] Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanımını teşvik etmeyi, iki ülke arasındaki teknoloji transferini ve ortak projeleri desteklemeyi hedeflemektedir. Anlaşma çerçevesinde çeşitli BİT sektörlerinde ortak araştırma ve geliştirme faaliyetleri yürütülmesi, yeni teknolojilerin uygulanması, bilgi paylaşımı ve iş gücü eğitimine dair işbirlikleri yapılması öngörülmektedir. Özellikle dijital altyapı geliştirme, e-devlet uygulamaları, siber

[891] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Slovenya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Gümrük Konularında İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması", 11 Haziran 2011, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110611M1-6-1.pdf
[892] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Slovenya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bilgi ve İletişim Teknolojileri Alanında İşbirliği Anlaşması", 16 Mayıs 2013, 49-52.

güvenlik ve veri paylaşımı gibi önemli alanlarda işbirliğinin derinleştirilmesi planlanmaktadır.

Türkiye ile Slovenya arasında sağlık ve tıp alanında işbirliğine dair anlaşma 21 Kasım 2007 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[893] Sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmayı, tıbbi araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemeyi ve sağlık alanındaki eğitim işbirliklerini teşvik etmeyi hedeflemektedir. Ayrıca sağlık teknolojileri, ilaç ve tıbbi cihazlar gibi alanlarda bilgi paylaşımı ve deneyim aktarımını içermektedir. Anlaşma çerçevesinde her iki ülke arasında sağlık personelinin eğitimine yönelik ortak programlar düzenlenmesi, sağlık alanındaki iyi uygulamaların paylaşılması ve ortak projelerin geliştirilmesi öngörülmektedir.

Türkiye ile Slovenya arasında diplomatik misyon ve konsolosluk üyelerinin yakınlarının kazanç getirici bir işte çalışmalarına olanak sağlayan anlaşma 21 Kasım 2007 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[894]

Umuma mahsus pasaport hamili Slovenya vatandaşlarına, Türkiye'ye yapacakları turistik veya ticari amaçlı seyahatlerinde ikamet sürelerinin 180 gün içerisinde 90 günü geçmemesi kaydıyla vize muafiyeti sağlanması Bakanlar Kurulu'nca 27 Temmuz 2010 tarihinde kararlaştırılmıştır.[895]

Türkiye-Slovenya kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 07 Aralık 2016 tarihinde Ljubljana'da yapılmıştır.[896] Toplantıda taşıma izinleri, geçiş belgeleri, transit geçişler ve taşımacılık sektöründeki diğer teknik ve idari konular ele alınmıştır. Protokolün imzalanmasıyla birlikte Türkiye ve Slovenya, kara ulaştırması alanında daha etkin ve verimli bir işbirliği sürecine girmeyi taahhüt etmişlerdir.

---

[893] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Slovenya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık ve Tıp Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma", 03 Temmuz 2009, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090703-9..htm

[894] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Slovenya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Diplomatik Misyon ve Konsolosluk Üyelerinin Yakınlarının Kazanç Getirici Bir İşte Çalışmalarına Olanak Sağlayan Anlaşma", 15 Şubat 2011, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110215-3-1.pdf

[895] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 15 Ağustos 2010, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/08/20100815-2.htm

[896] Resmi Gazete, "Türkiye-Slovenya Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 17 Mart 2017, 16-20.

Türkiye ile Slovenya arasında bilim ve teknoloji işbirliği anlaşmasını tadil eden protokol 10 Ağustos 2022 Ankara'da yapılmıştır.[897] Bu tadil protokolü Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mustafa Varank ile Slovenya Kalkınma ve Teknoloji Bakanı Matjaz Han tarafından imzalanmıştır. Protokolün temel amacı iki ülke arasındaki bilim ve teknoloji alanındaki mevcut işbirliğini daha da ileriye taşımak ve yeni işbirliği alanları oluşturarak bu alandaki etkileşimi artırmaktır.

6.9. Türkiye ile Kuzey Makedonya Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Makedonya Kültür Bakanlığı arasında 2004-2006 yıllarına ait kültürel işbirliği programı 06 Temmuz 2004 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[898] Program müzik ve sahne sanatları, resim sanatı, edebiyat ve yayıncılık, film ve telif hakları, arşiv, kütüphane, kültürel miras ve halk kültürü gibi geniş bir yelpazede karşılıklı etkinliklerin teşvik edilmesini, bilgi ve materyal değişimini, sanatçı ve uzman ziyaretlerini, ortak projeleri ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik işbirliğini kapsamaktadır. Heyet ve sanat grubu değişimleri ile sergi organizasyonlarına ilişkin mali hükümler de belirlenmiş olup, uluslararası ulaşım masrafları gönderen tarafça, iaşe-ibate ve yerel organizasyon giderleri ise kabul eden tarafça karşılanmaktadır.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Türkiye'nin Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyetindeki Avrupa Birliği Polis Misyonuna (EUPOL-PROXIMA) Katılımına Dair Anlaşma 10 Eylül 2004 tarihinde Brüksel'de imzalanmıştır.[899] EUPOL-PROXIMA, 15 Aralık 2003 tarihinde Avrupa Birliği tarafından Kuzey Makedonya'da başlatıldı. Misyon, özellikle ülkedeki polis teşkilatının reformunu desteklemek, organize suçla mücadele etmek, etnik azınlıklarla ilişkileri iyileştirmek ve hukukun üstünlüğünü güçlendirmek amacıyla oluşturulmuştur. O dönemde Kuzey Makedonya, iç savaş sonrası istikrar sağlama çabaları içindeydi ve bu bağlamda polis reformları ile güvenlik yapılarının güçlendirilmesi önemli bir ihtiyaçtı. Ayrıca Kuzey Makedonya'nın Avrupa

[897] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Slovenya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Slovenya Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Bilim ve Teknoloji İşbirliği Anlaşmasını Tadil Eden Protokolü", 25 Nisan 2023, 43-45.
[898] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Arasında 2004-2006 Yıllarına Ait Kültür İşbirliği Programı", 09 Kasım 2004, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/11/20041109.htm#1
[899] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 04 Nisan 2006, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060404-1.htm

Birliği'ne üyelik sürecine katkı sağlamak ve AB standartlarına uyumunu desteklemek de misyonun önemli hedefleri arasında yer alıyordu.

Avrupa Birliği ile Türkiye Arasında Türkiye'nin Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyetindeki Avrupa Birliği Kuvvetine Katılımına İlişkin Anlaşma ve Buna Bağlı Malî Düzenleme 20 Ekim 2004 tarihinde Bakanlar Kurulunca uygun bulunmuştur.[900] 2001 yılında Kuzey Makedonya'da, özellikle Arnavutlar ile Makedon güvenlik güçleri arasında büyük çatışmalar yaşanmıştı. Bu çatışmalar Arnavutların daha fazla siyasi hak ve temsil talep etmeleri nedeniyle patlak vermişti. Çatışmaların sona erdirilmesi ve barışın sağlanması için uluslararası toplum devreye girmiş ve 13 Ağustos 2001 tarihinde Ohrid Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma etnik gruplar arasındaki ilişkileri düzenlemeyi ve Arnavutların haklarını genişletmeyi amaçlıyordu. Ancak anlaşmanın uygulanabilmesi ve ülkedeki barışın sürdürülebilir hale gelmesi için güçlü bir uluslararası destek mekanizmasına ihtiyaç duyulmuştu. Ohrid Çerçeve Anlaşması'nın uygulanmasını desteklemek, Kuzey Makedonya'daki barışı sağlamak ve sürdürülebilir bir güvenlik ortamı oluşturmak için AB, 31 Mart 2003 tarihinde Concordia Harekatı'nı başlatmıştır. Bu harekat NATO'nun daha önceki Allied Harmony Harekatı'nın yerini almıştır ve AB'nin kendi askeri kapasitesini kullanarak gerçekleştirdiği ilk büyük harekattır. Türkiye, AB'nin liderliğindeki Concordia Harekatı'na katılmış ve bu harekatın finansmanına katkı sağlamıştır. Türkiye'nin katılımı bölgedeki barışın desteklenmesi adına önemli bir adım olmuştur ve Türkiye'nin AB ile güvenlik işbirliğini güçlendirme çabalarını yansıtmaktadır. Türkiye bu harekattaki askeri personel ve kuvvetlerini ulusal komuta altında tutmuş ancak operasyonel kontrol AB'ye devredilmiştir. Türkiye ayrıca harekatın mali giderlerine düzenli olarak katkıda bulunmuştur. Concordia Harekatı Kuzey Makedonya'daki barışı korumayı ve Ohrid Çerçeve Anlaşması'nın uygulanmasını desteklemeyi amaçlayan önemli bir askeri ve diplomatik girişimdir. Türkiye'nin bu harekattaki aktif rolü ülkenin Balkanlar'daki istikrarı destekleme ve AB ile işbirliği yapma arzusunun bir yansımasıdır.

[900] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 27 Ekim 2004, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041027.htm#10

Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti arasında işbirliği protokolü 15 Mart 2005 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[901] Türkiye adına Başbakanlığa bağlı Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) ve Makedonya adına Dışişleri Bakanlığı tarafından koordine edilecektir.

Protokol çerçevesinde Türkiye, TİKA aracılığıyla fizibilite çalışmaları da dâhil olmak üzere somut projeler yoluyla Makedonya'ya teknik yardım ve eğitim desteği sağlayacaktır. İşbirliği enerji, altyapı, mali sistem, tarım, sanayi rehabilitasyonu, küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi, turizm, sağlık, çevre koruma, eğitim, pazarlama ve uluslararası kuruluşlarla ilişkiler gibi birçok alanı kapsamaktadır. Her iki taraf bu alanlarda uzmanlar görevlendirecek ve yıllık değerlendirme toplantılarıyla işbirliği programını güncelleyecektir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yükümlülükleri arasında bir Program Koordinasyon Ofisi (PKO) kurulması, ofisin donanımı ve personel temini, uzmanların ve fizibilite çalışmalarının finansmanı ile teknik yardım projelerine katkı sağlanması bulunmaktadır. Ayrıca Türk uzmanlara kıdemli danışmanlık desteği verilecek ve bilgi paylaşımı teşvik edilecektir. Makedonya Cumhuriyeti ise bir ulusal koordinatör görevlendirmeyi, gerekli bilgilerin teminini, yerel uzmanların harcamalarının karşılanmasını ve Türk uzmanlara kolaylıklar sağlanmasını taahhüt etmektedir. Ayrıca PKO için uygun bir yer temin edecek ve bu merkezin resmi işlemlerinin kolaylaştırılması ile TİKA temsilcilerine uluslararası kuruluş statüsü sağlanması hususlarında sorumluluk üstlenecektir.

Türkiye-Makedonya uluslararası kara ulaştırması karma komisyon protokolü 16 Haziran 2005 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır.[902] Toplantıda mevcut taşımacılık faaliyetleri ve ticari gelişmeler hakkında bilgi alışverişinde bulunulmuştur. Yolcu taşımacılığının sorunsuz ilerlediği teyit edilmiş, yeni hatların turistik merkezlere yönelik olması gerektiği vurgulanmış ve otobüslerin yaş sınırlaması gibi teknik konular ele alınmıştır. Düzenli otobüs seferlerinin zaman tarifelerine uyularak daha engelsiz yapılması için tedbirler alınması konusunda mutabakata varılmıştır.

[901] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 17 Şubat 2007, (Erişim Tarihi 08 Mart 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/10/20071023-2.htm
[902] Resmi Gazete, "Türkiye-Makedonya Uluslararası Kara Ulaştırması Karma Komisyon Protokolü", 12 Ağustos 2005, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/08/20050812-2.htm

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı arasında Makedonya Cumhuriyeti'nde Yer Alan Bazı Osmanlı Dönemi Eserlerinin Onarımı ve Rekonstrüksiyonuna Yönelik Yapılan Görüşmelere İlişkin Mutabakat Zaptı 19 Ekim 2005 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır.[903] Mutabakat zaptı kapsamında Mustafa Paşa Camii'nin konservasyon ve restorasyonu için Makedonya tarafı projeleri hazırlayacak, Türkiye ise yaklaşık 100.000 ABD doları tutarında mali katkı sağlayacaktır. Taş Köprü Mihrabı'nın rekonstrüksiyonu kapsamında mihrabın projesi Makedonya tarafından hazırlanacak, kitabenin replikası ise Türkiye tarafından yapılacak ve monte edilecektir. Kurşunlu Han'ın onarımında Makedonya keşif çalışmalarını üstlenecek, Türkiye ise belirlenen maliyetlere katkı sunacaktır. Üsküp Türk Tiyatrosu'nun yeni mekâna taşınmasına yönelik olarak Türkiye teknik yardım ve mali destek sağlayacaktır. Ayrıca Kalkandelen'de bulunan Saat Kulesi ile Tek Gözlü Köprü'nün rekonstrüksiyonu için Makedonya uygulama projelerini hazırlayacak, Türkiye ise bu projelerin hayata geçirilmesine katkıda bulunacaktır. Manastır'da yer alan Hacıbey Camii ve Külliyesi'nin restorasyonu ve rekonstrüksiyonu projeleri de Makedonya tarafından hazırlanacak olup Türkiye projelere hem teknik hem de mali destek sunacaktır. Bu mutabakat zaptı Türkiye ile Makedonya arasındaki kültürel işbirliğini güçlendirmekte ve Osmanlı dönemine ait kültürel mirasın korunmasına yönelik somut adımlar içermektedir.

Türkiye ve Makedonya arasındaki serbest ticaret anlaşmasına ek menşeli ürünler kavramının tanımı ve idari işbirliği yöntemlerine ilişkin protokol 2'nin değiştirilmesi hakkında Ortak Komite'nin 2/2005 sayılı kararı 02 Aralık 2005 tarihinde, [904] 1/2008 sayılı kararı 11 Kasım 2008 tarihinde alınmıştır.[905]

Türkiye Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı ile Makedonya Tarım, Ormancılık ve Su Kaynakları Bakanlığı arasında Makedonya'da

[903] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Arasında Makedonya Cumhuriyeti'nde Yer Alan Bazı Osmanlı Dönemi Eserlerinin Onarımı ve Rekonstrüksiyonuna Yönelik Yapılan Görüşmelere İlişkin Mutabakat Zaptı" 04 Temmuz 2011, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110704M2-15-1.pdf

[904] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasına Ek Menşeli Ürünler Kavramının Tanımı ve İdari İşbirliği Yöntemlerine İlişkin Protokol 2'nin Değiştirilmesi Hakkında Ortak Komite'nin 2/2005 sayılı kararı", 17 Şubat 2007, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/02/20070217-3.htm

[905] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması'nın Eki "Menşeli Ürünler" Kavramının Tanımı ve İdari İşbirliği Yöntemlerine İlişkin Protokol 2'nin Değiştirilmesi Hakkında Ortak Komitenin 1/2008 Sayılı Kararı, 30 Nisan 2009, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/04/20090430M1-1.htm

arıcılığın geliştirilmesi konusunda işbirliği protokolü 12 Nisan 2006 tarihinde Üsküp'te yapılmıştır.[906] Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA), Türkiye Hükümeti adına Makedonya'da kırsal kalkınmayı desteklemek ve arıcılık sektörünü geliştirmek amacıyla Makedonya Tarım, Ormancılık ve Su Kaynakları Bakanlığı ile kapsamlı bir işbirliği protokolü imzalamıştır. TİKA, Radoviş bölgesinde ülke koşullarına uygun bir arıcılık modelinin oluşturulması, arı yetiştiricilerinin birlikler şeklinde örgütlenmesi ve bu alanda istihdam imkânlarının artırılması hedefleri doğrultusunda, teknik uzman ve danışman görevlendirilmesi, eğitim programlarının hazırlanması, malzeme ve ekipman temini gibi çeşitli sorumluluklar üstlenmiştir. Ayrıca TİKA, proje sürecinin etkin şekilde izlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla düzenli raporlamalar yapılmasını sağlamayı, sağlanan ekipmanların vergilerden muaf tutulması için Makedon makamlarıyla eşgüdüm içinde çalışmayı taahhüt etmiştir. Bu protokol TİKA'nın bölgesel kalkınma politikaları çerçevesinde Balkanlar'da yürüttüğü somut işbirliği projelerinin önemli bir örneğini teşkil etmekte olup Türkiye'nin Makedonya ile ikili ilişkilerini güçlendirme ve bölgedeki görünürlüğünü artırma stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Kültür Eserlerini Koruma Kurumu Milli Konzervasyon Merkezi arasında Makedonya-Üsküp Mustafa Paşa Camii Restorasyonu Projesi Protokolü 04 Mayıs 2006 tarihinde Üsküp'te yapılmıştır.[907] Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) ile Makedonya Cumhuriyeti Kültür Eserlerini Koruma Kurumu Milli Konzervasyon Merkezi arasında imzalanan bu protokol 15 Mart 2005 tarihinde Ankara'da iki ülke arasında yapılan İşbirliği Protokolü'ne dayanarak Üsküp'te bulunan Mustafa Paşa Camii'nin restorasyon çalışmalarını düzenlemektedir. Protokol kapsamında TİKA, restorasyon işlerini Türkiye mevzuatına uygun şekilde ihale etmek, proje koordinatörü ve kontrol ekibi görevlendirmek, bilimsel ilkelere uygun çağdaş tekniklerle restorasyonu yürütmek ve projeleri onaylayarak uygulamakla yükümlüdür. Makedon tarafı ise restorasyon

[906] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Tarım, Ormancılık ve Su Kaynakları Bakanlığı Arasında İmzalanan Makedonya'da Arıcılığın Geliştirilmesi Konusunda İşbirliği Protokolü", 14 Aralık 2006, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061214-3.htm

[907] Resmi Gazete, "T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Kültür Eserlerini Koruma Kurumu Milli Konzervasyon Merkezi Arasında Makedonya-Üsküp Mustafa Paşa Camii Restorasyonu Projesi Protokolü", 04 Haziran 2008, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/01/20080104-2.htm

sürecinde gerekli malzeme ve ekipmanın gümrük işlemlerini hızlıca tamamlamak, vergi ve harçlardan muafiyet sağlamak, şantiye altyapı hizmetlerini temin etmek, çalışma ve ikamet izinlerini ücretsiz vermek ve kendi proje koordinatörünü görevlendirmekle sorumludur. Ayrıca restorasyon sürecinde ortaya çıkabilecek yeni ihtiyaçlar mahallinde Türk ve Makedon uzmanlarca belirlenecek, uygulama süreci ise hem TİKA'nın denetimine hem de bağımsız olarak Üsküp Tarihi Anıtlarını Koruma Merkezi'nin kontrolüne tabi olacaktır. Bu protokol Türkiye'nin kültürel mirasın korunması yoluyla Makedonya ile ikili ilişkilerini pekiştirme politikasının somut bir örneği niteliğindedir.

Türkiye ile Makedonya arasında sağlık ve tıp bilimleri alanında işbirliğine dair anlaşma 08 Kasım 2007 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır.[908] Sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, bulaşıcı ve kronik hastalıkların önlenmesi, sağlık idaresi, çevresel faktörlerin etkilerinin kontrolü ve gıda temizliği gibi öncelikli alanlarda bilgi ve uzman değişimi, doğrudan kurumsal temaslar ve bilimsel etkinliklere katılım yoluyla işbirliği öngörmektedir. Uzman ziyaretlerinde seyahat masrafları gönderen tarafça, konaklama ve ülke içi ulaşım giderleri ise ev sahibi tarafça karşılanacak ve bu ziyaretler iki haftayı aşmayacaktır. Anlaşmanın uygulanmasından her iki ülkenin Sağlık Bakanlıkları sorumlu olacak; işbirliği alanları ve koşulları ise hazırlanan Eylem Planları ve Uygulama Programları ile somutlaştırılacaktır. Ayrıca bu Anlaşma ile 20 Mart 1995 tarihli ve 1995-1998 dönemini kapsayan önceki sağlık işbirliği anlaşması yürürlükten kaldırılmış ve onun yerine geçmiştir.

Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Makedonya Kültür Bakanlığı arasında 2009-2011 yıllarına ait kültürel işbirliği programı 22 Nisan 2009 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[909] Program 15 Ekim 1993 tarihli Kültürel İşbirliği Protokolü'ne dayanarak imzalanmıştır. Taraflar kültür ve sanatın tüm alanlarında işbirliğini teşvik etmeyi, müzik, sahne sanatları, resim, edebiyat, film, telif hakları, kütüphaneler, kültürel miras ve halk kültürü gibi başlıklarda etkinlik düzenlemeyi, sanatçı değişimini sağlamayı ve kültürel mirası korumayı taahhüt etmişlerdir. Program ayrıca uluslararası etkinliklere katılımı,

[908] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma", 02.02.2011, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110202-1.htm

[909] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Arasında İmzalanan "2009-2011" Yıllarına Ait Kültürel İşbirliği Programı", 10 Eylül 2009, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/09/20090910-1.htm

eser değişimini ve ortak film yapımlarını desteklemekte; kültürel varlıkların yasa dışı dolaşımını önlemeye yönelik işbirliğini öngörmektedir.

Makedonya Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanını Önleme Bürosu Arasında Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanı ile İlgili Finansal İstihbarat Değişiminde İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası 26 Mayıs 2009 tarihinde imzalanmıştır.[910] Karapara aklama, terörizmin finansmanı ve ilgili suç faaliyetlerine dair bilgi değişimini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu işbirliği her iki tarafın ulusal mevzuatına uygun olarak talep üzerine veya kendiliğinden bilgi paylaşımı yapmayı öngörmektedir. Elde edilen bilgiler yalnızca belirtilen amaçlarla kullanılabilir ve üçüncü şahıslara açıklanamaz. Gizlilik esasına dayalı olarak bilgi paylaşımı yalnızca gerekli durumlar için yapılacak ve ulusal güvenlik veya yasal düzenlemelere aykırı talepler reddedilebilecektir. Ayrıca her iki tarafın uygun iletişim prosedürleri belirleyerek karşılıklı istişarelerde bulunması öngörülmektedir.

Türkiye ile Makedonya arasındaki Sosyal Güvenlik Sözleşmesi'nin uygulanmasına ilişkin 21 Ağustos 1998 tarihli idari anlaşmada yapılan değişiklikler ve ilavelere ait ek idari anlaşma 13 Nisan 2010 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[911] Ödeme süresi üç aydan altı aya çıkarılmış ve döviz birimi olarak kullanılan "DM" ifadeleri "Avro" ile değiştirilmiştir.

Türkiye Sağlık Bakanlığı ile Makedonya'nın Ankara Büyükelçiliği arasında sağlık alanında hibe yapılmasına dair anlaşma 26 Mayıs 2010 tarihinde imzalanmıştır.[912] Bu anlaşma çerçevesinde Türkiye, Makedonya'nın ihtiyaç duyduğu 5.000 doz adjuvanlı H1N1 pandemik grip aşısını ücretsiz olarak temin edecektir. Hibe edilen malzeme teslimatın ardından Makedonya'ya ait olacak ve sağlık hizmetlerinin sürdürülebilmesi

[910] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti, Maliye Bakanlığı, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) ile Makedonya Cumhuriyeti, Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanını Önleme Bürosu Arasında Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanı ile İlgili Finansal İstihbarat Değişiminde İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası", 04 Temmuz.2009, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090704-5.htm

[911] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasındaki Sosyal Güvenlik Sözleşmesi'nin Uygulanmasına İlişkin 21/8/1998 Tarihli İdari Anlaşma'da Yapılan Değişiklikler ve İlavelere Ait Ek İdari Anlaşma", 03 Temmuz 2010, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100703-15-1.pdf

[912] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Sağlık Bakanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti'nin Ankara Büyükelçiliği Arasında Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma", 01 Eylül 2010, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/09/20100901-1-1.pdf

amacıyla kullanılacaktır. Aşılar taraflar arasında belirlenen usul ve aciliyet doğrultusunda teslim edilmiştir.

Türkiye Sağlık Bakanlığı ile Makedonya'nın Ankara Büyükelçiliği arasında sağlık alanında hibe yapılmasına dair anlaşma Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Sağlık Bakanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti'nin Ankara Büyükelçiliği arasında sağlık alanında hibe yapılmasına dair anlaşma 24 Eylül 2010 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[913] Bu anlaşmaya göre Türk Tarafı, Makedonya Tarafına bir adet tam donanımlı hasta ambulansı ve 5.000 doz pediatrik Hepatit-B aşısını ücretsiz olarak temin edecektir. Hibe edilen malzeme, teslimatın ardından Makedonya Tarafına ait olacak ve sağlık hizmetlerinin sürdürülmesinde kullanılacaktır. Ambulans ve aşılar taraflar arasında belirlenen usule göre ve durumun aciliyetine göre teslim edilecektir.

Türkiye Sağlık Bakanlığı ile Makedonya Sağlık Bakanlığı arasında 05 Temmuz 2010 tarihinde Üsküp'te imzalanan çalışma protokollerini: Tıbbi Hizmetlerin Teminine İlişkin Çalışma Protokolü, Acil Hasta Taşıma ve Kriz Yönetimine İlişkin Çalışma Protokolü, Sağlık İstatistikleri ve Sağlık Enformasyonu Alanlarında İşbirliğinin Geliştirilmesine İlişkin Çalışma Protokolü, Aile Hekimliği Sisteminin Kurulması ve Uygulanmasına İlişkin Çalışma Protokolü, İlaçların Ruhsatlandırılması ve Fiyatlandırılmasına İlişkin Çalışma Protokolü, Kardeş Hastaneler Belirlenmesi ve Personel Eğitimine İlişkin Çalışma Protokolü, Performansa Dayalı Ödeme Sistemi ve Hastane Kalite Değerlendirme Kriterlerine İlişkin Çalışma Protokolü[914] oluşturmaktadır.

Türkiye Hükümeti ve Makedonya arasında hava ulaştırma anlaşması 19 Ağustos 2011 tarihinde Üsküp'te imzalanmıştır.[915] İki ülke arasındaki hava yolu taşımacılığına yönelik işbirliğini düzenlemek amacıyla yapılmıştır.

---

[913] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Sağlık Bakanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti'nin Ankara Büyükelçiliği Arasında Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma", 31 Aralık 2010, (Erişim Tarihi 21 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/12/20101231M4-2-1.pdf

[914] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 02 Ocak 2011, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/01/20110102-1.htm

[915] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Ulaştırma Anlaşması", 08 Ağustos 2012, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/08/20120808M1-10-1.pdf

Türkiye ile Makedonya arasında her iki ülke vatandaşlarının seyahat şartlarına dair anlaşma 15 Mayıs 2012 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[916] Her iki ülke karşılıklı olarak vize muafiyeti getirmiştir.

Türkiye ile Makedonya arasında işbirliği protokolü 16 Kasım 2012 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. Avrupa Birliği'ne katılım ve müktesebatına uyum ile ilgili süreçlere ilişkin işbirliğini güçlendirmeyi amaçlayan bir protokoldür.[917]

Türkiye ile Makedonya arasında eğitim alanında işbirliği protokolü 05 Aralık 2012 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[918] Protokolün içeriği genellikle öğrenci ve öğretim üyesi değişim programları, ortak araştırma projeleri, eğitim materyali paylaşımı, dil öğretimi işbirliği ve eğitim sistemleri hakkında bilgi alışverişi gibi konuları kapsamaktadır.

Türkiye ile Makedonya arasında 2013-2015 Yıllarına Ait Kültürel İşbirliği Programı 21 Aralık 2012 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[919] Kültür günleri ve haftaları düzenlenmesi ile Müzik, sahne sanatları, edebiyat, yayımcılık, film, telif hakları, kütüphane ve kültür mirasları gibi alanlarda yakın işbirliğinin sürdürülmesi amaçlanmıştır.

Türkiye ile Makedonya arasında kültür merkezlerinin kuruluşu ve faaliyetleri hakkında anlaşma 21 Aralık 2012 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[920] İki ülke arasında kültürel etkileşimi artırmak, dil ve kültür öğrenimini teşvik etmek, sanatsal etkinlikler düzenlemek ve genel olarak kültürel bağları güçlendirmek amacıyla kültür merkezlerinin kurulması ve faaliyetlerini düzenlemektedir. Anlaşma bu merkezlerin hukuki statüsünü, faaliyet alanlarını, mali kaynaklarını ve işleyişini belirleyen hükümleri içermektedir. Bu merkezler, sergiler, konserler, konferanslar, dil kursları gibi çeşitli kültürel etkinlikler düzenleyerek iki ülke halkının birbirini daha iyi tanımasına katkı sağlamayı

[916] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Her İki Ülke Vatandaşlarının Seyahat Şartlarına Dair Anlaşma", 08 Ağustos 2012, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/08/20120808M1-7-1.pdf
[917] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İşbirliği Protokolü", 27 Ocak 2013, 2-4.
[918] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim Alanında İşbirliği Protokolü", 05 Haziran 2013, 317-319.
[919] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2013-2015 Yıllarına Ait Kültürel İşbirliği Programı", 29 Ağustos 2014, 2-7.
[920] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültür Merkezlerinin Kuruluşu ve Faaliyetleri Hakkında Anlaşma", 11 Şubat 2015, 115-124.

amaçlamaktadır. Türkiye'nin kuracağı kültür merkezi "Yunus Emre Kültür Merkezi", Makedonya'nın kuracağı kültür merkezi "Makedonya Cumhuriyeti Kültür Enformasyon Merkezi" adıyla tahsis edilmiştir.

Türkiye ile Makedonya arasında tarımsal işbirliği üzerine mutabakat zaptı 27 Haziran 2013 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[921] Bitkisel üretim, ham yaprak tütün üretimi, hayvancılık, balıkçılık, su ürünleri yetiştiriciliği, organik tarım ve gıda sanayi gibi birçok tarımsal alanda ortak projeler geliştirilmesi hedeflenmiştir. Tarımsal teknolojiler ve yenilikler konusunda eğitim, teknik destek ve bilgi alışverişi yapılması öngörülmüştür. Türkiye adına Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Makedonya Tarım, Orman ve Su Ekonomisi Bakanlığı bu işbirliğinin yürütülmesinden sorumlu olacak şekilde belirlenmiştir.

Türkiye ile Makedonya arasında çalışma, sosyal güvenlik ve istihdam alanlarında işbirliği anlaşması 05 Eylül 2013 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[922] Anlaşmanın kapsadığı başlıca alanlar çalışma hayatı ve toplu iş sözleşmeleri üzerine işbirliği, çocuk işçiliğinin önlenmesi için ortak politikalar geliştirilmesi, iş sağlığı ve güvenliği standartlarının karşılıklı paylaşılması ve iyileştirilmesi, iş teftiş sistemleri ve istihdam politikaları üzerinde tecrübe paylaşımı, yabancıların çalışma izinleri süreçleri hakkında bilgi alışverişi, mesleki eğitim ve meslek yönlendirme uygulamalarında ortak çalışmalar yapılmasıdır.

Türkiye ile Makedonya arasında Makedonya Cumhuriyeti'nin Kazakistan Cumhuriyetindeki Temsilinin Türkiye Cumhuriyeti Astana Büyükelçiliği İmkânlarından Yararlanılarak Gerçekleştirilmesine İlişkin Mutabakat Muhtırası 20 Ekim 2014 tarihinde imzalanmıştır.[923] Türkiye'nin Astana Büyükelçiliği'nde, Makedonya'nın temsili amacıyla üç odadan oluşan bir mekân bedelsiz olarak tahsis edilmiştir.

12 Aralık 2016 tarihli Bakanlar Kurul Kararı ile Türkiye Cumhuriyeti'nde ve Makedonya Cumhuriyeti'nde verilen Öğrenim Belgesi, Diploma, Ön Lisans, Lisans,

[921] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Tarımsal İşbirliği Üzerine Mutabakat Zaptı", 19 Nisan 2014, 44-46.
[922] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çalışma, Sosyal Güvenlik ve İstihdam Alanlarında İşbirliği Anlaşması", 07 Şubat 2014, 56-59.
[923] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Makedonya Cumhuriyeti'nin Kazakistan Cumhuriyetindeki Temsilinin Türkiye Cumhuriyeti Astana Büyükelçiliği İmkânlarından Yararlanılarak Gerçekleştirilmesine İlişkin Mutabakat Muhtırası", 23 Haziran 2017, 252-255.

Yüksek Lisans ve Doktora diplomalarının denkliğine ilişkin anlaşmanın 11 şubat 2017 tarihi itibarıyla feshedilmiştir.[924] Anlaşmanın feshedilmesinin nedeni, Türkiye'nin Makedonya ile olan üniversite denklik anlaşmasını her iki ülkenin de Avrupa Konseyi ve UNESCO'nun Lizbon Sözleşmesini imzalamış olması ve bu sözleşmenin zaten benzer bir düzenleme getirmesi olarak gösterilmesidir.

Türkiye ile Makedonya arasındaki serbest ticaret anlaşması tarafından kurulan ortak komitenin Türkiye ile Makedonya arasındaki serbest ticaret anlaşmasının menşeli ürünler kavramının tanımı ve idari işbirliği yöntemlerine ilişkin protokol 2'sinin yerini alacak olan 1/2018 sayılı karar 30 Ocak 2018 tarihinde imzalanan Ankara'da imzalanmıştır. Türkiye Genelkurmay Başkanlığı ile Makedonya Savunma Bakanlığı Arasında Türkiye'deki Efes-2018 Tatbikatı Sırasında Sağlanacak Ev Sahibi Ülke Desteğine İlişkin Teknik Düzenleme 30 Mart 2018 tarihinde yapılmıştır.[925] Makedonya Silahlı Kuvvetleri personelinin Türkiye'de düzenlenen Efes-2018 Tatbikatı'na katılımı sırasında ihtiyaç duyacakları lojistik, ulaşım, konaklama ve diğer destek hizmetlerinin Türkiye tarafından sağlanmasına yönelik usul ve esasları belirlemiştir.

Kuzey Atlantik Antlaşmasına Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin Katılımına İlişkin Protokol 06 Şubat 2019 tarihinde Brüksel'de imzalanmıştır.[926] Türkiye'nin onayı hem NATO içindeki müttefiklik ruhuna hem de Türkiye'nin Balkanlar'daki istikrara verdiği öneme uygun bir adım olmuştur.

Türkiye ile Kuzey Makedonya arasında ormancılık alanında iş birliğine dair mutabakat zaptı 20 Ocak 2021 Ankara'da imzalanmıştır.[927] Bu mutabakat zaptı kapsamında orman kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve yönetimi için bilgi, deneyim ve teknoloji paylaşımı yoluyla iş birliği yapılması, sürdürülebilir orman yönetimi, ormancılık ve hasat teknikleri ile orman ürünleri endüstrisi gibi alanlarda ortak çalışmalar yürütülmesi, yakacak odun üretimi, odundan temiz enerji üretimi ve orman envanteri gibi konularda iş birliğinin artırılması, ekoturizm, su tutma ve toprak koruma

[924] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 20 Ocak 2017, 1.
[925] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Adına Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Hükûmeti Savunma Bakanlığı Arasında Türkiye'deki Efes-2018 Tatbikatı Sırasında Sağlanacak Ev Sahibi Ülke Desteğine İlişkin Teknik Düzenleme", 05 Haziran 2018, 451-635.
[926] Resmi Gazete, "Kuzey Atlantik Antlaşmasına Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin Katılımına İlişkin Protokol", 25 Temmuz 2019, 1.
[927] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ormancılık Alanında İş Birliğine Dair Mutabakat Zaptı", 03 Kasım 2021, 1-5.

konularında ormanların faydalarının artırılması için ortak projelerin hazırlanması, ayrıca orman yangınları, hastalıklar, böcekler ve kaçak kesimlerle mücadele edilmesi hedeflenmiştir.

Türkiye ile Kuzey Makedonya arasında veteriner hizmetleri politikaları ve gıda güvenilirliği alanında işbirliği anlaşması 20 Ocak 2021 Ankara'da imzalanmıştır.[928] Anlaşmaya göre hayvan, gıda, veteriner tıbbi ürünleri ve yem içeren sevkiyatların ithalatı ve transit geçişi, ihracatçı ülkenin yetkili otoritelerince düzenlenen sertifika veya tasdikname ile garanti altına alınarak, ithalatçı ülkenin veterinerlik, gıda ve yem güvenilirliği hükümlerine uyulması koşuluyla gerçekleştirilebilecektir; veteriner sağlık sertifikaları Türkçe, Makedonca ve İngilizce dillerinde düzenlenecek, taraflar ihraççı ülkedeki uluslararası standartlara göre akredite olmuş laboratuvarların raporlarını tanıyacak ve veteriner tıbbi ürün üreticilerinin iyi üretim uygulamaları denetimlerine ilişkin bir "Karşılıklı Tanıma Anlaşması" imzalanması öngörülmüştür.

Türkiye ile Kuzey Makedonya arasında su alanında iş birliğine dair mutabakat zaptı 20 Ocak 2021 Ankara'da imzalanmıştır.[929] Su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi, suyun etkin ve verimli kullanımı, su kalitesinin izlenmesi ve yönetimi, taşkın ve kuraklık yönetimi gibi alanlarda iş birliği yapılmasını öngörmektedir. İş birliği, bilimsel ve teknik bilgi paylaşımı, uzman değişimi, ortak çalıştay ve seminer düzenlenmesi, ortak projelerin hazırlanması ve uygulanması gibi yöntemlerle sağlanacaktır.

Türkiye ile Kuzey Makedonya arasında ormancılık alanında iş birliğine dair mutabakat zaptı 20 Ocak 2021 Ankara'da imzalanmıştır.[930] Orman kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve yönetimi için bilgi, deneyim ve teknoloji paylaşımı yoluyla iş birliği yapılmasını hedeflemektedir. Ayrıca sürdürülebilir orman yönetimi, ormancılık ve hasat teknikleri, orman ürünleri endüstrisi gibi alanlarda ortak çalışmalar yürütülmesi öngörülmektedir. Yakacak odun üretimi, odundan temiz enerji üretimi, orman envanteri gibi konularda iş birliğinin artırılması da amaçlanmaktadır. Ekoturizm, su tutma ve toprak

[928] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Veteriner Hizmetleri Politikaları ve Gıda Güvenilirliği Alanında İşbirliği Anlaşması", 23 Kasım 2021, 2-5.
[929] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Su Alanında İş Birliğine Dair Mutabakat Zaptı, 01 Kasım 2022, 174-177.
[930] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ormancılık Alanında İş Birliğine Dair Mutabakat Zaptı", 23 Kasım 2021, 15-18.

koruma gibi alanlarda ormanların faydalarının artırılması için ortak projeler hazırlanması ve orman yangınları, hastalıklar, böcekler ve kaçak kesimlerle mücadele edilmesi de mutabakat zaptının diğer önemli maddelerindendir.

Türkiye ile Kuzey Makedonya arasında kültürel işbirliği anlaşması 07 Nisan 2023 Üsküp'te imzalanmıştır.[931] Kültür alanında bilgi değişimini yoğunlaştırmayı ve kurumlar ile bireyler arasında doğrudan işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Edebiyat, müzik, drama, sanat, müze ve kütüphane gibi alanlarda işbirliği yapılması planlanmıştır. Ayrıca, taraflar, UNESCO programları ve diğer uluslararası kültürel kuruluşlar çerçevesinde işbirliğini geliştireceklerdir. Kültürel varlıkların yasadışı transferi ve ticareti ile mücadele etmek için de ortak çaba gösterilecektir.

6.10. Türkiye ile Bosna-Hersek Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Bosna Hersek arasında sosyal güvenlik sözleşmesi 27 Mayıs 2003 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[932] İki ülke vatandaşlarının sosyal güvenlik haklarını karşılıklı olarak korumayı ve koordinasyonu sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede tarafların yetkili makam ve kurumları arasında işbirliği mekanizmaları oluşturularak sosyal güvenlik haklarının kesintisiz şekilde sağlanması hedeflenmektedir.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında sosyal güvenlik sözleşmesinin uygulanmasına ilişkin idarî anlaşma 27 Mayıs 2003 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[933] İki ülkenin sosyal güvenlik alanındaki işbirliğini pratik olarak hayata geçirmeyi amaçlamaktadır. Anlaşma, tarafların sosyal güvenlik kurumları arasında işbirliği mekanizmalarını düzenlemekte ve sözleşmenin uygulanmasına yönelik teknik detayları içermektedir.

16 Temmuz 2004 tarihinde Saraybosna'da imzalanan "Türkiye-Bosna Hersek Karma Ulaştırma Komisyonu 1. Dönem Protokolü" 27 Mayıs 2003 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[934] 15-16 Temmuz 2004 tarihlerinde Saraybosna'da gerçekleştirilmiştir. 21

[931] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültürel İşbirliği Anlaşması", 29 Aralık 2023, 159-163.
[932] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna-Hersek Arasında Sosyal Güvenlik Sözleşmesi", 28 Nisan 2004, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/06/20040619.htm#2
[933] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna-Hersek Arasındaki Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin İdarî Anlaşma", 15 Temmuz 2004, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040715.htm#6
[934] Resmi Gazete, "Türkiye-Bosna Hersek Karma Ulaştırma Komisyonu 1. Dönem Protokolü", 31 Ağustosv2004, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/08/20040831.htm#2

Ocak 1998 tarihli "Türkiye–Bosna-Hersek Karayolu Taşımacılık Anlaşması"nın değerlendirilmesi amacıyla düzenlenmiştir. Bu toplantıda transit ve ikili taşımaların geçiş belgesinden ve geçiş ücretinden muaf olarak devam etmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca 2005 yılı için 100 adet üçüncü ülke geçiş belgesi kotası belirlenmiştir.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında Saraybosna ve Ankara'da diplomatik temsilcilik binalarının yapımı için karşılıklı arsa tahsisine ilişkin protokol 28 Ekim 2004 tarihinde Saraybosna'da imzalanmıştır.[935] Bu protokol kapsamında Saraybosna'da Türkiye Cumhuriyeti'ne Vilsonovo setaliste'de, yerel kadastro idaresi LIII Mahala'da 2956 ve 1769 kadastro sayılı arsa tahsis edilmiştir. Ankara'da ise Bosna-Hersek'e OR-AN Diplomatik Site'de 25018/3 sayılı arsa tahsis edilmiştir. Bu arsalar her iki ülkenin büyükelçilik ve rezidans binalarının inşası için kullanılacaktır.

"Türkiye ile Bosna Hersek arasında Karma Ekonomik Komisyonu II. Dönem Toplantısı Protokolü" 24 Kasım 2004 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[936] Türkiye ve Bosna Hersek Karma Ekonomik Komisyonu'nun İkinci Dönem Toplantısı 23-24 Kasım 2004 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilmiş olup iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik işbirliğinin mevcut durumu ve gelecekteki potansiyeli kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Toplantıda ikili ticaret hacminin arzu edilen seviyede olmadığı tespit edilerek ticaretin çeşitlendirilmesi ve artırılması için sürekli diyalog, iş çevreleri arasındaki temasların artırılması, fuar katılımları ve yatırım teşviki gibi çeşitli mekanizmalar üzerinde mutabakat sağlanmıştır. Enerji, sanayi, tarım, ulaştırma, sağlık, turizm, çevre ve ormancılık, yatırımlar, müteahhitlik ve müşavirlik hizmetleri ile teknik işbirliği gibi sektörlerde ortak ilgi alanları belirlenmiş ve işbirliği imkanları detaylı olarak görüşülmüştür. Serbest Ticaret Anlaşması'nın olumlu etkileri vurgulanırken standardizasyon, KOBİ'ler arası işbirliği, tarımsal ürün ticareti, ulaştırma projeleri, sağlık hizmetleri, turizm potansiyeli, çevre koruma, ortak yatırım projeleri ve teknik yardım

[935] Resmi Gazete, "Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan, Saraybosna ve Ankara'da Diplomatik Temsilcilik Binalarının Yapımı İçin Karşılıklı Arsa Tahsisine İlişkin Protokol", 21 Aralık 2004, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/12/20041221.htm#1

[936] Resmi Gazete, "Türk-Bosna ve Hersek Karma Ekonomik Komisyonu II. Dönem Toplantısı Protokolü", 26 Haziran 2007, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070626-2.htm

faaliyetleri gibi konularda somut işbirliği önerileri sunulmuş ve gelecekteki çalışmalar için yol haritası çizilmiştir.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında turizm alanında işbirliği anlaşması 24 Kasım 2004 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[937] Özellikle turizm sektöründeki yeniden yapılandırma süreçlerinde, altyapı projelerinde, müteahhitlik hizmetlerinde, ortak turizm girişimlerinde ve turizme yönelik yatırımlarda karşılıklı değişim ve faaliyetlerin desteklenmesi öngörülmektedir. İki ülke arasındaki turist sayısını artırmak amacıyla fuarlar, festivaller, sergiler, kültür haftaları, kongreler ve seminerlerin karşılıklı olarak düzenlenmesi teşvik edilmektedir. Ayrıca turizm yatırımları için işbirliği olanaklarının araştırılması ve bu konuda uzmanlık, deneyim ve bilgi alışverişinin yapılması da anlaşmanın önemli maddeleri arasındadır. Taraflar kendi ulusal mevzuatları çerçevesinde sağlanan yatırım teşvikleri konusunda birbirlerini bilgilendirerek, turizm sektöründeki yatırım potansiyelini harekete geçirmeyi hedeflemektedirler.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında İşbirliği Protokolü 24 Kasım 2004 tarihinde imzalanan imzalanmıştır.[938] Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu arasında imzalanan İşbirliği Protokolü iki ülke arasındaki ekonomik, sosyal ve teknik işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. İşbirliği faaliyetleri Türkiye adına Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) ve Bosna-Hersek adına Bosna-Hersek Dışişleri Bakanlığı tarafından koordine edilecektir. Türkiye, TİKA aracılığıyla Bosna-Hersek'e enerji, altyapı, özelleştirme, mali sistem, tarım, sanayi rehabilitasyonu, KOBİ'ler, yerel idareler, turizm, sağlık, çevre, eğitim, proje değerlendirmesi, uluslararası kuruluşlarla ilişkiler, pazarlama, inşaat denetimi ve kültürel mirasın yeniden imarı gibi çeşitli alanlarda teknik yardım ve eğitim sağlayacaktır. Protokol TİKA'nın Türk koordinatör ataması, Program Koordinasyon Ofisi (PKO) kurması, personel ve araç temin etmesi, Türk uzmanların masraflarını karşılaması ve proje finansmanına katkıda bulunması gibi yükümlülüklerini belirtirken, Bosna-Hersek tarafının da koordinatör ataması, bilgi sağlaması, uzman desteği vermesi, TİKA personeline kolaylıklar sunması,

[937] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna Hersek Bakanlar Kurulu Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması", 07 Aralık 2007, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071207-2.htm

[938] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu Arasında İmzalanan İşbirliği Protokolü", 17 Ekim 2009, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/10/20091017-3.htm

PKO için yer tahsis etmesi ve TİKA yardımlarını gümrük vergisinden muaf tutması gibi sorumluluklarını tanımlamaktadır. İşbirliği projeleri ayrı anlaşmalarla yürütülecek ve kaydedilen ilerlemeler yıllık toplantılarda değerlendirilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile Bosna-Hersek Adalet Bakanlığı arasında işbirliği konusunda protokol 24 Aralık 2004 tarihinde Saraybosna'da imzalanmıştır.[939] Protokol tarafların hukuki konularda bilgi alışverişinde bulunmasını, adli makamların teşkilatlanması ve işleyişiyle ilgili deneyimlerini paylaşmasını, hâkim, savcı ve yardımcı adalet personelinin eğitiminde karşılıklı destek sağlamasını, kanun tasarılarının hazırlanması ve uygulanması süreçlerinde bilgi paylaşımını ve her iki taraf için faydalı olabilecek diğer hukuki ve adli alanlarda işbirliğini öngörmektedir.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında gelir ve servet üzerinden alınan vergilerde çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması 16 Şubat 2005 tarihinde Saraybosna'da imzalanmıştır.[940] Anlaşma, "mukim" ve "işyeri" kavramlarını tanımlayarak, gayrimenkul varlıklardan elde edilen gelir, ticari kazançlar, deniz, hava ve kara taşımacılığı gelirleri, temettüler, faiz, gayrimaddi hak bedelleri ve sermaye değer artış kazançlarının vergilendirilmesine ilişkin hükümleri düzenlemektedir. Ayrıca serbest meslek faaliyetleri, bağımlı faaliyetler, müdürlere yapılan ödemeler, sanatçı ve sporcuların gelirleri, emekli maaşları ve kamu görevinden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesine yönelik özel maddeler içermektedir. Belirli koşullar altında kaynak ülkenin vergilendirme hakkını sınırlandırırken, mukim olunan ülkenin vergilendirme önceliğini benimsemekte ve çifte vergilendirme sorunlarının çözümü için yetkili makamlar arasında karşılıklı anlaşma prosedürleri öngörmektedir.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında hukuki ve ticari konularda adli işbirliği anlaşması 16 Şubat 2005 tarihinde Saraybosna'da imzalanmıştır.[941] Anlaşmanın temelini adli makamlar arasında belge tebliği ve istinabe gibi adli işlemlerin yapılması, taraflardan

[939] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile Bosna-Hersek Adalet Bakanlığı Arasında İşbirliği Konusunda Protokol", 06 Aralık 2007, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071206-2.htm

[940] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna Hersek Arasında Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması", 08 Nisan 2007, (Erişim Tarihi 25 Mart 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070408-2.htm

[941] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna-Hersek Arasında Hukuki ve Ticari Konularda Adli İşbirliği Anlaşması", 07 Ocak 2008, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/01/20080107-3.htm

birinin mahkemelerince verilen hukuki ve ticari kararların diğer ülkede tanınması ve uygulanması ile adli yardım taleplerinde teminattan muafiyet oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak tanık ve bilirkişilerin korunması ve adli mercilere başvuruda kolaylık sağlanması gibi hükümler de anlaşmada yer almaktadır. Anlaşmanın uygulanmasından sorumlu merkezi makamlar ise Türkiye Cumhuriyeti için Adalet Bakanlığı, Bosna-Hersek için ise Bosna-Hersek Adalet Bakanlığı olarak belirlenmiştir.

Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu ile Diğer Güneydoğu Avrupa Ülkeleri Üyesi Ülkelerin Hükümetleri 1244 Sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı Uyarınca Kosova Adına Birleşmiş Milletler, Kosova Geçici Yönetim Misyonu Arasında Bölgesel İşbirliği Konseyi Yazmanlığı İçin Evsahibi Ülke Düzenlemeleri Anlaşması 14 Eylül 2007 tarihinde Filibe'de imzalanmıştır. Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu, diğer Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci üyesi ülkelerin hükümetleri ve Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK), Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı uyarınca Kosova adına hareket ederek Bölgesel İşbirliği Konseyi (BİK) Yazmanlığı'nın Saraybosna'da kurulmasına ilişkin ev sahibi ülke düzenlemelerini içeren bir anlaşma tesis etmişlerdir. Bu anlaşma BİK Yazmanlığı'nın tüzel kişiliğini, dokunulmazlığını, yargı ve icra işlemlerinden muafiyetini, iletişim serbestisini, vergi ve gümrük muafiyetlerini, fonlarının serbest kullanımını ve personeline tanınan ayrıcalık ve bağışıklıkları düzenlemektedir. Anlaşmanın temel amacı, BİK Yazmanlığı'nın görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli hukuki ve pratik çerçeveyi oluşturmak olup, anlaşmazlıkların müzakereler yoluyla çözülmesi ve değişikliklerin tarafların mutabakatıyla yapılması öngörülmektedir.[942]

Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Süreci Çerçevesindeki Koordinasyon Komitesi Kuruluş Anlaşmasına Bosna-Hersek'in Katılım Notası'nın Onaylanması Bakanlar Kurulu'nca 04 Şubat 2008 tarihinde kararlaştırılmıştır.[943] Bosna-Hersek'in 22 Ekim 2007 tarihinde Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Süreci çerçevesindeki

[942] Resmi Gazete, "Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu ile Diğer Güneydoğu Avrupa Ülkeleri Üyesi Ülkelerin Hükümetleri, 1244 Sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı Uyarınca Kosova Adına Birleşmiş Milletler, Kosova Geçici Yönetimi Misyonu Arasında Bölgesel İşbirliği Konseyi Yazmanlığı İçin Evsahibi Ülke Düzenlemeleri Anlaşması", 29 Şubat 2008, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/02/20080229-1.htm

[943] Resmi Gazete, "Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Süreci Çerçevesindeki Koordinasyon Komitesi Kuruluş Anlaşmasına Bosna-Hersek'in Katılım Notası", 14 Şubat 2008, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/02/20080214-2.htm

Koordinasyon Komitesi Kuruluş Anlaşması'na katılımı, Balkanlar'da savunma işbirliğini güçlendirme ve bölgesel güvenlik mimarisini pekiştirme açısından önemli bir adım teşkil etmektedir. Türkiye açısından bu gelişme Balkanlar'da kalıcı barış ve istikrarın tesisi, çok taraflı savunma işbirliğinin teşviki ve bölge ülkelerinin Avrupa-Atlantik yapılarına entegrasyonuna destek hedefleriyle doğrudan örtüşmektedir. Bosna-Hersek için ise bu katılım güvenlik kapasitesinin artırılması, uluslararası işbirliği mekanizmalarına entegrasyon ve Avrupa-Atlantik perspektifi doğrultusunda ilerleme anlamına gelmektedir. Bölgesel düzeyde değerlendirildiğinde ise söz konusu katılım, Balkanlar'da güven ve işbirliğini artırarak çok taraflı diplomasi ve savunma koordinasyonunun önemini vurgulamakta, Türkiye'nin yapıcı bölgesel aktör kimliğini pekiştirmekte ve ortak tehditlere karşı bölgesel dayanışmayı güçlendirmektedir.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında serbest ticaret anlaşmasının değiştirilmesi hakkında protokol 14 Mayıs 2009 tarihinde Saraybosna'da imzalanmıştır.[944] Bu bağlamda Bosna ve Hersek menşeli sanayi ürünlerinin Türkiye'ye ithalatında uygulanan gümrük vergileri ile benzer nitelikteki diğer mali yükümlülükler, protokolün yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla tamamen kaldırılmıştır. Tarım ürünleri özelinde ise anlaşmanın Ek III bölümünde listelenen Bosna ve Hersek kökenli tarım ürünleri için gümrük vergilerine ek olarak gümrük vergisiyle eş anlamlı vergiler ve mali içerikli ithalat vergileri belirli şartlar dahilinde ortadan kaldırılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) ile Bosna Hersek Finansal İstihbarat Dairesi (FID) arasında karapara aklama ve terörizmin finansmanı ile ilgili finansal istihbarat değişiminde işbirliğine dair mutabakat muhtırası 27 Ağustos 2009 Ankara ve 20 Kasım 2009 Saraybosna'da imzalanmıştır.[945] Muhtıra yetkili makamların karapara aklama, terörizmin finansmanı ve bunlarla bağlantılı suç faaliyetlerine ilişkin finansal istihbarat paylaşımını öngörmektedir. Talep edilen bilgilerin içeriği vakaların özeti, konuyu tanımlayıcı detaylar ve talebin gerekçesini içerecek şekilde belirlenmiştir. Elde edilen istihbaratın kullanımı

[944] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna ve Hersek Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasının Değiştirilmesi Hakkında Protokol", 24 Ağustos 2010, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/08/20100824-1-1.pdf

[945] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti, Maliye Bakanlığı, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) ile Bosna Hersek, Finansal İstihbarat Dairesi (FID) Arasında Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanı ile İlgili Finansal İstihbarat Değişiminde İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası", 05 Ocak 2010, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/15689%20ekler.pdf

idari, soruşturma veya kovuşturma amaçlarıyla sınırlı tutulmuş ve üçüncü taraflarla paylaşımı yasaklanmıştır. Paylaşılan tüm bilgilerin gizliliği esastır ve her iki ülkenin ulusal mevzuatı çerçevesinde korunacaktır. Ayrıca bu işbirliği çerçevesinin istenildiği zaman feshedilebileceği ve fesih bildiriminin yazılı olarak karşı tarafa iletilmesiyle yürürlüğe gireceği hüküm altına alınmıştır.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında serbest ticaret anlaşması ile kurulan ortak komitenin anlaşmaya ek 'menşeli ürünler' kavramının tanımı ve idari işbirliği yöntemlerine ilişkin protokol 1'in değiştirilmesi hakkındaki 1/2011 sayılı karar 14 ocak 2011 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[946]

Türkiye ile Bosna Hersek arasında Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması 11 Mayıs 2010 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[947] İki ülke arasında sağlık hizmetleri, tıbbi eğitim, hastalıklarla mücadele, sağlık kurumları arasında bilgi ve deneyim paylaşımı gibi çeşitli alanlarda işbirliğinin artırılmasını hedeflemektedir. Ayrıca taraflar arasında ortak sağlık projeleri geliştirilmesi, sağlık personelinin eğitimi ve uzman değişimi gibi konularda da işbirliği yapılmasına imkan tanımaktadır.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında Geri Kabul Anlaşması 16 Şubat 2012 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[948] Taraf devletlerden birinin ülkesine yasadışı yollardan giren, bulunan veya kalan kişilerin kimlik tespiti ve güvenli bir şekilde geri kabulü süreçlerini belirlemekte, ayrıca iki ülke arasında işbirliği ve koordinasyonu güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında iade anlaşması 28 Kasım 2013 tarihinde Saraybosna'da imzalanmıştır.[949] iki ülke arasında suçluların iadesine yönelik usul ve şartları belirlemektedir. Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna-Hersek arasında hukuki işbirliğini güçlendirmeyi amaçlayan bu anlaşma, her iki ülkenin de adalet sistemleri ve

[946] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna ve Hersek Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması ile Kurulan Ortak Komite'nin Anlaşma'ya Ek 'Menşeli Ürünler' Kavramının Tanımı ve İdari İşbirliği Yöntemlerine İlişkin Protokol 1'in Değiştirilmesi Hakkındaki 1/2011 sayılı Karar", 02 Aralık 2011, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111202M1-2-1.pdf
[947] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna ve Hersek Bakanlar Konseyi Arasında Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması", 25 Ağustos 2015, 13-15.
[948] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu Arasında Geri Kabul Anlaşması, 18 Eylül 2017, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170918M1-2.pdf
[949] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna Hersek Arasında İade Anlaşması", 06 Haziran 2017, 1-9.

güvenlik işbirliği açısından önemli bir düzenleme olarak kabul edilmektedir. İade anlaşması, suç işleyen kişilerin adaletin yerine getirilmesi amacıyla karşılıklı olarak iade edilmesine imkân tanır ve her iki ülkenin de uluslararası adalet ve suçla mücadele çabalarına katkı sağlar.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında cezai konularda karşılıklı adli yardımlaşma anlaşması 28 Kasım 2013 Saraybosna'da imzalanmıştır. Bu anlaşma iki ülke arasında ceza hukuku alanında adli yardımlaşmayı düzenlemekte olup suçluların takibi, delil temini, tanık ve sanıkların dinlenmesi gibi adli işlemlerin karşılıklı olarak gerçekleştirilmesini sağlar. Anlaşma özellikle uluslararası suçlarla mücadelede işbirliğini güçlendirmek, suçluların adaletten kaçmalarını engellemek ve yargı süreçlerinin etkinliğini artırmak amacıyla önemli bir hukuki düzenleme olarak kabul edilmektedir.[950]

Türkiye ile Bosna Hersek arasında yolcu ve eşyanın karayoluyla uluslararası taşınmasına ilişkin anlaşma ve notaların onaylanması 20 Mayıs 2015 tarihinde Saraybosna'da yapılmıştır.[951] Bu anlaşma Türkiye ile Bosna-Hersek arasındaki karayolu taşımacılığını düzenlemektedir ve yolcu ile eşya taşımacılığının verimli, güvenli ve düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamayı hedefler. Özellikle sınır ötesi taşımacılık, taşıma prosedürleri, yükümlülükler, güvenlik önlemleri ve taşımacılıkla ilgili diğer düzenlemeleri kapsamaktadır.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında bilim ve teknolojide işbirliği anlaşması 20 Mayıs 2015 Saraybosna'da imzalanmıştır.[952] Her iki ülkenin bilim insanları, araştırma kurumları ve teknoloji şirketleri arasında bilgi alışverişini, ortak projelerin gerçekleştirilmesini ve yeni teknolojilerin geliştirilmesini kolaylaştıracaktır. Ayrıca bu işbirliği, eğitim, araştırma ve teknoloji transferi gibi alanlarda karşılıklı fayda sağlayacak bir ortam oluşturmayı hedeflemektedir.

Umuma Mahsus Pasaport hamili Bosna Hersek vatandaşlarının Türkiye'ye yapacakları seyahatlerinde 180 gün içinde toplamda 90 günü aşmamak kaydıyla 60 gün

[950] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna Hersek Arasında Cezai Konularda Karşılıklı Adli Yardımlaşma Anlaşması", 24 Ağustos 2017, 11-20
[951] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu Arasında Yolcu ve Eşyanın Karayoluyla Uluslararası Taşınmasına İlişkin Anlaşma", 27 Haziran 2018, 342-351.
[952] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna Hersek Bakanlar Konseyi Arasında Bilim ve Teknolojide İşbirliği Anlaşması", 07 Şubat 2019, 191-195.

olan vizesiz kalış sürelerinin 90 güne çıkarılması Bakanlar Kurulu'nca 01 Şubat 2016 tarihinde kararlaştırılmıştır.[953]

Türkiye-Bosna Hersek karma ekonomik komisyonu beşinci dönem toplantı protokolü 08 Aralık 2017 Saraybosna'da yapılmıştır.[954] 07-08 Aralık 2017 tarihlerinde Saraybosna'da, Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Recep Akdağ ve Bosna-Hersek Bakanlar Konseyi Başkan Yardımcısı Mirko Sarovic'in eşbaşkanlığında imzalanmıştır. Protokolde iki ülke arasındaki ticaret hacminin 2018 yılında 800 milyon dolara, 2019 yılında ise 1 milyar dolara çıkarılması hedeflenmiştir. Ayrıca Türk yatırımlarının artırılması ve özellikle sağlık turizmi gibi alanlarda işbirliğinin geliştirilmesi vurgulanmıştır. Ulaşım altyapısının iyileştirilmesinin, iki ülke arasındaki ticareti geliştireceği konusunda bir mutabakata varılmıştır. Bunun yanı sıra Bosna-Hersek'ten bir heyetin 2018 yılının ilk çeyreğinde Türkiye'yi ziyaret etmesi kararlaştırılmıştır.

Türkiye-Bosna Hersek kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 26 Nisan 2018 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[955] İlk olarak istatistiksel bilgi teatisi yapılmış ve iki ülke arasındaki ticaret hacmi ile karayolu taşımacılığının mevcut durumu hakkında veriler paylaşılmıştır. Ayrıca eşya taşımacılığı konusundaki işbirliği vurgulanmış ve iki ülke arasındaki ticaretin geliştirilmesi amacıyla taşımacılığın kolaylaştırılması gerektiği kararlaştırılmıştır. Yolcu taşımacılığı açısından ise iki ülke arasındaki taşımacılığın herhangi bir sorun olmaksızın yürütüldüğü belirtilmiş ve bu işbirliğinin sürdürülmesi konusunda mutabık kalınmıştır. Ayrıca diğer konular arasında sürücü belgelerinin karşılıklı olarak tanınması ve tebdil edilmesi konusundaki anlaşmanın mevcut durumu hakkında bilgi paylaşımı yapılmıştır. Toplantının sonunda 2018 yılı için kesin ve 2019 yılı için geçici geçiş belgesi kotaları belirlenmiştir.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında Serbest Ticaret Anlaşması 02 Mayıs 2019 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[956] Anlaşma ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının

[953] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 22 Mart 2016, 73.
[954] Resmi Gazete, "Türkiye-Bosna Hersek Karma Ekonomik Komisyonu Beşinci Dönem Toplantı Protokolü", 09 Haziran 2018, 12-19.
[955] Resmi Gazete, "Türkiye-Bosna Hersek Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 22 Eylül 2018, 49-52.
[956] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna Hersek Arasında Serbest Ticaret Anlaşması", 25 Haziran 2021, 1-66.

kolaylaştırılması, yatırımların teşvik edilmesi ve ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında sürücü belgelerinin karşılıklı olarak tanınması ve tebdil edilmesi konulu anlaşma 16 Mart 2021 Ankara'da imzalanmıştır.[957] Temel amaçları arasında iki ülke arasında kara yolu taşımacılığını daha güvenli ve kolay hale getirmek vardır.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında altyapı ve inşaat projelerinde iş birliği anlaşması 16 Mart 2021 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[958] Taraflar arasında ulaştırma altyapısı başta olmak üzere çeşitli altyapı ve inşaat projelerinde işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Dayanışma, tamamlayıcılık ve karşılıklı saygı ilkeleri temelinde şekillenen anlaşma taşıma ağı, yollar ve köprüler gibi alanlarda ortak projelerin geliştirilmesini ve yürütülmesini öngörmektedir. Taraflar arasında proje finansmanı, uygulama süreçleri ve lojistik kolaylıklar hususunda işbirliği mekanizmaları oluşturulmuş, ayrıca mali teşvikler ve gümrük kolaylıklarının sağlanması kararlaştırılmıştır.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında 28 Mart 2021 ve 17 Nisan 2021 tarihlerinde Ankara'da imzalanan sağlık alanında hibe yapılmasına dair senetlerin yürürlüğe girmesi anlaşması 28 Mart 2021 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[959] Bu karara göre 30.000 doz Covid-19 aşısı (CoronoVac) Bosna Hersek'e hibe edilmiştir.

6.11. Türkiye ile Sırbistan Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Sırbistan ve Karadağ arasında turizm alanında işbirliği anlaşması 12 Şubat 2004 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. [960] Turizmin ekonomik refah ve halklar arasındaki bağları güçlendirme potansiyelini vurgulayarak, bu alanda işbirliğini teşvik etmeyi hedeflemektedir. Anlaşma kapsamında turizmle ilgili istatistiki ve diğer bilgilerin paylaşımı, turizm yatırımları alanında işbirliği imkânlarının araştırılması ve ortak turizm

[957] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna-Hersek Bakanlar Konseyi Arasında Sürücü Belgelerinin Karşılıklı Olarak Tanınması ve Tebdil Edilmesi Konulu Anlaşma", 25 Ekim 2022, 121-125.
[958] Resmi Gazete. "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna-Hersek Bakanlar Konseyi Arasında Altyapı ve İnşaat Projelerinde İş Birliği Anlaşması", 06 Haziran 2024, 4.
[959] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu Arasında Sağlık Alanında Hibe Senedi", 11 Eylül 2021, 52-53.
[960] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan ve Karadağ Bakanlar Kurulu Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması", 07 Ocak 2005, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/01/20050107-1.htm

projelerinin geliştirilmesi öngörülmektedir. Ayrıca anlaşmanın uygulanmasını denetlemek ve koordine etmek amacıyla bir Ortak Turizm Komitesi kurulması kararlaştırılmıştır. Bu komite iki yılda bir dönüşümlü olarak iki ülkede toplanacak ve turizm alanındaki işbirliğini geliştirmeye yönelik kararlar alacaktır.

Türkiye ile Sırbistan ve Karadağ arasında 29-30 Haziran 2004 tarihlerinde Belgrad'da düzenlenen uluslararası kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 30 Haziran 2004 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[961] Bu protokol çerçevesinde 2004 yılına ilişkin geçiş belgesi kotaları belirlenmiştir. Ayrıca toplantıda tehlikeli madde taşımacılığı konusunun basitleştirilmesi gündeme getirilmiş, Sırbistan-Karadağ tarafı bu alanda gerekli kolaylıkların sağlanması için çaba göstereceğini ifade etmiştir.

Türkiye ile Sırbistan ve Karadağ arasında Askeri-Bilimsel ve Askeri-Teknik işbirliği konusunda anlaşma 23 Temmuz 2004 tarihinde imzalanmıştır.[962] Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin ilkeleri doğrultusunda, egemenlik, eşitlik ve karşılıklı saygı temelinde taraflar arasında askeri-bilimsel ve askeri-teknik alanlarda iş birliğini tesis etmeyi ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Anlaşma askeri eğitim, silahlı kuvvetler arası iş birliği, savunma sanayii, lojistik, askeri tıp gibi geniş bir yelpazede iş birliği alanları tanımlamakta ve bu iş birliğinin personel değişimleri, ortak araştırma projeleri ve eğitim faaliyetleri gibi çeşitli uygulama yollarıyla hayata geçirilmesini öngörmektedir.

Türkiye ile Sırbistan ve Karadağ arasında gelir ve servet üzerinden alınan vergilerde çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması 12 Ekim 2005 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[963] Bu anlaşma iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin ve yatırımların teşvik edilmesini hedeflemiş, vergi yükümlülüklerinin adil bir şekilde düzenlenmesine katkı sağlamıştır.

---

[961] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti- Sırbistan ve Karadağ Devlet Birliği Heyetleri Arasında 29-30 Haziran 2004 Tarihlerinde Belgrad'da Düzenlenen Uluslararası Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 31 Ağustos 2004, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/08/20040831.htm

[962] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan ve Karadağ Bakanlar Konseyi Arasında Askeri-Bilimsel ve Askeri-Teknik İşbirliği Konusunda Anlaşma", 13 Mayıs 2008, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/05/20080513-2.htm

[963] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan ve Karadağ Bakanlar Kurulu Arasında Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması", 08 Ağustos 2007, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/08/20070808-1.htm

Türkiye-Sırbistan uluslararası kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 16 Kasım 2006 tarihinde Ankara'da yapılmıştır. [964] Protokolde ikili ticaret ve taşımacılık bilgileri paylaşılmış, eşya ve yolcu taşımacılığı konularında geçiş belgesi kotaları belirlenmiş ve taraflar, transit geçişlerin mevcut anlaşmalarda yer almadığı gerekçesiyle yeni bir anlaşma yapılması gerekliliği üzerinde mutabık kalmıştır. 2007 yılı için Türk ve Sırp taşıyıcılarına tahsis edilen ikili, transit ve üçüncü ülke geçiş belgeleri kotaları karara bağlanmış, belge kullanım prosedürleri netleştirilmiş ve ek belge taleplerinin iyi niyet çerçevesinde karşılanacağı belirtilmiştir. Toplantıda ayrıca Interbus Anlaşması'nın uygulanması, sınır kapılarındaki işlemler, yolcu taşımacılığının geliştirilmesi, UBAK belgeleri, tehlikeli madde taşımacılığı izinleri, radyasyon testi uygulamaları ve taşıt yaş sınırlamaları gibi teknik konular ele alınmış; vize prosedürlerinin kolaylaştırılması ve Ro-La tren hattının taşımacılıktaki alternatif rolü vurgulanmıştır. Görüşmeler dostane bir ortamda geçmiş ve bir sonraki toplantının Sırbistan'da yapılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Sırbistan Kültür Bakanlığı arasında kültürel işbirliği protokolü 19 Şubat 2009 tarihinde Kocaeli'de yapılmıştır.[965] Protokol, müzik ve sahne sanatları alanında uluslararası festivallere sanatçı gruplarının katılımını, tiyatro ve müzik festivallerinde karşılıklı davet ve etkinlik desteğini, el sanatlarının geliştirilmesi için eğitim destek programları ve çağdaş örgütlenme modellerini, müzecilik ve arşiv alanında yayın ve uzman değişimini, kütüphane işbirliğini, halk kültürü alanında yayın ve sergi değişimini, tarihi ve kültürel mirasın araştırılması, korunması ve tanıtılması konularında bilgi ve belge paylaşımını kapsamaktadır. Bu işbirliği, her iki ülkenin kültürel zenginliklerinin karşılıklı olarak tanınmasına ve kültürel alışverişin artmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Türkiye ile Sırbistan arasında savunma sanayii alanında iş birliği kapsamında mübadele edilen gizlilik dereceli bilgi ve malzemenin karşılıklı korunması anlaşması 12

[964] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti-Sırbistan Cumhuriyeti Uluslararası Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 10 Nisan 2007, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070410-1.htm

[965] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Sırbistan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Arasında Kültürel İşbirliği Protokolü, 19.09.2009, 27354, 22.02.2025, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/09/20090919-1.htm

Mayıs 2009 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. [966] Anlaşma, ulusal güvenlik çıkarları gereği korunması gereken her türlü bilgi ve materyali kapsam altına alırken bu tür bilgi ve malzemenin değişimini ve üretimini düzenleyen özel anlaşmaları da içerir. Anlaşmanın uygulanmasından sorumlu yetkili makamlar belirlenmiş, gizli bilgilerin saklandığı tesislerin güvenlik standartları teyit edilmiş ve bilgiye erişimin yalnızca "bilmesi gereken prensibi" çerçevesinde yetkili kişilerle sınırlandırılması ilkesi benimsenmiştir.

Türkiye ile Sırbistan arasında imzalanan serbest ticaret anlaşması 01 Haziran 2009 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[967] Ticari malların serbest dolaşımını sağlayarak gümrük tarifelerini ve diğer ticari engelleri azaltmayı veya kaldırmayı hedeflemektedir. Bu durum karşılıklı yatırım fırsatlarını artırarak ekonomik entegrasyonu teşvik etmesi beklenmektedir. Özellikle Türkiye'nin Sırbistan'a yönelik tarım ve gıda ürünleri ihracatının kolaylaştırılması ve Türk inşaat şirketlerinin Sırbistan'daki altyapı projelerinde daha aktif rol alabilmesi öngörülmektedir. Anlaşmanın düzenli bir şekilde sürdürülebilmesi için tarafların temsilcilerinden oluşan ortak komite kurulacaktır.

Türkiye ile Sırbistan arasında altyapı projelerinde işbirliği anlaşması 26 Ekim 2009 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[968] Anlaşma kapsamında inşaat ve ulaştırma projeleri ile kamu tesislerinin yapımı ve yeniden inşası gibi faaliyetler öngörülmüş; teknik destek sağlanması ve proje finansmanı alanlarında da işbirliği kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede Türk Eximbank'ın sağlayacağı finansmanla Novi Pazar-Tutin ve Novi Pazar-Sjenica/Aljinovici devlet karayollarının inşası ve iyileştirilmesi işlerinin Türk müteahhitlerince gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

[966] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan Savunma Sanayii Alanında İş Birliği Kapsamında Mübadele Edilen Gizlilik Dereceli Bilgi ve Malzemenin Karşılıklı Korunması Anlaşması", 05 Ekim 2009, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/10/20091005-2-1.pdf

[967] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Anlaşması", 03 Temmuz 2010, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100703M1-1.pdf

[968] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Altyapı Projelerinde İşbirliği Anlaşması", 09 Temmuz 2010, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100709-2-1.pdf

Türkiye ile Sırbistan arasında teknik ve mali işbirliği anlaşması 26 Ekim 2009 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[969] Türkiye, Sırbistan'a yönelik teknik ve mali yardım proje ve programları uygulayacaktır. Sırbistan'da bu kapsamda yapılan projeleri Türkiye destekleyecektir. Sırbistan'ın serbest piyasa ekonomisine geçişini kolaylaştıracaktır.

Türkiye ile Sırbistan arasında ekonomik işbirliği anlaşması 26 Ekim 2009 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[970] Taraflar arasındaki geleneksel dostluk bağlarına dayanarak, ekonomik, sınaî, teknik ve teknolojik işbirliğini mütekabiliyet ve karşılıklı yarar esasına göre geliştirmeyi amaçlamaktadır; bu çerçevede, ikili ekonomik ve yatırım ilişkilerinin artırılması, iş imkanlarının desteklenmesi, uzman değişimi ve üçüncü ülkelerde ortak girişimlerin teşviki gibi alanlarda işbirliği öngörülmüş; ayrıca anlaşmanın etkin şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla her iki ülkenin kamu ve özel sektör temsilcilerinden oluşacak bir karma ekonomik komite kurulması kararlaştırılmış, anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte 1972 ve 1976 yıllarında Yugoslavya ile imzalanan eski anlaşmaların yürürlükten kalkacağı hüküm altına alınmıştır.

Türkiye ile Sırbistan arasında sosyal güvenlik anlaşması 26 Ekim 2009 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[971] Anlaşma her iki ülkenin mevzuatına tabi olan kişilerin sosyal güvenlik hakları ve yükümlülükleri açısından eşit muamele görmesini temin ederken, sosyal güvenlik yardımlarına hak kazanılması için iki ülkede geçen hizmet sürelerinin birleştirilmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca geçici olarak diğer ülkede çalışanların ve kendi hesabına çalışanların mükerrer sigortalılığını önlemeye yönelik düzenlemeler içerir. Her iki ülkenin sigortalılarının ve diğer ülkede ikamet eden aile bireylerinin sağlık yardımlarını güvence altına alırken, aylık veya gelir almakta olan kişilerin bu ödemelerinin ikamet değişikliğinden etkilenmemesini de sağlamaktadır. Bu hükümler Türkiye ve Sırbistan arasındaki iş gücü hareketliliğini ve sosyal ilişkileri

[969] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Teknik ve Mali İşbirliği Anlaşması", 04 Temmuz 2011, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110704M2-12-1.pdf

[970] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması", 13 Şubat 2010, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/02/20100213-1.htm

[971] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Arasında Sosyal Güvenlik Anlaşması", 21 Mart 2013, 69-84.

kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Sosyal güvenlik anlaşmasının uygulanmasına yönelik idari anlaşma 26 Ekim 2009 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[972]

Türkiye Genelkurmay Başkanlığı ile Sırbistan Savunma Bakanlığı arasında askeri eğitim iş birliği anlaşması 08 Nisan 2010 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[973] İki ülke arasında askeri eğitim alanındaki iş birliğini geliştirmeyi amaçlamakta olup, birlikler, karargâhlar ve askeri kurumlara ziyaretlerin düzenlenmesi, tatbikatlara gözlemci gönderilmesi ve askeri lise ile harp okulu eğitimleri gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Anlaşmaya göre iş birliği faaliyetlerinin detayları ilerleyen dönemde kabul edilecek ayrı düzenlemelerle belirlenecek; eğitim amacıyla gönderilecek askeri personelin Türkçe, Sırpça veya ortak bir yabancı dil olan İngilizceyi bilmesi zorunlu tutulacaktır. Personel seçimi tarafların mutabakatıyla yapılacak, mali ve özlük haklarına ilişkin giderler ise gönderen ve kabul eden taraflarca karşılıklı olarak üstlenilecektir. Ayrıca ortak askeri tatbikatlar da bu anlaşmanın genel ilkelerine uygun şekilde planlanacak ve yürütülecektir.

Türkiye ile Sırbistan arasında vizelerin karşılıklı olarak kaldırılmasına dair anlaşma 12 Temmuz 2010 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[974] Bu anlaşma tarafların vatandaşlarının belirli süreler boyunca vize almadan karşılıklı olarak diğer ülkeye seyahat etmelerini mümkün kılmaktadır. Özellikle iş, turizm, aile birleşimi gibi nedenlerle yapılan seyahatlerde, 90 gün süreyle vize muafiyeti sağlanmaktadır. Anlaşma ayrıca diplomatik ve resmi pasaport hamili vatandaşlara özel muafiyetler tanıyarak her iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Ek olarak belirli prosedürlerle geçici süreli ikamet, çalışma ve eğitim gibi alanlarda vize muafiyetleri ve düzenlemeler de yer almaktadır.

Türkiye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Sırbistan Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı arasında işbirliği anlaşması 23 Eylül 2010 tarihinde Belgrad'da

[972] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Arasındaki Sosyal Güvenlik Anlaşmasının Uygulanmasına Yönelik İdari Anlaşma", 27 Haziran 2013, 409-417.
[973] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Sırbistan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Arasında Askeri Eğitim İş Birliği Anlaşması", 03 Temmuz 2010, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100703-14-1.pdf
[974] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Sırbistan Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı Arasında İşbirliği Anlaşması", 15 Şubat 2011, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101002-3.htm

imzalanmıştır.[975] İşgücü piyasası, iş sağlığı ve güvenliği gibi alanlarda işbirliğini içermektedir.

Türkiye ile Sırbistan arasında çevre alanında işbirliği anlaşması 10 Mart 2011 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[976] Anlaşma çevre kirliliğinin azaltılması, biyolojik çeşitliliğin korunması ve doğal kaynakların dengeli kullanımı amacıyla imzalanmıştır. Bu çerçevede iki ülke arasında çevre yönetimi konusunda bilgi ve deneyim paylaşımı yapılacak, ayrıca teknoloji transferi ile ortak projeler geliştirilecektir. Ortak eğitim programları, seminerler ve bilimsel toplantılar düzenlenerek taraflar arasındaki işbirliği güçlendirilecektir. Ayrıca çevre yönetimi uygulamalarına dair bilimsel ve teknik düzeyde belge değişimi gerçekleştirilecek, uzman toplantıları ve çalışma gezileri düzenlenerek bilgi alışverişi sağlanacaktır.

Türkiye ile Sırbistan arasında başta terörizm ve örgütlü suçlar olmak üzere ağır suçlarla mücadelede işbirliği anlaşması 10 Mart 2011 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[977] Bu anlaşma özellikle terörizm, organize suçlar, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti, uyuşturucu ve psikotrop maddeler gibi ciddi suçlarla mücadelede işbirliğini öngörmektedir. Taraflar kara para aklama, siber suçlar ve kültür ile tabiat varlıkları kaçakçılığı gibi sınır aşan suçlar ile terörizmin finansmanını engellemeye yönelik ortak çalışmalar yürüteceklerdir. Ayrıca suç örgütlerinin yapısı, faaliyetleri ve yöntemleri hakkında bilgi paylaşımı sağlanarak, bu suçların önlenmesi konusunda ortak bir strateji izlenecektir. Operasyonel düzeyde de işbirliği yapılmasını, gerektiğinde ulusal mevzuatlar çerçevesinde ortak polis operasyonlarının gerçekleştirilmesini mümkün kılmaktadır.

Türkiye ile Sırbistan arasında tarımsal işbirliği konulu mutabakat zaptı 28 Eylül 2011 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[978] Bu mutabakat zaptı ile iki ülke arasında tarımsal politikalar, bitkisel üretim, bitki koruma, hayvancılık, hayvan sağlığı, tarımsal

[975] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Sırbistan Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı Arasında İşbirliği Anlaşması", 15 Şubat 2011, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110215-1-1.pdf

[976] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması", 30 Ocak 2013, 2.

[977] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Başta Terörizm ve Örgütlü Suçlar Olmak Üzere Ağır Suçlarla Mücadelede İşbirliği Anlaşması", 13 Mart 2013, 5-11.

[978] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Tarımsal İşbirliği Konulu Mutabakat Zaptı", 03 Mayıs 2013, 13-16.

araştırmalar ve yayın, balıkçılık, gıda endüstrisi ve gıda güvenliği ile kırsal kalkınma alanlarında işbirliğini güçlendirmek ve karşılıklı olarak her iki ülkenin çıkarları doğrultusunda geliştirmek amaçlanmıştır.

Türkiye ile Sırbistan arasında Kraljevo (Morava) Havalimanı'nın kısmen yeniden inşası projesinin finansmanına ilişkin hibe anlaşması 28 Nisan 2012 tarihinde imzalanmıştır.[979] Türkiye, Havalimanı'nın yeniden inşası projesi için 10 milyon Avro hibe etti. Türkiye'nin Kraljevo (Morava) Havalimanı projesine 10 milyon Avro hibe ile katkı sağlaması hem bölgesel kalkınma hem de ikili ilişkilerdeki stratejik önceliklerine dayanmaktadır. Öncelikle ulaşım altyapısının güçlendirilmesi, yerel ve uluslararası ticaretin yanı sıra turizmin canlanmasına doğrudan katkı sağlayarak Sırbistan'ın ekonomik büyümesine destek olurken, Türkiye'nin Batı Balkanlar'da ekonomik ve lojistik koridorlar oluşturma hedefine hizmet etmiştir. İkincisi, bu tür altyapı yatırımları Türkiye'nin kalkınma iş birliği çerçevesinde yürüttüğü dış yardım programlarının bir parçası olarak TİKA vasıtasıyla bölgesel istikrar ve refahı teşvik etme amacını taşımaktadır. Üçüncüsü, hibe desteği, iki ülke arasındaki uzun vadeli dostane ilişkilerin pekiştirilmesine, siyasi ve kültürel bağların derinleşmesine zemin hazırlamıştır. Son olarak, Sırbistan'ın Avrupa Birliği üyelik hazırlık sürecine ivme kazandıracak nitelikte bir proje olması hasebiyle Türkiye'nin bölgesel entegrasyon süreçlerine katkıda bulunma ve Türkiye-AB iş birliğini destekleme yönelik politikalarıyla da uyumlu bir adım teşkil etmiştir.

Türkiye ile Sırbistan arasında diplomatik misyon ve konsolosluk mensuplarının aile bireylerinin kazanç getirici bir işte çalışmalarına olanak sağlayan anlaşma 01 Şubat 2013 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[980]

Türkiye ile Sırbistan arasında gençlik ve spor alanında iş birliği anlaşması 04 Şubat 2013 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[981] Anlaşma, spor faaliyetlerinin

[979] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kraljevo (Morava) Havalimanının Kısmen Yeniden İnşası Projesinin Finansmanına İlişkin Hibe Anlaşması", 24 Haziran 2012, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120624-2-1.pdf

[980] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Diplomatik Misyon ve Konsolosluk Mensuplarının Aile Bireylerinin Kazanç Getirici Bir İşte Çalışmalarına Olanak Sağlayan Anlaşma", 05 Mart 2014, 46-50.

[981] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Gençlik ve Spor Alanında İş Birliği Anlaşması", 06 Temmuz 2017, 17-20.

düzenlenmesi, gençlik değişim programları, spor tesislerinin inşası ve modernizasyonu gibi konuları kapsamaktadır.

Türkiye ile Sırbistan arasında cezai konularda karşılıklı adli yardımlaşma anlaşması 05 Haziran 2013 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[982] Anlaşmanın amacı suç işleyen kişilerin iadesi ve adli konularda bilgi paylaşımı gibi alanlarda işbirliğini sağlamaktır. Her iki ülkenin adli makamlarının suçla mücadelede birbirlerine yardımcı olmalarını ve ortak soruşturmalar yürütmelerini mümkün kılar.

Türkiye ile Sırbistan arasında hukuki ve ticari konularda karşılıklı adli yardımlaşma anlaşması 05 Haziran 2013 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[983] Bu anlaşma iki ülke arasındaki hukuki ve ticari konularda adli yardımlaşmayı düzenleyerek vatandaşlarının ve şirketlerinin diğer ülkede karşılaştıkları hukuki süreçlerde destek olmayı amaçlamaktadır.

Türkiye ile Sırbistan arasında suçluların iadesine dair anlaşma 05 Haziran 2013 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[984] Bir ülkede suç işlemiş ve diğer ülkeye kaçmış olan kişilerin yargılanmak veya cezalarını çekmek üzere talep eden ülkeye geri verilmesine ilişkin yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. İade süreçlerini düzenleyen maddeleri, iade taleplerinin koşullarını, iade edilebilecek suçları ve iade edilemeyecek durumları detaylı bir şekilde açıklamaktadır.

Türkiye ile Sırbistan arasında uluslararası kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 03 Eylül 2015 Belgrad'da yapılmıştır.[985] Protokol kapsamında Türk ve Sırbistan taşımacılarına verilecek üçüncü ülke geçiş belgesi miktarı kararlaştırılmıştır. Ayrıca tarafların ek geçiş belgesi talepleri olması durumunda, iyi niyet çerçevesinde herhangi bir kısıtlama olmaksızın istenilen sayıda belge temin edileceği konusunda mutabakat sağlanmıştır. Toplantıda iki ülke arasındaki karayolu taşımacılık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve istatistiki bilgi teatisi gibi konular ele alınmıştır.

---

[982] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Arasında Cezai Konularda Karşılıklı Adli Yardımlaşma Anlaşması", 19 Mart 2018, 50-59.
[983] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Arasında Hukuki ve Ticari Konularda Karşılıklı Adli Yardımlaşma Anlaşması", 28 Ekim 2017, 9-18.
[984] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Arasında Suçluların İadesine Dair Anlaşma", 10 Mayıs 2019, 26-36.
[985] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Sırbistan Cumhuriyeti Heyetleri Arasında 2-3 Eylül 2015 Tarihlerinde Belgrad'da Yapılan Uluslararası Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 07 Nisan 2016, 21-24.

Türkiye ile Sırbistan arasında hava ulaştırma anlaşması 19 Ekim 2015 tarihinde Antalya'da imzalanmıştır.[986] Hava ulaştırma anlaşmaları genellikle tarifeli ve tarifesiz uçuş hakları, havayolu şirketlerinin yetkilendirilmesi, güvenlik standartları, havaalanı kullanımı, vergilendirme ve diğer ilgili konuları kapsar. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkiye ve Sırbistan arasındaki yolcu ve yük taşımacılığının serbestleştirilmesi, havayolu şirketleri arasında işbirliğinin artırılması ve dolayısıyla ticari ve turistik ilişkilerin güçlenmesi beklenmektedir.

Türkiye ile Sırbistan arasında eğitim alanında işbirliği programı 10 Ekim 2017 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[987] Program, iki ülke arasındaki eğitim ilişkilerini çok yönlü bir yaklaşımla geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede öğrenci, öğretmen ve uzman değişimlerinin teşvik edilmesi, eğitim materyalleri, bilgi ve tecrübe paylaşımı, ortak eğitim çalışmalarının düzenlenmesi, diplomaların karşılıklı tanınma süreçlerinin kolaylaştırılması, iyi eğitim uygulamalarının paylaşılması ve işbirliği faaliyetlerini koordine etmek üzere ortak çalışma gruplarının kurulması gibi çeşitli mekanizmalar öngörülmektedir. Bu program Türkiye ve Sırbistan arasındaki akademik ve kültürel bağları güçlendirerek her iki ülkenin eğitim sistemlerine karşılıklı katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Türkiye ile Sırbistan arasında ormancılık alanında işbirliği anlaşması 10 Ekim 2017 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[988] Ağaçlandırma çalışmaları, orman yangını bilgi sistemi kurulması, orman zararlıları ve böceklerle mücadele, orman ekosistemlerinin izlenmesi, fidan üretim teknikleri, toprak ve erozyon kontrolü gibi projeleri kapsamaktadır. Ayrıca çölleşme ile mücadele ve iki ülke arasında ormancılık araştırma-geliştirme faaliyetlerinde bilimsel bilgi paylaşımı, uzman değişimi, eğitim programları ve ortak projeler düzenlenmesi de öngörülmektedir.

Türkiye ile Sırbistan arasında su alanında işbirliği anlaşması 10 Ekim 2017 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[989] Anlaşmaya göre taraflar, su kaynaklarının

[986] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Ulaştırma Anlaşması", 17 Ekim 2021, 80-96.
[987] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim Alanında İşbirliği Programı", 27 Aralık 2017, 77-81.
[988] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ormancılık Alanında İşbirliği Anlaşması", 09 Nisan 2018, 1-5.
[989] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Su Alanında İşbirliği Anlaşması", 12 Nisan 2018, 1-4.

korunması, geliştirilmesi ve yönetimi için eşitlik, mütekabiliyet ve karşılıklı yarar temelinde bilgi, deneyim ve teknoloji paylaşımıyla işbirliği yapacaklardır. Ayrıca işbirliğinin etkili bir şekilde uygulanmasının sağlanması için ortak bir komite oluşturulacaktır.

Türkiye ile Sırbistan arasında şehir planlamacılığı alanında işbirliği anlaşması 10 Ekim 2017 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[990] Şehir planlama ve konut, yapı denetimi, yapı ürünleri, enerji verimliliği, mekânsal planlama ve coğrafi analiz, kadastro, su temini ve atık su yönetimi konularının geliştirilmesi için karşılıklı bilgi ve tecrübe paylaşımında anlaşmışlardır.

Türkiye-Sırbistan kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 21 Şubat 2018 tarihinde Belgrad'da yapılmıştır.[991] Protokol kapsamında Türk taşımacılarının kullanması için Sırbistan makamlarından temin edilen ücretsiz tektip geçiş belgesi kotası yükseltilmiştir. Toplantıda, 3. ülke taşımalarının serbestleştirilmesi talepleri ele alınmış ancak bu konuda bir anlaşmaya varılamamıştır.

Türkiye ile Sırbistan arasında çevre alanında işbirliğine ilişkin mutabakat zaptı 07 Mayıs 2018 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[992] Bu mutabakat zaptı, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, enerji verimliliğinin artırılması ve enerji depolama teknolojilerinin geliştirilmesi gibi sürdürülebilir enerji konularını kapsamaktadır. Ayrıca karbon emisyonu ticareti mekanizmaları, batarya teknolojilerindeki gelişmeler, hidrojen enerjisi potansiyeli ve nadir toprak elementlerinin sürdürülebilir yönetimi gibi alanlarda da işbirliği öngörülmektedir. Su kaynaklarının yönetimi ve ormancılık alanındaki ortak çalışmalar da mutabakat zaptının önemli unsurları arasında yer almaktadır.

Türkiye ile Sırbistan arasında veterinerlik alanında işbirliği anlaşması 07 Mayıs 2018 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[993] Bu anlaşma, her iki ülke arasında veterinerlik alanında bilgi ve deneyim paylaşımını teşvik etmeyi, hayvan sağlığı ve refahı konularında işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca hayvan hastalıklarının kontrolü,

[990] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Şehir Planlamacılığı Alanında İşbirliği Anlaşması", 03 Kasım 2018, 1-7.
[991] Resmi Gazete, "Türkiye-Sırbistan Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 27 Haziran 2018, 46-50.
[992] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çevre Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı", 26 Aralık 2018, 61-67.
[993] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Veterinerlik Alanında İşbirliği Anlaşması, 07 Eylül 2019, 21-25.

veterinerlik bilimleri üzerine eğitim ve araştırma faaliyetleri, gıda güvenliği ve hijyen standartları gibi alanlarda da ortak çalışmalar yapılması öngörülmektedir.

Türkiye ile Sırbistan arasında serbest ticaret anlaşmasına ait protokol I'in yerini alan 30 Ocak 2018 tarihli "Protokol I", anlaşmanın menşeli ürünler kavramının tanımı ve idari işbirliği yöntemlerine ilişkin protokol II'sini değiştiren 17 Ocak 2017 tarihli ve 1/2017 sayılı ortak komite kararı ve anlaşmaya eklenen hizmet ticareti hakkında 30 Ocak 2018 Tarihli "Protokol III"[994] Ticari ilişkileri daha etkin hale getirmek ve güncel ihtiyaçlara uyum sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Türkiye ile Sırbistan arasında ortak devriye polis hizmetlerinin uygulanması hususunda mutabakat zaptı 07 Ekim 2019 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır. Turizm sezonunun yoğun olduğu dönemlerde ve büyük etkinlikler veya ortak iş birliği projeleri çerçevesinde, tarafların turistik bölgelerde ve proje sahalarında ortak devriye hizmeti yürütmelerine olanak tanımaktadır. Türkiye ile Sırbistan arasında güvenlik işbirliği anlaşması 07 Ekim 2019 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[995] Bu anlaşma terörizm, organize suçlar, insan kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti ve diğer sınır ötesi suçlarla mücadele gibi konularda ortaklaşa faaliyetler yürütmeyi öngörmektedir.

Türkiye ile Sırbistan arasında sanayi ve teknoloji alanlarında işbirliği anlaşması 07 Ekim 2019 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[996] Sanayinin gelişimine yönelik bilgi ve tecrübe paylaşımını, sanayi firmalarının karşılaştığı sorunların çözülmesini ve ortak projeler geliştirilmesini kapsar. Ayrıca sanayi bölgeleri, teknoparklar, Ar-Ge ve tasarım merkezlerinin kurulması, desteklenmesi ve geliştirilmesi konusunda işbirliği yapılacak; standardizasyon, belgelendirme ve eğitim hizmetleri gibi alanlarda da ortak çalışmalar yürütülecektir. Taraflar sanayi ve teknoloji alanında uluslararası etkinliklere katılımı teşvik edecektir.

[994] Resmi Gazete, "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", 14 Mart 2019, 1-404.
[995] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Güvenlik İşbirliği Anlaşması", 22 Temmuz 2022, 1-29.
[996] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sanayi ve Teknoloji Alanlarında İşbirliği Anlaşması", 05 Mart 2020, 1-4.

Türkiye ile Sırbistan arasında sağlık alanında hibe yapılmasına dair dört anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmalar 02 Temmuz 2020,[997] 29 Temmuz 2020,[998] 16 Ağustos 2020[999] ve 28 Aralık 2021 tarihlerinde Ankara'da imzalanmıştır.[1000] Türkiye'nin Sırbistan'a sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve COVID-19 gibi sağlık krizlerine karşı mücadele için çeşitli yardımlar yapmasını öngörmektedir. Bu hibeler, sağlık ekipmanları temini, tıbbi malzeme desteğidir.

Türkiye ile Sırbistan arasında eğitim alanında iş birliği anlaşması 18 Ocak 2022 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1001] Anlaşma, eğitimde bilgi ve bilimsel yayın değişimi, akademik personel ve öğrenci değişimi, eğitim programlarının geliştirilmesi, eğitim kurumları arasında ortak programlar ve kardeş okul ilişkileri kurulması, öğretmen eğitimine yönelik faaliyetlerin düzenlenmesi ve ortak araştırma faaliyetlerinin yürütülmesi gibi bir dizi işbirliği alanını kapsamaktadır. Her iki ülkenin eğitim sistemlerini karşılıklı fayda sağlayacak şekilde güçlendirmeyi hedeflemektedir.

"Türkiye ile Sırbistan arasında Altyapı Projeleri Alanında İşbirliği Konulu Anlaşma Ek-1" 20 Ocak 2022 tarihinde onaylanmıştır.[1002] 2009 yılında imzalanan anlaşmaya ilave olarak yol projelerinde Türk bankalarından finansman sağlanmasının da değerlendirilmesi ve inşaat kapsamının içeriğinin zenginleştirilmesi kapsamında düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye ile Sırbistan arasında kültür varlıklarının yasadışı trafiğiyle mücadele anlaşması 16 Haziran 2022 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[1003] Bu anlaşma, her iki ülkenin ulusal hukuku ve uluslararası sözleşmeler tarafından tanımlanan ve korunan

[997] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma", 23 Temmuz 2020, 40-42
[998] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma", 28 Ağustos 2020, 10-12.
[999] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma", 31 Ekim 2020, 6-8.
[1000] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma", 15 Ocak 2022, 4-5.
[1001] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim Alanında İş Birliği Anlaşması", 01 Haziran 2024, 74-79.
[1002] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Altyapı Projeleri Alanında İşbirliği Konulu Anlaşma", 23 Nisan 2022, 42-45.
[1003] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükûmeti Arasında Kültür Varlıklarının Yasadışı Trafiğiyle Mücadele Anlaşması", 09 Mayıs 2023, 80-85.

kültür varlıklarının yasa dışı ithalatı, ihracatı ve mülkiyet devrinin önlenmesi için taraflar arasında işbirliği mekanizması kurulmasını amaçlamaktadır.

Türkiye ile Sırbistan arasında 12 Temmuz 2010 Tarihinde Belgrad'da imzalanan vizelerin kaldırılmasına dair anlaşmada değişiklik yapılmasına ilişkin 1 numaralı protokol 07 Eylül 2022 tarihinde Belgrad'da yapılmıştır.[1004] Bu anlaşma ile seyahat belgelerinde düzenleme yapılmıştır.

Türkiye ile Sırbistan arasında ileri teknolojilerde yenilik alanında işbirliği anlaşması 07 Eylül 2022 tarihinde Belgrad'da imzalanmıştır.[1005] Anlaşma yapay zeka ve robotik, 5G teknolojileri, dijital fabrikalar, temiz enerji çözümleri, tıp ve eczacılık alanındaki yenilikler ve siber uzay güvenliği gibi çeşitli ileri teknoloji alanlarında işbirliğini öngörmektedir. Yenilikçiliği, girişimciliği ve start-up ekosistemlerini de desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu işbirliği çerçevesinde Türkiye'den TÜBİTAK MAM ve BİLGEM gibi araştırma merkezleri ile Sırbistan'daki benzer kuruluşlar arasında ortak projeler, bilgi ve teknoloji transferi, uzman değişimi gibi faaliyetler gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

6.12. Türkiye ile Karadağ Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye ile Karadağ arasında kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 14 Şubat 2007 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1006] Protokol kapsamında, eşya ve yolcu taşımacılığına dair bilgi alışverişi yapılmış ve taşımacılığın geliştirilmesi için ortak tedbirler alınması konusunda mutabakat sağlanmıştır. 2007 yılı için kesin ve 2008 yılı için geçici olmak üzere geçiş belgesi kotaları belirlenmiştir. Belge değişim süreci tamamlanana kadar belgesiz geçiş uygulamasının 10 Mart 2007'ye kadar devam etmesi kararlaştırılmış ve ek belge taleplerinin iyi niyetle karşılanacağı belirtilmiştir. Profesyonel sürücülerin vize muafiyeti için girişimlerde bulunulması da karara bağlanmıştır.

[1004] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 12 Temmuz 2010 Tarihinde Belgrad'da İmzalanan Vizelerin Kaldırılmasına Dair Anlaşmada Değişiklik Yapılmasına İlişkin 1 Numaralı Protokol", 22 Ekim 2022, 2-4.

[1005] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İleri Teknolojilerde Yenilik Alanında İşbirliği Anlaşması", 16 Eylül 2023, 254-261.

[1006] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti ile Karadağ Cumhuriyeti Arasında İmzalanan Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü. 15.05.2007, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070515-3.htm

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ile Karadağ Dışişleri Bakanlığı arasında işbirliği protokolü 18 Ocak 2008 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1007] Protokol, siyasi alanda işbirliğinin yanı sıra ekonomik, bilimsel ve kültürel alanlarda ortak çalışmaları teşvik etmeyi hedeflemektedir. Ayrıca konsolosluk işlerinin kolaylaştırılması, Balkanlar, Avrupa ve Akdeniz bölgelerindeki güvenlik konularında görüş alışverişinde bulunulması ve her iki ülkenin taraf olduğu çok taraflı anlaşmaların uygulanması konularında da işbirliği öngörülmektedir.

Türkiye ile Karadağ arasında karşılıklı vize muafiyeti anlaşması 18 Ocak 2008 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1008] Anlaşma diplomatik, hususi, hizmet ve umuma mahsus pasaport sahiplerine 90 güne kadar geçici ikamet, giriş-çıkış ve transit geçiş imkânı tanırken bu sürenin aşılması durumunda gerekli vize başvuruları yapılması öngörülmüştür. Ayrıca belirli meslek gruplarına (örneğin kamyon şoförleri ve mürettebat üyeleri gibi) vize muafiyeti süresi dahilinde geçiş imkânı tanınmaktadır. Her iki ülkenin ulusal mevzuatına uygun olarak olağanüstü durumlarda askıya alınabilecek şekilde düzenlenmiştir ve ülke vatandaşlarının kolayca seyahat edebilmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye ile Karadağ arasında serbest ticaret anlaşması 26 Kasım 2008 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[1009] İki ülke arasındaki ekonomik işbirliğini güçlendirmeyi, ticari engelleri kademeli olarak kaldırmayı ve karşılıklı ticareti artırmayı amaçlamaktadır. DTÖ kuralları ve GATT 1994 hükümleriyle uyumlu şekilde sanayi ürünlerinde gümrük vergilerinin derhal veya geçiş süreciyle sıfırlanmasını, tarım ve balıkçılık ürünlerinde ise hassasiyetler gözetilerek tavizler verilmesini öngörmektedir. Ayrıca hizmetler, yatırımlar, rekabet kuralları, fikri mülkiyet hakları ve kamu alımları gibi alanlarda işbirliğini teşvik eden hükümler içermektedir. Tarafların iç mevzuatlarına uygun olarak uygulanacak ve Ortak Komite tarafından denetlenecektir. Süresiz olarak yürürlükte

[1007] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ile Karadağ Dışişleri Bakanlığı Arasında İşbirliği Protokolü", 15 Haziran 2017, 232-234.
[1008] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında İmzalanan Karşılıklı Vize Muafiyeti Anlaşması", 20 Mart 2008, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/03/20080320-2.htm
[1009] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Karadağ Arasında İmzalanan Serbest Ticaret Anlaşması", 14 Ocak 2010, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100114M1-1.htm

kalacak anlaşma, taraflardan birinin AB'ye katılması durumunda otomatik olarak feshedilecektir.

Türkiye ile Karadağ arasında TİKA Program Koordinasyon Ofisi'nin faaliyetlerine ilişkin anlaşma 11 Aralık 2009 tarihinde Podgoritsa'da imzalanmıştır.[1010] iki ülke arasındaki ekonomik, kültürel ve sosyal işbirliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu anlaşma çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti adına TİKA, Karadağ Hükümeti ile birlikte projelerin koordinasyonunu üstlenecek ve çeşitli teknik yardımlar sağlayacaktır. Türk tarafı Karadağ'a uzman, eğitimci, danışman ve diğer personel gönderebilecek, ayrıca gerekli malzeme ve donanım temin edebilecektir. Ayrıca Karadağlı uzmanların yetiştirilmesine yönelik programlar düzenlenecektir. Karadağ Hükümeti ise Program Koordinasyon Ofisi için uygun bir ofis alanı temin ederek gerekli altyapı hizmetlerini sunma yükümlülüğünü taşımaktadır. Bu anlaşma taraflar arasındaki işbirliğinin etkinliğini artırmayı ve Karadağ'ın kalkınmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Türkiye ile Karadağ arasında ekonomik işbirliği anlaşması 11 Aralık 2009 tarihinde Podgoritsa'da imzalanmıştır.[1011] Bu anlaşma, karşılıklı yarar esasına dayalı olarak, ikili ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, iş teması ve yatırım imkânlarının artırılması gibi hedefleri içermektedir. Taraflar serbest piyasa ekonomisi prensiplerine dayalı olarak, ekonomik kalkınma alanında işbirliğini teşvik etmeye karar vermiştir. Anlaşma kapsamında ayrıca özel sektör yatırımlarının desteklenmesi, ticaret ve yatırım heyetlerinin düzenlenmesi, fuarlar ve girişimci etkinliklerine dair bilgi paylaşımının yapılması gibi faaliyetlere yer verilmektedir. Bu hedeflere ulaşmak için bir Karma Ekonomik Komite kurulacak ve bu komite ekonomik işbirliği için yeni fırsatların belirlenmesi ve anlaşmanın başarıyla uygulanması için tavsiyelerde bulunacaktır.

Türkiye ile Karadağ arasında yolcu ve eşyanın karayoluyla uluslararası taşınmasına ilişkin anlaşma 11 Aralık 2009 tarihinde Podgoritsa'da imzalanmıştır.[1012]

[1010] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında TİKA Program Koordinasyon Ofisinin Faaliyetlerine İlişkin Anlaşma", 05 Temmuz 2011, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110705M1-7-1.pdf

[1011] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında İmzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması", 13 Mart 2010, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100313-8.htm

[1012] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Yolcu ve Eşyanın Karayoluyla Uluslararası Taşınmasına İlişkin Anlaşma", 13 Ocak 2018, 3-13.

Anlaşma sadece taşımacılık faaliyetlerini düzenlemekle kalmayıp aynı zamanda çevrenin korunması, enerjinin rasyonel kullanımı, karayolu güvenliği ve sürücülerin çalışma şartlarının iyileştirilmesi gibi önemli hususları da hedeflemektedir.

Türkiye ile Karadağ arasında diplomatik temsilcilikler için arsa takasına ilişkin anlaşma 17 Aralık 2010 tarihinde Podgoritsa'da imzalanmıştır.[1013] Anlaşma, Ankara'daki Karadağ diplomatik temsilciliği ile Podgoritsa'daki Türkiye diplomatik temsilciliği için arsaların karşılıklı olarak takas edilmesini öngörür.

Türkiye ile Karadağ arasında yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşma 14 Mart 2012 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1014] Bu anlaşma, iki ülke arasında yatırımların teşvik edilmesi, korunması ve karşılıklı fayda sağlayacak şekilde ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi amacı taşır. Yatırımcıların haklarını güvence altına alırken aynı zamanda her iki ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Türkiye ile Karadağ arasında sosyal güvenlik anlaşması 15 Mart 2012 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Anlaşmanın temel amacı iki ülke arasında sosyal güvenlik hak ve yükümlülüklerini mütekabiliyet esaslarına dayalı olarak eşit bir şekilde düzenlemektir. Bu kapsamda tarafların mevzuatlarına tabi olanlar, sosyal güvenlik hakları açısından eşit muamele görecek; hizmet süreleri birleştirilerek sosyal güvenlik yardımlarına hak kazanılacaktır. Ayrıca geçici olarak diğer ülkede çalışanların ve kendi nam ve hesabına çalışanların sosyal güvenlik mevzuatları belirlenerek mükerrer sigortalılığın önlenmesi sağlanacaktır. Her iki tarafın sigortalılarının ve onların aile bireylerinin sağlık hizmetlerine erişimini de güvence altına almaktadır. Türkiye ile Karadağ arasında çalışma, sosyal güvenlik ve istihdam alanlarında işbirliği anlaşması 15 Mart 2012 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1015] Anlaşma, sosyal güvenlik sistemlerinin uyumlu hale getirilmesi, uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılması, ulusal meslek standartları ve yeterliliklerinin geliştirilmesi gibi konuları kapsamaktadır. Ayrıca istihdam politikaları,

[1013] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Diplomatik Temsilcilikler İçin Arsa Takasına İlişkin Anlaşma", 29 Nisan 2011, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110429M1-6-1.pdf

[1014] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma", 05 Mart 2020, 163-173.

[1015] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Çalışma, Sosyal Güvenlik ve İstihdam Alanlarında İşbirliği Anlaşması", 27 Haziran 2013, 169-229.

iş teftişi, yabancıların çalışma izinleri, iş sağlığı ve güvenliği gibi alanlarda da işbirliği sağlanması öngörülmektedir. Toplu iş sözleşmeleri ve sendikaların desteklenmesi, işçi haklarının korunması gibi sosyal alanda da önemli düzenlemeler yapılacaktır. Bu anlaşma her iki ülkenin iş gücü piyasalarını daha uyumlu hale getirmeyi ve işçi haklarını güvence altına almayı amaçlamaktadır.

Türkiye ile Karadağ arasında eğitim alanında işbirliği mutabakat zaptı 18 Nisan 2012 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1016] Mutabakat, öğretmen ve öğrenci değişim programlarının düzenlenmesi, ortak eğitim projeleri ve programlarının geliştirilmesi, eğitim materyallerinin paylaşılması ve eğitim kurumları arasında karşılıklı tanıma ve akreditasyon süreçlerinin desteklenmesi gibi alanları kapsamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti arasında bilimsel ve teknolojik işbirliği anlaşması 12 Nisan 2013 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1017] Bilimsel bilgi ve belgelerin paylaşımı, ortak araştırma projelerinin hayata geçirilmesi, bilim insanları, uzmanlar ve araştırmacılar arasında karşılıklı değişim programlarının düzenlenmesi ve ortak bilimsel konferanslar tertip edilmesi öngörülmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği'nin bilimsel ve teknolojik programlarına ve diğer bölgesel programlara ortak katılım imkânlarının araştırılması da anlaşmanın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu işbirliği her iki ülkenin bilimsel ve teknolojik kapasitelerinin geliştirilmesine ve uluslararası alanda daha etkin bir rol oynamalarına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Türkiye ile Karadağ arasında konsolosluk anlaşması 18 Nisan 2013 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[1018] Anlaşma, iki ülkenin konsolosluk ilişkilerini düzenleyerek konsoloslukların görev ve yetkilerini, personelin statüsünü, konsolosluk bölgelerinin belirlenmesini, vatandaşların hak ve çıkarlarının korunmasını, adli ve idari yardımlaşma usullerini ve diğer konsolosluk işlevlerini kapsamlı bir çerçevede tanımlamaktadır.

[1016] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Eğitim Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı", 05 Ekim 2016, 116-120.
[1017] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Anlaşması", 15 Ekim 2016, 19-23.
[1018] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Konsolosluk Anlaşması", 23 Haziran 2017, 111-131.

Türkiye ile Karadağ arasında geri kabul anlaşma 18 Nisan 2013 Ankara imzalanmıştır.[1019] İki ülke arasındaki düzensiz göçle mücadeleyi düzenlemekte olup taraflardan birinin ülkesinde giriş, kalış veya ikamet şartlarını sağlamayan kendi vatandaşlarını, talep üzerine geri kabul etme yükümlülüğünü içermektedir. Ayrıca vize veya ikamet izni taşıyan üçüncü ülke vatandaşlarının da ilgili ülkeye iadesine imkân tanıyan hükümler içeren bu anlaşma, göç yönetiminde işbirliğini güçlendirmeyi ve tarafların uluslararası yükümlülükleri çerçevesinde hareket etmelerini sağlamayı hedeflemektedir.

Türkiye ile Karadağ arasında gümrük konularında karşılıklı yardım anlaşması 19 Eylül 2013 Podgoritsa'da imzalanmıştır.[1020] İki ülkenin gümrük idareleri arasında bilgi ve deneyim paylaşımını artırarak, gümrük mevzuatlarının doğru uygulanmasını sağlamak ve kaçakçılık ile diğer gümrük suçlarıyla etkin mücadele etmek amacıyla düzenlenmiştir. Anlaşma, tarafların karşılıklı teknik destek sağlaması, gümrük ihlallerinin önlenmesi, soruşturulması ve kovuşturulmasında işbirliği yapması gibi hükümler içermekte olup ticaretin kolaylaştırılması ve güvenliğinin artırılmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Türkiye ile Karadağ arasında askerî alanda eğitim, teknik ve bilimsel iş birliği çerçeve anlaşması 04 Haziran 2014 tarihinde Saraybosna'da imzalanmıştır. [1021] Karşılıklı olarak personel, teçhizat, bilgi ve tecrübe paylaşımı kapsamında ortak faaliyet düzenlemek için yapılmıştır.

Türkiye ile Karadağ arasında Türkiye ile Yugoslavya ve Sırbistan ve Karadağ arasında akdedilen ikili anlaşmaların halefiyeti hakkında protokol 06 Haziran 2014 tarihinde Podgoritsa'da yapılmıştır.[1022] Bu protokol ile Karadağ, Türkiye'nin eski Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (Sırbistan-Karadağ dönemi dâhil) ile yaptığı ikili anlaşmalara halef olduğunu resmen kabul etmiştir. Yani Türkiye ile eski Yugoslavya

[1019] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Geri Kabul Anlaşması", 03 Kasım 2016, 136-153.
[1020] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Gümrük Konularında Karşılıklı Yardım Anlaşması", 05 Haziran 2018, 494-509.
[1021] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Karadağ Hükûmeti Arasında Askerî Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Çerçeve Anlaşması", 22 Ekim 2016, 319-327.
[1022] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti ve Sırbistan ve Karadağ Arasında Akdedilen İkili Anlaşmaların Halefiyeti Hakkında Protokol", 10 Ekim 2014, 10-12.

arasında imzalanmış olan ve halen uygulanabilir nitelikteki ikili anlaşmalar Karadağ ile Türkiye arasında da geçerli olmuştur. Bu tür protokoller özellikle yeni bağımsız devletler için uluslararası hukukta çok önemlidir. Çünkü geçmişte imzalanan anlaşmaların geçerliliğinin yeniden teyit edilmesi gerekir.

Türkiye ile Karadağ arasında askeri eğitim iş birliği anlaşması 16 Ekim 2014 tarihinde Budva/Karadağ'da imzalanmıştır.[1023] Anlaşma çerçevesinde tatbikatlara gözlemci gönderilmesi ve fiili katılım sağlanması, askeri lise, harp akademileri ve askeri tıp akademisi eğitimleri ile özel ihtisas kurslarına katılım gibi çeşitli iş birliği alanları öngörülmüştür. Ayrıca askerî personel değişimi ve eğitim konusunda karşılıklı destek de anlaşmanın kapsamına dâhildir.

Türkiye ile Karadağ arasında sağlık ve tıp bilimleri alanlarında işbirliğine dair anlaşma 05 Aralık 2014 tarihinde Podgoritsa'da imzalanmıştır.[1024] Anlaşma, sağlık sistemlerinin güçlendirilmesi, sağlık personelinin kısa süreli eğitimi, kamu-özel ortaklığı modeliyle sağlık hizmeti konusunda tecrübe paylaşımı, sağlık turizmi ve ilaç ile tıbbi cihazlar konularında işbirliği yapılmasını hedeflemektedir. İşbirliği yöntemleri arasında bilgi ve tecrübe değişimi, heyet, uzman ve sağlık personeli değişimi, ilgili sağlık kuruluşları arasında iletişim ve koordinasyon sağlanması yer almaktadır. Ayrıca ortak bir çalışma komitesi kurulacak ve bu komite, işbirliği faaliyetlerinin detaylarını belirleyip değerlendirecektir. Türk tarafı, Karadağ'daki hastaların tedavisine yardımcı olmak amacıyla Ortak Sağlık Haftaları düzenleyerek hasta tedavileri, ameliyatlar ve eğitimler gerçekleştirebilecektir.

Türkiye Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) ile Karadağ Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanını Önleme İdaresi arasında karapara aklama ve terörizmin finansmanı ile ilgili finansal istihbarat değişiminde işbirliğine dair mutabakat muhtırası 27 Ocak 2015 tarihinde Berlin'de imzalanmıştır.[1025] Bu mutabakat muhtırasının ana maddeleri arasında yetkili makamların karapara aklama

[1023] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İş Birliği Anlaşması", 14 Ocak 2017, 1-12.
[1024] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanlarında İşbirliğine Dair Anlaşma", 26 Nisan 2015, 1-3.
[1025] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti, Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) ile Karadağ Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanını Önleme İdaresi Arasında Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanı ile İlgili Finansal İstihbarat Değişiminde İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası", 24 Nisan 2015, 19-23.

veya terörizmin finansmanı ile bağlantılı finansal işlemler ve bu işlemlere karışan kişi veya şirketler hakkında bilgi alışverişinde bulunmaları yer almaktadır. Ayrıca bilgi talebinde bulunan makam talebin gerekçesini ve ulusal mevzuatına uygunluğunu belirleyebilmek için gerekli bilgileri talep eden makama bildirecektir. Mutabakat muhtırası kapsamında elde edilen bilgiler gizli tutulacak olup yalnızca karapara aklama, terörizmin finansmanı ve diğer suç faaliyetleriyle ilgili olarak kullanılabilecektir.

Türkiye ile Karadağ arasında sosyal güvenlik anlaşmasının uygulanmasına ilişkin idari anlaşma 18 Mayıs 2015 tarihinde Podgoritsa'da imzalanmıştır.[1026] Anlaşma, her iki ülkenin ilgili kurumlarının, hastalık ve analık yardımları, yaşlılık, malullük ve ölüm sigortası, meslek hastalıkları ve iş kazaları, işsizlik yardımları, aile ve çocuk yardımları gibi konularla birlikte ortopedik cihazlar, protezler ve büyük masraf gerektiren sağlık yardımları gibi önemli alanlarda uygulayacakları mevzuat ve genel hükümleri kapsamaktadır. Bu düzenleme iki ülke arasında sosyal güvenlik hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.

Karadağ'ın Kuzey Atlantik Antlaşması'na katılımına ilişkin protokol 19 Mayıs 2016 tarihinde Brüksel'de imzalanmış ve Bakanlar kurulunca protokol 07 Eylül 2016 tarihinde onaylanmıştır.[1027] Türkiye tarafından Karadağ'ın NATO üyeliğine verilen desteğin somut bir göstergesidir. Bu destek Türkiye'nin Balkanlar'daki istikrar ve güvenliğe verdiği önemin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Karadağ'ın NATO'ya katılımı Balkanlar'da barış ve iş birliğinin güçlenmesine katkı sağlayacağı düşüncesiyle Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır. Ayrıca NATO'nun güneydoğu kanadında yer alan Türkiye için Balkanlar'daki bir müttefikin varlığı bölgesel güvenlik çıkarları açısından da önem taşımaktadır.

Türkiye ile Karadağ arasında savunma sanayi işbirliği anlaşması 17 Kasım 2017 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1028] Savunma sanayi ürün ve hizmetlerinin üretimi, tedariki, bakımı ve teknik ile lojistik desteği gibi alanlarda işbirliğini öngörmektedir. Anlaşmanın amacı tarafların, karşılıklı yarar ve hak eşitliği temelinde savunma

[1026] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Karadağ Arasındaki Sosyal Güvenlik Anlaşmasının Uygulanmasına İlişkin İdari Anlaşma", 13 Mart 2016, 61-71.
[1027] Resmi Gazete, "Karadağ'ın Kuzey Atlantik Antlaşmasına Katılımına İlişkin Protokol", 09 Eylül 2016, 5-8.
[1028] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması", 05 Ağustos 2021, 2-15.

sanayisindeki bilimsel ve teknik kabiliyetlerini kullanarak işbirliğini geliştirmeleridir. Anlaşma tarafların kendi ilgili yasa ve düzenlemelerine uygun olarak mütekabiliyet esasına dayalı olarak uygulanacaktır.

Türkiye ile Karadağ arasında ormancılık alanında işbirliği anlaşması 17 Kasım 2017 Ankara imzalanmıştır.[1029] Anlaşma, doğal kaynakların korunması, çölleşme ve kuraklıkla mücadele, erozyon kontrolü, mevcut ormanların korunması ve rehabilitasyonu gibi alanlarda iki ülkenin eşitlik, mütekabiliyet ve karşılıklı yarar temelinde, bilgi, deneyim ve teknoloji paylaşımı yoluyla iş birliği yapmasını öngörmektedir.

Türkiye ile Karadağ arasında tarım alanında işbirliği anlaşması 17 Kasım 2017 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1030] Mutabakat Zaptı iki ülke arasındaki tarımsal işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu anlaşma, bitki sağlığı, hayvan sağlığı ve gıda güvenliği gibi alanlarda işbirliğini teşvik etmeyi hedeflemektedir. Taraflar bu hedeflere ulaşmak için bilimsel araştırmalar, uzman ve danışman değişimi, ortak eğitim programları, fuar ve toplantı organizasyonları gibi yöntemlerle işbirliğini yürütmeyi planlamaktadır. Her iki ülkenin ilgili yasa ve düzenlemelerine uygun olarak mütekabiliyet esasına dayalı olarak uygulanacaktır. Bu çerçevede bitkisel ve hayvansal üretim, hayvan refahı, veteriner halk sağlığı, balıkçılık ve su ürünleri, kırsal kalkınma gibi alanlarda bilgi ve teknik alışverişi yapılacaktır. Taraflar bu işbirliği aracılığıyla tarımsal üretimin artırılmasını ve gıda güvenliğinin sağlanmasını amaçlamaktadır.

Türk-Karadağ karma ekonomik komitesi dördüncü dönem toplantısı protokolü 17 Kasım 2017 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1031] İki ülke önümüzdeki beş yıl içinde ikili ticaret hacmini aşamalı olarak 250 milyon dolara yükseltmek için her türlü çabayı göstereceklerini taahhüt etmiştir. Protokol bu hedef doğrultusunda, serbest ticaret anlaşması, yatırımlar, ulaştırma, bilim, teknoloji, sanayi, KOBİ'ler, enerji, tarım, balıkçılık, kırsal kalkınma, orman ve su işleri, kültür, turizm, çevre korunması, şehircilik, sağlık, eğitim ve savunma sanayi gibi geniş bir yelpazede ekonomik ve teknik iş birliği yapılmasını öngörmektedir. Ayrıca her altı ayda bir düzenlenecek teknik seviyedeki

[1029] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Ormancılık Alanında İşbirliği Anlaşması", 27 Mart 2018, 1-5.
[1030] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Tarım Alanında İşbirliği Anlaşması", 07 Haziran 2018, s, 1-5.
[1031] Resmi Gazete, "Türk-Karadağ Karma Ekonomik Komitesi Dördüncü Dönem Toplantısı Protokolü", 26 Haziran 2018, 1-8.

izleme toplantılarıyla, KEK Protokolü'nün sonuçları birbirine rapor edilecek ve ilerlemeler takip edilecektir.

Türkiye ile Karadağ arasında Serbest Ticaret Anlaşması Tarafından Kurulan Ortak Komite'nin Serbest Ticaret Anlaşması'nın 'Menşeli Ürünler' kavramının tanımı ve idari işbirliği yöntemlerine ilişkin protokol II'sini değiştiren 1/2017 sayılı karar 20 Aralık 2017 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1032]

Türkiye ile Karadağ arasında serbest ticaret anlaşmasına ilişkin olarak 17 Temmuz 2019 Tarihinde Ankara'da İmzalanan "Protokol I" ile "Protokol III".[1033] Protokol I, mevcut Protokol I'in yerini almış ve Serbest Ticaret Anlaşması'nın güncellenmiş halini içermektedir. Protokol III ise hizmet ticaretine ilişkin düzenlemeleri kapsamaktadır.

Türkiye ile Karadağ arasında kültür alanında işbirliği anlaşması 26 Eylül 2019 tarihinde New York'ta imzalanmıştır.[1034] Podgoritsa'da 2014 yılında kurulmuş olan Yunus Emre Kültür Merkezi faaliyetlerine devam etmektedir. Karadağ, Türkiye'de bir kültür merkezi açmak için çalışmalar yürütecektir. Kütüphane, müze, arşiv ve koruma alanlarında işbirliği yapılacak, yayıncılık, tiyatro, sahne sanatları gibi kültürel alanlarda karşılıklı destek verilecektir. Ayrıca tarihi ve kültürel mirası kapsamayan sergiler düzenlenecek ve kültürel mirasın tespiti, kaydı ve korunması için ortak çalışmalar yapılacaktır. Kültürel değişim programları hayata geçirilecek ve ortak film projelerinin teşvik edilmesi sağlanacaktır.

Türkiye ile Karadağ arasında gençlik ve spor alanında işbirliği anlaşma 04 Ekim 2019 Podgoritsa'da imzalanmıştır.[1035] Anlaşma, iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmeyi ve gençlik ile spor alanlarında karşılıklı anlayış ve faydayı teşvik etmeyi hedeflemektedir. Anlaşma kapsamında gençlik alanında düzenlenen kurslar, seminerler, sempozyumlar ve akademik programlara katılım sağlanacak, gençlerin milli, manevi ve kültürel miraslarının bilincinde olmalarını sağlayacak faaliyetler gerçekleştirilecektir.

[1032] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Karadağ Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması Tarafından Kurulan Ortak Komite'nin Serbest Ticaret Anlaşması'nın 'Menşeli Ürünler' Kavramının Tanımı ve İdari İşbirliği Yöntemlerine İlişkin Protokol II'sini Değiştiren 1/2017 Sayılı Karar", 22 Nisan 2021, 75-77.
[1033] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Karadağ Arasında Serbest Ticaret Anlaşmasına İlişkin Olarak 17 Temmuz 2019 Tarihinde Ankara'da İmzalanan "Protokol I" ile "Protokol III", 25 Nisan 2022, 1-52.
[1034] Remi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Karadağ Hükümeti Arasında Kültür Alanında İşbirliği Anlaşması", 25 Aralık 2019, 27-30.
[1035] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Gençlik ve Spor Alanında İşbirliği Anlaşma", 07 Ocak 2021, 1-4.

Ayrıca gençlik değişim programları ve karşılıklı gönüllülük faaliyetlerinin yaygınlaştırılması teşvik edilecektir. Spor alanında ise uzman değişimi ve tecrübe paylaşımı yapılacak, spor heyetleri, antrenörler ve uzmanlar arasında karşılıklı ziyaretler düzenlenecektir.

Türkiye ile Karadağ arasında Karadağ vatandaşlarına konsolosluk yardımı sunulması hakkında anlaşma 11 Şubat 2020 tarihinde Podgoritsa'da imzalanmıştır.[1036] Karadağ'ın diplomatik veya konsolosluk misyonlarının bulunmadığı belirli üçüncü ülkelere seyahat eden veya ikamet eden Karadağ vatandaşlarına konsolosluk yardımı sağlanmasını öngörmektedir.

Türkiye ile Karadağ arasında sağlık alanında hibe yapılmasına dair anlaşma 06 Ekim 2021 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1037] Anlaşma, COVID-19 salgınına karşı yapılan işbirliğini pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Anlaşma kapsamında Türkiye, Karadağ'a 100 bin doz COVID-19 aşısı hibe edecektir. Hibe edilen tıbbi malzemeler teslimatın ardından Karadağ'ın sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğine katkı sağlamak amacıyla kullanılacaktır.

Türkiye ile Karadağ arasında uluslararası karayolu taşımacılığı karma komisyon toplantısı protokolü 07 Ekim 2022 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[1038]

6.13. Türkiye ile Kosova Arasında İmzalanan Uluslararası Belgeler

Türkiye Sağlık Bakanlığı ile Kosova Geçici Özyönetim Kurumları (Sağlık Bakanlığı) Adına Görev Yapan Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi arasında sağlık alanında işbirliği anlaşması 18 Aralık 2003 tarihinde Priştine'de imzalanmıştır.[1039] Anlaşma, sağlık hizmetleri alanında karşılıklı işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Eşitlik ve karşılıklılık temelinde, bağışıklama, üreme sağlığı, adolesan sağlığı, çocukluk çağı hastalıkları gibi konularda işbirliğini öngörmektedir. Taraflar bilgi ve deneyim

[1036] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ve Karadağ Arasında Karadağ Vatandaşlarına Konsolosluk Yardımı Sunulması Hakkında Anlaşma", 07 Ağustos 2021, 69-72.
[1037] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma", 23 Nisan 2022, 11-12.
[1038] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Karadağ Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 26 Nisan 2023, 51-53.
[1039] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Sağlık Bakanlığı ile Kosova Geçici Özyönetim Kurumları (Sağlık Bakanlığı) Adına Görev Yapan Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi Arasında Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması", 07 Ağustos 2005, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/08/20050807-1.htm

alışverişi, sağlık personeli değişimi ve kısa süreli eğitim programları ile işbirliğini güçlendirecek ayrıca Kosova'da tıbbi hizmetlerin güçlendirilmesi için Türkiye teknik danışmanlık desteği verecektir. İlaç ve eczacılık alanlarında da işbirliği yapılacak ve sağlıkla ilgili uluslararası kongrelerde bilgi alışverişi sağlanacaktır.

Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Kosova Geçici Özerk Yönetim Kurumlarını (Kosova Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı) temsil eden Kosova'daki BM Geçici Yönetimi (UNMIK) arasında yapılan kültürel işbirliği anlaşması 26 Ağustos 2004 tarihinde Priştine'de imzalanmıştır.[1040] İki ülke arasında kültürel, sanatsal ve tarihi değerlerin korunması ve geliştirilmesi amacıyla çeşitli işbirliği alanlarını kapsamaktadır. Kültürel mirasın korunması, müzik, dans, tiyatro, film festivalleri gibi etkinliklerde karşılıklı katılım, kütüphane ve arşivlerde bilgi alışverişi gibi faaliyetleri teşvik etmektedir. Ayrıca Türkiye, Kosova'daki kültürel mirası yenileme projelerine destek verecek, arkeolojik kazı ve araştırmalara yardımcı olacak ve müzeler arası işbirliğini teşvik edecektir. Taraflar yıllık kültürel değişim programları ile işbirliğini sürdürecek ve karşılıklı eğitim programlarıyla kapasite geliştirmeyi hedefleyecektir.

Türkiye Çevre ve Orman Bakanlığı ile Kosova Geçici Özyönetim Kurumları (Çevre ve Mekânsal Planlama Bakanlığı) adına görev yapan Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi arasında çevre alanında işbirliği mutabakat zaptı 15 Eylül 2004 tarihinde Priştine'de imzalanmıştır.[1041] Mutabakat Zaptı, çevre koruma alanında işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Taraflar çevre kirliliğinin azaltılması ve çevrenin korunması için bilgi, deneyim ve teknoloji transferi ile işbirliği yapacaklardır. İşbirliği alanları arasında doğa koruma, su kaynakları yönetimi, atık geri kazanımı, hava kalitesi ve çevresel etki değerlendirmesi gibi konular yer almaktadır. Ayrıca çevreye yönelik ortak bilimsel araştırmalar, eğitim programları ve seminerler düzenlenecek, taraflar arasında uzman değişimi yapılacaktır. İşbirliği faaliyetlerinin yönetimi için her bir taraf bir koordinatör atayacak ve yıllık çalışma programları hazırlayacaktır.

[1040] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Kosova Geçici Özerk Yönetim Kurumlarını (Kosova Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı) Temsil Eden Kosova'daki BM Geçici Yönetimi (UNMIK) Arasında Yapılan Kültürel İşbirliği Anlaşması", 13 Ekim 2005, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/10/20051013-2.htm

[1041] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Çevre ve Orman Bakanlığı ile Kosova Geçici Özyönetim Kurumları (Çevre ve Mekansal Planlama Bakanlığı) Adına Görev Yapan Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi Arasında Çevre Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı", 07 Kasım 2008, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081107-1.htm

Türkiye Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile Kosova Arşivler Genel Müdürlüğü arasında işbirliği protokolü 01 Şubat 2005 tarihinde Kosova'da yapılmıştır.[1042] Taraflar, arşiv belgelerinin çoğaltılmış örneklerini ve araştırma araçlarını değişim yaparak, arşiv fonlarını zenginleştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca elektronik teknoloji ve restorasyon uygulamaları konusunda deneyim ve uzmanlık paylaşımı yapacaklardır. Her yıl karşılıklı olarak belirli sayıda arşivisti, iaşe masrafları ev sahibi ülke tarafından, yol masrafları ise gönderen ülke tarafından karşılanacak şekilde göndereceklerdir. Ayrıca meslekî yayınların değişimi, bilimsel toplantılar ve sergiler düzenlenmesi de protokol kapsamında yer almaktadır. İşbirliği faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için somut tekliflerini birbirlerine sunacaklardır.

Türkiye ve Kosova Öz-Yönetim Geçici Kurumları adına hareket eden Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK) arasında yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşma 07 Nisan 2006 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1043] Anlaşma, her iki tarafın ülkesindeki yatırımların adil, eşit muamele görmesini, kamulaştırma durumunda tazminat ödenmesini, gelirlerin serbestçe transfer edilmesini ve yatırımlar arasında herhangi bir ayrım yapılmamasını garanti eder. Ayrıca yatırımcılar arasındaki uyuşmazlıkların çözümü için çeşitli yasal yollar sunulmuş ve anlaşmanın uygulanacağı sürenin on yıl olduğu belirtilmiştir. Tarafların ekonomik işbirliğini güçlendirmeyi ve yatırımların etkin bir şekilde korunmasını hedeflemektedir.

Türkiye ile Kosova arasında karşılıklı vize muafiyeti anlaşması 13 Ocak 2009 tarihinde Priştine'de imzalanmıştır.[1044] Anlaşmaya göre her iki tarafın vatandaşları belirli pasaport türleriyle diğer ülkeye giriş, çıkış, transit geçiş ve geçici ikamet yapabilirler. 90 güne kadar vizesiz ikamet hakkı tanınan bu vatandaşlar süreyi aşmaları durumunda vize almak zorundadırlar. Ayrıca diplomatik, hususi ve resmi pasaport sahipleri ile gemi ve uçak mürettebatı da belirli şartlarla vize muafiyetinden yararlanabilir. Anlaşma her iki

[1042] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile Kosova Arşivler Genel Müdürlüğü Arasında İşbirliği Protokolü", 02 Mart 2006, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/03/20060302-2.htm

[1043] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Kosova Öz-Yönetim Geçici Kurumları Adına Hareket Eden Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK) Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma", 10.08.2010, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/08/20100810-1.htm

[1044] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan Karşılıklı Vize Muafiyeti Anlaşması", 18 Mart 2009, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/03/20090318-1.htm

tarafın ulusal mevzuatına uygun olarak özel vizelere başvuru koşullarını da düzenler. Olağanüstü durumlarda anlaşma geçici olarak askıya alınabilir ve herhangi bir anlaşmazlık diplomatik kanallar aracılığıyla çözülecektir.

Türkiye ile Kosova arasında ekonomik işbirliği anlaşması 28 Mayıs 2009 tarihinde Priştine'de imzalanmıştır.[1045] Taraflar, serbest piyasa ekonomisi prensiplerine dayanarak, her iki ülkede işbirliğini genişletmek için bilgi paylaşımı, yatırım fırsatları ve ticaret imkânları üzerinde anlaşmışlardır. Anlaşma ekonomik kalkınmayı teşvik etmeyi, iş bağlantılarını güçlendirmeyi ve karşılıklı yatırımları artırmayı hedeflemektedir. Ayrıca bir "Türk-Kosova Karma Ekonomik Komisyonu" kurulacak ve bu komisyon ekonomik işbirliğini daha da geliştirecek yeni fırsatlar belirleyecektir. Her iki tarafın mevcut uluslararası yükümlülüklerini etkilemeden uygulanacaktır.

Türkiye ile Kosova arasında sağlık alanında işbirliğine dair anlaşma 08 Eylül 2009 tarihinde imzalanmıştır.[1046] Taraflar, karşılıklı fayda ve eşitlik ilkelerine dayalı olarak bilgi değişimi, sağlık uzmanlarının değişimi ve konferanslara katılım gibi alanlarda işbirliğini teşvik edecektir. Ayrıca sağlık alanındaki işbirliğini belirlemek ve değerlendirmek amacıyla bir Ortak Çalışma Komitesi kurulacaktır. Anlaşma çerçevesinde Türkiye, Kosova'dan tedavi için başvuracak 100 hastanın tedavisini ücretsiz olarak sağlayacak ancak hastaların gidiş-dönüş yol masrafları Kosova tarafından karşılanacaktır.

Türkiye ile Kosova arasında askeri alanda eğitim, teknik ve bilimsel iş birliği çerçeve anlaşması 24 Aralık 2009 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1047] Bu anlaşma askeri eğitim ve öğretim, askeri kurumlar arasında iş birliği ve temas ziyaretleri, tatbikatlara gözlemci gönderilmesi, savunma sanayi, Türk Silahlı Kuvvetleri ile Kosova Güvenlik Gücü arasında iş birliği ve askeri istihbarat, lojistik, askeri tıp gibi diğer alanlarda iş birliğinin geliştirilmesini kapsamaktadır.

[1045] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması", 15 Şubat 2011, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110215-8.htm

[1046] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma", 15 Şubat 2011, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110215-9.htm

[1047] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Çerçeve Anlaşması", 12 Nisan 2011, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110412-7-1.pdf

Türkiye ile Kosova arasında gümrük konularında işbirliği ve karşılıklı yardım anlaşması 13 Ocak 2010 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1048] İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi, gümrük işlemlerinin güvenli ve verimli bir şekilde yapılması, yatırımların artması ve sınır ötesi suçların engellenmesi gibi çeşitli önemli hedefleri kapsamaktadır. İki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin temel taşlarından biri olarak görülmektedir.

Türkiye ile Kosova arasında kalkınma işbirliği ve TİKA Kosova Program Koordinasyon Ofisi'nin statüsüne ilişkin protokol 02 Şubat 2010 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1049] Protokol, Türkiye'nin Kosova'da ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklemek amacıyla gerçekleştireceği teknik yardımları ve işbirliği projelerini düzenlemektedir. Bu işbirliği Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) aracılığıyla koordine edilecek olup Kosova'da çeşitli alanlarda (enerji, altyapı, sağlık, eğitim, çevre vb.) kalkınma projelerinin uygulanmasına zemin hazırlamaktadır. Türkiye'nin Kosova'ya yönelik kalkınma yardımlarını, uzman personel desteği, eğitim programları, malzeme ve donanım temini gibi çeşitli yardımlar yoluyla sağlamayı öngörmektedir. Ayrıca Kosova tarafı, Türkiye'nin sağladığı bu yardımları destekleyerek, proje uygulamalarında bürokratik engelleri ortadan kaldıracak ve gerekli gümrük muafiyetlerini sağlayacaktır. TİKA'nın rolü projelerin koordinasyonu ve yürütülmesindeki merkezi işlevi ile öne çıkmaktadır. Bu işbirliği yalnızca Kosova'nın kalkınmasına katkı sağlamakla kalmayacak aynı zamanda Türkiye'nin bölgesel etkisini artıracak ve ekonomik ilişkilerini güçlendirecektir.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ile Kosova Cumhuriyeti'nin Ankara Büyükelçiliği arasında sağlık alanında hibe yapılmasına dair anlaşma 13 Mayıs 2010 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1050] Bu anlaşma çerçevesinde Türkiye, Kosova'ya 5.000 doz adjuvanlı H1N1 Pandemik Grip Aşısını ücretsiz olarak temin etmeyi taahhüt

[1048] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Gümrük Konularında İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması", 15 Şubat 2011, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110215-7.htm
[1049] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kalkınma İşbirliği ve TİKA Kosova Program Koordinasyon Ofisinin Statüsüne İlişkin Protokol", 25 Aralık 2010, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/12/20101225-3.htm
[1050] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Sağlık Bakanlığı ile Kosova Cumhuriyeti'nin Ankara Büyükelçiliği Arasında Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma", 02 Ekim 2010, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101002-2-1.pdf

etmiştir. Hibe edilen bu malzeme teslimatın ardından Kosova'ya ait olacak ve ülkenin sağlık hizmetlerinde kullanılmak üzere kullanılacaktır.

Türkiye ile Kosova arasında tarım alanında işbirliği konulu mutabakat zaptı 20 Mayıs 2010 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1051] Tarım sektöründe ekonomik, bilimsel ve teknik işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Mutabakat Zaptı tarım alanındaki işbirliğini geliştirecek çeşitli alanları kapsar. Bu alanlar arasında bitkisel üretim ve tohumculuk, araştırma sonuçlarının mübadelesi, bitkisel ve hayvansal materyal değişimi, hayvan hastalıkları ve veteriner halk sağlığı konularında bilgi ve uzman değişimi, eğitimler, seminerler ve konferanslar düzenlenmesi ile bitki sağlığı alanında ortak çalışmalar yürütülmesi yer almaktadır.

Türkiye Millî Eğitim Bakanlığı ile Kosova Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı arasında eğitim alanında işbirliği protokolü 20 Mayıs 2010 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[1052] Protokol eşitlik, karşılıklı fayda ve mütekabiliyet ilkesine dayanmaktadır. İşbirliği her iki ülkenin mevzuatlarına ve mevcut kaynakların elverişliliğine bağlı olarak şekillenecektir. Taraflar okulöncesi eğitim, genel, mesleki ve teknik eğitim, çıraklık eğitimi, bilgi iletişim teknolojileri, ölçme ve değerlendirme gibi konularda bilgi ve tecrübe paylaşımında bulunacaklardır. Ayrıca Kosova'da Türkçenin desteklenmesi amacıyla Türkiye, öğretmen, kitap ve eğitim materyali desteği sağlayacaktır. Protokol ilk ve ortaöğretim kurumları arasında kardeş okul ilişkilerinin kurulmasını ve öğrenciler arasında spor müsabakaları ile halk oyunları gösterileri düzenlenmesini teşvik etmeyi de içermektedir.

Türkiye ile Kosova arasında çevre alanında işbirliği anlaşması 20 Mayıs 2010 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1053] Anlaşmanın amacı çevre kirliliğini azaltmak, çevrenin, doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması için bilgi, deneyim ve teknoloji paylaşımı ile işbirliğini sağlamaktır.

[1051] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Tarım Alanında İşbirliği Konulu Mutabakat Zaptı", 08 Ekim 2013, 96-99
[1052] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı ile Kosova Cumhuriyeti Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı Arasında Eğitim Alanında İşbirliği Protokolü", 28 Nisan 2015, 56-59.
[1053] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması", 21 Mayıs 2014, 1-6.

Türkiye ile Kosova arasında karayoluyla uluslararası yük ve yolcu taşımacılığı anlaşması 20 Mayıs 2010 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1054] Anlaşma, yolcu ve yük taşımacılığına ilişkin kuralları, gerekli izin ve belgeleri, vergi ve teknik düzenlemeleri belirlemektedir. Düzenli ve mekik yolcu servisleri izne tabi tutulurken, arızi servisler kontrol belgesiyle serbesttir. Yük taşımacılığında üçüncü ülke taşımaları izne bağlıyken ikili ve transit taşımalar genellikle serbesttir. Anlaşmanın uygulanması ve işbirliğinin sağlanması için bir Karma Komisyon kurulacak olup anlaşma tarafların onay süreçlerini tamamlamasıyla yürürlüğe girecektir.

Türkiye ile Kosova arasında tarımsal kapasitenin geliştirilmesine ilişkin iyi niyet protokolü 19 Ağustos 2010 tarihinde Priştine'de yapılmıştır. Protokol, Kosova'daki tarım enstitüsü ve orman ajansının kurumsal ve uygulama kapasitelerini artırmayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Kosova Tarım Enstitüsü'ne ait arazilerde elma bahçeleri kurulmuş ve anaçlık çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca Kosova Orman Ajansı'na ait seralar onarılmış ve yenileri inşa edilmiştir. Kosovalı çiftçiler ve uzmanlar ise Türkiye'de eğitim alarak tarımsal bilgilerini artırmışlardır. Prizren Üniversitesinin Kuruluşuna İlişkin İyi Niyet Protokolü 20 Ağustos 2010 tarihinde Priştine'de yapılmıştır.[1055] Türkiye Cumhuriyeti, TİKA aracılığıyla üniversiteye maddi destek sağlayacak, eğitim programları düzenleyecek ve uzman gönderecektir. Kosova Cumhuriyeti ise üniversitenin kurulması için gerekli yasal düzenlemeleri yapacak ve Türk uzmanların çalışmalarında kolaylık sağlayacaktır.

Türkiye ile Kosova arasında askerî eğitim iş birliği anlaşması 25 Şubat 2011 tarihinde Priştine'de imzalanmıştır.[1056] Bu anlaşma askerî lise, akademi, harp okulu ve astsubay meslek yüksekokulu gibi eğitim alanlarında işbirliğini içermektedir. Ayrıca birlik, karargâh ve kurumlarda görev başı eğitimleri ile eğitim merkezlerinde ön hizmet ve göreve yönelik kurslar düzenlenmesi öngörülmektedir. Ortak tarih ve kültür konularında özel ihtisas kursları da anlaşmanın bir parçasıdır. Eğitimde kullanılan

[1054] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Karayoluyla Uluslararası Yük ve Yolcu Taşımacılığı Anlaşması", 02 Şubat 2011, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110202-2.htm

[1055] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Tarımsal Kapasitenin Geliştirilmesine İlişkin İyi Niyet Protokolü", 29 Nisan 2011, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110429M1-5-1.pdf

[1056] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Kosova Cumhuriyeti Güvenlik Kuvveti Bakanlığı Arasında Askerî Eğitim İş Birliği Anlaşması", 03 Kasım 2011, (Erişim Tarihi 22 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111103-1-1.pdf

teçhizatın geliştirilmesi amacıyla karşılıklı yardımlaşma sağlanacak, aynı zamanda eğitici, danışman, gözlemci ve uzman personel değişimi yapılacaktır. Ayrıca atışlı eğitimler de dâhil olmak üzere ortak tatbikatlar düzenlenecek ve askerî sağlık alanında eğitim ve işbirliği protokolleri imzalanacaktır.

Türkiye ile Kosova arasında hükümlü nakli anlaşması 31 Mayıs 2011 tarihinde Priştine'de imzalanmıştır.[1057] Anlaşma, adaletin sağlanması ve hükümlülerin sosyal rehabilitasyonunun güçlendirilmesini hedeflemektedir. Anlaşma bir suç nedeniyle hüküm giyen kişilerin cezalarını kendi toplumsal çevrelerinde çekebilmeleri için bir devletten diğerine nakledilmesini düzenler. Hükümlünün nakil edilebilmesi için belirli şartlar bulunmaktadır: Hükümlü, nakli gerçekleştiren devletin vatandaşı olmalı, mahkûmiyetin kesinleşmiş olması ve nakil talebinin alındığı tarihte, hükümlünün en az bir mahkûmiyetinin bulunması gerekmektedir. Ayrıca hükümlü ya da kanuni temsilcisi nakil işlemi için rıza göstermelidir ve hükümlü tarafından işlenen fiiller nakli gerçekleştiren devletin hukukuna göre de suç teşkil etmelidir. İki devletin nakil yapılması konusunda anlaşmaya varması da gereklidir. Anlaşma kapsamında her hükümlü bu prosedür hakkında bilgilendirilir ve nakil talebi durumunda ilgili devletlere bilgi verilir. Taraflar hükümlülerin nakli ile ilgili konularda geniş ölçüde işbirliği yapmayı taahhüt ederler.

Türkiye ile Kosova arasında cezai konularda karşılıklı adli yardım anlaşması 31 Mayıs 2011 tarihinde Priştine'de imzalanmıştır.[1058] Anlaşma, tarafların adli makamlarının cezalandırma yetkisi kapsamına giren suçlarla ilgili konularda birbirlerine en geniş adli yardımı derhal sağlamayı taahhüt eder. Adli yardım talepleri her iki tarafın adalet bakanlıkları aracılığıyla yazılı olarak iletilir ve talepler Türkçe, Arnavutça veya Sırpça dilinde yapılır. Taleplerin içeriğinde talep eden makamın adı, talebin konusu, amacı, şüpheli, sanık veya ilgili kişinin kimlik ve uyruğu gibi bilgiler yer alır. Ayrıca bir taraf diğer tarafın yetkili makamına tanıkların veya bilirkişilerin beyanlarının alınması ya da delillerin iletilmesi gibi amaçlarla istinabe evrakı gönderebilir. Adli yardım talebi egemenlik, güvenlik, kamu düzeni veya diğer hayati çıkarlar açısından sorun oluşturur ya da suç siyasi bir suç olarak değerlendiriliyorsa reddedilebilir.

[1057] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hükümlü Nakli Anlaşması", 30 Ocak 2021, 12-19.
[1058] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Cezai Konularda Karşılıklı Adli Yardım Anlaşması", 22 Mart 2016, 33-40.

Türkiye ile Kosova arasında suçluların iadesi anlaşması 31 Mayıs 2011 tarihinde Priştine'de imzalanmıştır.[1059] İki ülke arasında uluslararası düzeyde aranan suçluların iadesine yönelik düzenlemeler getirmektedir. Anlaşma suçluların iadesiyle ilgili genel ilkeleri, teslim prosedürünü, teslimin yol açtığı hukuki sonuçları ve diğer ilgili hükümleri içermektedir. Ayrıca Kosova'nın Avrupa'daki iş birliği sürecine aktif katılım sağlama isteği de anlaşmanın imzalanmasında göz önünde bulundurulmuştur.

Türkiye ile Kosova arasında savunma sanayisi iş birliği anlaşması 27 Ekim 2011 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1060] Anlaşma, savunma sanayisi alanında karşılıklı yarar ve eşit haklar temelinde bir iş birliği kurulmasını öngörmektedir. Bu iş birliği kapsamında savunma sanayi faaliyetlerinin hukuki bir temele dayandırılması, savunma sanayisi ihtiyaçlarının ortak üretimi ve karşılıklı tedarikinin sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca müşterek üretilecek savunma sanayi ürünlerinin üçüncü ülkelere satışı ve Türk Savunma Sanayisi tarafından üretilen ürünlere pazar imkânı sağlanması da planlanmaktadır. Bu anlaşma ile Kosova'nın savunma sanayisi ihtiyaçları Türk Savunma Sanayisi tarafından karşılanacak ve her iki ülke için iş birliği daha da geliştirilecektir.

Türkiye ile Kosova arasında yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşma 30 Mayıs 2012 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1061] Yatırımlar her zaman adil ve eşit muameleye tabi tutulacak ve tam koruma altında olacaktır. Ayrıca anlaşmada savaş, ayaklanma veya diğer benzer olaylar nedeniyle yatırımların zarara uğraması durumunda yatırımcılar için sağlanacak koruma önlemleri de belirlenmiştir.

Türkiye Maliye Bakanlığı, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) ile Kosova Mali İstihbarat Birimi arasında karapara aklama ve terörizmin finansmanı ile ilgili finansal istihbarat değişiminde işbirliğine dair mutabakat muhtırasının yürürlüğü konulması Bakanlar Kurulu'nca 24 Ağustos 2012 tarihinde kararlaştırılmıştır.[1062] Bu mutabakat her iki ülkenin ulusal mevzuatına uygun olarak, karşılıklı olarak şüpheli

[1059] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Suçluların İadesi Anlaşması", 26 Şubat 2018, 109-121.
[1060] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Savunma Sanayisi İş Birliği Anlaşması", 22 Mayıs 2014, 94-102.
[1061] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma", 12 Temmuz 2015, 22-33.
[1062] Resmi Gazete, Bakanlar Kurulu Kararı, 10 Eylül 2012, (Erişim Tarihi 24 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/09/20120910-19.htm

finansal işlemler hakkında bilgi paylaşımını sağlar. Paylaşılan bilgiler yalnızca belirli amaçlarla kullanılacak, gizlilik içinde korunacak ve üçüncü şahıslarla paylaşılmayacaktır. Ayrıca talepler ulusal güvenlik, uluslararası anlaşmalar ve yasalarla uyumlu olmalıdır.

Türkiye ile Kosova arasında gelir üzerinden alınan vergilerde çifte vergilendirmeyi önleme ve vergi kaçakçılığına engel olma anlaşması 10 Eylül 2012 tarihinde Priştine'de imzalanmıştır.[1063] Anlaşma, her iki ülke arasında ekonomik ilişkileri düzenlemeyi ve vergi uygulamalarında adaleti sağlamayı amaçlamaktadır. Bu anlaşma her iki ülkedeki vergi mükelleflerinin, her iki ülkede de aynı gelir üzerinden vergi ödememelerini sağlamak için çifte vergilendirmenin önlenmesini hedefler. Ayrıca vergi kaçakçılığının engellenmesi için işbirliği yapılmasını, vergi bilgileri değişimini ve her iki tarafın vergi idarelerinin koordineli bir şekilde çalışmasını öngörmektedir. Bu sayede vergi yükümlülüklerinin adil bir şekilde dağıtılması ve her iki ülke arasında mali şeffaflığın artırılması amaçlanmaktadır.

Türkiye ile Kosova arasında kültür merkezlerinin kuruluşu, işleyişi ve faaliyetleri hakkında anlaşma 14 Eylül 2012 tarihinde Priştine'de imzalanmıştır [1064] Anlaşma iki ülke arasındaki kültürel ilişkileri güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu anlaşma çerçevesinde her iki ülke kendi topraklarında kültür merkezleri kuracak ve bu merkezler, karşılıklı anlayış ve dostluğu teşvik etmek, kültür, eğitim ve bilim alanlarındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla faaliyet gösterecektir. Taraflar kültür merkezlerine uygun mekân veya arsa tahsisi için imkânlar araştıracak ve kültür merkezleri sadece kendi mekânlarında değil aynı zamanda farklı yerlerde de etkinlikler düzenleyebilecektir.

Türkiye ile Kosova arasında serbest ticaret anlaşması 27 Eylül 2013 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır [1065] Anlaşma, iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğini güçlendirmeyi ve ticareti serbestleştirerek halkların refahını artırmayı amaçlamaktadır. Sanayi ve tarım ürünlerinde gümrük vergilerinin kademeli olarak kaldırılması, ithalat ve ihracatta miktar kısıtlamalarının yasaklanması, ulusal muamele ilkesinin benimsenmesi

[1063] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Kosova Cumhuriyeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması", 28 Ağustos 2015, 12-34.
[1064] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültür Merkezlerinin Kuruluşu, İşleyişi ve Faaliyetleri Hakkında Anlaşma", 11 Ağustos 2015, 28-37.
[1065] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Kosova Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Anlaşması", 14 Temmuz 2015, 1-16.

ve DTÖ standartlarına uygun sağlık, bitki sağlığı ve teknik düzenlemelerin uygulanması gibi temel prensipleri içermektedir. Fikri mülkiyet haklarının korunması, kamu alımlarında ayrımcılık yapılmaması ve anlaşmanın uygulanmasını denetleyecek bir Ortak Komite'nin kurulması da anlaşmanın önemli unsurlarıdır. Taraflar arasındaki ticari engelleri ortadan kaldırarak ekonomik entegrasyonu derinleştirmeyi ve uzun vadede ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Türkiye ile Kosova arasında askerî sağlık alanında eğitim ve işbirliği protokolü 29 Nisan 2014 tarihinde imzalanmıştır.[1066] Taraflar arasındaki askerî sağlık iş birliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Protokol personel, malzeme, teçhizat, bilgi ve tecrübe değişimini kapsar. Eğitim amaçlı gönderilecek personel kabul eden devletin mevzuatına uygun olarak seçilecektir. Ayrıca kabul eden devlet her yıl gönderilen devletin 50 hastasına ücretsiz tedavi hizmeti verebilecektir. İş birliği mütekabiliyet esasına göre gerçekleştirilecektir.

Türkiye ile Kosova arasında diplomatik misyon ve konsolosluk mensuplarının bakmakla yükümlü oldukları kişilerin kazanç getirici bir işte çalışmaları hakkında anlaşma 02 Mayıs 2014 tarihinde Priştine'de imzalanmıştır. [1067]

Türkiye ile Kosova arasında Afet ve Acil Durum Yönetimi alanında mutabakat zaptı 24 Haziran 2014 tarihinde Priştine'de imzalanmıştır.[1068] Mutabakat zaptı, afetleri ve acil durumları önleme, zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme konularında bilgi, deneyim, teknoloji ve uzman değişimini içerir. Ayrıca yılda bir kez ortak konferans, seminer, çalıştay, sempozyum ve araştırmaların yapılmasını, afet yönetimi alanında eğitimler ve tatbikatlarla insan kaynakları kalitesinin artırılmasını ve afet durumlarında karşılıklı yardımı kapsamaktadır.

Türkiye ile Kosova arasında arşiv alanında işbirliği protokolü 20 Kasım 2014 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.[1069] Protokol, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel

[1066] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükûmeti Arasında Askerî Sağlık Alanında Eğitim ve İş Birliği Protokolü", 03 Temmuz 2014, 23-28.
[1067] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Diplomatik Misyon ve Konsolosluk Mensuplarının Bakmakla Yükümlü Oldukları Kişilerin Kazanç Getirici Bir İşte Çalışmaları Hakkında Anlaşma", 06 Haziran 2017, 422-426.
[1068] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Afet ve Acil Durum Yönetimi Alanında Mutabakat Zaptı", 27 Kasım 2014, 14-17.
[1069] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Arşiv Alanında İşbirliği Protokolü", 25 Nisan 2015, 1-3.

Müdürlüğü ve Kosova Arşivleri Devlet Ajansı tarafından uygulanacaktır. Taraflar karşılıklı fayda sağlayacak şekilde devlet arşivleri arasında işbirliği geliştirecek, arşiv belgelerinin çoğaltılmış örnekleri ve araştırma vasıtaları mübadele edilecektir. Ayrıca restorasyon uygulamaları konusundaki tecrübelerin paylaşılması, arşiv alanında uzman teatisi yapılması ve her yıl belirli sayıda arşivistin kabul edilmesi öngörülmüştür. Taraflar ayrıca toplantılar ve sergiler düzenleyerek arşiv malzemesinin çoğaltılmış örneklerini sergileyeceklerdir.

Türkiye ile Kosova arasında askeri/sivil personelin sosyal ve kültürel amaçlı mübadelesine ilişkin protokol 22 Ocak 2015 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[1070] Protokol, her yıl belirli gruplar halinde karşılıklı olarak en fazla 5 ailenin sosyal ve kültürel amaçlarla mübadele edilmesini öngörmektedir. Generaller, amiraller, subaylar, astsubaylar, sivil-askeri memurlar ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişileri kapsamakta olup ziyaretlerin süresi her yıl karşılıklı görüşmelerle belirlenir ve gidiş-dönüş günleri dahil en fazla 7 gün olabilir. Gidiş ve dönüş masrafları gönderen taraf tarafından karşılanacaktır. Bu protokol taraflar arasındaki dostluk ve işbirliğine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Türkiye ile Kosova arasında kültürel işbirliği anlaşması 20 Aralık 2017 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1071] İki ülke arasındaki kültürel işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Karara göre taraflar, uluslararası kültür etkinliklerine katılım konusunda kültür ve sanat alanında faaliyet gösteren uzmanların karşılıklı davet edilmesini destekleyecek ve edebiyat, müzik, tiyatro gibi alanlarda işbirliğini teşvik edeceklerdir. Ayrıca her iki ülkenin kültürel miraslarının korunması konusunda etkin bir işbirliği yapılacak ve anlaşmanın uygulanması ile koordinasyonundan sorumlu bir Karma Komisyon kurulacaktır.

Türkiye-Kosova kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 07 Şubat 2018 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[1072] Protokol, iki ülke arasındaki karayolu taşımacılığı ve ticaret hacmini artırmayı hedeflemektedir. Protokol kapsamında taraflar

[1070] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri/Sivil Personelin Sosyal ve Kültürel Amaçlı Mübadelesine İlişkin Protokol", 04 Haziran 2015, 1-7.
[1071] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültürel İşbirliği Anlaşması", 20 Eylül 2019, 1-7.
[1072] Resmi Gazete, "Türkiye-Kosova Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 26 Haziran 2018, 101-103.

mevcut ticaret ve karayolu taşımacılığı durumu ile ilgili istatistiki bilgi paylaşımında bulunarak karayolu ile yolcu taşımacılığının geliştirilmesi için işbirliğini sürdürme konusunda mutabık kalmışlardır. Ayrıca 3. ülke ve boş giriş dolu dönüş için geçiş belgesi kotasının arttırılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına Türkiye Genelkurmay Başkanlığı ile Kosova Güvenlik Kuvvetleri Bakanlığı arasında Türkiye'deki "Efes-2018 Tatbikatı" sırasında sağlanacak ev sahibi ülke desteğine ilişkin teknik düzenleme 26 Mart 2018 tarihinde Ankara'da yapılmıştır.[1073]

Türkiye ile Kosova arasında sağlık alanında hibe yapılmasına dair anlaşma 20 Mart 2020 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1074] Türkiye, Kosova ile sağlık alanında yaptığı hibe anlaşması ile iki ülke arasındaki dostluk ve işbirliği bağlarını teşvik etmektedir. Ayrıca Kosova'nın güvenliğinin Balkanlar'da barış için kritik öneme sahip olması ve bölgede istikrarı destekleme amacı da bu anlaşmanın yapılmasında etkili olmuştur.

Türkiye ile Kosova arasında serbest ticaret anlaşması tarafından kurulan ortak komitenin Türkiye ile Kosova arasındaki serbest ticaret anlaşmasının 'Menşeli Ürünler' kavramının tanımı ve idari işbirliği yöntemlerine ilişkin Ek II.1'ini değiştiren 2/2020 sayılı kararı 11 Şubat 2020 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1075]

Türkiye ile Kosova arasında sağlık alanında hibe yapılmasına dair anlaşma 16 Haziran 2020 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1076] Bu anlaşmaya göre Türkiye, Kosova'ya Mamuşa Belediyesi tarafından kullanılmak üzere bir adet tam donanımlı acil ambulansı hibe edecektir.

[1073] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Adına Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Kosova Cumhuriyeti Kosova Güvenlik Kuvvetleri Bakanlığı Arasında Türkiye'deki Efes-2018 Tatbikatı Sırasında Sağlanacak Ev Sahibi Ülke Desteğine İlişkin Teknik Düzenleme, 27 Haziran 2018, 19-32.
[1074] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma", 18 Nisan 2020, 9-11.
[1075] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Kosova Cumhuriyeti Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması Tarafından Kurulan Ortak Komitenin Türkiye Cumhuriyeti ile Kosova Cumhuriyeti Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasının 'Menşeli Ürünler' Kavramının Tanımı ve İdari İşbirliği Yöntemlerine İlişkin Ek II.1'ini Değiştiren 2/2020 Sayılı Kararı, 03 Haziran 2020, 29-32.
[1076] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma", 02 Temmuz 2020, 1-2.

Türkiye ile Kosova arasında kara ulaştırması karma komisyon toplantısı protokolü 23 Mart 2021 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1077] Bu protokolle iki ülke arasında karayolu ile uluslararası eşya taşımaları ve bu taşımalar için kullanılan izin belgelerinin kullanım oranı hakkında mutabık kalınmıştır.

Türkiye ile Kosova arasında gençlik ve spor alanında işbirliği anlaşması 01 Mart 2022 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1078] İki ülkenin gençlik ve spor teşkilatları arasındaki iletişimi ve işbirliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Karşılıklılık ilkesine dayanan bu anlaşma, gençlerin eğitimi ve mesleki gelişimine yönelik ortak programlar oluşturulmasını, gençlerin gönüllülük faaliyetlerine katılımının teşvik edilmesini, staj programlarının düzenlenmesini ve gençlere yönelik çalışan kurum ve kuruluşların desteklenmesini öngörmektedir. Ayrıca değişim projeleri ve hareketlilik programları aracılığıyla gençlerin birbirlerini tanımaları ve deneyim alışverişinde bulunmaları da amaçlanmaktadır. Bu işbirliği her iki ülkenin gençlerinin kişisel ve sosyal gelişimine katkıda bulunmayı ve sporun birleştirici gücünden yararlanmayı hedeflemektedir.

Türkiye ile Kosova arasında ormancılık alanında iş birliğine dair mutabakat zaptı 01 Mart 2022 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1079] Mutabakat Zaptı iki ülkenin orman kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir yönetimi için çeşitli alanlarda işbirliğini öngörmektedir. Bu işbirliği orman üretim teknikleri ve orman ürünleri endüstrisi, orman hizmetlerinin ekonomik değerinin belirlenmesi ve yeşil ekonomi uygulamaları, yakacak odun üretimi ve odundan temiz enerji üretimi, orman envanteri çalışmaları ve odun dışı orman ürünlerinin yönetimi gibi konuları kapsamaktadır. Eşitlik, mütekabiliyet ve karşılıklı yarar ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilecek bu işbirliği, bilgi, deneyim ve teknoloji paylaşımı yoluyla her iki ülkenin ormancılık sektörünün gelişimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

[1077] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti ile Kosova Cumhuriyeti Arasında Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü", 11 Eylül 2021, 6-8.
[1078] Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Gençlik ve Spor Alanında İşbirliği Anlaşması, 15 Aralık 2022, 70-74.
[1079] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ormancılık Alanında İş Birliğine Dair Mutabakat Zaptı", 06 Ocak 2024, 1-5.

6.14. Türkiye’nin Çok Taraflı İmzaladığı Uluslararası Belgeler

6.14.1. Bulgaristan, Romanya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya ve Slovak Cumhuriyetlerinin Kuzey Atlantik Antlaşmasına Katılımlarına İlişkin Protokollerin onaylanması

Protokoller 05 Kasım 2003 tarihinde onaylanmıştır.[1080] Türkiye’nin Balkanlar'a yönelik çok boyutlu dış politika stratejisinin ve Avrupa-Atlantik güvenlik mimarisine entegrasyon vizyonunun bir yansımasıdır. Türkiye'nin bölgesel güvenlik ve istikrarın tesisine yönelik proaktif yaklaşımının yanı sıra Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanlar'da ortaya çıkan jeopolitik yeniden yapılanma sürecinde aktif rol alma arzusunu teyit etmektedir. Türkiye'nin Balkanlar politikası tarihsel ve kültürel bağlar, güvenlik kaygıları ve ekonomik çıkarlar gibi çeşitli faktörlerin etkisi altında şekillenmektedir. Anılan yedi ülkenin NATO üyeliğine verdiği destek öncelikle Türkiye'nin kendi güvenliğinin bölünmezliği ilkesi ve ittifakın genişlemesinin bölgesel güvenlik ortamına yapacağı potansiyel katkı beklentisiyle örtüşmektedir. NATO'nun doğu kanadının güçlenmesi Türkiye'nin güney ve doğu sınırlarında hissedilen güvenlik risklerine karşı stratejik bir derinlik ve caydırıcılık unsuru olarak algılanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Balkanlar'daki Müslüman ve Türk kökenli topluluklarla olan tarihi ve kültürel bağları bu coğrafyada istikrarın sağlanması ve demokratik süreçlerin desteklenmesi yönündeki dış politika önceliklerini etkilemektedir. Bu bağlamda söz konusu ülkelerin NATO gibi Batılı güvenlik ve değerler sistemine entegrasyonu Türkiye tarafından bölgedeki azınlıkların haklarının korunması ve demokratik standartların yükseltilmesi açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. NATO üyeliği, ilgili ülkeler için siyasi ve ekonomik istikrar anlamına gelmekte olup bu durum Türkiye'nin bölgedeki ekonomik ve ticari ilişkileri için de elverişli bir zemin oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Bölgesel ekonomik kalkınma ve refahın artması Türkiye'nin de uzun vadeli çıkarlarıyla paralellik arz etmektedir. Son olarak Türkiye'nin NATO içindeki konumu ve ittifakın karar alma süreçlerindeki etkinliği genişleme politikasına verdiği onayla birlikte Ankara'nın bölgesel ve küresel güvenlik konularında söz sahibi olma arzusunu pekiştirmektedir. Bu onay Türkiye'nin sadece bölgesel bir aktör olmakla kalmayıp aynı zamanda transatlantik

[1080] Resmi Gazete, Bulgaristan, Romanya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya ve Slovak Cumhuriyetlerinin Kuzey Atlantik Antlaşmasına Katılımlarına İlişkin Protokoller, 31.01.2004, 25363, (Erişim Tarihi 18 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/01/20040131.htm#4

güvenlik mimarisinin şekillenmesinde de aktif bir rol üstlenme vizyonunu yansıtmaktadır.

6.14.2. Türkiye, Yunanistan ve İtalya Gaz Nakil Antlaşması

Türkiye, Yunanistan ve İtalya arasında Türkiye-Yunanistan-İtalya gaz nakil koridorunun geliştirilmesine ilişkin anlaşma 26 Temmuz 2007 tarihinde Roma'da imzalanmıştır.[1081] Türkiye'nin Balkanlar politikasının enerji güvenliği boyutunu da içermektedir. Türkiye, bölgedeki enerji kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılmasında kilit bir rol oynamakta ve bu nedenle enerji nakil hatlarının güvenliği ve çeşitliliği Ankara'nın dış politika öncelikleri arasında yer almaktadır. TYİB projesi de bu bağlamda Türkiye'nin bölgedeki enerji koridoru olma rolünü güçlendirmekte ve aynı zamanda Yunanistan ve İtalya ile olan ilişkilerini stratejik bir zemine oturtmaktadır. Proje sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasi ve güvenlik boyutlarıyla da Türkiye'nin Balkanlar'daki etkisini artırma potansiyeli taşımaktadır.

6.14.3. NATO Denizde Denetim Harekâtı Eğitim Merkezine Katılım ile İlgili Kadro Tahsisi, Faaliyetler ve Eğitim Tedariki Mutabakat Muhtırası

"Türkiye ile Yunanistan, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti ve Romanya arasında NATO Denizde Denetim Harekâtı Eğitim Merkezine Katılım ile İlgili Kadro Tahsisi, Faaliyetler ve Eğitim Tedariki Mutabakat Muhtırası" 18 Aralık 2007 tarihinde Mons'ta imzalanmıştır. NATO Denizde Denetim Harekâtı Eğitim Merkezi'ne iştirak etmek üzere tesis ettiği mutabakat muhtırası Türkiye'nin Balkanlar ve çevresindeki güvenlik alanında geliştirdiği stratejik işbirliği perspektifini somutlaştırmaktadır. Türkiye'nin bu inisiyatife katılımı Kuzey Atlantik İttifakı'nın deniz güvenliği operasyonlarının etkinliğinin artırılmasına yönelik kolektif gayretlere verdiği önemi teyit etmektedir. Eş zamanlı olarak bu adım Balkan coğrafyasında yerleşik müttefikler Yunanistan ve Bulgaristan ile savunma işbirliğinin derinleştirilmesi ve NATO bünyesinde icra edilecek müşterek eğitim faaliyetleri vasıtasıyla askeri karşılıklı işlerliğin tahkim edilmesi amacını yansıtmaktadır. Türkiye'nin söz konusu muhtıraya taraf olması ülkenin bölgesel güvenlik mimarisine aktif katkıda bulunma ve NATO'nun güney kanadındaki istikrarın sürdürülmesine yönelik genel Balkanlar politikasıyla da tutarlılık arz etmektedir. Deniz

[1081] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan Cumhuriyeti ve İtalya Cumhuriyeti Arasında Türkiye-Yunanistan-İtalya Gaz Nakil Koridorunun Geliştirilmesine İlişkin Anlaşma", 19 Eylül 2017, 1-8.

güvenliği alanındaki ortak eğitim ve kapasite geliştirme faaliyetleri bölgedeki muhtemel güvenlik tehditlerine karşı müşterek bir savunma anlayışının geliştirilmesi ve işbirliğinin teşvik edilmesi amacını gütmektedir.[1082]

6.14.4. Nabucco Projesi

Avusturya, Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Türkiye arasında Nabucco Projesi hakkında anlaşma 13 Temmuz 2009 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[1083] Nabucco Projesi hakkında anlaşma Ankara'nın Balkanlar politikası çerçevesinde değerlendirildiğinde bölgesel enerji güvenliğini tesis etme ve enerji arz kaynaklarını çeşitlendirme stratejisinin önemli bir bileşenini teşkil etmektedir. Bu anlaşma Türkiye'nin Balkan coğrafyasındaki ekonomik ve siyasi etkileşimini derinleştirme aynı zamanda Avrupa enerji koridorunda stratejik bir rol üstlenme amacını yansıtmaktadır. Türkiye'nin Balkanlar politikası tarihsel bağlar, ekonomik işbirliği ve bölgesel istikrarın sağlanması gibi temel unsurlar üzerine inşa edilmiştir. Nabucco Projesi'ne katılım bu politikanın enerji güvenliği boyutunu güçlendirmekte ve Türkiye'yi bir enerji transit ülkesi olarak konumlandırma hedefine hizmet etmektedir. Bulgaristan ve Romanya gibi Balkan ülkeleriyle enerji alanındaki işbirliğini somutlaştırarak bölgesel ekonomik entegrasyonu desteklemekte ve Türkiye'nin bu ülkelerle olan stratejik ortaklığını pekiştirmektedir. Enerji arz güvenliğinin sağlanması ve kaynak çeşitliliğinin artırılması Türkiye'nin Balkanlar politikasının temel motivasyon kaynaklarından biridir. Nabucco Projesi, Hazar Bölgesi ve Orta Doğu gibi farklı kaynaklardan Avrupa'ya doğal gaz taşınmasını öngörerek, hem Türkiye'nin kendi enerji güvenliğine katkıda bulunmakta hem de Balkan ülkelerinin ve Avrupa'nın enerji arzındaki kırılganlıklarını azaltma potansiyeli sunmaktadır. Bu durum Türkiye'nin bölgesel bir enerji merkezi olma vizyonuyla da örtüşmektedir. Ayrıca Nabucco Projesi'ndeki "ters akış" imkanı acil durumlarda Taraf Devletlerin enerji güvenliğine katkı sağlayacak bir mekanizma olarak öngörülmektedir. Bu özellik Türkiye'nin Balkanlar'daki enerji altyapıları üzerindeki stratejik önemini

[1082] Resmi Gazete, "Yunanistan Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı Ve Bulgaristan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Ve Çek Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Ve Romanya Savunma Bakanlığı Ve Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı Arasında NATO Denizde Denetim Harekatı Eğitim Merkezi'ne Katılım İle İlgili Kadro Tahsisi, Faaliyetler Ve Eğitim Tedariği Mutabakat Muhtırası", 12 Nisan 2008, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/04/20080412-2.htm

[1083] Resmi Gazete, "Avusturya Cumhuriyeti, Bulgaristan Cumhuriyeti, Macaristan Cumhuriyeti, Romanya ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Nabucco Projesi Hakkında Anlaşma", 04 Haziran 2010, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100604-1.htm

artırmakta ve bölgesel kriz yönetimi kapasitesine katkıda bulunmaktadır. Türkiye'nin Nabucco Projesi'ne katılımı Balkanlar politikasıyla uyumlu stratejik bir hamledir. Bu anlaşma bölgesel enerji işbirliğini güçlendirmekte, Türkiye'nin enerji transit rolünü pekiştirmekte ve bölgesel enerji güvenliğine katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ekonomik ve siyasi bağlarını derinleştirme ve Avrupa enerji sistemindeki stratejik konumunu tahkim etme hedeflerine hizmet etmektedir. Ancak projenin hayata geçirilmesindeki çeşitli jeopolitik ve ekonomik zorluklar Türkiye'nin bu alandaki hedeflerine ulaşmasında potansiyel engeller teşkil edebilmektedir.

6.14.5. Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Süreci Koordinasyon Komitesi Çerçevesinde Koordinasyon Komitesi Anlaşması

21 Ekim 2009 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır. Bu anlaşma, 2000 yılında Selanik'te imzalanan ilk Koordinasyon Komitesi Kuruluş Anlaşması'ndan elde edilen deneyimler doğrultusunda geliştirilmiştir. Temel amaçları arasında üye ülkeler arasındaki savunma işbirliği koordinasyonunu güçlendirmek, yönetim mekanizmalarını iyileştirmek, Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü (SEEBRIG) ile uyumu artırmak ve NATO ile AB gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliğini derinleştirmek bulunmaktadır. Başkanlığın rotasyon esasına göre üye ülkeler arasında değiştiği, üye ülkelerin savunma bakanlıklarından üst düzey temsilcilerinin yer aldığı ve ihtiyaç duyulması halinde belirli konularda çalışma gruplarının oluşturulabileceği bir Koordinasyon Komitesi yapısı öngörmektedir. Bu yeni düzenleme bölgesel savunma işbirliğinin daha verimli yönetilmesini sağlayarak Güneydoğu Avrupa'daki güvenlik ve istikrarın desteklenmesine önemli bir katkı sunmuş ve hem bölgesel sahiplenmeyi hem de uluslararası destek mekanizmalarıyla uyumu güçlendirmiştir. Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Yunanistan, İtalya, Makedonya (bugünkü adıyla Kuzey Makedonya), Romanya, Türkiye, Ukrayna ve Amerika Birleşik Devletleri taraf olmuştur. Bu ülkeler SEDM çerçevesinde bölgesel güvenlik ve savunma işbirliğini güçlendirmeyi hedefleyen Koordinasyon Komitesi'nin kurulmasına ve faaliyetlerinin kurumsal bir zemine oturtulmasına destek vermiştir. Moldova gibi bazı ülkeler ise süreç içerisinde farklı zamanlarda gözlemci ya da katılımcı statüsüyle SEDM faaliyetlerine dahil olmuştur. Bölgesel güvenlik mimarisinin geliştirilmesine yönelik önemli bir adım olan bu anlaşma

taraf ülkeler arasında savunma ve güvenlik alanlarındaki koordinasyonu daha etkin bir hale getirmeyi amaçlamıştır.

6.14.6. Kosova Gücündeki (KFOR) Merkez Müşterek Bölgesel Birliği ve İrtibat ve İzleme Timlerine (LOT) Yaptıkları Katkılarla İlgili Uygulama Anlaşması

"Finlandiya Savunma Kuvvetleri, Macaristan Savunma Kuvvetleri, İsveç Silahlı Kuvvetleri ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Namına Türk Silahlı Kuvvetleri Arasında Kosova Gücündeki (KFOR) Merkez Müşterek Bölgesel Birliği ve İrtibat ve İzleme Timlerine (LOT) Yaptıkları Katkılarla İlgili Uygulama Anlaşması" 12 Aralık 2011 tarihinde Priştine'de imzalanmıştır.[1084] Finlandiya, Macaristan, İsveç ve Türkiye arasındaki bu uygulama anlaşması, Türkiye'nin Balkanlar politikası çerçevesinde bölgesel barış ve istikrara olan bağlılığının somut bir göstergesidir. Kosova'daki KFOR bünyesinde oluşturulan Merkez Müşterek Bölgesel Birliği (JRD) ve İrtibat ve İzleme Timlerine (LMT) yapılan personel ve lojistik katkıları düzenleyerek Türkiye'nin bölgedeki güvenlik mimarisine aktif katılımını teyit etmektedir. Türkiye'nin Balkanlar politikası siyasi istikrarın ve barışın korunmasını temel almakta olup Türkiye'nin Balkanlar politikası siyasal istikrar ve barışın korunmasını esas alır. Bu anlaşma da bu doğrultuda Türkiye'nin bölgedeki çok uluslu güvenlik işbirliklerine olan inancını ve katkısını yansıtmaktadır. Türkiye'nin KFOR'a yaptığı güçlü destek ülkenin NATO'nun uluslararası görevlerine olan uzun yıllara dayanan katkısının bir parçasıdır. Balkanlar'daki kalıcı barışın sağlanmasına yönelik ortak çabalara verilen önemi vurgulamaktadır.

6.14.7. NATO Yüksek Müttefik Dönüşüm Komutanlığı Karargâhı Arasında NATO Kolluk İstikrar Mükemmeliyet Merkezi ile İşlevsel İlişki Konusunda Mutabakat Muhtırası

"İtalya, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Polonya, Romanya, İspanya, Hollanda, Türkiye ve NATO Yüksek Müttefik Dönüşüm Komutanlığı Karargâhı Arasında NATO Kolluk İstikrar Mükemmeliyet Merkezi ile İşlevsel İlişki Konusunda Mutabakat Muhtırası" 18

[1084] Resmi Gazete, "Finlandiya Savunma Kuvvetleri, Macaristan Savunma Kuvvetleri, İsveç Silahlı Kuvvetleri ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Namına Türk Silahlı Kuvvetleri Arasında Kosova Gücündeki (KFOR) Merkez Müşterek Bölgesel Birliği ve İrtibat ve İzleme Timlerine (LOT) Yaptıkları Katkılarla İlgili Uygulama Anlaşması", 08 Ağustos 2012, (Erişim Tarihi 25 Mart 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/08/20120808M1-1-1.pdf

Aralık 2014 tarihinde imzalanmıştır.[1085] Bu mutabakat muhtırası, NATO'nun kolluk istikrarı alanındaki yeteneklerini geliştirmek amacıyla bu ülkelerin askeri ve kolluk kuvvetlerine sahip personelini bir araya getiren bir mükemmeliyet merkezinin kurulmasını öngörmektedir. Doğrudan Balkanlar'a yönelik spesifik bir anlaşma olmasa da Türkiye'nin NATO Kolluk İstikrar Mükemmeliyet Merkezi ile işlevsel ilişki kurması ülkenin genel güvenlik ve istikrar vizyonunun bir parçası olarak değerlendirilebilir. Balkanlar'da olası kriz durumlarında NATO çerçevesinde yürütülecek istikrar operasyonlarına Türkiye'nin daha etkin bir şekilde katkıda bulunma potansiyelini artırabilir. Türkiye'nin kriz yönetimi ve çatışma sonrası istikrarlaştırma alanındaki kapasitesini geliştirerek dolaylı olarak Balkanlar'daki uzun vadeli barış ve istikrar hedeflerine katkı sağlayabilecek bir potansiyel taşımaktadır. Türkiye'nin NATO içindeki aktif rolü ve bölgesel güvenlik konularına olan ilgisi göz önüne alındığında bu tür işbirlikleri ülkenin Balkanlar'daki etkin ve yapıcı rolünü destekleyici niteliktedir.

6.14.8. NATO Kolluk İstikrar Mükemmeliyet Merkezi'nin (NATO SP COE) Kuruluşu, İdaresi ve İşleyişi Mutabakat Muhtırası

NATO Kolluk İstikrar Mükemmeliyet Merkezi'nin (NATO SP COE) kuruluşu, idaresi ve işleyişi ile ilgili İtalya, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Polonya, Romanya, İspanya, Hollanda ve Türkiye arasında Mutabakat Muhtırası 18 Aralık 2014 tarihinde imzalanmıştır.[1086] Türkiye'nin Balkanlar politikası kapsamında bölgedeki siyasal istikrarı sağlamak ve kalıcı barışı tesis etmek amacıyla bölgesel aktörlerle güçlü bir siyasi diyalog sürdürmeyi, ekonomik ve kültürel bağları derinleştirmeyi hedeflemektedir. Bu politika özellikle bölgedeki ülkelerle stratejik işbirlikleri kurarak, karşılıklı güveni artırmayı ve krizlerin önlenmesini amaçlar. Türkiye, Balkanlar'da barışın korunması ve yerel istikrarın güçlendirilmesi için NATO gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliğine önem vererek bölgesel güvenlik mimarisine aktif katkı sunmakta ve bu süreçte diplomatik, ekonomik ve kültürel araçları etkin bir şekilde kullanmaktadır.

[1085] Resmi Gazete, "İtalya, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Polonya, Romanya, İspanya, Hollanda, Türkiye ve NATO Yüksek Müttefik Dönüşüm Komutanlığı Karargâhı Arasında NATO Kolluk İstikrar Mükemmeliyet Merkezi ile İşlevsel İlişki Konusunda Mutabakat Muhtırası", 11 Temmuz 2015, (Erişim Tarihi 19 Şubat 2025), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/07/20150711-13.htm

[1086] Resmi Gazete, "NATO Kolluk İstikrar Mükemmeliyet Merkezi'nin (NATO SP COE) Kuruluşu, İdaresi ve İşleyişi ile İlgili İtalya, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Polonya, Romanya, İspanya, Hollanda ve Türkiye Arasındaki Mutabakat Muhtırası", 12 Ağustos 2015, 48-84. 29443,

6.14.9. Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan arasında Polis ve Gümrük İşbirliği Ortak Temas Merkezi Kuruluş ve İşleyişi Anlaşması

Antlaşma 25 Mayıs 2015 tarihinde Sofya'da imzalanmıştır.[1087] Bu anlaşma ile sınır polisi, göç, gümrük ve kolluk birimleri arasında gerçek zamanlı bilgi paylaşımı hedeflenmiş ve üç ülke arasında sınır aşan suçlarla etkin mücadele sağlanması amaçlanmıştır. Anlaşmanın uygulanması Bulgaristan'ın Kapitan Andreevo sınır kapısında inşa edilen Ortak Temas Merkezi'nde yürütülmektedir.

6.14.10. Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı (SHAPE) Finansman Mutabakat Muhtırası

Arnavutluk, İspanya, Macaristan, Portekiz ve Yunanistan'ın Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı (SHAPE) Uluslararası Okulu İçin Yeni Tesislerin Proje ve İnşasının Finansmanına İlişkin Mutabakat Muhtırası Türkiye tarafından 26 Kasım 2015 tarihinde imzalanmıştır.[1088]

6.14.11. Hukuki veya Ticari Konularda Yabancı Ülkelerde Delil Sağlanması Hakkında Sözleşme'ye Katılım Kabul Beyanı

Arnavutluk, Brezilya, İzlanda, Hırvatistan, Güney Kore, Malta, Karadağ, Fas, Sırbistan ve Makedonya'nın, Hukuki veya Ticari Konularda Yabancı Ülkelerde Delil Sağlanması Hakkında Sözleşme'ye katılmalarına ilişkin olarak kabul beyanında 06 Haziran 2016 tarihli Bakanlar Kurul Kararı ile Bulunulmuştur.[1089]

6.15. Stratejik Derinlik Doktrini ve Türkiye'nin Balkanlar Politikasına Etkileri

Ahmet Davutoğlu, 2003-2009 yılları arasında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın başdanışmanı olarak görev yapmıştır. 01 Mayıs 2009 tarihinde 60. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı olarak atanmış ve bu görevi 2014 yılına kadar sürdürmüştür. Stratejik Derinlik Ahmet Davutoğlu'nun 2001 yılında yayınladığı kitabının

[1087] Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti ve Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Polis ve Gümrük İşbirliği Ortak Temas Merkezi Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Anlaşma", 10 Nisan 2016, 31-44.
[1088] Resmi Gazete, "Arnavutluk, İspanya, Macaristan, Portekiz ve Yunanistan'ın Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı (SHAPE) Uluslararası Okulu İçin Yeni Tesislerin Proje ve İnşasının Finansmanına İlişkin Mutabakat Muhtırası", 24 Şubat 2017, 4-11.
[1089] Resmi Gazete, "Bakanlar Kurulu Kararı", 23 Haziran 2016, 5.

adıdır. Tarihsel ve coğrafi derinlik üzerine kurulan stratejik derinlik, Türkiye'nin jeo-politik, jeo-kültürel ve jeo-ekonomik düzeylerde sahip olduğu konumun dünya siyaseti ve uluslararası sistemin dönüşümü açısından oldukça önemli olduğu varsayımına dayanır.

"Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren Bosna ve Kosova'nın bu çatışmaların odağında yer alması önemli ölçüde bu jeopolitik boşluk alanı ile jeokültürel yüzleşme alanının kesişim hattında bulunmalarındandır. Balkanlar Jeopolitiğinin dayandığı iki temel eksenden Drava-Sava ekseninin merkezi Hırvatistan ve Sırbistan arasında kalan Bosna-Hersek'te; Sırbistan, Makedonya, Bulgaristan ve kısmen de Yunanistan arasında kalan Morova-Vardar ekseninin merkezi ise Kosova'dadır."

Soğuk Savaş" ve "II. Dünya Savaşı" dış güçlerin Balkanların jeopolitiğine olan yatkınlığını daha da artırmış, Balkanlar farklı tarafların ortak çıkarı haline gelmiştir. Bu çıkarlar savaşı atmosferi çoğu zaman Sırp tarafın işine gelmiş, Sırplar bu durumda rahat hamleler yapabilme imkânı bulmuşlardır.

Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı yaptığı 2009-2014 yılları arasındaki dönemde dış politikada izlediği Neo-Osmanlıcılık görüşü Osmanlı bakiyesi topraklarla bağlantı kurak üzerinedir. Balkanlara yaklaşımı da bu çerçevede Osmanlı geçmişi ortaklığında olmuş, İslamiyet'le ve bu ortak geçmişle birleştirilmiş bir Balkan politikası uygulanmıştır. Bu inanç ortaklığı ve Osmanlı geçmişini bir denge terazisinde gerçekçilik üzerine oturtmak hedeflenmiştir. Bu sebeple Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı yaptığı bu dönemde Bosna'ya diplomatik ziyaretler sıklaşmış ve iki ülke arasındaki bağlar güçlenmiştir.[1090]

Türkiye'nin geleneksel dış politika yaklaşımlarını eleştirerek savlarını güçlendirme yolunu seçen Davutoğlu'na göre Türkiye, mevcut uluslararası sistemde içine kapanık bir varoluş tarzını benimseyemez. Bu noktada Türkiye için iki seçenek bulunmaktadır: Türkiye ya dinamik bir medeniyet ekseni oluşturma yolunu bunun beraberinde getireceği risklerle birlikte kabul edecek ya da başkalarının medeniyet eksenlerinde edilgen bir devlet olarak kalmaya devam ederek tüm şahsiyet ve itibarını kaybedecektir. Türkiye'nin dünya politikasında ve bölgesel alanda etkin şekilde hareket etmek isteyen her devlet tarafından dikkate alınması gereken jeopolitik konumunu, Soğuk Savaş süresince çevre unsuru olmayı kabullendiği ittifak içerisindeki itibarını ve pazarlık

[1090] Koç, "Bosna Hersek Türkiye İlişkileri", 81.

gücünü arttırmak adına oldukça statik bir şekilde kullandığını belirten Davutoğlu, Soğuk Savaş akabinde ortaya çıkan dinamik uluslararası sistem içerisinde Türkiye'nin bu jeopolitik konumunu daha geniş ölçekte kullanması gerektiğini belirtmektedir. Zira jeopolitik konum, ona uygun dış politik manevralarla etkin bir şekilde desteklenmedikçe tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Davutoğlu'na göre Türkiye'nin jeopolitik konumu ülkenin etkinliğini kademeli olarak bölgesel ölçekten küresel ölçeğe taşımak için kullanılmalı yani statükonun muhafazası adına bir strateji olarak görülmemelidir. Zira jeopolitiği bu noktada kullanmak, bir zaman sonra bu jeopolitik üstünlüğün ortadan kalkması sonucunu beraberinde getirebilir. Nihayetinde Ahmet Davutoğlu Türk dış politikasının 21. yüzyıl için temel stratejisini; güç merkezleriyle ilişkilerini alternatifleri ile birlikte yeniden değerlendirmek, yakın çevresinde uzun dönemli siyasi ekonomik ve kültürel ilişkilerini sağlamlaştırmak olarak sıralamaktadır. Stratejik Derinlik doktrininde Balkan havzasına ayrı bir önem atfeden Davutoğlu'na göre ise Balkanlar, Avrasya'dan Akdeniz'e inen temel kavşak olmasından dolayı jeopolitik, doğu ile batının ayrım noktası olarak görülmesinden dolayı ise jeokültürel bir öneme sahiptir. Bununla birlikte yüzyılın başında insanlığın gördüğü en şiddetli savaşlardan biri burada atılan bir kurşunla başlamış, asrın sonunda ise Soğuk Savaş döneminin statik yapısı dinamiğe dönerken en kanlı çatışmalar burada yaşanmıştır. Yine Osmanlı Devleti'nin, uluslararası hukuk açısından bölgedeki egemenliğinin sona erdiğini belirten Davutoğlu, Osmanlı'nın bölgeden çekilmesiyle ortaya çıkan jeopolitik ve jeokültürel boşluğun çatışmaları doğurduğunu belirttikten sonra bu boşluğun Türkiye tarafından doldurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Zira Bosna ve Kosova'daki şiddetli etnik çatışmalardan sonra Boşnak ve Arnavut unsurların ilk olarak Türkiye'ye başvurması Türkiye'ye yüklenen tarihsel misyonun bir göstergesidir. Osmanlı mirasının Türkiye için Balkan politikasında kolaylaştırıcı bir faktör olduğunu belirten Davutoğlu, bu noktada Müslüman toplumların Türk dış politikasının birinci etki alanı olduğunu belirtmektedir. Geçmişte Türk dış politikasının sırtında yük olarak görülen Müslüman toplumların artık bu şekilde algılanmaması gerektiğini belirten Davutoğlu, Müslüman olmayan toplumları da Türkiye'nin Balkan politikası için ayrı bir yere koymaktadır. Davutoğlu'na göre Türkiye'nin balkan politikası nezdinde bölgedeki etnik azınlıkları güvence altına alacak bir uluslararası hukuk zemininin oluşturulması kısa ve orta vadeli hedeftir. Zira oluşturulacak uluslararası hukuk zemini ile Türkiye, bölgedeki Müslüman halkları

ilgilendiren konularda söz sahibi olabilecektir. Ancak bu politik hedeflere ulaşmak için Türkiye'nin aktif bir Balkan politikası izlemesi mecburidir. Yine Davutoğlu Balkanlar eksenli bir güvenlik hattının çok taraflı ve ikili güvenlik antlaşmalarıyla sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Davutoğlu Türkiye'nin Osmanlı bakiyesi Balkan toplumlarının güvenliklerinin sağlanmasına, kimliklerinin korunmasına, aralarındaki iletişimin arttırılmasına, sosyal ve ekonomik altyapılarının güçlendirilmesine katkı sağlaması gerektiğini belirtmektedir. Zira Türkiye'nin balkanlardaki varlığı ve etkinliği kati surette buna bağlıdır. Davutoğlu bunun yanında Balkan havzası ile ekonomik ilişkilerin ön planda tutulmasını gerekli görmektedir. Davutoğlu Türkiye'nin Balkan politikalarında kullanabileceği sistemik araç NATO'yu ön plana çıkarmaktadır. Balkan eksenli bir meselenin AB veya Birleşmiş Milletler (BM) önünde nihayete erdirilmesinin Türkiye lehine bir sonuç doğurmayacağını belirten Davutoğlu, doğrudan NATO dolaylı yoldan ise ABD'yi arkasına alacak bir Türkiye'nin Avrupa karşısında elinin güçleneceğini belirtmektedir.[1091]

Türkiye'nin Balkanlarla olan uzun tarihsel bağları Türkiye'nin bölgeye müdahil olmasını gerektiren ve gerek balkanlardaki Türk varlığıyla gerekse karşılıklı göçler sonucunda ortaya çıkan insan faktörü, bölgede ortaya çıkacak herhangi bir krizden ve krizin ekonomik, politik ve kültürel etkilerinden Türkiye'nin bölgeyle olan coğrafi teması hasebiyle etkilenecek olması Türkiye'nin büyüyen ekonomisi ve bu ekonomik gelişimin sürekliliğin daha fazla bölge ve ülkeyle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine bağlı olması gerçeği ve son olarak da Türkiye'nin bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirerek gelecekte AB üyeliğini destekleyecek müttefikler kazanmak istemesidir.

Özellikle o dönemde Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu bu anlamda bir dış politika ve kamu diplomasisi faaliyeti yürütmede önemli bir aktördür ve Davutoğlu nezdinde Osmanlı mirası söyleminin kullanılması, "Yeni-Osmanlıcılık" kavramı oluşturularak eleştiri çekmiş bir olgudur.[1092]

Bu eleştiri temelde Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun yönettiği topraklarda tekrar bir etki alanı oluşturmak istediği İslamcı bir politika yürüttüğü ve Batıdan

[1091] Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2010), 93-322.
[1092] Begüm Kurtuluş, "21. Yüzyılda Değişen Kamu Diplomasisi Anlayışının Türk Dış Politikasına Yansıması", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 216-217.

uzaklaştığı düşüncesini içermektedir. AKP yönetiminin bu söylemini eleştiren başlıca aktörler ise ülke içinden Türkiye'nin dış politika kararlarını eleştiren muhalefetle birlikte onu İslamcı-Osmanlıcı taraftan eleştiren ABD'den ve Avrupa'dan birtakım düşünce kurumları, siyaset adamları ve İsrail'den bazı kesimlerdir.[1093]

Davutoğlu uluslararası ilişkiler literatüründe "Stratejik Derinlik" tanımıyla anılan yeni bir dış politika doktrini oluşturmuştur. Stratejik Derinlik doktrini farklı bir kavramsal anlayış çerçevesinde inşa edilmiş ve revizyonist yapısıyla Türk dış politikasında hakim bir pozisyona geçmiştir.

Neo-Osmanlıcılık görüşü etkili olmuştur. Osmanlı bakiyesi topraklarla bağlantı kurma, Osmanlı geçmişi ve İslamiyet ortaklığı üzerinden bir Balkan politikası izlenmiştir. Bosna'ya diplomatik ziyaretler sıklaşmış, ilişkiler güçlenmiştir. Türkiye'nin dünya ve bölgesel politikada etkin olması gerektiği savunulmuştur. Jeopolitik konumun etkin kullanımı vurgulanmıştır. Güç merkezleriyle ilişkileri yeniden değerlendirme ve yakın çevrede ilişkileri sağlamlaştırma hedeflenmiştir. Balkanlar'ın jeopolitik ve jeokültürel önemi vurgulanmıştır. Osmanlı mirasının Türkiye için kolaylaştırıcı bir faktör olduğu belirtilmiştir. Müslüman toplumlar ve Müslüman olmayan toplumlar Balkan politikasının önemli bir parçası olarak görülmüştür. Etnik azınlıkların güvence altına alınması için uluslararası hukuk zemini oluşturulması hedeflenmiştir. Balkanlar eksenli bir güvenlik hattının oluşturulması gerektiği savunulmuştur. Osmanlı bakiyesi Balkan toplumlarının güvenliğinin sağlanması, kimliklerinin korunması ve ekonomik altyapılarının güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. NATO'nun Balkan politikalarında kullanılabilecek önemli bir araç olduğu vurgulanmıştır. Balkan havzası ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi önemsenmiştir.

6.16. (2003-2024) Yılları Dönem Değerlendirmesi

2003 sonrası dönemde Türkiye'nin Balkanlar politikası hem dış politika vizyonunun genişlemesi hem de bölgesel gelişmelerin etkisiyle önemli bir değişim sürecine girmiştir. Bu süreçte Türkiye yalnızca diplomatik ve güvenlik odaklı ilişkiler değil, aynı zamanda ekonomik, kültürel ve stratejik alanlarda da etkin bir politika izlemeye başlamıştır. Özellikle yumuşak güç unsurlarının öne çıktığı bu dönemde

[1093] Turan Cavlan, "Yeni Osmanlıcılık: Batıdan Kopuş mu?", *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 3/2,* (2010):135-136.

imzalanan çok sayıda ikili ve çok taraflı belge Türkiye'nin Balkanlar'daki çok boyutlu yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Türkiye ile Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan arasında imzalanan ticaret, savunma, güvenlik, eğitim ve kültür alanındaki belgeler bu dönemin başlıca yansımasıdır. Yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması, çifte vergilendirmenin önlenmesi, turizmde iş birliği ve vize muafiyeti gibi anlaşmalar özellikle ekonomik ilişkileri güçlendirmiştir. Türkiye ile Kosova arasında imzalanan belgeler Kosova'nın bağımsızlığının tanınması sürecine paralel olarak Türkiye'nin aktif diplomatik desteğini de ortaya koymuştur.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) çerçevesindeki iş birliği belgeleri Türkiye'nin bölgesel ekonomi politikasıyla Balkanları bütünleştirme amacını taşır. Balkan Askeri Tıp Komitesi Mutabakat Muhtırası, bölgesel güvenlik iş birliği bağlamında önemli bir girişimdir. Balkan Ülkeleri Tarım, Turizm, Enerji ve Afet İş birliği anlaşmaları Türkiye'nin Balkanlarla çok yönlü iş birliği yaklaşımını kurumsallaştırmıştır.

Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle NATO çerçevesinde imzaladığı eğitim ve operasyonel iş birliği belgeleri bu dönemde yoğunlaşmıştır. Nabucco Projesi ve Güney Gaz Koridoru gibi enerji iletim hatları üzerinden yapılan mutabakatlar Türkiye'nin Balkanlar üzerinden Avrupa'ya enerji iletiminde stratejik bir köprü olma vizyonunu yansıtmıştır.

Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan arasında Polis ve Gümrük İş birliği Ortak Temas Merkezi Kurulmasına dair anlaşma sınır güvenliği ve organize suçlarla mücadelede kurumsal iş birliğini pekiştirmiştir.

Bu dönemde Türkiye'nin Balkan politikası; Stratejik ortaklık ve çok yönlü iş birliği anlayışına dayanmakta; ekonomi, güvenlik ve kültür temelli bütüncül bir diplomasiye evrilmekte; Türkiye'nin bölgesel güç ve etkili bir aktör olma hedefi doğrultusunda ilerlemektedir.

Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik doktrini Türkiye'nin dış politikasına teorik bir çerçeve sunarak 2000'li yıllarda Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya gibi Türkiye'nin çevresindeki bölgelerde etkin bir politika izlemesini öngörmüştür. Bu doktrine göre Balkanlar, Avrasya'dan Akdeniz'e inen temel bir kavşak ve doğu ile batının ayrım noktası olarak jeopolitik ve jeokültürel bir öneme sahiptir. Bu perspektiften

hareketle 2003-2024 dönemini Ahmet Davutoğlu'nun ortaya koyduğu ilkeler çerçevesinde şekillendirebiliriz. Bu dönemin başında Ahmet Davutoğlu'nun ortaya koyduğu "komşularla sıfır sorun", "stratejik derinlik" ve "çok boyutlu dış politika" yaklaşımları Türkiye'nin Balkanlar'a bakışını derinden etkilemiştir. Türkiye bu dönemde Balkan ülkeleriyle ilişkilerinde hem tarihsel ve kültürel bağları hem de bölgesel ve küresel hedeflerini dikkate alan aktif, proaktif ve yapıcı bir dış politika izlemiştir.

Türkiye, Balkanlar'da tarihsel ve kültürel mirası üzerinden etkinlik kazanma stratejisi izlemiş ve çok boyutlu, proaktif bir diplomasi anlayışı benimsemiştir. Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme çabaları Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) aracılığıyla tarihi mirasın restorasyonu ve kalkınma projeleri gibi faaliyetleri içermiştir. Yunus Emre Enstitüsü ve Türk Kültür Merkezleri aracılığıyla kültürel diplomasi faaliyetleri yürütülmüş, Türkiye Bursları ve öğrenci değişim programları ile eğitim alanında işbirliği yapılmıştır. YTB ve Maarif Vakfı gibi kurumlar üzerinden yapılan burs anlaşmaları ve eğitim iş birliği protokolleri uzun vadeli ilişkilerin temelini oluşturmuştur.

Türk firmalarının Balkan ülkelerindeki yatırımları teşvik edilmiş ve serbest ticaret anlaşmaları imzalanmıştır. Enerji işbirliği projeleri (TANAP gibi) ve askeri, savunma sanayii alanlarındaki işbirliği anlaşmaları da bu dönemin önemli unsurlarıdır.

Türkiye'nin AB süreci ve Balkan ülkelerinin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla entegrasyon politikaları da bu dönemde önemli bir yer tutmuştur. Türkiye, Balkan ülkelerinin NATO üyelik süreçlerine destek vermiş ve çok taraflı diplomatik girişimlerde (Saraybosna Zirvesi, Balkan Konferansları gibi) bulunmuştur.

15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası daha önce yapılan anlaşmalar kapsamında FETÖ ile mücadelede Arnavutluk, Kuzey Makedonya'da ve Kosova'da FETÖ'ye ait bazı okullar Türkiye Maarif Vakfı'na devredilmiştir.

Pandemi sürecinde Türkiye, Balkan ülkelerine sağlık yardımları yapmış ve bu alanda işbirliği anlaşmaları imzalamıştır.

Türkiye, Balkanlar coğrafyasına yönelik kısa, orta ve uzun vadeli politik prensipler oluşturmuştur. Bu prensipler, metodolojik (vizyon sahibi, tutarlı, sistematik ve yumuşak gücü etkin kullanan dış politika) ve operasyonel (demokrasi ile güvenlik

dengesi, komşularla sıfır sorun, ilişkilerin geliştirilmesi, küresel aktörlerle çok boyutlu dış politika ve etkin diplomasi) olmak üzere iki ana başlık altında incelenebilir.[1094]

Türkiye, yumuşak güç ve kamu diplomasisi faaliyetlerini daha kolay ve sistematik olarak yürütmek amacıyla çeşitli kurumlar oluşturmuştur. Bu kurumlar; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK), Yunus Emre Enstitüsü, medya ve Anadolu Ajansı, Diyanet, TRT,[1095] yumuşak güç anlamında yeniden yapılandırılan Dışişleri Bakanlığı, kısıtlı da olsa Türk Silahlı Kuvvetleri, Türk sinema ve dizileri sayılabilir.

Türkiye'nin Kosova ve Bosna-Hersek ile geliştirdiği yakın ilişkiler Sırbistan'da özellikle milliyetçi çevrelerde bu politikanın Sırp çıkarlarına aykırı olduğu yönünde algılanmakta ve zaman zaman Türkiye'ye yönelik olumsuz söylemlerle gündeme gelmektedir. Bulgaristan'daki bazı siyasi ve milliyetçi çevreler Türkiye'nin ülkedeki Türk azınlığa yönelik kültürel ve dini desteklerini ulusal bütünlüğe yönelik potansiyel bir tehdit olarak değerlendirmektedir. Yunanistan'da Türkiye'nin Balkanlar'daki kültürel ve dini faaliyetleri özellikle Batı Trakya'daki Türk azınlık bağlamında zaman zaman 'neo-Osmanlıcılık' söylemi çerçevesinde eleştirilmekte ve bölgedeki Türk etkisinin artışıyla ilişkilendirilmektedir. Bosna-Hersek'in Sırp Cumhuriyeti bölgesinde Türkiye'nin Boşnak tarafıyla kurduğu yakın ilişki Ankara'nın tarafsız bir aktör olmaktan çok bölgesel dengeyi Boşnaklar lehine değiştiren bir güç olduğu yönünde yorumlanmaktadır. Kuzey Makedonya'da Türkiye'nin etkisi genel olarak olumlu algılansa da bazı milliyetçi çevrelerde özellikle Türk ve Arnavut topluluklara verilen desteğin ülkenin iç dengelerine müdahale olarak yorumlandığı görülmektedir.

2000'li yıllar hem Balkanlar hem de Türkiye için istikrarlı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyeliğine adaylığı ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) iktidara gelmesi Türkiye için dönüm noktaları olmuştur. Bu süreçte yapılan demokratikleşme ve insan hakları reformları, AK Parti hükümeti tarafından hem

[1094] Yasin Avcı, "Türk Dış Politikasının Stratejik Derinlik Revizyonunda Balkanlar", *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2 (2017): 111.
[1095] Muharrem Ekşi, "Ak Parti Döneminde Türkiye'nin Balkanlarda Kamu-Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Toplumsal-Kültürel Etkinliğini Arttırma Politikası", içinde *1. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildiriler*, Editör Hasan Kara (Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 2015), 717.

iç politikada hem de dış politikada iktidarını pekiştirmek için bir araç olarak kullanılmıştır.

Türkiye'nin bu dönemdeki toplumsal kalkınma ve ekonomik büyüme süreçleri ülkenin dış politikasını etkileyen önemli faktörler olmuş ve Türkiye'nin uluslararası alandaki prestijini artırmıştır. Türkiye bu gelişmelerle birlikte yumuşak güce daha fazla önem vermeye başlamıştır. Kültür diplomasisi, Türkiye'nin Türk ve Müslüman topluluklarla ilişkilerinde önemli bir rol oynamış ve insani yardım faaliyetleri de bu yumuşak güç anlayışının bir parçası olmuştur.

Türkiye'nin Balkanlar'daki konumu Boğazlar'a sahip olması ve Romanya ile Bulgaristan'ın deniz yolunu kontrol edebilmesi nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. Bu durum Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerini daha da önemli hale getirmektedir.

Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde Balkan ülkeleriyle ilişkilerini daha da geliştirmiştir. Türkiye, Balkanlar'da ekonomik ve kültürel işbirliğine önem vermiş ayrıca bölgesel güvenlik konularında aktif rol oynamıştır. Türkiye, Balkan ülkeleriyle ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerini derinleştirerek, bölgedeki etkisini artırmayı hedeflemektedir. Bu dönemde Türkiye, Balkan ülkelerinin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla entegrasyonunu desteklemekte ve bölgesel iş birliği projelerine aktif olarak katılmaktadır.

Türkiye, Balkan ülkeleriyle çeşitli ikili ve çok taraflı anlaşmalar imzalamıştır. Özellikle serbest ticaret anlaşmaları ekonomik iş birliğini artırmıştır. Ayrıca kültürel ve sosyal projelerle ilgili anlaşmalar bölgedeki kültürel etkileşimi güçlendirmiştir. Türkiye'nin AB ile yaptığı anlaşmalar da Balkanlar'daki politikalarını etkilemiştir.

Türkiye, Balkanlar'da artan bir etki göstermiş ve AB süreciyle birlikte bölgesel iş birliğine daha fazla önem vermiştir. Bu dönemde imzalanan uluslararası belgeler Türkiye'nin Balkanlar'daki konumunu güçlendirmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu tez çalışması, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkanlar'a yönelik politikalarını şekillendirirken bölgenin karmaşık sosyo-politik yapısını, tarihi bağlarını ve değişen uluslararası konjonktürü dikkate almıştır. Araştırma temel sorusu olan "Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar imzaladığı uluslararası belgeler Türkiye'nin Balkanlar politikasının şekillenmesinde ve bu politikanın zaman içerisindeki değişiminde ne tür bir rol oynamıştır?" sorusuna elde edilen bulgular ışığında şu yanıtlar sunulabilir:

Türkiye'nin Balkanlar politikası kuruluşundan itibaren farklı dönemlerde belirgin değişimler göstermiştir ve bu değişimlerde imzalanan uluslararası belgeler kritik bir rol oynamıştır. Türkiye'nin Balkanlar politikası yeni kurulan Cumhuriyet'in barışçıl dış politika anlayışı olan "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi çerçevesinde şekillenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında öncelik Lozan Barış Antlaşması'nın getirdiği yeni düzende bölgesel barış ve istikrarı tesis etmek, sınırları güvence altına almak ve azınlık haklarını düzenlemek olmuştur. Bulgaristan'a karşı revizyonizm korkusu Yunanistan ile yakınlaşmayı hızlandırmıştır. Bu dönemde imzalanan ikili dostluk antlaşmaları ve Balkan Antantı (1934) Türkiye'nin bölgesel iş birliğine olan bağlılığını ve Balkanlar'da barışın sürdürülmesine yönelik vizyonunu yansıtmaktadır.

İlk dönemlerde Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi doğrultusunda Balkanlar'da barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik politikalar izlenmiştir. Bu dönemde Balkan devletleriyle ikili ilişkilerin geliştirilmesine önem verilmiş, çeşitli dostluk ve işbirliği antlaşmaları imzalanmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte Türkiye'nin önceliği, bölgedeki güç dengeleri arasında tarafsız kalarak toprak bütünlüğünü korumak olmuştur. Türkiye bu dönemde savaşın dışında kalmaya çalışmış bu durum Balkanlar politikasına da yansımıştır. Tarafsızlık esas alınmış savaş ortamında ilişkiler temkinli sürdürülmüştür. Tarafsızlıkla birlikte bölge barışına katkı sağlama hedefi gütmüştür. Balkan ülkeleriyle ilişkileri askeri düzlemden çok ekonomik ve diplomatik alanda sürdürmeye gayret etmiştir. Savaş tehdidine karşı bölgesel dayanışma girişimlerine açık olmuştur.

Soğuk Savaş'ın Başlangıcı ve Bloklaşma döneminde Türkiye, Batı bloğunda yer alarak NATO'ya katılmış ve Sovyet tehdidine karşı Balkan ülkeleriyle iş birliğini

sürdürmüştür. Komünizm karşıtı blokta yer almıştır. Yugoslavya gibi tarafsız ülkelerle dengeli ilişkiler sürdürülmüştür. Romanya, Bulgaristan gibi Doğu Bloğu ülkeleriyle temaslar sınırlı kalmıştır.

Soğuk Savaş döneminde ideolojik kutuplaşmalar ve farklı güvenlik ittifaklarına dahil olma durumları Türkiye'nin Balkanlar politikasını etkilemiş olsa da diyalog kanallarının açık tutulması ve ortak çıkarlar temelinde iş birliğinin sürdürülmesine özen gösterilmiştir. Bu dönemdeki uluslararası belgeler genellikle ekonomik ve kültürel iş birliğini kapsamıştır. Türkiye'nin Balkan politikası Sovyetler Birliği'nin bölgedeki etkisini sınırlama ve Batı ittifakıyla işbirliği yapma ekseninde şekillenmiş, güvenlik temelli, bloklar arası dengeyi gözeten bir çizgide seyretmiştir. Balkan Paktı gibi bölgesel işbirliği girişimlerine katılım sağlanmış ancak Kıbrıs sorunu gibi ikili ilişkilerdeki sorunlar Türkiye'nin Balkanlar'daki manevra alanını daraltmıştır.

1960'lardan itibaren ekonomik ve kültürel alanlarda yumuşama süreciyle birlikte Türkiye, Balkan ülkeleriyle iş birliğini çeşitlendirmeye başlamıştır. Turizm, çevre, deprem ve ulaştırma gibi tematik alanlarda çok taraflı anlaşmalar imzalanmıştır. Türkiye'nin NATO içinde pozisyonunu korurken Balkanlar'da diplomatik açılımlar yaptığı bir dönemdir. Özellikle 1980'ler sonrası ekonomik iş birlikleri artmıştır. Kıbrıs sorunu ve 1980 askeri darbesi ilişkileri zayıflatmıştır. Kıbrıs Sorunu gibi bazı gelişmeler Türkiye'nin Yunanistan ile olan ilişkilerinde gerginliklere neden olmuş ve Balkanlar'daki işbirliği imkânlarını sınırlamıştır. Bulgaristan'daki Türk azınlığa yönelik baskılar önemli bir kriz alanı olmuştur. Kültürel ve ekonomik iş birliğine ağırlık verilmiştir. 1980'li yılların sonu ve 1990'ların başında yaşanan sistemsel dönüşüm (Soğuk Savaş'ın sona ermesi) Türkiye için hem bir tehdit hem de fırsat alanı yaratmıştır. Yugoslavya'nın parçalanması, Bosna ve Kosova krizleri, Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağları dolayısıyla daha aktif ve sorumlu bir dış politika benimsemesine neden olmuştur.

1990 sonrası dönemde Türkiye, bölgedeki barış ve istikrara katkı sağlayan bir aktör olarak öne çıkmış; Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), Balkan İstikrar Paktı ve çeşitli serbest ticaret anlaşmaları ile ekonomik ve diplomatik gücünü artırmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin Balkanlar politikası klasik güvenlik anlayışının ötesine geçerek, yumuşak güç unsurları (TİKA, YTB, eğitim bursları, kültürel etkinlikler) ile daha görünür hale gelmiştir. Balkanlar'da yaşanan çatışmalar ve Yugoslavya'nın dağılması Türkiye'nin

bölgeye yönelik ilgisini yeniden artırmıştır. Türkiye'nin bölgeye yönelik daha aktif ve çok boyutlu bir politika izlemesine neden olmuştur. Bu dönemde Türkiye, Balkan ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerini geliştirme çabası içine girmiş, bölgesel işbirliği projelerine aktif katılım sağlamıştır. İmzalanan uluslararası belgeler bölgesel istikrarın sağlanması ve Balkan ülkelerinin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla entegrasyonuna destek verilmesi gibi konuları içermiştir. Özellikle Bosna-Hersek ve Kosova'daki krizlerde Türkiye'nin insani yardım ve barışı koruma operasyonlarına katkıları dikkat çekicidir.

2000'li yıllardan itibaren AK Parti'nin iktidara gelmesiyle Türkiye'nin Balkanlar politikasında yumuşak güç, kültürel diplomasi ve ekonomik iş birliği öne çıkmıştır. Türkiye'nin Balkanlar politikası daha stratejik ve sistematik bir yaklaşım sergilemiştir. Özellikle Ahmet Davutoğlu'nun dış politika vizyonu doğrultusunda Türkiye Balkanlar'da çok boyutlu, proaktif ve bölge merkezli bir dış politika uygulamaya başlamıştır. Bu politika hem AB ve NATO ile uyum hem de bölgesel liderlik hedeflerini barındırmaktadır. Vizyon sahibi, tutarlı ve yumuşak gücü etkin kullanan bir dış politika anlayışıyla, komşularla sıfır sorun ilkesi benimsenmiş ve Balkan ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesine öncelik verilmiştir. Bu dönemde imzalanan serbest ticaret anlaşmaları, kültürel iş birliği protokolleri ve güvenlik alanındaki ortaklıklar Türkiye'nin Balkanlar'daki etkisini ve derinleşen bağlarını göstermektedir. TİKA ve YTB gibi kurumlar aracılığıyla yürütülen yumuşak güç faaliyetleri de bu politikayı destekleyici niteliktedir. Türkiye, Balkanlar'da istikrarın sağlanması, ekonomik kalkınmanın desteklenmesi ve Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde bölge ülkelerine yardımcı olma gibi hedeflere yönelmiştir. Bu dönemde imzalanan enerji, ulaştırma, güvenlik ve kamu düzeni anlaşmaları; Türkiye'nin Balkanlar'daki rolünü daha etkin hale getirmiştir.

Batı Balkanlar'daki Türk toplulukları, Osmanlı mirasının bir devamı olarak bölgenin sosyo-kültürel yapısında önemli bir yer tutmaktadır. Avrupa Birliği'nin genişleme süreci bağlamında bölgedeki demokratikleşme ve çokkültürlülük politikalarına rağmen Türk azınlıkların haklarına dair somut ve sürdürülebilir adımların eksikliği dikkat çekmektedir. Eğitim, medya ve siyasi temsiliyet gibi alanlarda yaşanan yapısal sorunlar Türk topluluklarının toplumsal katılımını sınırlandırmakta ve kimliklerini ifade etme imkanlarını daraltmaktadır. Bu durum AB'nin insan hakları normları ile bölgedeki uygulamalar arasındaki uyumsuzluğu ortaya koymaktadır. Günümüz uluslararası ilişkiler bağlamında Avrupa'nın, Batı Balkanlar'daki Türk azınlıkları daha kapsayıcı ve koruyucu

politikalarla desteklemesi hem bölgesel istikrar hem de Avrupa değerlerinin meşruiyeti açısından kritik bir gereklilik arz etmektedir.

Bulgaristan'daki Türk azınlık özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında uygulanan sistematik asimilasyon politikaları nedeniyle ciddi kültürel ve demografik travmalar yaşamıştır. 1980'li yıllarda gerçekleştirilen zorunlu isim değiştirme kampanyaları Türk kimliğinin bastırılmasına yönelik en sert örneklerden biridir. Her ne kadar Bulgaristan'ın AB üyeliği sonrasında yasal reformlar gerçekleştirilmişse de bu reformların Türk toplulukların günlük yaşamına yansıması sınırlı kalmıştır. Eğitimde anadilin kullanımındaki kısıtlamalar, siyasal temsiliyetin düşük seviyesi ve kamu hizmetlerine erişimde görülen ayrımcı tutumlar, mevcut demokratikleşme çabalarının zayıf halkaları olarak öne çıkmaktadır.

Batı Balkanlar'daki Türk topluluklarının kültürel, dini ve dilsel haklarını koruma mücadelesi günümüzde uluslararası hukuk normlarına rağmen çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle Yunanistan Batı Trakya Türk azınlığına yönelik politikalarıyla dikkat çekmektedir. Lozan Antlaşması ile güvence altına alınan azınlık haklarına rağmen Yunanistan'ın uygulamaları bu yükümlülüklerle zaman zaman çelişmektedir. Türk kimliğinin tanınmaması, dini liderlerin atanmasında devlet müdahalesi ve Türkçe eğitim olanaklarının kısıtlanması, uluslararası kamuoyunun ve insan hakları kuruluşlarının eleştirilerine neden olmaktadır.

Elde edilen sonuçlar, Türkiye'nin Balkanlar politikasının uluslararası belgeler aracılığıyla sürekli bir adaptasyon ve evrim geçirdiğini ortaya koymaktadır. Türkiye, bölgesel ve küresel gelişmelerin yanı sıra kendi iç dinamiklerini de dikkate alarak Balkanlar'daki rolünü ve ilişkilerini şekillendirmeye devam etmiştir. Ancak bazı Balkan ülkelerinde milliyetçi tepkilerin ortaya çıkması bu ilişkilerin geleceği açısından dikkate alınması gereken bir faktördür. Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte Türkiye'nin Balkan politikası bölgenin tarihsel mirası, etnik çeşitliliği ve jeopolitik önemi dikkate alındığında çok katmanlı ve dinamik bir yapı sergilemiştir. Türkiye'nin bu coğrafyaya yönelik yaklaşımı yalnızca diplomatik ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda değil; aynı zamanda tarihsel sorumluluk, kültürel bağlar ve azınlık haklarının korunması gibi çok boyutlu bir perspektifle şekillenmiştir. Balkan ülkeleriyle imzalanan ikili ve çok taraflı uluslararası belgeler Türkiye'nin bölgesel barış, istikrar ve

iş birliğini önceleyen bir dış politika anlayışını benimseyerek hareket ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte bölgedeki siyasi kırılganlıklar, etnik gerilimler, milliyetçi refleksler ve dış aktörlerin müdahaleleri Türkiye'nin bu politikaları yürütmesinde zaman zaman yapısal zorluklar doğurmuştur. Ancak özellikle 2000'li yıllardan itibaren çok yönlü dış politika araçları ve yumuşak güç unsurları kullanılarak Türkiye'nin Balkanlar'daki etkisi belirgin şekilde artmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle sürdürülebilir ilişkiler kurması ve karşılıklı güvene dayalı bir diyalog ortamı geliştirmesi, hem bölgesel istikrarın temini hem de Türkiye'nin dış politika hedefleri açısından stratejik önemini korumaktadır.

Elde edilen bulgular ışığında, Türkiye'nin Balkanlar politikasının daha da geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

Çok Boyutlu İş Birliğinin Derinleştirilmesi: Siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik alanlarındaki mevcut iş birliği mekanizmaları yeni uluslararası belgelerle daha da derinleştirilmelidir. Özellikle ekonomik kalkınma ve altyapı projelerinde ortaklıklar artırılabilir.

Yumuşak Güç Unsurlarının Etkin Kullanımının Sürdürülmesi: TİKA, YTB ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumlar aracılığıyla yürütülen kültürel ve eğitimsel faaliyetler desteklenmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Kamu diplomasisi araçları daha etkin kullanılmalıdır.

Bölgesel İş Birliği Mekanizmalarına Aktif Katılım: Balkanlardaki bölgesel iş birliği platformlarına Türkiye'nin aktif katılımı sürdürülmeli ve bu mekanizmaların etkinliği artırılmaya çalışılmalıdır.

Karşılıklı Güvenin Güçlendirilmesi: Tarihi ve kültürel bağlara vurgu yapılarak, karşılıklı anlayış ve güvenin artırılmasına yönelik çalışmalar desteklenmelidir. Bazı Balkan ülkelerinde görülen milliyetçi tepkilere karşı yapıcı diyalog kanalları açık tutulmalıdır.

Avrupa Birliği Sürecinin Desteklenmesi: Türkiye, Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği'ne entegrasyon süreçlerine destek vermeye devam etmeli ve bu süreçlerde iş birliği olanakları aranmalıdır.

Avrupa Birliği kapsamında Batı Balkanlar'daki Türk azınlıkların eğitim, medya, siyasal temsiliyet ve kültürel kimlik gibi temel haklarının korunmasına yönelik daha net ve bağlayıcı politika araçları geliştirmelidir. Özellikle üyelik sürecindeki ülkeler için azınlık haklarının uygulamadaki etkinliğini denetleyen özel izleme mekanizmaları tesis edilmesi bölgede Türk kimliğinin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Bulgaristan'daki Türk azınlığın kültürel, dilsel ve siyasal haklarını geliştirmek amacıyla kapsamlı bir reform paketi oluşturmalı; bu bağlamda Türkçe eğitimin yaygınlaştırılması, kamu kurumlarında temsilin artırılması ve ayrımcılıkla mücadele politikalarının güçlendirilmesi önceliklendirilmelidir. Ayrıca Türkiye ile sivil toplum düzeyindeki iş birlikleri teşvik edilerek kültürel diyalog ve toplumsal uyum süreçleri desteklenmelidir.

Yunanistan'ın Batı Trakya Türk azınlığına yönelik politikalarının uluslararası hukuk normlarına uygun hale getirilmesi hem ikili ilişkilerin geliştirilmesi hem de bölgesel istikrarın sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin Yunanistan ile diplomatik diyalog kanallarını açık tutarak Lozan Antlaşması'nın azınlık haklarına dair hükümlerinin uygulanmasını ısrarla talep etmesi gerekmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği üyeliği çerçevesinde Yunanistan'ın yükümlülüklerini yerine getirmesi için uluslararası platformlarda Türkiye'nin daha etkin bir lobi faaliyeti yürütmesi önerilmektedir. Eğitim, dini özerklik ve dernekleşme özgürlüğü gibi temel haklara dair ihlallerin giderilmesi amacıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarının uygulanmasının takip edilmesi Türk azınlığın maruz kaldığı yapısal sorunların çözümünde önemli bir araç olacaktır. Öte yandan Türkiye'nin Yunanistan'daki Türk toplumuyla kültürel bağlarını güçlendirecek kamu diplomasisi araçlarını artırması ve bu toplulukların kendi kimliklerini özgürce yaşatmalarını sağlayacak sosyal projeleri desteklemesi gerekmektedir.

Türkiye'nin Balkanlar politikasında uzun vadeli istikrar, çok taraflı iş birliği ve kültürel bağların güçlendirilmesi hedefleri doğrultusunda bölge ülkeleriyle sürdürülebilir ilişkiler geliştirmesi elzemdir. Bu kapsamda Türkiye'nin bölgesel iş birliği örgütlerine aktif katılımını sürdürmesi ve Balkan ülkeleriyle ortak projeler üretmesi hem ekonomik kalkınma hem de siyasi diyaloğun derinleşmesine katkı sağlayacaktır. Özellikle altyapı, enerji, eğitim ve sağlık gibi alanlarda gerçekleştirilecek çok taraflı girişimler Türkiye'nin

yumuşak güç unsurlarını etkin bir şekilde kullanmasına olanak tanıyacaktır. Ayrıca Balkanlar'daki etnik ve dini çeşitliliği gözeten kapsayıcı bir yaklaşım benimsenmeli, Türk diasporası ve akraba topluluklar ile olan ilişkiler stratejik düzlemde ele alınmalıdır. Bu süreçte Türkiye'nin bölge ülkelerinin AB üyelik süreçlerini desteklemesi Avrupa-Atlantik entegrasyonu ile çelişmeyen bir bölgesel uyum politikası izlemesi açısından önem arz etmektedir. Nihayetinde tarihsel bağların sorumluluğunu taşıyan Türkiye'nin Balkanlar'da barış, güvenlik ve çok kültürlü toplumsal yapının korunması yönünde proaktif bir dış politika benimsemesi gerekmektedir.

Sonuç olarak Türkiye'nin Balkanlar politikası imzalanan uluslararası belgeler üzerinden analiz edildiğinde; statükocu barış arayışından, güvenlik eksenli savunmacı bir yaklaşıma, oradan da çok boyutlu ve vizyoner bir dış politika çizgisine evrildiği görülmektedir. Türkiye Balkanlar'da barış, istikrar ve refahın sağlanmasına katkıda bulunmayı amaçlayan, çok boyutlu ve aktif bir politika izlemeye devam etmektedir. Türkiye'nin bölgedeki etkinliğinin artması yalnızca geçmişe dayanan tarihsel ve kültürel bağlarla değil aynı zamanda bölgesel istikrar, ekonomik bütünleşme ve küresel aktörlük hedefleriyle de bağlantılıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin gelecekteki Balkanlar politikası hem ikili düzeyde hem de çok taraflı platformlarda imzalayacağı yeni belgelerle şekillenmeye devam edecektir. Ancak bölgedeki karmaşık etnik ve dini yapılar, ekonomik sorunlar ve dış güçlerin rekabeti, Türkiye'nin Balkan politikasının önünde önemli zorluklar oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Ağanoğlu, H. Yıldırım. *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi Göç*, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2001.

Akşin, Aptülahat. *Türkiye'nin 1945'ten Sonraki Dış Politika Gelişmeleri, Ortadoğu Meseleleri*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası Yayınları, 1959.

Akşin, Aptülahat. *Atatürk'ün Dış Politika ve Diplomasisi*, Ankara: TTK Yayınları, 1991.

Akşin, Sina, Melek Fırat, *İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar,* İstanbul: Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 1993.

Alacakaptan, Aydın Güngör. *Türk-Sovyet İlişkileri (1921-1945)", Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç,* Ankara: TTK Yayınları, 1999.

Albayrak Dönmez, Burcu. "Türkiye-Bosna Hersek İlişkileri", içinde *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Siyaseti*, derleyen Pınar Yürür, Arda Özkan, 51-79, Ankara: Detay Yayıncılık, 2017.

Alpan, Necip P. *Tarihin Işığında Bugünkü Arnavutluk",* Ankara: Kardeş Yayınları, 1975.

Anahtarcıoğlu, Metin. "Türk Basınında Balkan Antantı (14 Eylül 1933-9 Şubat 1934)". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1993.

Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*, Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 1973.

Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl- İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946),* Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınevi, 1973.

Armaoğlu, Fahir H. *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamu Oyunun Davranışları,* Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Yayınevi, 1963.

Arı, Tayyar. "Kıta Sahanlığı Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri", *Uludağ Üniversitesi iktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13/1-2 (1992):173.

Atabay, Mithat. *İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar*, İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları, 2017.

Avcı, Yasin. "Türk Dış Politikasının Stratejik Derinlik Revizyonunda Balkanlar", *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2 (2017):111.

Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam (1938-1950)*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018.

Aydın, Mustafa, Fulya Ereker, "Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı", *Uluslararası İlişkiler, 11/43*, (2014):133.

Aydın, Mustafa. "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945", içinde *Türk Dış Politikası, Cilt:I (1919-1980),* editör Baskın Oran, 399-477, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.

Aydoğmuş, Fatih, *İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Propaganda ve Türkiye*, İstanbul: Kriter Yayınları, 2019.

Ayman Güler, Birgül. "Balkanlar ile İlişkiler", *Türk Dış Politikası: 1919-2012*, derleyen Haydar Çakmak, 936-943, Ankara: Platin Yayınları 2012.

Baransel, Sibel. "Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'nin Kıbrıs Sorunu". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, 2010.

Barış Borlat, "Cumhuriyet Dönemi Tütün ve Sigara Kaçakçılığı Bağlamında Suriye Sınır Güvenliğine Bakış (1923-1940)", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/4 (2019):373.

Baymak, Osman. *Tarih Boyunca Avrupa Kavşağı: Kosova,* Prizren: Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları, 2008.

Bilgili, Burhan. "İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk-Yunan İlişkileri". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi 2005.

Bıçaklı, Hüseyin Avni. *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, Ankara, İmge Kitabevi, 2016.

Çalış, Şaban H. *Hayalet Bilimi ve Hayali Kimlikler Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar,* Konya: Çizgi Kitabevi, 2010.

Cavlan, Turan. "Yeni Osmanlıcılık: Batıdan Kopuş mu?", *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 3/2,* (2010):135-136.

Chernishev, Albert S. '*Balkans and Russia', Balkans: A Mirror Of The New International Order,* İstanbul: Eren Yayınları, 1995.

Çiftçi, Kemal. *Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Yayınları, 2010.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri, 30-18-1-2 / 199-68-2-3.

Davutoğlu, Ahmet. *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, 2010.

Demir, Hülya, Rıdvan Akar, *İstanbul'un Son Sürgünleri*, İstanbul: İletişim Yayınları 1994.

Deringil, Selim. *Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

Duman, Olcay Özkaya, Haktan Birsel, "Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler", *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 1/1 (2012):306-310.

Emiroğlu, Hüseyin. *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu*, Ankara: Orient Yayınları, 2006.

Emiroğlu, Hüseyin. Türkiye'nin Balkanlar Politikası. İçinde *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'nin Dış Politikası,* editör Adem Çaylak, Seyit Ali Avcı, 525-554, Ankara: Savaş Yayınevi, 2018.

Ekinci, Deniz "Balkan Coğrafyasının Jeopolitik Özellikleri Üzerine Düşünceler", *Çerçeve Dergisi,* 21/62 (2013):22.

Ekşi, Muharrem "Ak Parti Döneminde Türkiye'nin Balkanlarda Kamu-Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Toplumsal-Kültürel Etkinliğini Arttırma Politikası", içinde *1. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildiriler*, editör Hasan Kara, 715-731, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 2015.

Eray Biber, Tuğba. "Türk-Yunan İlişkilerinin Azınlıklara Yansıması (1923-1991)", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 5/5 (2021):71.

Erkin, Feridun Cemal. *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Ankara: Başnur Matbaası Yayınları, 1968.

Eroğul, Cem. *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2003.

Esmer, Ahmet Şükrü, Oral Sander, *1939-1945 Dönemi", Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)*, Ankara: Armağan Yayınları, 1993.

Fırat, Melek. "1923-1939 Yunanistan'la İlişkiler", içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I,* editör Baskın Oran, 325-769, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.

Geray, Cevat. *Türkiye'den ve Türkiye'ye göçler ve göçmenlerin iskanı (1923-1961)*, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayınları, 1962.

Göktepe, Cihat, Süleyman Seydi, "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası", *Bilig*, 72 Gürel, Şükrü Sina. *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara: İmge Kitabevi, 2018.

Gönlübol, Mehmet, Cem Sar. *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1990.

Gönlübol, Mehmet, Cem Sar. *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Ankara: ATAM Yayınları, 1997.

Gönlübol, Mehmet, Cem Sar, *"1919-1939 Yılları Arasında Türk Dış Politikası", Olaylarla Türk Dış Politikası,* Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.

Gönlübol Mehmet. vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995),* Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.

Gürkan, İhsan. *Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye, Geçmişin Işığında Geleceğe Bakış*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.

Gürün, Kamuran *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983.

Gürün, Kamuran *Türk- Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Ankara: TTK Basımevi, 1991.

Hale, William. *Türk Dış Politikası (1774-2000)*, çeviren Petek Demir, İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları, 2003.

Işık, Salih "Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2011.

İnalcık, Halil. "Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerinde Yeni Araştırmalar", GAMER 1/1, (2012):1-10.

İnalcık, Halil. "Türkler ve Balkanlar", içinde *Balkanlarda İslam-Miadı Dolmayan Umut içinde Cilt:2,* editör Muhammet Savaş Kafkasyalı, 9-41, Ankara: TİKA Yayınları, 2016.

İsen, Mustafa, Tuncay Babalı, "Türkiye ve Balkanlar", içinde *Balkanlar'da Siyaset*, editör Şaban H. Çalış, Birgül Demirtaş, 260-290, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2016.

Johnstone, Diana. *Ahmakların Seferi: Yugoslavya, NATO ve Batının Aldatmacaları*, çeviren Emre ERGÜN, Ankara: Önsöz Basım Yayınları, 2004.

Kahraman, Kemal. "Lozan Antlaşması", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 27 -216, Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Kalaycı, İrfan, Barış Aytekin, Türkiye-Balkan İlişkileri Üzerine (Geçmişten Geleceğe) Ekonomi-Politik Notlar", *Avrasya Etüdleri Dergisi,* 50/2 (2016):102.

Kamel, Ayhan. *1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2014.

Karakuş, Hidayet, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Balkan Gelişmeleri ve Türkiye", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, 2002.

Karatay, Osman. *Bosna-Hersek Barış Süreci –Dayton Barış Antlaşması Eki İle-*, Ankara: Karam Yayınları, 2002.

Karpat, Kemal "Geçmişten Bugüne Balkanlar", *Çerçeve Dergisi,* 21/62 (2013):36.

Karpat, Kemal. "Balkanlar", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 5-27, İstanbul: TDV, 1992,

Kayapınar, Ayşe. "Türkiye-Bulgaristan İlişkilerinin Bulgaristan'daki Türkler Açısından Değerlendirilmesi", *Genelkurmay Başkanlığı Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2 (2003):206-207.

Koç, Özlem. "Türkiye'nin Balkan Politikası Kapsamında Bosna Hersek Türkiye İlişkileri". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2022.

Koçak, Cemal. vd., Türkiye Tarihi (1908-1980),İstanbul: Cem Yayınevi, 1995.

Kurban, Vefa, Giray Saynur Derman, "Türkiye'nin SSCB ve ABD ile İlişkileri 1960-1980", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (2015):33-35.

Kurnaz Şahin, Feyza. "1929 Dünya Ekonomik Buhranı Sonrasında Türk-Yunan Ekonomik İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi (1929-1939)", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/5 (2021):71.

Kurt Güveloğlu, Gülşah. *Sırp Hırvat Sloven Krallığı'ndan Yugoslavya'ya Yugoslavya'nın Siyasi Hayatı ve Diplomatik İlişkileri (1918-1941),* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 2019.

Kurtuluş, Begüm. "21. Yüzyılda Değişen Kamu Diplomasisi Anlayışının Türk Dış Politikasına Yansıması". Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2014.

Kutay, Cemal *Üç Devirden Hakikatler*, İstanbul: Alioğlu Yayınları, 1982.

Küçük, Fazıl *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, Lefkoşa: Devlet Basım Evi, 2002.

Meray, Seha. *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler, İkinci Takım, C. II, Konferansta İmzalanan Senetler (30 Ocak ve 24 Temmuz 1923),* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Oran, Baskın. *Türk Dış Politikası (1919-1980), Cilt:I*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Ortaylı, İlber. "Balkanlar'da Milliyetçilik", içinde *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* 4:1026-1031, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985.

Ortaylı, İlber. *Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012.

Ortaylı, İlber. *Türklerin Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2020.

Öksüz, Hikmet. *Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi,* İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2008.

Öksüz, Hikmet. *Turkey's Balkan Policy (2003–2007)*, İstanbul, OBIV Yayınları, 2007.

Öksüz, Hikmet. "Turkey's Balkan Policy (1923-2007)", *Turkish Review Of Balkan Studies,* 12 (2007):131.

Özarslan, Bahadır Bümin. *Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.

Parlak, Nizamettin. “İki Yarımadada Yarım Kalmış Bir Serüven: İberya ve Balkan Yarımadalarında İslâm Varlığı”, içinde *Balkanlarda İslam-Miadı Dolmayan Umut içinde Cilt:2,* editör Muhammet Savaş Kafkasyalı, 293-321, Ankara: TİKA Yayınları, 2016.

Poyraz, Emre, Melih Dinçer, “Küreselleşen Dünyada Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri”, Intermedia International e-Journal, 3/1, (2016):34.

Progonati, Erjada. “Rusya’nın Balkanlar Politikası”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 45 (2015):10.

Purtaş, Fırat. “Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi”, *Akademik Bakış,* 7/13 (2013):2-5

Resmi Gazete, “Mukavelename”, 14 Nisan 1925, Sayı: 93

Resmi Gazete, “Kanun”, 06 Mayıs 1928, Sayı: 881

Resmi Gazete, “Kanun”, 07 Haziran 1928, Sayı: 907

Resmi Gazete, “Kanun”, 05 Şubat 1929, Sayı: 1111

Resmi Gazete, “Muahedename”, 01 Haziran 1929, Sayı: 1204

Resmi Gazete, “Mukavelename”, 18 Haziran.1930, Sayı: 1523

Resmi Gazete, “Mukavelename”, 21 Haziran.1930, Sayı: 1525

Resmi Gazete, “Mukavelename”, 15 Mart 1931, Sayı: 1748

Resmi Gazete, “İtilâf “, 02 Nisan 1931, Sayı: 1764

Resmi Gazete, “lahika”, 28 Aralık 1933, Sayı: 2590

Resmi Gazete, “Mukavelename”, 08 Ocak 1934, Sayı: 2599

Resmi Gazete, “Misak”, “İtilaf”, 12 Mart 1934, Sayı: 2651

Resmi Gazete, “Muahede”, 13 Mart 1934, Sayı: 2652

Resmi Gazete, “Mukavelename”, 23 Mayıs 1934, Sayı: 2708

Resmi Gazete, “İtilaf”, 12 Haziran 1934, Sayı: 2725

Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Mukavele”, 21 Temmuz 1934, Sayı: 2757

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 17 Aralık 1934, Sayı: 2882

Resmi Gazete, “İtilaf”, 02 Ocak 1935, Sayı: 2896

Resmi Gazete, “İtilâfname”, 25 Mayıs 1935, Sayı: 3011

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 14 Haziran 1935, Sayı: 3028

Resmi Gazete, “Antlaşma”, 22 Haziran 1935, Sayı: 3035

Resmi Gazete, “Mukavele “, 23 Ekim 1935, Sayı: 3139

Resmi Gazete, “Mukavele”, 02 Ocak 1936, Sayı: 3195

Resmi Gazete, “Mukavelename”, 04 Ocak 1936, Sayı: 3197

Resmi Gazete, “Uzlaşma”, 09 Ocak.1936, Sayı: 3201

Resmi Gazete, “Mukavele Zeyili”, 05 Şubat 1936, Sayı: 3224

Resmi Gazete, “Mukavelename”, 05 Ağustos 1936, Sayı: 3374

Resmi Gazete, “Kararname”, 29 Ağustos 1936, Sayı: 3395

Resmi Gazete, “İtilâf”, 13 Kasım 1936, Sayı: 3458

Resmi Gazete, “Mukavelename”, 22 Aralık 1936, Sayı: 3488

Resmi Gazete, “Mukavelename”, 02 Şubat 1937, Sayı: 3523

Resmi Gazete, “Mukavelename”, 19 Şubat 1937, Sayı: 3538
Resmi Gazete, “Uzlaşma”, 08 Mayıs 1937, Sayı: 3599
Resmi Gazete, “Mukavelename “, 13 Mayıs 1937, Sayı: 3603
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 20 Eylül 1937, Sayı: 3713
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 19 Nisan 1938, Sayı: 3885
Resmi Gazete, “Protokol”, 28 Haziran 1938, Sayı: 3945
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 12 Ocak 1939, Sayı: 4109
Resmi Gazete, “Mukavelename”, 09 Haziran 1939, Sayı: 4228
Resmi Gazete, “Müzeyyel Protokol”, 12 Temmuz 1939, Sayı: 4256
Resmi Gazete, “Anlaşması” 12 Temmuz 1939, Sayı: 4256
Resmi Gazete,” Anlaşma”, 14 Temmuz 1939, Sayı: 4258
Resmi Gazete, “Muahede”, 27 Aralık 1939, Sayı: 4395
Resmi Gazete, “Kararname”, 20 Şubat 1940, Sayı: 4438
Resmi Gazete, “Kanun”, 05 Haziran 1940, Sayı: 4527
Resmi Gazete, “Protokol”, 24 Eylül 1940, Sayı: 4620
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 28 Kasım 1940, Sayı: 4672
Resmi Gazete,” Anlaşma”, “Kanun”, “Protokol”, 04 Ocak 1941, Sayı: 4703
Resmi Gazete, “Kanun”, 06 Mayıs 1941, Sayı: 4801
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Kanun”, 16 Mayıs 1941, Sayı: 4810
Resmi Gazete, “Kanun”, 23 Aralık 1941, Sayı: 4991
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 03 Nisan 1942, Sayı: 5074
Resmi Gazete, “Kanun”, 14 Nisan 1942, Sayı: 5083
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 08 Ağustos 1942, Sayı: 5179
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Kanun”, 21 Nisan 1943, Sayı: 5387
Resmi Gazete,” Kanun” 18 Temmuz 1944, Sayı: 5759
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 23 Ocak 1946, Sayı: 6213
Resmi Gazete, “Kanun”, 01 Haziran 1946, Sayı: 6322
Resmi Gazete, “Kanun”, 01 Mart 1947, Sayı: 6545
Resmi Gazete, “Kanun”, 26 Haziran 1947, Sayı: 6642
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 14 Şubat 1948, Sayı: 6832
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 23 Şubat 1948, Sayı: 6839
Resmi Gazete, “Kanun”, 29 Haziran 1948, Sayı: 6944
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 13 Temmuz 1948, Sayı: 6956
Resmi Gazete, “Kanun”, 24 Aralık 1949, Sayı: 7388
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 28 Aralık 1949, Sayı:7391
Resmi Gazete, “Protokol”, 18 Mart 1950, Sayı: 7460
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 25 Mart 1950, Sayı: 7466
Resmi Gazete, “Anlaşması”, 17 Mayıs 1952, Sayı: 8112
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 23 Mayıs 1953, Sayı: 8415
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 18 Mart 1954, Sayı: 8661

Resmi Gazete,” Protokol”, 23 Haziran 1954, Sayı: 8736
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 21 Ağustos 1954, Sayı: 8783
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 14 Şubat 1955, Sayı: 8930
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 16 Şubat 1955, Sayı: 8932
Resmi Gazete, “Andlaşma”, 23 Şubat 1955, Sayı: 8938
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 28 Mayıs 1955, Sayı: 9014
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 04 Haziran 1955, Sayı: 9020
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 10 Haziran 1955, Sayı: 9025
Resmi Gazete, “Protokol”, 16 Temmuz 1956, Sayı: 9359
Resmi Gazete, “Protokol”, 17 Temmuz 1956, Sayı: 9360
Resmi Gazete, “Protokol”, 13 Eylül 1956, Sayı: 9406
Resmi Gazete, “Zabıtname”, 14 Mart 1957, Sayı: 9559
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 13 Eylül 1957, Sayı: 9705
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 13 Mayıs 1958, Sayı: 9905
Resmi Gazete, “Protokol”, 16 Ağustos 1960, Sayı: 10579
Resmi Gazete, “Protokol”, 19 Ağustos 1960, Sayı: 10582
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 05 Nisan 1961, Sayı: 10774
Resmi Gazete, “Anlaşma Ek’i”, 24 Nisan 1961, Sayı: 10790
Resmi Gazete, “Protokol”, 22 Temmuz 1961, Sayı: 10861
Resmi Gazete, “Protokol”, 25 Temmuz 1961, Sayı: 10863
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 04 Şubat 1963, Sayı: 11325
Resmi Gazete.” Bakanlar Kurulu Kararı”, 18 Eylül 1963, Sayı: 11508
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 17 Mart 1964, Sayı: 11658
Resmi Gazete, “Protokol”, 21 Nisan 1964, Sayı: 11688
Resmi Gazete, “Protokol”, 09 Temmuz 1964, Sayı: 11749
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 20 Ocak 1965, Sayı: 11911
Resmi Gazete, "Kanun”, 10 Nisan 1965, Sayı: 11976
Resmi Gazete, “Protokol”, 30 Nisan 1965, Sayı: 11987
Resmi Gazete, “Protokol”, 03 Mayıs 1965, Sayı: 11988
Resmi Gazete, " Bakanlar Kurulu Kararı”, 29 Haziran 1965, Sayı: 12035
Resmi Gazete, “Protokol”, 31 Ocak 1966, Sayı: 12214
Resmi Gazete, “Protokol”, 07 Nisan 1966, Sayı: 12268
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 06 Mayıs 1966, Sayı: 12292
Resmi Gazete, “Protokol”, 13 Mayıs 1966, Sayı: 12298
Resmi Gazete, “Protokol”, 17 Mayıs 1966, Sayı: 12301
Resmi Gazete, “Protokol”, 12 Ekim 1966, Sayı: 12424
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 22 Ekim 1966, Sayı: 12433
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 15 Aralık 1966, Sayı: 12478
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 20 Aralık 1966, Sayı: 12482
Resmi Gazete, “Protokol”, 01 Nisan 1967, Sayı: 12562

Resmi Gazete, “Protokol”, 03 Nisan 1967, Sayı: 12563
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 17 Nisan 1967, Sayı: 12575
Resmi Gazete, “Protokol”, 09 Haziran 1967, Sayı: 12617
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 06 Temmuz 1967, Sayı: 12640
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 05 Ekim 1967, Sayı: 12717
Resmi Gazete, “Andlaşma”, 19 Ekim 1967, Sayı: 12729
Resmi Gazete, “Kararname”, 21 Ekim 1967, Sayı: 12731
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 02 Kasım 1967, Sayı: 12740
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 08 Ocak 1968, Sayı: 12794
Resmi Gazete, “Protokol”, 06 Şubat 1968, Sayı: 12819
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 08 Şubat 1968, Sayı: 12821
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 28 Mart 1968, Sayı: 12860
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 06 Mayıs 1968, Sayı: 12891
Resmi Gazete, “Protokol”, 30 Mayıs 1968, Sayı: 12911
Resmi Gazete, “Protokol”, 14 Haziran 1968, Sayı: 12924
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 03 Eylül 1968, Sayı: 13000
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 18 Aralık 1968, Sayı: 13080
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 06 Şubat 1969, Sayı: 13120
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 25 Mart 1969, Sayı: 13157
Resmi Gazete, “Protokol”, 21 Mayıs 1969, Sayı: 13203
Resmi Gazete, “Protokol”, 23 Mayıs 1969, Sayı: 13205
Resmi Gazete, “Protokol”, 12 Haziran 1969, Sayı: 13221
Resmi Gazete, “Protokol”, 14 Haziran 1969, Sayı: 13223
Resmi Gazete, “Protokol”, 30 Temmuz 1969, Sayı: 13262
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 31 Temmuz 1969, Sayı: 13263
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 18 Ekim 1969, Sayı: 13330
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 27 Haziran 1970, Sayı: 13531
Resmi Gazete, “Protokol”, 30 Haziran 1970, Sayı: 13534
Resmi Gazete, “Protokol”, 15 Temmuz 1970, Sayı: 13549
Resmi Gazete, “Protokol”, 16 Temmuz 1970, Sayı: 13550
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 12 Aralık 1970, Sayı: 13692
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 16 Aralık 1970, Sayı: 13696
Resmi Gazete, “Protokol”, 24 Mart 1971, Sayı: 13788
Resmi Gazete, “Protokol”, 12 Nisan 1971, Sayı: 13807
Resmi Gazete, “Protokol”, 03 Haziran 1971, Sayı: 13854
Resmi Gazete, “Protokol”, 10 Haziran 1971, Sayı: 13861
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 18 Haziran 1971, Sayı: 13869
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 14 Ağustos 1971, Sayı: 13926
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 22 Ağustos 1971, Sayı: 13934
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 24 Eylül 1971, Sayı: 13966

Resmi Gazete, “Protokol”, 28 Aralık 1971, Sayı: 14056
Resmi Gazete, “Protokol, 26 Şubat 1972, Sayı: 14111
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 17 Mayıs 1972, Sayı: 14190
Resmi Gazete, “Protokol, 30 Mayıs 1972, Sayı: 14200
Resmi Gazete, “Protokol”, 05 Haziran 1972, Sayı: 14206
Resmi Gazete, “Protokol”, 12 Haziran 1972, Sayı: 14213
Resmi Gazete, “Protokol”, 29 Mayıs 1973, Sayı: 14548
Resmi Gazete, “Protokol”, 13 Haziran 1973, Sayı: 14563
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 16 Temmuz 1973, Sayı: 14596
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 25 Temmuz 1973, Sayı: 14605
Resmi Gazete, “Protokol”, 15 Haziran 1974, Sayı: 14916
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 27 Ekim 1974, Sayı: 15046
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 01 Kasım 1974, Sayı: 15049
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 24 Eylül 1974, Sayı: 15106
Resmi Gazete, “Protokol”, 08 Haziran 1975, Sayı: 15259
Resmi Gazete, “Anlaşması”, 28 Ocak 1976, Sayı: 15482
Resmi Gazete, “Protokol”, 02 Şubat 1976, Sayı: 15487
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 25 Temmuz 1976, Sayı: 15657
Resmi Gazete, “Protokol”, 04 Ağustos 1976, Sayı: 15667
Resmi Gazete, “Anlaşması”, 22 Kasım 1976, Sayı: 15771
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 13 Aralık 1976, Sayı: 15788
Resmi Gazete, “Protokol, 24 Ocak 1977, Sayı: 15829
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 29 Nisan 1977, Sayı: 15923
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 30 Nisan 1977, Sayı: 15924
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 17 Ekim 1977, Sayı: 16087
Resmi Gazete, “Protokol”, 08 Aralık 1977, Sayı: 16133
Resmi Gazete, “Protokol”, 16 Aralık 1977, Sayı: 16141
Resmi Gazete. “Protokol”, 10 Ocak 1978, Sayı: 16165
Resmi Gazete, “Protokol”, 14 Ocak 1978, Sayı: 16169
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 22 Nisan 1978, Sayı: 16267
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 24 Mayıs 1978, Sayı: 16296
Resmi Gazete, “Protokol”, 09 Eylül 1978, Sayı: 16399
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 18 Eylül 1978, Sayı: 16408
Resmi Gazete, “Protokol”, 04 Ekim 1978, Sayı: 16424
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 29 Temmuz 1979, Sayı: 16711
Resmi Gazete, “Protokol”, 18 Ağustos 1979, Sayı: 16731
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 13 Eylül 1979, Sayı: 16753
Resmi Gazete, “Protokol”, 08 Ocak 1980, Sayı: 16863
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 12 Ocak 1980, Sayı: 16867
Resmi Gazete, “Protokol”, 22 Mart 1980, Sayı: 16937

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 27 Mart 1980, Sayı: 16942
Resmi Gazete, “Protokol” 25 Nisan 1980, Sayı: 16970
Resmi Gazete, “Protokol”, 08 Haziran 1980, Sayı: 17011
Resmi Gazete, “Protokol”, 06 Ağustos 1980, Sayı: 17070
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 11 Eylül 1980, Sayı: 17102
Resmi Gazete, “Kanun”, 04 Kasım 1980, Sayı: 17150
Resmi Gazete, “Protokol”, 24 Ocak 1981, Sayı: 17230
Resmi Gazete, “Protokol”, 12 Şubat 1981, Sayı: 17249
Resmi Gazete, “Protokol”, 20 Mart 1981, Sayı: 17285
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 05 Mayıs 1981, Sayı: 17331
Resmi Gazete, “Proje Dökümanı”, 15 Mayıs 1981, Sayı: 17341
Resmi Gazete, “Proje”, 21 Ekim 1981, Sayı: 17491
Resmi Gazete, “Protokol”, 04 Kasım 1981, Sayı: 17504
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 18 Ekim 1982, Sayı: 17542
Resmi Gazete, “Protokol”, 24 Ocak 1982, Sayı: 17584
Resmi Gazete, “Protokol”, 03 Nisan 1982, Sayı: 17653
Resmi Gazete, “Protokol”, 07 Nisan 1982, Sayı: 17657
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 08 Ağustos 1982, Sayı: 17776
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 13 Eylül 1982, Sayı: 17811
Resmi Gazete, “Protokol, 22 Şubat 1983, Sayı: 17967
Resmi Gazete, “Protokol”, 28 Nisan 1983, Sayı: 18031
Resmi Gazete, “Protokol”, 20 Mayıs 1983, Sayı: 18052
Resmi Gazete, “Protokol”, 02 Haziran 1983, Sayı: 18065
Resmi Gazete, “Protokol”, 28 Eylül 1983, Sayı: 18175
Resmi Gazete, “Protokol” 05 Ekim 1983, Sayı: 18182
Resmi Gazete, “Protokol”, 14 Mart 1984, Sayı: 18341
Resmi Gazete, “Protokol”, 10 Nisan 1984, Sayı: 18368
Resmi Gazete, “Protokol”, 22 Temmuz 1984, Sayı: 18466
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 31 Ağustos 1984, Sayı: 18505
Resmi Gazete, “Protokol”, 25 Eylül 1984, Sayı: 18525
Resmi Gazete, “Protokol”, 15 Kasım 1984, Sayı: 18579
Resmi Gazete, “Protokol”, 29 Kasım 1984, Sayı: 18590
Resmi Gazete, “Protokol”, 15 Ocak 1985, Sayı: 18636
Resmi Gazete, “protokol”, 17 Nisan 1985, Sayı: 18728
Resmi Gazete, “Daimi Koordinasyon Komitesi Statüsü”, 03 Haziran 1985, Sayı: 18773
Resmi Gazete, “Protokol”, 10 Nisan 1986, Sayı: 19074
Resmi Gazete, “Protokol”, 24 Nisan 1986, Sayı: 19087
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 01 Mayıs 1986, Sayı: 19094
Resmi Gazete, “Protokol”, 09 Mayıs 1986, Sayı: 19102
Resmi Gazete, “Protokol”, 15 Mayıs 1986, Sayı: 19108

Resmi Gazete, “Anlaşması”, 02 Ağustos 1986, Sayı: 19183
Resmi Gazete, “Protokol”, 08 Eylül 1986, Sayı: 19215
Resmi Gazete, “Protokol”, 30 Aralık 1986, Sayı: 19327
Resmi Gazete, “Protokol”, 12 Ocak 1987, Sayı: 19339
Resmi Gazete, “Anlaşması” 06 Mart 1987, Sayı: 19392
Resmi Gazete, “Protokol”, 13 Mayıs 1987, Sayı: 19459
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 08 Eylül 1987, Sayı: 19568
Resmi Gazete, “Protokol”, 26 Eylül 1987, Sayı: 19586
Resmi Gazete, “Anlaşması”, 15 Ocak 1988, Sayı: 19695
Resmi Gazete, “Program”, 13 Şubat 1988, Sayı: 19724
Resmi Gazete, “Protokol”, 18 Temmuz 1988, Sayı: 19876
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 01 Ağustos 1988, Sayı: 19886
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 21 Ağustos 1988, Sayı: 19906
Resmi Gazete, “Protokol”, 25 Ağustos 1988, Sayı: 19910
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 05 Aralık 1988, Sayı: 20010
Resmi Gazete, “Protokol”, 16 Mart 1989, Sayı: 20110
Resmi Gazete, “Protokol, 30 Mart 1989, Sayı: 20124
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 25 Nisan 1989, Sayı: 20149
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 02 Haziran 1989, Sayı: 20183
Resmi Gazete, “Anlaşma” 04 Haziran 1989, Sayı: 20185
Resmi Gazete, “Protokol”, 13 Şubat 1990, Sayı: 20432
Resmi Gazete, “Program”, 17 Şubat 1990, Sayı: 20436
Resmi Gazete, “Protokol”, 29 Nisan 1990, Sayı: 20503
Resmi Gazete, “Protokol”, 03 Mayıs 1990, Sayı: 20507
Resmi Gazete, “Protokol”, 06 Mayıs 1990, Sayı: 20510
Resmi Gazete, “Protokol”, 04 Aralık 1990, Sayı: 20715
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 20 Ocak 1991, Sayı: 20761
Resmi Gazete, “Protokol”, 24 Ocak 1991, Sayı: 20765
Resmi Gazete, “Protokol”, 12 Şubat 1991, Sayı: 20784
Resmi Gazete, “Protokol”, 14 Şubat 1991, Sayı: 20786
Resmi Gazete, “Protokol”, 07 Mart 1991, Sayı: 20807
Resmi Gazete, “Protokol”, 14 Nisan 1991, Sayı: 20845
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 21 Nisan 1991, Sayı: 20849
Resmi Gazete, “Anlaşması”, 21 Mayıs 1991, Sayı: 20877
Resmi Gazete, “Protokol”, 08 Ağustos 1991, Sayı: 20954
Resmi Gazete, “Protokol”, 09 Ağustos 1991, Sayı: 20955
Resmi Gazete, “Protokol”, 23 Ağustos 1991, Sayı: 20969
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 08 Eylül 1991, Sayı: 20985
Resmi Gazete, “Protokol”, 24 Eylül 1991, Sayı: 21001
Resmi Gazete, “Protokol”, 04 Ekim 1991, Sayı: 21011

Resmi Gazete, “Protokol”, 06 Aralık 1991, Sayı: 21073
Resmi Gazete, “Protokol”, 20 Ekim 1997, Sayı: 21146
Resmi Gazete, “Protokol”, 14 Nisan 1992, Sayı: 21199
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 15 Nisan 1992, Sayı: 21200
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 09 Mayıs 1992, Sayı: 21223
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 12 Mayıs 1992, Sayı: 21226
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 31 Mayıs 1992, Sayı: 21244
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 03 Haziran 1992, Sayı: 21270
Resmi Gazete, “Protokol”, 06 Ağustos 1992, Sayı: 21307
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 08 Ağustos 1992, Sayı: 21309
Resmi Gazete, “Protokol”, 08 Eylül 1992, Sayı: 21339
Resmi Gazete, “Protokol”, 06 Kasım 1992, Sayı: 21397
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 01 Aralık 1992, Sayı: 21422
Resmi Gazete, “Protokol”, 14 Aralık 1992, Sayı: 21435
Resmi Gazete, “Protokol”, 10 Ocak 1993, Sayı: 21461
Resmi Gazete, “Anlaşması”, 12 Ocak 1993, Sayı: 21463
Resmi Gazete, “Bakanla Kurulu Kararı”, 19 Şubat 1993, Sayı: 21501
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 20 Mart 1993, Sayı: 21530
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Sözleşme”, 21 Mart 1993, Sayı: 21531
Resmi Gazete, “Anlaşma, 19 Nisan 1993, Sayı: 21557
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 29 Nisan 1993, Sayı: 21566
Resmi Gazete, “Program”, 03 Mayıs 1993, Sayı: 21570
Resmi Gazete, “Protokol”, 21 Mayıs 1993, Sayı: 21587
Resmi Gazete, “Antlaşma, 08 Temmuz 1993, Sayı: 21631
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 22 Ağustos 1993, Sayı: 21676
Resmi Gazete, “Protokol”, 12 Eylül 1993, Sayı: 21696
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 15 Eylül 1993, Sayı: 21699
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurul Kararı”, 05 Kasım 1993, Sayı: 21749
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 25 Kasım 1993, Sayı: 21769
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 14 Aralık 1993, Sayı: 21788
Resmi Gazete, “Sözleşme", 06 Mart 1994, Sayı: 21869
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 07 Mart 1994, Sayı: 21870
Resmi Gazete, “Andlaşma”, 20 Mart 1994, Sayı: 21880
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 24 Haziran 1994, Sayı: 21970
Resmi Gazete, “Protokol”, 13 Temmuz 1994, Sayı: 21989
Resmi Gazete, “Protokol”, 15 Temmuz 1994, Sayı: 21991
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 16 Temmuz 1994, Sayı: 21992
Resmi Gazete, “Protokol”, 01 Eylül 1994, Sayı: 22038
Resmi Gazete, “Protokol”, 02 Eylül 1994, Sayı: 22039
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 21 Eylül 1994, Sayı: 22058

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 22 Eylül 1994, Sayı: 22059
Resmi Gazete, “Protokol”, 25 Eylül 1994, Sayı: 22062
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 26 Eylül 1994, Sayı: 22063
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 28 Eylül 1994, Sayı: 22065
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 29 Eylül 1994, Sayı: 22066
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 05 Ekim 1994, Sayı: 22072
Resmi Gazete, “Protokol”, 19 Ekim 1994, Sayı: 22086
Resmi Gazete, “Protokol”, 30 Ekim 1994, Sayı: 22096
Resmi Gazete, “Protokol”, 05 Kasım 1994, Sayı: 22102
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 14 Kasım 1994, Sayı: 22111
Resmi Gazete, “TBMM Kararı”, 09 Aralık 1994, Sayı: 22136
Resmi Gazete, “TBMM Kararı”, 16 Aralık 1994, Sayı: 22143
Resmi Gazete, “Protokol”, 05 Ocak 1995, Sayı: 22162
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 13 Ocak 1995, Sayı: 22170
Resmi Gazete, “Protokol”, 25 Ocak 1995, Sayı: 22182
Resmi Gazete, “TBMM Kararı”, 17 Şubat 1995, Sayı: 22205
Resmi Gazete, “Antlaşma”, 08 Nisan 1995, Sayı: 22252
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 27 Mayıs 1995, Sayı: 22295
Resmi Gazete, “TBMM Kararı”, 23 Temmuz 1995, Sayı: 22352
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 26 Temmuz 1995, Sayı: 22355
Resmi Gazete, “Protokol”, 27 Temmuz 1995, Sayı: 22356
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 06 Eylül 1995, Sayı: 22396
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 17 Eylül 1995, Sayı: 22407
Resmi Gazete, “Protokol”, 03 Kasım 1995, Sayı: 22452
Resmi Gazete, “Protokol”, 04 Kasım 1995, Sayı: 22453
Resmi Gazete, “Protokol”, 12 Kasım 1995, Sayı: 22461
Resmi Gazete, “Protokol”, 09 Ocak 1996, Sayı: 22518
Resmi Gazete, “Protokol”, 11 Ocak 1996, Sayı: 22520
Resmi Gazete, “Protokol”, 25 Ocak 1996, Sayı: 22534
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 01 Şubat 1996, Sayı: 22541
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 08 Nisan 1996, Sayı: 22605
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 05 Mayıs 1996, Sayı: 22627
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 09 Mayıs 1996, Sayı: 22631
Resmi Gazete, “Anlaşmı”, 07 Ekim 1996, Sayı: 22642
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 27 Haziran 1996, Sayı: 22679
Resmi Gazete, “Tutanak”, 22 Ağustos 1996, Sayı: 22735
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 27 Eylül 1996, Sayı: 22770
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 04 Ekim 1996, Sayı: 22777
Resmi Gazete, “Anlaşması”, 05 Ekim 1996, Sayı: 22778
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 06 Ekim 1996, Sayı: 22779

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 07 Kasım 1996, Sayı: 22810
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Protokol”, 10 Ocak 1997, Sayı: 22873
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 12 Ocak 1997, Sayı: 22875
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Protokol”, 13 Ocak 1997, Sayı: 22876
Resmi Gazete, “Karar”, 19 Mart 1997, Sayı: 22938
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 10 Nisan 1997, Sayı: 22960
Resmi Gazete, “TBMM Kararı”, 12 Nisan 1997, Sayı: 22962
Resmi Gazete, “Protokol”, 01 Mayıs 1997, Sayı: 22976
Resmi Gazete, “Protokol”, 03 Mayıs 1997, Sayı: 22978
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 04 Mayıs 1997, Sayı: 22979
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 24 Mayıs 1997, Sayı: 22998
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 07 Temmuz 1997, Sayı: 23042
Resmi Gazete, “Antlaşma”, “Protokol,” 12 Ağustos 1997, Sayı: 23078
Resmi Gazete, “Antlaşma”, 26 Ağustos 1997, Sayı: 23092
Resmi Gazete, “Antlaşma”, 27 Ağustos 1997, Sayı: 23093
Resmi Gazete, “Sözleşme”, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 02 Eylül 1997, Sayı: 23098
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 02 Eylül 1997, Sayı: 23098
Resmi Gazete, “Protokol”, 06 Eylül 1997, Sayı: 23102
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 08 Eylül 1997, Sayı: 23104
Resmi Gazete, “Protokol”, 10 Eylül 1997, Sayı: 23106
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 11 Eylül 1997, Sayı: 23107
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 15 Eylül 1997, Sayı: 23111
Resmi Gazete, “Protokol”, 02 Ekim 1997, Sayı: 23128
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 23 Ekim 1997, Sayı: 23149
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 09 Kasım 1997, Sayı: 23165
Resmi Gazete, “Protokol”, 13 Kasım 1997, Sayı: 23169
Resmi Gazete, “Protokol”, 16 Kasım 1997, Sayı: 23172
Resmi Gazete, “Protokol”, 27 Kasım 1997, Sayı: 23183
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 28 Kasım 1997, Sayı: 23184
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 09 Ocak 1998, Sayı: 23225
Resmi Gazete, “Protokol”, 11 Ocak 1998, Sayı: 23227
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 13 Ocak 1998, Sayı: 23229
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 16 Ocak 1998, Sayı: 23232
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 17 Ocak 1998, Sayı: 23233
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 07 Şubat 1998, Sayı: 23251
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 20 Mart 1998, Sayı: 23292
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 11 Nisan 1998, Sayı: 23310
Resmi Gazete, “Protokol”, 18 Nisan 1998, Sayı: 23317
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 26 Nisan 1998, Sayı: 23324
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 02 Haziran 1998, Sayı: 23360

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 25 Haziran 1998, Sayı: 23383
Resmi Gazete, “Protokol”, 18 Temmuz 1998, Sayı: 23406
Resmi Gazete, “TBMM Kararı”, 25 Temmuz 1998, Sayı: 23413
Resmi Gazete, “Protokol”, 26 Temmuz 1998, Sayı: 23414
Resmi Gazete, “Protokol”, 28 Ağustos 1998, Sayı: 23447
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 29 Ağustos 1998, Sayı: 23448
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 12 Eylül 1998, Sayı: 23461
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 26 Eylül 1998, Sayı: 23475
Resmi Gazete, “Protokol”, 28 Eylül 1998, Sayı: 23477
Resmi Gazete, “Protokol”, 05 Ekim 1998, Sayı: 23484
Resmi Gazete, “TBMM Kararı”, 13 Ekim 1998, Sayı: 23492
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 19 Ekim 1998, Sayı: 23498
Resmi Gazete, “Protokol”, 09 Kasım 1998, Sayı: 23518
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 05 Aralık 1998, Sayı: 23544
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 06 Aralık 1998, Sayı: 23545
Resmi Gazete, “Protokol”, 23 Aralık 1998, Sayı: 23562
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 04 Ocak 1999, Sayı: 23573
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 27 Mart 1999, Sayı: 23652
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 10 Nisan 1999, Sayı: 23662
Resmi Gazete, “Protokol”, 11 Temmuz 1999, Sayı: 23752
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 12 Temmuz 1999, Sayı: 23753
Resmi Gazete, “Protokol”, 15 Temmuz 1999, Sayı: 23756
Resmi Gazete, “Şart”, 15 Ağustos 1999, Sayı: 23787
Resmi Gazete, “Karar”, 30 Kasım 1999, Sayı: 23875
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 15 Aralık 1999, Sayı: 23907
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 30 Aralık 1999, Sayı: 23922
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 02 Ocak 2000, Sayı: 23924
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 13 Ocak 2000, Sayı: 23932
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 06 Şubat 2000, Sayı: 23956
Resmi Gazete, “Protokol”, 11 Şubat 2000, Sayı: 23961
Resmi Gazete, “Protokol”, 28 Şubat 2000, Sayı: 23978
Resmi Gazete, “Protokol”, 09 Mart 2000, Sayı: 23988
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 17 Nisan 2000, Sayı: 24023
Resmi Gazete, “Protokol”, 04 Mayıs 2000, Sayı: 24039
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 04 Mayıs 2000, Sayı: 24039
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 10 Mayıs 2000, Sayı: 24045
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 14 Mayıs 2000, Sayı: 24049
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 16 Mayıs 2000, Sayı: 24051
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Protokol”, “Sözleşme”, 22 Mayıs 2000, Sayı: 24056
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 24 Mayıs 2000, Sayı: 24058

Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 12 Temmuz 2000, Sayı: 24107
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 25 Temmuz 2000, Sayı: 24120
Resmi Gazete, “Protokol”, 30 Temmuz 2000, Sayı: 24125
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 31 Temmuz 2000, Sayı: 24126
Resmi Gazete, “Protokol”, 28 Ağustos 2000, Sayı: 24154
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 10 Eylül 2000, Sayı: 24172
Resmi Gazete, “Protokol”, 13 Ekim 2000, Sayı: 24199
Resmi Gazete, “Protokol, 16 Ekim 2000, Sayı: 24202
Resmi Gazete, “Protokol”, 23 Ekim 2000, Sayı: 24209
Resmi Gazete, “Protokol”, 02 Kasım 2000, Sayı: 24218
Resmi Gazete, “Protokol”, 04 Kasım 2000, Sayı: 24220
Resmi Gazete, “Protokol”, 16 Aralık 2000, Sayı: 24262
Resmi Gazete, “Ortak Komite Kararı”, 30 Aralık 2000, Sayı: 24272
Resmi Gazete, “Ortak Komite Kararı”, “Protokol”, 04 Ocak 2001, Sayı: 24297
Resmi Gazete, “Ortak Komite Kararı”, 23 Şubat 2001, Sayı: 24327
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 01 Mart 2001, Sayı: 24333
Resmi Gazete, “Ortak Komite Kararı”, 05 Nisan 2001, Sayı: 24364
Resmi Gazete, “Protokol”, 23 Mayıs 2001, Sayı: 24410
Resmi Gazete, “Protokol”, 27 Haziran 2001, Sayı: 24445
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 01 Temmuz 2001, Sayı: 24449
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 14 Temmuz 2001, Sayı: 24462
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 18 Temmuz 2001, Sayı: 24466
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 25 Temmuz 2001, Sayı: 24473
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 01 Ağustos 2001, Sayı: 24480
Resmi Gazete, “Protokol”, 24 Nisan 1990, Sayı: 24501
Resmi Gazete, “Ortak Komite Kararı”, 12 Eylül 2001, Sayı: 24521
Resmi Gazete, “Protokol”, 24 Eylül 2001, Sayı: 24533
Resmi Gazete, “Protokol”, 22 Aralık 2001, Sayı: 24618
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 27 Aralık 2001, Sayı: 24623
Resmi Gazete, “Andlaşma”, 08 Ocak 2002, Sayı: 24634
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 09 Ocak 2002, Sayı: 24635
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 14 Ocak 2002, Sayı: 24640
Resmi Gazete, “Protokol”, 06 Şubat 2002, Sayı: 24663
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 09 Şubat 2002, Sayı: 24666
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 10 Şubat 2002, Sayı: 24667
Resmi Gazete, “Karar”, 13 Şubat 2002, Sayı: 24670
Resmi Gazete, “Protokol”, 17 Şubat 2002, Sayı: 24674
Resmi Gazete, “Karar”, 20 Mart 2002, Sayı: 24701
Resmi Gazete, “Protokol”, 24 Nisan 2002, Sayı: 24713
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 08 Mayıs 2002, Sayı: 24749

Resmi Gazete, “Protokol”, 29 Mayıs 2002, Sayı: 24769
Resmi Gazete, “Protokol”, “Mutabakat Zaptı”, 05 Haziran 2002, Sayı: 24776
Resmi Gazete, “Karar”, 13 Haziran 2002, Sayı: 24784
Resmi Gazete, “Protokol”, 21 Haziran 2002, Sayı: 24792
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 23 Haziran 2002, Sayı: 24794
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 28 Ağustos 2002, Sayı: 24860
Resmi Gazete, “Protokol”. 14 Ocak 2003, Sayı: 24993
Resmi Gazete, “Protokol”, 22 Ocak 2003, Sayı: 25001
Resmi Gazete, “Ortak Komite Kararı”, 29 Ocak 2003, Sayı: 25008
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 04 Şubat 2003, Sayı: 25014
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 22 Şubat 2003, Sayı: 25028
Resmi Gazete, “Protokol”, 15 Nisan 2003, Sayı: 25080
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Ortak Komite Kararı”, 05 Mayıs 2003, Sayı: 25099
Resmi Gazete, “Protokol “, 20 Mayıs 2003, Sayı: 25113
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 05 Temmuz 2003, Sayı: 25159
Resmi Gazete, “Protokol”. 06 Temmuz 2003, Sayı: 25160
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 12 Ağustos 2003, Sayı: 25197
Resmi Gazete, “Anlaşma Tutanağı,” 17 Eylül 2003, Sayı: 25232
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Mutabakat Zaptı”, 04 Kasım 2003, Sayı: 25279
Resmi Gazete, “Protokol”, 08 Kasım 2003, Sayı: 25283
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 17 Aralık 2003, Sayı: 25319
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 23 Aralık 2003, Sayı: 25325
Resmi Gazete, “Karar”, 07 Ocak 2004, Sayı: 25339
Resmi Gazete, “Protokol”, 10 Ocak 2004, Sayı: 25342
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 11 Ocak 2004, Sayı: 25343
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 16 Ocak 2004, Sayı: 25348
Resmi Gazete, “Protokol”, 20 Ocak 2004, Sayı: 25352
Resmi Gazete, “Protokol”, 31 Ocak 2004, Sayı: 25363
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 17 Şubat 2004, Sayı: 25376
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 02 Mart 2004, Sayı: 25390
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 18 Mart 2004, Sayı: 25406
Resmi Gazete, “Ortak Komite Kararı”, 18 Mart 2004, Sayı: 25406
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 19 Mart 2004, Sayı: 25407
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 12 Nisan 2004, Sayı: 25431
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 16 Nisan 2004, Sayı: 25435
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 20 Nisan 2004, Sayı: 25439
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 28 Nisan 2004, Sayı: 25446
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 03 Mayıs 2004, Sayı: 25451
Resmi Gazete, “Protokol”, 22 Mayıs 2004, Sayı: 25469
Resmi Gazete, “Program”, 30 Mayıs 2004, Sayı: 25477

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 15 Haziran 2004, Sayı: 25493
Resmi Gazete, “Anlaşması”, 03 Temmuz 2004, Sayı: 25511
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 05 Temmuz 2004, Sayı: 25513
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 08 Temmuz 2004, Sayı: 25516
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 15 Temmuz 2004, Sayı: 25523
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 24 Temmuz 2004, Sayı: 25532
Resmi Gazete, “Program”, 09 Ağustos 2004, Sayı: 25548
Resmi Gazete, “Protokol”, 31 Ağustos 2004, Sayı: 25569
Resmi Gazete, “Protokol”, 31 Ağustos 2004, Sayı: 25569
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 27 Ekim 2004, Sayı: 25626
Resmi Gazete, “Program”, 09 Kasım 2004, Sayı: 25638
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 08 Aralık 2004, Sayı: 25664
Resmi Gazete, “Protokol”, 21 Aralık 2004, Sayı: 25677
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 07 Ocak 2005, Sayı: 25693
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 05 Nisan 2005, Sayı: 25777
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 03 Haziran 2005, Sayı: 25834
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 06 Ağustos 2005, Sayı: 25898
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Protokol”, 07 Ağustos 2005, Sayı: 25899
Resmi Gazete, “Protokol”, 12 Ağustos 2005, Sayı: 25904
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 04 Eylül 2005, Sayı: 25926
Resmi Gazete, “Protokol”, 27 Eylül 2005, Sayı: 25949
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 13 Ekim 2005, Sayı: 25965
Resmi Gazete, “Protokol”, 10 Aralık 2005, Sayı: 26019
Resmi Gazete, “Protokol”, 13 Aralık 2005, Sayı: 26022
Resmi Gazete, “Karar”, 15 Aralık 2005, Sayı: 26024
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 09 Şubat 2006, Sayı: 26075
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 05 Mart 2006, Sayı: 26089
Resmi Gazete, “Protokol”, 02 Mart 2006, Sayı: 26096
Resmi Gazete, “Protokol”, 03 Mart 2006, Sayı: 26097
Resmi Gazete, “Anlaşması”, 07 Ekim 2006, Sayı: 26101
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 04 Nisan 2006, Sayı: 26129
Resmi Gazete, “Karar”, 26 Eylül 2006, Sayı: 26301
Resmi Gazete, “Protokol”, 08 Ekim 2006, Sayı: 26313
Resmi Gazete, “Protokol”, 03 Kasım 2006, Sayı: 26335
Resmi Gazete, “Protokol”, 14 Aralık 2006, Sayı: 26376
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 17 Aralık 2006, Sayı: 26379
Resmi Gazete “Karar”, 27 Aralık 2006, Sayı: 26389
Resmi Gazete, “Anlaşma Feshi”, 20 Ocak 2007, Sayı: 26409
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 27 Ocak 2007, Sayı: 26416
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 17 Şubat 2007, Sayı: 26437

Resmi Gazete, “Karar”, 17 Şubat 2007, Sayı: 26437
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 08 Mart 2007, Sayı: 26456
Resmi Gazete, “Protokol”, 23 Mart 2007, Sayı: 26471
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 08 Nisan 2007, Sayı: 26487
Resmi Gazete, “Protokol”, 10 Nisan 2007, Sayı: 26489
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 22 Nisan 2007, Sayı: 26501
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 09 Mayıs 2007, Sayı: 26517
Resmi Gazete, “Protokol”, 15 Mayıs 2007, Sayı: 26523
Resmi Gazete, “Protokol”, 22 Haziran 2007, Sayı: 26560
Resmi Gazete, “Protokol”, 26 Haziran 2007, Sayı: 26564
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 15 Mayıs 2007, Sayı: 26583
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 08 Ağustos 2007, Sayı: 26607
Resmi Gazete, “Protokol”, 01 Kasım 2007, Sayı: 26684
Resmi Gazete, “Protokol”, 06 Aralık 2007, Sayı: 26722
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 07 Aralık 2007, Sayı: 26723
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 24 Aralık 2007, Sayı: 26736
Resmi Gazete, “Protokol”, 05 Ocak 2008, Sayı: 26747
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 07 Ocak 2008, Sayı: 26749
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 10 Şubat 2008, Sayı: 26783
Resmi Gazete, “Nota”, 14 Şubat 2008, Sayı: 26787
Resmi Gazete, “Anlaşması”, 29 Şubat 2008, Sayı: 26802
Resmi Gazete, “Anlaşması”, 12 Mart 2008, Sayı: 26814
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 20 Mart 2008, Sayı: 26822
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 12 Nisan 2008, Sayı: 26845
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Program”, 13 Mayıs 2008, Sayı: 26875
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 16 Mayıs 2008, Sayı: 26878
Resmi Gazete, “Protokol”, 04 Haziran 2008, Sayı: 26896
Resmi Gazete, “Program”, 21 Haziran 2008, Sayı: 26904
Resmi Gazete, “Program”, 16 Haziran 2008, Sayı: 26908
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurul Kararı”, 30 Temmuz 2008, Sayı: 26952
Resmi Gazete, “Protokol”, 31 Temmuz 2008, Sayı: 26953
Resmi Gazete, “Program”, 01 Ağustos 2008, Sayı: 26954
Resmi Gazete, “Program”, 05 Ağustos 2008, Sayı: 26958
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 23 Ekim 2008, Sayı: 27033
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 07 Kasım 2008, Sayı: 27047
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 31 Aralık 2008, Sayı: 27097
Resmi Gazete, “Protokol”, 16 Ocak 2009, Sayı: 27112
Resmi Gazete, “Protokol”, 29 Ocak 2009, Sayı: 27125
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 18 Mart 2009, Sayı: 27173
Resmi Gazete, “Mutabakat ve İşbirliği Zaptı”, 14 Nisan 2009, Sayı: 27200

Resmi Gazete, “Karar, 30 Nisan 2009, Sayı: 27215
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 27 Haziran 2009, Sayı: 27271
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 03 Temmuz 2009, Sayı: 27277
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 04 Temmuz 2009, Sayı: 27278
Resmi Gazete, “Protokol”, 01 Ağustos 2009, Sayı: 27306
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, “Program”, 10 Eylül 2009, Sayı: 27345
Resmi Gazete, “Protokol”, 19 Eylül 2009, Sayı: 27354
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 03 Ekim 2009, Sayı: 27365
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 05 Ekim 2009, Sayı: 27367
Resmi Gazete, “Protokol”, 17 Ekim 2009, Sayı: 27379
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 24 Kasım 2009, Sayı: 27416
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 11 Aralık 2009, Sayı: 27429
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 31 Aralık 2009, Sayı: 27449
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 05 Ocak 2010, Sayı: 27453
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 14 Ocak 2010, Sayı: 27462
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 13 Şubat 2010, Sayı: 27492
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Protokol”, 13 Mart 2010, Sayı: 27520
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 30 Nisan 2010, Sayı: 27567
Resmi Gazete, “Protokol”, 06 Mayıs 2010, Sayı: 27573
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 04 Haziran 2010, Sayı: 27601
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 03 Temmuz 2010, Sayı: 27630
Resmi Gazete, “Anlaşması”, 04 Temmuz 2010, Sayı: 27631
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 09 Temmuz 2010, Sayı: 27636
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 10 Ağustos 2010, Sayı: 27668
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 15 Ağustos 2010, Sayı: 27673
Resmi Gazete, “Protokol”, 24 Ağustos 2010, Sayı: 27682
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 01 Eylül 2010, Sayı: 27689
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 02 Ekim 2010, Sayı: 27717
Resmi Gazete, “Protokol”, 25 Aralık 2010, Sayı: 27796
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 31 Aralık 2010, Sayı: 27802
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 02 Ocak 2011, Sayı: 27803
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 02 Şubat 2011, Sayı: 27834
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Protokol”, 12 Nisan 2011, Sayı: 27903
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Mutabakat Zaptı”, 29 Nisan 2011, Sayı: 27919
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Protokol”, 29 Nisan 2011, Sayı: 27919
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 11 Mayıs 2011, Sayı: 27931
Resmi Gazete, “Karar”, 28 Mayıs 2011, Sayı: 27947
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 11 Haziran 2011, Sayı: 27961
Resmi Gazete, “Protokol”, “Karar”, 04 Temmuz 2011, Sayı: 27984
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı” 04 Temmuz 2011, Sayı: 27984

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 04 Temmuz 2011, Sayı: 27984
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 05 Temmuz 2011, Sayı: 27985
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 08 Ağustos 2012, Sayı: 28019
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 25 Ekim 2011, Sayı: 28095
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 03 Kasım 2011, Sayı: 28104
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 30 Kasım 2011, Sayı: 28128
Resmi Gazete, “Karar”, 02 Aralık 2011, Sayı: 28130
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 14 Aralık 2011, Sayı: 28142
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 09 Şubat 2012, Sayı: 28199
Resmi Gazete, “Karar”, “Protokol”, 24 Mart 2012 Sayı: 28243
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 27 Mart 2012, Sayı: 28246
Resmi Gazete, “Anlaşma, 24 Haziran 2012, Sayı: 28333
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 28 Haziran 2012, Sayı: 28337
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 08 Ağustos 2012, Sayı: 28378
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 10 Eylül 2012, Sayı: 28407
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 11 Eylül 2012, Sayı: 28408
Resmi Gazete, “Protokol”, 27 Ocak 2013, Sayı: 28541
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 30 Ocak 2013, Sayı: 28544
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 13 Mart 2013, Sayı: 28586
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 20 Mart 2013, Sayı: 28593
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 21 Mart 2013, Sayı: 28594
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 29 Mart 2013, Sayı: 28602
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 03 Mayıs 2013, Sayı: 28636
Resmi Gazete, “Protokol”, 07 Mayıs 2013, Sayı: 28640
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 16 Mayıs 2013, Sayı: 28649
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 21 Mayıs 2013, Sayı: 28653
Resmi Gazete, “Protokol”, 05 Haziran 2013, Sayı: 28668
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Program”, 27 Haziran 2013, Sayı: 28690
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 25 Temmuz 2013, Sayı: 28718
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 16 Ağustos 2013, Sayı: 28737
Resmi Gazete, “Protokol, 18 Ağustos 2013, Sayı: 28739
Resmi Gazete, “Protokol”, 03 Eylül 2013, Sayı: 28754
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 07 Eylül 2013, Sayı: 28758
Resmi Gazete, “Protokol”, 09 Eylül 2013, Sayı: 28760
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 08 Ekim 2013, Sayı: 28789
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 13 Ekim 2013, Sayı: 28794
Resmi Gazete, “Protokol”, 19 Aralık 2013, Sayı: 28856
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Karar”, 07 Şubat 2014, Sayı: 28906
Resmi Gazete, “Anlaşması”, 08 Mart 2014, Sayı: 28935
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 05 Mart 2014, Sayı: 28935

Resmi Gazete, “Anlaşma,” 13 Mart 2014, Sayı: 28940
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 21 Mayıs 2014, Sayı: 29006
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 22 Mayıs 2014, Sayı: 29007
Resmi Gazete, “Protokol”, 03 Temmuz 2014, Sayı: 29049
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 25 Temmuz 2014, Sayı: 29071
Resmi Gazete, 27 Haziran 2013, Sayı: 28670.
Resmi Gazete, “Program”, 09 Ağustos 2014, Sayı: 29083
Resmi Gazete, “Program”, 29 Ağustos 2014, Sayı: 29103
Resmi Gazete, “Protokol”, 10 Ekim 2014, Sayı: 29141
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 27 Kasım 2014, Sayı: 29188
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 11 Şubat 2015, Sayı: 29264
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 19 Nisan 2014, Sayı: 29270
Resmi Gazete, “Kanun”, 26 Şubat 2015, Sayı: 29279
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 27 Şubat 2015, Sayı: 29280
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 24 Nisan 2015, Sayı: 29336
Resmi Gazete, “Protokol”, 25 Nisan 2015, Sayı: 29337
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 26 Nisan 2015, Sayı: 29338
Resmi Gazete, “Protokol”, 28 Nisan 2015, Sayı: 29340
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 31 Mayıs 2015, Sayı: 29372
Resmi Gazete, “Protokol”, 04 Haziran 2015, Sayı: 29376
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 11 Temmuz 2015, Sayı: 29413
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Protokol”, 12 Temmuz 2015, Sayı: 29414
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 14 Temmuz 2015, Sayı: 29416
Resmi Gazete, “Sözleşme”, 22 Ocak 2001, Sayı: 29425
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 11 Ağustos 2015, Sayı: 29442
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 12 Ağustos 2015, Sayı: 29443
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 28 Ağustos 2015, Sayı: 29459
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 13 Mart 2016, Sayı: 29652
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 22 Mart 2016, Sayı: 29661
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 22 Mart 2016, Sayı: 29666
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 10 Nisan 2016, Sayı: 29680
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 12 Nisan 2016, Sayı: 29682
Resmi Gazete, “Protokol”, 07 Nisan 2016, Sayı: 29696
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 23 Haziran 2016, Sayı: 29751
Resmi Gazete, “Protokol”, 09 Eylül 2016, Sayı: 29826
Resmi Gazete, “Uygulama Zaptı”, 04 Ekim 2016, Sayı: 29847
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 05 Ekim 2016, Sayı: 29848
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 07 Ekim 2016, Sayı: 29850
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 15 Ekim 2016, Sayı: 29858
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 22 Ekim 2016, Sayı: 29865

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 03 Kasım 2016, Sayı: 29877
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 14 Ocak 2017, Sayı: 29948
Resmi Gazete, “Bakanlar Kurulu Kararı”, 20 Ocak 2017, Sayı: 29954
Resmi Gazete, “Mutabakat Muhtırası”, 24 Şubat 2017, Sayı: 29989
Resmi Gazete, “Protokol”, 17 Mart 2017, Sayı: 30010
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 03 Nisan 2017, Sayı: 30027
Resmi Gazete, “Protokol”, 15 Haziran 2017, Sayı: 30067
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 06 Haziran 2017, Sayı: 30088
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Mutabakat Muhtırası”, 23 Haziran 2017, Sayı: 30105
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 06 Temmuz 2017, Sayı: 30116
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 07 Temmuz 2017, Sayı: 30117
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 22 Ağustos 2017, Sayı: 30162
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 24 Ağustos 2017, Sayı: 30164
Resmi Gazete, “Anlaşma, 18 Eylül 2017, Sayı: 30184
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Protokol”, 19 Eylül 2017, Sayı: 30185
Resmi Gazete, “Protokol”, 02 Ekim 2017, Sayı: 30198
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 17 Ekim 2021, Sayı: 30213
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 28 Ekim 2017, Sayı: 30224
Resmi Gazete, “Program”, 27 Aralık 2017, Sayı: 30283
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 13 Ocak 2018, Sayı: 30300
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 17 Ocak 2018, Sayı: 30304
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Mutabakat Zaptı”, 11 Şubat 2018, Sayı: 30329
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 26 Şubat 2018, Sayı: 30344
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Mutabakat Zaptı”, 19 Mart 2018, Sayı: 30365
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 27 Mart 2018, Sayı: 30373
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 09 Nisan 2018, Sayı: 30386
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 12 Nisan 2018, Sayı: 30389
Resmi Gazete, “Teknik Düzenleme”, 05 Haziran 2018, Sayı: 30442
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 05 Haziran 2018, Sayı: 30442
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 07 Haziran 2018, Sayı: 30444
Resmi Gazete, “Protokol”, 09 Haziran 2018, Sayı: 30446
Resmi Gazete, “Protokol”, 26 Haziran 2018, Sayı: 30460
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Protokol”, “Düzenleme”, 27 Haziran 2018, Sayı: 30461
Resmi Gazete, 27 Haziran 2018, Sayı: 30461
Resmi Gazete, “Protokol”, 22 Eylül 2018, Sayı: 30543
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 03 Kasım 2018, Sayı: 30584
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 26 Aralık 2018, Sayı: 30637
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 07 Şubat 2019, Sayı: 30679
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 15 Şubat 2019, Sayı: 30687
Resmi Gazete, “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, 14 Mart 2019, Sayı: 30714

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 16 Nisan 2019, Sayı: 30747
Resmi Gazete, “Program”, 19 Nisan 2019, Sayı: 30750
Resmi Gazete, “Protokol”, 03 Mayıs 2019, Sayı: 30763
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 10 Mayıs 2019, Sayı: 30770
Resmi Gazete, “Protokol”, 25 Temmuz 2019, Sayı: 30842
Resmi Gazete, “Anlaşma, 07 Eylül 2019, Sayı: 30881
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 20 Eylül 2019, Sayı: 30894
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 25 Aralık 2019, Sayı: 30989
Resmi Gazete, “Cumhurbaşkanı Kararı”, 02 Mart 2020, Sayı: 31056
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 05 Mart 2020, Sayı: 31059
Resmi Gazete, “Karar”, 03 Haziran 2020, Sayı: 31144
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 02 Temmuz 2020, Sayı: 31173
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 23 Temmuz 2020, Sayı: 31194
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 28 Ağustos 2020, Sayı: 31227
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 31 Ekim 2020, Sayı: 31290
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 07 Ocak 2021, Sayı: 31357
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 30 Ocak 2021, Sayı: 31380
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 01 Nisan 2021, Sayı: 31411
Resmi Gazete, “Karar”, 06 Nisan 2021, Sayı: 31446
Resmi Gazete, “Karar”, 22 Nisan 2021, Sayı: 31462
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 02 Haziran 2021, Sayı: 31499
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 25 Haziran 2021, Sayı: 31522
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 05 Ağustos 2021, Sayı: 31559
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 07 Ağustos 2021, Sayı: 31561
Resmi Gazete, “Protokol”, “Hibe Senedi”, 11 Eylül 2021, Sayı: 31595
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı”, 03 Kasım 2021, Sayı: 31648
Resmi Gazete, “Anlaşma”, “Mutabakat Zaptı”, 23 Kasım 2021, Sayı: 31668
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 15 Ocak 2022, Sayı: 31720
Resmi Gazete, “Anlaşma, 14 Şubat 2022, Sayı: 31750
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 23 Nisan 2022, Sayı: 31818
Resmi Gazete, “Protokol”, 25 Nisan 2022, Sayı: 31820
Resmi Gazete, “Protokol”, 06 Haziran 2022, Sayı: 31858
Resmi Gazete, “Cumhurbaşkanı Kararı”, 27 Haziran 2022, Sayı: 31879
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 22 Temmuz 2022, Sayı: 31900
Resmi Gazete, “Protokol”, 22 Ekim 2022, Sayı: 31991
Resmi Gazete, “Anlaşması”, 25 Ekim 2022, Sayı: 31994
Resmi Gazete, “Mutabakat Zaptı, 01 Kasım 2022, Sayı: 32000
Resmi Gazete, “Anlaşma”, 15 Aralık 2022, Sayı: 32044
Resmi Gazete, “Protokol”, 25 Nisan 2023, Sayı: 32171
Resmi Gazete, “Protokol”, 26 Nisan 2023, Sayı: 32172

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 09 Mayıs 2023, Sayı: 32185

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 16 Eylül 2023, Sayı: 32311

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 29 Aralık 2023, Sayı: 32414

Resmi Gazete, “Cumhurbaşkanı Kararı”, “Mutabakat Zaptı”, 06 Ocak 2024, Sayı: 32421

Resmi Gazete, “Karar”, 05 Nisan 2024, Sayı: 32511

Resmi Gazete, “Karar”, 21 Mayıs 2024, Sayı: 32552

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 29 Mayıs 2024, Sayı: 32560

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 01 Haziran 2024, Sayı: 32563

Resmi Gazete. “Anlaşma”, 06 Haziran 2024, Sayı: 32568

Resmi Gazete, “Anlaşma”, 07 Aralık 2024, Sayı: 32745

Sancak, Kadir. “Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye’nin Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/4 (2016):19-20.

Sander, Oral. *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969.

Sander, Oral. “Balkan ve Karadeniz İş birliği”, içinde *Türkiye’nin Dış Politikası*, derleyen Melek Fırat, Ankara: İmge Yayınevi, 2000.

Sander, Oral. “Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri”, Türkiye’nin Dış Politikası, derleyen Melek Fırat, Ankara: İmge Yayınevi, 2000.

Sander, Oral. *Türkiye’nin Dış Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2006.

Sarıca, Murat. *Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929,)*, İstanbul: İ.Ü. Siyasal Bilgiler Yayınları, 1982.

Sarıkoyuncu, Ali. “Millî Mücadelede Türk-Bulgar İlişkileri”, içinde *Türkler Ansiklopedisi*, 16-58, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Sarıkoyuncıı Değerli, Esra.“Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1919-1938)”, içinde *Türk Tarihinde Balkanlar*, editör Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik ve Serkan Yazıcı, 1113-1144, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2013.

Selver, Mustafa. *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.

Seydi, Süleyman. “1939-1945 Dönemi İç ve Dış Politika”, içinde *Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi*, editör Adem Çaylak vd., 257-302, Ankara: Savaş Yayınevi, 2009.

Shaw, Stanford J., Ezel Kural Shaw. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, İkinci Cilt*, çeviren Mehmet Harmancı, İstanbul: E Yayınları, 1983.

Sloane, William M. *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, İstanbul: Süreç Yayınları, 1987.

Somuncuoğlu, Sadi *Kıbrıs’ta Sirtaki*, Ankara: Boyut Tan Matbaası, 2002.

Son Posta, “Bulgaristan da Balkan Antantına Girdi”, 01 Ağustos 1938.

Soysal, İsmail. *Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Andlaşmaları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1965.

Soysal, İsmail. *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945) Cilt I*, Ankara: TTK Yayınları, 1983.

Soysal, İsmail. *Balkan Paktı (1934-1941)*, Ankara: TTK yayınları, 1985.

Soysal, İsmail. *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağıtları (1945-1990), Cilt:2,* Ankara: TTK Yayınları, 2000.

Sönmezoğlu, Faruk. *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası*, İstanbul: Der Yayınları, 2016.

Sönmezoğlu, Faruk. *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası: 1991-2015*, İstanbul: Der Yayınları, 2016.

Sultan Abdülhamit, *Siyasi Hatıratım*, İstanbul: Hareket Yayınları, 1974.

Şahin, Haluk. *Johnson Mektubu*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2002.

Şen, Sabahattin. "Soğuk Savaş Sonrası Dünya Barışına Türkiye'nin Katkıları", *Genelkurmay Askeri ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları Uluslararası Askeri Tarih Dergisi,* (2007):370.

Şimşek, Halil. *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi*, İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık, 2002.

Şimşir, Bilal N. *Bulgaristan Türkleri 1878-1985*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986.

Şimşir, Bilal N. *Türkiye-Arnavutluk İlişkileri, Büyükelçilik Anıları (1985-1988)*, Ankara, Asam Yayınları, 2001.

Şimşir, Bilal N. *Türk Yahudileri II*, Ankara, Bilgi Yayınları, 2010.

T.C. Kültür Bakanlığı, *Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923 Cilt I,* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (Erişim Tarihi 02 Şubat 2025), https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı, Erişim tarihi 02.02.2025, https://www.mfa.gov.tr/kibris-sorununun-uzerinde-anlasmaya-varilan-nihai-cozumun-temelini-aciklayici-muhtira_londra_19__subat-1959_.tr.mfa

Tahir, Nuri Ali. "Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan'daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 8/41 (2015):582-583.

Tanyeli, Halit, Adnan Topsakal, *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1950-1958*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1959.

Tatarlı, İbrahim. "Atatürk ve Modern Türkiye'nin Bulgaristan Parlamentosu'nda Değerlendirilmesi (1919-1945)", *Erdem,* 11/33 (1999):926-928.

Tekin, Cemile "Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri (1950-1958) ", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39 (2018):273.

Tepekaya, Muzaffer. "Değişen Dünya Konjonktüründe Türkiye'nin Sınır Aşan Suları", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 1 (1996):10.

Toluner, Sevin. *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınevi, 1977.

Toprak, Serap. *Atatürk Dönemi Balkan Politikası ve Balkan Devletleri ile Olan İlişkiler,* İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2018.

Tulça, Enis. *Atatürk, Venizelos ve Bir Diplomat Enis Bey*, İstanbul: Simung Yayınları, 2003.

Tuncer, Hüner. *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012.

Turan, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi, 3.Kitap (İkinci Bölüm)*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1996.

Türbedar, Erhan. *Balkan Türkleri Balkanlar'da Türk Varlığı*, Ankara: ASAM Yayınları, 2003.

Türkkaya, Ataöv. *Turkish Foreign Policy (1939-1945)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1965.

Uçarol, Rifat. *Siyasi Tarih (1789-1999)*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.

Uslu, Nasuh. *Türk Amerikan İlişkileri*, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2000.

Uzgel, İlhan. "Balkanlarla İlişkiler", içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II,* editör Baskın Oran, 167-182, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Yıldız, Yavuz Gökalp. *Stratejik Vizyon Araryışları ve Türkiye*, Ankara: Der Yayınları, 2002.

Yurdusev, Esin. "1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar", içinde *Çağdaş Türk Diplomasisi Sempozyumu*, editör İsmail Soysal, 373-386, Ankara: TTK Yayınları, 1999.

Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

EKLER

EK-1.: 1914'te Balkanlar

Kaynak: Kemal Karpat, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt:5, (1992, s. 29)

EK-2.: Lozan Antlaşması İmza Töreni Fotoğrafı

Kaynak: Kemal Kahraman, "Lozan Antlaşması", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27:216

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Fatih KÖKCE	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölümü	Kamu Yönetimi
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	